CELSI MANCINI RAVENNATIS C. R. L.

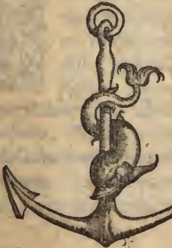
DE IVRIBVS PRINCIPATVVM.

LIBRI NOVEM.

AD ILLVSTR.[MVM] AC REVER.[MVM] D. D.
CYNTHIVM ALDOBRANDINVM
S.R.E. CARDINALEM AMPLISSIMVM
PATRONVM COLENDISSIMVM.

Cum Indice copioso.

SVPERIORVM PERMISSV.

ROMAE, Ex Typographia Gulielmi Facciotti.
Ad instantiam Io. Angeli Ruffinelli. M. D. XCVI.

ILL.MO AC REVER.MO D. D.

CYNTHIO ALDOBRAN.NO

S.R.E.CARDIN. AMPLISSIMO. PATRONO COLENDISS.

Celſus Mancinus Rauennas C. R. L. S.

IN *mundi ſcenam exeunt labores noſtri,* De Iuribus Principatuum, *proprias acturi partes, Illuſtriſsime, ac Reuerendiſs. Cynthi, Cardinalis Ampliſsime. Quos quidem partum mentis imperfectum, & abortiuum ingenue poſſum appellare. Etenim veluti præcepti immemor. Nihil edendum fore, quod non prematur in annum nonum, & tamquam alienum non perpendatur refrigerato inuentionis amore, vix*

ſcribendi finem feci, quod permiſi eos in lucem prodire. Celeritatis cauſa fuit non alienæ gloriæ æmulatio inculpata, ſed ardens deſiderium præſtandi auxilium illud Sæculo noſtro ægrotanti, quod exiguæ animi mei vires poſſunt ſubminiſtrare: Languet Orbis, & varijs, ac diuerſis languoribus affligitur. Cruciatur autem præcipue, Sanctarum legum ad Populos regendos attinentium corruptione, quorundam Scriptorum iniuria. Hi neſcio quo ſpiritu ducti, relictis limpidiſſimis veritatis fontibus, ad mendacia prophana conuerſi, leges impietatem, & errores paſsim redolentes, ſcriptis commendarunt: perinde ac ſi Barbaros, & Scythas ad Ciuitates, et Populos regendos informare ſtuduiſſent. Inde veritatis obſcuratio, Iuſtitiæ neglectus, ordinum perturbatio, prauaque opinio Principi licere omnia, dummodo propriam tueatur ditionem. De ijs audio Dominum conquerentem illis vocibus, quibus olim Ochoziæ ægrotantis temerariam repreſſit temeritatem. Numquid non eſt Deus in Iſrael, vt eatis ad Conſulendum Belzebub, deum Accaron? *Mira certe hominum inſcitia, qui dum ſatagunt moribus animos imbuere, inſtituunt erroribus, ac vitijs. Dum geſtiunt remedium adhibere, vene-*

na, &

na & mortem afferunt. Video morbum ingrauescere, indiesq. augeri. Aspicio Beatissimum P. N. Illustrissimæ Amplitudinis tuæ Auunculum, laborantem pro Christi grege, Vigilantem, nudis pedibus ambulantem ad Sanctas huius Almæ Vrbis Basilicas, cæleste auxilium implorantem, hasce calamitates corporis mystici SALVATORIS nostri profusis lachrimis deplorantem. Anxie curantem, vt mores boni, & disciplinæ excolãtur, præcipue partẽ illam Theologiæ, quæ ad humanas spectat actiones, somniculosam (quasi vitæ nostræ bona pars in actione non sit collocata) excitantem, vt animi Christianorum illuminentur vera luce, & a sordibus purgentur. His veluti acutissimis stimulis punctus, quæ vix scripseram, de Iuribus Principatuum, in apertum exire non negaui, vt mendacij fugatis tenebris, veritas elucescat, & iura Principatuum conseruentur in proprio candore. Illustrissimæ autem Amplitudini tuæ nuncupantur, cui præteritis diebus me ipsum dicaui. Romam ingressus, ab eaq. cognitus, benignissime receptus fui, & semper gratiæ oculis agnitus. Ei iure donantur, quæ in studijs bonarum artium versata, præcipue in iure Cæsareo, & Pontificio, quæ ad Iura Principatuum attinent, libenter aspiciet. Vtinam ea

since-

ſinceritate ab omnibus legantur, quæ ſcriptæ ſunt meditationes iſtæ. Si enim proprias partes abſolute non peragent; manus imitando in parietibus pictas ad viarum angulos, ſemitam aliijs indicabunt, qua fœliciſsime iter poßint agere. Ego vero cum Amplitudini tuæ Illuſtriſsimæ probari ſenſero, ſi tempus permittet, ad illas præpoliendas, & augendas me accingam. Valeas diu fælix Ampliſsime, & Illuſtriſsime Cardinalis, memor obſeruantiæ meæ erga Amplitudinem tuam Illuſtrimam, cuius vota Deus ſecundet, & proſpera faciat. Romæ VII. Non. Feb. CIↃ. IↃ. XCVI.

Ioannes Angelus Ruffinellus, Bibliopola Lectori Candido S.

HAbes benigne lector opus refertum varia doctrina, clara, lucida, discussa, nec stylo incompto scriptũ. Varietas, discussioq. doctrinæ delectationem, & voluptatem afferet. Ex argumento vero operis, vtilitatem hauries. magni ponderis est argumentum, nec minoris quæ obiter pertractat auctor. methodus qua cuncta digerit facilitatem parit. libenter, & æquo animo illud typis excudendum curaui, certior factus, quod esset veritati adiumento, & Principibus vtilitati, quorum mens est, illam agnoscere, ac sequi. idem imposterum faciam semper, similem, occasionem quando fuero nactus. Vale.

Nos Ascanius Brixiensis totius Congregationis Canonicorum Regularium Lateranensium S. Augustini de obseruantia Rector Generalis.

Dilecto nobis in Christo filio D. Celso Rauennati Ordinis nostri Canonico concedimus licentiam, vt possit typis excudendum tradere opus ab eo compositum. De Iuribus Principatuum, seruatis tamen seruandis. In quorum fidem, &c. Datum Romæ die 21. mensis Iunij 1594.

D. Ascanius Brix. Generalis.

D. Vrbanus Cremonensis Beatæ Mariæ de Pace Vrbis Canonicorum regularium Ordinis sancti Augustini Congregationis Later. Abbas, eiusdemq. Congregationis Procurator Generalis.

Concedimus licentiam D. Celso Rauennati, Ordinis ac familiæ nostræ Canonico, vt possit imprimi facere nouem libros quos composuit de Iuribus Principatuum, ex commissione nostra visos, & approbatos. In quorum fidem &c. Dat. Romæ ex cænobio nostro die 28. Iulij 1595.

Ego Vrbanus, qui supra.

AVCTORIS SCOPVS.

CAPVT I.

PRISCAE illius ætatis, qua Græcia studijs, ac sapientia alias orbis partes antecelluit, gloria, ac nitor Plato, rogatus à Cyreneis, summa rerum prosperitate fruentibus, vt ad moderandam illorum Remp. leges condere vellet, libere onus istud recusando, dixit, summum esse laborem, ac nimis graue pondus, illis statuta promulgare, qui, felici rerum euentu, amica nimis vterentur prosperitate. Habuit pro constanti magnus ille Philosophus, nil minus tractabile, nil minus flexibile, nil ve durius illo viro posse reperiri, cuius voluntas rerum prosperitatis facta fuerit ancilla, quiq. dignitatum splendore, ac opum amore sit percitus. cuius Idolum est rerum felix successus, dubitat semper, anxieq. timet, ne, dum legibus se subijciat, Principatui detrahat, dignitatemq. imminuat. Verum, qui talia meditatur, in hancq. incidit opinionem, Principis splendorem, gloriamq. caligine quadam obtenebrat, subiectorum bono detrahit, legi aduersatur. Lex, vt Pindarus aiebat, rerum mortalium, ac immortalium est Regina: quæ omnia hæc inculpata prudentia moderatur. illa mentes cælestes proprios seruant ordines: cælestia corpora perpetuis circumferuntur motibus, admirabili harmonia laudibus a Pythagoricis celebrata: quattuor prima corpora obtinent propria loca, ad illaq. feruntur, & mutua pugna miscentur: atque omnia, quæ in hoc sublunari mundo cernimus, siue plantarum, siue brutorum, siue rationalium vitam degant, huic præstant obsequium, famulantur, tributa reddunt. Quod si Princeps, hac neglecta, viuere se posse arbitretur, se ipsum summa afficit iniuria. Qui ceteris dominatur, & populos regit, speculum est lucidissimum, in quod subditi inspicientes viam virtutis aspiciunt, & iter ad immortalitatem addiscunt. Si regula, (vt Plutarchus doctissime scripsit) quæ ipsi adhærent, & adiun-

Pindarus.

Ad Princ. in Doct.

& adiunguntur, debet dirigere, necesse est, vt careat obliquitate. Imperiti non est, alios erudire; collabentis, erigere; incompositi, componere; inordinati, ordinare; legi non parentis, ceteris imperare. Necesse est, vt sit compositus, ordinatus, rectusq. Princeps, si populos ordinare, regere, & componere debet. Turpe est, (nullus certe hoc negabit) priuatum hominem errare, quoniam, in quolibet peccatum existat, deformitas apparet: at in Principis persona multo magis est indecens, vt dicebat Aristoteles, disputans de moribus. Actio namque Principis, vt ibidem obseruabat Aspasius, in aperto existentis, gestaq. illius, cum ab omnibus cernuntur, ad illũ imitandum excitant subiectos: priuatæ vero personæ in obscuro latentia opera ad imitationem sui nequeunt alios mouere. Plato, scribens Dioni, Syracusarum Regi facto, inter alia, quæ Regem hũc certiorem fecit, hoc vnum ait præcipuum, quod ita se præpararet, tamquam ab omnibus conspiciendum, adeo, vt referret Lycurgũ, & Cyrum, & si alius quis vmquam, & morum grauitate, & Reip. disciplina præstare visus esset. quoniam rerum status talis erat, vt homines ex vniuerso orbe terrarum in vnum locum venirent respicerẽt, præcipueq. in illum. Magistratibus Aegyptiorum Reges iubebant, illos iuramento deuincientes, ne quid agerent contra leges, etiam si ab ipsis met Regibus mandato illis præciperetur: huiusmodi actione ostendentes, quod secundum leges viuere volebant, licet legibus non essent omnino adstricti. Iulius Drusus, Romanus, Plebis Tribunus, summopere commendatus est, quod, cum domum haberet, ob fenestrarum multitudinem, vicinorum oculis nimis patentem, fabro cuidam murario, promittenti eas immutare quinque talentorum mercede, responderit, *Decem potius dabo, si totam domum meam conspicuam effeceris, ut ciues omnes, quemadmodum uitam instituam, cernere possint.* Voluit uir ille studiosus nos docere, eum, qui ceteris præest, eam vitã debere viuere, vt omnibus tamquam exemplar sit. quod cum alios omnes, tum vero eos maxime decet, qui clauum tenent, atque sedẽt in puppi. Nam, quemadmodum vinum sumptum initio a virtute potantis vincitur, deinde, leniter calefaciendo, diffusum per totum sanguinem, partes omnes corporis mouet; ita Principis virtus, quam acquisiuit, ciues omnes mouet, alterat, & similes illos dominanti efficit. Nec secus & vitium. Ceterum, quoniam difficillimũ est, ab vno solo innumeros propemodum homines, temperie, moribus, opinioneque diuersos,

Mille hominum species, & rerum discolor vsus,

in vnũ redigere, & veluti ex multis vnũ efficere hominẽ; hac de caussa nõ potest Princeps nisi summopere, cupere, & ardẽti voto desiderare,

2. Mor.

Aspasius.

Epist. 4.

rare, eũ ipſum ſe eſſe, quẽ intuentes inferiores, animos componãt moribus, vitam legibus inſtituant; vt tandem vna ſit voluntas omnium, regulæ dominantis ſimillima. Priſci, celebrantes illos heroas, qui propria virtute, præclariſque geſtis impie inter Deos ſunt relati, varijs imaginibus hoſce viros nobis poſuerunt ob oculos; hunc, fulmen geſtantem; illum, fuſcinam manu tenentem; illum, ſceptrũ; hunc, haſtam habentem. hæc eo conſilio (vt exiſtimo) fecerunt, vt nobis indicarent, fuiſſe iuſtos, clementes, ſeueros, in illiſque has, ac alias virtutes fuiſſe collocatas. Iuſtinianus, Imperatoriam Maieſtatem legibus armando, & decorando armis, in hanc ſententiam deueniſſe viſus eſt, Principis nimirum tutam poſſeſſionem magis in legibus, & in ſapientia eſſe poſitam, quam in vi armorum, inq. fortitudine exercitus. Nec ſecus ſenſit Alexander, quando videns Diogenem, parua illa pannorum ſarcina viuentem, animi maiori tranquillitate, & tute magis, quam ipſe, munitiſſimis arcibus, magnoque militum præſidio circumuallatus, dixit: *Niſi Alexander eſſem, Diogenes eſſe uellem.* Varia, & propemodum innumera ſunt accidentia, quæ Principatibus, ac dominijs ſolent in dies euenire. quis illa perfecte numerare poteſt? quis certo numero concludere? quis ad certam redigere qualitatem? quis mentis acie illuc penetrare? Ideo recte iudicauit proprios honores Alexander graue, ac intolerabile pondus. Rite, & ſapienter Iuſtinianus Imperatoriam Maieſtatem armauit legibus. Hæ, & aliæ his ſimillimæ meditationes excitarunt antiquos ſapientes, ſanctoſque viros, nec non recentiores, ad congerendas leges, præcepta, ac documenta ad inſtituendam Principum vitam, populoſque regendos attinentia, vt omnibus viribus animi Principibus ſeruirent, ſibique metipſis perſuadentes communi bono valde profuturos eſſe, ſi ſpeciatim de IVRIBVS STATVVM, (vt dicunt) peculiariq. ſtudio agerent. Celebrauit Xenophon Cyrum ſuum, laudibus ad ſidera illum extollere tentauit, ponens tamquam exemplar contemplandum vitam illius, geſta, mores, & actiones, ceteris Principibus, quæ deberent æmulari. Idque, magis vt gratiam eius, & beneuolentiam conſequeretur, quam quod vere talis exiſteret, vt credo, Cyrus. Plato doctiſſimas, eaſque prolixas, elegantes, ac luculentas habuit de Republica diſputationes. Ariſtoteles quoque, libris Politicorum varia regiminum genera amplexus, de vno quoque illorum diligenter, ac ingenioſe egit. Diuus Thomas, Theologorum ſupremus, quem nil latuit, de regimine Principum doctiſsimas diſputationes ſcriptis commẽdauit. Illum ſecutus Aegidius Romanus dignum de eadem re edidit commentarium. Noſtra hac ætate non defuerunt viri doctiſſimi, qui o-

A 2 nus

nus hoc ſcribendi ſumpſerunt, alij de Republica, vt Bodinus Gallus; alij de Iuribus dominiorum, vt Ioannes Boterus Benenſis, libros, quos ediderunt, inſcribentes; Iuſtus item Lipſius de doctrina ciuili labores ſuos prænotauit. An vero cumulate ſatisfecerint huic diſputationi viri iſti de IVRIBVS Principatuum, aliorum eſto iudicium. Vnum hoc poſſum affirmare, (omni ſit ſemper reuerentia dictum, omnes magni facio, nullum contemno, ab omnibus libenter diſco) ab horum ſcriptis, quid ſit Dominij Ius, non ſatis lectorem moneri. Ego, non illorum honoris inuidus, ſed alienæ gloriæ ingenuus, ac inculpatus æmulator, huiuſmodi onus imponam humeris meis, &, lege Deuteronomij vtens, ſpicas colligam, quæ in magna ſegetum meſſe & copioſa fuerunt a colonis relictæ; proprijſq. laboribus vtendo, proprio contendam Marte, veritati eſſe adiumento, materiam hanc pertractando de Principum auctoritate, ſeu de Dominiorum iuribus. Quemadmodum enim de re propoſita diſputatum eſſe, ſatis intelligo, ita videre videor nonnulla ſummi ponderis omiſſa, quæ a multis deſiderantur, & auide expectantur. Nonnulla etiam ſunt, quæ maiorem deſiderant explicationem, & nonnulla etiam alia diligentioris indaginis egentia. Noſtris Deus Optimus & Maximus ſua infinita bonitate faueat cœptis, oramq. ſoluentibus felicem concedat auram, vt, læti, tandem, ſcopulis euitatis, itinere peracto, portum attingamus. Vnum hoc poſſum libere polliceri, ſincere me ea, quæ veritatis, & modeſtiæ leges patiuntur, ſcripturum eſſe. Qua via, Dei gratiam, ac Principum, promeriturum me fore ſpero. Gratia igitur Dei munitus, incipiam. qua fauente, proſequar, & finem faciam.

Deut. c. 20.

Hominibus regimen neceſſarium.
Caput I I.

INter omnia, quæ vel mente intelligimus, vel oculis corporeis cernimus, quibus etiam, tamquam gradibus, ſuperna ſcandens animus noſter, accedit ad contemplandam Dei Optimi & Maximi celſitudinem, præcipuum, & celeberimum eſt, rerũ Ordo. ab hoc mens noſtra ducta, non tantum percipit, Deum rebus omnibus ſupereminere, verum ab illo Cælum, Naturamq. pendere. Antiquiores philoſophi tantum Ordini tribuerunt, vt generationem, & eſſe vniuerſi ei adſcripſerint. Anaxagoras, ex illa confuſione miſta, confuſaq. miſtione, ordine cuncta componens, Mundum generat. Empedocles, rite cuncta ſeparando, & ordine collocando, Mundum

produxit.

producit. Aristoteles, post doctas disputationes, quas de beatis mentibus habuit, ad bonum vniuersi conuersus, nullum certe aliud bonum nouit, aut reperire potuit, nisi Ordinem, qui in rebus existit, ab eo in prima mente existente prouenientem. is vniuersi bonum, est reputatus: cum ab illo rerum perfectio emanet, & ab eodem superiorum bonitas rebus inferioribus communicata splendescat. bonum suapte natura fecundum diffunditur: sui autem effusione, ipsum met, & alia a se perficiuntur. ipsum quidem, quoniam non minuitur, sed augetur; alia vero, quoniam, hac effusione, bonum, & esse participant, quædam clarius, quædam obscurius, sic enim ordinis requirit natura. atqui, vti vnico hoc actu superiora, & inferiora perficiuntur, ita ratione ordinis, qui regunt, & reguntur, vno, eodemq. actu perfectionem obtinent. qui regunt quidem, quoniam illorum auctoritate, simulacrum Dei non obscurum præseferunt; qui reguntur, quoniam alieno ductu tranquillitatem, & felicitatem consequuntur. Id probe testantur mentes cælestes, ab omni concretione materiæ immunes. Omnes a Deo fuerunt creatæ, vt ab illo regerentur, & felicitate donarentur. Harum, quæ illi se subiecerunt, summam felicitatem sunt consecutæ, gloriaq. perpetua honestatæ, & locupletatæ fuerunt. quæ vero, a Creatore deficientes, huiusmodi subiectionem recusauerunt, a Cælo factæ exules, in obscurissimos, ac miserrimos illos carceres subterraneos detrusæ, acerbissimis cruciantur pœnis sempiternis. Bonum hoc agnoscentes bruta, a meliori Natura edocta, magistra illa non errante, ducem sibi constituunt, sub cuius regimine tranquillam vitam ducunt, concordia, & pace fruendo. Grues sub illarum duce; grex sub ariete, timore deposito, viuit: præsentit, naturæ impulsu, quid sibi boni contingat a Duce, & Rectore: hunc iccirco cognoscit, illi paret, illumq. sequitur. Homo porro, qui suapte natura, propriaq. condicione est ciuile animal, tum Naturæ instinctu, tum proprijs actionibus cogentibus, ad vitam sub Principe degendam excitatur. Naturæ quidem impulsu, quoniam quosdam ad imperandum, quosdam ad parendum natos esse videmus. Hinc Plato in Gorgia, cuius sententiam amplexus est Aristoteles, dicere solebat, Ius naturæ exposcere, vt, qui melior, prudentiorq. existit, dominetur. Et alibi scripsit, secundũ variam hominum naturã diuersa a Deo fuisse munera cõstituta. In ortu illorũ varia dona præparauit Deus, aurum, argentũ, ferrũ, & æs. ijs, qui ad imperandum nascebantur, aurum; qui ad auxiliandũ, argentũ; qui ad agricultura, nec nõ ad alias artes, quibus vita hæc nostra miserrima indiget, æs, & ferrum. Ex ijs autem tribus partibus ciuile imperium coagmentatur, & coalescit. Sunt in Republica, qui cognoscunt, iudicant, & dirigunt.

Plato in Gorg. Polit. 3. De rep.

dirigunt. sunt, qui ciuitatem custodiunt, & iniurias propulsant. sunt, qui, lucro, & quæstui dediti, vt nihil a ciuibus sit desiderandum, præparant, quæ existunt necessaria. Aristoteles quoque hominem in ciuitate clarum virtutibus Regem esse aiebat. Si igitur hominum propensiones, & aptitudines consulemus, quorum alios ad parendum, ad imperandum alios nasci videamus, & nationes quasdam experimento cognoscamus, quibus expedit magis regi, quam alios regere, seruire, quam imperare, propensiones autem a principijs naturæ proueniant, iure quidem poterimus affirmare, a Natura quoquo modo prouenire dominia. Verum obijciet mihi forte aliquis id, quod Philo Iudæus scriptis consignauit, Seruitutem summopere opponi Naturæ. illa namque nos omnes liberos genuit, auaritia autem legum contemptrix seruitutem induxit. Nascimur (respondeo) profecto natura liberi, at nostra voluntate, quæ libera est, conuentione facta, sæpe efficimur serui. Sensuum illecebris nimis indulgendo, animi affectibus inseruientes, efficimur serui: ab ijs capti, acerbissima vexamur tyrannide. Sophocles iccirco dicere solebat, quamplurimum se senectuti debere, cuius auxilio, a sensibus, tamquã ab atrocissimis tyrannis, liberabatur. Efficimur fortuna serui, quãdo accidit, vt ex alto loco eiecti in infimum, existẽtes pauperes, & egeni, miseram vitam ducamus: vt, si comparemur cũ diuitibus, sæpe cogamur illis seruire, nedum dici Serui. vel, si bello captus infidelis, vel fidelis, qui olim liber erat, fiat seruus. Verum, cum dicimus, natura dominos, & seruos esse, hoc certe non est intelligendum ratione principiorum, ex quibus constat humana species. ijsdem namque principijs concrescimus omnes, vbique eadem humana caro, eadem materia, eademq. forma humana. Hæc æqualiter omnibus insunt, omnibusq. conueniunt: hacq. ratione æque nascimur omnes ad imperandum, & seruiendum. at varia hominum temperatio, proprietatesque, vt dicunt, indiuiduales sunt illæ, quæ sunt caussa, vt alios ad imperandum, alios ad seruiendum natos esse dicamus. Naturæ igitur instinctu, quam non solum in brutis, verum in nobis ratione vtentibus magistram agnoscimus, Principem debemus habere. Ad hæc, si actiones humanas, nostrumq. viuendi institutum vix considerabimus, duce, & Rege nos egere fatebimur. Nascimur, o Deus immortalis, multis rebus indigentes. Hinc diuersæ habent ortum artes, variæ disciplinę, variaq. hominum negotia. quidam in illas incumbunt artes, quæ victui subministrant necessaria, Agriculturæ, Pistoriæ, Vinariæ, ac Macellariæ. Alij illis vacant, quæ nedum victum, sed cibos lautos nobis suppeditant, Fartoriæ scilicet, Cauponiæ, & Condimentariæ. Alij Architectonicæ, Fabrili, Tonsoriæ, Lanariæ, Sericariæ, Plumariæ,

1. Pol.

Lib. de vit. cont.

riæ, Caligariæ, Sutoriæ dant operam, ac alijs artibus, similibus his, quæ homines perducunt ad commodiorem, & aptiorem victus regulam, quæ ve corpus expurgant a sordibus. Alij eis sunt intenti, quæ homines ab hostium incursionibus tuentur, Militari nimirum, ac ijs, quæ bellica condũt instrumenta, quæ ve fabricandis præsunt arcibus. Alij lucrum parantibus, ac quæstũ, vti Mercatoria, & Nummularia. Omitto liberales artes, disciplinas, scientias, & iuris vtriusque peritiam: quibus omnibus animum ita componimus, vt beatam demum, ac felicem traducamus vitam. Summatim dicam, varias esse artes, vnam alterius indigentem, vt homo homine eget, ciuitas ciuitate, prouincia prouincia.

India mittit ebur, molles sua thura Sabæi:

cecinit Virgilius, quod vni prouinciæ deest, altera afluit eodem, vnaq. alteri est adiumento, ac è contra ab eadem recipit auxilium, vt manus manum lauat. Hæc fecit Deus, vt, memores nostræ imperfectionis, omnis auferretur superbiæ locus, nullus ve daretur discordiæ, sed pax in nobis summa esset mutuis officijs, qua tandẽ tranquilla frueremur vita, mutua necessitate, & beneficẽtia nos connectendo, tũ vt iustitia cuncta cõpensaret. ciuis agricola agricola ciue, princeps militibus, milites principe, mercator nauta; nauta mercatore, & sic vnus alio indiget, vnus alteri auxiliatur, ab illoq. recipit auxiliũ, cui iã præsto fuit. Hinc conuentiones, cœtus, emporia, negotiationes, pacta, transactiones, emptiones, venditiones, dissensiones ab ijs, discordię animorũ, iudiciorum differentiæ, iurgia, cõtentiones, rixæ, lites. Hæc principem necessario requirunt legibus omnia moderantẽ, statutis, & decretis cũcta gubernantem, iustitia lites dirimentem. In contentionibus ægre quidem vnus alteri cedit, vbi virtus non regit animum, vbi lex appetitus nõ est ductrix, & auriga. Necesse est, vt iudex adsit, qui sedet contentiones, repellat rixas, abigat iurgia, conciliet animorum dissidia, litibus imponat finem, iustitiamq. ministrando, efficiat, vt, quod suum est, vnicuique tribuatur. *Ecce Palæmon*, dixit ille pastor, iudicem requiri oportere, indicans, qui iudicet, vbi est altercatio, vbi amor suimet iudicium cæcum facit. versamur in continuis negotijs, nec ab illis possumus abstinere, aut otiari. Pythagoras similem faciebat humanam vitam emporio, ad quod ex omni parte confluerent homines, quorum nonnulli merces tantum intuendo pascebant oculos, alij emebant, rei autem emptæ tædio affecti, illam vendebant, aliãq. emebant; nec vmquam contenti, modo hanc, modo illam desiderantes, hanc, & illam emebant, easq. vendebant. hinc in omnibus emporij angulis murmur, & contentiones. hoc gratissimo exemplo nos instruens, dum hac fruimur luce, varijs misceri nos negotijs, ac

In Georg.

Pythagor.

inqu-

innumeris contentionibus, (nisi virtus inhibeat) quæ iudicem omnino requirunt. Iudex autem, si supremus sit, erit Princeps; si autem dependens, a Principe debet constitui. Non adsit Princeps, homo vitijs cuncta subuertit, aliena rapit, alterius thori euadit violator, honori aliorum detrahit, iniuria hos afficit, illos plagis lædit, hospitia nulla tuta, viæ insidiarum plenæ, merces non asportantur, negotia auferuntur, orator non persuadet, medicus nõ medetur, iureconsultus non consulit, malitia omnia perturbat, vitiũ cuncta pessumdat. Adsit Princeps qui legibus res moderetur, vitium remouetur, malitia exulat, iureconsultus consilijs prospicit, medicus propinat, & sanat, orator caussam agit, a negotijs iustis non otiamur, merces portantur, & asportantur, viæ carent insidijs, nemo plagis læditur, nullus afficitur iniuria, honor existit illæsus, hospites sinceri, thorus est inuiolatus, vnusquisque fruitur proprijs. Qui ceteris præeminet, errantes corrigit, errataq. castigat. Ex duplici portione compactus est homo, ex Sensu, & Intellectu. Hic, quoniam illo est præstantior, ideo illum regit, & frenum imponit, ac dominatur. Sensus non corrigit errores mentis nostræ. Quod si nonnumquam tyrannide imperium sibi vsurpat, talis homo monstrum est horrendum visu. Hi sunt homines a Circe in bruta mutati: inter quos Diogenes, face accensa meridie in clara luce Solis ambulans, hominem quærit. ita sane in populo, qui est prestantior, ceteris dominabitur, publicæq. consulens vtilitati, legibus omnibus prospiciens, homines concinnos, & probos efficiet, ex curuis rectos, omnia iudicabit. In caussa propria aduocatum esse quærendum, nos monent iuris prudentiam callentes. pauci admodum sunt, qui de se ipsis supplicium sumant, sponteq. luant pœnas proprij erroris. Quare, siue naturæ ordinem, siue naturam nostram, siue humanam vitam, siue partes, ex quibus constamus, vix considerabimus, fateri necesse erit, Rectorem, principem, ac ducem nobis necessarium esse. At, quando fuerit Dominiorum initium, nunc explicandum nobis sese offert.

Ortus Regnorum, & Principatuum. Caput III.

Regnorum, ac Principatuum initia inquirentibus, procul sint Philosophorum meditationes, ac reperta. si enim, quæ hominum memoriæ, & scriptis fuerunt ab illis commendata, sequemur, quis finis huic disputationi sit imponendus, quæ meta sit in hoc cursu attingenda non satis video.

video. Ocellus Lucanus, a quo doctus Aristoteles multa conscripsit, Mundum æternum facit, ortus ac interitus omnino expertem at, si hunc sequemur errorem, quis primus omnium regnauerit, dicant alij: sin autem infinities mundum generari dixerimus, cum alijs quibusdam, res etiam ad restim redibit. Has ob caussas forte Plato, si non dubius, saltem non satis tutus in hac re, scribens, Restauratores Rerum publicarum, tamquam principia, a quibus emanarunt, est arbitratus. ideo de legibus scripsit, quod, popularibus morbis, ac inundatione, copia hominum maxima amissæ, vrbibus dirutis, & funditus euersis, pauci seruati fuerunt in cacuminibus montium, & semina gentium primordiaq. Principatuum extitere. Siquidem, cum Principatus, siue sit vnius, siue sit multorum, gentes sibi subiectas requirat simul coniunctas, & adunatas, ex familijs namque constituuntur Respublicæ, nam ex familijs pagi, oppida, & ciuitates, in quibus locum habet Principatus, familiæ autem ex vnione maris, & feminæ, ex patre, & filijs, ex domino, & seruis, prodeunt. ab ijs in antris degentibus regnum sumpsit exordium. ex illis natu maiores Principatum obtinebant, quorum mores, ac voluntas erat illis lex, & sanctio. Horum numero demum crescente, ad montium radices descendentes, ex varijs, multisq. familijs magna facta est hominum adunatio: cuius proceres, maioresq. natu simul iuncti, consulentes de vitæ munimine, quomodoue in tanta multitudine tuto viuere possent, aggeres loco murorum, & ciuitatum construere decreuerunt, vt se ipsos ab incursionibus ferarum, prauorumq. hominum tuerentur, iniuriasq propulsarent inuadentium eos. mores vero, & instituta sapientiorum, quibus familiæ ipsorum regebantur, tamquam leges, ac plebiscita, alijs promulgarunt obseruanda. Abhisce maioribus, cæteris par entibus, & obsequium præstantibus, orta est regendi auctoritas, & Principatus ille, qui reperitur inter optimates. Hi deinde, numero aucti, & temporis vsu, ac natura duce, peritiores facti, artes vsui humano necessarias adinuenerunt, vt agros colerent, & alimenta, ac vestimenta sibi pararent; atque tum demum ædificia, & vrbes condiderunt, vitaq. ciuilis magis resplenduit. Quæ omnia nec aliter fere tractata ab Homero didicimus. Narrat magnus hic Poeta, Cyclopes in speluncis montium vixisse, alios vero ad montium radices, similitudine vero Ilij mœniorum tertium. Aristoteles alia via est philosophatus, a præceptore (vt hominis est institutum) dissentiens. ait primo, Regem fuisse constitutum duplici ratione: quarum prima hęc est: Qui regit, virtutibus, & moribus alios debet antecellere, splendoreq. vincere: iccirco, quoniam arduum nimis erat, tales viros plures

De vniu. natu.

Ar. 8. Phy. & de Ca.

Plato de Rep. Dial. 3.

Homerus.

3. Pol. c. 11

reperiri, eoq. magis, quia tunc paruæ erant ciuitates, Rex omnium ille eſt conſtitutus, qui ceteris ſupereminueret. Secunda cauſſa fuit Gratitudo: Naturæ leges nos gratos eſſe iubent, eoſq. venerari, ex quibus in nos beneficia ſunt profecta. ideo, cum quis populo alicui, gentiumq. multitudini aliquod præſtiterat beneficium, grati, & memores beneficij accepti viri illi, vt ſummis honoribus hunc honeſtarent, Regem ſuper eos conſtituebant. Ceterum, labentibus annis, cum eueniret, vt plures pari virtute adinuenirentur ſplendentes, Regem renuentes, & communitatem amantes, Reſpublicas ordinarunt. Deterioribus demum factis, lucro inhoneſto deditis, ortum habuit illud dominandi genus, cum pauci alijs imperant, paulatimq. in Tyrannidem Principatus eſt mutatus. Hæ Philoſophorum meditationes vmbræ ſunt, non veritatis lumina: quando ortum habuerit Regnum, haud nos inſtruunt: ac deficiunt: quoniam, quis fuerit Mundi ortus, vnus & alter, aut ſaltem Ariſtoteles non nouit. explicant potius, quomodo orta ſint varia dominiorum genera: at, quando initium habuerint, minime docent. Illud in Platone non eſt indignum animaduerſione, nimirum poſt diluuium dominia incepiſſe. id autem ex ſacra Geneſi colligunt aliqui. quorum ſententia iam iam referetur, atque reijcietur. Laudanda eſt Platonis doctrina, tamquam Moſaycæ adhærens. Platonem quis leget, dicebat Numenius, is videbit Moſen Attica lingua loquentem. Relictis Philoſophorum placitis, alia via eſt ineunda, aliorumq. doctorum adducendæ ſententiæ.

Numen.

Variæ ſententiæ de ortu Regnorum, & Principatuum. Caput IV.

LVmine clariori alij illuſtrati, ad veritatem prope magis accedentes, aiunt, poſt diluuium Regna ſumpſiſſe initium, vi gentibus illata. primumq. omnium, qui Regno fuerit potitus, volunt fuiſſe Nemrodum, de quo in Sacra Geneſi legitur fuiſſe venatorem coram Domino, & cœpiſſe eſſe potentem ſuper terram. Gloſſa, alijq. doctores, vocabulum interpretando *Venator*, aiunt, Oppreſſorem eſſe intelligendum. Hoc teſtimonio adductus Bodinus, aſſeruit, ante aquarum illam vniuerſalem inundationem Regnum, aut Principatum non extitiſſe. Cui ſententiæ fauere quamplurimum videntur

Cap. 10.

In l.b. de Rep.

Scriptu-

Scripturæ verba ita legit. *Porro Chus genuit Nemrod. ipse cœpit esse potens in terra, & erat robustus venator coram Domino*. Inquit, *Cœpit*. Verbum istud *Cœpit*, initium Regnorum indicat. Cuius viri doctrina si eo sensu intelligatur, vt verba docent, nimirum, nullum fuisse Principatū ante generale illud diluuium;(pace tanti viri sint hæc scripta) omnino est reijcienda. Etenim, quod ij, qui ante diluuium extiterunt, magna illa, ac nimis numerosa, copiosaq. multitudine, nullo duce, nulloq. Principe, ac rectore vixerint, penitus incredibile est: vt etiam adnotauit Sotus. Erant tunc temporis artes, erant & negotia: nascebantur homines ijsdem constantes principijs, quibus & nos coalescimus: erant differentiæ illæ, quas indiuiduales appellamus. hinc varia studia, diuersa vitæ instituta, animorum disparitates, igitur supremæ potestates, quibus populi regerentur. Ad hæc, Mundus nec casu regitur, nec casu est conditus. Deus, qui nunc omnia moderatur, potestate hominibus concessa, tunc cuncta regebat. aliqua ergo debuit esse politica viuendi regula, aliquisue Princeps omnium constitutus, qui homines regeret. Ad hæc, ordine ablato, omnia ruunt: vbi autem reperitur ordo, ibi prius, & posterius. Quare, cum magno illo temporis interuallo Mundus perdurauerit habitatoribus copiosissimus, regimen necesse est extitisse, quo pax seruaretur, ius suum cuique tribueretur. Ea propter numquam duxi contemnendam Soti doctrinam, asserentis, fore existimandum, Patriarchas illos, quos meminit Sacra pagina, & familiarum primos patres, fuisse Principes, ac veluti Reges. Ad hæc, Diuus Pater Augustinus de Ciuitate Dei ait: Cain, qui primus omnium Ciuitatem ædificauit, quam, a nomine filij, Enoc appellauit, primus est censendus, qui ceteris imperauerit. Præterea accipiamus caput illud decimum Sacræ Genesis pro Bodino adductum, illudque haud oscitanter consideremus. Ante aquarum tremendam inundationem, Noe, cum quingentorum esset annorum, tres genuit filios, Sem, Cham, & Iaphet. horum filiorum mentionem faciens historia diuina, in capite adducto, postquam cessit aqua terræ, Dei omnipotentis ira cessante. Ex Iaphete geniti sunt hi filij, Gomer, Magog, Madac, Iuan, Thubal, Mosoch, Thiras. Ex Iuan, Noe nepote, Elisa, & Tharsis, Cethim, & Dotanin: a quibus insulæ gentium fuere diuisæ in regionibus suis: vnusquisque, dicit historia, secundum linguam suam, & familias, in nationibus suis. Ex Cham Chus fuit genitus, ex Chus Nemrodus. Eodem tempore fuerunt filij Iuan, & filij Chus: at a filijs Iuan diuisæ sunt orbis regiones. Non igitur principium regnorum ac dominiorum omnino adscribendum est Nemrodo. qui enim Mundum partiti sunt, & ipsi quoque Principes fuerunt, non tamen a

De Iust. & iu. 4. ar. 4.

Lib. 15.

Nemrodo Regnum acceperunt, aut illi ſucceſſerunt. Quare dicen dum exiſtimo, ſi adſpiciamus tempus, & homines, quorum meminit ſacra hiſtoria, verborumq. ſolam apparentiam, ac quæ manifeſte dicuntur, in eam deueniemus opinionem, quam Bodinus amplexus eſt. at, ſi mente penderemus ſenſa, & hominum viuendi genus, cogimur fateri, ante diluuium fuiſſe Principatus, ac Regna, vt de Caino, Diuo Patre Auguſtino duce, ac præceptore, iam diximus. Exactis primis parentibus a deliciarum paradiſo, ab illis mon tium antra, & ſpeluncas fuiſſe inhabitatas ferarum more, eo conſilio, vt ab iniurijs aquarum, æſtus, ventorum, ac aliarum incomoditatum tuerentur ſe ipſos. nondum ædificandi tecta, domuſq. arſ. erat in vſu, vt quamplurimæ ſunt demum inuentæ, ſic initio temporum omnes latentes. Numero creſcente hominum, præfuit primus pater illi copioſæ multitudini, omnium qui erat pater, & prin cipium. Natura genitrice iubente, præbebant omnes famulatum, præſtabant obſequium. ipſe autem apud illos Regis, ac Principis fungebatur officio. Numero adhuc hominum aucto, neceſſitate illos inſtruente, brutiſq. nidificando docentibus, domus & ipſi cœperunt conſtruere, pagoſq. ædificare. Quæ ſecum meditando Cainus ciuitatem condidit, atque, vt eſt indubie credendum, multitudini ipſum ſequenti, ac obſequium præſtanti, imperauit. Huic ſimiles varij ac diuerſi extiterunt Principes, donec, ingraueſcente Mundo, in principio ætatis ſuæ, ante tempus, præcoci, ac præmatura nimis decrepitate, ſeneſcente, peccatiq. fetore nares Dei omnipotentis penetrante, aquarum vaſtiſſima voragine vniuerſa terra obruta fuit, brutis, ac omnibus hominibus conſumptis, illis exceptis, qui cum magno Noe in naui ſunt ſeruati. Aquis exſiccatis diluuij, retinente Principatum Noe, pronepotes, ex Iaphet filio, & ex Iuan nepote generati, orbem terrarum in prouincias diuidentes, dominio ſunt potiti. Ex Chus nepote, filio Cham, ortus eſt Nemrodus, qui cœpit regnare, vi gentes opprimente, & tyrannide illas vexante. Primum Regnum fuit Aſſyriorum, ſi nomen Regni germana accipiamus ſignificatione. Rex primus fuit Ninus, modo attente, quæ in capite decimo nunc adducto leguntur, adſpiciamus, is, ex Belo patre oriundus, magnam Ciuitatem, Niniue appellatam, condidit, vt Euſebius aſſerit, quam ab Aſſur, filio Sem, fuiſſe ædificatam, tradunt Hebræi. Qui vi, & oppreſſione Regnum obtinuerit, fuit Nemrodus. Eodem modo multa quin etiam Regna ſumpſerunt exordium. Regnum Medorum, ac Perſarum Balthaſſaris cæde peruenit ad Darium. Darij Regni Alexander inuaſor, ac aliorum fere omnium, quibus præfuit, factus eſt poſſeſſor. Turcarum Principatus, nunc tanti roboris, & magnitudinis, originem habuit circiter annũ

800. ſicut

806. sicut Otho in suis Chronicis testatur; a quibusdam Sarmatis, in extrema Scythia degentibus, violentia regiones occupantibus, vt legimus apud Plinium, & Pomponium Melam; vel, vt alij asse-runt, ante illud tempus initium habuit a quibusdam, depopulando, & sibi subiectas faciendo nonnullas Asiæ minoris prouincias. Hi, armorum vi, insistaq. barbarie & feritate primo Ciliciam subiuga-runt, deinde hac via Regnum semper dilatarunt: Tamburlanus circa annum 1490. vilissima prosapia ortus, filius custodis armentorum, violentia subiecit sibi prouincias, & loca, quorum Rex fuit, semper formidabilis, semper tremendus. Ratione iam dicta, & similibus forte adducti nonnulli, dixerunt, Regnum, & Principatum a vi, atque tyrannide habuisse initium, licet postmodum, temporum successione, populorum electione, facta fuerint legitima. Horum primus, quos legerim, qui hanc doctrinam professus fuerit, fuit Durandus: cuius sententiam amplexus est venerabilis pater Franciscus ab Ossuna, ordinis Minorum, in suis sermonibus Quadragesimæ. Quæ opinio quanti roboris sit, vnusquisque videre potest. Diximus namque, imperia, seu Principatus fere omnes incepisse non vi, sed subiectorum voluntate. Primus omnium, qui Tyrannide populum inuasit, fuit Nemrod: præter quem alij legitime, iustoq. titulo regnarunt. Infra, Dei Optimi & Maximi gratia, ac beneficio, explicabimus, quo modo Regna a Deo sint instituta. Sufficiat nunc ostendisse, quo modo, & quando Regna inceperint. Horum species sunt enumerandæ.

Otho. Plinius li. 6. Pomp. Mela in fine lib. 1.

Tract. de antiq. iur. In Dom. Pal.

Principatuum species variæ, eorumq. fines.

Caput V.

VIr summi ingenij, admirandæq. doctrinæ Aristoteles, de rebus naturalibus disserens, in perquirẽdis illarũ principijs studiosus, ac diligentissimus extitit, illud pro explorato, & constanti habens, hisce cognitis, statim rerum definitiones nobis innotescere, illarumq. naturã patefieri. Et dubio procul plumbeus ille est, omninoq. saxeus, cui cum notum sit, quidnam sit humana anima, illico etiã nõ videat, quid sit homo ipse. Hac de caussa, diligẽter, & exacte de specie bus colorũ, saporum, & odorũ egit, quodã modo odorosi, & saporosi corporis disputatione neglecta. Hunc stylum si sequemur, de Principatibus disserẽdo, forte nõ aberrabimus, siquidẽ, & faciliori negotio,

De sens. & sens.

& bre-

Plato. Aristot. & breuiori sermone finis attingetur. Plato igitur, & Aristoteles, vuus, & alter, recte philosophatus, principia quædam certa Principatuum esse dixerunt, a quibus, tamquam a fontibus, & principijs, species aliæ, veluti riui, scatendo, emanant. De legibus hæc Lib 3. verba scripsit Plato. *Duæ gubernationum ciuilium quasi matres quædam sunt, ex quibus dixerit alias originem ducere, recte vtique dicet, quarum alteram Principatum vnius, alteram populi appellare decet. Alterius quoq. summum tenere Persarum genus, alterius nos putandum est: cetera vero formæ omnes (ut dixi) hinc componuntur.* Hæc Plato. 4. Polit. c. 3. Quam sententiam retulit Aristoteles, de Republica disserens; atque, vti hominis est institutum, illam non est amplexus, sed potius abiecit. ita scripsit: *Maxime uero duæ uidentur esse, quemadmodum de uentis dici solet, alios esse Boreales, alios Australes, ceteros autem uentos horum esse exuperantias.* ita etiam Respublicas duas esse, popularem scilicet, & paucorum potentiam. Et, paucis interpositis, propriam Platonicæ sententiæ addens opinionem, inquit: *Sed certe uerius ac melius est, ut nos diuisimus, duarum, uel unius recte constitutæ, ceteras esse transgressiones.* Vnicum vult esse principium, quo ceteræ gubernationes sint dijudicandæ. hoc autem erit Principatus, vbi virtus dominium habet. quæ vero declinant ab hoc gubernationes, dominiaue, imperfecta sunt a nobis existimanda: magis autem, ac minus, vt accessus, & recessus ab hoc primo permittit. veluti in metallis datur aurum purum optimum, & perfectum, cetera metalla, ac ipsius auri species perfectas, & imperfectas appellamus, vt magis ac minus accedunt ad primi speciem. Plato vero, attendens mistionem Principatuum, ac administrationem, duas primas constituit species, ex quarum mistione ceteras coalescere, voluit. In genere colorum (vt alibi, nec forte ingratis disputationibus, diximus) dantur duo primi simplices colores, qui principia sunt aliorum, candor, & nigredo. ex horum autem mistione aliæ generantur colorum species. ita duæ sunt gubernandi species: quæ principia sunt aliarum. hæ si misceantur, ceteræ omnes consurgunt. tales autem sunt Principatus vel in vno, vel in multis, seu in pluribus, si in pluribus, aut in paucis, aut in multis. Omne dominium iustitiam respicit: hac siquidem ablata, ruit & dominium. Iustitia vero, vt ceteræ aliæ virtutes morales, in medio consistit, cum possimus errare ad nimium, aut ad paucum declinantes, magis, vel minus boni, quam sit æquum, alijs tribuendo. medium porro, vt 2. Ethic. c. 2 Aristoteles nos docet, de moribus agens, vel secundum rem, vel secundum nos. Medium secundum rem, est medium secundum Arithmeticam proportionem; quo ad nos, secundum Geometricã proportionem. Seruatur proportio Arithmetica, quando medium

tantum

tantum excedit vnum extremorum, quantum ab alio exceditur. hoc modo senarius numerus dicitur medium inter binarium, & denarium. etenim, vt exceditur a denario numero, quatternario; ita ipse excedit binarium eodem numero quatternario. Aequaliter hoc modo ab extremis distans, nec vni tribuit, ab altero auferendo, nec aufert ab vno alteri tribuendo. Tale medium est idem apud omnes, vt ibidem dicebat Aristoteles. Medium ratione nostri, quod Geometricum diximus, seu secundum Geometricam proportionē est, quando comparatum cum vtroque extremo semper seruatur proportio sesquialtera. Senarius numerus is est inter nouenarium, & quatternarium collocatus. Numerus nouenarius continet semel senarium, eiusq. medietatem: ita senarius quatternarium semel, & eius medietatem complectitur. Tale medium non est idem apud omnes. Milo Crotoniata, vt in eodem loco habes, qui Taurum iustæ magnitudinis gestasse dicitur spatio vnius stadij sine quietis interpositione, de quo memorandum illud fertur, quod Eustratius, siue Aspasius scripsit, quisquis ille fuerit, nihil refert, cum domus, ad quam cum socijs, caussa disciplinæ Pythagoricæ, frequenter venire consueuerat, repentino quodam casu subruisset, adeo, vt omnes esset oppressura, ipse confestim humeros proprios parti labenti opposuit, tamdiuq. subnixus corpore, collabentem tectum, partemq. ruentem sustinuit, quoad omnes exierint incolumes. Plurimi vir nutrimenti non est alendus ea mensura potus, cibi, quo philosophus, ac ciuis. nam, comedere sex minas cibi, superfluum esset: tanti autem ponderis alimentum Miloni Crotoniatæ, nimis existeret paucum. Non vnum statuas mediocrem esse calceum: qui pedi meo est aptus, is mihi est mediocris; qui excedit, maior; qui deficit, minor. Cum itaque medium duplex sit, secundum proportionem Arithmeticam, & Geometricam, Iustitiaq. consistat in medio, hinc duplex oritur iustitia, Arithmetica, & Geometrica: illa æqualiter omnibus tribuit æquale: hæc merita, & subiecta respicit: cui plus tribuit, magis meretur. Vtraque iustitia seruatur in dominijs. Arithmetica quidem, quoniam, quod suum est, æqualiter omnibus tribuitur. Geometrica autem, in Republica optimatum, quæ respicit merita ex virtute prodeuntia. In populari, vbi quæritur libertas, benemerita vniuscuiusque respiciuntur. Verum, vt redeamus eo, vnde sumus digressi, &, quæ nunc sunt dicta, magis fiant conspicua, dicamus, Principatum vel esse apud vnum, vel apud plures: si apud plures, aut apud paucos, aut apud multos. Dominium illud, quod est in vno legitime, virtutibus ornato, a virtute directum, in salutem populorum, appellatur Regnum. Quod si in paucis virtute nitentibus, dicitur Dominium Optimatum.

2.Ethic.c.2

tũ. Si vero in multis, legibus, virtutibusq. fulgentibus, Popularis Principatus nuncupatur. Hæc Plato, tum loco citato, tũ alibi. Differunt hi Principatus non solum ratione regnantium, sed & scopi. Qui regnat solus, virtutibus præditus, eius est finis bonum commmune, honestum, gloria, & quæ cum virtute habent affinitatem. idem scopus est dominij, optimatũque. at popularis Principatus, est libertas, legum terminis contenta. Ceterum, quoniam rectum est iudex sui, & obliqui; cognitis veris, ac legitimis Principatibus, adulterinos, & nothos facile erit cognoscere. Etenim, quemadmodum ille vere dicitur Rex, eiusq. dominium proprie appellatur Regnum, cuius finis est commune bonum, populi salus, & virtus: cuius scopus est proprium commodum, propriaq. cupiditates, huius dominium minime Regnum erit, sed Tyrannis abominanda. Regnum namque, cum sit dominium legitimum, cuius finis est honestum, bonumq. commune populi libere obedientis; ita e contra Tyrannis est dominium illegitimum, vi, & oppressione populorum coacte obedientium, cuius finis sunt propriæ cupiditates, ac vtilitas dominantis. Atque, vti Aristocratia, seu optimatum dominium est principatus nobilium, virtutibus nitentium, cuius finis est commune bonum; ita e contra, cum talis Principatus fuerit deprauatus, erit principatus nobilium auide proprium bonum quærentium; propriam vtilitatem, propria commoda. Nouissime, vti legitimus, ac verus popularis status, seu principatus, est dominium vilium, communem libertatem, communemq. vtilitatem quærentium, legibus vtentium, ita e regione talis Principatus corruptus, est dominium multorum ignobilium, neglectis legibus, procurantium licentiam quandam viuendi contemnibilem. Hæc Aristoteles luculenter docuit, de Republica agens. quæ nec oscitanter inspexit Plato. Is namq. in libro de Regno distinxit Respublicas, vno, paucis, multis, paupertate, diuitijs, violentia, voluntate, legibus, & arbitrio. Hæ sunt primæ species, immo, vt diximus, prima principia, quibus ceteri coagmentantur principatus misti, ex optimatibus scilicet, ex populari, & optimatibus legibus subiectis, quando nobiles, & studiosi iuncti infimis Rempublicam gubernant, laborantes pro virtute, libertate, & commodo vniuersali. Huius mentionem faciens Aristot. de Republica, dum disserit, Principatum hunc nomine Reipublicæ præcipue; ac maxime debere appellari, hancq. illam esse, quam vulgus Libertatem appellat, scriptum reliquit nobis: In ea æque ciues omnes suo tempore imperant, siue nobiles sint, siue ignobiles, siue diuites, siue pauperes. Aequalitas huiusmodi, Libertas, Respublicaq. appellatur. Est demum altera species (si detur) dominij, si Rex cum populo imperaret, ex popu-

De Regno.

1. De vn. tex. 85.

3. Pol. c. 5.

7. Pol. c. 8.

lari,

lari, & regia mista. Aliæ sunt species, ac totidem, si e regione simplices principatus & illegitimi simul iungantur. Ex deprauatis simplicibus, erunt etiam dominia composita corrupta tot specie differentia, quot puri, & legitimi principatus adnumerauimus cõpositas species. Rogabit aliquis, quis Principatus, omnium, quos memorauimus, sit præstantissimus, qui ve omnibus sit præferendus; an Regis, an Optimatum, an Popularis? Nunc aperio.

Principatus quis dignior, an Regius, an Optimatum, an Popularis. Caput VI.

ARistotele duce, & præceptore, diximus, vnum esse principatum, vnumue dominandi modum, omnium perfectissimum, qui, cum ceteros vincat præstantia, aliorum est mensura, ac veluti lapis Parius: Lis est, horum quodnam sit istud. Diuersæ hactenus sunt adnumeratæ species (loquor de simplicibus) dominiorum, quarum vnaquæque de possessione litigat, vt prima sit, ac alijs superemineat. Hæc disputatio non tantum Augustinum Triumphum, & Franciscum Piccolomineum ætatis nostræ splendorem, verum & antiquos scriptores excitauit, illisq. fuit labori, ac vigilijs. Eam nunc tractemus, ne laborem videamur subterfugere, aut saltem problema dignum negligere. Et primo, quod dominium vnius sit omnium dignissimum, hisce rationibus videtur posse persuaderi. Beatus Hieronymus, ad Rusticum monachum scribens, cuius verba habes 7. quæst. 1. docet, dominium esse debere in vno solo, non autem in pluribus. In apibus princeps vnus est: & genus vnum sequuntur ordine literato. Imperator vnus, iudex vnus, prouinciæ. Roma autem condita duos fratres simul reges habere non potuit, & fratricidio dedicatur. In Rebeccæ vero vtero Esau, & Iacob bella gesserunt. Singuli Ecclesiarũ Episcopi: singuli Archiepiscopi: singuli Archidiaconi: & omnis ordo Ecclesiasticus suis rectoribus nititur, ad hoc pertinet Glossa, distinct. 21. c. nunc autẽ, in verb. Diocletiani. Præterea dominiũ istud imitatur regimẽ vniuersi, atque naturã. Vniuersum ab vno principe Deo regitur, Natura vero vnũ primũ membrum Cor generat, vnde virtus emanat, a qua cetera membra vitam recipiunt. Confirma hæc, quoniã virtus, quanto magis ad vnitatem, tanto magis ad robur, ac fortitudinem vergit.

Augustin. Triumph.
Franc. Picolom.

Ad hæc, poteſtas eſt ordo quidam, quod infra manifeſtum fiet, at in ordine omnia referuntur ad vnum primum, igitur principatus vnius erit præſtantior principatu multorum. Poſtremo, vbi multitudo dominantium, ibi diuerſæ temperationes corporum, varij mores, variæq; hominum voluntates; & per conſequens id, quod vni placet, alteri diſplicet; quod huic prodeſt, illi obeſt; ibiq. diuiſio proxima, igitur melior eſt principatus vnius multorum principatu. E regione non deſunt rationes, quibus probatur, principatum multorum hoc non eſſe inferiorem: quandoquidem, cum principatus ſint in ſalutem, & bonum commune, magis profectò, ac multo exactius plures vident, intelligunt, magiſq. poſſunt, quam vnus, ad coercendum malum, ad propulſandas iniurias, & conſeruandos ciues. Ariſtoteles hæc me docuit, dum dixit, plures homines probos dominantes exquiſite magis omnia cognoſcere, rectius deliberare, minus a recto per præmia diſtrahi, minus duci a perturbationibus. Quibus verbis videtur Ariſtoteles primas dare regno optimatum. Præter hæc, in vno dominante ſolo, hoc vnum præcipue ſemper debet reperiri, nimirum vt virtute dominetur vitijs, nec ab animi affectibus vincatur: ſiquidem, cum illi ſuperant in homine rationem, non eſt, quod dubitemus, omnia ab hoc ſus, deq. ferri: at facilius eſt, vnum peruerti; facilius, a vitijs ſuperari animum vnius, quam multorum: igitur melius eſt dominium, vbi multi regnant, quam vbi vnus. Nouiſſime fato cedat Rex, anſa populis datur tumultus excitandi, periculumq. fit prope mutationis ſtatus; at, ſi multi regnant, vno defuncto, ceteri ſuperuiuentes de electione eius agent, omni ablata populo tumultuandi occaſione. Verum nec miſtus ex his alijs videtur poſtponendus, immo in prima ſede collocandus, etenim in illo, cum Regius, & optimatum principatus reperiuntur, vnum & alterum extremum participando, vtriuſq. complectitur dignitatem, & amplitudinem, iiſq. caret difficultatibus, incommodis, ac periculis, quibus cetera afflictantur dominia. Rex, ſiue Dux, aut Princeps, vnit alios, & veluti glutine quodam illos connectit. illi vero conſilio, ac prouidentia efficiunt, quod voluntas bona Principis præſeruetur, ne ve ex Rege fiat Tyrannus. Popularis principatus, ea ratione, ſuſpicabitur aliquis, quod ceteris ſit præferendus, quoniā finis illius eſt, vt retro diximus, libertas: nos, liberi naſcentes, non ſerui, videmur profectò ſecundū Naturæ legē dominari, ſi hoc modo imperemus. Addatur, quod in hoc Principatu omnes ſunt ſoliciti, omnes vigiles, impigri omnes in habēda ſalutis cura, quoniā omnes ſunt regnaturi. Cū igitur vnū quodque pro primatu certet & de prima ſede, explicāda eſt veritas, vt, cui primi debeantur honores, omnibus fiat conſpicuum.

3. Pol. c. 11

Regius

Regius Principatus præponendus. Caput VII.

AVguſtinus Anconitanus in lib. de pot. Eccl. problema propoſitum examinando, vbi quamplurima adduxit, in hanc declinauit ſententiam, quod, ſi loquamur de regimine recto, & naturali, non autem tyrannico, melius eſt ſimpliciter regi ab vno Priucipe, quam a pluribus. ratio eſt, quia plures principes vel dominantur vt plures, atque inter ſe diſſidentes, vel vt vnus, habentes inter ſe concordiam. Si primum concedatur, illorum regnum nequit perdurare. Saluator enim dicebat, *Omne regnum in ſe diuiſum deſolabitur, & domus ſupra domum cadet*. Sin autem dominantur vt vnus, illiſq. ſit vna voluntas, vnum cor, vna ſententia, quoniam dominium iſtud bonum eſt ratione vnitatis, perinde ac ſi eſſet vnus regnans, melius erit ſane regnum vnius, quam plurium. Probatur hoc, quoniam ſemper, propter quod vnum quodque tale, & illud magis, ſcripſit Ariſtoteles. Magni huius viri doctrinam ſemper propria infirmitate laborantem cognoui. docet (ſi quid ſolidi habet) melius eſſe dominium vnius, non autem quod ſit præſtantius. Melius eſt comparatiuum ſupponens bonum, vt pueri etiam norunt. bonum autem (vt paſſim philoſophi docent) vel eſt honeſtum, vel vtile, vel delectabile. dum inquit, melius eſſe ab vno principe regi, quam a pluribus, debuit certe diſtincte loqui, & explicare, quid intelligeret nomine Melioris, an honeſtius, an vtilius. Ad hæc, ſi vnus ſit, qui regnet, moribus deprauatus, abſtineat tamen a tyrannide, e regione optimates ſint virtute præditi, quis, obſecro, dixerit, melius eſſe regnum vnius, optimatum principatu, vel optimatum, & Regis ſimul dominio, vbi Rex & optimates nitent virtutibus? Præterea, faciamus eſſe, vt Rex virtutibus fulgeat, ſint etiam optimates virtutibus ſplendentes, adeo, vt vnuſquiſque illorum ab optimo Rege moribus, & vita non ſuperetur ſtudioſa, quis audebit affirmare, veram eſſe huius doctoris ſententiam? Probatio quinetiam, cui, tamquam baſi, totum innititur ædificium, nullius eſt roboris. Propoſitio illa (vt omittam ſilentio, quod Pomponatius dixerit, tunc eſſe veram, quando vera eſt) tribus condicionibus ſeruatis eſt vera. ſcilicet, ſi adſit aliqua affectio, quæ denominet vnum, & aliud formaliter, ſuſcipiat magis, & minus, & primo conueniat cauſſæ, qua media euentui quadret, ac compe-

Quæſt. 35. ar. 8.

Luc. xi.

Primo poſter. tex. 5. & 2. met. tu. 4.

Theor. Tex. 5.

tat, vt ſcripſit Zimara, & ex lucidiſſimo Themiſtio colligitur loco citato, primo de Demonſtratione. quæ condiciones quomodo omnes ſimul poſſint huic rei adaptari, aliorum eſto iudicium. Quare rectius erit quidem, ſi primo dixerimus, dum loquimur, quod horum dominiorum ſit bonum, & alia vincat bonitate. nomine boni vel intelligere poſſumus honeſtum, vel vtile. ſecundo, quoniam hic ſit comparatio, comparatiueq. loquimur, neceſſe eſt, vt vnum & alterum dominium ſemper communicet, & ſit particeps qualitatis illius, cuius cauſa vnum cum alio comparatur. verbi gratia, cum loquimur de honeſto, dum quæſtio eſt, quod nam dominium ſit melius, an Regium, an Optimatum, neceſſe eſt, vt accipiamus regnum vnius, & dominium plurimorum, ſecundum propriam naturam, conſideratum ratione nobilitatis, non autem vnum horum vt nobile, alterum vero magis accommodatum, & melius populorum ratione. Ad hæc, quando dicimus, vnum principatum melius altero eſſe, meliuſq. regi ab vno, quam a pluribus, opus eſt, vt ſemper dominantes accipiatur eodem modo, ac ratione. Hiſce præacceptis, nodus facillime ſoluitur. Si enim loquamur de dignitate, & excellentia dominiorum, accipiendo dominia vt ſunt Poteſtates, præſtantius eſt Regale dominium principatu multorum. id nãque Dei dominio, naturæq. imperio eſt valde perſimile: totaq. dignitas in vno collocata refulget: quæ in dominio optimatum, ac multorum in pluribus conſpicitur. Si autem quæramus, quodnam dominium ſit melius, ideſt accommodatius hominibus, tunc haud ſimpliciter eſt interrogationi reſpondendum: ſiquidem vnica, ſimpliciq. reſponſione non poteſt eſſe contenta illa interrogatio, quæ eſt, vt plures, vt docuit nos Ariſtoteles, homines ſunt conſiderandi, illorumq. conditiones ponderandæ, nec imperij conſideratio qualitatum nos debet effugere. Res digniſſima eſt imperium, onuſue, quod virtutibus eſt portandum: ideo, qui imperat, qualitatibus optimis animi, ſtudijs, diſciplinis, ac virtutibus debet eſſe præditus. hæc ſunt, quæ faciunt hominem imperio dignum. Hoc ſenſu loquendo, dominium optimatum dicitur melius. Si vero conſideremus condiciones communes omnibus conuenientes hominibus, dominium populare melius dicetur. ſi enim, quod omnibus eſt commune, mente voluemus, nulla proculdubio ſeſe nobis offeret ratio, cur hic imperet, alter vero ſit ſubiectus. quare, vti ratione condicionum imperij, ac imperantium, quæue his, & illis conueniunt, melius dicitur imperium optimatum; ſic, ratione condicionum conuenientiũ communiter omnibus, melius erit imperium populare. Loca vero adducta ex Sancto Patre Hieronymo, & Gloſſa, de dignitate Principatus in ſe conſiderati loquuntur. Hoc etiam probant rationes

1. Elen.

acceptæ

acceptæ a Dei Opt. Max. dominio, ab operibus, & ordine naturæ. Alia vero ratio accepta a condicionibus, & virtutibus regnantis probat, dominium non in se consideratum esse præstantius, sed secundo modo, vt explicauimus. scilicet, qualitatibus imperantibus, ac imperio congruentibus. Vltima ratio gratis est concedenda. nec enim ostendit, vnius dominium omnium non esse dignissimū, sed non esse accommodatius condicionibus conuenientibus vel speciatim imperanti, vel omnibus in vniuersum. Secundæ classis rationes minime opponuntur determinationi factæ: illarumq. prima omnino inualida est ad probandam conclusionem. Talis erat ipsa. Principatus est in salutem communem; exacte autem magis vident plures, quam vnus: igitur melior erit Principatus Optimatum Regio. Respondeo, Regem videre non tantum mentis, & corporis oculis proprijs, verum & aliorum. quod autem Regis imperium non sit dignius, inde non probatur. Secunda vero ratio non respicit Principatum in se consideratum, sed populum rectum, & personam dominantis. hocq. sensu loquebatur Aristoteles. Quod addebatur periculum de morte Regis, respondeo, quod filius succedens omnem auferet populo tumultus occasionem. Ad hæc, non probat ratio, Optimatum imperium esse dignius, sed melius, secundo modo a nobis retro enarrato. Ratio, quæ pro statu & imperio misto adducebatur, ea tollitur consideratione, quoniam, quæ mista sunt ex duobus, distant semper ab extremis, ex quibus compacta sunt, & iccirco ab illis etiam valde differunt. colores medij, qui ex extremis componuntur, summopere ab illis distant. color viridis ab albo, ac nigro valde differt. Porro, cum mistus Principatus sit quid diuersum a Monarchia, inde fit, vt illa misto Principatu sit præstantior. Vltima in popularis dominij gratiam allata ratio, in quo cum nec vnus, nec optimates regnent, omnium est infimus, inualidam nimis habet sequelam. Verum illud non est, nos naturam imitari, & exequi præcepta illius, si omnes dominamur. Naturam imitamur in partibus nobilioribus honorandis, hoc autem arguit præstantiam. Quod liberi existamus sub dominio, indicat subiectorum nobilitatem, non autem dominantium. Quot igitur, & quæ sint dominiorum species, quæ ve illarum præstantior, & quod necesse sit Principem nobis præesse, hactenus diximus. Nunc de dominiorum iuribus agendum est.

LIBER SECVNDVS

Ius Status, quid.
Caput I.

VARIAS Principatuum, dominiorumq. species, quasi figura quadam, tenui declaratione exposuimus. Nunc vero, quid sit ius illorum, quod, domestica Lingua, Rationes Statuum solemus dicere, est considerandum. Hoc iure quodcumque agunt Principes, firmum, & constans esse existimant, adeo vt omnia Principum maiora negotia, ac summi ponderis, licet paruam videantur vulgaribus habere consistentiam, nihilominus iure dominij, seu principatus valida existant. Temporibus hisce voces istæ STATVS RATIONES in ore versantur omnium, omnesq. contendunt, quæ a Principibus fiunt hac norma iudicare, an recte fuerint facta, & an iure dominij eis licuerit talia facere. Lapis Parius est Principum actionum Ius Principatus, quo gesta Principum cognoscuntur: ea propter examinanda est summi iudicij trutina, omniq. diligentia curandum, ne quid dicatur, quod legentis animum dubium relinquat. Quidam doctor (rem ordior) ita definiuit IVS DOMINII, Seu Principatus, vulgo RAGIONI DI STATO. Ius principatus est notitia mediorum, aptorum ad inchoandum, conseruandum, & ampliandum dominium. Quæ definitio (pace illius, ac bona venia hæc sint dicta, veritatis illustrandæ, non imminuendæ alienæ gloriæ studio) quid sit Ius dominij,

minij, & proprietates illius, non aperit: vt veræ definitiones efficere solent: nec artem sapit definiendi. Ostendo hæc omnia. Ius dominij est illud, (vt diximus) quo, veluti perpendiculo, Principum actiones metimur, dicimus, a Principe nouum onus populis impositum, bellum fuisse excitatum, quoniam iure dominij hæc vtique facere potuit, ac debuit. Quo iacto fundamento, ita mihi liceat argumentari. Mediorū notitia nec abrogat Principum gesta, ac leges, nec illa confirmat, igitur non est ius dominij: Assumptum facillime probatur ijs, quæ docet Aristoteles in libris de moribus. Duo sunt in actione humana consideranda: actio ipsa, & rectitudo actionis, ac curuitas. Eiusdem cognitio, seu notitia, existens in mente, est principium operationis, at rectitudinis principium est prudentia, vel iustitia, vel alia virtus. Quod Princeps fœdus ineat, vel quod bellum excitet, cognitio, seu notitia in mente illius existens harum rerum est principium, at, quod iuste hæc fiant, ab alio principio pendet. Iam vero, cum medio vtitur illicito, verbi gratia pro fine licito, & dicimus, approbando gestum, licitę id fuisse factum, quoniam iure Principatus ei licebat, huius facti rectitudo nō est ascribenda notitiæ, sed alteri principio ab illa differenti. Confirma: Notitia thesauri est notitia medij ad conseruandum, ac ampliandum statum: thesauro si quidem dominium proprium tuetur Princeps. at quis, obsecro, dicet, hanc notitiam rectitudinem operationibus Principum elargiri? Ex ijs sequitur, quod secundo loco obiecimus, quod proprietates rei definitæ nobis non aperiat, nec artem definiendi sapiat. proprietates non facit perspicuas, quia, cum hæ a principijs rei dependeant, vt lux a natura Solis pronenit, risibilitas ab anima rationali, quæ admiratur, Iuris vero dominij principia sileantur, & relinquantur, iccirco proprietates quinetiam illius remanent ignotæ. Artem non sapit, quia idem per idem nititur declarare. Inquit, Ratio Status est notitia ad incipiendum, perficiendum, conseruandumq. dominium: at STATVS, ac DOMINIVM sunt idem, nec inter se differunt, dummodo accipiatur vox illa Status, vt in ea definitione necessario accipi debet, iuxta communem loquendi modum, & receptissimam significationem. Ad hæc, competit alijs a definito distantibus, vt de cognitione thesauri diximus, indicium apertissimum propriæ imperfectionis, &, quæ sunt necessaria, fuisse omissa. Habent hoc definitiones (vt dicunt) essentiale, quod neque superflua debent continere, neque necessaria omittere. Illa si complectantur definitiones, quæ superfluunt, non competit definitio omnibus, quibus debet conuenire. definiat quis hominem, & dicat, Homo est animal rationale, admiratiuum, risibile, philosophum. Sane, quoniam particula

2. Mor.

ticula illa superflua est, *Philosophum*, omnibus hominibus congruere non poterit: multi enim, ac propemodum innumeri sunt homines philosophiæ ignari. E regione, si, quæ sunt necessaria, omittantur, plura complectetur, quam deceat, quia, quanto est res composita magis, tanto in angustum uergit, paucioribusq. accommodatur; quanto vero est simplicior, tanto plura comprehendit. Definiamus hominem, (vt in eodem persistamus exemplo) & dicamus, Homo est animal gressibile, bipes, imaginatiuum. Hæc definitio brutis conueniet, Aues sunt bipedes, imaginatiua virtute prædita. hac potentia animæ bruta cuncta multa operari, docuit Aristoteles. Picæ, ac Psittaci humana formare verba addiscunt. Canes, equi, simiæ, imagines artium habere dicuntur. Imagines dixi artium, non artes: quoniam artes spectant ad intellectum practicum; quæ virtus animi in brutis non reperitur. Cum igitur, vt ad rem propositam reuertamur, definitio omittat, quæ debet continere, alijs etiam differentibus a re definita congruet, vt recte adnotauit Ammonius. ideo dicebat Porphyrius, definitionem generis ab eodem scriptam ea ratione esse absolutam, quia nec quid superfluum, nec quid diminutum contineebat. At hæc definitio hoc laborat vitio, quod, ad nimiam simplicitatem accedens, maioris fiat ambitus, pluraq. comprehendat, quam definitum. Cuius rei signum euidentissimum est id, quod supra a nobis de Thesauri notitia fuit dictum. Ad hæc, vox illa Ratio, seu Ius, est quid ambiguum, pluraq. significans; Status quinetiam haud est vox simplex. Primo, Ratio significat medium ad aliud aut agendum, aut operandum, aut faciendum. Vsus est frequentissimus apud Philosophos, forma ædificij, quam habet Architectus in mente, est medium, quo artifex operatur, & condit ædificium. Iustitia, virtus existens in mente hominis, est medium, quo iuste, & studiose viuit. Imago Cæsaris, quæ reperitur in mente mea, est medium, quo Cæsarem, cum mihi sese obuiam offert, cognosco. Hinc Platonici Rationes, seu Ideas in anima ponunt, quibus tamquam medijs res a nobis cognoscuntur. Hæ sunt species a Deo Optimo & Maximo, Adamo inditæ, quibus res omnes cognouit, animalia cuncta, arbores, herbas, lapides, arbusta proprio nomine appellauit, ne dum cognouit, cum ei sese obtulerunt: perinde si quis imaginem alicuius prius nouisset, mox de facie illum videndo cognosceret. Hac uero acceptione sumpta, hæc uox, cum dicitur, Ratio Status, est cognitio medij, æque erit, ac si dicamus, medium Status est cognitio medij ad conseruandum, seu ad inchoandum, seu ad perficiendum statum. Significat insuper formam, ideam, & exemplar: quæ omnia cum prima significatione in unam ueniunt acceptionem.

2. De Ani. tex. vlt.

In Porphy.

acceptionem. Insuper animæ nostræ operationem, quam appellamus discursum, ac supputationem in calculis, vt Simplicius adnotauit, æquiuoca dum explicaret. STATVS, vt diximus, est vox multa significans. vel enim (quantum attinet ad propositum negotium nostrum loquor) supremam Principis auctoritatem, quæ etiam nomine dominij appellatur, significat, quinetiam pagos, castella, ac ciuitates. qui dicit, Is exulat Statu Summi Pontificis, nomine Status accipit pagos, castella, ciuitates, & loca. exilium namq. ad locum attinet. at, cum dicimus, Petrus est huius, vel illius status, tũc nomine Status iurisdictionem intelligimus, auctoritatemq. Principis. Cum igitur vocabula ista sint æquiuoca, debuit profecto meminisse regulam Aristotelis in Categorijs, in quibus nullam admittit vocem plura significantem, sed simplices voces res significantes medijs conceptis, vt dicitur. Definitio autem est quid simplex, ad res simplices attinens, vt Aristoteles in libris diuinorum demonstrauit. Cum itaq. varijs scateat mendis, vel saltem (modeste loquar) quamplurimis incommodis opprimatur, noua est definitio assignanda; qua veritas proprio loco restituatur, reiq. natura omnibus fiat conspicua.

Lib. 7.

Ius quid sit.
Caput II.

NE more Andabatarum pugnemus, neue, quod tamquam probrum alijs obiecimus, in nobis reprehendendum ab alijs, præbeatur; primo videndum est, quid nomine Iuris, ac Dominij sit intelligendum. Frustra enim, vt dicebat Themistius, fertur aditus ad scholas sine hac præeunte cognitione. Id etiam docemur ab Aristotele primo de demonstratione. IVS igitur, lata est vox, & plura cõplectens. primo indicat obiectum iustitiæ, quod scilicet fit a iustitia, deinde leges, plebiscita, decreta, ac responsa Principum, auctoritatem, ac locum ipsum, in quo ius dicitur. Quæ omnia si diligenti perpendantur examine, ab vno principio prouenire, ab vnoq. fonte emanare comperiemus. IVS primario, ac primo significat effectũ a iustitia in rebus productum. hanc Iustinianus definiens Iustitiam, in suis Institutionibus, dicebat, *Iustitia est perpetua, & constans voluntas ius suum vnicuiq. tribuens.* Quam definitionem habemus etiã ab Vlpiano ff. de iust. & iu. Aristoteles quoque in libro de moribus hæc de iustitia scripsit: *Iustitia est habitus quo iustũ volumus, & iustũ*

Tex. 3.

Pri. lib. de iu. & iu.

operamur.

operamur. Ab hoc iusto vti iustitia recipit esse, rationemq. virtutis tamquam a suo obiecto, ita lex, vt sit regula. Lex namq. est sanctio sancta, iusta iubens, & inhonesta prohibens. Iusta autem dicitur; quia ad instar iustitiæ iustum ponit in rebus. Hæc secum meditando Isidorus, posuit ius tamquam genus, legem vero vti iuris speciem, sic scripum nobis reliquit: *Ius generale nomen est, lex autem; iuris species. ius autem dictum est, quia iustum est.* Appellauit doctor hic Legem Ius, quia est regula, & præceptio iuris, scriptis consignata. Ab hac significatione nomen sortitur Ius Cæsareum, & Pontificium. Sunt enim leges vel a summis Pontificibus, vel ab Imperatoribus scriptæ & promulgatæ, quæ iusti, seu iuris sunt præceptiones. A Celso alia etiam significatione vsurpatum fuit IVRIS nomẽ, dum dixit: *Ius est ars boni, & æqui.* Quem locum Accursius exponens, quomodo satis caute loquatur, non video: vt ibi obseruauit Budæus, de æquo & bono differens, Ars æqui, & boni, est scientia moralis, seu prudentia legalis, quæ in iure consultis reperitur, qua inquiritur, quid nam sit iustum lege sanciendum. lex vero est dictamen practicum, quod ex eo constituitur, Fac, Ne facias. Ius ergo, secundum Celsum, est ars æqui, ac boni. Iurisperiti, annectentes ius iustitiæ, hac sectione ius distribuunt, dicentes: Ius, ac iustitia, vel est publica, vel priuata, & hæc & illud vel naturale, vel gentium, vel ciuile. primum ius, prima ue iustitia seruatur apud omnes gentes, secundum ius, seu iustitiam vnaquæque ciuitas sibi constituit. Ius autem ciuile vel vsu approbatum est, scripturam non agnoscẽs, vel scriptis commendatum, quod complectitur Plebiscita, Senatus consulta, placita Principum, Prætorum edicta, responsa prudentum. Theologi quoque secant Ius, in naturale & diuinum, membra hæc adhuc pari sectione diuidentes: primo partiuntur ius in humanum, & diuinum, mox unum, & alterum horum in naturale, ac positiuum distribuunt. Verum, hæc in præsentiarum omittendo, reuertamur ad id, quod Ius varia significat, quibus significationibus liceat has addere duas, quæ sequuntur. quod locus ipse, vbi iudex, aut princeps populis ius ministrat, dicitur ius. id scriptum reperio a Sancto Thoma, quod, vt arbitror, mutuo accepit a Paulo Iureconsulto, l. pen. ff. de iust. & iu. vbi habemus, ius dici pro loco. Hinc ille loquendi modus receptissimus, Vocari in ius, nimirum in locum, vbi iudex ius exequitur, ius ve dicit. postremo, ac nouissime, Ius significat auctoritatem, seu potestatem. vnde forte ille dicendi modus habuit ortum, Vtitur suo iure, idest sua auctoritate. dixi, Forte, quoniam ab alio potest prouenire, nimirum ab eo quod alicui conuenit iustitia. siue igitur ab hoc, siue ab illo orignem trahat, nihil ad præsentem materiam. Huc sunt vocanda, in robur eorum,

9. Etym.

Celsus.

Accursius.

Budæus.

2. 2. q. 57. ar. pri.

rum, quæ diximus, quædam a Ioanne Gersone, Canonico nostro, scripta, vbi de Ecclesiastica potestate, ac de vita spirituali agit. inquit Doctor iste celebris, Ius bifariam accipi: primo, pro lege, qua acceptione dicimus Ius ciuile, vel Ius Canonicum; secundo, pro legitima, qua quis fungitur, potestate in aliquam rem, aut personam. quam doctrinam Conradus est secutus. Hæc & tot de Iure laconice sint dicta.

Conf. 3.

De Contr.

Dominium, quid, & quotuplex. Vsusfructus, & Vsus quid. Caput III.

SVspicari poterit aliquis, Dominium, & Ius esse idem. cum enim Ius sit auctoritas in rem, ac personam, quemadmodum nunc diximus, Dominium vero & ipsum quoque sit tale, concludet forte, Ius, & Dominium non differre. At, si rem introspiciamus, alia certe, & valde diuersa erit nobis sententia. Id vt faciliori negotio efficiamus, accipiamus varia dominia, illaq. enumeremus. Dominium, vel est Diuinum, vel Naturale, vel Humanum, & hoc in duo secatur membra, vel est de iure gentium, vel quod acquiritur de iure ciuili. Etenim, cum dominium a iure habeat originem, ius vero vel sit diuinum, vel naturale, vel gentium, vel ciuile, ita quoque, totidem esse dominia, bona venia possumus affirmare. Noui equidem, a Gersone sex, a quibusdam nouem, a Conrado viginti tria assignari dominia: verum, vt ingenue loquar, doctrina illa sicut argutum, ita superstitiosum præsefert auctorem. Omnia illa dominia, quæ superfluenti numero ab illis recensentur, possunt in ea, quæ adnumerauimus, tamquam in propria capita, redigi. verbi gratia, ponunt ipsi dominium Originale, Gratificum, & Beatificum: & aiunt, Originale illud esse, quod habuit Adamus in lignum; Gratificum est illud, quod respicit opera a nobis existentibus in gratia facta; Beatificum vero est illud, quod habent beati in patria, dum a Deo gloria ditantur, cum ve fruuntur Dei essentia. Originale est ius positiuum diuinum, supra naturam primo homini concessum, licet posset quodammodo illi statui naturale. Dominium gratificum gratis certe ab illis adducitur, & gratis potest eis condonari. Operum enim, quæ a nobis fiunt dum sumus in gratia, non dicimur domini, siquidem non viribus nostris, sed Dei

Tri. 96.

gratia; & auxilio supra naturali, illa operamur. Ius vero, quo beati a Deo gloriæ fiunt participes, non est appellandum Dominium, sed potius nomine Iuris potest dici. Gloria, ac beatitudo illa in Dei visione collocatur, si fecerimus esse, quod illud sit dominium, beatus in gloria dominus Dei dicetur. Verũ condonemus illis, obsecro, quod possit appellari Dominiũ, non distinguetur tamen a Diuino positiuo. Latum est huius dominij ius, sui ambitu naturalia, & quæ sunt supra naturam amplectitur, in ijsque, ac in illis reperitur. Ad hæc, ministri Dei ius habent Sacramenta consecrandi, fidem docendi, & prædicandi, a peccatis homines soluendi, & transiens hoc ius ad naturalia, quinetiam decimas habent, quoniã, vt dicebat Apostolus, ad Corinthios scribens, temporalia eis populi debent pro spiritualibus, quæ illis ministrant Sacerdotes. Dominium insuper Dauidis in Iudaicum populum ad idem ius diuinum positiuum attinet. Sed hæc missa faciamus, & dicamus, quattuor esse dominia, Diuinum, Naturæ, Gentium, & Ciuile, omnia quidem a Deo, a quo omnis prouenit potestas, vt Diuus Paulus scripsit ad Romanos, differunt inter se, quoniam Diuinum naturæ hominis est superadditum, Naturale autem est illi debitum. Homini namque in sui natura concepto ea debentur, quæ ad eius vitam alendam, sustinendam, ac seruandam sunt necessaria. Ideo Deus optimus, & Maximus, omnium creator, omnia sciens, mentionem faciens futuræ creationis hominis, Dominium quoque meminit, dicens: *Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram, qui præsit piscibus maris, & uolatilibus cæli, & bestijs, uniuersæq. terræ, omniq. reptili, quod mouetur in terra. & creauit Deus hominem ad imaginem suam, ad imaginem Dei creauit illum, masculum, & feminam creauit eos. Benedixitq. illis Deus, & ait: Crescite, & multiplicamini, & replete terram, & subijcite eam, & dominamini piscibus maris, & uolatilibus cæli, & uniuersis animantibus, quæ mouentur super terram.* Statim ac prodijt ex illo abysso non entis homo, in lucem hanc editus, dominus est constitutus eorum, quæ ad vitam ipsius erant necessaria, verbis illis Dei: *Crescite, & multiplicamini, & replete terram, & subijcite eam, & dominamini piscibus maris.* Dominium gentium a MEO, & TVO, (verba frigida appellauit illa Sanctus Ioannes Chrysostomus sancte ac sapienter) Ciuile autem, a legibus ciuilibus, emptionibus, venditionibus, ac similibus, sumpsit exordium. Ex his omnibus id prouenit tamquam corollarium, vt Logici dicunt, Dominium duntaxat conuenire naturæ intellectuali, in qua scilicet viget voluntas. Deus est dominus, neque hoc potest negari. innumera sunt oracula id testantia: *Dominus uniuersorum tu es: Domini est terra.* & c.

1. p. cap. 13.

magi-

magistraq. natura id fatentur omnes. ab æterno, Dominus potestate; ab Vniuerso autem condito, actu. vtitur rebus, vt ei placet. iussit ferrum natare, ignem non calefacere, Solem a suo cursu desistere, & firmiter stare. immo & vitæ, & morti eum iubere norunt omnes. Angeli & ipsi Domini dicuntur, non quidem rerum huiusmodi, sed suarum actionum naturalium. Nos vero dominium habemus, qui rebus vtimur, libere illis dominando, nedum accidentibus, & qualitatibus earum, illarum, verum, substantia vtentes vendendo, donando, atque si possunt consumi, vt cibi, ac vestes, comedendo, consumendo, vt fertur nostra voluntas. dominamur siquidem non tantum accidentibus, verum & substantiæ rerum. Hæc nos docent verba Domini, dicentis: *Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram, & præsit piscibus maris, & volatilibus cæli, & bestijs terræ, & c.* Dei facies est intellectus, liberaque voluntas. Fieri ad imaginem eius, est, intellectu, & voluntate libera creari. & in hoc homo similis est Deo, quam similitudinem speculando, ex illa ferimur in Dei cognitionem. non sic in quibus vestigium conspicitur, non autem facies. quemadmodum, si quis, arenam pedibus calcando, in ea pedis vestigium impresserit, illo vestigio non ducimur in cognitionem imprimentis, ita sane, pecora, brutaq. considerando, in Dei cognitionem nequaquam ducimur. possumus quidem nonnulla cognoscere, verum infima, & hæc obscura de Deo intelligimus. quemadmodum sapiens ille, Herculis vestigium videns in terra, non in faciei Herculis cognitionē, sed in corporis, ac staturæ notitiam fertur deuenisse, ac roboris corporis, ita nonnulla cognoscimus vestigio, quæ sunt Dei, at similitudine exactiorem habemus notitiam, longeq. prastantiorem. Constituit autem hominem Deus dominum omnium rerum, quæ eiusdem Dei carent imagine, quibus rebus negauit dominium. Quod si aliquando loquendi vsu quodam, Apum regem, Leonemque regem animalium quadrupedum dicimus, metaphorice, non vere, reges dicuntur talia animalia. Dominio medio rebus vtimur, vt nobis libet, earundem substantiam attingendo. hominis autem substantiæ, vitæq. Deus duntaxat dominatur. nec aliud Sapiens nos illis verbis voluit docere, dum dixit: *Tu, Domine, qui vitæ, & mortis habes potestatem, & deducis ad portas mortis, & reducis.* Cui ea consentiunt, quæ in Deuter. leguntur: *Ego occidam, & ego uiuere faciam.* Humana vita ad Dei dominium attinet, cuius vitæ nec homo proprie, nec Princeps, nec Respublica, nec Rex, aut Imperator, nec quiuis dominans potest esse dominus, siue propria sit, siue aliena. Id a signo probatur. Lex iustitiæ prohibet, ne quis propriæ mortis sit auctor. quod si dominus esset vitæ

2. Reg. 23.
Dan. 3.
Iosu. 11.

ſet vitæ ſuæ, lex non inhiberet; ne ſibi manus conſciret. non me latet, a lege inhiberi, ne pupillus bona vendat, neue prodigus illa dilapidet, licet illorum ſit dominus. noui etiam, legem illam eſſe caritatis, non iuſtitiæ. Præterea, Deum, & ciuitatem afficere iniuria lex vetat, atque vt crimen maximum puniendum ſancit. porro, qui ſeipſum interimit, Deo infert iniuriam, ac ciuitati; Deo, quoniam eſt illius imago; ciuitati, quoniam eſt eius membrum: ideo, & diuina lege, & ciuili eſt puniendus. Hoc etiam voluit Ariſtoteles, loquens de moribus. Propter hæc armiger ille Amalechites, qui Saulē incumbentē haſtæ interfeciſſe, iactando, ſe dixit, a Dauide fuit morte condemnatus, licet Saul ſemiuiuus, iamq. animam agens, precibus ab illo id obtinuiſſet, vt referebat ipſemet. pœnas non dediſſet Amalechites ille, ſi iuſte id ab illo, vt dicebat, perpetratum fuiſſet. iuſte egiſſet, ſi Rex ille propriæ vitæ fuiſſet dominus. nullo iure permittitur homini, vt ſe ipum interimat. non naturali, quia, quæcumque ſunt, ſuapte natura deſiderant eſſe, & conſeruari, atque, quantum vires permittunt, fugiunt interitum. lex hæc omnibus eſt indita, hanc ob rem ſagax rerum natura nulli parauit inſtrumenta, quæ in propriam eſſent mortem, ſed e contra, quæ eſſent illi præſto ad tutelam, & conſeruationem. contexit ob id arbores corticibus, aues plumis, animalia terreſtria pilis, piſces ſquamis ad illorum defenſionem, quemadmodum Alexander, ſiue Aphrodiſeus, ſiue Trallianus ille fuerit, de problematum varietate diſputans, adnotauit. equorum pedes armauit cornu, dentibus canes, aues roſtro, & vnguibus, tauros cornu, vt Galenus obſeruat, eo conſilio, ne arma illis deeſſent, quibus ſe ipſa hæc animalia tuerentur, non autem vt ſe interimerent. Cum ergo natura condiderit animalibus arma ad defenſionem, non autem ad proprium interitum, ſummumq. ſit omnibus a natura inſitum deſiderium propriæ tutelæ, non erit igitur iure naturæ homo dominus ſui, vt poſſit, cum ei libuerit, [illegible] vitam ſuam exercere dominium. Iam vero, ſi iure naturæ id non [illegible]t, neque iure diuino poſitiuo hoc obtinebit. ius namque naturæ eſt iuris diuini effectus, at effectus naturam cauſſæ ſemper redolet. Ad hæc, inſpirauit Dominus in faciem hominis ſpiraculum vitæ. hanc vitam accipimus a Deo, vtente genitoribus noſtris tamquam inſtrumentis. diſponit generans materiam, Deus autem dat vitam, animam infundendo. cum ergo ſit a Deo vita, dominium vitæ Deus habet, & hanc peſſumdare nobis non permittitur; nec ab illa exire, niſi eodem Domino iubente, poſſumus, ſicut eius iuſſu vitam accipimus. Iure ciuili id eſſe vetitum, retro nunc diximus; iure vero gentium permiſſum eſſe non poteſt, quoniam tale ius a iure naturæ uires obtinet. Atqui, ſicut

Lib. 1. c. 11

In præf. prob.

De us. par.

vnuſquiſque

vnusquisque vitæ propriæ non est dominus, sed custos, ita etiam Reipublicæ Princeps, siue Rex humanæ vitæ habet dominium. id manifestum erit nobis, si considerabimus, Principē non posse quemquam interficere, nisi ob perpetrata crimina, porro, cum iubeat nocentes occidi, hocq. fit iudicis officium, dicendum est, ipsum quoque custodem existere, non dominum humanæ vitæ. Iubeat homicidam capite puniri, furem suspendi laqueo, latronem in partes secari, vbi testibus fide dignis, id ei constiterit, hoc fit a Principe, quoniam illius est munus, ad illumq. attinet, curare, vt pax Reipublicæ seruetur, lex diuina inuiolata perseueret, & bonum commune perduret illæsum. Dicet forte aliquis, Iubet Princeps subiectos in militiam proficisci, illos obijcit morti, igitur dominus erit vitæ populorum. qui hæc obiecerit, meminerit, hominem bifariam posse considerari: vel quidem absolute secundum se, vel vt est pars Reipublicæ, & membrum ciuitatis. primo modo, non potest, si innocens sit, a Principe interfici; secundo modo, potest obijci morti. Iubendo autem Rex, populos in prœlium ire, id facit, vt Rempublicam tueatur, atque vt custos illius. Principi commissa est a Deo custodia, & cura ciuium, Deus autem est absolute dominus vitæ hominum, is namque, non vt iudex, aut custos, illum morte castigat, hunc in certamine morti offert, sed tamquam auctor, & dator potest illam a nobis auferre, vt vnusquisque proprium agnum, aut hædum occidere. Concludamus itaque, hominem, siue priuatum, siue Principem, humanæ vitæ non potiri dominio. barbara, ac sæua esset tyrannis illius Principis, qui, spretis naturæ decretis, neglectis Dei legibus, vellet subiectorum vitæ dominari. Id Scytha, id Turcarum Princeps sibi arrogat iniuste, qui non tantum custodem, & tutorem vitæ subiectorum se esse arbitratur, sed, Nabucdonosorem æmulando quodammodo impie, se faciens Deum, dominum vitæ, ac rerum populi existimat se esse. At dominium, vt retro diximus, essentiam rei attingit, nedum qualitates, & accidentia. nostræ autem essentiæ vti Deus est creator, & auctor, ita quoque eiusdem est dominus. Differt Dominium ab Vsu fructu, atque ab Vsu, in hoc, quoniam Vsusfructus alienis rebus vtendi, atque fruendi salua rerum substantia, (est enim ius in corpore, quo sublato, & ipsum tolli est necesse, ff. de Vsufr. l. 1. & instit. eod. tit. in prin.) loquendo proprie, est dumtaxat in rebus, quæ vsu non consumuntur. l. omnium, ff. eodem. Vsus autem, quid minus iuris donat vtenti. Vsus namque, secundum Azonem, est ius vtendi rebus salua rerum substantia. hoc idem habet glossa, l. 1. ff de vsu, & hab. Ex qua definitione colligit in eodem loco glossa, quod vsus proprie nequit consistere in rebus, quæ solo usu consumuntur. Distant Vsus

In Sum.

fructus

fructus, & Vsus, quoniam, qui habet vsum prati, horti, viridarij, agrine, vsum, inquam, quem nudum appellant, potest quidem vesci oleribus, poma accipere, vt eius patitur quotidianus vsus, immo & eius familia, vt l. plenum, in fine ff. de Vsu, & hab. nihil alijs vẽdendo, aut largiendo, ea condicione, vt domino fundi non sit molestus, neque colonis, a quibus colitur ager, neque etiam ius proprium alijs locandi, vendendi, aut gratis concedendi habet facultatem. Vsufructuarius autem habet hæc omnia, vt inst. de vsu, & habit. § 1. legitur. Dominium autem, secundum multos, est ius habendi, possidendi, fruendi, & vtendi aliqua re, pro libito voluntatis, simpliciter, vel secundum aliquem determinatum modum, ex quadam superioritate. Hanc definitionem amplexi sunt Angelus, & Syluester in Summa: a quibus Sotus eam accipiens, meliorem facere studuit, sic dicens: *Dominium est potestas in rem, qua vti possumus pro libito nostro, in nostram propriam vtilitatem, quam ob nos diligimus*. Id autem nititur persuadere, argumento sumpto a vi vocabuli. Dominus est quid relatiuum, refertur enim ad seruum. at relatiua, quæ Cicero eleganter sub eandem rationem Cadentia appellauit, Græce τὰ πρός τι, habent esse in relatione. seruus enim quidquid est domini, dicitur esse vti iumentum. Verum tamen illud est, quod iumentum potest occidi, at seruus nequit interimi: quoniam, quemadmodum retro diximus, Deus Benedictus & gloriosus sicut humanæ vitæ nostræ est auctor, ita solus eiusdem vitæ existit dominus. Quæ dicuntur ab hoc viro theologo, exactiori indigerent discussione. negandum non est, relatiua habere esse in relatione, vt simile duplum, ac similia: at, quæ referuntur, non omnia existunt talia, substantiæ; quæ referuntur, sunt alterius, attamen non habent totum esse in relatione. an vero seruus sit alterius, an relatiuum, egeret discussione. Verum hæc missa faciamus, dicamusque, dominum serui sui vitæ non habere dominium. Aristoteles hæc nouit, quando duo assignauit imperiorum genera ab inuicem distantia, Ciuile scilicet, seu Regium, & Despoticum, quod est proprie dominium. addens, animam habere principatum dominicum in corpus, mentem vero in appetitum regium, ac ciuile. Ex ijs omnibus liceat colligere, dominium distare a principatu, loquendo proprie: quoniã dominiũ est ius in substantiam, & qualitates rei, qua vti possumus, vt nostra fertur voluntas: at principatus non est quid tale. nec enim mens sensui, ac appetitui in omnibus imperat, estq. semper regina; nec princeps vere dici potest, ac debet populi dominus: siquidem, vt nunc diximus, & fusius sumus dicturi, Principatus differt a Dominio. His itaque sit conspicuum, quid sit Ius, quid Dominium, quid Vsus, & Vsus fructus.

l. D. ver. Dominium.

1. Pol. 3.

fructus. Nunc tandem rem aggrediendo, quid sit Ius principatus, tempus est vt consideremus.

Iuris Principatus definitio. Caput IV.

HVcusque parauimus instrumenta, quibus veritas, in puteo Democriti iacens, est inde a nobis extrahenda. amouimus impedimenta, quæ iter reddebant asperum ad notitiam iuris Principatus attingendam. superest, vt illud definiamus, vt, quidnam sit, innotescat. Ceterum, quoniam, vt retro diximus, Ius multis modis accipitur, primo denotat iustitiæ effectum, quem facit iustitia in rebus, obiectumq. iustitiæ, cum iustitia sit habitus, quo volumus iustum. Significat & legem, quæ ius dicitur, quoniam ab illo iusto habet, vt sit regula. Ius significat & auctoritatem. Significat atque locum, vbi ius redditur. Ratio quinetiam multis accipiatur modis, vt ex Simplicio retro obseruandum proposuimus, nimirum formam, ideam, exemplar, & supputationem in calculis. *& Ragion di Stato*, Latine Ius, & Ratio possit dici. Eligenda est significatio quæ nostro argumento congruat. Quod attinet ad Ius, & pro auctoritate, & pro lege, hic recte accipi potest: vtroque enim sensu quæ, passim dicuntur, & proferuntur enuntiationes, intelligi, docet communis vsus. cum enim, iure Principatus hoc vel illud principi conuenire, hanc & illam actionem ab eo iuste prouenire dicimus, sensus verborũ est, vel quod leges ad Principatũ attinentes id iubent, vel Principis auctoritatem illucusque protendi. Ratio autẽ, supputationem in calculis, definitionem, rei formam, ideam, & exemplar, ac animi notionem significat, vt retro ex Simplicio obseruabamus. Prima, & secunda significatio nostræ disputationi omnino est incongrua. ridiculum esset omnino asserere, quod supputatione in calculis, aut definitione Princeps hæc ageret recte, & ab illis abstineret. Neque etiam tertia significatio eadem ratione est opportuna De idea, si loquamur cum Peripateticis, inanis erit, ratione scientiæ, & generationis. at, si sentiamus cũ Platonicis, erit principium cognoscendi, id in Protoplasto videmus esse factũ, cuius animæ indidit Deus rerum omnium imagines, vnde factum fuit, vt, cum omnia animalia adducta essent coram Adamo, ab illo cognita

fuerint, & proprijs nominibus appellata. veluti, si quis Summi Pontificis imaginem inspexisset, statim ac oculos conijceret in faciē eius sanctam, illum cognosceret, ac se prosterneret, Christi Vicarium venerando. Cum itaque idea sit principium cognitionis, & imago simplex rei, hoc principio res, & actiones Principis nec moderamen recipiunt, tamquam regula, & metro, nec culpam, & honorem. Superest, vt sola significatio vltima conueniat argumento suscepto. siquidem exemplar est formula, qua pictor recte pingit. exemplar in mente Architecti, est regula, qua domus recte construitur. Aristoteles appellauit naturam Exemplar, quoniam ita operatur, (vt Alexander locum interpretatur) perinde ac si ante se exemplar haberet, quo vteretur tamquam norma. Medicorum frequens est dicendi vsus nominis Rationis pro regula. Apud Hippocratem legimus tractationem integram de ratione victus in acutis morbis. Hæc, & tot sufficiant pro nominum istorum notitia & distinctione. quæ necessaria erat, ne æquiuocatio pareret confusionem, tædio ue legentem afficeret. necessaria erat nominis notitia, quoniam hæc ceteris est anteponenda, & fine hac, vt dicebat Themistius lucidissimus, frustra tentamus Scholarum aditum. sunt voces, rerum imagines, medijs conceptionibus animi. Aristoteles decem Prædicamentis, quæ sunt simplices voces, res omnes complexus est, & nomine Categoriarum primus omnium vocauit, quod nomen a verbo Catagoreo deductum est Græco, Latine accuso, & manifesto, vt Porphyrius animaduertit. illo titulo nos monuit, voces simplices esse imagines accusatrices, & manifestatrices rerum, quas animo iam concepimus. & de interpretatione aiebat, voces esse notas earum, quæ sunt in anima, passionum. Iam vero, cum, quid nominis Iuris Principatus teneamus, illud superest, vt, quid rei, cognoscamus. Ceterum, quoniam duplicem ex varijs accepimus iuris significationem, scilicet pro lege, & auctoritate, ideo duplex est assignanda definitio, vt sigillatim & hæc, & illa, quid sit, separatim innotescat. Accipiamus itaque Ius, vt significat legem, seu præcepta. hoc sensu, sic definiendum esse semper credidi, & pro constanti habui: *Ius Principatus, est lex deriuans a Diuina, & Naturali, ad moderandas Principis actiones vt Princeps est, & dirigendas illas in suum finem.* Sin autem accipiatur Ius, vt denotat auctoritatem, alia definitio ab hac diuersa erit assignāda, dicemusque: *Ius Principatus, est potestas a Deo data Principibus, iuste imperantibus, in commune bonū populorū.* Vna, & altera definitio omnibus cōstat causis, siue intrinsecis, siue extrinsecis. Vnā, & alterā consideremus. *Lex* habet locū generis, siquidē lex sui ambitu cōplectitur Canonicam, Ciuilem, plebiscita, Principum placita, responsa prudentum.

2. Phys. (margin)

1. cap. 1. (margin)

tum. genus autem est forma. assignatur materia, cum dicitur, *ad moderandas Principis actiones*. siquidem legum materia sunt hominum actiones, circa quas versantur leges. adiecimus, *vt Princeps est*. quia duo sunt in Principe consideranda, vel vt est Reipublicæ caput, vel vt homo ciuilis. primo modo si concipiatur, multa ei competunt, quæ, vt talis est persona, non conuenirent. finis innuitur, cum dicitur, *ad dirigendas illas in suum finem*. lex namque ponit modum actionibus, & illas dirigit in bonum. quidquid agimus, specie boni agimus. hinc Aristoteles in Politicis sic orditur. *Omnis ars omisq. discendi via, actio item, atque electio, bonum quoddam expetere videtur*. at decipimur sæpius, specie boni allecti, & ideo deficimus. sensus blanditijs nos decipiunt, efficiuntque, vt a fine declinemus. lex est norma, qua iuste operamur, quaque in finem proprium diriguntur operationes. efficiens caussa exprimitur, cum dicitur, *proueniens a Diuina, & Naturali*. quoniam ab ijs, tamquam a fontibus, atque proprijs principijs, omnes leges emanant. est ordo in mente diuina, qui ordo lex etiam nuncupatur: siquidem lex metrum & ordo dicitur: de qua re fusius, Deo fauente, suo loco dicemus, vbi de legibus erit sermo. Ordo ille, in mente diuina existens, est caussa ordinis, ac legis existentis in natura. lex naturæ diuinam sequitur, tamquam famula, & ancilla dominam. Vtriusq. legis effectus est lex humana, quæ naturæ legem sequitur, vti vmbra corpus. Cum autem Princeps sit rationis compos, legibus, & præceptis viuere debet. &, quatenus populos regit, in puppi sedens, clauum Reipublicæ tenet, leges habet, & præcepta, ad quæ, tamquam ad filum, proprias debet referre actiones. leges istæ, seu præcepta, a Diuina lege, & Naturali proueniunt, vti aliæ leges, quæ sunt regulæ viuendi iustissimæ, & sanctæ debent esse leges regnorum ob hæc, quæ nunc diximus, non autem corrupta Principis voluntas, & ei liceat cuncta imperare, & efficere, vt fertur propria voluntas. Verum hæc omnia roboremus diuinæ Scripturæ testimonio. ostendamusque, leges Regni non a Principis voluntate, adeo, vt stet pro ratione voluntas, nec vel a quauis religione pendeant, sed a diuina lege, & a prophetico spiritu prouenire; ac sanctitatem debere redolere. Regum primo legimus, Saule vncto a Propheta Samuele, regeq. constituto populum acclamasse, *Viuat Rex*, his vocibus significando, quod facto annuebat, & Regem suum agnoscebat. statim hæc leguntur verba: *Locutus est autem Samuel ad populum legem regni, & scripsit in libro, & reposuit coram Domino, & dimisit Samuel omnem populum, singulos in domum suam.* Ex quibus verbis (nisi in clara luce mens pertinax cæcutire, ac in Sole caligare velit) colligimus, leges Regnorum non ducti proprio

Cap. 10.

ſpiritu a principibus fore promulgandas, ſed diuino afflatis ſpiritu. Populi Dei primus Rex fuit Saul, ab illo Regni leges non fuerunt conditæ, & ſcriptæ, ſed a Samuele Propheta, & ab eodem coram Domino poſitæ, vt ceteri Reges, ac Principes pro certo haberent, non proprio capite Regni leges condendas fore, nõ in propria com moda, ſed a ſummo Sacerdote, a Pontifice omnium ſupremo, ac diui næ legis ſimillimas. ſtatim ac Rex primus populi a Deo eligitur a ſummo Sacerdote leges promulgantur. ponunturq. in cõſpectu Dei, quia a lege diuina leges Regni debent menſurari, & illi eſſe omnino ſimiles, atque ſubdi ſummi Pontificis legibus, non autẽ illis opponi. Viderint neoterici, qui præcepta Ariſtotelica, & Platonica ſtatuunt Regnorum leges ad Principes populos, & Principatus ſeruandos, an recti Principibus cõſulant. praua inualit conſuetudo, vt in rebus, quæ ad Principatus attinent, veritate relicta ex ſacris Scripturis proue. niente, ad præcepta Ariſtotelis, & Platonis, quorum alter impium, alter a fide aberrantem ſæpe hominem facit, multoties confugiunt conſultores. quaſi ignorent, quod leges illæ gentilitatem in multis ſapiant, & in multis deficiant a veritate, nec idem iudicium fore ferendum de paganis dominantibus, & Principibus Chriſtianis, ideirco non eſſe ponendas tamquam menſuram, ac metrum ea, quæ ſcripta ſunt a Gentilibus actionum Principum Chriſtianorum. Iure itaque dicimus, rationem nobis indicare, & ſignificare regulã. Et, ijs, quæ diximus, addendo, logica rationalis dicitur, & entia rationis cõ ſiderare, quoniam regulas docet, quibus vtitur intellectus, verũ ſpe culãdo, & inquirendo. nõ ergo inſipienter dictũ eſt Ius Principatus, ſeu, vt dicunt, Iura Status, eſſe regulas, ac præcepta attinentia ad Principẽ, quatenus eſt Princeps: cum modus iſte loquẽdi ſit receptiſ ſimus apud logicos, medicos, philoſophos, ac doctiſſimos viros, pro ſua rei natura approbet. Iã vero, ſecundũ tractemus definitionem, in qua etiã omnes apparent cauſæ. Poteſtas locũ generis obtinet, ceteræ autẽ particulæ differentiarum: cũ dicimus, *a Deo datã*, cauſſa efficiens explicatur. cum dicitur, *in populos*, materialis. cũ additur, *in commune populi bonum*, finalis exprimitur cauſſa. ex limpidiſſimo emanat fonte definitio, ex Diuo Paulo hauſimus illam, qui, ad Roma- nos ſcribens, ita loquebatur: *Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit. non eſt autem poteſtas, niſi a Deo: quæ autem ſunt a Deo, or- dinata ſunt. itaque, qui reſiſtit poteſtati, ordinationi Dei reſiſtit. qui autem reſiſtunt, ſibi damnationem acquirunt. nam principes non ſunt timori boni operis, ſed mali. Vis autem non timere poteſtatem? Bonum fac, & habebis laudem ex illa. Dei enim miniſter eſt tibi in bonum. ſi autem malum feceris, time. Non enim ſine cauſſa gladium portat. Dei enim miniſter eſt vindex in iram ei, qui male agit.* Hæc Apoſtolus

Paulus.

Paulus. Ex quibus vnusquisque, nisi in Sole velit caligare, elicere potest, Ius Principatus, seu auctoritatem, qua fungitur Princeps, esse potestatem datam a Deo: cum dicat Apostolus, omnem potestatem a Deo esse, & in laudem bonorum, ac timorem malorum, & iccirco in commune bonum. Deus omnium est Rector. Maximus dicitur, quoniam omnia cognoscit, omniaq. regit: quemadmodum dicitur Optimus, quoniam propia bonitate omnia producit, vt bonitatis efficiat participes. Est primus Rector, ceteri vero ab illo dependentes sunt instrumenta. Quemadmodum in motoribus vnus est omnium primus, qui cuncta mouet, ceteri autem motores, si cum illo conferantur, habent naturam instrumenti, vt annotauit Alexander, ita in rectoribus ceteri cum primo comparati sunt illius instrumenta. Atque, vt in eadem persistamus similitudine, sicut ad motum primi mouentis omnia corpora ætherea mouentur, licet proprium habeant motum ab illo differentem, ita vnus debet esse primus Rector, cui omnes subijciantur, licet proprium regant populum. Materia, circa quam versatur hæc auctoritas, sunt populi, vt diximus. hos Princeps legibus coercet, vt perfectos reddat. similis est figulo: quoniam, veluti artifex iste, argillam, lutum ve tractando, vertit, præpolit, elaborat, vt tandem in vas efformet, sic Princeps, hanc exercendo auctoritatem in populos, ex informibus formatos, ex rudibus præpolitos, ex imperfectis perfectos magis, ex prauis studiosos, ex malis bonos, & tandem ex incompositis absolutos, efficit, & optimam illam assequuntur felicitatem, quam vita ciuilis pollicetur hominibus. Ideo in definitione non tantum materiam, & formam, sed & finem collocauimus, cum diximus, *in commune bonum subditorum*. Ceterum, quoniam, qui alijs præsunt, vel iuste imperant, vel intrusi, occupando, & inuadendo Rem publicam, dominantur, qui iuste dominantur, iusto titulo imperant: titulus vero, fundamentum est, cui, tamquam basi, innititur iurisdictio. Titulus, quo Summus Pontifex habet iurisdictionem, est electio facta ab Illustrissimis S. R. E. Cardinalibus, Titulus quo Imperator Imperium habet, est electio, & confirmatio: est etiam successio hereditaria, vel Emphytheusis, vel donatio. his medijs a Deo prouenit omnis potestas: & iuste dicuntur dominari Principes, si titulũ respicamus, illumq. comparemus cum dominio. Iniuste dominatur, qui, Rempublicam innadendo, ceteris imperat, & intrusus est. Iniuste dominari dicitur ille Princeps, qui in proprium bonũ vtitur potestate, legibusq. Principatus neglectis, omnia susdeque, fert licet iusto titulo dominium habuerit. Cum dicimus, *iuste dominantibus*, seiungimus hanc potestatem ab ea, quæ est tum in intruso, tum ab ea, quæ reperitur in illo, qui iusto titulo imperat, sed abutitur potestate.

testate. Cum vero audimus a Deo potestatem hanc prouenire, ab illoq. esse, statim intelligimus, illam differre ab ea, quam sibi intrusus arrogauit. ita per particulã illam, *in commune bonum*, differt potestas Principis bene vtentis auctoritate, ab illa, quæ inexistit Principi abutenti ipsa. Vnum hic silentio præterire non debeo, ad finem Reipublicæ attinens, scilicet, finem ilius duplicem esse, alterum proximum, alterum vltimum. primus est, vt homines generentur, alantur, incolumes seruentur ab insidijs inimicorum, & inuasionibus illorum, ab incursibus ferarum, & ijs abundent, quibus egent pro hac mortali vita. alter vero postremus, qui in virtutis exercitatione est collocatus. munus Principis est, vt populus vnum, ac alterum finem adipiscatur. Reges forte ob primum finem appellati sunt Pastores. Homerus, antiquissimus poeta, nomine Pastoris Agamemnonem nuncupauit. quod etiam ab Aristotele scriptum legimus in libris de moribus. Pastores sunt dicti, quoniam ad instar pastorum custodiunt populum, atque inuigilant, ne quid illi molestum eueniat. gregem regunt pastores, principes populos: illi saluti ouium nauant operam, hi populi bono, & honesto consulere satagunt. bonum autem est multiplex, honestum, vtile, iucundum, publicum, priuatum, animi bona, corporis, naturæ huma na bona, ac diuinum. Sic solet diuidi Bonum. hæc bona sunt finis po pulorum. finis habet rationem boni, & optimi: in illo actio, & operatio perficitur. Iam vero, cum bonum diximus esse finem populi, illud debemus intelligere, quod moribus potest acquiri, non autem bonum spirituale. Princeps namque auctoritate sua eo vsque non potest peruenire. bona spiritualia ad aliam attinent iurisdictionẽ, vt infra ostendetur. His vna & altera definitio potest esse manifesta. Quod si quis ex ijs duabus vnam voluerit integram efficere defini tionem, sic Ius Principatus poterit definire: *Ius Principatus est potestas data a Deo Principi in populos, iuste imperanti, in bonum subditorum, cum legibus, prodeuntibus a diuina & naturali, ad moderandas Principis, vt Princeps est, actiones.* Ceterum, quoniam non sat est ad exactam cognitionem Iuris principatus, id, quod hactenus diximus, partes definitionis sunt diligenter examinandæ.

8. c. 10.

Partium

Partium Conſideratio. Poteſtas in partes. contra Bodinum.

Caput V.

QVemadmodum facies, lineamentis,& coloribus adũbratæ, vix hominem præſeferunt, cuius ſunt imagines; at, vbi coloribus, & vmbris fuerint abſolutæ, ad viuum, cuius ſunt imagines, exprimunt; ita ſane definitiones, licet rem definitam nobis ſatis faciant conſpicuam, attamen, vbi exactius partes illius examinantur, vel reſolutione,methodo celebratiſſima, atque vtiliſſima declarantur, res definitæ perfectius a nobis cognoſcuntur. Galenus iccirco reſolutionem partium commendauit, & artem medendi hac via diſcipulos illius inſtruxit. Ariſtoteles, in libris de demonſtratione, hanc eandem methodum ſecutus quid ſit Demonſtratio, legentibus patefacit. Hanc aliquo modo ſequemur nos. Et primo incipiemus a poteſtate, quæ fuit prima vltimo loco traditæ definitionis. Poteſtas, quæ in Principibus reperitur, a nonnullis, qui nouiſſime diebus iſtis ſcripſerunt de Republica, & de Regno, inter quos Ioannem Bodinum recenſeamus velim, diuiditur in Poteſtatem dependentem, & independentem. Roget aliquis, quænam ſit dependens poteſtas, quæue independens. Reſpondent, independentem eſſe illam, quæ nullam aliam habet ſuperiorem, niſi Diuinam legẽ, & Naturæ: qua ratione Imperatores, Reges, & Duces ſunt independentes. E contra, dependens illa erit, quæ ſuperiorem habet, vnde deriuat, vel alio modo ei ſubijcitur. Diuiſionem hanc vt numquam contempſi, ita declarationem membrorum eius minime ſum amplexus, quod ſcilicet Principes, Duces, & Reges nullam habeant ſuperiorem poteſtatem, niſi Diuinam legem, ac Naturalem. Hoc namque conceſſo, ſtatim in mundo monſtrum oriri video; nimirum, dari multitudinem imperantium independentium, nullo conceſſo primo, ad quem ceteri referantur. Hæc res fuſius ſuo loco tractabitur, & firmis, ni fallor, ac inconcuſſis rationibus roborabitur. Dicam in præſentiarum illud dumtaxat, Principatuum malam eſſe multitudinem, ideo dari vnum primum ad quem ceteri habent relationem, vt concluſit Ariſtoteles, Homerum Poetam ſecutus. Quærit Ariſtoteles in calce librorum, quos Diuinos paſſim appellant Peripatetici, an ſit bonum Vniuerſi, &, ſi ſit, an a rebus ſeiunctum, an vero in rebus ipſis exiſtat. Quæſtionibus excitatis reſpondens,

12. Met. text. ult.

dens, ait, vno & altero modo bonum Vniuerſi reperiri, in rebus ſcilicet exiſtens, & a rebus ſeparatum. Eſt ordo in prima mente, ab omni corporis, ac materiei concretione ſeparata, qui ordo eſt cauſſa ordinis in rebus exiſtentis. at, vbi eſt ordo, ibi vnum prius, aliud poſterius, vnumq. primum, cui cetera omnia attribuuntur. quare, ſi bonum eſt vniuerſi, quod neceſſario, ſiue velimus, ſiue nolimus, debemus confiteri, concludemus, cum Ariſtotele, immo Natura duce, in Principatibus ordinem reperiri, ibiq. vnum eſſe primum, ad quem ceteri referantur. Et confirmatur ijs, quæ ex Sancto Patre Aug. referuntur, c. eſt ordo. Naturalis eſt hominibus ordo, addamuſq. rebus omnibus. dum mundus iſte durabit, homines præerunt hominibus. Dæmones dæmonibus, Angeli angelis præſunt. Cum autem Deus erit omnia in omnibus, ceſſabit omnis prælatio, at permanebit ordo. *In domo patris mei manſiones multæ ſunt.* Cælorum motus, terminum, finemq. attinget, errantia ſidera a proprio deſiſtent curſu, at ordo perdurabit, nec ſuas amittet vires. Confirma ijs, quæ habet Diuus Paulus loco ſuperius adducto. Inquit Apoſtolus, *Quæ ſunt a Deo, ordinata ſunt, omnis poteſtas a Deo eſt.* ſi omnia, quæ ſunt a Deo, ordinata ſunt, & omnis poteſtas a Deo eſt, igitur in poteſtatibus erit ordo, in ordine autem neceſſario vnum primum eſt adinuenire, igitur non erunt plures poteſtates independentes, ſiquidem ordo conſiſtit in graduum diſtinctione, in illoq. neceſſe eſt ad vnum primum deuenire. Quod ſi plures ſint Principatus omnino independentes, aufertur ordo: quo ablato, omnia in conſpecta, neglecta, perturbataq. iacent. aufertur Vniuerſi bonum, cunctaque, vt ſummatim dixerim, ruunt miſerrime. Ordo requirit, vt minores obediant maioribus, illis ſubijciantur, & ſubiaceant. at, his ablatis, nulla ſubſiſtit vniuerſitas, vt c. ad hoc, aperte docemur. Cum itaque, quæcumque ſunt a Deo, ordinem habeant, qui ordo in graduum diſtinctione conſiſtit, & infima per media ad ſuprema reducantur, vt ait Beatus Dionyſius martyr lege diuinitatis, hæc pluralitas non erit admittenda. His laconiſmo inſeruientes, ſum contentus. Pluribus infra rationibus, & haud negligenter, concluſio eſt demonſtranda.

34. q. 1.

Diſt. 89.

Potestatis diuisio, noua.

Caput VI.

ALij, mitius materiam hanc tractantes, ac longe sapientius veritatem inquirentes, vnam aiunt esse primam rerum spiritualium potestatem, alteram vero temporalium. illam in summo Pontifice reperiri, cui Regni Cælorum claues tradidit Dominus, hanc vero in Imperatore, qui in rebus temporalibus ceteris supereminet. has esse primas potestates imperandi, ad quas omnes aliæ rediguntur. Primus omnium, qui hanc inuexit doctrinam (vt lectione consequi potui) fuit Hugo, qui in Decret. c. cum ad verum inquit, Cæsaream dignitatem, gladijq. potestatem non accepisse Imperatorem ab Apostolis, sed a Principibus, & a populi electione. Ijs addens, vt propriam confirmet opinionem, Imperatorem priorem esse tempore Summo Pontifice. Cum vero Imperator Summum Pontificem antecesserit, nō est dicendum, quod ab illo acceperit potestatem. Ad hæc, dignitates sunt inter se diuersæ, igitur in vno esse non possunt. In summo Pontifice est apex dignitatis spiritualis, in illo igitur non erit culmen dignitatis temporalis. His concludit, Summum Pontificem esse maiorem Imperatore, si res spirituales attendamus. e regione, Imperatorem maiorem esse Pontifice, si temporalem aspiciamus auctoritatem. Confirmant hoc ijs, quæ leguntur distinc. nonagesima sexta, vbi de donatione agitur, a Constantino Imperatore facta Ecclesiæ. Doctrinam hanc amplexi sunt Nicolaus Sanderus, Dominicus Sotus venerabilis pater, Reuerendissimus Ambrosius Catharinus Senensis, ac nouissime celeberrimus quidam Theologus, vir magnæ doctrinæ, ac summi ingenij. Res hæc magni est ponderis; iccirco non est oscitanter inspicienda, sed tractanda, si non ea, quæ ad tanti negotij attinet maiestatem, cura, ac doctrina, ea saltem, quā vires ingenij mei (quas perexiguas sæpe intellexi) suppeditare possunt, solertia, ac diligentia. Sigillatim horum adducam doctorum opinionem, nimirum Catharini, Soti, & postremi, quem memorauimus: siquidem, quæ in Sanderi scriptis leguntur, hæc eadem apud hosce vnusquisque legere potest. Postremi doctoris citati sententiam silentio omitterem: at; quoniam nonnulla adiecit, & ordine rem hanc digessit, ne propria illum videar defraudare laude, lubenter adducam eius sententiam. Horū itaq. doctorum rationes afferā, quibus arbitrati sunt, propriā opinionē lectoribus facillime

Dist. 69.

Cap. Constantinus.

persuaderi posse. proxime, meum erit, solidis rationibus ostendere, alienam, ac peregrinam esse in scholis veritatis hanc opinionem, non autem domesticam. nouissime, caligine depulsa, & veritate cognita, occurram rationibus oppositis, vt omnis scrupulus euellatur e mentibus legentium. Rem aggredior in nomine Domini, ab Ambrosio Catharino, doctissimo Theologo, ordiens.

Catharini sententia, et rationes. Caput VII.

PErillustris, & Reuerendissimus Ambrosius Catharinus Politus, Senensis, Episcopus Minoriensis, argumentum illud amplexus, illud mordicus defendere studuit, & ea, qua solet, loquendi libertate, contrarium sentientes increpat, & ignorantiæ, ac inscitiæ reprehendit. Vult Catharinus, in Christo nullam fuisse temporalis Regni potestatem Regiam, Christiq. Vicarium orbis terrarum non esse dominum temporalem, immo dominium huiusmodi ad res spectans temporales aliunde habere, quam a SALVATORE. Verba illius hæc sunt in commentario epistolæ Diui Pauli ad Romanos, vbi conclusit, & recte, Iurisdictionem temporalem altari seruientibus posse conuenire. *Non desunt tamen plerique, quibus non sufficit, quod satis est, ne dicam nimium. Sunt enim, qui, ut dixi, magno in Ecclesiam odio, uel Pontificum moribus irritati, hunc gladium omnino negant, & auferunt ab Ecclesiasticis. & sunt contra, qui, siue id per adulationem faciant, siue per nimiam simplicitatem, aiunt, ad Summum Pontificem de iure pertinere omnem totius orbis terræ dominationem, etiam temporalem: cum sit summus Christi in terris Vicarius. Domini autem est terra; & plenitudo eius, orbis terrarum, & qui habitant in eo. Addunt, Christum dixisse, Omnia mihi tradita sunt a Patre meo. Verum ridicula hæc profecto: quæ neque ipsimet Pontifices auderent asserere.* Deinde, nonnullis rationibus interpositis, quas iam iā adducemus, ait: *Nec propterea negatur, quin Summus Pontifex possit esse rerum temporalium dominus: sed hoc asseritur, hoc illi dominium minime datum quasi Pontifici, immediate a Christo, sed illud habet, quasi unus quilibet hominum, ad quem humano aliquo iure obueniat talis potestas, nec alio iure ipse Pontifex prætendit. Nam, cum rogatur, quo iure possideat illam, & illam ciuitatem, aut prouinciam, ostendit iura, idest titulos locorum legitimos, quæ possidet, quibus dominatur.* Hanc suam sententiam rationibus confirmare satagit. Prima est hæc: Si Summus

Psal. 23.

Cap. 13.

mus

mus Pontifex esset dominus totius orbis, nulli essent domini vere terrarum in temporalibus, sed solus Pontifex esset dominus totius orbis, & ceteri (etiam quo ad temporalia) sub illo: at, hoc si admittatur, nullum certe locum habebit illud Ioannis, *Regnum meum non est de hoc mundo. filius hominis non habet, vbi reclinet caput suum.* Quod si Regnum istud ad illum attinebat, vt homo erat, cur fugit, ne Regem illum constituerent? &, cur vni de duobus fratribus litigantibus, petenti, vt iuberet fratri, secum vellet diuidere hereditatem respondit: *Homo, quis me constituit iudicem, aut diuisorem inter uos?* Locus certe iste videtur cogere, vt fateamur, non fuisse illi datam rerum humanarum, & sæcularium quæstionum iudiciariam cognitionem, & iurisdictionem. Quod autem Summus Pontifex sit Vicarius Christi, nihil habet momenti, vt credamus, illi fuisse datam ad regendum omnia regna mundi in temporalibus potestatem: immo, si rem diligentius meditabimur, contrarium asseremus. Christus siquidem abiecit regna, atque, vt homo erat in mundo, non habuit. Post resurrectionem, dixit, datam sibi fuisse omnem potestatem: at, dum in hoc mundo vixit, subiectus fuit omnibus potestatibus. Sui ergo illius regni Vicarium reliquit Papam, quod sibi a patre datum fuit, cum in terris nobiscum ageret, nempe regnum spirituale super oues, quæ illum sequerentur, atque illi semetipsas propria voluntate subijcerent. cuius regni finis est vita æterna. si enim absolute esset Christi Vicarius, secundum omnem potestatem, quam Christus habet, haberet etiam potestatem super angelos, & beatos in Cælo. quod est ridiculum. Concludit tandem, Vicariatum hunc in ouium pastura consistere, Summiq. Pontificis iurisdictionem in ouibus esse, quæ baptismatis lauacro se illi subdidere. De ijs autem, quæ foris sunt, non esse illius, iudicare, vt prima Cor. dixit Apostolus, sed Domini. Idq. perpetui vsus ratio satis probat. numquam enim Papa possedit obem terrarum. Hæc Reuerendissimus Catharinus loco adducto. A quo nec absuit Sotus: cuius sententiam nunc apponam.

10.18 Luc. 19.

ap. 5.

Dominici Soti opinio, & fundamenta.
Caput VIII.

DOminicus Sotus in Commentarijs, quos edidit in Euangelium Diui Matthæi, tum primo, tum vigesimo, capite, de Regno Christi disputans, & de illius Vicario, probare contendit, fuisse spirituale, non autem temporale. Quæ omnia summatim repetit de Iust. & Iure. Præfatur, quod Christus, inquantum Deus, vtique Cælorum, & orbis

4 q. 4. ar. 1.

& orbis terræ dominus erat, temporalis, ſpiritualiſq. poteſtatis habens culmen; &, quemadmodum cuncta ex nihilo produxit, ita in idem omnia poſſe redigere. deinde ratione eius humanitatis, ait: *Secundum fidem Catholicam agnouimus, eundem, quatenus hominem, iure redemptionis vnicum fuiſſe Regem regni cælorum, quippe cui incumbebat, cuncta, quæ ad ſempiternam hereditatem attinent, diſpenſare: nempe, Eccleſiam fundare, Sacramenta inſtituere, magiſtratus Eccleſiaſticos creare, leges condere, ac demum omnes iudicare, & cuique pro meritis præmia æterna, ac ſupplicia decernere. ſubindeq. Reges vniuerſos, ut ſuis legibus parerent, cogere, eorumq. leges qua parte ſuis legibus aduerſarentur, abrogare, vniuerſaq. temporalia, quoties ad ſuum ſpiritualium finem opus eſſet, in ſuum uſum aſſumere. Cæterum, quantum ad ſæcularē poteſtatem, contrarium arbitrati ſumus: videlicet, quatenus hominem, non fuiſſe Regem, non quod non potuit, erat quippe Deus, ſed quia eum non decuit, neque ſubinde voluit.* Hæc Sotus. Probat autem concluſionem hanc varijs rationibus: quarum prima hæc eſt. Chriſtus venit in mundum, vt nos redimeret, & ſaluos faceret: igitur nullam aſſumpſit poteſtatem, niſi quæ illi erat neceſſaria ad hoc peragendum negotium, ad quod nullum adiumentum afferebant temporalia. hac de cauſſa illa contempſit, &, tamquam inutilia, habuit vilipendio. Verum dicet forte aliquis, ex Dauidis ſtirpe illum fuiſſe ortum. Reſpondet ipſe, Regnum illud hereditarium, quod Domino tribuitur, Dauidis proſapia deſcendenti, particulare erat in Tribu Iſraelis, illudq. in Ioachimo, filio Iechoniæ, vel in patruo illius Sedechia, finem habuiſſe; quemadmodum prædixerat Hieremias propheta. ab illo vſque ad Domini aduentum perduraſſe Regnum in Sacerdotibus, & in Machabeis: & hac ratione Iacob ſuum fortitum fuiſſe finem, & plenitudinem. *Non auferetur ſceptrum de Iuda, & Dux de femore eius: donec veniat, qui mittendus eſt.* Præterea, hac poteſtate numquam eſt vſus Dominus, dum apud nos eſſet, ideo fruſtra tribuitur illi. ſpiritualis fuit ea poteſtas, quam habuit. In pſalmo ſic ſcriptum legimus: *Ego autem conſtitutus ſum Rex ab eo ſuper Syon montē ſanctum eius, prædicans præceptum eius.* id eſt, ſuper Eccleſiā, prædicando præceptū eius. Regnum ergo eius fuit ſpirituale, non autem temporale. nimirum, docere fidem, & prædicare. Hoc docuit ipſe, Pilato reſpondens, *Regnum meum non eſt de hoc mundo.* illis verbis monens nos, Regnum illius perpetuo duraturum, vt Eſaias, Euangelicus Propheta, prædixerat. Erat nihilominus Rex Regum, & Dominus dominantiū, vt ait Ioannes: & quia ſcopus eius ſpiritualis fini temporalium regnorum præferendus, poterat ad hunc finē alijs vti. Ex his omnibus collegit, in Chriſto hoc Regnū non fuit temporale, igitur non reliquit illud ſuo Vicario, huic autem eam

Cap. 22.

Iſai. 2.

Cap. 9.

com-

commisit, quam habuit, potestatem: nimirum, quoties esset necessarium, ad illum finem cunctis Regibus imperaret, leges eorum corrigeret, vniuersa denique temporalia vsurparet: inquit ille, ego vero, Sua faceret. Confirmat hoc, quoniam hæ duæ potestates sunt valde inter se diuersæ; vt vna ab altera non possit prouenire. Fines, ait, sunt diuersi vt legitur dist. x. & dist. xcvi. & c. solitæ, de maio. & obedi. vbi Summus Pontifex dicit, se esse Solem, & Imperatorem Lunam; Solem, qui præest diei rerum spiritualium; Lunam, quæ præest nocti rerum temporalium. His omnibus addidit, omnes potestates Principum esse a Deo: siquidem, licet a Republica fuerint Principes electi, nihilominus a Deo sunt, quoniam Respublica hoc fecit diuinitus erudita; ideo Diuus Paulus potestates huiusmodi a Deo esse dicebat, Romanis scribens: cuius doctrinam retro citauimus. Et ad Titum: *Admone illos, Principibus, & Potestatibus subditos esse, dicto obedientes.* Atqui non tantum Principum Christianorum potestates, verum infidelium quoque sunt a Deo, quoniam fides non destruit naturam, sed perficit. & illis potestatibus possunt populos regere in his, quæ sunt iuris naturalis. Sic Danielis testimonio certiores facti sumus, a Deo Nabucdonosorem imperio fuisse donatum. Et Dominus Saluator Pilato dixit, *Non haberes potestatem aduersus me ullam, nisi tibi datum esset desuper.* Hinc fit, vt in exordio nascentis Ecclesiæ, licet omnes Principes fere essent infideles, attamen Sanctus Petrus præceperit Christianis, vt subiecti essent omni humanæ creaturæ, propter Dominum. Hæc Sotus locis citatis scripta reliquit. Quæ etiam apud Sanderum leguntur. Omnia tribus innituntur fundamentis. Primum est, in Summo Pontifice ideo non reperiri Regiam potestatem, quoniam, cum hæc non esset in Christo, nec ab eodem fuit relicta eius Vicario. Alterum est, quod sunt duæ diuersæ potestates, & fines illarũ sunt valde diuersi. Postremũ vero, Principũ potestates, licet sint a populis, nihilominus a Deo præcipue ortum habent. His conspicuũ fit Soti placitum, qui doctor cũ Ambrosio Catharino conuenit. Mirũ profecto, Catharinũ cum Soto idẽ sentire, cũ ab illo distare in omnibus fere vnusquisq. norit, qui illorũ scripta, & amarissimas Apologias Soti perlegerit: materia tamẽ hæc fecit illos cõcordes. Vnus, & alter doctus; vnus, & alter Illustrissimæ illius familiæ filius; attamen sæpe, ac sæpius vnus alteri obuius. Iam vero, quoniam vnanimes hunc illos reperimus, superest, vt dicamus, quod, pro veritate certando, vt in contrarias abierunt sententias frequenter, ita nunc eodem consilio conuenerunt. Vtriusque, vt diximus opinionem vir doctissimus huius tempestatis amplexus, ordine cuncta digessit, cuius labores nunc sunt aspiciendi.

Ca. quoniã c. cum ad verum. cap. duo sunt.

Rom. 13. Tit. 3.

Cap. 2.

Recentioris Theologij grauissimi doctrina, & fundamenta.

Caput IX.

Vidam doctor, magnus plane vir, de bonis artibus benemeritus, Soti, Sanderi, Catharinique doctrinam secutus, illam hausit toto pectore. quæ ab ijs fuerunt scriptis commendata, accipiens, illis nonnulla addendo vberiora, ditiora, firmioraque facere studuit, ordine cuncta digerendo. Hominis namque scribentis est, aut certe, quæ a ceteris fuerunt conscripta, accipiendo, meliora facere, aut noua proprio Marte inuenta oculis legentium inspicienda præbere. Ordo est talis. Præaccepta distinctione, quod temporalis potestas possit in Summo Pontifice reperiri suprema, hoc erit aut directe, aut indirecte. at directe in illo nequit existere, indirecte autem illi competit hæc suprema potestas rerum temporalium, atque supereminens: igitur hoc modo illi inesse dicendum erit. Hanc distinctionem insusurrauit Catharinus: & explicite illam scripserunt Sanderus, & Sotus. mox sigillatim materiam hanc secauit in capita: quorum vnum est, Papã vt Papã non esse dominũ totius orbis. alterum, alicuius prouinciæ, aut oppidi, nullam habere iurisdictionem mere temporalem. Adhæc, totius orbis Christiani indirecte esse dominum. postremum hoc caput consulto intactum relinquerem, nullum enim mihi facessit negotium; attamen in disputationem vocandum duxi, tum quia habet nonnulla, quæ eius opinioni fauere videntur, tum quia viderer laborem subterfugere.

Disputationis pars prima.

Caput X.

Vod Christi Vicarius non sit dominus in toto orbe, sic demonstrasse existimauit Theologus iste doctissimus. Ioannis vltimo, committens oues Dominus Petro, illas dumtaxat eius curæ commendauit, quæ illius erant, nimirum quæ baptismatis charactere essent insignitæ, & Christianam profiterentur militiam. igitur summus Pontifex Christi Vicarius totius orbis non est dominus, multæ enim sunt orbis partes, in quibus

Christianæ non sunt oues. Ad hæc, Papa nequit infideles iudicare attestante Paulo Apostolo ad Corinthios, illis verbis, *Quid ad me de ijs qui foris sunt, iudicare?* Ergo illorum non est dominus. Præterea, infideles Principes sunt veri Principes, & supremi suorum Regnorum quoniam dominium non fundatur in gratia, aut fide, sed in libero arbitrio, & ratione; nec descendit ex iure diuino, sed ex iure gentium, quia Deus approbat regna Gentilium in vtroque testamento. In Daniele legimus: *Tu es Rex Regum, & Deus Cæli dedit tibi Regnum & Imperium, &c.* Apud Matthæum quoque: *Reddite, quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo.* Ait, Reddite, non Donate, sed Reddite quæ illi iure debentur. Et Diuus Paulus ad Romanos: *Cui tributum, tributum; cui vectigal, vectigal.* Iubet quinetiā, propter conscientiam Ethnicis obedire. at certe non teneremur Principibus obedire, qui nō sunt veri Principes. Dicent forte, Tenemur obedire, quia sunt Vicarij Papæ. Verum hæc responsio nullius est roboris. Papa enim, si posset, nollet tales Vicarios, & si posset, daret illa Regna Principibus Christianis. igitur nō sunt eius Vicarij. Nouissime, ridiculum est, asserere, a Deo Papæ datum fuisse in omnia Regna totius mundi, facultatem vero numquam ei fuisse concessam taliū Regnorum. Quod si quis dixerit, Papam esse Monarcham Spiritualem in toto orbe terrarum, nihilominus principatum huiusmodi nūquam potuit exercere vbique locorum orbis. Respondet, Papam dici Monarcham spiritualem in toto orbe, non quidem, quod omnibus præsit hominibus, qui sunt in omnibus orbis partibus, sed quod præsit omnibus Christianis in toto orbe diffusis. Et rursum, ex hypothesi vera est elocutio: Si totus mundus fidem susciperet, plane toti mundo spirituali Summus Pontifex præesset. Verum nec adhuc deest instantia. Alexander huius nominis Sextus orbem nuperrime inuentum Regibus Hispaniæ, & Lusitaniæ diuisit. Respondet ille, non eo consilio a Summo Pontifice diuisum fuisse Regnum Regibus illis, vt proficiscerentur ad debellandos infideles, illorumq. Regna occupanda, sed dumtaxat, vt eo adducerent fidei Christianæ præcones, ac tuerentur, atque protegerēt tum eosdem Theologos, tum suscipientes Dei verbum, ad propagandam fidem Christianam concionibus sacris, & laboribus eorundem Theologorum, vtque auferrentur bella Christianorum Principum, qui in regionibus illis negotia erant habituri. Hæc quo ad primum quæstionis membrum.

1. cap. 5.

Cap. 2.

22. Cap.

13. Cap.

Summum

Articulus II.

Summum Pontificem non esse dominum totius orbis Christiani.

Caput XI.

IAm vero, quod non tantum Christi Vicarius non sit dominus orbis terrarum in rebus temporalibus, verum in ijs partibus, quarum Christiani sunt incolæ, ijs, quæ sequuntur rationibus nititur demonstrare. Si Papa (ita orditur ille) esset dominus totius Christiani orbis de iure diuino, vt asserunt, qui oppositam tenent sententiam, id sane deberet constare aut scripturis, aut Apostolorum traditione. A scripturis nihil aliud habemus, nisi datas fuisse Pontifici claues regni Cælorum; clauium autem rerum terrenarum nulla fit mentio. Traditionem vero Apostolorum aduersarij nullam proferunt. Insuper, Christus non abstulit regna ijs, quorum erant: Christus enim quæ bene se habebant, non venit demoliri, ac destruere, sed perficere. ergo, quando Rex fit Christianus, quod obtinebat iure terrenum regnum, non amittit, sed nouum acquirit ius ad regnum æternum, alioqui Christi beneficium obesset Regibus, & gratia destrueret naturam. Et confirmatur Sedulij carmine, quod publice canitur a tota Ecclesia:

> *Hostis Herodes impie,*
> *Christum uenire quid times?*
> *Non eripit mortalia,*
> *Qui Regna dat cælestia.*

Præterea, si Papa est dominus totius orbis Christiani supremus, singuli Episcopi sunt Principes temporales in oppidis ipsorum Episcopatui subiectis: siquidem id, quod est Papa in Ecclesia vniuersali, est quilibet Episcopus in particulari. Verum, Episcopos esse dominos vrbium, quarum sunt Episcopi nec aduersarij admittunt, nec veritas concedit; est enim aperte falsum: igitur non est dominus totius orbis Christiani. Confirmat hoc auctoritate Sancti Ambrosij, dicentis: *Si tributum petit Imperator, non negatur. agri Ecclesiæ soluunt tributum.* Et Athanasius, scribens ad agentes solitariam vitam: *Hosius Episcopus ait imperatori. Tibi Deus imperium, nobis autem, quæ sunt Ecclesiæ, Christus commisit.* Nouissime adducit testimonia

In orat. de Trad. Eccl.

plurimo-

Plurimorum Pontificum. primum est Leonis in epistola ad Martianum Imperatorem, vbi loci Summus Pontifex fatetur, a Deo fuisse electum Martianum Imperatorem, ad Imperiumq. vocatum. Et alibi asserit, auctoritatem imperij Martiani a Deo esse. Et similia habet in omnibus fere epistolis, ad Theodosium, Martianum, & Leonem, sibi inuicem succedentes Imperatores. Gelasius, scribens Anastasio, quæ verba referuntur in Dec. ait: Duo sunt, Imperator Auguste, quibus principaliter mundus iste regitur, auctoritas Sacra Pontificum, & Regalis potestas. & c. Vbi animaduersione dignum est, Gelasium non loqui solum de executione, sed de ipsa potestate, & auctoritate: ne dicant aduersarij, vt solent, Papam quidem habere vtramque potestatem, at executionem alijs demandare. Gregorius, Mauritio scribens, inquit: *Potestàs super omnes homines, dominorum meorum pietate, cælitus data est.* Et Nicolaus: *Nolite præiudicium Dei Ecclesiæ irrogare: illa quippe nullum imperio vestro præiudicium infert*: Et infra: *Idem mediator Dei, & hominum homo Christus Iesus, sic actibus proprijs, & dignitatibus distinctis, officia potestatis utriusque discreuit, ut & Christiani Imperatores pro æterna uita Pontificibus indigerent, & Pontifices pro cursu temporalium tantummodo rerum Imperialibus legibus vterentur.* Hic etiam Pontifex non de sola executione, sed de potestate, & dignitate loquitur. quinimmo, si de sola executione verba faceret, id etiam sufficeret. etenim, quidquid habent Imperatores, Nicolaus a Christo eos id habere affirmat. Præter hæc, petit doctissimus vir iste: Vel potest Summus Pontifex auferre a Regibus, & Imperatoribus hanc executionem, tamquam ipse Summus Rex, & Imperator, aut non potest. Si potest, igitur est maior Christo: si autem nequit, igitur non habet vere potestatem Regiam. Insuper, Alexander Tertius, rogatus, an appellatio a Iudice sæculari ad Papam teneat, respondet: *Tenet quidem, in ijs, quæ sunt nostræ temporalis iurisdictionis subiecti, in alijs uero, secundum iuris rigorem, credimus non tenere.* Quinetiam Can. Caussam 2. ait summus Pontifex, *Nos, attendentes quod ad Regem pertinet, non ad Pontificem, de talibus possessionibus iudicare, & c.* Innocentius tertius scripsit & ipse: *Ad firmamentum cæli, hoc est vniuersalis Ecclesiæ, fecit Deus duo luminaria, idest duas instituit dignitates, quæ sunt Pontificalis auctoritas, & Regalis potestas. sed illa, quæ præest diebus, idest spiritualibus, maior est; quæ uero carnalibus, minor. Vt, quanta est inter Solem & Lunam, tanta inter Reges, & Pontifices differentia cognoscatur.* Quo in loco animaduertit, quemadmodum non est idem sidus Sol, & Luna, & sicut Sol non instituit Lunã, sed Deus ita quoque idem non esse Pontificatum, & Imperium, nec vnum ab alio abso-

Dist. 96. c. duo sunt.

Lib. 2. ep. 61.

Nicol. ad Michael.

Cap. si duobus, §. denique, ex. de Appell.

Ex. qui fi. sint leg.

Cap. solitæ ex. de maio. & ob.

Ex. qui fi. sint legi. lute pendere. Postremo c. per venerabilem legimus, Pontificem solum in patrimonio Ecclesiæ plenam habere potestatem in temporalibus, in alijs vero regionibus non item. Addendo, *Cum Rex in temporalibus superiorem minime recognoscat sine iuris alterius læsione se iurisdictioni nostræ subijcere potuit, in quo videretur aliquibus per se ipsum (non tamquam pater cum filijs, sed tamquam Princeps cum subditis) potuit dispensare. Tu autem, noscens alijs subiacere, vnde sine ipsorum forsan iniuria nisi præstarent nobis assensum in hoc subdere te non possis.* His arbitratur doctor iste cumulate probari, Summum Pontificem, Christi Vicarium, Orbis Christiani dominium non habere.

Quæstionis propositæ tertij capitis expositio. Caput XII.

ATqui, vt totius orbis Christiani Summum Pontificem dominium ait non habere, ita, prope magis accedens ad negotium, negat omnino, in Christi Vicario esse rerum, vt dicunt, temporalium iurisdictionem directe. Quam sententiam & ipsam quoque proprijs nititur fulcire rationibus. quarum prima hæc est. Christus, vt homo, dum in terris vixit, non accepit, nec voluit vllum temporale dominium. Summus Pontifex, Christi Vicarius, nobis Christum repræsentat, qualis erat, dum hic inter nos viueret. igitur Summus Pontifex atque adeo vt summus Pontifex, nullum habet temporale dominium. Vtraque propositio huius rationis probanda est, ac explicanda. & primo loco ea, quæ prima in ordine fuit adducta. Id vero vt efficiat, supponit, Christum fuisse quidem semper vt Dei filium, regem, & dominum omnium terrarum, eo modo, quo est eius pater; verum, regnum huiusmodi esse æternum, atque diuinum, nec tollere dominia hominum, nec posse Pontifici conuenire. Præterea, Christum fuisse, vt hominem, Regem omnium hominum spiritualem, & habuisse potestatem amplissimam spiritualem in omnes, tam fideles, quam infideles, in ordine ad salutem æternam, ita, vt ad fidem, Sacramentaq. suscipienda posset eos astringere. Futurum erat post iudicij diem, hoc Spirituale Christi Regnum sensibile, atque conspicuum, atque huius Regni gloriam hoc modo inchoatam esse in ipso capite Christo, cum a mortuis surrexit. Verum neque huiusmodi re-

gnum esse temporale, vt nostrorum Regum, neque Pontifici posse communicari, cum supponat corporum resurrectionem. Hæc autem omnia vti firma, & constantia esse aſſeuerat, ita non negat, quod potuiſſet Regiam accipere auctoritatem, si ei placuiſſet, ac cognouiſſet id ei expedire. quapropter nec accepiſſe, neque etiam habuiſſe regnum, non tantum executionem dominij, & Regni temporalis. Hoc autem ita probatur. Si auctoritatem hanc, & potestatem Regiam habuit, aut certe illam habuit, vel hereditaria ſucceſſione, vel electione, vel iure belli, vel dono ſpeciali: verum nec ſucceſſione hereditaria, nec electione, nec iure belli, nec ſpeciali dono: igitur nullo modo eam habuit. Probatur maior, ſigillatim vnamquamque partem accipiendo. Non quidem hereditaria ſucceſſione, quoniam, etſi ex familia Regia eſt ortus, & atauis editus Regibus, attamen non conſtat, an ipſe eſſet magis proximus Dauid, quam alij multi, qui eiuſdem erant familiæ, ideoq. tunc regnum ablatum erat a familia Dauid, idq. Deo volente, qui etiam prædixerat, ex Iechoniæ familia, vnde Chriſtus deſcendit, nullum futurum Regem temporalem, eo modo, quo fuerat Dauid, & alij eius ſucceſſores. Hierem. *Hæc dicit Dominus. ſcribe virum iſtum ſterilem, virum, qui in diebus ſuis non proſperabitur. nec enim erit de ſemine eius vir, qui ſedeat ſuper ſolium Dauid, & poteſtatem habeat vltra in Iuda*. Ex hoc autem natum eſſe Saluatorem, Euangeliſta Matthæus ſcribit. Quod etiam titulo electionis regnum non habuerit, inde fit manifeſtum, quia adoleſcenti illi, roganti Dominum IESVM, vt iudicium proferret in cauſſa, quam cum fratre habebat, ita reſpondit: *O homo, quis me iudicem conſtituit, aut diuiſorem inter vos?* hoc eſt, neque Imperator, neque Reſpublica me conſtituit iudicem. Inſuper, cum nouit, vt raperent eum, Regemque conſtituerent, aufugit, & ſeceſſit in partem aliam. Neque iure belli, cum numquam bella commiſerit. Neque dono ſpeciali, quoniam, vt Diuus Auguſtinus, & Theophylactus aiunt, cum vellet Pilatum a ſuſpicione liberare, dixit: *Regnum meum non eſt de hoc mundo*. Confirmat hæc, quoniam nec vtilis, nec neceſſaria erat illi talis auctoritas, ſed potius ſuperuacanea, cum finis eius eſſet redemptio humani generis, huius autem gratia ſpiritualis dumtaxat poteſtas ei erat opus. hac enim poterat etiam de rebus omnibus temporalibus diſponere, vti exiſtimaſſet humanæ redemptioni expedire. his addendo temporalia non eſſe æterna, ſed ortui, ac interitui obnoxia, at Chriſti regnum eſt æternum, atteſtante Dauide illis verbis: *Ego conſtitutus ſum Rex ab eo ſuper Syon, montem ſanctum eius*. Dixit, *Conſtitutus ſum Rex ab eo ſuper*

Hier. 22

Cap. Luc. 12.

Ioan. 6.

Pſal. 2.

Syon: addendo, *Prædicans præceptum eius*. Docet illis verbis, qualenam regnum eius extiterit. Et apud Danielem; *In diebus autem regnorum illorum suscitabit Deus cæli regnum, quod in æternum non dissipabitur*. His finem imponens, inquit: Si Christus fuit Rex humano more, Regnum finem habuit, quando Dominus, sidera scandens, ad Patrem omnipotentem ascendit. Secunda assiumptio item probatur. Eam summus Pontifex habet auctoritatem quam habuit Christus homo passibilis.

Nouissima particula exponitur. Caput XIII.

QVarta tandem sequitur particula, scilicet, Christi Vicarium habere potestatem temporalium bonorum indirecte. ille etenim, licet, vt Pontifex, nullam habeat mere temporalem potestatem, habet tamen in ordine ad bonum spirituale, summam de rebus temporalibus omnium Christianorum disponendi potestatem. Hoc nonnulli explicant exemplo artium quarundam cum vna illarum ad finem alterius ordinatur. Gratia exempli frenifactiua, & equestris. vna harum alteri subordinatur, quoniam finis vnius, ad finem alterius natura propria refertur. Damnat doctissimus iste Theologus huiusmodi similitudinem: siquidem in ijs artibus vna alteri ita subordinata est, vt, vna ablata, superiore nimirum, auferatur & inferior. Verum non sic se habent potestates istæ: quoniam politica sine Ecclesiastica potest consistere. quod in infidelibus videmus manifeste. Quare, hac relicta, & abiecta similitudine, aliam accipit, quæ fuit Gregorij Nazianzeni. Similitudo hæc est. Vti se habet in homine spiritus, & caro, ita in Ecclesia illæ duæ potestates se habent. Caro, & Spiritus sunt duæ res, quæ ab inuicem sunt separabiles, &, licet sint simul iunctæ, nihilominus ab inuicem possunt separari. habet caro sensum, & appetitum, quibus respondent res, actus & obiecta proportionata. quorum omnium finis immediatus est sanitas, corporisq. bona constitutio. Habet spiritus intellectum, & voluntatem, actus, atque obiecta propria, ac pro fine animæ sanitatem ac perfectionem. Caro inuenitur sine spiritu, vt in brutis. E regione spiritus sine carne, vt in Angelis. His fit cõspicuum, nullum istorum esse præcise ob alterius gratiam. Inuenitur etiam

In or. ad Po tim. per. & imp. ira.

caro

caro adiuncta spiritui in homine, vbi, quoniam vnam constituun- personam, necessario habent subordinationem: Caro subest, spiritus præest: &, licet spiritus non se misceat actionibus carnis, verum permittit, vt omnes suas exerceat actiones, vt in bruti exercet: attamen, quando hæ officiunt fini eiusdemmet spiritus tunc spiritus carni imperat, eamq. castigat, atque, si opus est ieiunia indicit, aliasue imponit afflictiones, etiam aliquo detrimento corporis, & exanimatione: linguam cogit, ne loquatur: oculos, ne videant, & c. Pari ratione, si ad finem spiritus obtinendum necessaria sit aliqua carnis operatio, vt ipsa etiam mors, spiritus imperare potest carni, vt se, ac sua exponat, quemadmodum in martyribus est videre. Nec secus quidem politica potestas suos habet principes, leges, iudicia, & c. Ita quoque Ecclesiastica suos Episcopos, Canones, & iudicia. Illa habet pro fine temporalem pacem, ista salutem æternam. inueniuntur quandoque separatæ, vt olim Apostolorum tempore. quandoque coniunctæ, vti nunc. quando simul sunt iunctæ, vnum efficiunt corpus, ideo debent esse connexæ, & inferior superiori subiecta, atque subordinata. Spiritualis itaque temporalibus non miscet se negotijs, verum siuit omnia procedere sicut anteaquam coniunctæ essent, dummodo non obsint fini spirituali, aut non sint necessaria ad illum consequendum. Si autem tale quid accidat, spiritualis potestas potest, & debet coercere temporalem omni ratione, ac via, quæ ad id videbitur esse necessaria. Comparat demum potestatem Summi Pontificis cum Principibus sæcularibus, illorumq. legibus, & foro: & inquit, quod, si cum personis Principum sæcularium comparetur Summus Pontifex, non potest vt Papa ordinarie temporales Principes deponere etiam iusta de caussa, eo modo, quo deponit Episcopos, idest tamquam ordinarius iudex. potest tamen mutare Regna, & vni auferre, alteriq. conferre, tamquam Princeps spiritualis, si id sit necessarium ad animarum salutem. Quod vero attinet ad leges, inquit, Papam vt Papam non posse ordinarie condere legem ciuilem, vel confirmare, vel Principum leges abrogare, quia ipse non est Princeps Ecclesiæ politicus; tamen potest omnia illa facere, si aliqua lex ciuilis sit necessaria ad salutem animarum, & Reges nolint eam condere: E contra, aliam abrogare, si saluti animarum fuerit noxia, & abolere eam nolint Reges. De iudicijs etiam idem sentit, dicens, Papam vt Papam ordinarie non posse de rebus temporalibus proferre iudicium. recte ideo Diuus Bernardus ad Eugenium de consideratione dicebat: *Habent hæc inferiora* *Lib. pri.*

feriora iudices suos Reges, & principes terræ. quid fines alienos inuaditis? quid falcem vestram in alienam messem extenditis: Item In criminibus, non in possessionibus, potestas uestra. Postremo:

probat ciuilem potestatem subiectam esse spirituali ratione finis, ea ratione, quoniam temporalia subiacent spiritualibus, vnumq; corpus sumus, & iccirco vna subordinatur in aliam. Hæc exculcissimus vir iste Theologus.

LIBER TERTIVS

Propria affertur sententia. Quædam præmittuntur disputationis gratia.

Caput I.

HACTENVS in aliorum referendis sententijs horas attriui. Nunc propositum argumentum expostulat, vt propriam tandem sententiam exponã. Credidi ego semper, veram esse Diui Thomæ sententiã, quã legi apud eum secundo Sententiarum in calce illius Commẽtarij, vbi habet hæc verba: *Nisi forte potestati temporali etiam spiritualis coniungatur, sicut in Papa, qui vtriusque potestatis apicem tenet, scilicet spiritualis, & sæcularis. hoc illo disponente, qui est Sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech, Rex Regum, & Dominus Dominantium.* Quam sententiam habet in libello de regimine principum passim, & tertia parte Summæ: vt proprio loco fiet conspicuum. In Summo Pontifice est vtrauis potestas, seu iurisdictio, spiritualis, atque temporalis; &, vti omnium est eminentissimus in potestate spirituali, ita etiam in temporali, adeo, vt liceat de Christi Vicario illud similitudine quadam asserere, quod Plato in Timæo dixit de Deo, quærens in Timæo, quidnam esset Deus, respondit, *non est homo, non cælum, non bonum, sed quid præstantius.*

stantius. Roget quis, an Summus Pontifex sit Dux, Rex, Imperator, an ve Princeps, caute respondebit, si negando asseret, esse quid præstantius, quid ue eminentius. Iam vero, cum sit omnium eminentissimus, Christiq. Vicarius, particulari, & vniuersali iustitiæ consulere debet, & ob id Reges, & Imperatores corrigere, siquidem, remota iustitia, vt scripsit Diuus Pater Augustinus, regna non sunt quidem regna, sed potius magna latrocinia: cum parua latrocinia quædam regna existant. munus illius est, proprius ac peculiaris labor, vt vna quæque iustitia ab omnibus vbique seruetur, nimirum, vt vnicuique, quod suum est, reddatur, atque, si alicui illata sit iniuria, & iniuste opprimatur grauamine, ab iniuria vindicetur læsus, a grauamine releuetur oppressus, vtq. Respublica inualeat Christiana, ac in dies maiores vires acquirat, bonumq. illius minime perturbetur, præcipue autem curare, vt Sanctæ Romanæ Ecclesiæ, Iesu Christi Saluatoris nostri sponsæ dilectissimæ, populus subijciatur. at nulla certe iustitia esse potest, quæ hominem auferat a Deo. qui vero a dominio Ecclesiæ se subtrahit, proculdubio est iniustus, vt dicebat pater Augustinus. Nec alteri hæc cura, quam Summo Pontifici, potest conuenire: quoniam, vt scripsit Damascenus, eius est, prospicere rebus, quæ sunt in mundo, cuius fuit & condere. Sicut autem omnium regnorum auctor est Deus, ita illorum est protector, & prouisor. Papa, Christi vicem gerens, cum omnes antecellat Principes, omnibus præcipere potest, lites, & contentiones illorum, nedum subditorum, audire, sententiam promulgando, finem illis imponere, vtilitati eorundem prospicere, ad sui tutelam, & in auxilium eos vocare, vt iurisdictionem habens illos, qui eidem iurisdictioni sunt subiecti. Neque inde sequitur, vt aliorum Principum derogetur auctoritati, detrahatur iurisdictioni, & potestatis quid imminuatur, hæreditario iure vel electione, vel donatione, alioue iusto titulo regna possidentium. siquidem libere, vt iurisdictionis leges patiuntur, propriam possunt exercere auctoritatem, Regnorũ testamento heredes instituere, oppida, ciuitatesq. donare, si iura regni hæc patiuntur, populis imponere leges, ac promulgare, eosq. punire, puniendo interficere. nam quemadmodum principibus subiecti agrorum, domorum, hortorum prædiorumq liberum habent dominium, & hæc bona libere possident, nec principes illorum iurisdictione huic aduersantur liberæ possessioni, possunt enim subditi ea vẽdere, donare, iure legati, aut hereditatis alijs relinquere, licet, vbi adest necessitas, vtens suo iure Princeps, pro publico, & communi bono, & pro sui tutela possit subiectos in patrocinium proprium vocare, & bonis illorum vti: ita Christi Vicarius sua iurisdictione Principes ad Beati Petri patrimonij defensionem, tutelam vocare, leges promul-

De Ciu. D. l. 4. c. 4.

De Ciu. D. l. 19. c. 21.

2. li. 23.

promulgare,& vbi occasio expostulat,delinquentes corripere,licet liberi dicantur Principes,& libere dominentur. Totius orbis Summus Pontifex dicitur dominus, hac ratione, orbis inquam Christiani,non quod omnium prouinciarum fruatur Imperio,populos regendo sed quoniam ea pollet auctoritate,quod virtute quadam, ac iurisdictionis potentia, omnes alias penetrat, eo modo, quem diximus, & ceteræ ab hac dependent, vt nunc fuit explicatum. Orbis infidelium potentia dominus dicitur: quoniam, si populi infideles, & illorum Principes Christi fidem susciperent, huic primæ, & eminentissimæ iurisdictioni subijcerentur. Ordinarie exequitur iurisdictionem suam in Beati Petri Patrimonio, casualiter vero in omnibus Regnis: vt proprio loco fiet conspicuum. Hæc veritas a me est demonstranda: huiusq; gratia adducendæ rationes, quas præcipue a libris, quos ob illorum excellentiam BIBLIA dicuntur, hauriam: hoc est, a verbo Dei frequenter, vt potero, accipiam testimonia. his enim nec maiora, nec digniora possunt excogitari, nedum inueniri. Vtar insuper attestationibus Summorum Pontificum, & sanctorum Patrum, quibus, ob magnam gratiæ copiam, qua Deus Optimus & Maximus illos ditauit, sine vlla animi hæsitatione, magna est adhibenda fides. Ad hæc, vtar rationibus, & exempla in medium afferam. quoniam, vti mens splendore suffusa primæ lucis, nullum dat locum dubitationi, ita lumine veritatis,quæ demonstrationibus emicat, intellectus humanus illustratus, illico assentit conclusionibus. Illius natura hæc est, vt ex Aristotele colligere possumus, quod veritati adhæret, & in ea, vt in suo fine,acquiescit. hinc principijs magis assentitur, quam conclusionibus, quoniam in illis magis fulget veritas. Porro,demonstrationes sunt instrumenta,quibus intellectus lumine veritatis illustratur.exempla vero,& gesta plurimum prodesunt ad veritatem roborandam. quoniam, vti multis actionibus frequentatis generatur habitus, ita multis actionibus acquiritur rei possessio.qui non bis,ac semel re aliqua vtitur,tamquam propria,is profecto,dominium rei exercendo dominum eiusdem rei ceteris se præbet. Porro,cum a Summo Pontifice Principes errantes emendatos fuisse, nouosq; electos, actis Regno fruentibus ab eodem, fuerit demonstratum, Papæ potestatem a nulla alicuius Principis excellentia vinci, sed e contra ab ea ceteras præstantia, & eminentia superari, erit probatum. His vtendo medijs, hocq; calcando iter, rem non aspiciam eminus,aut in superficie, vt Sotus voluit,dum dixit,ab ijs qui superficie rem aspexerint, hanc defendi sententiam, quam nunc profiteor, & verissimam esse credo. Non ero adulator, vt Catharinus clamat, sed, veritatem proferendo ex ijs fontibus emanantem, veritatis ero discipulus.Immo haud facile video, nec satis

2. Metaph. 1. poster.

H intelligo,

intelligo, quomodo notam adulationis euitent illi, qui oppositam tuentur sententiam, (Catharinum alloquor, alios excipiendo) & vilipendunt hanc opinionem. hæc proprio non protulerim iudicio, sed grauissimorum, & Sanctorum virorum sententia. Beatus Antoninus habet hæc verba: *Qui autem dicunt, Papam in orbe terrarum totum dominium habere super spiritualia, non autem super temporalia; similes sunt consiliarijs Regis Syriæ, qui dixerunt, Dij montium sunt Dij eorum & ideo superauerunt nos, sed pugnemus contra eos in campestribus, & in conuallibus, in quibus dij eorum dominium habent, & obtinebimus contra eos, ad litteram. sic hodie mali consiliarij adulatione pestifera seducunt Reges, & Principes terræ, dicentes, Dij montium, puta spiritualium bonorum, sunt Summi Pontifices, sed non Dij vallium, quia temporalium bonorum nullum dominium habent. Ideo in campestribus, in potentia scilicet bonorum temporalium, pugnemus contra eos, & obtinebimus. Sed, quid dicat eis Diuina sententia, audiamus. Quia dixerunt, inquit, Syrij, Deus montium est Deus eorum, & non Deus vallium, dabo hanc multitudinem in manu vestra, & scietis, quia ego sum Dominus.*

3 par. su.t. 22.cap.5.§. 17.

3. Reg. 20.

Hæc vir ille sanctus. Quæ omnia exemplis confirmat, nimirum Iuliani Apostatæ, Mauritij Imperatoris, Theodorici Regis, Federicique Imperatoris. Iulianus insæuiebat in membra Christi, ac in caput, Mauritius Gregorium Papam persecutus est, Theodoricus Ioãnem Papam Etruscum asperrimis carceribus, quæ adhuc seruantur Rauennæ apud ædes Diui Apollinaris, afflixit, in quibus tandem squalore, & inedia e vita cessit. Federicus Pontificem Maximum, temeritate percitus, diuexauit. Omnes auctoritati Pontificiæ repugnantes mortem contumeliosam obierunt. Augustinus Triumphus, vir sanctitate decorus, Sacraq. Theologia clarus, qui ob hanc & illam dignum se præbuit, vt Sanctus Archiepiscopus Florẽtinus, vir tantæ existimationis, probatæq. doctrinæ, eius positiones in hac materia passim amplecteretur; idem prorsus sensit, videns, validũ esse hunc sentiendi modũ. Ab hoc spectabili viro Beatus Antoninus nunc citatus mutuo hæc accepit. Is Augustinus in libro de potestate Ecclesiæ ait, adulatione pestifera adductos esse illos scriptores, qui oppositam astruunt sententiam. Quare non adulationis caussa, sed veritatis studio susceptus est iste labor. nec sum adeo mentis inops, vt ignorem, purissimas Summorum Pontificum aures verbis mendacij fœdandas non esse, mentem candidissimam officio adulationis turbandam, atque molestia, ac tædio afficiendam. mei non sum nescius, ac immemor, quem tanto magis dedecet mendacia, & adulatoria verba, quanto magis decet verissima enuntiare, veritatẽ sequi, illamq. profiteri. Nimia simplicitate minime ductus, o Reuerendissime Catharine, sed veritate magistra, hæc pauca, & obiter fere

Aug. Trin. q. 55. art. 2.

ter fere, materiæ necessitate compulsus, quantum attinet ad negotium nostrum, scriptis commendabo. Neque, si Summus Pontifex hæc aliquando audierit, aut viderit, ridebit. quæ risum mouent, sunt aut naturæ, aut artis deformitates sine læsione, animum nostrum mouentes. at hæc non est deformitas naturæ, aut artis. Oracula ita testantur, rationes sic erudiunt intellectum, res gestæ non secus docent. Non ægre ferret doctissimus ille Theologus, cuius postremo loco fecimus mentionem, de sacro studio bene meritus, nec indigne acciderет Sandero, aut Soto, si adhuc vitam viuerent, quod doctrinæ eorum opponerem. Illi æquo animo ferre nequeunt, vt contra sententiam, quam sibi probari docuerunt, palam, aut dictis, aut scriptis disseratur, qui propriam opinionem tamquam fetum adeo diligunt, vt amore illius quodammodo perciti, existiment, nefas esse ceteros alienam habere, ab illa sententiam, nihil tale de viro sapiente est suspicandum. scribit, disserit, docet vt veritati præsto sit, quantum vires ingenij possunt subministrare, vt veritatis discipulus. cui veritati si quis alio tempore a se dissentiendo auxilium præstiterit, mirifice lætabitur. modeste, ni fallor, discepṭabo, vt alias credo me fecisse, non vt videar aliorum contemnere labores, ceterisue supereminere, sed potius illos magnifacere a lectoribus habear. Rei igitur initium faciam.

In Christi Vicario Regiam dignitatem reperiri. Caput II.

Regiæ dignitatis in Christi Vicario existentis disputationem aggressurus, non ab re futurum esse credo, si ab jis, quæ magis sunt vniuersalia, exordiar. Ordo enim doctrinæ requirit, vt magis vniuersalia, ac simpliciora, specialibus & compositis præmittantur. Hoc nos sæpius monuit Aristoteles. Primo namque libro Naturalis Philosophiæ in procemio, ab vniuersalioribus, tamquam a notioribus, inchoandum esse, aiebat. Et in eodem libro sic scripsit: *Etenim secundum naturam communia primum dicentes.* Primo probemus, quod sit in Christi Vicario Regia potestas: mox, qualis sit, ostendemus. Quæri enim primo debet, an res sit, deinde qualis sit. docuit id Aristoteles, docet & natura, quæ primo esse respicit, deinde illa, quæ sequuntur esse. Rationum hæc sit prima. In lege Naturæ, & in lege Moysi, in summis Sacerdotibus fuit apex vtriusque auctoritatis: igitur multo magis in summis Sacerdotibus sub lege Christi. Probo

Tex. 4.

Tex. 57.

1. Post. c. 1 & 2.

Cap. 14. antecedens, deinde illationem facillime ostendo. Sub lege Naturæ magnus Sacerdos Dei altissimi fuit Rex ille Salem Melchisedech, vt in libro Genesis sacræ est videre, cui Patriarcha Abrahamus, Chaldæorum splendor, decimas omnium obtulit. Sanctus Paulus, ad Hebræos scribens, tanti viri, Deo accepti, summi Sacerdotis, ac Regis, mentionem facit, & laudes vt decet, prosequitur. Locum hunc Genesis ponderans Sanctus Hieronymus inquit, Hebræos sentire, & pro constanti habere, Melchisedech secundum genitum Noe fuisse, & affirmare ex temporum supputatione, illum vixisse vsque ad Isacum, addens, omnes primogenitos illius ætatis priscæ fuisse Reges, & summos Sacerdotes. Sub lege igitur Naturæ summi Sacerdotes fuerunt Reges, illisq. vna & altera regendi auctoritas extitit. Nec secus sub lege scripta. Primus ductor Rector, ac Princeps populi illius, fuit Moyses, Deo, & hominibus carus. In Exodo hæc legimus. quibus apparet vtramuis dignitatem in illo extitisse: *Altera autem die sedit Moyses, vt iudicaret populum, qui assistebat Moysi, a mane vsque ad vesperam. quod cum cognatus eius, omnia scilicet, quæ in populo agebat, videret, ait: Quid est hoc, quod facis in plebe? cur solus sedes, & omnis populus præstolatur de mane vsque ad vesperam?* Et paucis additis: *Non bonam rem facis. stulto labore consumeris, & tu, & populus iste, qui tecum est. vltra vires tuas est negotium. solus illud non poteris sustinere. Sed audi verba mea, atque consilia mea, & erit Dominus tecum. Esto tu populo in ijs, quæ ad Deum pertinent, vt referas, quæ dicuntur ad eum, ostendasq. populo cærimonias, & ritum colendi, viamque, per quam ingredi debeant. Prouide autem de omni plebe viros sapientes, & timentes Deum, in quibus sit veritas, & qui oderint auaritiam, & constitue ex eis tribunos, & centuriones, & quinquagenarios, & decanos, qui audient populum omni tempore; quidquid autem maius fuerit, referant ad te, & ipsi minora tantummodo iudicent, leuiusq. sit tibi partito in alios onere.* Vtriusque auctoritatis, temporalis, & spiritualis, mentionem facit sacra historia, & apicem vtriusque in Moyse extitisse ostendit. Hortabatur Iethro Moysen ad iudices substituendos, vt ab illis minores caussæ iudicarentur. hortabatur quinetiam ad dandam operam ijs, quæ ad cultum Dei attinebant. Primum munus, apicem Regiæ potestatis nobis ponit ob oculos, secundum vero culmen spiritualis dignitatis, si rem diligenter meditemur. fuit Moyses Sacerdos, ac summus Sacerdos. Sacerdotium inde deprehenditur, quoniam, vt in Exodo legimus, incensum Domino adoleuit, quod munus erat Sacerdotis, vt in lib. Paralipomenon, & Leuit. legitur, sanctificauit tabernaculum, & altare, obtulit sacrificia, & holocausta, Aaronem fratrem vnxit, Sacerdotemq. consecrauit, quæ solus Sacerdos facere poterat. Et

Marginal notes: *Cap.* 7. — *Cap.* 18. — *Cap.* 40. — *Cap.* 26. — *Cap.* 8.

Dauid: *Moyses, & Aaron in Sacerdotibus eius, & Samuel inter eos, qui inuocant nomen eius.* Summus Sacerdos, quoniam, vt iam locus adductus nos certiores facit, vnxit Aaronem. In Exodo, vbi Deus hæc præcipit Aaroni, manifeste magis omnia apparent. Alloquens Dominus Moysen, vt Sacerdotes eligeret, vocaret, vestiret, & vngeret, inquit: *Applica quoque ad te Aaron fratrem tuum cum filijs suis, de medio filiorum Israel, vt Sacerdotio fungantur mihi Aaron, Nadab, & Abiu, Eleazar, & Ithamar, &c.* ait: *Applica quoque ad te:* perinde, ac si dixisset, Voca in coadiutores. Et Caietanus, explicans Psalmi nonagesimi octaui verba nunc citata, nimirum, *Moyses, & Aaron inter Sacerdotes,* sic scripsit: *Ecce status Sacerdotalis eorum: Aaron siquidem fuit summus Sacerdos,* & Moyses fons Sacerdotij inuenitur, dum ipse cõsecrauit Aaron. S. Gregorius Nazianzenus & ipse quoque hæc habuit: *Moyses Princeps Principum, & Sacerdotum Sacerdos, Aarone pro lingua vtebatur.* Et Sanctus Ambrosius in quæstionibus in Leuiticum: *Summi Sacerdotes erant Moyses, & Aaron.* Philo Iudæus, quæ de Moysi vita scripserat, conclusit his verbis: *Hæc est vita, hic exitus Moysis Regis, Legis latoris, Põtificis, & Prophetæ* Ceteros si aspiciamus etiam Sacerdotes primos id verũ esse inueniemus. Machabei Iudas, Ionatas, Ioannes, & alij, ad Herodem vsque, Pontifices, & Duces populi extitere, quemadmodum sacer ille gestorum scriptor memoriæ hominum, & scriptis commendauit: quæ etiam a Iosepho de Antiquitatibus scribente adnotata fuisse comperio. In iudicibus idem est videre. In Heli vna & altera extitit auctoritas. In Samuele apicem vtriusque fuisse dignitatis, Regum nos monet historia. Ceterũ, quoniam res illa nonnulla habet, quæ optime faciunt ad hanc roborandam sententiam nostram, dilucidandamq. veritatem, non ab re futurum esse duxi, si aliqua attentione locus ille perpendatur. Senuerat Samuel, vt primo Regum legitur, ætateq. grandæuus, secum cogitans, proprijs humeris esse impar illud regendi onus, quodue æquius alienis illa insedisset sarcina, super populum Israelis Ioelem, & Abiam filios iudices constituit. populus, tumultuaria quadam seditione concitatus, filios Samuelis, eo quod auaritiæ essent dediti, habens contemptui, ad eundem Samuelem iuit, summaq. instantia efflagitauit, vt ei Regem constitueret, a quo in posterum esset regendus. Magnus ille vir, Propheta, sanctus, summusq. Sacerdos, tumultu populi commotus, Dominum oratione consuluit: cui oranti hæc verba respondit: *Audiui vocem, & quæ locutus est populus tibi, optime noui: non enim te abiecerunt, sed me abiecerunt, ne regnem super eos.* Hæc sunt Domini verba. Ex quibus colligo, in summo Sacerdote Regiam potestatem reperiri. quandoquidem ait Dominus, Non te, (Samuelem alloquendo) sed me abiecerunt, ne regnem

Psal. 98.

Cap. 28.

In Orat. ad Nyssen.

Quæst. 23.

12. 6.

1. R. Cap. 8.

super

super eos. Petebat populus Regem, qui non esset summus Sacerdos. contentio non erat, ac tumultus populi de auctoritate, sed de persona regnatura. supponebant tumultus illi auctoritatem Regiã: at lis erat de illo, in quo talis auctoritas collocanda esset. Colligitur insuper, apicem, & culmen huius dignitatis, in summo Sacerdote olim reperiri. adeo enim moleste tulit hanc iniuriam Dominus, vt sibimetipsi illatam reputarit. dixit, *Non te abiecerunt, sed me abiecerunt.* Quæ verba potestatem eminentissimam indicant. Confirmo hæc verbis Theodoreti, qui, explicans illa verba Psalmi, *Moyses, & Aaron in Sacerdotibus eius, & Samuel inter eos, qui inuocant nomen eius*: ait: *Non temere alijs prætermissis Vatibus, de ijs tantum mentionem fecit, sed vt innatum furorem, & tyrannidem doceret. etenim Moysis, & Aaronis tempestate Sacerdotium subripere conati sunt, & Samuelis tempore diuinum regnum aspernati, humanum adamarunt.* Appellat vir sanctus auctoritatem, siue potestatem Regiam in summo Sacerdote existentem, diuinam; quæ vero reperitur in principibus laicis, humanam. Qui dicendi modus nos perfecto docet, Regiam dignitatem in summo Sacerdote eminentissime existere, & ab hac dignitate & excellentia eam vinci, quæ in Principibus sæcularibus reperitur, tantumq. superari, quantum humana a diuinis vincuntur. His stabile, & inconcussum sit nostrum antecedens, scilicet, in lege Naturæ, & Moysi, in summis Sacerdotibus fuisse Regiam potestatẽ. Superest, vt probemus illationem. Sacerdotium (ea sic ostenditur) Euangelicæ legis est multo præstantius Sacerdotio legis Moysis, & Naturæ. Si ergo in illis summis Sacerdotibus fuit Regia potestas, tamquã adiunctũ, multo sane magis erit in Christi Vicario, tamquã appendix, aut tamquam socia spiritualis potestatis. Confirma his, quæ habet Apostolorum Princeps, Beatus Petrus, dum ait: *Vos autem genus electum, Regale Sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis.* Repetit promissionem Domini, populo Israelitico factam, quando mense tertio egressionis de Ægypto populus in solitudinem Synai venit. fixit tentoria populus in illo loco, ibiq. castrametatus est. Moyses ascendit montem, de quo vocauit eum Dominus, iussitque, vt populo ob oculos poneret beneficia accepta, nimirũ, quod tot prodigijs, manuq. potenti a grauissima Pharaonis seruitute, & dira tyrannide, qua miserrime vexabatur, & molestissima, qua opprimebatur vexatione, esset liberatus. His non contentus Dominus, noua ei pollicebatur beneficia: Si pactum, & vocem eius audiuisset, peculiarem populum ex multis electum ei esse futurum. *Si ergo audieritis vocem, & custodieritis pactum meum, eritis mihi in peculium de cunctis populis. mea enim est omnis terra, & vos eritis mihi in Regnum Sacerdotale, & gens sancta.* Hæc est promissio Domini, po-

Theod. in Psal. 98

1. Cap. 2.

Exod. 19.

ni, populum Iudaicum futurum esse peculiarem ex multis, populum electum Domino, cuius Regnum esset Sacerdotale. Hanc sententiã Beatus Petrus repetens, ostendẽsque, promissionem illam in populo Christiano cumulatam, & absolutam habuisse perfectionem, ait: *Vos estis Regale Sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis*. Quod sanctus Historicus in lege veteri fecit adiectiuum Regno, nimirum Sacerdotium, dixit *Regnum sacerdotale*, Diuus Petrus fecit sub stantiuum, & Regnum adiectiuum, scribens, *Regale Sacerdotium*. Debile fuit, ac longe inferius Sacerdotium veteris legis nostræ legis sacerdotio. viguit autem satis Regalis potestas in illa lege. ideo Beatus Petrus facit Regnum adiectiuum. Si igitur sub lege Moysi in summo Sacerdote fuit Regia potestas, multo sane magis in nostræ legis summo Sacerdote erit Regalis hæc auctoritas. vtraque simul iuncta est, Sacerdotio iunctum est regnum. primus Rex, qui constitutus fuit in populo electo, abiuncta hac potestate a summo Sacerdote, populi errore hoc factum fuit, & quia radicem non habuit pietatis, statim ac Regno potitus est, arsit impietate. Ideo Dominus primo Regum, loco iam citato, dixit, se abiectum fuisse. Hęc fuit sententia sãcti patris Hieronymi in Oseam prophetã, exponentis verba illa Prophetiæ, *Ipsi regnauerunt, & non ex me; principes extiterunt, & non cognoui*. Cuius verba hic libenter referam, vt, quantum possum, veritati inseruiam. Hæc sunt verba. *Tempore necessitatis, & angustiæ, quando captiuitas venerit, me inuocabunt, & dicent: Deus meus, cognouimus te Israel, nos qui appellamur Israel, scimus te, atque cognoscimus, & nomen Iacob, quod tibi placuit, seruamus antiquum, vt dicamur Israel. quibus respondit Dominus: Quomodo vocamini Israel, cum Israel proiecerit bonũ, idest Dominum suum, a quo est appellatus Israel? iccirco quia Israel proiecit bonum, inimicus, hoc est Assyrius persequetur eum, atque comprehendet, qui me Rege deserto petierunt sibi Regem, sicut gentes reliquæ, & fecerunt contra voluntatem Dei. Denique & Samuel eis dura exponit. imperia, & filios eorum, & filias dixit Regibus seruituras, vt ad Dominum Regem clementissimum conuertantur, sed illi absque voluntate Dei principes extiterunt, & non ei sufficit hoc scelus, nisi maiori impietate facinus duplicaretur. vt argentum suum, & aurum, quod acceperat ad diuitias, & ornatum, in Idola verteret. Ergo Saul non ex voluntate Dei, sed ex populi errore Rex factus est, & quia radicem pietatis non habuit, statim vt regnare cœpit, impietate succensus est.* Ex quibus verbis duo colliguntur: quorum alterum est, Regiam potestatem in summo Sacerdote existentem, eminentissimam, diuinamq; esse. Ait: *Qui me Rege deserto petierunt sibi Regem, sicut gentes reliquæ*. Aliud est, grauem fuisse errorem populi illius, petere Regem, vti gentes tunc habebant. Hoc etiam adnotauit sanctus Thomas in calce secundi Sententiarum,

q. 1. vl. dist. in resp. eo. a

rum, vbi disputat, num omnis prælatio sit a Deo; exponendo Oseæ locum nunc adductum; sic scripsit: *Dicuntur, non ex Deo regnasse Iudæorum reges, inquantum dissuadente Samuele Regem sibi eligere voluerunt.* Obseruandum est secundo loco, (ad id redeo, vnde defluxit oratio) Regiam auctoritatem Summi Pontificis auctoritate esse longe inferiorem: vt colligi potest ex verbis Sancti Petri, Theologorũ Principis, ac summitatis antiquissimæ, sicut dixit Sanctus Dionysius, in ijs, quæ de Beato Ierotheo ad Timotheum scripsit (nomine Theologorum appellabantur Apostoli, teste Damasceno, tum in libro Transfigurationis Domini, tum alibi, quoniam verbum Dei disseminabant, & ex suggestis conciones habebant ad populum, verbum illud sanctissimum prædicantes) apertissime, ac manifeste. Adiectiuum facit Regnum, Sacerdotium substantiuum. Quod etiam legimus in c. solitæ benignitatis affectu. Vbi Summus Pontifex Imperatori irato, quia litteris Pontificijs a Christi Vicario fuerat reprehensus, dixit: *Potuisses autem prærogatiuam Sacerdotij ex eo intelligere potius, quia dictum est non a quolibet, sed a Deo; non Regi, sed Sacerdoti; non de Regia stirpe, sed de Sacerdotali prosapia descendenti, de Sacerdotibus videlicet, qui erant in Anathot: Ecce constitui te super gentes, & regna; vt euellas, & dissipes, ædifices, & plantes.* Arguit Papa, argumento accepto a loco topico, a minori ad maius, affirmatiue, qui modus arguendi indubiam facit fidem. Si enim quattuor, aut quinque militum centuriæ oppidum capere, & depopulari possunt, eorundem myrias multo magis proculdubio poterit hæc facere. Si a Domino constitutus est Sacerdos super Regna, vt plantet, euellat, & destruat, multo sane magis omnium Sacerdotũ summus, & Princeps Christi Vicarius, hæc facere poterit. Verum prosequamur probationum seriem: & arguamus sic. Dominus, instituens sibi Vicarium, dixit: *Petre, diligis me plus his.* Cui respondens Petrus: *Tu scis, Domine, quia amo te.* Ait Dominus, *Pasce oues meas.* Petrus præponitur ouibus. igitur vtraque auctoritas ei data fuit, Regia, & Pontificia; spiritualis, & temporalis. Probanda est hæc illatio. Audio enim Catharinum, & Sotum, dicentes, in sola Ouium pastura consistere hoc munus, a Christo Beato Petro iniunctum. Quæ responsio, & interpretatio, verbis nimis est incommoda, illisq. vim infert. Probando hoc apparebit. Ostendo igitur, Pascere oues, in sacra Scriptura, vti spiritualem, ita temporalem amplectitur potestatẽ; qua quis alicui præficitur Reipublicæ, & potest ius dicere statuendo, decernendo, sententiam pronuntiando, leges promulgando; quibus legibus, statutis, decretis iusdicenti populus tenetur obedire; eaq. rata, ac iusta habere. Possem innumera propemodum adducere sacræ Scripturæ loca, vbi Reges appellantur Pastores, & Pá

S. Dyon.

Dam. in vi. Barla. & Ioseph. ss. indiæ.

De mai. & ob.

Hier. 1.

[illegible]

scere idem prorsus significat, quod temporali dominio regere: at, quoniam meum non est consilium exemplis scripturam onustam hanc facere, paucis ero contentus. Ab Ezechiele incipiam, dicente. *Et suscitabo super eas Pastorem vnum, qui pascat eas, seruum meum Dauid ipse pascet eas, & ipse erit eis in pastorem*. Dauidem autem profecto Regem fuisse, non autem Sacerdotem, norunt omnes. Rursus idē Sanctus Vates: *Et seruus meus Dauid Rex super eos, & pastor vnus erit omnium eorum*. Isaias ipse quoque hac phrasi verborum est vsus, loquens de Cyro Rege, quem tot, tantisq. laudibus Xenophon, celebrauit elegantissime: *Quid dico Cyro, pastor meus es, & omnem voluntatem meam complebis?* Nulla proculdubio fuit in Rege Cyro Sacerdotalis dignitas, nihilominus Pastor appellatur ab Isaia. Alibi quoque conquerebatur de Regibus, dicens: *Ipsi pastores ignorauerunt intelligentiam*. Ieremias passim hoc loquendi modo est vsus. Regum peccata reprehendens, dicebat: *Et tenentes legem, nescierunt me, & pastores præuaricati sunt in me*. Et in alio loco: *Omnes pastores tui pascunt ventos*. Regum secundo libro: *Tibi dixit Dominus Deus tuus, Pasce populum meum Israel, & erit princeps super eum*. Quæ loca omnia ad vnum de Regibus sunt accipienda: vt inspicientibus patet. Verum, omissis, quos possem adducere, locis, his similibus, ad verba Euangelij Iesu Christi Saluatoris nostri me conuerto, & præsertim ad Græcam scripturam, qua Beatus Ioannes Euangelista scripsit Euangelium. Dominus, ad Petrum oculos conuertens, illum alloquendo, ter interrogauit, num ab eo diligeretur magis, quam ab alijs. maiorē a Petro requirebat caritatem, cuius fidei erat maiora commissurus. Ter Apostolus cum affirmasset a se diligi Dominū, commissus est ei grex illis verbis: *Pasce oues meas*. Constituens Vicarium Petrum Dominus, non semel, ac bis dixit, *Pasce*, sed ter, *Pasce, pasce, pasce*. Euangelista duplici verbo vsus est ad hoc exprimendum. Primo βόσκε, Secundo ποίμαινε, Tertio βόσκε Verba hæc vti diuersa sunt inter se, ita variam, ac diuersam habent significationem. βόσκε, significat pascere. ποίμαινε, autem regere. Psalmo secūdo, vbi Latinus codex legit, *Reges eos in virga ferrea, &c.* Grēcus habet ποιμανεῖς αὐτοὺς ἐν ῥάβδῳ σιδηρᾷ. Et Psalmo vigesimo secundo, vbi Latinus legit, *Dominus regit me, & nihil mihi deerit*, Græcus habet, κύριος ποιμαίνει με. Summatim, vox illa ποίμαινε, regere significat. Nouerat plane sanctus Euangelista harum vocum vim, & proprietatem. Prima non contentus, qua vtramque potestatem possumus intelligere, vt omnis prorsus euelleretur scrupulus, nullusq. daretur dubitandi locus de temporali potestate, relicta a Saluatore Vicario suo super oues, dixit βόσκε, & ποίμαινε, Dicet forte aliquis, quod regere ibi loci significat iurisdictionem spirituale. verum difficile hæc

Cap. 34. Cap. 37. Cap. 44. Cap. 56. Cap. 2. Cap. 22. Cap. 5. Io. cap. vlt.

interpretatio potest huic loco conuenire. quoniam, si pastor est, gregem ducit, ductor autem gubernat, & regit. Ideo, cum voce Pastoris intelligatur ordo, & regimen, dum adijcitur vox illa ποίμαινε, temporalis iurisdictio debet intelligi. Quare, si phrasim Scripturarum sequamur, quam proculdubio sequi necesse est, si Græcũ attendamus codicem, & linguam, necesse est fateri, dum I E S V S Saluator noster verbis illis Pasce, pasce, pasce oues meas, Vicarium instituit, huic temporalem, & spiritualem potestatem commiserit. Præter hæc, arguamus sic. Petrus Christi loco est suffectus, igitur & spiritualem, & Regiam habuit potestatem. Probatur illatio. Idem est dominiũ, eademq. auctoritas delegantis, & delegati. at in Christo fuit vna & altera potestas. igitur & in eius Vicario. Non me latet, minorem hanc aduersarijs non arridere. ab illis reijcitur. est enim vna ex præcipuis basibus, ac fundamentis, cui fere totum eorundem innititur ædificium, vel saltem bona pars, quod in Christo non fuerit Regia potestas temporalis Quare, si in probanda hac immorabor propositione, venia dignus ero. Ostendo igitur, in Christo Domino nostro fuisse Regiam potestatẽ temporalem. Cum natus esset Dominus IESVS in oppido Iudaico Bethleemitico, Reges sapientes Orientales, proprijs relictis domibus, in Palæstinam venerunt, Hierosolymamq. ingressi, homines interrogando, dixerunt: *Vbi est, qui natus est Rex Iudæorum?* Dominum appellant Regem, talemq. muneribus confitentur. Dicet forte aliquis, non tamquam Regem temporalem, sed vt Regem æternum, a Regibus Orientalibus Saluatorem muneribus fuisse veneratum. Verum hæc responsio historiæ Euangelicæ dure potest accommodari. Narrat Sanctus Euangelista Matthæus, horum Regum nuntio Herodem turbatum, vniuersamq. ciuitatẽ fuisse commotã, manãte per omnes plateas eius rumore, famaq. per omnes vias eunte. fremuit adeo Herodes, ac timuit, ne regnum amitteret noui huius Regis magni ortu, vt, barbarie immauissima, in paruulos innocentes inſæuiendo, a bimatu, & infra, iusserit trucidari in finibus illis. Herodis hæc commotio non aliunde profecta est, nisi a Magorum colloquio, quo Regem Iudæorum Dominum Saluatorem nostrum Regem temporalem agnoscebant, & confitebantur. nec enim ob Regem spiritualem excanduisset Herodes, nec adeo sibimet timuisset, vt impulsus timore mandasset paruulos innocentes tanta barbarie, & immanitate occidi, magna proprij Regni iactura, siquidem nouo Rege spirituali adueniente, legem absoluturo, poterat perdurare Regnum illius. Commota est vniuersa ciuitas, vel quoniam noui Regis nuntio accepto si esset alienigena, regnum Hebræi amitterent, vt alias dixerunt de Romanis; vel, si ex suis existeret, sperabant, vt ab oppressione liberarentur

Matth. 2.

tur Iudæi. ægre ferebant tributum dare Cæsari, frequenter habentes in ore, *Abrahaæ filij sumus, & nemini seruiuimus*. Hanc ob eandem caussam Saluatorem interrogauerunt Dominum, an liceret tributum dare Cæsari. Quare, quodcumque horum admittamus, sēper argumentum subministrabit ad probandum, quod vt Rex temporalis tunc agnitus fuerit. quod & munera ei a regibus oblata indicant, vt Iuuencus presbyter adnotauit. quem Sanctus Gregorius Papa, & cum eo quamplurimi summæ auctoritatis doctores sancti, obseruauerunt. Insuper in eodem Euangelij libro hæc leguntur: *cum venissent Capharnaum, accesserunt, qui didrachma accipiebant, ad Petrum, & dixerunt ei, Magister vester non soluit didrachma. Ait, Etiam. Et, cum intrasset in domum, præuenit eum IESVS, dicens: Quid tibi videtur, Simon? Reges terræ, a quibus accipiunt tributum, vel censum? a filijs suis, an ab alienis? Et ille dixit, Ab alienis. Dixit illi Iesus. Ergo liberi sunt filij. Vt autem non scandalizemus eos, ascende ad mare, & mitte hamum, & eum piscem, qui primus ascenderit, tolle, & aperto ore eius inuenies staterem, illum sumens, da eis pro me, & te.* Locus est apertissimus, omnem penitus reijciens interpretationem. Scandalo moti didrachmatis exactores, Petrum interrogant, cur Christus Dominus noster tributum non solueret. Quæstio hæc est de censu, qui temporalibus soluebatur Principibus. Dominus, vt propriam ostenderet immunitatem, caussamue, cur non solueret, interrogat Petrum, qui nam essent immunes ab hoc onere soluendo, an filij Regum, an subiecti. Respondente Petro, subiectos esse illos, qui tributa soluunt, infert Dominus, Regum filios liberos esse, ipsumq. immunem. & hæc caussa erat, cur tributum non solueret. nihilominus iubet Petro, vt eat ad mare, piscem capiat, os eius aperiat, in quo staterem inueniet, quo exactoribus soluat tributum; non quod teneretur, sed ne illis esset scandalo. Hic sermo est de potestate Regia temporali. quod sane inficias ire non possumus. huic namque tributa, & vectigalia subditi soluunt. a solutione immunem se esse, ait Dominus: quoniam Rex erat, & Regali prosapia oriundus. Confirmare possumus hæc omnia patris Hieronymi auctoritate, qui, locum illum exponens, ait, *Dominum secundum carnem, & secundum spiritum, filium fuisse Regis*. Verba huius magni doctoris hæc sunt: *Dominus noster, & secundum carnem, & secundum spiritum filius erat Regis. vel ex stirpe Dauid generatus, vel omnipotentis Patris verbum. ergo tributa, &c.* Insuper ingredienti Domino Hierosolymam, occurrit turba copiosa Asinæ insedenti. turba hæc vestimenta strauit in via, ramos ab arboribus abscidit, magnoq. acclamatu illum recepit. Cur autem Asinæ supersederet Dominus, enarrans Euangelista, ait, ea de caussa fuisse factum, vt, quæ iam prædixerat Zacharias Propheta,

Cap. 17.

Idē S. Aug. de consen. Euang. c. 1. Matth. 21.

Cap. 9.

pheta, adimplerentur: *Ecce Rex tuus venit tibi mansuetus, sedens super asinam, & pullum eius*. Vt Rex temporalis recipitur Dominus acclamatu, & modo, quo vtuntur populi ad recipiendum Principē temporalem, nec turba illa vt Messiham Saluatorem recepit: quoniam mysterium istud eam tunc latuit. igitur in Saluatore nostro Regia fuit temporalis potestas. Confirmemus hæc. Quoniam Saluator noster mittens discipulos ad accipiendam asinam, & pullum eius, ait illis: *Ite in castellum, quod contra vos est, & statim inuenietis asinam alligatam, & pullum cum ea: soluite, & adducite mihi: &, si quis aliquid dixerit vobis, dicite, Dominus his opus habet, & confestim, dimittet eos*: Dominium exercuit, & Regiam potestatem hoc actu, vt vnusquisq. videre potest. Adhæc, Ioannes Euangelista, capite nono, narrat, mulierem quandam adulteram coram Domino adductam fuisse a Iudæis, qui Dominum interrogarunt, quid de illa esset agendum. Ijs Dominus dixit: Quis illorum esset sine peccato, primus in illam iaceret lapides. Quibus enuntiatis verbis, inclinans se, cœpit in terra scribere. Hebræi, vel redarguente illos propria conscientia, vel quod Scriptura digito Domini in terra exarata, peccata illorum nefanda sibi ipsis obijci cognoscerent, intacta relicta muliere, abierunt. cum vero omnes recessissent, conuersus ad mulierē Dominus, dixit: *Mulier, vbi sunt, qui te accusabant? nemo te condemnauit? Quæ dixit, Nemo, Domine*. Statim respondendo, subiecit Dominus: *Nec ego te condemnabo*. Actus iste, est iudiciarius, & non ad spiritualem, sed ad temporalem attinet potestatem. *Nos non iudicamus quemquam*: siquidem de vita, & morte agitur. Porro cum Dominus dixerit, *Qui sine peccato vestrum est, primus in illam lapidem mittat*, iudicium profert: igitur in illo erat potestas iudicandi. Confirmari potest, quoniam, nisi in illo hæc fuisset auctoritas, non dixisset Dominus, *Neque ego te condemnabo*. Insuper, in eodem Euangelio legimus quod Hebræis clamantibus coram Pilato, ab illoq. flagitantibus, vt crucifigendus traderetur Christus, respondit ipse, *Regem vestrum crucifigam*. Cui responderunt, *Non habemus Regem, nisi Cæsarem*. Colligitur ex hoc loco, in Saluatore nostro agnitam fuisse a Pilato potestatem Regiam temporalem. siquidem, dum ait, *Regem vestrum crucifigam*? & illi respondent, *Non habemus Regem, nisi Cæsarem*, de Rege, ac Regno temporali, non autem de spirituali, est sermo. Cognitio hæc, quam habuit Pilatus, a quo nam ortum habuit principio? A nullo certe alio, nisi aut a fama, quæ vagabatur, aut ab aliquibus gestis, quibus Regiam in se ipso demonstrauit esse potestatem. Habuit pro constanti hoc Pilatus, ideo in tabella, quæ capiti Saluatoris super posita fuit, inscriptum erat: *Iesus Nazarenus, Rex Iudæorum*. In hac sententia perseuerauit, quando Iudæi, indigne feren-

Cap. 19.

tes

tes inſcriptionem illam, a Pilato petierunt, vt immutaretur in hanc quod ſe faciebat Regem Iudæorum; reſpondit Pilatus, permanens in ſua opinione, *Quod ſcripſi, ſcripſi*. Ad hæc, dicentibus Hebræis Pilato, quod ſcriberet, quia ipſe dixit, *Ego ſum Rex Iudæorum*, aliquo modo videntur aſſentire, aliquando innotuiſſe Regiam poteſtatem Chriſti, quã æquo animo ferre nequibant. Sanctæ Eccleſiæ doctores non adeo in hac re dubie ſcripſerunt, vt ſine hæſitatione nobis non liceat hanc veritatẽ de illorũ ſententia aſſerere. Sanctus Pater Hieronymus, vt retro vidimus, maniſeſte id ſentit. Pater Auguſtinus alicubi dicebat, quia Chriſtus futurus erat Rex, Propheta, & Sacerdos, idcirco factũ fuiſſe, vt ex Euangeliſtis quidam a Sacerdotio, quidã a diuinitate, quidã a natiuitate Euangelij faceret initium. Notanda ſunt verba patris Auguſtini, & diligenter cõſideranda. Triplex faciũt Euãgeliſtæ propriæ hiſtoriæ initium, a diuinitate, a Sacerdotio, & ab Ortu Saluatoris: quoniam futurus erat Saluator Rex, Propheta, & Sũmus Sacerdos. Prophetiæ principium, a diuinitate acceptum. Sacerdotij initium ſumptum ab eadem dignitate. Regis autem exordium a Chriſti Ortu. Porro, cum natiuitas hæc ſit ſecundum humanitatem, igitur ratione humanitatis Chriſtus fuit Rex, iuxta huius magni Patris ſententiam. Hæc eadem colliguntur ex ijs, quæ ſcripſit ſuper Ioannem. Idem etiam legimus in quadam Homilia magni Ioannis Chryſoſtomi in eundem Euangeliſtam. Idem habet Hilarius in Matth. c. pri. cuius hæc ſunt verba: *Matthæus paternam originem, quæ ex Iuda, recenſet; Lucas vero acceptum per Nathan ex tribu Leui genus edocet ſuis vterque partibus Domino noſtro Ieſu Chriſto, qui eſt æternus Rex, & Sacerdos etiam in carnali ortu, vtriuſque generis gloriam probauerunt;* Nil apertius. Beatus Thomas adeo conſpicuus fuit in re propoſita, vt nihil clarius poſſit deſiderari. De regimine Principum, annumerans varias Monarchias, temporum lapſu ſibi ipſis ſuccedentes, nimirum Aſſyriorum, Medorum, Græcorum, & Romanorum; cum ad poſtremam hanc peruenit, habet hæc verba: *Poſt hanc Octauianus, filius ſororis ſuæ, ſucceſſit, qui, vindicta exercita contra occiſores Iulij, interfectoq. Antonio, qui Monarchiam tenebat in Orientalibus, ipſam obtinuit. Et propter ſuam modeſtiam longo tempore in ea Principatum habuit, ac in anno quadrageſimo ſui regiminis, impleta ſeptuageſima ſeptima hebdomada, ſecundum Daniel, ſui dominij, ceſſante regno, & Sacerdotio in Iudæa, naſcitur Chriſtus, qui fuit verus Rex, & Sacerdos, & verus Monarcha. Vnde, poſt reſurrectionem apparens diſcipulis ſuis, dixit: Data eſt mihi omnis poteſtas, ſiue in cælo, ſiue in terra. Quod quidem ad humanitatem oportet referre, ſecundum Auguſtinum, & Hieronymum, quia de diuinitate nulli eſt* dubium.

De Conſ. Euan.

Trac. 15. Hom. 83.

Li. 3. c. 12.

dubium, quin semper habuerit. Hæc est Sancti Thomæ scriptura. Qui locus haud dubie lectorem docet, in Christo fuisse potestatem Regiam temporalem, secundum humanitatem. Ait beatus doctor, loquens de Monarchijs temporalibus, Cessante Iudæorum Regno, & Sacerdotio, Christum fuisse natum, aduentu autem illius nouum fuit Regnum, nouaq. Monarchia: & loquitur de regno temporali. hoc vt nobis innueret, dixit, *Quia de diuinitate nulli dubium est, quin semper habuerit*. id est, quin semper fuerit Rex. Audio nonnullos nimis lenticosos, dicentes, librum hunc non fuisse Sancti Thomæ. His ego dicam, quod, ea auctoritate, qua hoc asserunt, eadem aio esse huius doctoris opus. Addo, quod conclusiones, & fundamenta conclusionum sibi inuicem respondent. Tertia parte Summæ, vt infra Dei auxilio patebit, hoc scripsit. In secundo Sententiarum apicem vtriusque dignitatis in Summo Pontifice reperiri, asserit. quæ conclusio a prima dependet. Porro, cum loca doctrinæ sibi consentiant, & stylus admodum sit similis, quomodo non possimus dicere Sancti Thomæ istud esse opus, ignoro. Accedit, quod hucusque inter opera Sancti Thomæ opusculum illud semper fuit connumeratum. Mos est nonnullorum, qui, dum alio modo doctrinam scribentis aut sustinere, aut reijcere nequeunt, confugiunt ad hoc, quod auctoris sit spurium opus. Ad rem redeo. In eodem libro alibi scripsit: *Et inde est, quod, quamuis adoraretur a Magis, glorificaretur ab Angelis, in signum vniuersalis sui dominij, humili tamen loco iacuit, vilibus inuolutus pannis. qua quidem via homines melius ad virtutem trahuntur, quam armorum virtute.* Ibidem hæc confirmans, accipit id, quod narrat Lucas Euangelista in Domini nostri ortu, nobis semper felicissimo: nimirum, a Cæsare Augusto edictum fuisse, vt describeretur vniuersus orbis. hac descriptione soluebatur census in subiectionis testimonium: vt infra, Deo fauente, fusius sumus dicturi. Agnoscit hanc descriptionem mysterij grauidam, & prægnantem Sanctus Doctor, & ait: *In humilitate ergo vixit, & demum in Augusto substituit, vt describeretur vniuersus orbis, in ortu Domini, vt Lucas Euangelista testatur, & in hac descriptione soluebatur census, siue tributum, vt historiæ tradunt, in recognitionem debitæ seruitutis, non sine mysterio, quia ille natus erat, qui verus erat mundi dominus, & Monarcha, cuius vices gerebat Augustus, licet non intelligeret, sed nutu Dei, sicut Caiphas, prophetauit.* In eodem libro, vbi disserit, cur si Rex fuerat Christus abiectam tamen elegerit vitam, admittendo Regem esse, (& loquitur de temporali Regno) respondet, fuisse voluntariam illam abiectionem, & iccirco in ætate infantili magis apparuisse excellentiam dominij, nimirum Magorum adoratione Regem Iudæorum attestante, Herodis in pueros innocentes strage,

3. Lib. 4. ca. 13.

Cap. 14.

quam

quam in addulta ætate, vt insinuaret, voluntariam fuisse eius abie- *Cap. 15.* ctionem. In eodem libro, explicans caussam, cur, cum esset dominus orbis, humilem amauerit statum, ait: *Quamuis enim temporaliter esset dominus orbis directe, tamen ad spiritualem vitam suum ordinauit principatum*. Ibidem proxime, assignans rationem, cur, si Rex erat, Pilato dixerit: *Regnum meum non est de hoc mundo:* inquit: *id dixisse, ad tollendam suspicionem de cordibus hominum, quod quasi principatum assumpsisset, vt in mundo dominaretur, & esset eius finis, vt aliorum Principum vitam abiectam elegit, & tamen erat verus dominus, & Monarcha.* Passim in eodem libro in hac perseuerans sententia similia scripsit. Tertia parte Summæ, disserens de iudiciaria Christi potestate, (qui locus infra adducetur) idem voluit. Ad hæc, probemus in Summo Pontifice Regiam potestatem reperiri redeuntes ad rem propositam, longa vsi sumus oratione in probanda illa assumptione, quoniam oppositum illius est (vt diximus) vnum ex præcipuis fundamentis aduersariorum. Argumentum est hoc. Ea est in Summo Pontifice auctoritas, quam Dominus noster Petro commisit, cum ad Cælos esset ascensurus, Vicarium eundem instituit, Ecclesiam ei commendando; at hæc potestas est tum spiritualis, tum temporalis: igitur in Papa est vna, & altera potestas. maior adeo est conspicua, vt omnem prorsus negligat probationis speciem, minor vero facillime probatur. Ascensurus ad Cælum IESVS Saluator noster, cum discipulis verba faciens, ait: *Data est mihi omnis potestas siue in cælo, siue in terra*. Vt intelligeret & Beatus Petrus, & nos omnes cum illo, quæ potestas illi fuisset concessa, qua ue fungeretur auctoritate Christi Vicarius: nimirum, spirituali, & temporali, quam habuit Christus, quatenus homo: vt nunc ex Sancto Thoma, Beato Hieronymo, & Patre Augustino recitauimus. Confirmemus hæc verbis Nicolai Summi Pontificis, scribentis ad Mediolanenses, vt Can. omnes videre licet. *Petro æternæ vitæ clauigero terreni simul, & cælestis imperij iura commisit*. Qui oppositam habent sententiam, huic rationi nostræ, & confirmationi respondent, glossando illa verba ex Euangelio Sancti Matthæi adducta, *Data est mihi omnis potestas siue in cælo, siue in terra*. idest, vt regnem in cordibus fidelium per fidem, vt in Cælo sum Rex angelorum. Confirmationi autem, dicunt, non inueniri inter epistolas Nicolai, id quod citatur a Gratiano, & si inuenitur, sensum verborum hunc esse a Christo commissa fuisse iura cælestis, & terrestris regni. idest, Christus concessit Petro, vt quod ille solueret in terris esset solutum in Cælo. allusitq ad illud verbum, *Quodcumque solueris super terram, erit solutum & in cælo*. Neutra istarum responsionum quidquam prodest. Non prima quidem, quoniam, cum duæ essent in Christo potestates ratione humanitatis,

Quæst. 69. art. 4.

Mat. vlt.

Dist. 22.

nitatis,& verba illa sint referenda ad humanitatem, secundum quã Rex erat, & summus Sacerdos, vt ex Sancto Thoma, Beato Augustino,& Beato Hieronymo retro diximus, vtramque hic accipere debemus. Quod si, hunc locum interpretando, Sanctus Hieronymus vnam accipit dumtaxat potestatem, non tamen inde sequitur, vt vna & altera in Christo non fuerit potestas. quod confirmari potest, notula illa *Omnis*, vt etiam iurisperiti aiunt, verificatur saltem in duobus, cum dixit *Omnis*, vnam & alteram potestatem necesse est accipere. & ideo sequitur, *siue in cælo, siue in terra*, illa alternatiua refertur ad *Omnis*: alter autem dicitur de duobus. Secunda responsio duplex est. primo negat, deinde respondet. Latini dicere solent (de Logicis, & Philosophis loquor) per negationem, & fiduciariam responsionem, seu per instantiam,& fiduciariam reprobationem. apud Aristotelem frequens est vsus huius vocis, *Instantia*, pro negatione. Græci dicere solent per Enstasin & antiparistasin. Verum, vt ingenue fatear, negare id, quod tot sæcula approbarunt, nimis durum videtur. longo vsu temporis lex illa per scholas vagata est, atque vt Nicolai Summi Pontificis recepta. &, dato quod illius Papæ non esset, tamquam Sanctio Pontificia habita, ac recepta, robur habet. Videns forte hasce instantias auctor responsionis, secundam primæ addidit responsionem, quæ nec ipsa euertit argumentum. Inquit lex illa, *Aeternæ vitæ clauigero terreni simul, & cælestis imperii iura commisit*. Duarum potestatum ab inuicem distinctarum fit mentio, vt notula illa *Simul* fidem facit apertam: at id, quod soluit Petrus in terra, fit solutum, & in Cælo, vnius duntaxat potestatis est actus, ad spiritualem nimirum spectans. quare argumentum permanet inconcussum. Nouissime arguam. Vacante Imperio, Papa vtitur Imperatoris auctoritate: igitur in illo vna,& altera reperitur potestas. Antecedens est Innocentij huius nominis iij, & Concilij Viennensis. Respondent nonnulli, Pontificem Maximum succedere non in omnibus, sed solum in auctoritate iudicandi,& condemnandi eas causas, quæ à solo Imperatore solent iudicari, & quæ non patiuntur facile moram. Acu (vt dicitur) rem tetigerunt. concedunt, hac respõsione, in Papa esse iurisdictionem temporalem supremam, quod passim negant. Si Pontifex Maximus habet potestatem caussas iudicandi ad solum Imperatorem attinentes, igitur potestas Imperatoria, quæ omnium potestatum est maxima, & suprema, erit in Papa. Atqui, quoniam hoc est, quod existit summa huius negotij, præsentisq. disputationis pars præcipua, & hactenus probauimus, in Christi Vicario reperiri temporalem iurisdictionem, nunc demonstremus auctoritatem huiusmodi esse omnium supremam.

de for. com. c. licet & Cl. de re iu. c. Pastoralis.

Christi

Christi Vicarij potestatem Regiam esse omnium supremam, aliasq. cunctorum Principum auctoritates antecellere.

Caput III.

AGe, qualis nam sit ista Summi Pontificis potestas, demonstremus: nimirum, omnium aliarum primam, & supremam. Conclusio, ijs, quæ hactenus explicata fuerunt, licet possit esse fere cõspicua, nihilominus speciatim hic, tamquam in proprio loco, est a nobis demonstrationibus confirmanda. Harum autem sit hæc prima. In omni genere necesse est deuenire ad vnum primum, quod sit metrum, & mensura aliorum. & accessu, & recessu ab eo & ad illud, cetera iudicanda. Auctoritas, & potestas, sunt vnum genus: igitur in ijs erit deueniendũ ad vnam primam, quæ sit metrum, & mensura aliarum, a qua aliæ iudicentur. Iam vero, cum in Sũmo Põtifice ea existat Regalis Maiestas, quæ fuit in Christo Domino nostro: igitur in illo erit apex, & culmen Regiæ auctoritatis: siquidem illa maior proculdubio nulla potest excogitari. Adhæc, Reges, & Imperatores a Sũmis Pontificibus vnguntur: igitur Papæ auctoritas omnium erit maxima. Antecedẽs tum a lege veteri, tum a noua, vires obtinet. primus, qui Rex extiterit populi Dei, fuit Saul: vt sacra Regum nos docet historia. Dominus, Samuelem alloquendo, dixit. *Vnges eum super populum meum Israel.* Cum vero a Samuele vngeretur, sic scriptum legimus: *Tulit autem Samuel lenticulam olei, & effudit super caput eius, & deosculatus est eum, & ait, Vnxit te Dominus super hereditatem suam in Principem.* De Dauide loquens Dominus, cum eodem Propheta, quem Dauidẽ, Saule abiecto, & reprobato, Regem elegerat populi illius, ait: *Imple cornu tuum oleo, & veni, & mittam ad Isai Bethelemitem.* Et, nonullis interpositis, ibidem: *Surge, & vnge eum: ipse est enim. Tulit ergo Samuel cornu olei, & vnxit eum in medio fratrum eius.* Ad hæc, cum, mortuo Saule, Dauid in Hebron Rex est agnitus, & receptus: *Vnxeruntque Dauid in Regem super Israel.* De Salomone, Dauidis filio: *Sumpsitq. Sadoc Sacerdos cornu olei de tabernaculo, & vnxit Salomonem, & cecinerunt bucina, & dixit omnis populus, Viuat Rex Salomon.* Sub lege quinetiam Euangelica Imperator, & Rex vngun-

1.Re. ca. 9.

1.Reg.c.16

2.Re. ca. 5.

3.Re. ca. 5

tur. Consequentia patet, quoniam, vt dicebat Paulus Apostolus, ad ad Hebræos scribens, minor benedicitur a maiori, vnctio autem potestatem significat. atqui, vti in potestatibus spiritualibus a maiori minor benedicitur, vngitur, & potestatem accipit, ita in temporalibus Imperator, & Rex vnguntur, quia potestas illorum a prima, quæ est in Summo Pontifice, dependet. Confirmatur Imperialis, & Regalis potestas: constituuntur, & abrogantur a Summo Pontifice; igitur iurisdictio, potestasq. Papæ, aliorũ potestate est maior. Consequẽtia est manifesta. probatur antecedens. Imperator eligitur, vngitur, & coronatur a Sũmo Pontifice: coronatur, eligitur, & vngitur: eligitur autem aut immediate aut mediantibus Electoribus, ab eodẽ constitutis, Qui hosce instituit Electores, fuit Gregorius Pont. Max. huius nominis quintus: vt narrat Platina, Blondus Foroliuiensis, & Nauclerus. quibus ceteri scriptores assentiunt tempore Othonis Imperatoris quattuor Principes ex laicis, tres vero clericos, Regem Boemiæ, Ducem Saxoniæ, Comitem Palatinum, Marchionem Brãdeburgensem, Archiepiscopum Maguntinum, Coloniensem, & Treuerensem Electores deputauit. Germaniam autem hac dignitate honorauit, vel quoniam Alemani Principes a dura seruitute impiorum Romanam Ecclesiam liberarunt, aut quoniam Germanus ipse quoque Gregorius fuit, Othonis Imperatoris consanguineus: & tunc temporis gens illa summa veneratione Sanctos habebat Apostolos. Grati, & memores beneficij accepti Germani, tempore Rodulphi Romanorum Regis, (hoc autem nomine Imperator honestatur, quia Imperium a Romano Pontifice pendet) anno domini millesimo, ducenresimo, septuagesimo octauo, publica obligationis scriptura, illius ætatis Electorum sigillis signata, ob tantum beneficium a Sancta Sede Apostolica apud illos positum, testimonium facere voluerunt. Has litteras non vidi. at, quoniam a Mucio Iustinopolitano in illo libello, qui nuncupatur Principum disciplina lingua domestica conscripto, easq. adhuc Romæ extare ipsemet asseuerat, ideo ex idiomate vernaculo in Latinum conuersas, hic apponere decreui. Series litterarum hæc est: *Nos Principes Imperij omnibus præsentes litteras inspecturis. Amplectendo olim Romana mater Ecclesia quasi germana caritate Germaniam, illam ornauit eo nomine terrenæ dignitatis, quod est super omne nomen illorum, qui in terra temporaliter regnant. in ea plantando Principes, veluti arbores præ ceteris electas, singularique gratia ditando, dedit eisdem miræ potestatis augmentum. Siquidem Ecclesiæ auctoritate suffulti, illorum electione mediante, veluti planta electa cum produceret qui Romani Imperij tractaret habenas.* His conspicuum fieri arbitror, Germanos fateri auctoritatem eligendi Imperatorem a Summo Pontifice deriuare. aiunt enim, a

In Vi. eius Bl dec. 2. li. 3. Nauc generr. 3.

Christi

Christi Vicario (quæ fuit illius caritas) Germaniam accepisse auctoritatem eligendi Imperatorem: qua media apud Germanos est Imperialis dignitas. Verum non pigeat & alia inspicere. *Hoc est illud luminare minus in firmamento Ecclesiæ militantis, illustratum a maiori luminari Christi Vicario.* Hic fatentur, Summo Pontifici Imperatorē subesse, ab illoq. splendorem, & gloriam accipere, dicendo, Cæsarē esse luminare minus, a primo luminari, idest a Papa illustratum. *Hic est ille, qui gladium educit materialem, & reponit ad nutum eiusdem Pontificis, vt pastor pastorum adiutus, illius defensione ouium tutelam manutenendo sibi commissarum, gladio spirituali illas reddat tutas, temporali corrigat, & freno ducat ad vindictam malefactorum, ad laudem autem bonorum.* His verbis iterum iurisdictionem Imperatoris Summi Pontificis potestate fatentur esse inferiorem, ad eandemq. fore referendam. aiunt, ideo Imperatorem eligi, vt miles sit Ecclesiæ, bellaq. gerat ad nutum Summi Sacerdotis, & hunc adiuuet, vt possit regere gregem. Quæ sequuntur, videamus. *Vt igitur omnis materia dissensionis, & scandali, omnisue occasio perturbationis animi auferatur, inter Ecclesiam, & Imperium, vt ij duo gladij in Ecclesia Dei cōstituti, debita vnione simul exerceantur in vtilem reformationem vniuersi, & nos in actu voluntatis, & operationis, inueniamur filij deuotionis, & pacis, qui tenemur fauere tum Ecclesiæ, tum Imperio, quidquid a D. Rodupho Dei gratia Romanorum Rege, D. N. D. Nicolao Papæ tertio, eiusq successoribus fuit recognitum, confirmatum, ratificatum, innouatum, nuperrime donatum, declaratum, aut concessum, iuratum tractatum, priuilegijs actum, & omni alia quacunque scriptura cuiusuis tenoris circa recognitiones, ratificationes, approbationes, innouationes, confirmationes, donationes, concessiones factas tum ab alijs Imperatoribus, & Regibus Romanorum, eiusdem Regis prædecessoribus, quam ab ipso Rege, specialiter circa fidelitatem, obedientiam, honorificentiam, & reuerentiam, quam reddere debent* Romani Imperatores, & Reges Romanis *Pontificibus, & ipsi Ecclesiæ, & c. Nos in omnibus, & per omnia approbamus, ratificamus, concorditer, & irreuocabiliter cedimus, & promittimus. quod contra res promissas, aut aliquam illarum aliquo tempore nunquam contraueniemus, sed omneis illas, & quamlibet earum, quantum per nos fieri poterit, procurabimus inuiolabiliter obseruare. Atque, vt hæc omnia a nobis* Romanis *Pontificibus, & Ecclesiæ perpetuo obseruentur, fieri fecimus præsentem scripturam, nostrorum sigillorum testimonio stabilitam.* Hæ sunt litteræ ab illustrissimis, & Excellentissimis Imperij Electoribus scriptæ, quibus tonsoribus, & lippis (vt inquit adagium) patere potest Imperatoris potestatem subesse Summi Pōtificis iurisdictioni. In Coronatione etiam, præter alia verba, quæ dicuntur a Papa, cum gladius traditur Imperatori, hæc proferuntur:

tur: *Accipe gladium manu mea, quamuis indigna, supra corpus Beati Petri Apostoli, vice, & auctoritate Dei omnipotentis, & beatorum Apostolorum consecratum, tibi Cæsari concessum, & nostra benedictione diuinitus ordinatum, ad defensionem Sanctæ Matris Ecclesiæ, ad vindictā malorum, & laudem bonorum*. Gladius autem potestatem indicat, vt non tantum litteris ab Electoribus scriptis, verum Euangelij verbis efficimur certiores. Apud Magdeburgenses: *Gregorius, suam patriā insigni aliqua dignitate ornaturus, sanxit, vt penes solos Germanos ius esset eligendi Regem, qui post Diadema a Romano Pontifice acceptum, Imperator, & Augustus appellatur*. Duo hic leguntur. quorum primum est, eligendi Imperatorem ius a Summo Pontifice in Germanos deriuare; alterum vero, Diadema, & nomen Augusti, ab eodem in Imperatorem prouenire. Porro, si hæc omnia vera existunt, quæ sane sunt verissima, qui, obsecro, fieri potest, vt non fateamur, auctoritatem Cæsaream, Pontificis iurisdictioni subesse: siquidem ad illam refertur omnibus modis, scilicet in constitutione, abrogatione, & moderamine. Hæc sunt gestis confirmanda, vt, pluribus actibus, ius hoc esse Summi Pontificis, omnibus fiat conspicuum. Zacharias, Romanus Pontifex, Francorum Regem non tantum facinoribus ipsiusmet, quam quod Regno esset inutilis, deposuit a Regno, & Pipinum, Caroli Imperatoris patrem, in eius locum substituit, omnesque Francigenas (vt verbis Pontificis vtar, quæ leguntur c. alius) a iuramento absoluit. Stephanus, huius nominis Secundus, Imperium a Græcis ad Germanos transtulit: vt legimus in cap. per venerabilem. Alexander Tertius Federicum Barbarossam pedibus conculcauit, vt superbiam huius Imperatoris prosterneret. Innocentius Quartus Federicum Secundum in Concilio Lugdunensi priuauit Imperio, in eiusq. locum subrogauit Thuringiæ comitem. Gregorius Septimus Henricum Quartum deposuit, iussitq. eligi Rodulphum Ducem Sueuiæ. Innocentius Tertius reiecit Philippum, Magni Federici Barbarossæ filium, & Othonem Brunsuicensem elegit: quo deinde deposito, Federicum Secundum eligi mandauit: iterumq. hoc deposito a Papa, eodem Pontifice iubente, Lantgrauius Thuringiæ est electus. Benedictus Vndecimus Luchinum Vicecomitem Mediolani confirmauit, Mastinum Scaligerum Veronæ, & Vincentiæ Marchionem, Philipinum Gongagam Mantuæ. Martinus Primus Paulū priuauit Imperio, qui a Legatos ab eodem Pontifice ad eum missos neglexerat. Innocentius Quartus Lusitaniæ Regi, qui magnus fuit dilapidator bonorum, & prodigus, dedit adiutorem, nec permisit eum regnare, nisi administratoris consilio. His conspicuum fit omnibus, a Summo Pontifice deponi, priuariq. Imperatores, & e contra eligi: idq. non tantum

Cent. 10. c. 10.

15.9.6.

De Elect.

ratione eorum quæ attinent ad fidem, verum eorum, quæ ad mores, & ad ius ciuile spectant. Huic rei adstipulantur veteris Testamenti paginæ. Exactis Samuelis filijs, Rex populi a Deo electus est Saul filius Cis. at voluit Deus, vt a Samuele Rex eligeretur, vngeretur, & declararetur, populoq. ab eodē Rex promulgaretur. Reprobatur Saul, inobedientiæ peccato, ab eodem Samuele, a quo electus fuerat, & vnctus, & populo datus Rex, voluit Deus vt reprobaretur, & Dauid Rex populi eligeretur, & sanctæ vnctionis oleo vngeretur. Dauidis successor Salomon Regno potitur, patre defuncto, a Sadocho Sacerdote vngitur, & Rex acclamatur. Quorsum hæc Deus fieri voluit? Nulla certe alia de caussa, nisi, vt pro firmo haberemus, licet omnes potestates a Deo proueniant, nihilominus, Summo Pontifice mediante, in homines deuenire, ab illoq. pendere, ad illius quinetiam fastigium omnes referri. Iam vero, si iussu Papæ eliguntur Imperatores, ab eodemq. priuantur Imperio, non tantum earum rerum caussa, quæ ad fidem attinent, sed quæ ad mores spectant, igitur Summi Pontificis iurisdictio, ac potestas, est omnium eminentissima. Nullum hic habet locum illa distinctio, *Directe, & Indirecte.* Probatum est, in illo esse potestatem Regiam. & bona pars locorum docet, quod vt Summus Princeps hæc fecerit. Electio insuper Principum ab illo facta, idem confirmat. Reuertamur ad susceptum negotium; &, quæ nuperrime sunt dicta, confirmando, sequamur seriem rationum, de eadem fidelia duos parietes dealbando. Accipiamus pronuntiatum illud, seu dignitatem illam, maiorem a minori non iudicari, sed e contra, minorem iudicio maioris subijci, dignitates autem ob id tales appellantur, quoniam vt animaduertit Themistius, Theophrastum secutus, dignæ sunt, vt ab omnibus illis adhibeatur fides. hæc vero, quam accepimus, est dignitas in lege Pontificia approbata, & ab omnibus in ea versatis recepta, vt multis in locis lectione consequi possumus. Hoc iacto fundamento, ita arguamus. Imperator, & Reges a Summo Pontifice iudicantur, igitur Papæ auctoritas, & iurisdictio omnium est eminentissima. Consequentia est manifesta: probatur antecedens auctoritate Zepherini martyris, atque Pontificis, qui præfuit Ecclesiæ, tempore Antonini: cuius sententia refertur cap. ad Romanam. Is sanciuit, ad Romanam Ecclesiam ab omnibus, & maxime ab oppressis appellandum fore, & concurrendum quasi ad matrem, vt eius vberibus nutriantur, auctoritate defendantur, ab eorum oppressionibus releuentur, quia non potest, nec debet mater obliuisci filium suum. Appellatio autem, nil aliud est, quam remedium iuris, quo succurritur oppresso in tribunali contentioso, & ordine iudiciario, quo quis oppressus

Pri. post. cap. 5

d. 22. ca. 1.

42. q. 7. c. non si §. sicut enim.

2. quæst. 6.

l. 1. ff. de Appell.

sus ab inferioriori iudice, licet ei recurrere ad superiorem. At ordo iste iudiciarius, quo subuenitur oppresso in ordine iudiciario appellatione, locum habet dumtaxat in foro exterioris iudicij, vbi lis est inter hominem, & hominem. Iam vero, cum in hisce iudicijs supremum gradum obtineat Summus Pontifex, igitur auctoritate omnium est eminentissimus. Nullum hic possumus assignare locum distinctioni illi, *Directe, & Indirecte*. Generice loquitur de omnibus, & de potestate iudiciaria in foro contentioso martyr Zepherinus: vultque, a Papa, tamquam omnium iudice, aliorum caussas fore iudicandas. quod minime facere posset, nisi in eo esset collocatum auctoritatis, & potestatis fastigium. Ad hæc, accipiamus argumentum ab ijs, qui sunt contrariæ opinionis: & confirmemus hanc nostram positionem. Innocentius Tertius, vir sanctitate, & doctrina clarissimus, Christi Vicarius, in capite Solitæ aiebat, *In firmamento Cœli, hoc est vniuersalis Ecclesiæ, fecit Deus duo luminaria magna, idest duas instituit dignitates, quæ sunt Pontificalis, & Regalis. harum quæ præest diebus spiritualibus scilicet, maior est, ac dignior ea, quæ temporalibus præficitur, vt, quanta est inter Solem & Lunam, tantâ inter Papam, & Imperatorem cognoscatur differentia*. Felicissime explicat Summus Pontifex hac sanctione eminentiam Pontificiæ dignitatis. Varia sunt in Cælo sidera prærer ea, quæ passim Planetas dicimus, ac inter se diuersa. Aspiciamus octauum orbem, varijs imaginibus cælatum, (cælum enim a cælatura dicitur, vt Varro docte animaduertit, vt puta quoniam imaginibus, & luminibus veluti eleganti cælatura sit signatum, non autem a Celando vt quibusdam arrisit, quoniam nobis celet, & abscondat Deum Optimum Maximum, ac mentes illas beatas. ii quidem, cum sint incorporeæ illæ substantiæ, ab omniq. concretione materiæ immunes, suapte natura sunt etiam inuisibiles) hæc sidera fulgent lumine. fulgent & planetæ, ac illa, quæ in circulo sunt sporadeo, a quibus via lactea producitur, a Græcis Galaxia nuncupata, (qua in re non assentior Aristoteli, asserenti, Galaxiam ex eadem constare materia, ex qua constat Cometa, & ab ijsdem principijs prouenire) hæ autem, cum minuta sint, nimis a nobis non inspiciuntur, in illorum autem cognitionem deuenimus a lumine illo refracto, quod in octauo cernitur orbe, nomine Lactis appellato. Omnia sidera, quæcumque existant, a Sole lumen accipiunt. Non est, cur longa vtar oratione, quomodo omnia sidera a primo lumine, a Sole scilicet, qui est fons, origo, & principium luminis, lumen habeant: an scilicet totum, an partem luminis, an ve omnibus hoc sit commune; an ve commune sit hoc omnibus, vt totum recipiant lumen, an vero Lunæ dumtaxat hoc sit proprium. hoc dicam tantum, ab omnibus philosophis con

De ma. & ob.

cedi,

cedi, saltem luminis incrementum sidera omnia octaui orbis recipe a Sole, Iouis, Saturni, Veneris, Mercurij, & Martis stellam, & ipsam quoque huiusmodi luminis accretionem a Sole mutuo accipere: Lunam vero, cum sit omnium siderum fęx, & excrementum quoddã, totum accipere. Innocentius Papa Pontificiam auctoritatem Soli, Cæsaris autem potestatem Lunæ similem facit. Sol, vt diximus, fons, & origo luminis, sideribus omnibus lumen elargitur. Variæ sunt hominum potestates a Deo datæ, diuersæq. auctoritates: quæ omnes a Summa potestate pendent, ab illa ve lumen recipiunt, vt sidera a Sole. Temporales iurisdictiones, siue sint ab electione, siue hereditario iure, siue alio modo, omnes ad illam primam referuntur, illiq. attribuuntur. quare, si Innocentij verba perpendemus, in hanc procul dubio deueniemus sententiam. adeo, vt liceat, argumentum aduersariorum reflectendo, illorum demoliri sententiam, nostramq. stabilire. ea est proportio inter Summum Pontificem, & Imperatorem, quæ est inter Solem, & Lunam: sed Sol præstantior est valde, ac eminentior Luna: & hæc ab illa mutuat splendorem, & lucem, igitur Papa est eminentior Imperatore, & Imperatoris auctoritas a Summo Pontifice pendet. Id etiam sibi voluit Bonifacius Papa in illa lege sacra, vbi elegantissime docuit, omnia, quæcumque sunt, Christi Vicarij potestati subijci oportere. Id autem vt commodius efficiat, assumit primo illud tamquam basim, ac fundamentum, Ecclesiam Dei scilicet esse vnam, vno spiritu regi debere. vnumq. corpus illius esse, vnam primam potestatem, cui ceteræ subduntur omnes auctoritates. atque, veluti in corpore omnia membra subsunt capiti, ita plane in Ecclesia, capiti nostro, Christi Vicario, nos, vt membra corporis, quod est Ecclesia, vitam habeamus, necessario subdimur. Hoc comprobat argumento accepto ab arca Noe, diluuij tempore, in qua homines, & bruta, quæ in illa vniuersali aquarum inundatione non perierunt, seruarunt vitam. Ita in Ecclesia vnico nauclero, vno scilicet Christi Vicario, nauim regente, scopulos, & syrtes euitamus. Vnum igitur corpus, huiusq. corporis vnum caput, non duo capita. Quod Dominus, Petro committens oues, etiã nos monuit, dicendo, *Pasce oues meas*, vniuersas intelligendo. Quare, siue Græci, siue alij dicunt, Petro, eiusque successori non esse commissos, necesse est, vt fateantur de ouibus Christi non esse, Domino asserente, vnum esse ouile, ac vnum pastorem. Ceterum, quoniam duæ sunt in Ecclesia potestates, quarum vna ab altera distat, spiritualis nempe, ac temporalis, & Pontificis munus est, cælestibus operam dare; ne quis suspicetur hanc ob caussam ab Ecclesia auferri vnitatem, respondet ille, has duas potestates ita se habere, quod vna alteri sub est. Sic enim requirit ordo, vnam ab Ecclesia exercen-

dam

dam, alteram vero ad nutum Ecclesiæ. perinde ac si dixisset, licet sint diuersæ, & distinctæ in Ecclesia hæ potestates, Christiq. Vicarij intersit, cælestibus esse intentum, non autem arma tractare, nihilominus adeo spiritualibus præest, vt etiam temporalia ei subdantur: quoniam ad nutum illius, temporalis est exercenda. Vide as, obsecro, non dixit, Ad imperium; sed, Ad nutum. Principes iubent, mandant, imperant; Deus, qui omnium est Dominus, nutu imperat.

Dixit, & nutu totum treme fecit Olympum:

Virg. Scripsit ille Poeta. Quod si ad nutum Papæ temporalis potestas est exercenda: ergo ad eius imperium: ergo in eius est potestate, quod enim imperet nutu, potestatem eius, cui fuit iussio, subesse auctoritati imperantis, signum est euidentissimum. Iurisdictio igitur Cæsarea, & Regalis huic subiectæ erunt. Verum prosequamur lectionem, & videbimus adhuc hæc magis manifesta. *Certe, qui in potestate Petri gladium esse negat, male verbum attendit Domini proferentis, Conuerte gladium tuum in vaginam. Vterque ergo est in potestate Ecclesiæ, spiritualis scilicet, gladius, & materialis: is quidem pro Ecclesia, ille vero ab Ecclesia exercendus; ille Sacerdotis, is manu Regum, & militum, sed ad nutum, & patientiam Sacerdotis*. Perseuerat in re dilucidanda, & roboranda. Ait, vtramuis potestatem existere in summo Pontifice, quem nomine Ecclesiæ appellat, dum inquit, Alter ab Ecclesia: probatque id verbis SALVATORIS, dicentis Petro: *Conuerte gladium tuum in vaginam.* & dicit, *Qui negat vtrumque gladium esse Vicarij Christi, male verba considerat Domini.* Ponderandus est locus. Apparebit namque, in Summo Pontifice apicem temporalis auctoritatis existere. Ex Euangelio Diui Lucæ verba sunt adducta, dicentibus Apostolis, *Ecce duo gladij hic*. Respondit Dominus, *Sufficit*. Beatus Pater, & cum illo Diuus Bernardus exponunt, duas potestates. nec immerito. Proximus erat morti Dominus: & iccirco, quæ venturæ erant perturbationes in Ecclesia, quibus ve illis necessaria erant, discipulos monebat. Verba facit de soliditate Sedis Apostolicæ, de illius inconcussione, de inuasione Sathanæ, de tuto munimine Petri, & de necessitate vtriusque potestatis in Ecclesia. Vna, & altera in Christo erat, cum viueret, atque nobiscum conuersaretur: nihil eis tunc defuit: morte intercedente, absens erat futurus. absente illo, nil etiam ipsis erat defuturum: quia vtraque potestas in Ecclesia pro regimine, munimine, & conseruatione eius debebat perseuerare. Petrus, & Petri successores vicem Christi debebant gerere. Hæc omnia ibi meminit

Saluator,

Saluator, dum gladios duos sufficere dixit. Nomine igitur, Gladij, accipere debemus potestatem. vnus gladius latens, alter patens; vnus spiritualis, alter temporalis; ille ad animam, hic ad corpus attinens. Primum in Petri manu esse nullus negare potest, secundum etiam in eiusdem Petri esse potestate, verba Saluatoris nos docent; dum inquit, *Conuerte gladium tuum in vaginam*. Pronomen illud possessiuum, *Tuum*, gladium hunc Petri esse, manifeste indicat: si quidem ea, quæ à nobis possidentur, nostra existunt, nostræ ve dubduntur ditioni. *Tuum* dixit Dominus, Petrum alloquendo, indicans, in Petro, ac Petri successoribus esse talē potestatē. Nec ab hac dissen sit sententia Sanctus Bernardus, ad Eugenium scribens, dum dixit: *Quid denuo vsurpare gladium tentas, quem semel iussus es reponere in vaginam?* (loquitur de gladio temporali) *quem tamen qui tuum esse negat, non satis mihi videtur attendere verbum Domini, dicentis sic: Conuerte gladium tuum in vaginam. Tuus ergo, & ipse forsitan tuo nutu, & non tua manu euaginandus, alioquin, si nullo modo ad te pertineret, dicentibus Apostolis, Ecce duo gladij hic, non respondisset Christus, Satis est, sed, Nimis est.* Non negat, gladium hunc esse Petri, sed gladij vsum non conuenire admodum personæ Summi Pontificis, qui, altioribus, ac dignioribus intentus, non debet, illis relictis, hisce operam nauare, quæ minoris sunt dignitatis, a quibus ve, vt fieri debet, abstinere, vt cælestibus diligenter possit vacare. Reuertamur ad sermonem nostrum, & ad Saluatoris nostri verborum examen. Dixit Dominus Petro, *Conuerte gladium tuum*. Non dixit Proiice: non dixit, Alteri committe: sed, *Conuerte in vaginam*: vt confirmaret, auctoritatem hanc temporalem Petri esse, & apud illum permanere. Si omnino fuisset a Christi Vicario disiuncta, ab illo ve omnino abiuncta, non dixisset, *Tuum*, non dixisset, *Conuerte in vaginam*; sed, Proiice; vel, Alteri committe. Qui negant, in Summo Pontifice potestatem temporalē reperiri, respondent, nullum hic fieri potestatis mentionem, sed dūtaxat, discipulos moneri, angustijs adeo circūuallandos fore, vt tunicam vendant ad emendū gladium, quemadmodum ijs vsu solet euenire, qui inimicorum obsidione se circūcingendos fore præsentiūt. mystice autē exponi verba illa tum a Sancto Bernardo, tū a Beato Pōtifice. Miror hos doctores sic respondere, non quidem quod responsio sit doctrinæ expers, sed quoniam, dum ipsi probare conātur, quod in Papa sæcularis dignitas nō reperiatur, vtuntur Pontificis Innocentij lege, interpretantis ea, quæ a Moyse de Sole, & Luna scripta fuerunt mystice. Tota illorum vis rationis innititur sensui mystico. attamen nunc haud facile admittunt hunc arguendi modum, sensum mysticum includentem. Optima est ratio, & habet firmas vires. Licet enim Sancti Bernar-

Lib. 4. de Consi.

di deberet sufficere auctoritas, qui fuit pater tantæ Sanctitatis, nihilominus Bonifacij Papæ interpretatio omnem ex mentibus aufert scrupulum. Summus Pontifex habet auctoritatem eminentem, quæ sunt in diuina lege, interpretandi: & ideo declarationibus eius contenti esse, & acquiescere debemus. Ait ipse, Diuinis edoctus oraculis, vtrumque gladium, vtramque potestatem nobis indicare: & ideirco, licet mysticus sit sensus, non licet tamen ab eo discedere. Verum, obsecro, quod ipsi pro tutela propria adducunt, idē permittant in aliorum esse adiumentum: &, quod eis licere arbitrantur, ab alijs alienum nolint existere; iter, quod ipsi calcant, commune ceteris non obsepiant & intercludant. Est igitur in manu Summi Pontificis vna & altera potestas, & apex vtriusque: vt retro demonstrauimus. & confirmatur, arguendo iterum ratione ab aduersarijs sumpta, quæ colligitur ex doctrina Innocentij Papæ, & refertur c. per venerabilem. Rogatus Christi Vicarius a quodam, qui, legitima vxore exclusa, aliam superduxerat, de qua susceperat filios, vt hosce legitimationis gratia honestaret, Pontifex Romanus, gratiam negando, nonnulla discutit de apice dignitatis temporalis propriæ, eo consilio, vt videre videor, ne, cum eam negasset, quis posset suspicari, id fuisse factum, eo quod Christi Vicarius auctoritatem haberet angustis limitatam terminis. Habet hæc verba: *Rationibus igitur his induti, Regi gratiam fecimus requisiti, caussam tam ex veteri, quam ex nouo Testamento trahentes, quod non solum in Ecclesiæ patrimonio, super quo plenam in temporalibus gerimus potestatem, verum etiam in alijs regionibus, certis caussis inspectis, temporalem iurisdictionem casualiter exercemus. non quod alieno iuri præiudicare velimus, sed quia, sicut in Deuteronomio continetur, Si difficile, & ambiguū apud te iudiciū esse prospexeris, inter sanguinem, et sanguinē; caussam, & caussam; lepram, & lepram; & iudicium intra portas videris variari, venies ad Sacerdotes Leuitici generis, & ad iudicem, qui fuerit illo tempore, qui iudicabunt tibi iudicij veritatem, & facies quæcumque dixerint, qui præsunt loco, quem elegerit Dominus, sequerisq. eorum sententiam: qui autem superbierit, nolens obedire Sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo, decreto iudicis morietur.* Hæc adducit Pontifex veritatis illustrandæ gratia. quibus non contentus, statim accingit se ad horum interpretationem. Primo accipit verba illa, *Loco, quem elegerat Dominus*: & inquit, hunc locum esse Apostolicam Sedem, hanc inquam esse, quam Dominus elegit. Etenim, cum Apostolorum princeps Roma, fugiendo, exiuisset, volens Dominus ad locum, quem elegerat, reuocare, ab illo interrogatus, *Domine, quo vadis*, Respondit, *Venio Romam iterum crucifigi*. Quæ verba intelligens Beatus Petrus pro se fuisse dicta, statim est reuersus

Ex. qui fi. sint leg.

versus

uersus. Leuiticos Sacerdotes interpretatur fratres suos, Illustrissimos, ac Reuerendissimos Cardinales, qui ei iure Leuitico in executione Sacerdotalis officij existunt coadiutores. Papa autem Sacerdos, cui Pontifici dictum fuit a Domino, Petrum alloquente: *Quodcumque ligaueris super terram, erit ligatum & in cælis*. Vicarius Christi constitutus est iudex viuorum, & mortuorum, qui est Summus Sacerdos secundum ordinem Melchisedech. Tria etiā distinguit iudicia, ciuile scilicet, criminale, & medium inter hæc: & concludit, vbi aliquid dubium oritur in ijs, ad Romanum Pontificem confugiendum fore, qui omnia iudicet. &, Iurisdictionem Papæ omnium aliarum temporalium eminentissimam esse, manifeste asserit Beatus Innocentius, & caussas omnes, siue temporales; siue spirituales, a Sede Apostolica dijudicandas, ac decernendas. Confirmat Paulinis verbis ad Corinthios: *Nescitis, quoniam angelos iudicabitis, quanto magis sæcularia?* Verba Papę non sunt silentio prætereunda. Inquit: *Beatus Paulus, etiam, vt plenitudinem potestatis exponeret, ad Corinthios scribens, ait: Nescitis, quoniam Angelos iudicabitis, quanto magis sæcularia?* Concludit tandem Innocentius, omnes caussas, tam criminales, quam ciuiles, ac ad animam spectantes, esse fori Papæ, illumq. habere potestatem & tum in Patrimonio Beati Petri, tum in aliorum Principum ditionibus casualiter illam exercere. Ex qua lege Pontificia hæc colliguntur. Primum est, illud verum esse, quod dixi initio huius disputationis, nimirum, potestatem Papæ esse super omnes alias: cum in ditionibus aliorum Principum, vbi casus euenerit, possit exerceri. ait, Papa non tantum in Beati Petri Patrimonio, verum in alijs ditionibus casualiter exercere potest propriam auctoritatem. Ideo dixi, si vsum ordinarium huius potestatis consideremus, in patrimonio Beati Petri esse; at, si casualiter consideretur vsus huius auctoritatis sane in omnibus locis locum habebit. Ad hæc dixi, Principes libere posse exercere iurisdictionem propriam, liberosq. esse in propria iurisdictione: nihilominus inde non sequi, quin illorum potestas habeat superiorem potestatem, a qua & ipsi, & ceteri possint iudicari. Hæc omnia illinc possunt facillime colligi. Quinetiam elicitur, falsum esse, ad Papam vt Papam, vt Summum Sacerdotem, non attinere iudicia temporalium rerum. Probat hoc Innocentius, ostendens, omnia iudicia, siue ciuilia, siue criminalia, siue inter hæc media, ad Summum Pontificem attinere, eiusq. munus esse, omnia iudicia facere: idq. lege Deuteronomij comprobat, ac verbis Diui Pauli, dicentis: *Si spiritualia iudicabitis, quanto magis temporalia?* Summus Sacerdos, vt talis, iudicat spiritualia: igitur, vt talis, etiam temporalia. Probatur hoc, quia nulla limitatione, nulla ve appendice, ad eandem

1. cap. 6.

L 2 ait

ait spectare potestatem, seu ad eundem Sacerdotali potestate fungentem, temporalia,& spiritualia iudicare. Nec possumus hic dicere, quod indirecte hæc verba sint intelligenda, tum ratione nuuc dicta, tum quoniam æquiuocatio esset in verbis, illaq. nimis extorquerentur. esset æquiuocatio, quoniam dicens Apostolus, *Nescitis quoniam Angelos iudicabitis, quanto magis sæcularia*, si respiciendo res spirituales directe iudicium esset intelligendum, respectu autẽ sæcularium indirecte verbum *Iudicabitis* omnino erit æquiuocum. Infertur etiam vis verbis: siquidem ait Apostolus Paulus: *Nescitis quoniam Angelos iudicabitis, quanto magis sæcularia?* Arguit a maiori ad minus, vt logici dicunt, affirmatiue, dicens, Si spiritualiũ potestis afferre iudicium, multo magis temporalium. Notula illa *multo magis* denotat, quod, si directum illis conuenit iudicium rerum spiritualium, multo magis temporalium. quod si directe intelligamus, res spirituales iudicandas fore a Summo Pontifice, & temporales indirecte, non multo magis, sed minus, iudicabuntur. Consentanee colligitur falsum esse, quod Papa vt Papa non possit condere leges temporales. etenim, si Summi Sacerdotis, vt ex lege Deuteronomij iam demonstratum fuit, sunt omnia iudicia, siue ciuilia, siue media, siue criminalia sint,& ad eũ spectant, in omnibus ijs ius dicendo determinabit, legesq. promulgabit. Pontificij iuris interpretes, ac Cæsarei idẽvolunt. Bartholus adeo nostræ adhæsit sentẽtiæ, vt l. 2.§. præsides, ff. de requirendis reis dixerit, oppositam opinionem hæresim esse. Oldradus consil.81. Paulus de Castro l.non ambigitur, ff.de legibus. Innocent.Hostien.in cap. nouit de iudic. quos secuti sunt Petrus ab Ancharano, Antonius a Butrio, Panor. Im. Andreas Siculus, Felin. & Dec. Hostiens. Panor. Præpos. communisq. est opinio, cap. caussam quæ.qui fi.fi.le.Archi. & Cardi.Alex. in c. quoniam 10 distin. & Alex. cap.cum ad verum. Prieras verbo Papa. q.10.& 11. Io. Sellestadien. in quadriuio 1. par.col.1. Hiero. Balbus, de Corona. Im. Panor. vt finem imponam Innoc. & Im. in cap. si duobus, §.denique, de appella. constanter aiunt, esse communem opinionem. Atqui, quoniam hactenus probauimus, hanc potestatem esse omnium eminentissimam, adiecimusque, latam esse, vt omnes comprehendat latitudines, id nunc diligentius est inquirendum, ac aperiendum.

96. Dis.

Latitudo

Latitudo Potestatis temporalis in Summo Pontifice existentis.

Caput IV.

NOn erit forte facile, propositæ quæstionis veritatem dilucidare. ratio, & non mediocris, est contrarietas grauissimorum virorum. Cum enim de vna & eadem re, contrarias doctorum, qui de studijs bonarum artium benemeriti sunt, videmus sententias, ibi iudicium proferre, haud facile erit. Ambrosius Catharinus loco, quem citauimus retro, Sanderus, Sotus pater venerabilis, atque cum ijs nonnulli alij, asserentes, in Papa non esse rerum temporalium potestatem, quod si aliqua in eo reperitur, vt dicebat Catharinus, eam habet velut homo vnus ex nobis, (est enim Vicarius Christi, regnum autem Christi consistit in ouium pastura, non autem in bonis temporalibus) nullam prorsus admittunt huius potestatis latitudinem. Rem hanc nonnulli confirmantes, aiunt, sceptrum, phrygium, & iurisdictionem Summum Pontificem accepisse a Constantino: vt legimus cap. Constantinus, quem locum supra retulimus. E regione Aluarus de planctu Ecclesiæ, Beatus Antoninus, Augustinus Anconitanus, ac cum istis doctores illi, quos in calce capitis præteriti adduximus, tantam esse huius potestatis latitudinem asserunt, quanta est totius orbis. quam positionem conantur rationibus stabilire, sic arguendo: Christus plenam habuit totius, orbis omnisq. creaturæ iurisdictionem: igitur, & Vicarius illius Summus Pontifex. Probatur consequentia. Eam plane auctoritatem Dominus reliquit Vicario suo, quam ipse habuit, dum esset nobiscum: at hæc fuit plenissima totius orbis: igitur & illa, quæ est in eius Vicario. Antecedens, licet ijs, quæ retro fuerunt dicta, satis sit conspicuum, nihilominus adhuc noua ratione probatur, probationem accipiendo a Beato Ioanne in Apocalypsi. vbi Apostolus ille testatur, Dominum IESVM CHRISTVM Saluatorem nostrum esse Regem Regum, & Dominum Dominantium. Et alibi, Regem Principum terræ existere, legimus. Non me latet, Sotum de Iustitia & Iure alio sensu locum hunc interpretari: verum noui etiam, dum negat, in Christo fuisse rerum temporalium regnum, huc, & illuc nauem impellendo, vndis agitatum, nec litus appel-

96

Cap. 1.

4. q. 4. ar. 1.

appellere posse, nec in portum se recipere. Inquit ille: *Ceterum, quantum ad saecularem potestatem, contrarium arbitror videlicet, quatenus hominem non fuisse Regem, non quod non potuit, erat quippe Deus, sed quia neque eum decuit, neque subinde voluit.* Haec venerandus ille Theologus: a quo petendum est, Si potuit, cur non decuit? cur noluit? &, si in supposito illo erat, vt verissime erat, diuina, & humana natura, ibi etiam dignitas Regalis non tantum Regni aeterni, verum etiam temporalis aderat: vt supra, ni fallor, satis fuit demonstratum: idq. probatū fuit ex sancto Thoma, qui, de regimine Principum scribens, passim id asserit. Qui etiam non tantum locis adductis, sed & tertia par. Sum. hanc eandem habuit sententiam. Disputans de iudiciaria potestate Christi, arguendo, quod talis potestas non debeat ei conuenire, hanc conficit rationem. Lucae 12. negauit Dominus iudicium adolescenti, qui de communi diuidundo, & familiae herciscundae, vt verbis Iure consultorū vtar, eum rogabat. igitur non fuit in eo potestas rerum humanarum. Huic rationi occurrens Sanctus Thomas, ait: *Ad primum ergo, dicendum, quod, sicut dictum est, iudiciaria potestas consequitur Regiam dignitatem. Christus autem, quamuis esset Rex constitutus a Deo, non tamen, in terris viuens, Regnum temporaliter administrare voluit.* Admittit his verbis Beatus vir, in Christo fuisse Regiam potestatem rerum temporalium, dicens, huiusmodi iudicium sequi Regiam potestatem: quae quamuis esset in Christo, illam tamen exercere noluit. Non negat hanc potestatem, cum debuisset illam negare, si fuisset oppositae sententiae: sed ait, Dominum noluisse eam exercere. Exercitium supponit potestatem: vsus auctoritatis supponit auctoritatem. dicendo, quod noluerit hanc potestatem Regiam rerum temporalium exercere, quamuis a patre esset constitutus Rex, affirmat, huiusmodi potestatem in illo extitisse, licet vsum eiusdem neget auctoritatis. Reuertamur ad probationes, & vltimam hanc ceteris addamus, pro stabilienda sententia eorum, qui volunt, Summum Pontificem totius orbis habere potestatem. Christus, Vicarium instituendo, eam dedit illi auctoritatem, quam habebat, cum a mortuis resurrexit: at haec fuit plenissima, siue in terra, siue in caelo: igitur habebit plenissimam potestatem Christi Vicarius, ac totius orbis. Quare concludunt isti, Papam totius orbis esse dominum. Ego, vt ingenue fatear, quemadmodum nūquam priorem doctrinam sum amplexus, ita etiam hanc postremam declarationis esse indigentem semper existimaui. Quod enim Papa non habeat iurisdictionem temporalem vt Papa est, dici non potest, nisi a veritate velit quis dissidere. Quod vero totius orbis sit Dominus, vsus non approbat. Ad haec, verborum aequiuocatio parit confusionem, & ignorantiam. Quare in hac materia duo

q.69.art.4.

mihi

mihi nunc ſunt agenda. nomina ſunt diſtinguenda pro euitanda igno ratione, ac confuſione: limitationeſq. ſunt aſſignandę, vt res poſſit eſse conſona veritati.

Poteſtatis Summi Pontificis in ſuas ſpecies diuiſio. Deq. nomine Papæ. Caput V.

VT facilius, quæ ſunt propoſita, digerantur, & digeſta exponantur, a Chriſti ordiar poteſtate. hac namque haud negligentur cognita, faciliori negotio, quæ ſuper ſunt, fient conſpicua. Dicamus igitur, in Chriſto duplicem fuiſſe auctoritatem, vt ex duplici portione compoſitus eſt mundus, ſiue paruus, ſiue magnus; paruus, ex anima & corpore; magnus, ex elementari, & cæleſti parte compactus. Altera poteſtas ad animam, altera ad corpus attinet: illa hac tanto præſtantior, quanto anima corpus vincit nobilitate. ambæ abſolutiſſimæ, ambæ perfectiſſimæ, adeo, vt omnes homines, & actiones illorum, Saluatoris noſtri poteſtati ſint ſubiectæ. Hui dicet aliquis: Quæſo, qui fieri poteſt, vt omnes homines, & actiones illorum, ſubijciantur poteſtati Chriſti? Quoniam, ſi de ſpirituali loquamur, innumeri propemodom ſunt homines, qui, barbarie quadam inculta, beſtiarum more viuunt, & numeroſa multitudo, quæ aliena a veri Dei cultu veneratur Idola. ſin autem de temporali ſit ſermo, Dominus humilem ortum habuit, pauperemq. geſſit vitam. Reſpondeo, Sanctum Thomam præceptorem ſecutus, quæſtione, & articulo nouiſſime adductis, latum eſse diſcrimen, loqui de Chriſti poteſtate, & de vſu, ſeu, vt dicunt, de executione poteſtatis. Chriſti poteſtati in ſe conceptæ, vt ſcilicet a patre eam accepit, & homines omnes, & illorum actiones ſubduntur. nullus eſt homo viuens, nulla ve humana actio, quæ tantam effugiat poteſtatem. at, ſi conſideremus eius vſum, & executionem, rem ſecus ſe habere, comperiemus. Non enim deſunt, qui, Sacramentorum charactere, ſignoq. fidelium carentes, ad Idola ſunt conuerſi. quare latum eſt diſcrimen, conſiderare hanc poteſtatem in ſe conceptam, & illam concipere, vt eſt in vſu, & executione. In Chriſto fuit Regia poteſtas, licet vſus in illo non fuerit. veluti, ſi Princeps artem horologia conficiendi optime nouerit, licet eam non exerceat. In Saluatore fuit Regia poteſtas, licet ea non fuerit vſus, vt dicebat Angelicus doctor, & Pater Ambroſius in Sanctum Lucam, explicans verba illa:

Quis

Quis me conſtituit iudicem, aut diuiſorem inter vos? Inquit magnus iſte pater: *Bene terrena declinat; qui propter diuina deſcenderat, nec iudex dignatur eſſe litium, & arbiter facultatum, viuorum habens, mortuorumq. iudicium, arbitriumq. mortuorum. Non ergo, quid petas, ſed à quo poſtules, intuendum eſt: nec coram maioribus intento animo putes obſtrependum. Vnde non immerito refutatur iſte frater, qui diſpenſationem cæleſtium geſtiebat corruptibilibus occupare.* Sic ſcripſit magnus ille pater. Fuit igitur in Saluatore noſtro Regia poteſtas, licet illam noluerit exercere præſtantioribus intentus. Venit Dominus, vt conderet Eccleſiam, nouam legem, nouoſq. ritus, ac noua Sacramenta inſtitueret; noua faceret omnia, ſeneſcentem mundum reſtauraret. Ne autem aut mundano ſplendori, diuitiarum opibus, ac vi Regnorum, hæc aſcriberentur, pauperem elegit ortum, & pauperem geſſit vitam; Regnum temporale ob id exercere recuſauit, hac eadem de cauſſa abiectos, humiles, indoctoſq. viros primordia Eccleſiæ fundamenta, & columnas eſſe voluit, ne mundi viribus, aut humanæ ſapientiæ, & eloquentiæ, aliqua ratione tantum opus poſſet attribui. His adduntur ea, quæ docet Sanctus Thomas de Regimine Principum, nimirum, Dominum hanc elegiſſe vitam, licet eſſet Rex, vt fideles ſui exemplo excitaret ad operandum ſecundum virtutem, cuius via aptior eſt humilitas, ac mundi contemptus, tum etiam, vt doceret Principes humilitatem, per quam quis redditur in regendo gratioſus. vnde illud: *Humilem ſpiritu ſuſcipiet gloria.* Eoque magis in Principe eſt neceſſaria humilitas, quanto per eminentiam ſui ſtatus dentibus inuidiæ ægre ferentis ſuperiorem, laceratur. Harum rerum Dauid haud neſcieus, vxori Michol, inſultanti, quod nudus coram arca Domini ſaltaſſet, reſpondit: *Ludam ante Dominum, qui elegit me potius quam patrem tuum & domum eius, & præcepit mihi, vt eſſem dux ſuper populum domini Iſrail, & Iudam, & vilior fiam pluſquam factus ſum, & ero humilis in oculis meis.* Quam regulam ait Sanctus Thomas voluit ſeruare Chriſtus. & ideo de illo ſedente ſuper aſinam, dixit Propheta: *Ecce, Rex tuus venit manſuetus.* Addens idem doctor, humilem vitam elegiſſe, ad inſinuandam differentiam inter ſuum, & aliorum Principum dominium, quamuis enim eſſet dominus orbis directe, humiliter tamen vixit, vt alios hunc viam virtutis tutiſſimam doceret. Hæc itaque cum ita ſe habeant, Dominus, Vicarium inſtituendo, has ei contulit poteſtates, licet vſus vtriuſque ſuis claudatur terminis. Hoc latius alibi, & fuſius, Dei beneficio, explicabitur. Dicamus nunc, Iuriſdictionem ſpiritualem, & temporalem a Domino Vicario ſuo fuiſſe conceſſam. Temporalis ſi concipiatur vt eſt in ordinario exercitio, & vſu, dicendum eſt,

Lib. 3.

tantum esse, quantum est Beati Petri Patrimonium. sin verò casualiter, tunc tantam exercet, quantus est Christianus orbis. Hæc supra fuerunt exposita, duce Innocentio, cuius doctrinam, & legem adduximus, atque perpendimus. Et confirmari potest conclusio, quo ad eam partem, nimirum, quod tantæ sit latitudinis quantus est Christianus orbis, Zepherini auctoritate, Papæ, & martyris, sub Petro quartidecimi, qui sanciuit, ab omnibus posse appellari ad Sedem Apostolicam. Innocentius autem Tertius, centesimus & octuagesimus in ordine, qui, ante Pontificatum, doctrina, & moribus insignis, a Cælestino in numerum Cardinalium relatus, in eius etiam locum suffectus est Pontifex, sub Henrico Germano Cæsare 21. aiebat, casualiter in omnibus ditionibus a Summo Pontifice exerceri iurisdictionem, ordinariè autem in Beati Petri Patrimonio. Quod si in se consideretur iurisdictio, atque quo ad eius potentiam, tanta est, quanta latitudo totius orbis, cuius incolæ sunt homines beatitudinis capaces. Rogabit forte aliquis, cur in Papa splendescat nunc Regia dignitas, quæ vix in Christo enituit, & in priscis Pontificibus fuit latens. Responsio, ex ijs, quæ hactenus sunt dicta, emanat. Recusauit Dominus vsum huius dignitatis, quoniam fini, ad quem venerat, non erant profutura: declinauit, vt dicebat Pater Ambrosius, terrena, qui cælestibus erat intentus. hac etiam de caussa in primis Pontificibus nascentis Ecclesiæ latuit semper Regia potestas, eousq. abdita extitit, quousque vinea Domini, quam plantando adeo laborauit, vt adhuc in manibus, ac pedibus appareant signa, altas radices emiserit, sponsaq. Christi, cui mammæ non erant, adoleuerit. Tercentum & quinquaginta annis martyrio, & sanguine, vbi fundamenta iacta fuerunt, erectiq. parietes, potestas, quæ latuerat, in Beato Siluestro, & successoribus enituit. Angustus autem est huius potestatis vsus, ac modica exercitatio, si vsum ordinarium excogitemus, si curam rerum spiritualium consideremus, Pontifex cælestibus occupatus, terrenis vix potest esse intentus; maioribus inuolutus, inferioribus non est occupandus. In Regibus, & Imperatoribus vsus huius potestatis magis est latus, quoniam illorum fines non sunt res cælestes, sed terrenæ, ac caducæ. Id nobis apertum fecit Bonifacius Papa, dicens, gladium temporalem ad nutum Pontificis esse euaginandum. Hoc voluit & diuus Bernardus. Concludamus igitur, magnam esse hanc iurisdictionem, omniumq. eminentissimam, & tantam esse, quanta est orbis latitudo, quod infra magis erit apertum. Hoc sensu, ego arbitror, accipiendam esse pronunciatum illud, Papa est Dominus totius orbis. Quod autem attinet ad voces, quæ æquiuocationem pariunt, quæ ve indigent declaratio-

ne, illæ ſunt, *Papa*, & *Quatenus*. Vocabulum iſtud, Papa, vt videre videor nonnullis errandi fuit occaſio. idcirco diligenter a nobis eſt conſiderandum. Antonius Polus exiſtimauit, aliquid mirandum nobis ſignificare, deductumque eſſe ab aduerbio Pape, quod eſt admirantis. Quam ſententiam vti non approbo, ita etiam non contemno. Quod innuat quid mirandum, dum profertur de Chriſti Vicario, proculdubio cum veritate conſentit; at, ſi germanam eius ſignificationem, quam iamiam ex fonte Græco hauriemus, ad mentem referemus, vix huic ſententiæ poterit accommodari: cum rei mirandæ non ſit ſignum, & nota. Addamus, quod ab aduerbijs nomina ſubſtantiua proueniant, repertum eſt non facile admittendum a Grãmaticis. Auctor illius Dictionarij, quod Catholicon inſcribitur, aliter ſentit. Littera P. in dictione Papa, ait, nomen hoc ex duplici ſyllaba conſtans Pa, Pa. ſignificat patrem patrum, ſummo autem Pontifici conuenire, quoniam ipſe eſt pater Patrum. quæ doctrina proprio auctori eſt relinquenda: vt recte adnotauit Cæſar Baronius (vir numquam ſatis laudatus, cuius ſcriptis, ſtyli candore, facilitate exponendi, narrandi, & docendi diligentia, vti noſtra debet plurimum ætas, ita futuræ, eidem ſe multum obnoxias eſſe, ſentient) in Martyrologio, in obitu ſanctorum menſis Ianuarij, die decima. adducit vir iſte doctiſſimus teſtimonium Epiſtolæ, ſcriptæ a Concilio Prouinciali Epiri, ad Hormiſdam Papam, quæ ſic incipit: *Synodus veteris Epiri, Ioannes Matthæus Conſtantinus &c. Domino noſtro per cuncta ſanctiſſimo, ac beatiſſimo patri patrum, comminiſtro, ac Principi Epiſcoporum, Hormiſdæ Papæ*. Quæ ſeruantur in manuſcripto codice Vaticano. In qua inſcriptione legimus, Patrem patrum, deinde Papam. Iam vero, ſi Papa idem ſignificaret, quod Pater Patrum, fruſtra ſane in illa inſcriptione eſſet additum nomen illud, Papæ. quare dicendum eſt, Græcam fere eſſe vocem iſtam, ac peregrinam in Italia, a πάππας deducta, quæ Patrem ſignificat, vel, vt alij volunt, a πάππος, ideſt *auus*, proueniens. In prima ſignificatione frequens eſt vſus illius. Eſt autem nomen venerationis, a Syracuſis tractum, honore venerandum, qui a filijs parentibus exhibetur. & hoc modo in nomen dignitatis pertranſijt, illoſq. appellamus Patres, quos veneratione quadam nominamus. maxime autem Sacerdotibus eſt nomen accommodatum, tum veneratione, tum quadam metaphora, & tranſlatione: quoniam, vt dicebat Apoſtolus, *in Chriſto Ieſu per Euangelium vos genui*. Et alicubi: *Filioli mei, quos ego parturio, donec in vobis formetur Chriſtus*. Priſcus eſt huius vocis vſus, peculiaris autẽ fuit Epiſcoporum, vt Epiſtolæ Sancti Hieronymi ad patrem Auguſtinum ſcriptæ paſſim teſtantur. Illarum inſcriptio hæc eſt: *Domino vere ſancto, & beatiſsimo Papæ Auguſtino, Hieronymus in Domino ſalutem.*

In Lucid. auct. Pap.

lutem. Epistola, quæ extat in Sancti Patris Augustini Epistolis. 11. 13. 14. atque idem Pater Augustinus in epistola ad Paulinum scripta, Beatum Ambrosium hoc nomine appellat, dicēs: *Libros beatissimi Papæ Ambrosij, credo habere sanctitatem tuam; eos autem multum desidero, quos aduersus nonnullos imperitissimos, & superbissimos, qui de Platonis libris Dominum profecisse contendunt, diligentissime, & copiosissime scripsit*. Sanctus Augustinus natus est trigesimo quinquagesimo octauo anno, gratiæ salutaris Incarnationis, idibus Nouembris. Commune autem fuit omnibus Episcopis, vt non tantum testimonijs adductis potest esse conspicuum, verum etiam ijs, quæ posteritatis memoriæ commendauit Rufinus, & Eulogius Cordubensis, qui floruit anno 850. licet post modum peculiare Summorum Pontificū factum fuerit, vt Epistolis Cassiodori, ciuis nostri Rauennatis, facili labore conijcere possumus. Primus omnium Pontificum, cui hoc nomen fuerit attributum, vt lectione consequi potui, beatissimus Siluester extitit, vt volumine primo Conciliorū licet videre. Gregorius huius nominis septimus, IESV Christi Vicarius, & Pastor centesimus, & sexagesimus tertius, omnium bonorum consensu Pontifex creatus, anno salutis 1072. (formam electionis habes in Platina, & alia digna annotatione, illud autem præcipue, quod Henricum Quartum Imperatorem, ob eius scelera, primo omni Regia administratione priuauerit, mox anathemate notauit, nec ab hoc nodo illum absoluit, donec, deposito Regali ornamento, nudis pedibus, tempore asperrimæ hiemis, cū gelu cuncta obrigescerent, veniret ad Summū Pontificem, vbi, veniam humiliter petens, Ecclesiæ reconciliatus, integraq. obedientia promissa, est absolutus) is in Synodo Romæ celebrata aduersus schismaticos, inter multa, hoc sanciuit, vt nō nisi Sūmis Pontificibus nomen Papæ tribueretur. Cum ergo dicimus PAPA, illico Christi Vicarium intelligimus, in quo apex existit Sacerdotalis dignitatis, & temporalis, vt sensit Sanctus Thomas, & a nobis fuit probatum. Non me latet, hanc vocem aliam etiam habere significationem: denotat enim illum, qui alit. Hinc Iuuenalis:

Tom. 2.

Rufinus.
Eulogius.
Cassiod.

Platina.

Sat 6.

> *Timidus prægustet pocula pappas,*

Attamen vsu frequenti, & communi pro Patre vt dictum est, accipitur. vnde verbum Pappare, quod significat minutis, ac blandiusculis verbis patrem appellare. Inde Persius sic cecinit.

Sat. 3.

> *Et similes regum pueris pappare minutim*
> *Poscis, & iratus mammæ lalare recusas.*

Ab hac autem ſignificatione Chriſti Vicarius Papa appellatus eſt nimirum Pater omni veneratione, omnique deuotione colendus. Hæc quo ad primam vocem. Quod attinet ad ſecundam, ad *Quatenus* ſcilicet, iam in ijs, quæ de hominis cognitione edidimus cumulate diximus. nunc repeto, quod dictio hæc prima ſui ſignificatione denotat formam, teſte Ariſtotele Poſter. primo. V. autem Metaph. cap. xviij. ſignificat non tantum formam, ſed alia quoque genera cauſſarum. cum dicimus homo ſecundum quod homo admiratur, perinde, ac ſi dixerimus, homo, ratione animæ humanæ, ſeu, vt habet animam humanam, admiratur: ſiquis dicat coloris ſuperficies, ſecundum quod talis eſt ſubiectum, innuimus coloris ſubiectum proprium. His ſic breuibus explicatis, incipiamus nodos ſoluere. Ceterum, quoniam duplex eſt habita diſputatio, altera attinens ad ſimplicem exiſtentiam poteſtatis Regiæ in Chriſti Vicario, altera ad latitudinem eiuſdem poteſtatis, & hæc fuit ſecunda; ordine immutato, ab hac prima ordiamur.

Tex 11.

Rationes diluuntur, quibus probabatur, nullam eſſe latitudinem poteſtatis Summi Pontificis.

Caput VI.

Aconiſmo vtēdo ſatisfaciam rationibus illorum, qui nullam admittunt latitudinem Pontificiæ poteſtatis temporalis. Infra namque, cum aliorum doctorum argumenta perpendemus, luculentius id fiet. Prima ratio erat: Papa nullam habet poteſtatem temporalem, quod ſi eam habet, ſubdebat Catharinus, cuius argumenta iam iam ponderabimus, eam habet, veluti vnus homo ex nobis. Ratio eſt, quia Summus Pontifex Chriſti Vicarius eſt: at Regnum Chriſti conſiſtit in animarum paſtura. Dubium eſt antecedens, falſaq. antecedentis probatio, Cum ait, Papa nullam habet poteſtatem directe temporalem, (de hac enim eſt lis, & controuerſia) principium petit. hoc eſt, quod nos negamus, & illi eſt probandum. Forte id videns Catharinus, diſiunctione eſt vſus, ſubdens: Vel ſi habet, illam habet, quaſi vnus homo ex nobis. Hæc pars diſiunctionis duplicem poteſt admittere ſenſum. Primus

mus est, quod vti eliguntur Imperatores, & Principes, ita etiam electione Summus Pontifex habeat potestatē. Hoc sensu si accipiatur, quod, electione facta ab Illustrissimis, & Reuerendissimis Sanctæ Romane Ecclesiæ Cardinalibus, habeat hanc potestatem, concedimus totum, hac lege, & condicione, quod, cum eligitur Summus Pontifex, illa electione habeat apicem vtriusque dignitatis: veluti, cum Imperator eligitur ab Alemaniæ Electoribus, electione illa habeat Imperialem auctoritatem. Secundus sensus est, quod non vt Papa, sed vt talis Princeps, habeat huiusmodi potestatem. qui sensus magis congruit probationi. si enim primo sensu acciperetur, probaret oppositum, & ratio, quam adducit, esset remotissima a scopo. hoc etiam secundo sensu antecedens acceptum, petit id, quod est in principio, supponit tamquam certum id, quod ei erat demonstrandum. Dum vero additur, Papa est Christi Vicarius, eius Regnum est in ouium pastura, quoniam Christi Regnum tale est. Patere arbitror, quid sit obiectioni dicendum. Cum etenim probatum fuerit hactenus, in Christo fuisse Regiam potestatem temporalem, ac in eius Vicario, negandum est, quod additur. Erat secunda ratio, quod à Constantino acceptit sceptrum, ac diadema. Possem primo dicere, sanctionem illam Pontificiam, inter paleas numerari a iuris Pontificij doctoribus: verum aio, caput illud adductum tantum abesse, vt nostram demoliatur sententiam, quod magis illam roborat, atque confirmat. Aspiciamus verba, quæso: & videbimus, non fuisse datam ab Imperatore potestatem, sed id potius, quo illam posset exercere Summus Pontifex. Verba sunt hæc: *Sancimus. vt principatum teneat super quattuor sedes, Alexandrinam, Antiochenam, Hierosolymitanam, Constantinopolitanam. quam etiam super omnes in vniuerso orbe terrarum Ecclesias, & Pontifex, qui per tempora ipsius Sanctæ Romanæ Ecclesiæ extiterit, celsior Princeps cunctis Sacerdotibus, & totius mundi existat, & eius iudicio, quæ ad cultum, vel fidem Christianorum, vel stabilitatem procuranda fuerint, disponantur*. Ex quibus verbis tria colliguntur, quæ ab Imperatore illa constitutione fuerunt ordinata, Christi Vicario tribuenda, nimirum, primatum super sedes Alexandrinam, Antiochenam, Hierosolymitanam, & Constantinopolitanam, ac omnes totius orbis Ecclesias. Apicem Sacerdotalis dignitatis. Facultatem decernendi in ijs, quæ ad fidem, & stabilitatem procuranda sunt Christianorum. Quis, obsecro, dixerit, hæc ab Imperatore Christi Vicario posse donari? A Saluatore nostro acceperunt Petrus, Petriq. successores, primatum super omnes Sedes, Apicem Sacerdotalem, aç ius decernendi, vt

Oracula

Oracula ſacra teſtantur. attamen, iſtæc ab Imperatore in Summum Pontificem deriuare, verba innuunt huius loci adducti. Caſte ſunt verba intelligenda, eo nimirum ſenſu, quod Imperator propria auctoritate, ac viribus, tamquam Chriſti miles, & tutor Eccleſiæ, quid a populis Chriſtianis ſit faciendum, declaret. ad quæ exequenda, quantum illius patiuntur vires, omnibus imperet. præter hæc, Phrygium candido ſplendore nitentem, & nitore ſplendentem albo, reſurrectionem Dominicam deſignans, ab eodem ſacratiſſimo vertici impoſitum fuiſſe ait, decernendo, vt illo vterentur beati Silueſtri ſucceſſores: attamen ornamenta Sacerdotalia, myſteria ſignificantia, a Deo fuiſſe ordinata, vt de Aarone legimus, & a Chriſti Apoſtolis, crediderim omnibus eſſe conſpicuum. Quapropter illa donatio non fuit ratione poteſtatis Regię, ſed vſus, ac executionis poteſtatis. quemadmodum, ſi, defuncto Rege, exacto a proprio Regno, filijs Regnum amiſſum daretur, non poteſtas, ſed executio poteſtatis illis donaretur. Scioq; ſimilitudinē non eſſe omnino propriam, ſed ſufficiat, per illam, rem fuiſſe explicatam. Dicamus igitur, donationem illam fuiſſe poſſeſſionis aſſignationem bonorum, ac rerum in quibus iuriſdictionem poterat exercere Chriſti Vicarius, bonaue illi fuiſſe donata, non autem Regiam poteſtatem. Confirmari poteſt ijs, quæ ſequuntur, quibus Conſtantinus ait, iudicaſſe, Regnum Orientalibus transferendum, quoniam, vbi Principatus Sacerdotum; & Chriſtianæ religionis caput, ab Imperatore Cæleſti eſt conſtitutum, iuſtum non eſt, vt illic Imperator terrenus regnet, habeat ve poteſtatem. Recuſat, loquens de regno temporali, vbi a Deo dominus eſt conſtitutus Chriſti Vicarius, Regno potiri. quare auctoritas ex illo loco huc citata, nullam vim habet, ac robur. Hac relicta ſchola, ad oppoſitam me conuerto. Aiebant Aluarus, Archiepiſcopus Florentinus, Auguſtinus Anconitanus, & cum ijs alij quamplurimi, Summum Pontificem totius orbis habere dominium. Quæ ſententia, & declarationis eſt indigens, & limitationis. Cum dominium dicunt, hic non eſt accipiendum dominium propria ſignificatione, (vt ego ſentio) ſed pro iuriſdictione. Rurſus, iuriſdictio hæc vel accipi poteſt poteſtate, vel actu, & actu adhuc dupliciter, vel ordinarie, vel caſualiter. Si poteſtate, Papæ auctoritas, & iuriſdictio accipiatur, totum complectitur orbem, vt infra latius erit dicendum. Si accipiatur actu nō ordinarie, ſed caſualiter, cum dumtaxat in orbe Chriſtia nō habeat vſum, tanta erit dicenda, quantus eſt orbis Chriſtianus ordinarie vero tanta eſt, quantum eſt Beati Petri Patrimonium. Doctores citati accipiunt iuriſdictionem in potentia, non autem in

actu.

actu. De ijs infra etiam, quoniam futurus est sermo. hæc nunc sufficere arbitror. Ceterum quoniam tribus modis, vt Simplicius aiebat, problema aliquod confirmare solemus, vel rationibus illud demonstrando, vel oppositæ opinionis incongruitatem demonstrando, vel argumenta soluendo. Et hactenus duo prima capita absoluerimus. Nunc soluamus rationes primæ disputationis.

8. Physi.

LIBER QVARTVS

Hugonis Rationes soluuntur.
Caput I.

PRima illarum omnium, quas recensuimus, opinionum, erat Hugonis, summæ auctoritatis viri, Theologi. Dicebat Hugo, propriam dignitatem Imperatorem non ab Apostolica manu, sed a Principibus, & a populo, media electione habere. quæ positio tantum a vero distat, quantum Ortus ab Occasu. Retro demonstrauimus, electionem, aut medijs Electoribus a Sede Apostolica constitutis, aut immediate a Summo Pontifice fieri. Quod si hæc vera sunt, quæ verissima esse, nihil est, quod dubitemus, qui, obsecro fieri potest, vt negemus, Imperatorem recipere potestatem a manu Apostolica? Liceat mihi, argumentum retorquendo, Hugoni opponere, & meam roborare sententiam. Imperator habet potestatem electione aut a Christi Vicario, aut ab Electoribus eiusdem facta: igitur ab illo dependet. Atqui, vti ad hanc confirmandam opinionem dictum istud parum prodest, ita sane, quæ illi sunt addita, nullius sunt efficaciæ, ac momenti: scilicet, Pontificatū esse posteriorem tempore Imperio: rursus, hæc duo inter se valde distare, namq. ab alio non posse pendere: Quod enim attinet ad primum, si loquamur de Imperatoribus Christianis, deq. Christi Vicario,

sti Vicario nullus certe negabit, Papam esse priorem tempore Imperatore. Primus Imperator Christianorum fuit Constantinus, qui a Beato Siluestro fuit sacri baptismatis fonte regeneratus. iste autem Summus Pontifex fuit in ordine trigesimus secundus. quare longe est Imperium posterius Pontificatu: cum Beatus Siluester, anno Domini 315. ad Pontificatum fuerit assumptus, a quo Constantinus lepra curatus fuit, & baptismatis fonte lotus. Si vero loquamur simpliciter, & in vniuersum de Imperio, & Pontificatu, adhuc Sacerdotij apex, seu Pontificatus est prior Imperio. ante Christi Sacerdotium, fuit Sacerdotium Leuiticum, & Sacerdotium legis Naturæ, vt Diuus Paulus ad Hebræos scripsit. Tale autem prius est Imperio. Vltimum vero adductum argumentum nihil obest nobis. Dicimus, apicem potestatis sæcularis in Papa reperiri. quod si vsus, & executio talis potestatis, maior sit in Imperatore, aut Rege, inde tamen non sequitur, vt maior sit casualiter, & in se considerata, ac excellentior, in Principe sæculari, quam in Papa: immo totum oppositum est dicendum: vt hactenus fuit demonstratum. Ad hæc, huius sententiæ incongruitas inde facillime deprehenditur, quod, illa concessa, Imperator esset maioris auctoritatis Christo. Probatur hoc: quoniam eadem est auctoritas Papæ, quæ fuit in Christo. Caute magis (quæ mea fert sententia) fuisset locutus, & sapientius propriæ consuluisset doctrinæ, si dixisset, maiorem esse executionem, & vsum potestatis, non autem maiorem esse auctoritatem, seu potestatem ipsam. His iam absolutis, ad Reuerendissimum Catharinum me conuerto: de quo nonnulla etiam hactenus sunt dicta.

Rationum Reuerendissimi Ambrosii Catharini Solutio.

Caput II.

PEr illustris, ac Reuerendissimus, Ambrosius Catharinus, vir acerimi ingenij, sententiam illorum irridens, qui Papam Dominium habere temporale Orbis Christiani, vel totius Orbis asseuerant, varijs vtebatur rationibus. Quarum prima hæc fuit: Si Summus Pontifex esset dominus Orbis, nulli essent vere domini terrarum in temporalibus, sed solus Pontifex dominus esset:

18 alij vero, quo ad temporalia, fub illo: at, hoc fi admittatur, nullum certe locum habebit illud Ioannis, *Regnum meum non eft de hoc* Luc.9. *mundo*. Et iterum: *Filius hominis non habet, vbi reclinet caput fuum.* Male colligit Catharinus: nec quod probare cupit, aliqua ratione confirmat. Cum dicimus, Summus Pontifex totius orbis Chriftiani eft dominus late, ac fufius eft accipiendum dominium: vt fcilicet fignificat iurifdictionem. at Chrifti Vicarius omnibus fupereminet, omnes antecellit principes Totius orbis Chriftiani dominus dicitur: quoniam eius iurifdictioni ceteræ fubijciuntur, ad illam ue, tamquam ad primam, referuntur. Eft munus illius, vt particularis iuftitia, ac vniuerfalis feruetur: iccirco errores Principum corrigit, exceffus illorum diiudicat. Liberi quidem funt in proprijs ditionibus Principes, vt retro diximus, & libere poffunt exercere propriam auctoritatem: at funt termini, ac limites, quos non debent illi tranfilire, modus eft in illa vtenda, quem feruare tenentur. quod fi metrum excefferint, fi lineam tranfilierint, Vicarij Chrifti partes funt, cauffas cognofcere, & remedium adhibere, in quo eft apex vtriufque auctoritatis. Ad argumentum igitur, negatur illa confequentia. nec enim fequitur, Papa a Deo eft conftitutus iudex vniuerfalis totius orbis, ceteris Principibus fupereminet, & cafualiter vbique terrarum iurifdictionem exercet, eo modo, quem diximus, Principes non funt in propria ditione veri Principes, & libere (vt leges patiuntur Principatuum) propriam non poffunt exercere iurifdictionem. Quæ vero addebantur, nimirum, *Regnum meum non eft de hoc mundo*; &, *Filius hominis non habet, vbi reclinet caput fuum*, iam funt clara; &, ad noftram demoliendam doctrinam inefficacia effe, demonftratum fuit. Habuit Chriftus Regiam poteftatem: at, quoniam illa noluit vti, ideo dixit, *Regnum meum non eft de hoc mundo*, &, *Filius hominis non habet, vbi reclinet caput fuum*. Silentio non funt prætereunda ea, quæ

83.in Ios. Beatus Ioannes Chryfoftomus in quadam homilia nobis fcriptum reliquit. Hunc locum interpretando, inquit, *Regnum meum non eft de hoc mundo ideft, mundano modo, quo alij Reges, qui ex fortitudine miniftrorum accipiunt poteftatem regnando, ipfe autem fuper fuos regnandi, fibi ipfi eft fufficiens, nullo alio indigens auxilio*. Verum adijciebat ille, in fuæ fententiæ patrocinium, cum in animum incidiffet Hebræis, Dominum Iefum Chriftum rapere, vt Regem conftituerent, neglexit Regij honoris dignitatem: fugit enim Saluator, ne Rex conftitueretur. Infuper negauit iudiciũ adolefcenti, petẽti apud

Cap.12. Euangeliftã Lucam. Horũ locorum nullus eft, qui habeat efficaciam. Fugit Dominus recufando Regnum oblatũ: quoniã, vt diximus, Sanctũ Thomam fecuti, licet poteftatem, ac dominium habebat, vfum ta

men, &

men, & executionem Regni, noluit habere. cuius rei caussam iam explicauimus. Possumus adijcere ea, quæ scripsit Beatus Pater Augustinus, in huius loci interpretatione. *Cessit Saluator Regno, dominioque Regali, sibi oblato ab hominibus, quia noluit Regem fieri per homines, qui Regnum dabat hominibus*. Silentio inuoluo, eam recusasse potestatem, vt præscriberet regulam hominibus perniciose honores appetentibus: quemadmodum paupertatem dilexit, vt addiscerent eius fideles, diuitiarum cupiditatibus frenum imponere: quemadmodum contumelias passus est, vt & ipsi probra, & maledicta nō debeant perhorrescere, sed ijs animum assuescere. Negauit adolescenti iudicium, petenti bonorum suorum diuisionem: quoniam, cælestibus intentus, tēporalia declinabat: vt dixit Pater Ambrosius. Ex illo loco nō colligitur, quod in Christo nō esset dignitas Regalis, vt supra diximus, Sanctum Thomam secuti; sed dumtaxat, Dominum noluisse talem dignitatem exercere. Concludendo Catharinus sentiebat, auctoritatem Vicarij Christi potestatem in sola ouium pastura consistere, iurisdictionemq. illius, solummodo in ouibus Christi locum habere, quæ scilicet baptismo ei subditæ existunt. de ijs enim, quæ foris sunt, illius non esse iudicare. confirmans hæc omnia vsu, quo a Romano Pontifice totum orbem possideri, hucusque non est compertum. Ex falsis principijs falsa deducitur conclusio. quod enim in Christi Vicario sola potestas spiritualis reperiatur, falsum esse, varijs rationibus fuit demonstratum: at, quod tantum habeat iurisdictionem in Christi fidelibus, idq. vsu fuisse comprobatum, numquā terrarum orbem possedisse, nunc est leui consideratione, ac rudi examine ponderandum. infra namque hæc erunt dilucidanda. Dictum est supra, Romanum Pontificem esse Christi Vicarium, illiue commissas esse oues a Christo, & potestatem Regni cælestis, ac terreni, vt Nicolaus Papa dicebat, fuisse elargitā. Hæc potestas sūma est, immo culmen, ac fastigiū potestatis, Vicario Christi congruens. Vniuersalis est iurisdictio, & spiritualium, & temporalium bonorū. Si potentiam, & auctoritatē hanc in sui ambitu, ac in se cōsideremus, quatenus potest extendi, totum orbē; si casualiter, totū orbem Christianum; si vsum ordinarium aspiciamus, terminis suis est limitata, atque proprijs conclusa limitibus. Cum autem adiecit Apostoli Pauli verba, *De ijs, qui foris sunt, nihil ad nos*; animaduertere noluit, Apostolum loqui de vsu potestatis, non autem de ipsamet potestate. atque, vt Christi passio pro omnibus fuit sufficienter, licet non efficaciter. Hęc ab alijs diuersis exponuntur verbis. Nonnulli aiunt, a Clauibus datis Petro Paganos etiam complecti, & oues illius esse. subijcr Clauibus ea ratione, quoniam non credentes, iam iudicati sunt, atque ligati earundem autem Clauium potestate, si velint euigilare, &

Tr. 15. in 10.

fidem Christi recipere, possent absolui. Oues autem Christi in duas distribuunt classes. vel enim sunt Christi oues iure creationis dumtaxat, vel iure creationis, & characteris baptismalis simul. Primi generis oues, sunt & pagani, quoniam creati sunt a Deo, licet baptismatis charactere non sint insigniti. Secundæ autem classis, sunt fideles. Hæc habet glossa super illud Ioannis Euangelistæ: *Oues meæ vocem meam audient*. Postquam dixerat, *Non estis ex ouibus meis*, ait glossa: *Consequenter inducit eos, vt oues eius efficiantur*. Imitatione, & voluntate, fideles sunt oues Christi, in quibus à Summo Pontifice exercetur iurisdictio, & actu potestas illius ponitur in vsu. Infideles, vt capaces sunt beatitudinis, huic subduntur potestati, de facto autem minime. Verum de ijs locupletius infra, Dei gratia, vt polliciti sumus. Nunc Soti rationes sunt euertendæ.

Cap. 10.

Dominici Soti Rationes soluuntur. Caput III.

DOminicus Sotus, de studio Theologiæ sacræ benemeritus, ab Ambrosio Catharino non dissentiens, in hac materia, vt propriam positionem stabiliret, primo loco sic arguebat. In Christo non fuit potestas temporalis: igitur neque in eius Vicario. Vt autem hoc antecedens demonstraret, cui tota innititur disputatio, varijs vtebatur rationibus. Quarum prima hæc erat: Christus venit in mundum (sigillatim sunt repetendæ, ac soluendæ rationes, commodioris doctrinæ gratia) vt nos redimeret, & saluos faceret: igitur nullam assumpsit potestatem, nisi illam, quæ ipsi erat necessaria, ad huiusmodi peragendum negotium. at, quoniam nullum afferebat auxilium talis potestas sæcularis, ad saluos nos faciendos, igitur illam contempsit, atque abijecit. Hæc ratio plurimum deficit. Supponit primo, quod illi omnino erat probandum, principum petens. Fatemur, Dominum in mundum venisse, vt nos saluos faceret. hoc est, quam quod verissimum. quo admisso, sequitur, vt venerit cum potestate accommodata ad hoc peragendum: at, quod nullam aliam habuerit potestatem, hac excepta, inde proculdubio non sequitur. Legatus, gratia exempli, a Summo Pontifice missus, ad Prouinciam Romandiolæ regendam, cum potestate mittitur reos puniendi, aliaue agendi attinentia ad tale regimen. at, quod nullam aliam habeat, præter hanc, dignitatem, inde non sequitur: &,

si refulgeat aliqua dignitate ab hac diuersa, nullum oritur incommodum, aut inconueniens. Cum ergo arguit Sotus, Christus venit in mundum, vt nos faceret saluos, igitur nullam assumpsit potestatem, nisi illam, quæ attinebat ad hoc conficiendum negotium, negatur hæc consequentia. Quod etiam ei conueniret Regalis potestas, iam iam, Beato Thoma præceptore, & duce, aperiemus. Quare hucusque ratio bifariam peccat. Verum dicebat ille, temporalia nullum adiumentum poterant ei præstare, ideo illa neglexit. Videas, obsecro, quo nam modo doctor iste a potestate rerum temporalium ad vsum pertranseat. Concedimus, vt superius diximus, Dominum non fuisse vsum rebus temporalibus: &, quo consilio id fecerit Saluator noster, ea non sunt hic repetenda. at negamus, in illo nō fuisse rerum temporalium potestatem. atqui, quoniam poterat forte aliquis dicere Regnum hereditarium per Dauidis prosapiam descendens Christum habuisse, id Sotus reijciebat: quoniam Regnum illud, aiebat ipse, in Ioachim, filio Iechoniæ, habuit finē. Ratio hæc nihil nobis officit, qui asserimus, a Deo patre hanc obtinuisse dignitatem, vt ex Sancto Thoma demonstrauimus. Dicere non possumus, Christum ex Regia stirpe non fuisse ortum: quoniam testimonio patris Hieronymi, & Augustini, & Scripturarum, quorum supra mentionem fecimus, hoc clarum est. Quibus addere liceat ea, quæ docemur a Ioanne Damasceno, qui, loquens de Virgine Dei para, illam ex stirpe Regia ortam fuisse, ostendit. Verba huius grauissimi doctoris vti non grauabor apponere, ita non pigebit benignum lectorem ea inspicere. Hæc autem talia sunt: *Enimuero, quod Ioseph ex Dauidica tribu descenderit, Matthæus, & Lucas, sacratissimi Euangelistæ, dilucide manifestarunt. sed Matthæus quidem ex Dauid per Salomonem deduxit Ioseph, Lucas autem per Nathan; Sanctæ vero Virginis generationem ambo siluerunt. Decet scire, non fuisse morem Hebræis, neque Diuinæ Scripturæ, genealogias texere mulierum: nam lex fuit, tribum non desponsare ex alia tribu. Atqui Ioseph ex Dauidica descendit tribu, & iustus erat. hoc enim de ipso Diuinum testatur Euangelium. non igitur, præter legem, Sanctam Virginem ad desponsationem duxisset, nisi ex eius sceptro descendisset. Cum igitur ostenderit Euangelista descensum Ioseph, satisfactum esse putandum est.* Et, paucis interpositis, sequens rem propositam, ait: *Ex serie igitur Nathan, filij Dauid, Leui genuit Melchi, & Pantheram. Panther genuit Barpanthera, sic ab eo denominatum, hic Barpanther genuit Ioachim, Ioachim vero genuit Sanctam Deiparam. Ex serie Salomonis filij Dauid, Nathan duxit vxorem, ex qua genuit Iacob. mortuo autem Nathan, Melchi, qui erat ex tribu Nathan, filius Leui, frater vero Barpantheris,*

l. 4. de fin. Orth.

nupsit vxori Nathan, matri quidem Iacob, & genuit ex ea Heli. Erant igitur fratres vterini Iacob, & Heli, Iacob quidem ex tribu Salomonis, Heli vero ex tribu Nathan. defuncto autem Heli, de tribu Nathan, sine liberis, accepit Iacob frater eius ex tribu Salomonis vxorem eius, & suscitauit semen fratri suo, & genuit Ioseph. Ioseph igitur natura quidem est filius Iacob, ex descensu a Salomone, secundum vero legem filius Heli, ex Nathan. Hæc Damascenus. Quibus patet, quod Dominus ex stirpe Dauidica fuerit oriundus. est ex Dauidis stirpe, si matrem aspiciamus, eiusq. genealogiam, ex cuius matris purissimis sanguinibus, caro illius a Spiritu sancto fuit fabricata. hæc autem est attendenda, quoniam caro Christi patrem nesciuit terrenum. quod vero finem habuerit in Iechonia Dauidis Regnum, nihil certe ad nos, siquidem Regna successione lineæ masculorum perseuerant in primogenitis. Sat sit nobis, ostendisse, ex Regia stirpe fuisse generatam Saluatoris nostri matrem: atque, quod ex Dauidica, Ioachim, pater eius, filius fuit Barpantheris, Leui nepos, ex Nathan filio Dauid descendens. Locus vero ex Hieremia adductus, loquitur de linea masculorum, ad quam Regnum attinebat, continuata successione. Arguebat insuper: Dominus numquam est vsus hac auctoritate: igitur frustra fuit in illo. Consequentia hæc nulla est. Mammæ generantur a natura ad alendam sobolem: igitur in masculis erunt frustra. Alæ datæ sunt auibus ad volandum: igitur Struthio camelus habet illas frustra. Consquentia certe nulla est. Omitto, quod multæ potentiæ in natura sunt frustra: vt quotidie videmus: & inde nullum sequitur incommodum. Puer, verbi caussa, est in potentia ad emittendam barbam: & moritur: potentia illa est frustra. Infans est in potentia ad ambulandum, & emittendos dentes, & moritur: frustra est hæc, & illa potentia. Quod attinet ad argumentum, respondemus, non fuisse frustra: quoniam fuit ad ornandum, vt mammas masculis construxit Natura, quemadmodum Auerroes adnotauit, aduersus Galenum disserendo. Probabat deinde, in Christo potestatem fuisse spiritualem, vt excluderet, temporalem in illo extitisse auctoritatem. verum frustra. Demonstrandum certe illi erat, solam auctoritatem spiritualem in Christo fuisse. Indefinita propositio æquipollet particulari, vt logici inquiunt: at a particulari, ac singulari, ad exclusiuam, ratio non tenet: vt ijdem logici docent. Petrus est domi: ergo solus Petrus est domi: ratio nullam habet efficaciam. Confirmabat hoc, quoniā corā Pilato dixit, *Regnum meum non est de hoc mundo.* Quoniā cū discipulo Sancti Thomæ in præsentia rū est disputatio, iccirco huius Beati Doctoris respōsio est adducenda. Inquit vir Sāctus, hoc a Saluatore fuisse dictū, nō quod careret Regia potestate temporali, sed quoniam ea noluit vti. Hæc sunt eius

Collig.

59. art. 4.

ver-

verba, quęstione olim citata. *Ad primum, dicendum quod sicut dictum est, iudiciaria potestas consequitur* Regiam dignitatem; *Christus autem, quamuis esset Rex constitutus à Deo, non tamen, in terris viuens, terrenum Regnum temporaliter administrare voluit: vnde ipse dixit,* Regnum *meum non est de hoc mundo*. Hæc Beatus Thomas. Sensus ergo est, non de auctoritate, potestateque Regia, sed de vsu, ac administratione. Nouissime adducebat nonnulla loca ex Pontificio iure excerpta c. quoniam idem. c. duo sunt. c. cum ad verum, & c. solitæ. Quibus in locis apparere videtur, Christi Vicarium, non habere temporalem potestatem. Postremum caput supra cum fuerit discussum, atque demonstratum, nostro negotio summopere opitulari, iccirco nunc relinquamus huius rei considerationem. infra forte, cum nouam nacti fuerimus occasionem disceptationis, noua erit discussio. Ad alia loca me conuerto, ordine immutato. Accipio legem illam *Cum ad verum*, cui tantum ab istis tribuitur, qua non docemur, in Summo Pontifice Regalem potestatem minime reperiri, sed dumtaxat, nomen Imperatoris, & vsum eiusdem iurisdictionis. Hoc sane conspicuum erit, si verba adducti Canonis legantur attente. Illa hæc sunt: *Cum ad verum ventum est, vltra sibi nec Imperator iura Pontificatus arripit, nec Pontifex nomen Imperatorium vsurpauit: quoniam idem mediator Dei, & hominum, homo, Christus IESVS, actibus proprijs, & dignitatibus distinctis, officia potestatis vtriusque discreuit, propria volens medicinali humilitate sursum efferri, non humana superbia rursus in inferno demergi. Et, vt Christiani* Imperatores *pro æterna vita* Pontificibus *indigerent, & Pontifices pro cursu temporalium tantummodo rerum Imperialibus legibus vterentur, quatenus spiritualis actio a carnalibus distaret incursibus, & Deo militans minime se negotijs sæcularibus implicaret, vt vicissim non ille rebus diuinis præsidere videretur, qui esset sæcularibus negotijs implicatus.* Hæc est illa lex, a verbis Nicolai Summi Pontificis accepta: quæ, vt dixi, nihil nobis officit. Sunt verba Nicolai Papæ ad Michaelem Imperatorem scripta, vt corrigeret ejusdem erratum. Præceperat Michael, nedum facultatem dederat, vt Ignatius, Constantinopolitanus Patriarcha ab Episcopis deponeretur. quod sane ab eo nec debuerat, nec poterat fieri. Licet enim in veteri lege Principes, essent simul etiam Sacerdotes, nihilominus a Principibus Dominus segregãdo hanc potestatem, sæcularibus exactis iudicibus, sub lege gratiæ, hæc officia discreuit, & separauit. atque, licet Summo Pontifici vna, & altera insit potestas, non tamen e contra Imperatores, ac Reges Pontificali fulgent potestate. Summus Pontifex non sibi vsurpat nomen Imperatoris: e contra Imperator iura Pontificatus non debet sibi arripere. Quare, cum scopus Papæ sit, docere Imperatorem non habere

Distin. 10. 96. de ma. & ob.

habere potestatē temporalē, vt olim habuerūt prisci Reges,& Principes,hoc sensu sunt verba attēdenda,vt scilicet remoueatur ab Imperatore audacia Patriarchā deponendi.ijs tamen noluit Sūmus Pōtifex ostēdere,quod in Papa non sit vna,& altera potestas. Verū,vt res adhuc magis solidior fiat,dicta Papę huius animaduertamus.Dū loquitur de Imperatore , ait , quod iura non arripiet: dum vero de Summo Pontifice verba facit, inquit, quod sibi non vsurpat nomen Imperatoris.Negat,auctoritatem Pontificis conuenire Imperatori. non autem negat, potestatem temporalem Pontifici inesse. Demum cum de regimine rerum temporaliū Pontificis loquitur, supponendo potestatem Regalem in illo existere ait, quod dumtaxat vtitur legibus Imperialibus pro cursu rerum temporalium.Caute,prudenter,ac sapienter,ut decet Christi Vicarium,loquitur Beatissimus Pater, quia potestas spiritualis, & temporalis reperiuntur in Papa: hæc autem illa longe inferior: præcipuumq.munus illius sunt spiritualia . ait primo, illi dandam esse operam cælestibus , tamen legibus Imperialibus eum debere vti, vt temporalia regat . Quare lex illa adducta, vti manifeste negat, Imperatori inesse spiritualium rerum potestatem,ita insinuat Pontificem fulgere auctoritate temporali. licet autem hæc sint discreta officia , inde non sequitur, vt Summo Pontifici ambo non insint. Alter locus erat c.Duo sunt. quæ verba excerpta sunt ex epistola Gelasij Papæ , scribentis Anastasio Imperatori , illumq. corrigentis . Contendebat Anastasius, Papam anteire dignitate : Beatissimus ille Pater, scribens eidem Imperatori , ostendit , Cæsarem Summo Pontifice esse inferiorem . Probat hoc duplici ratione. quarum prima est : A Papa spiritualium Regnum haberi , ab Imperatore rerum temporalium . Secunda est , quoniam colla Regum, & Principum genibus Sacerdotum submittuntur . hoc inde probat, quia Innocentius Arcadium excommunicauit , consentientem , vt Sanctus Ioannes Chrysostomus a sua sede pelleretur . Beatus etiam Ambrosius , licet Sanctus, non tamen vniuersalis Ecclesiæ Episcopus , pro culpa , quę alijs Sacerdotibus non adeo videbatur grauis , Theodosium magnum Imperatorem excommunicatione damnauit. His concludit, Imperatorem Romano Pontifici , eiusq. potestati , esse subiectum . quare epistolæ illius verba adducta potius nobis fauent , quam nostram demoliantur sententiam . Aliud est, quod Papa sumat argumentum a dignitate eidem inexistenti Sacerdotali, cuius Imperator est expers , vt ostendat , Imperatorem Papa esse inferiorem ; aliud est , quod in illo sola reperiatur spiritualis auctoritas . Distinguit autem potestates in suas species , vt illarum comparatione , appareat , Papam esse maiorem Imperatore; non autem sibi vult illa distinctione, quod

vna sola

vna sola sit in Summo Pontifice. Supponit, illam in eodem reperiri auctoritatem, spiritualem nimirum, vt inde probet Papæ supereminentiam. Accedo ad alium, qui relictus est, locum. verba sunt Sancti Cypriani martyris ad Iulianum Imperatorem scripta: *Quoniam idem mediator Dei, & hominum, homo Christus Iesus, sic actibus, & dignitatibus distinctis, officia potestatis vtriusque discreuit, propria volens medicinali humilitate hominum corda sursum afferri, non humana superbia, rursus in inferiora demergi, vt etiam Christiani Imperatores pro æterna vita Pontificibus indigerent, & Pontifices pro cursu temporalium rerum Imperialibus legibus vterētur, quatenus spiritualis actio à carnalibus distaret in cursibus, & Deo militans minime sæcularibus se se implicaret ac vicissim ne ille diuinis rebus præsidere videretur, qui esset negotijs sæcularibus implicatus.* Eadem sunt verba cum ijs, quæ ex Nicolai Summi Pontificis sunt adducta, & ideo eadem responsione sunt reiicienda. Iura Pontificatus vindicabat sibi Iulianus, ea ratione ductus, quoniam in antiqua lege Imperatores, seu Reges, summi Sacerdotis fungebantur officio. Beatus Cyprianus, hunc refellens errorem, inquit, postquam Deus humanitatem induit, & nobiscum homo factus, conuersatus est, discreuit hæc officia, vt Imperator temporalibus dumtaxat præsideret, non autem Spiritualibus. Sancti Martyris Cypriani scopus quisnam est, & finis quisnam, obsecro? Nullus certe alius, nisi, ostendere, ad Imperatorem non attinere spiritualia, sed temporalia. His tamen non negat, temporalem potestatem in Pontifice reperiri. Sat ei sit, ostendere, distinctas esse potestates ambasq. Regibus temporalibus non conuenire, cum soli Papæ vna, & altera insit. Adde, has potestates distinctas dici, si etiam Vicarij Christi personam consideremus: quoniam eodem modo illi non conueniunt. Potestas iurisdictionis spiritualium rerum, quæ sunt cæleſtes, proprie ei congruit, & secundum immediatam institutionem, & executionem, vt dicitur, at potestas rerum temporalium, licet immediate competat, ei secundum immediatam institutionem, (verbis, quæ vsus scholarum familiaria fecit, vtar, rei notificandę gratia) non tamen ita primo, ac proprie, & æque conuenit, secundum immediatam executionem, si quidem cælestibus intentus, quantum fieri potest, à terrenis debet abstinere, ne, minoribus intentus, maiora relinquat. Hoc docuit Ietro Moysen: quē videns adeo sæcularibus negotijs, ac terrenis præpeditum, vix diuinis rebus operam nauare poterat. hoc institutum viuendi contemnens, cognato dixit, stulto labore cōsumi, aliterq. ei esse viuēdū. Hortatus est Moisē ad eligēdos cōsiliarios, iudicesue substituēdos, qui res tēporales administrarēt, & ipsi mēte libera cælestibus vacāti referrent, quæ populo essēt necessaria, quæue vrgētiora. Moyses

Cap.12. letro, cognati fanctum, iuftumq, confilium fecutus, iudices conftituit ad temporalia tractanda, ad vrgentioraq. referenda, vt libere magis ad fpiritualia incumberet. Ita, in Summo Pontifice, licet vna, & altera fit dignitas, atque poteftas, attamen propria magis cum fit fpiritualis, quæ longe eft temporali præftantior, ac excellentior, ob id Summus Pontifex, vt fieri poteft, alijs curam temporalium debet demandare, qui neceffaria, ac magis onerofa referant, ab eodem iudicanda. Propter hæc dicuntur inter fe hæ dignitates difcretæ, fi de Papæ perfona loquamur, eiq. fpiritualia conuenire: non quod & temporalium rerum iudicium, poteftatéq. iudicandi non habeat, fed quoniam ei primo fpiritualis conuenit poteftas, cæleftibufq. debet effe intentus. Etenim, quotiefcumque duo alicui competunt, quorum vnum altero fit magis ei accommodatum, ab illo fumitur denominatio; illudq. eius proprium effe dicitur, quod in ipfo eft præftantius. Porro, cum hæ duæ poteftates, imperium rerum fpiritualium, ac temporalium, illud vero fit hoc præftantius, ac longe excellentius, eidem etiam magis accommodatum, eius quinetiam magis proprium appellatur. Quemadmodum pater, habens duos filios, quorum vnus virtutibus, moribus, ac ftudijs prædicus, alter vero fit litterarum ignarus, moribufue non admodum elegans, adeo primum diliget, vt alter non videatur eius effe filius, licet ametur, dicetur etiam negligi, odio ve haberi fecundus, nec parentis filius, tametfi ametur, & carus habeatur; ita in ijs auctoritatibus, prima dicitur Summi Pontificis, non quod fecunda non refulgeat, fed quia hæc maioris exiftens excellentiæ, magis ei conuenit. Quare, fi afpiciamus, quod Papæ eft proprium, proculdubio dicemus, ad illum fpiritualia, non autem temporalia, attinere. Comparatiue loquendo, id admittit verborum vfus, non tantum apud profanos, verum etiam apud Sacros. Dicemus: Ariftoteles odio habuit Alcibiadem, fi hunc cum Callifthene comparemus, quem vnice diligat, & oculis ferat. Vt autem fpiritualia illi conueniunt, ita non recte ab illo auferuntur temporalia. in eius poteftate vtrumuis gladium effe, late fupra demonftrauimus, &, licet munus Chrifti Vicarij fit, rebus cæleftibus operam dare, nihilominus non debet terrena negligere. *Si dormiatis inter medios cleros, pennæ columbæ deargentatæ, & pofteriora eius in pallore auri*. Si inter vtramque fortem Laicorum, & clericorum (nullam certe habet Dominus aliam fortem viuentium in hoc mundo, quæ fit capax fummi boni) quiefcit Paftor, tunc Ecclefia, Domini columba, proprijs ornamentis eft honeftata. & Leo Quartus, cuius verba habemus *cap quia præfulatus*, fcribens Eburnio, & Adel-

2.quæft.3. fridio, Epifcopis, idem affirmat, dicens: *Quia Præfulatus noftri (quod bene*

bene nostis) magisterium non solum de Sacerdotum, verum etiam de saecularium vtilitatibus debet esse sollicitum, &c. Dissimilem ab hac doctrinam Sanctus Thomas minime habuit. Alicubi quaerens, an clericis, & Episcopis pugnare liceat, & in bellum exire. *Cum ad bonum* (scripsit ille, veritatem quaestionis dubiae patefaciens) *societatis humanae plura sint necessaria, diuersa autem a diuersis melius, ac expedite magis agantur, quam ab vno solo, vt dicebat Aristoteles, quaedam vero sunt negotia, adeo sibi repugnantia, vt conuenienter simul nequeant exerceri, hac de caussa minora probibentur ijs, quibus maiora committuntur. Quemadmodum humana lege cautum est, militibus bellicis exercitijs ascriptis, negotiationes inhibentur, bellica autem exercitia maxime aduersantur officijs illis, quibus deputantur clerici, ac Episcopi. bellica namque exercitia animi inquietudines habent, quibus animus ad contemplanda caelestia distrahitur. Hinc Sanctus* Paul. *scripsit: Nemo militans* Deo *implicat se saecularibus negotijs*. Concludit Sanctus Thomas, hac verborum serie, officia omnino sibimet aduersantia, ab vno, & eodem non exerceri congrua simul. Concludit quinetiam, bellica negotia clericis inhiberi, quoniam Deo militantes, non implicant se negotijs saecularibus. Ex hoc loco colligo, quod rerum temporalium, & spiritualium regimina, non sunt adeo opposita, vt sit impossibile, quod vnus, & idem, ea exerceat. Inhibetur clericis bellica exercitatio: quoniam mens humana huiusmodi negotio perturbatur, & contemplationibus rerum caelestium existit impedimento. Non inquit impossibile esse, ab vno exerceri, sed ait, diuersa a diuersis rectius exerceri, maiori diligentia atque exactius, & congruentius. Porro, rerum temporalium regimen, cum populi fruuntur pace, & rerum spiritualium administratio, ab vno & eodem facillime poterit exerceri, vbi sint, qui adiuuent praecipue. quinetiam tempore belli, si armorum iura, ac exercitatio bellica, alijs committatur, adhuc eidem haec duo possunt inesse officia. Verum, ad locum adductum redeuntes, immo etiam ad alia duo respondendo, dicamus, quod Martyr Cyprianus, alijq. duo Beati Patres cum eo, respicientes ad id, quod est proprium Summi Pontificis, & quod primo, ac praecipue ei competit, dixerunt, Papae esse spiritualia. At, his addendo, dicebat Sotus: Sunt duae diuersae omnino potestates, saecularis, & temporalis: igitur vna ab altera non potest prouenire. Ratio haec peccat: quoniam falso innititur fundamento. Supponit, in Summo Pontifice apicem vtriusque potestatis non reperiri. quod nos supra explosimus, & falsum esse demonstrauimus. Quare, dum infert hic Doctor, Sunt duae potestates diuersae igitur vna ab altera non potest deuenire: ratio haec nihil nobis officit, qui asserimus, apicem vtriusque potestatis in Christi Vicario reperiri

2. 2. q. 40. Art. 2.

1. pol. c. 1.

2. Tim. 2.

riri. Peccat secundo, quoniam Sancti Pauli doctrina declarauimus, Si Papa iudicat spiritualia, tanto magis temporalia. Quare, licet actus isti sint diuersi, non tamen adeo sunt oppositi, quin ad vnum pos sint redigi principium. Id etiam, quod ex secundo Psalmo excerptum adduxit, scilicet, *Ego autem constitutus sum Rex ab eo, super Syon, montem sanctum eius, prædicans præceptum eius*: nullius est efficaciæ. quod iam iam apparebit, rationibus postremo adductis occurrendo.

Postremi Doctoris citati rationes euertuntur.

Caput IIII.

NVllo certe labore, faciliq. negotio, huius doctissimi viri rationibus possumus satisfacere: cum omnes fere funditus sint euersæ, & solutæ, argumenta Soti, & Catharini ponderando. Eadem fere, vt diximus supra, sunt argumenta, pauca sunt addita proprio Marte. Quattuor membris autem cuncta ab illo fuerunt disposita: quorum primum illas continebat rationes, quibus nitebatur, probare, Summum Pontificem totius Orbis non esse dominum. Primã illarum hanc fecit: Papa Christi Vicarius non est totius Orbis dominus, quoniam Ioannis capite vltimo, committens I E S V S oues Petro, eas dumtaxat illius curæ commisit, quæ erant ipsius, charactere nimirum baptismatis insignitæ. Ad hæc, Papa non potest iudicare infideles. Quid ad me, de ijs, quæ foris sunt, iudicare? His duabus rationibus retro occurrimus. Atque, licet ijs, quæ sunt dicta, possem esse contentus, nihilominus, vti argumenta huius grauissimi uiri repetere volui, doctrinam considerando, ita etiam nonnulla addere decreui, ne frustra susceptus sit respondendi labor. Accipio primum, Saluator, dicens, *Pasce oues meas, & c.* Dicam primo, vt glossa nos docet, sensum verborum hunc esse: *Pasce oues meas*: idest, vt meas, non vt tuas, gloriam meam in eis quære, non tuam. mea lucra quære, non tua. gloria autem eius est, credentes roborare, ac stabilire, ne deficiant. terrena subsidia, si necesse sit, subditis prouidere, exempla virtutum præbere, aduersarijs obsistere, peccantes corrigere. Hoc sensu si accipiantur illa verba, nulla certe erit ratio, cum indifferenter de omnibus loquatur ouibus. Verum audio quempiam, adhuc instantem, has oues non esse Christi, quæ extra

1. Cor. 5.

ouile

ouile viuunt; sunt vero Christi, quæ, terminis ouilis circumseptæ, degunt. Respondeo, Cum Dominus Petro commendauit oues, Paganos, nedum Christicolas, eius curæ demandauit: Verba Domini sunt consideranda, de ouibus suis loquentis: *Ego sum pastor bonus, & cognosco oues meas, & cognoscunt me meæ. sicut nouit me pater, & ego agnosco patrem, & animam pono pro ouibus meis. Et alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere, & vocem meam audient, & fiet vnum ouile, & vnus pastor.* Duas ouium meminit Dominus species his verbis. Commemorat oues proprias, & hæ sunt, quæ vocem illius audiunt, quæ Euangelium suscipiunt, & Christum agnoscunt Pastorem, qui animam suam dedit pro grege. hæ sunt, quæ intra ouilis septa viuunt. Alias quinetiam meminit, quas extra ouile esse asserit, a primis diffidentes, quæ vocem eius non audiunt, quæ Euangelij prædicationem non susceperunt, quas dicit ei fore adducendas, vt fiat vnum ouile, & vnus pastor omnium. Testatur Dominus, has, & illas esse oues ipsius. Dicendo Petro, *Pasce oues meas*, omnes has oues ei commendat. Quare ratio illa, adducta ab ijs doctissimis viris, numquam mihi probari potuit, neque efficax visa fuit. Iurisdictio enim Papæ, si de iure loquamur, (verbis vtar alienis) & non de facto, latissima est, & omnes alias subditas habet. Hinc Iuris Pontificij doctores concludunt, paganos, barbarasue quasuis nationes, licet sola lege naturæ vtantur, a Papa iuste puniri posse: vt etiam in nonnullis sacris Decreti legibus inspicientibus fit conspicuum. Idolatras quinetiam Christi Vicarius corripere potest: quoniam naturale est, Deum colere, non autem creaturas. Inde prouenit, quod Papa iudicat, & supplicijs afficit Iudæos, legem non obseruantes in moralibus, quæ immutabilia perseuerant. Ea propter Gregorius huius nominis Nonus, & Innocentius Quartus, Talmud Hebræorum librum comburi iusserunt, in quo quamplurimæ hæreses continebantur, & illos puniri, qui eas ceteros docerent. Quod si Papa Iudæis, vel Paganis, ac etiam Christianis, pœnas omittit inferre, hoc facit, vel quia proprium imperium ei vires non subministrat, hæc agendi; vel imminentium periculorum caussa; vel ob futura scandala. Silentio prætereo, Infideles a Papa puniri posse, si missos ab eodem Papa concionatores verbi Dei in regiones eorum, eos non recipiant: quoniam, licet præcise infideles nequeant cogi ad credendum, & ad fidem suscipiendam, attamen, quia omnis creatura rationalis facta est ad laudandum Deum; *Laudate Deum omnes gentes. Omnis spiritus laudet Dominum*: iccirco pagani, prohibentes prædicatores

Io. 10.

32. q. 7. Flagitia.

23. q. 5. ca. si audieris.

Ex. de cle. exc. mi.

Psal 116.

Psal. vltim.

catores, peccant, peccando autem, a Papa sunt puniendi. Dicam solum, Pontificis Romani iurisdictionem latissimam esse, vt demonstraui; & eius curæ commissas fuisse oues omnes, siue sint actu Christi oues, siue potentia. Omnes fieri possunt Christi oues, quæ potestate sunt tales. Americarum populi id nos docent, qui, cum olim pecudum more viuerent, essentq. oues errantes, nunc tandem, summa Dei miseratione, ad proprium pastorem Christum Dominum conuersi sunt. Quod secundo loco adiecit, verba fuerunt Sancti Pauli, dicentis: *De ijs, qui foris sunt, nihil ad nos.* Iam dixi, verba illa quem patiantur sensum. & ideo nunc explicatius aio, Apostolum loqui de potestate, quæ iurisdictionem spiritualem requirit. Porro, cum infideles actu non subdantur spirituali iurisdictioni, iccirco dixit, nihil ad eum attinere. Hæc fuit B. Athanasij sententia: qui, hunc locum explicans, ita loquitur: perinde dicat: Neminem equidem nunc eorum, qui exteriores sunt, alloquor: id enim leges meas excederet. superuacaneum igitur, Christi præcepta illis iniungere, qui extra Christi aulam diuagantur. Hoc idem Beatus Thomas sentit. Addatur, eos, qui sunt foris, ad nos nihil attinere præcise, scilicet, eos ad fidem compellendo, quia sola Dei gratia sunt vocandi: at, si nos perturbant, ad nos faciunt. Canonicis constitutionibus non plectuntur, si illorum matrimonia, aliaue simillima his, consideremus; at, si Christicolis iniuriosi existunt, si fidei, vel cultui diuino inueniuntur contumeliosi, tunc quidem possunt coerceri, & subtractione participationis etiam omnium Christianorum puniri. Tertium aggredior argumentum. Infideles Principes, sunt veri Principes suorum Regnorum: nam dominium non fundatur in gratia, aut in fide, sed in libero arbitrio, & ratione, nec descendit ex iure diuino, sed ex iure gentium, vt patet, eo quod Deus approbat Regna Gentilium in vtroque Testamento. Daniel: *Tu es Rex Regum, & Deus Cæli dedit tibi Regnum & imperium.* Et apud Sanctum Matthæum: *Reddite, quæ sunt Cæsaris, Cæsari; &, quæ sunt Dei, Deo.* Ait Saluator: *Reddite,* non, Donate, sed Reddite, quæ illi debentur iure. Et Sanctus Paulus: *Cui tributum, tributum, cui vectigal, vectigal.* Iubet quinetiam, propter conscientiam Ethnicis principibus obedire; at certe non tenemur obedire Principibus, qui non sunt veri Principes. Hac eadem ratione vtebatur Sotus de Iust. & Iu. Quæ licet prima facie aliquid concludere videatur, nihilominus nullam habet efficaciam ad destruendam nostram positionem. Non dicimus nos, quod Papa sit totius Orbis dominus, sed quod eius iurisdictio omnium sit eminentissima, & ad illam tamquam ad primam, ceteræ referantur. Ad hæc, quod de iure subditam habet omnem potestatem:

Ex. de iud. c. & si iud. & 17. q. 4.

Dan. 2.

Matth. 22.

Rom. 13.

4. q. 4. ar. 1.

tem: &, Turcarum, aliorumq. Gentilium poteſtas quomodo Sũmi Pontificis iuriſdictioni ſubijciatur, oſtendimus. Quare dato quod alij qui illorũ ſint veri domini, cũ dicitur, Paganorum Principes, ſunt veri Principes: igitur Papa non eſt totius Orbis Dominus. Reſpondemus, quod ſi accipiamus dominium proprie ſumptum, nihil facit ad rem adducta ratio. Diſtinximus retro dominium, a iuriſdictione: & oſtendimus, Papæ iuriſdictionem eſſe in omni orbis regione, aut actu, aut poteſtate, aut de iure, aut de facto iccirco ratio nihil ad nos, qui non dicimus, Papam eſſe dominum orbis, ſed ſupremum orbis Principem, cui alij ſubijci debent. Loca autem adducta noſtræ non obſunt ſententiæ. eo conſilio ſunt citata, vt confirmetur, Regna eſſe a Deo, quæ, vt Pater Auguſtinus aiebat, ab illo ſunt, aut volente, aut ſinente. Primus locus probat, omnem poteſtatem a Deo eſſe, quæ gratis admittitur, vt nunc dictum fuit. Secundus, *Reddite, quæ ſunt Cæſaris, Cæſari; & quæ ſunt Dei, Deo*, nihil aliud nos docet, niſi iuſtitiam quandam legalem, qua cuncta ſunt ponderanda, & vnicuique reddendum, quod ſuum eſt. Tributum debetur Principibus, tamquam ſtipendiarijs. laborant pro tutela populi: ideo tributum a populis illis eſt reddendum. Apoſtolus Paulus, rem hanc exaggerando, ad Romanos ſcribens, dixit: *Reddite omnibus debita: cui tributum, tributũ cui vectigal, vectigal; & cui honorem, honorem; cui timorem, timorem*. Verba Beati Petri, quibus hortatur, nos ſubiectos eſſe, eo tendunt, quod ſubditi eſſe debeamus ob meritum humilitatis, non autem ſermo eſt de ſubiectione, qua homines Principibus, & Regibus ſubijciuntur. Gloſſa hæc fuit Innocentij Papæ huius nominis Tertij, qui ſic ſcripſit Conſtantino Imperatori: *Mirata Imperialis Sublimitas, quod te niſi fuimus in noſtris litteris increpare. Huic autem tuæ admirationi non cauſam, ſed occaſionem præbuit, quod legiſti, Beatum Petrum, Apoſtolorum Principem, ſic ſcripſiſſe: Subditi eſtote omni humanæ creaturæ propter Deum, ſiue Regi, tamquam præcellenti; ſiue Ducibus, tamquam ab eo miſſis ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum.* Et infra: *Verum, ſi perſonam loquentis, & eorum, ad quos loquebatur, ac vim locutionis, diligentius attendiſſes, ſcribentis non expreſſiſſes taliter intellectum. Scribebat enim Apoſtolus ſubditis ſuis, & eos ad humilitatis meritum prouocabat. nam, ſi per hoc, quod dixit, Subditi eſtote, Sacerdotibus voluit imponere iugum ſubiectionis, & eis prælationis auctoritatem auferre, quibus eos ſubiectos eſſe monebat: ſequeretur ex hoc etiam, quod ſeruus quilibet in Sacerdotes imperium accepiſſet: cum dicatur omni humanæ creaturæ.* Hæc Magnus Innocentius. Ex quibus colligi poteſt, quis ſit illorum verborum ſenſus, & quod gratis citentur ad roborandum illud antecedens. His itaque expoſitis, ad alia accedamus, quæ ſequuntur.

De ma. & ob. c. ſolite.

Quod

Quod enim frustra esset auctoritas, iam responsum fuit. Vnum silentio prætereundum esse non censeo, in verbis Innocentij. Explicans verba Principis Apostolorum, *Regi, tamquam praeexcellenti*, ait, *Non negamus, quando præcellat Imperator in temporalibus illos, dumtaxat eos, qui ab ipso suscipient temporalia*. Porro, cum Papa dignitatem Regiam ab illo non accipiat igitur non erit inferior. Accedamus ad alia.

Articuli Secundi rationes diluuntur, quibus probatur, Papam non esse Dominum totius Orbis Christiani. Caput V.

RAtionibus Summorum Pontificum & dictis vir Theologus vtens, arbitratus est, cumulate ab illo fuisse demõstratum, Romanum Pontificem totius Orbis Christiani non esse dominum. Verum, vti rationes sunt inefficaces, ita Summorum Pontificum dicta nihil eius sententiam tuentur. Dicebat ille: Si totius Christiani Orbis Summus Pontifex esset dominus de iure diuino, id sane vel aliqua Scriptura, vel Apostolorum traditione deberet constare: at nihil habemus, nisi, traditas fuisse Regni cælorum claues, Regni autem terrarum nulla extat memoria, nullaue traditio Apostolica, igitur orbis Christiani non erit dominus. Ratio retro a nobis nec vnico quidem medio est euersa. Probauimus sacris testimonijs, a Domino oues Petro fuisse commissas, ouiumq. regimen eidem fuisse demandatum. Ad hæc, omnem potestatem, in cælo, & in terra, a Deo Patre, Christo fuisse datam, hancue in eius Vicario reperiri. Quare falso innititur fundamento hæc ratio, maleq. colligit qui eam sic deducit. Eius autem ambitus est Petri potestas, Christiq. Vicarij, cuius sunt claues, si accipiamus iurisdictionem Summi Pontificis eo modo, quem supra toties diximus. Cum, ad Petrum conuersus, dixit, *Quem dicunt homines esse filium hominis?* respondenti Petro, *Tu es Christus, filius Dei viui*, Dixit Dominus: *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam*. Fundamentum Ecclesiæ est Fides, quam Petrus confitetur, in Illoq. existit: Petrus autem petra, latitudo Clauium tanta erit, quanta est credentium fides. Cum deinde dixit, *Pasce oues meas*, his verbis regimen, vt iam fuit demonstratum, animarum, & iu-

& iurisdictionem elargiendo, vtriusque iurisdictionis curam demandando, tanta proculdubio erit iurisdictionis latitudo, quanti ambitus sunt Claues. Addebat ille: Christus non abstulit Regna ijs, quorum erant, quoniam venit ea perficere, quæ bene se habebant, non autem destruere: igitur, quando Rex infidelis fit Christianus, Regnum terrenum, quod habet, non amittit, sed ad æternum Regnum nouum ius acquirit: alioqui obesset Regibus Christi beneficium, gratiaq. naturam destrueret. Confirmans hæc Sedulij poemate, cuius initium est,

A Solis ortus cardine,

In ortum Domini nostri IESV Christi Regis Saluatoris nostri edito, in quo, alphabeti litteris, quasi gradibus, incedens, vir ille celebris, Ieremiam imitatus, laudes canit magnæ illius Natiuitatis, nobis semper felicissimæ, & summam Dei caritatem celebrat, in quo poemate hæc leguntur:

Hostis Herodes impie,
Christum venire quid times?
Non eripit mortalia,
Qui Regna dat cælestia.

Argumentum nec veris vtitur suppositionibus, nec quid necessarium concludit. Singulas partes perpendendo, omnia manifesta erunt. Supponit tamquam fundamentum, quod Christus non abstulerit Regna ijs, quorum erant. Quod quomodo cum veritate conueniat, non satis intelligo, Græcis, & Romanis Euangelium recipientibus. Audio Dominum, clamantem, ac dicentem Iudaismo: *Auferetur a vobis Regnum, & dabitur genti facienti hæc.* Lego Patrem Augustinum contra Petilianum hæreticum locum hunc interpretantem; & dicentem, verba illa omnibus impijs esse dicta. Quod si hæc omnibus impijs, & Iudæis simul fuerunt dicta, an vera sit suppositio, vnusquisque potest videre. Quod vero ipse tunc, dum vitam egit, non fecerit, hoc nihil refert. Non abstulit quidem Dominus noster Regna, vi opprimendo, sed noua Sacramenta, & nouam legem instituendo, ac promulgando, Iudæorum, ac infidelium Regna facta sunt credentium. Duo hæc mutuo se consequuntur: & vnum alteri fit comes, Regnum, & Religio. Persarum Regnum, quod nunc extat, & cum illo Turcarum, a religione falsa ortum habuisse, legimus. Verum, ne longe petamus testimonia, Hebræi, de Domino loquentes, hæc dixerunt: *Quid facimus, quia hic homo multa signa facit? Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum, & venient Romani, & tollent locum nostrum, & gentem.*

& gentem. Quod vero Regna, quæ tunc extabant, bene se haberent, hoc dubium est; & controuersum. Plena erat gens illa, & Regna Idololatria, atque superstitione. de gentibus loquor: Iudæa autem quo modo bene sese haberet, vnusquisque potest videre. hoc illi erat stabiliendum. Addebat, quod, dum infidelis Rex fit fidelis, non amittit ius Regni, sed nouum acquirit ius ad Regnum æternum. ratio est, quia, si id daretur, sequeretur magnum inconueniens, quod gratia destrueret naturam. Hæc adhuc mihi suspecta sunt. Si enim Regnum pendet a gentium libera voluntate; vt pro constanti habet vir iste doctissimus, (loquor ad hominem) Turcarum Princeps, a populo electus, propria animi deliberatione, vt leges populi, mores, ac statuta seruet, ac Dei, quem colit, religionẽ defendat, quod apud Tartaros, Turcas, & Persas in vsu esse tradũt historiæ: ille vero, qui eligitur, iuramento hoc affirmet se facturũ: Christianam Religionem suscipiens infidelis, an iura Regni retineat, erat ab ipso ratione, & diligentia explicandum. Cum additur enim, Gratia naturam destrueret, hoc certe non sequitur, quod a gratia destrueretur natura: destrueretur potius naturæ opus, nimirum, electio proueniens a libera populi voluntate, quam nomine Naturæ solemus appellare. Quod vero beneficium Saluatoris obesset, hoc etiam inde non infertur: quandoquidem, dato, quod amitteret ius Regni, cuncta quæ possidemus, sunt danda pro Regno cælorum: amitteret certe Rex ille Regnum temporale, & æternum acquireret; iure Reni temporalis spoliaretur, vt haberet ius ad Regnum æternum. Sedulij testimonium adductum, tantum abest, vt nobis officiat, quod potius confirmat ea, quæ diximus. Alloquitur magnus ille doctor Herodem regem, qui, imanissima barbarie, & furore concitatus, in pueros Bethleemiticos insæuiebat. horrendum facinus illi obijciendo, quærit ab ipso, cur sibi timeret? Christus enim Dominus noster non erat vi Regna ablaturus, sed dulci quodam attractu cordium, erat Ecclesiam instituturus. quæ & incrementum, & perfectionem erat hoc eodem modo habitura Licetq. Christus Rex esset, nihilominus Regia, Regaliue potestate minime erat vsurus. diuitiæ, & opes illi non erant necessariæ, quemadmodum ceteris Regibus, ad incutiendum populis timorem, & ad subijciendum gentes rebelles propriæ ditioni, ad tuendum se, ac populum suum, ad propulsandasq. iniurias. Cum itaque diuitijs non egeret ad hæc agenda, non essetq. vsurus Regali dignitate, frustra sibi timebat Herodes, impie, ac immanissime sanguine infantium glebas Bethleem tingebat, parentes illorum mæstitia afficiebat, proprio Regno damnum inferebat nece illa paruulorum miserabili. Verba sunt considerãda. Inquit Sedulius: *Non eripit mortalia.* Verbum illud *Eripere*,

cum

cum profertur vim quandam, & violentiam, more tyrannico, & iniusto, indicat. Porro, cum Dominus noster omnibus dominetur, omniumq. sit productor sanctissimus, aliena proculdubio quod esset erepturus, nullo modo debebat fure nos Rex suspicari. Verum iterum rationem sumamus: & illi satisfaciamus. Consilium auctoris est, demonstrare, Papam non esse dominum totius Christiani Orbis: & vtitur hac ratione. Christus non abstulit Regna ijs, quorum erant: nec enim venit, vt, quæ bene se habebant demoliretur, ac destrueret, sed vt perficeret: igitur, quando Rex infidelis fit Christianus, Regnum terrenum, quod iure obtinet, non amittit, sed nouum adipiscitur ius ad Regnum æternum; alioqui Christi beneficium obesset Regibus, & gratia destrueret naturam. Ea est uis, illud ve pondus argumenti. Regna sunt a populorum electione, non autem a gratia. igitur Summus Pontifex non est dominus totius Orbis. Quod vero sint ab electione, non autem a gratia, inde probatur, quia, si Rex infidelis fit Christianus, Regnum non amittit, quod possidebat, sed nouum ius acquirit ad Regnum æternum. Et Christus, veniens in mundum, non abstulit aliorum Regna, mundo conferens gratiã. Si Christus non abstulit Regna aliorum, vtique sunt a populorum electione: igitur Summus Pontifex totius Orbis Christiani non est dominus. Consequentia hæc quantam vim habeat, vnusquisque potest facillime iudicare. Quoniam scilicet non abstulit aliorum Regna, Christus, igitur illius Vicarius non erit dominus Orbis. non abstulit aliorum Regna: igitur sunt a populorum electione. Si ab illis abstulisset Regna, adhuc essent a populorum electione, tamquam a caussa media: neque inde sequitur, Igitur Vicarius illius non est dominus Orbis: quoniam, cum Papa sit Dei Vicarius, illi debent omnia subijci Regna. Qua in re illud certe non est prætereundum silentio, quomodo Electio sit caussa regni constituendi. Hoc simpliciter dictum, falsum est. Eligat populus Principem inhabilem, aut hæresi, aut aliquo crimine: electio certe Principẽ nõ constituet, tunc electione Rex constituetur, cum electio erit rite, & recte ab Electoribus facta. Atqui satisfaciamus rationi, & dicamus, quod, si quid probat, illud probat, Papam non esse dominum totius Orbis Christiani, vt imperet omnibus ordinarie, & de facto. Quod certe non asserimus: verum dicimus, totius Orbis Christiani eo sensu esse dominum, quoniam aliorum iurisdictiones ad hanc vti ad primam referãtur, & quod de iure omnibus præminet. Hoc autem esse falsum adducta ratio minime persuadet. Quomodo autem Paganis dominetur Regibus, alibi diximus, & quomodo etiam totius Orbis Christiani dicatur dominus. Postrema ratio hæc erat: Si Papa est totius Orbis Christiani dominus, ac Princeps, singuli quoque Episcopi e-

runt Principes in opidis, Episcopatus illorum subditis: siquidem id quod est Papa in Ecclesia vniuersali,est quilibet Episcopus in propria diœcesi. Si ergo Summus Pontifex est totius Orbis dominus,ergo & quilibet Episcopus in propria diœcesi:hoc veró a veritate longe, distat. Male colligitur hac ratione,quoniam eodem modo non se habet Episcopus in propria diœcesi, & Papa in toto Orbe Christiano. Etenim in Christi,Petriq. successoribus temporalis potestatis culmen,& fastigium reperiri,abúde,vt ingenij nostri vires ferút,(quas sé per perexiguas esse non negaui) fuit demonstratum. quod in Episcopis non inuenitur.Pariter etiá spiritualis dignitatis apex in Christi Vicario existit,non autem in Episcopis. Sacra consulamus Oracula: & hæc conspicua fient, omnisq. controuersia dirimetur. In nouissima cena,dicens,*Quotiescunque feceritis,in mei memoriam facietis*, discipulos suos,Sacerdotes ordinando, potestatem super corpus Christi,verum & spiritualis iurisdictionis, eis dedit. Post resurrectionem autem,dicendo, *Euntes, prædicate Euangelium omni creaturæ: accipite Spiritum Sanctum: quorum remiseritis peccata,remittuntur eis*;auctoritaté & potestaté donauit illis,ad annuntiandam remissionem peccatorum,eadem ve dimittendi.Fastigium autem potestatis, & auctoritatis, Petro est elargitus, cum Claues ei tradidit ligandi, atque soluendi. Verba id nobis manifeste indicant. Pollicédo beato Petro Claues,singulari numero hunc discipulum est allocutus, dicens: *Quem dicunt homines esse filium hominis?* Petro autem, respondenti, & confitenti,Christum esse filium Dei viui, cælorum Claues spopondit ei Dominus, dicens: *Tu es Petrus,& super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam,& tibi dabo claues Regni cælorum*.Singulariter Petrum est allocutus,& vsus est pronomine illo, *Tibi*, vt patefaceret summum huius potestatis culmen, ac apicem,in beato Petro reperiri. Eadem verborum serie vsus est Dominus,cum eundem Apostolum præficeret Ecclesiæ.Proprio nomine illú appellando,dixit: *Petre, amas me plus his?* Maiorem ab eo requirebat amorem,cui maiorem erat daturus potestatem.Promisit Petro Claues,non autem Apostolis.Commisit Petro Ecclesiam,non autem Apostolis. at,cum dedit potestatem Apostolis,& auctoritaté, sine Petro nihil est elargitus, quæ,proculdubio,certam faciunt fidé,Apostolos sine beato Petro nihil posse: contraque,Beatum Petrum sine illis,posse.Quę omnia diligenter tractata comperimus a Sancto Leone,in epistola,quæ refertur in c. ita dominus. cuius magni Pontificis epistolæ, receptæ fuerunt a Concilio Constantinopolitano, summoq. honore habitæ:vt prima actione legitur in Epiphanij epistola Ioánisq.Hierosolymitani rescripto. Vniuersalis est igitur hæc potestas Vicarij Christi,nó distincta,nó limitata,non contracta,ac veluti mensura quadá constituta,vti Episco-

97.Dist.19

porum,

porũ, quæ ſuis terminis eſt concluſa. Hinc Sanctus Pau.ad Rom. *Tu quis es, qui iudicas alienum ſeruum?* Summus itaque Pontifex, Chriſti Vicarius, characteris impreſſione eſt Sacerdos, Characteris dilatatione, ac perfectione Sacerdos magnus. Vt autem habet iuriſdictionem in Eccleſia vniuerſali ſupremam, ad cuncta maiora negotia exercenda, maximus Sacerdos exiſtit, Chriſti Sacerdotium repræſentans. Verũ illud eſt, omnes Epiſcopos dici Fratres Papæ, at hoc limitationis, declarationiſq. miniſterio eſt indigẽs. Fratres dici poſſunt naturæ conformitate. qua etiam ratione Chriſtus Saluator noſter, qui verus homo, veruſq. Deus eſt, hæc proferendo non eſt dedignatus homines vocare Fratres. *Nunciabo nomen tuum fratribus meis*, ſcriptum eſt a Beato Paulo, ad Hebræos. Secundo dicuntur Fratres, meriti æqualitate. Tertio, ordinis dignitate. Omnes namque Apoſtoli ordinis poteſtatem a Chriſto æqualiter receperunt. Epiſcopi autem Apoſtolorum perſonas, vt receptiſſimo vtar verbo; repræſentant, Papa autem beati Petri gerit vicem, Chriſtiue dicitur, exiſtitq. Vicarius. Hæc ſcripta legimus c. in nouo teſtamento. vbi ceteros Apoſtolos cum Petro pari conſortio honorem, ac poteſtatem a Domino accepiſſe, nimirum ſi ordinem reſpiciamus, & conſecrationem, vt ibi luculenter Gloſſator animaduertit, licet videre. Huc tendunt, quæ ſcripta ſunt in Concilio Tridentino, & c. quorum vices. At, cum ſermo eſt de iuriſdictionis poteſtate, nullus certe æqualis eſt Papæ in tali poteſtate. Epiſcopi omnes vocati ſunt in partem ſollicitudinis, ac adminiſtrationis: ſolus autem Papa in toto Orbe vniuerſalẽ habet adminiſtrationem. Hæc ſibi voluit Beatus Chryſoſtomus in homilia ſuper Ioan. dicens, a Chriſto Sanctum Iacobum in loco ſingulari decretum fuiſſe prælatum, Beatum vero Petrum totius Orbis magiſtrum, & doctorem, fuiſſe delegatũ. Super Apoſtolorũ Acta quin etiam ſcripſit, Petrum accepiſſe poteſtatem ſuper omnes homines, non quidem vt Moyſes, in gente vna, vel in vno populo, ſed in vniuerſo terrarum orbe. Adde, quod in Petro non tantum faſtigium poteſtatis ſpiritualis verum etiam temporalis exiſtit, vt iam dictum fuit. Quare nulla prorſus eſt illatio, nulliuſq. roboris adducta ratio. Ceterum, quoniam, argumentis non contentus, quædam afferebat patrũ dicta, hæc quoque ſunt perpendenda. illorum primũ erat Sancti Ambroſij ita loquentis, *Si tributum petit Imperator, tributũ Cæſaris eſt non negatur.* Et in epiſtola Athanaſij ad ſolitariã vitã agẽtes. Hoſius Epiſcopus ait: *Imperatori tibi Deus Imperiũ, nobis autẽ quæ ſunt Eccleſiæ cõmiſit.* Vnũ, & alterum teſtimoniũ, nullum nobis faceſſit negotiũ, nec ingerit laborẽ. in confutanda ſentẽtia aliorũ, Ijs, quæ ſupra sũt expoſita, vni, & alteri, cumulate fuit ſatisfactũ. Miles Chriſti exiſtit Imperator, Eccleſiæ aduocatus, ac protector, hac de cauſſa illi

Cap. 14.

Cap. 2.

21. *Diſt.*

Seſſ. 23. c. 4.

Diſt. 68.

illi tributa sunt reddenda, atque vbi desunt laicorum bona, ex ære Ecclesiæ stipendia ei sunt eroganda, quæ secum meditando Pater Ambrosius ait, tributum Cæsari non esse negandum. Addamus ijs, cumulatioris doctrinæ gratia, prædia illa tributum Imperatori reddere, quæ prius erãt Domini, vt dicunt, tẽporalis, & certũ reddebant tributũ, mox ad Ecclesiam transeunt onere proprio. Iustum est, ab Ecclesia solui tributũ illud, quod soluebatur a Domino prædij, qui scilicet idẽ donauit, vel vendidit Ecclesiæ. ob id tamẽ nõ subijcitur Ecclesia domino tẽporali, eiq. cõtribuat vt c. in qualibet, §. sãcimus, ac alibi legimus. Soluit etiã Ecclesia hoc tributũ pro caussa quã assignat Vrbanus Papa loco citato, nimirum c. tributum, pro pace, & quiete, quam tueri debent Imperatores. Ecclesiam, & clericos protegere. At, si sermo sit de agris, qui prius immunes erant, & Ecclesiæ donati fuerunt, nullum certe est dubium, quod tributum non soluunt. Verba autem Sancti Ambrosij de prædijs illis, quæ transeunt cum onere proprio, sunt accipienda, quemadmodum glossa insinuat in eodem capite. Si tributum, in verbo agri. Secundus item locus, quomodo sit exponendus, conspicuum esse arbitror ijs, quæ supra fuerunt allata. Imperium datum fuisse Imperatori a Deo, vt tractet temporalia, non autem spiritualia, Summo Pontifici Ecclesiam fuisse commissam, vt sacra tractet. nec tamen inde sequitur, quin Summus Pontifex possit etiam temporalia moderari. Adiecit his & alia duo loca Beati Leonis Papæ: vnum ex epistola trigesima octaua; alterum ex epistola quadragesima tertia. Quæ loca testantur, Imperatorem a Deo fuisse factum. Quæ testimonia haud officiunt nobis, asserentibus, a Deo Principes ad Principatum, & dignitatis culmen euectos fuisse. quin autem Papæ potestas ceteris superemineat, & quod mediãte illa aliæ non insint principibus potestates, inde non sequitur. Saul a Deo Rex fuit electus, a Samuele tamen vnctus, & constitutus fuit. Dauid quoque populi eiusdem Rex fuit Dei electione, & Samuelis postmodum electione, & vnctione. Coronatur a Summo Pontifice Imperator, & vngitur, eligitur quoque ab Electoribus, à Christi Vicario ad hoc officium ordinatis, & delegatis. Successione Rex fuit Salomon, at a Sadoco Sacerdote vnctus est, & Rex constituitur illa vnctione, si potestatem attendamus. quamobrem neganda est merito illa consequentia. neque enim ex verborũ contextu talis illatio sequitur. Peccat argumentum, vt logici aiunt, per fallaciam consequentis. Gentes (gratia exempli) diuinitus consecutæ sunt baptismum. igitur non per ministrum. Aaronus, ac filij eiusdem diuinitus sunt Sacerdotes: igitur non medio Moyse? In Exodo dixit Dominus: *Vestes his omnibus Aaron fratrem tuum, & filios eius cum eo; & cunctorum consecrabis manus, sanctificabisq. illos, vt Sacerdotio*

Dist. 33. q. 8

Cap. 28.

cerdotio

cerdotio fungantur mihi. A Deo habuerunt Sacerdotium, præbente manu Moyse. Sui Iuris approbationem, consecrationem, vnctioné, & Diadema quoniã a Papa obtinet Imperator: ideo concludimus, hæc eadẽ a Deo illi obuenire Papa mediãte. Deus aliquà facit immediate, ea scilicet, quæ creat. aliqua vero medijs creaturis. In Exodo frequens est huius elocutionis vsus: *Locutus est Dominus ad Moysen*. Doctores interpretantur per Angelum. Quare nil obsunt sententiæ nostræ adducta testimonia, qui, vti asserimus, omnes dignitates a Deo prouenire, ita affirmamus omnes potestates, & iurisdictionem ad primam, in Summo Pontifice existentem, tamquam ad metrum, & mensuram aliarum referri. His adijciebat nonnulla alia dicta Beatorum Pontificum, Gelasij, Gregorij, Nicolai, Alexandri, ac Innocẽtij. Quæ fere omnia, qua nam intellectione sint accipienda, supra exposuimus. Primum est Beati Gelasij quod legitur c. Duo sunt, de quo fusius superius dictum fuit. Ceterum, quoniam obseruat vir iste doctissimus quædam, illa sunt adducenda, & reijcienda. Animaduertit, ibi non esse sermonem de sola executione, sed de ipsa potestate. Ait ille: *Ne dicant aduersarij, vt solent, Papam quidem habere vtramque potestatem, at executionem alijs demandare. Gregorius, ad Mauritium scribens, ait. Potestas super omnes homines dominorum meorum pietati cælitus data est.* Hæc animaduersio ad nostrũ nõ facit negotium. numquam negaui, nec alios negantes legi, potestatem rerum temporaliũ Imperatori inesse. ego lippus in Sole non caligo, multo minus ceteros, aquilinis oculis præditos caligare credidi. Dico ego, rerum temporalium potestatem a Deo Imperatori fuisse elargitam. quemadmodum etiam Sancti Gregorij Papæ verba testantur. Verum assero, inde non sequi, quod talis potestas, omnisq. aliã, Summi Pontificis iurisdictioni non subijciatur. Consequentiã inualidam esse: Potestas hæc, est a Deo. igitur non est Papæ potestati subdita: nunc demonstraui. Patefeci quinetiam, licet sit a Deo, adhuc tamen verum esse, quod dependeat a Summo Pontifice. Loca etiam, quæ ex Beato Nicolao excerpta adducũtur, nullũ nobis afferunt laborẽ. Primus locus nil aliud legentem monet, nisi, quod in ijs, quæ ad iurisdictionẽ attinent, cũ Sũmus Põtifex nihil noui efficiat, quod imminuat potestatem Principũ, multo magis (modeste loquitur, ac lene uir Sanctus) Principes, Ecclesiæ iura non debent sibi vsurpare. Secundum vero dictum, iam fuit superius declaratum. Vnum dumtaxat addo. Cum legimus officiorum horum discrimen, id caste est intelligendum. nec enim est ijs concludendum, Papam carere omnino executione rerũ temporaliũ, & pugnæ præcipue. Siquidem, vt immediate nõ licet, se miscere pugnis ac bellis: nihilominus medijs alijs, hæc facere potest. Tali sensu sunt accipienda verba Gregorij Papæ c. si in morte, & Patris Ambrosij. c. vides

23.q.8.q.3.
Dist.63.q.6

c.vides

23.q.8.q.3 c. vides, & c. Adrianus. Arguebat autem dicens, vel Summus Pontifex a Regibus, & Imperatoribus, hanc executionem potest auferre, tamquam ipse Summus Pontifex, & Imperator; aut non potest. Si primum detur, erit maior Christo; si secundum concedatur, non habet potestatem regiam. Ratio hæc supponit ea, quæ incassum probare nixus est. Respondeo, quod potest: vt etiam supra fuit demonstratum, tamquam ille, in quo apex vtriusque dignitatis fulget. at, cum infert, [illegible]itur erit maior Christo, consequentia est neganda. Caussa negationis patet. Nō exercuit autem hāc Christus dignitatem caussis alibi a nobis expositis. Venio ad Alexandri decretum, c. si duobus, §. denique. Qui, interrogatus, num appellatio a iudice sæculari ad Papam teneat, respōdit, *Tenet quidem in ijs, quæ sunt nostræ temporalis iurisdictionis subiecti, in alijs vero secundum iuris rigorem credimus non tenere*. Item c. caussam, *Nos attendentes, quod ad Regem pertinet, non ad Ecclesiam, de talibus possessionibus iudicare, &c.* Ambæ instantiæ facili labore tolluntur. Sunt appellationes in duplici differentia, vel negotiorum difficillimorum & summi ponderis, vel in mediocritate quadam collocatorum. in primis locum habet appellatio ad Summum Pontificem, non autem in secundis. Cum appellamus a Rege, aut ab alio iudice ad Papam, nec temere, nec leui de caussa id est faciendum, ne imminuatur Principis auctoritas, venia, & facilitate appellationum: sed in caussis dumtaxat summæ vrgentiæ, vbi ui ius nostrum pessum dari videmus, tunc ad supremum confugimus iudicem, cuius officium est huiusmodi causas iudicare. Sed, quæ supersunt, ponderemus, obsecro. Citauit, ad propriam roborandam doctrinam, decretum Innocentij Papæ c. solitæ. vbi Christi Vicarius similem se facit Soli, Imperatorem Lunæ, qui locus quoniam supra in gratiam nostri adductus fuit, & discussus, nunc bona venia relinquatur intactus. Tantum enim abest, vt sententiam nostram euertat, quod illam potius roboret, atque firmiorem reddat. Ad vltimum locum adductum me conuerto, qui erat Epistola Summi Pontificis in c. per venerabilem. Dicebat Theologus iste doctissimus, verbis harum litterarum conspicuum esse, Papam solum in Patrimonio Beati Petri, in temporalibus habere plenam potestatem, in alijs vero regionibus minime. Et ibidem addebat, a Rege nullum superiorem in hac vita recognosci. Verba hæc sunt: *Insuper, cum Rex in temporalibus superiorem minime recognoscat, sine iuris alterius læsione, in eo se iurisdictioni nostræ subijcere potuit, in quo videtur aliquibus, quod per se ipsum, non tamquam pater cum filijs, sed tamquam Princeps cum subditis, potuit dispensare. Tu autem nosceris alijs subiacere.* Hæc Beatissimus ille Pontifex. Ex quibus colligit doctissimus vir, Regem

Marginal notes: Dist. 63. q. 6 — Ex de Ap. — Ex. q. fi. si. leg. — Ex. de ma. & ob. — Ex. q. fi. si. leg.

gem in temporalibus neminem cognoſcere ſibi ſuperiorem. Qui locus, licet prima facie, neſcio quid roboris maximi videatur in ſe cõtinere, nihilominus, ſi recte quis eum conſiderabit, videbit profecto, quod gratis adducitur. Si quidem in eo reſcripto hæc leguntur verba: *Rationibus igitur his inducti, Regi gratiam fecimus, requisiti, cauſſam tam ex veteri, quam ex nouo Teſtamento trahentes, quod nõ ſolum in Eccleſiæ Patrimonio, ſuper quo plenam in temporalibus gerimus poteſtatem, verum etiam in alijs regionibus, certis cauſſis inſpectis, temporalem exercemus iuriſdictionem: non quod alieno iuri præiudicare velimus, &c.* Non dicit Summus Pontifex, dumtaxat ſe habere poteſtatem plenam in temporalibus, in Eccleſiæ Patrimonio, negando, alibi ab eo exerceri temporalem poteſtatem: ſed loquitur de poteſtate efficiendi filios legitimos, dicens, non tantum in Beati Petri Patrimonio, verum in alijs ditionibus, id ab ipſo fieri poſſe. Cum vero actus iſte ad iuriſdictionem ſpectet, plane ex ijs colligere poterimus Papæ iuriſdictionem omnibus præſtare, ac omnia amplecti loca, ſuã vbiq. poteſtatem exercendo caſualiter. Vt autem res plene intelligatur, cognoſcaturque, locum hunc magis noſtræ, quam oppoſitę fauere ſententiæ, non grauabor, ea qua fieri poterit, breuitate illa hic referre, quę Chriſti Vicarius in ea epiſtola lectores docuit: vt vnuſquiſque poſſit iudicare, hanc veritatem, & adductum teſtimonium in noſtrum auxilium iuſte poſſe vocari. Humili ſupplicatione, precibuſq. rogatus Summus Pontifex ab Archiepiſcopo Arelatenſi, illius ſcilicet partis Galliæ, quæ Narbonenſis paſſim appellatur, vt cuiuſdã nobiliſſimi viri illius regionis filios titulo, vt dicunt, legitimationis, dignaretur decorare, ne obiectio natalium, illis eſſet impedimento, in adeunda patris hereditate. Audaciam, animumq. accipiebat filiorũ pater rogandi Pontificem, ab illoq. poſtulandi hanc gratiã, eo quod Francorum Rex vxorem Reginam cum dimiſiſſet, & ex alia poſtmodum ſuperducta puerum, & puellam ſuſcepiſſet, ita & ipſe, legitima vxore exploſa, aliam ſibi copularat, ex qua filios genuerat, quemadmodum cum filijs Regis, illegitimo thoro natis, ex benignitate Sedis Apoſtolicæ diſpenſauerat, ita quoque cũ ſuis eſſet diſpenſandũ. Papa, his reſpondens ſupplicationibus, negat petenti gratiam. Ne autem quis ſuſpicaretur, hoc ea de cauſſa fieri, quoniã in aliena iuriſdictione huiuſmodi poteſtatẽ non poſſet Papa exercere, cum filios illegitimos idoneos, ac legitimos facere ad actus ſæculares, ſit Imperatoris, Regiſue munus, cuius eſt leges condere, ac illas (vt ita dixerim) ferire, ac iugulare, & tollere: Pontifex oſtendit, primo in Chriſti Vicario plenam eſſe huius facti auctoritatem, deinde huius viri caſum eſſe valde diſſimilem a Regis Galliarum euentu. Probat autem, ab Apoſtolica Sede ſuper hoc plenam haberi poteſta-

tem, hisce vtendo rationibus. Primo, quoniam, diuersis caussis inspectis, Apostolica Sedes cum quibusdam dispensauit, minus legitime natis, non naturalibus tantum, verum etiam adulterinis, vt possint in Episcopos promoueri. verisimilius itaque erit, & probabilius reputabitur, vt possit legitimare ad actus sæculares, hocq. præcipue, si, præter Romanum Pontificem, inter homines superiorem alium non cognoscant, qui legitimandi habeat potestatem. Hoc roborando, confirmat, quoniam ceteri Principes, ad actus sæculares huiusmodi filios, legitimationis ditant honore, Pontifex Maximus non tantum ad hos actus verum ad spirituales, vt dictum est, in quibus maior prouidentia, & auctoritas, & idoneitas requiritur, legitimos facit. Quod autem in maiori conceditur, in minori licitum esse videtur. Argumento præterea a simili ducto, perseuerat in probanda conclusione. Probatio est hæc. Eo ipso, quod aliquis ad apicem Episcopatus attollitur, eximitur a patria potestate. &, si simplex Episcopus, scienter alterius seruum ordinaret in presbyterum, licet ordinator domino satisfacere teneretur, ordinatus tamen iugum euaderet seruitutis. Monstruosum siquidem videretur, vt, qui legitimus ad spirituales fieret actiones, circa sæculares actus illegitimus remaneret. Porro, si in spiritualibus dispensatur, in temporalibus quoque dispensatum esse, intelligitur. His concludens, in Patrimonio Beati Petri a Sede Apostolica id libere effici posse, in quo & Summi Pontificis auctoritatem exercet, & Summi Principis exequitur potestatem. Quod autem illius viri Illustrissimi casus sit dispar, ac longe dissimilis, ab euentu Galliarum Regis, docet, quia Francorum Rex per Rhemensem Archiepiscopum, Sedis Apostolicæ Legatum, fuit per sententiam separatus: ille vero, propria temeritate ductus, vxorem a se ipso seiunxit. Rex, antequam ad ipsum prohibitio de non contrahendo cum altera peruenisset, filium, & filiam susceperat; ille vero, in Ecclesiæ contemptũ, aliam vxorem superducere tentauerat. Rex e contra matrimonio obiecit impedimentum affinitatis, & coram præfato Archiepiscopo testes induxit; at ille Narbonensis, nihil, quod diuortium induceret, obiecerat. Postremo, cum Rex in temporalibus superiorem minime recognoscat, sine iuris alterius læsione, in eo se iurisdictioni Apostolicæ subijcere potuit, in quo videretur aliquibus, quod per se ipsum, non tamquam pater cum filijs, sed tamquam Princeps cum subditis, potuit dispensare, at Gallus Narbonensis subditus erat. Hisce rationibus inductum Regi gratiam fecisse, ex veteri, nouoque Testamento caussam trahendo, non solum in Ecclesiæ Patrimonio, super quo plenam in temporalibus gerit potestatem, verum etiam in aliorum Principum ditionibus, posse filios ex amplexu illegitimo

natos

natos, legitimos facere, docet Christi Vicarius. Ex quibus primo colligitur, in Summo Pontifice apicem vtriusque potestatis reperiri. Inquit Papa, in Patrimonio Beati Petri libere potest Apostolica Sedes id efficere, in quo & Summi Pontificis auctoritatem, & Summi Principis potestatem, exercet. Adiectiuum illud *Summi* vt *Pontifici* additum, dignitatis Sacerdotalis culmen in Papa denotat; ita etiã adiunctum, *Principi*, fastigium Principatus in eodem debet indicare. Cum enim eodem modo vtrobique iaceat, nulla voce contrahente seu limitante, vtrobique vt eundem pariat sensum, est necesse. Colligitur secundo id quod sæpius hactenus dictum fuit: Papam scilicet in toto orbe Christiano habere temporale dominium, seu mauis potestatem, ac iurisdictionem, licet illam dumtaxat ordinarie exerceat in Patrimonio Ecclesiæ. Hoc liquet. Rogatur Papa a quodam Principe Galliæ Narbonesis, vt filios suos legitimationis gratia honestet. Regio illa inter partes Patrimonij Beati Petri non adnumeratur. Actus ille ad Principem habentem iurisdictionem, & illius regionis auctoritatem, seu potestatem spectat: attamen testatur Papa, testimonijs acceptis a nouo, ac veteri Testamento, in remotis partibus illis, ac alijs a Beati Petri Patrimonio distantibus, id facere posse. Disputat Pontifex, &c, vt dubium soluat, an scilicet possit filios legitimos facere, in parte Galliæ, soluendo, ostendit quod potest, licet gratiam deneget, vt liberaret animum omnium, & præcipue postulantis a dubitatione, an scilicet posset legitimationis gratia honorare filios subditorum alterius Principis. Docet, tali actu se habere plenam potestatem, libere autem ea vti in Beati Petri Patrimonio. Vox illa, *Præcipue*, comparatiuum redolet, ad aliud ve refertur, ad aliam partem, in qua non ita exercet, omni semoto respectu, propriam Principis auctoritatem. Id etiam aduerbium *Libere* iudicat: hoc aduerbium refertur ad id, quod aliquo respectu, seu aliqua ratione, minus libere exercetur. at libere in Ecclesiæ Patrimonio, minus libere in aliorum ditionibus: quoniam in illo ordinarie, in ijs casualiter Papa Principis vtitur potestate. Colligitur quinetiam, in Summo Pontifice superiorem auctoritatem reperiri Regum potestate. Si enim Regum filij illegitimi, Papæ auctoritate habiles fiunt ad Regnum, actus vero talis auctoritatem requirat superioris, cum id a Rege nequeat fieri, sed a Pontifice agatur, proculdubio talis auctoritas erit eminentior. Accedo modo ad argumentum: respondeoque, illis verbis nos doceri oppositum. Ait Beatus Pater, non tantum in Patrimonio Ecclesiæ, verum etiam in aliena ditione, plenam habere potestatem, filios spurios legitimationis gratia decorandi, libere autem, atq. omni semoto respectu, in Patrimonio Beati Petri, vbi Summi Principis exequitur potestatem.

Duo hic affirmat. Quorum vnum est, in ditionibus aliorum Principum plenam habere talis actus potestatem; alterum est, libere eam exercere in Ecclesiæ Patrimonio. Non dicit, quod solum habeat potestatem in Patrimonio Beati Petri, quemadmodum illi asserunt. Vsus liber refertur ad Ecclesiæ Patrimonium, plenitudo potestatis ad omnia loca, omnes ve ditiones. Verba etiam secundo loco adducta illorum destruunt sententiam, qui oppositum sentiunt, nostramq. confirmant, atque consolidant. Comparat Papa subditum cum Rege, vt vidimus, cur ve cum filijs Regis dispensarit, & cum filijs subditi neget dispensare. ait, quod latum est inter hos discrimen: Rex est sui iuris, ac mancipij, nullum habens superiorem in proprio Regno, cuius sit munus filios legitimationis honore decorare, at subditorum filij cum habeant superiorem Regem, illius erit munus tales filios legitimatione honestare. Sine alterius læsione Rex, & Princeps, potest se alterius potestati subdere: at subiectus, alienæ subdens se potestati, lædit proprij Principis auctoritatem, quemadmodum læditur auctoritas iudicis, ad quem primo spectat caussas audire, ac primam proferre sententiam, vbi quis superius tribunal tentat adire. Cum ait, Regem non habere superiorem, comparat illum cum subditis in propria ditione, non autem loquitur absolute: quoniam loquendo simpliciter, Rex quoque subditur potestati primæ, vt diximus. Ipse Summus Pontifex, se ipsum declarando, ait, quod, cum in aliena iurisdictione dispensandi vtitur auctoritate, aliorum iurisdictioni non vult præiudicare. Papæ temporalis potestas, licet proprijs concludi terminis, dici possit, si eius vsum quotidianum liberum aspiciamus, atque vt Principis Apostolorum Patrimonio est accommodata, nihilominus casualiter, & in se considerata in omnibus Christi Principum ditionibus habet suas uires. Verba vero illa, cum Rex in temporalibus minime recognoscat, haud nos docent, Regis potestatem Papæ potestati non subiacere; siquidem quę sequuntur, contrarium indicant: verum innuunt, Regem in proprio Regno non recognoscere superiorem, non autem quod extra ditionem non habeat Pontificem Romanum superiorem. Glossa non est silentio inuoluenda: quæ ait, quod, si de facto non subijcitur, de iure subditur: quoniã, licet Principes sint sui iuris, ac libere propriã exerceant auctoritatem, nihilominus inde nõ sequitur, quin a Papa possint iudicari. Non sunt hæc duo adeo opposita, vt simul non possint existere: quod libere exercere valeat auctoritatẽ, & quod habeat superiorem iurisdictionem, vt alibi demonstrauimus. Hac de caussa, & his, quæ nunc, late explicauimus, dixit Sanctus Bernardus, quod non debet mittere Papa falcem in messem alienam. & hoc sensu loquuntur Pontificiæ sanctiones, c. cum ad verum c. quoniam idem, c.

solitæ.

solitæ. quæ omnes locum habent, si loquamur de Papæ auctoritate, ratione quotidiani vsus in Ecclesiæ Patrimonio, vbi terminis quibusdam cóclusa iudicari potest, & de exercitatione potestatis Principum in eorum ditionibus in subditos: at, si loquamur casualiter, & ratione eius latitudinis, de iure in omnibus iurisdictionibus, si exerceatur, non erit incongruum. discreta est ab alijs, vt Patrimonio Ecclesiæ est accommodata. Hæc hactenus. Ad tertiam disputationis partem accedamus.

Diluuntur rationes, Probantes, Papam nullam habere temporalem iurisdictionem directe.

Caput VI.

VErum, quemadmodum argumenta hactenus adducta infirma fuerunt, ad probanda huius viri placita; ita sane minus sunt efficacia, quæ ornato verborũ apparatu construit, vt probet, Summum Pontificem nullã habere iurisdictionem temporalem. Quibus equidẽ satisfaciendi laborem æquo animo recusare poteram, cũ nõ semel, sed bis, ac ter, in reijciendis Hugonis, Catharini, & Soti rationibus, hæc quoque euerterim. Verum, quoniam nonnulla ab hoc excultissimo Theologo sunt addita, iccirco nouo examine eas perpendere decreui, vt nihil supersit, quod studio meo nõ fuerit discussum, atque dilucidatum. Argumentũ erat hoc. Christus, vt homo, cum in terris vixit, tũc non accepit, nec voluit vllum temporale dominum. Summus autem Pontifex Christi Vicarius est, & nobis repræsentat, qualis Dominus noster erat, dũ hic inter nos homines viueret: igitur Papa nullũ habet tẽporale dominiũ. Vt vero probaret huius rationis vnã, & alterã propositionẽ, longa vtebatur oratione, a Soto, Catharino, ac Sandero mutuãdo. Aiebat primo, Christũ fuisse quidẽ semper, vt Dei filiũ, Regẽ, ac dominum omnium creaturarum, eo modo, quo eius Pater; sed hoc Regnũ eius æternũ esse, & diuinũ, nec tollere dominia hominũ, nec posse Pontifici conuenire. Fuisse præterea Christum, vt hominem, Regem hominum spiritualẽ, & habuisse potestatẽ amplissimã in omnes, tã fideles, quàm infideles, in ordine ad salutem æternã, ita, vt posset obligare ad fidem, & Sacramenta sua suscipienda. futurum etiam post diem iudicij, hoc spirituale Regnum Christi etiam sensibile, & manifestum; & ita inchoatam esse gloriam

huius

huius Regni, in ipso capite nostro Christo, quando a mortuis resurrexit. Ceterum, hoc etiam non esse Regnum temporale, qualia sunt nostrorum Regum, nec posse Pontifici communicari, quia præsupponit resurrectionem. Potuisset denique, Christum hominē, si voluisset, & expedire sibi visum fuisset accipere Regiā auctoritatē tamē no luisse, ac proinde non accepisse, nec habuisse non solum executionē, dominij, & Regni, sed nec auctoritatem, nec potestatem, vllius Regni temporalis. Id probabat, quoniam, si habuit Regnum, aut hereditaria successione, aut electione, aut iure belli, aut dono speciali habuit. at nullo horum modorum Regno potitus est: igitur nullo modo illud obtinuit. Quod successione hereditaria Regnum non habuerit, inde probatur, quoniam, tametsi ex Dauidis familia descenderit, tamen non constat, an ipse esset Dauidi magis proximus, quam multi alij, qui eiusdem er[illegible] familiæ, & propterea tunc ab eadem familia Regnum erat ablatum, idq. volente Deo, qui etiam prædixerat ex Iechoniæ familia, vnde Christus, fuit oriundus, nullum futurum Regem temporalem. Ierem. *Hæc dicit Dominus: Scribe virum istum sterilem, virum, qui in diebus suis non prosperabitur. nec enim erit de semine eius vir, qui sedeat super solium Dauid, & potestatem habeat vltra in Iuda.* Ex hoc autem Dominum traxisse originem constat ex Matthæi verbis. Nec titulo electionis. quoniam in Euangelio Sacro Sancti Lucæ legimus: *O homo, quis me iudicem constituit, aut diuisorem inter vos?* Hoc est, neque Imperator, neque Respublica. Ad hæc, apud Ioannem Sanctum legitur, quod, cum cognouisset Dominus, vt turbæ eum raperent, Regemq. constituerent, fugit. Nec dono speciali. quoniam, cupiens a suspicione liberare Pilatum, vt Theophylactus, Beatiq. Augustinus, & Cyrillus interpretantur, dixit., *Regnum meum non est de hoc mundo.* Hæc est tota, ac integra ratio, quam prolixiore sermone, Sotus construxit. probationes vero apud Ambrosium Catharinū leguntur. Omnibus, vt dixi, supra fuit satisfactum. at in veritatis gratiam, iterum respondendi onus minime recusabo. Peccat argumentum in illatione, cum infert, Summus Pontifex, Christi Vicarius, repræsentat Christum, inter homines in hoc mundo degentem, igitur non est in illo Regia potestas. Duo supponit antecedens: quorum vnum limitationis est indigens, alterum vero omnino est negandum. Supponit, quod Summus Pontifex repræsentet Christum omnibus modis. quod sane contracte est accipiendum: nimirum, vt est caput Ecclesiæ huius visibilis, ac militantis, vt ve in illo est culmen potestatis. Supponit secundo, quod in Christo non fuerit Regia potestas. quod proculdubio negandum est. etenim iam demonstratum fuit, in Domino Saluatore nostro, & Regiam potestatem, & actus quosdam huius potestatis extitisse

Ierem. 22. 1 Cap. 12. Cap. 6. Cap.

tisse. Ideo illatio est neganda. Probabat illationem, sed incassum: vt iam patebit, ac manifestum etiam fuit in anteactis disputationibus, quas cum Catharino, Sotoque habuimus. nam ex communibus ratio nes existunt. at, demonstrationes ex proprijs cōstare, me docuit. Ari stoteles, non autem ex communibus. Si dixero, Fabricius ridet, quoniam est animal, male colligo, caussam communem assignando. non enim ideo ridet, quoniam est præditus sensu, quo animal existit, sed quia rationis est compos, atque admiratiuus, vt in ijs, quæ de risu, & de ridiculis edidi, memini me demonstrasse. Ita sane in re proposita. ex communibus constant probationes, ideo nil cogunt. Eas consideremus. Probat, quod non fuerit Rex electione, loco ex Euangelio Sancti Lucæ desumpto, vbi Dominus adolescenti familiæ herciscundæ, & cōmuni diuidundo (vt iuris interpretes aiunt) intēto, dixit. *O homo, quis me iudicē constituit, aut diuisorem inter vos?* Hæc ratio ex communibus nimis constat. nam non eo quod caussam illam iudicare, iudiciumq. proferre negauerit, iccirco non erat Rex electione. Innumeri propemodum sunt iudices, qui nec sunt Reges electione, neque talibus Regibus constituti iudices. Multo maioris est ambitus, caussas iudicare, quā fungi Regia dignitate. Negādo proferre sententiā, & declinādo ab illo iudicio, nō sequitur quod Rex non fuerit. oppositū cōsequentis optime iungitur cū suo antecedēte. Quare, vt logica ratione, seu regula vtamur, nullius est roboris consequētia. Quid vero locus ille adductus habeat momenti, alibi ex Patre Ambrosio, & Beato Thoma, declarauimus. vbi ostēdimus, nostræ opinioni minime aduersari. nihil enim aliud docet locus ille, nisi quod exercitiū talis potestatis tunc libere noluit, nō autē quod potestas in Christo iudicandi non extiterit. Addebatur locus Ioannis Euangelistæ ad hæc confirmanda: vbi docemur, Dominum aufugisse, cum Hebræis in animum incidisset, vt illum raperent, & Regem constituerent. Probatio hæc prope magis ad rem accedit, licet nullam habeat efficaciam. Quare enim aufugerit Dominus Iesus, Saluator noster, satis expressum fuit. Redeamus ad probationem. Hæc, ut dixi, magis sapit artem: electio enim, vt colligitur ex Sancto Thoma, & ex Aristotele est multorum placentium in ordine (quod etiam verbum quodammodo indicat) vnius præacceptio: sicut, si quis, facturus iter, quod & nauibus, & equo peragi possit, commodiq. gratia, nauem eligat, is ex duobus alterum eligit. Electio vero, vt speciatim de illa loquamur sicut Ostiensi arrisit (quod etiam colligitur ex c. cum in cunctis, & c. quia propter, de elec. & c. cum olim, de arb.) est idoneæ personæ ad dignitatem, vel fraternam societatem seruata forma Canonica, vocatio. Porro, cum hic, vt Euangelista scripsit, turbis esset animo, rapere Dominum, vt Regem constituerent,

1. 2. q. 13. 5. Ethic.

Ostien.

rent; proculdubio locus iste proprius est magis, accommodatusue rei propositæ. Verum liceat obsecro antiquum imitari institutum quod Hebræis familiare fuit; obiectionem obiectione repellere. Ita Dominus Scribarum, & Pharisæorum nequitiam repressit, quemadmodum ex Sancti Matthæi Euangelio colligitur. Illis obijcientibus, cur discipuli illotis manibus manducarent, obiecit Dominus, quare ipsi mandatum Dei transgrederentur, propter eorundemmet traditionem. Virgilius quoque, dum cantu pastores certare facit, Menalcam, & Damoetam, coram Palæmone, hæc scripta reliquit.

Cap. 15.

DA. *Dic, quibus in terris (& eris mihi magnus Apollo)*
Tres pateat cæli spatium, non amplius vlnas.
ME. *Dic, quibus in terris inscripti nomina Regum*
Nascantur flores: & Phyllida solus habeto.

Vnus pastor, alterius pastoris obiectionem, noua repellit obiectione. Sequar antiquum institutum, & dicam ego. Summitati Crucis, cui affixus fuit Saluator noster, tabella apposita fuit, in qua titulus hic legebatur, *Iesus, Nazarenus*, Rex *Iudæorum*; vt in Euãgelio Beati Ioannis scriptum legimus; vel, *Hic est Iesus Rex Iudæorum*: vt Sanctus Matthæus scripsit; seu, *Rex Iudæorum*: vt habet Euangelistæ Marci Euangelium. Docebant hæc verba lectorem, Dominum nostrum fuisse Regem Iudæorum. Aegre tulerunt ipsi, Pilatumq. adierunt, eum rogantes, vt, titulum immutando, scriberet, quod ipse dicebat, se esse Iudæorum Regem. Hæc flagitantibus Hebræis, respondit Pilatus: *Quod scripsi, scripsi*: inscriptionem relinquens intactam. Iam vero, cum hæc omnia magno mysterio fuerint peracta, & Dei nutu; dicam ego, ex hoc loco colligi, Dominum nostrum fuisse Regem. Ad hæc, Pilato interroganti, an esset Rex Iudæorum, respondit Dominus, vt in Euangelio Sanctorum Matthæi, & Marci, legimus, *Tu dicis*: his verbis confirmans, se esse Regem. Negabit forte quispiam, verbis illis affirmari a Domino, quod esset Rex. At, qui hæc aut dixerit, aut conceperit, meminisse oportet, hanc fuisse phrasim, & modum dicendi IESV Saluatoris nostri, quo affirmabat. Cum ductus esset coram Principe Sacerdotum, ab illoq. his verbis fuisset rogatus: *Adiuro te per Deum viuum, vt dicas nobis, si tu es Christus filius Dei viui*; dixit illi: *Tu dixisti*. Si verba illa, *Tu dixisti*, attendamus, & interrogationem aspiciamus, necesse est confiteri, verba illa esse affirmantia. Adiuratus per Deum viuum, & respondendo, *Tu dicis*, quod erat, minime negauit, sed confessus est, & affirmauit. Confirmemus hæc Sancti Marci Euangelio, qui, hunc eundem actum scribens, habet hæc verba: *Rursum Summus Sacerdos interrogabat eum, & di-*

Matth. 26.

Cap. 14.

& dixit ei: Tu es Christus, filius Dei benedicti: Iesus autem dixit illi, Ego sum & videbitis filium hominis sedentem a dextris virtutis Dei, & venientem cum nubibus cæli. Quod etiam Sanctus Matthæus expressit, dicens, *Verumtamen dico vobis, amodo videbitis filium hominis sedentem a dextris virtutis Dei, & venientem in nubibus cæli.* Quare, cum idem sit dicendi modus, dum respondet, an sit filius Dei Viui, & an sit Rex, vti respondens primæ interrogationi, *Tu dicis*, affirmatiue respondet, ita etiam, eodem modo respondendo, ac ijsdem verbis, interrogationi, an esset Rex, dicendum est, & pro certo habendum, quod affirmet, & assertiue respondeat, non autem negatiue. Obiectioni autem dicendum est, quod, cum Dominus Rex Regum, & vniuersalis dominus omnium, non erat, cur fieret illius paruæ multitudinis, &, qui iam Rex erat, ab illis turbis Rex constitueretur. Addendum est ijs, Glossam asserere, a Domino id fuisse factum, vt doceret mundi electos prospera fugere, quæ animū præpediunt in via Dei. docuit, opes, & diuitias fore contemnendas, vt facilius sit nobis iter ad cælum Ratio præterea, qua vsus est, probando, Dominum non fuisse Regem speciali dono, eadem laborat infirmitate: ex communibus namque conflata est, non autem ex proprijs. Si quid demonstrat, id ostendit in Christo simpliciter non fuisse Regnum, non autem quod dono nō acceperit Regnū. Latius est, Regnum non habere, quam dono Regnum non accepisse; siquidem multi sunt Reges electione, & hereditaria successione, qui non sunt donatione. *Donum*, quemadmodum Beatus Thomas aiebat, ab Aristotele accipiens, *est datio irredibilis, idest quod non datur intentione retributionis.* Et hoc modo dicit gratuitam donationem. Hinc primo Sentent. Aristotelem quoque secutus scripsit: *Donatio, est datio liberalis, siue irredibilis, idest recompensationem non intendens.* Et Azo dicebat: *Donatio, est rei licitæ facta collatio.* definiens donationem inter viuos, vt plerique doctores sentiūt. Hæc eadem habemus l. Donatio, ff. eo. tit. Quæ cum sic habeant, demonstrādum erat, quod tali titulo Regnum non obtinuisset. At verba illa, Pilato Præsidi dicta, hoc profecto persuadere non possunt. Quid vero sit respondendum huic obiectioni, ijs, quæ alibi sunt dicta, fit manifestum. Quæ vt maiorem accipiant soliditatem, locum ponderemus. Dubio procul, si verbis noster Saluator negasset, se esse Regem, Pilatus ex illis haud collegisset, quod Dominus esset Rex. Statim enim ac IESVS dixit, Regnum meum non est de hoc mundo, intulit Pilatus: Ergo Rex es tu? Conclusio hæc, quæ interrogatione profertur, opposita esset præmissis, & hominem, non præsidem, non ius reddentem, non populos regentem, sed ipsa infantia infantiorem, rudemque, indicaret. Veluti, si aliquis pauper alloqueretur quempiam &

P. p. q. 38. ar. 2.

Dis. 18. ar. 2

In Summa.

calamitates elapsi temporis,quo ciuitas Romæ cum multis alijs Italiæ,vexabatur penuria annonæ, incredibiliq. egestate peribant homines inedia, & diceret, quod pauperes, brutorum more, glandibus,& herbis vescebantur, audiens autem ex ijs inferret,igitur tu affluebas,& epulis genio indulgebas? fatue, insipienter, loqueretur iste,& inepte colligeret ex præmissis hanc conclusionem cum pauper, deplorando miseriam propriam, illa dixisset. Ita in re proposita. si Dominus verbis illis negasset se esse Regem, quonam modo interrogaret Pilatus eũdem,ac ex præmissis inferret,*Ergo Rex es tu?* Insuper,quoniam hæc diceti Pilato, respondit IESVS: *Tu dicis, quia ego sum:* quæ verba, vt superius nunc dictum fuit,affirmant:non possumus colligere tam facile, quod Dominus negauerit se Regem esse.Quapropter alia mehercle intelligentia verba illa sunt intelligẽda.In memoriam igitur reuocandum est, inter alias calumnias falso ab Iudæis Domino nostro ascriptas,& accusationes inique ei illatas, hæ fuerunt, vt in Sacro Euangelio Lucæ, & Ioannis legimus; quod gentem Hebræam subuerteret, & Regẽ se faceret, tributaq. ob id Cæsari negaret dari. Lucæ vigesimo tertio, sic dicebant accusatores: *Hunc inuenimus subuertentem gentem nostram, & prohibentem tributa dari Cæsari, & dicentem, se Christum Regem esse.* Apud Ioannẽ vero: *Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris. omnis enim, qui se Regem facit, contradicit Cæsari.* Et ibidem, Iudæi, Pilatum rogantes, vt immutaret superscriptionem caussæ mortis dicebant: *Noli scribere, Rex Iudæorum; sed, quia ipse dixit, Rex sum Iudæorũ.* Cũ igitur huius criminis esset accusatus, a Pilato interrogatus est illis verbis, *Tu es Rex Iudæorum?* Cui respondens Saluator. *A temet ipso hoc dicis, an alij dixerunt tibi de me?* A quonam huius criminis accusaretur, quod, gẽtem subuertendo, Regem se faceret, respondit Præses Romanus, accusatores manifestos faciens, dixit, quod Hebræi essent, qui illlum accusarent. Falsas autem accusationes reijciens Dominus, quod illius regionis se Regem fecisset, negat exercuisse Regiam potestatem, Regẽq. se fecisse. Si enim hoc verum esset, vtique, qui eius subditi essent, decertarẽt, atque eniterentur, ne a Iudæis tã male tractaretur: & conclusit, quod Regnum suum non erat illinc. Quæ verba Pilatus audiens, ratus, ne, dum negaret, illius prouinciæ esse Regẽ, alterius esset, vt iuris interpretes dicunt, vnius exclusio, est alterius inclusio, cum ea responsione non intelligeret ab illo absolute, & simpliciter negari, se Regem esse, noua interrogatione efflagitauit, num esset Rex. Cui tandem respondens Saluator, dixit: *Tu dicis, quia ego sum:* indicans, hac dicendi phrasi, quod, licet potestatem non exercuerit in subditos, nihilominus Rex erat, Regali fulgens dignitate. Verba igitur hæc nihil prodesse possunt doctrinæ, quam hactenus

Cap.23.
Cap.19.

adstrue-

adstruere studui. His addebat. Temporalia non sunt æterna, sed ortui, & interitui obnoxia: at Christi regnum est æternum, attestante Dauide illis verbis: *Ego constitutus sum Rex ab eo, super Syon montem sanctum eius, prædicans præceptum eius.* Et apud Danielem:. *In diebus autem illorum Regnorum suscitabit Deus cæli Regnum, quod in æternū non dissipabitur.* Igitur non est dicendum, quod in illo fuerit tempora le Regnum. Priorem locum alibi tetigimus, hucusque differēdo expositionem absolutam. Aio nunc, diminute citari Dauidis Prophetæ sacra verba. In eodem Psalmo legimus: *Postula a me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ.* Vtriusque Regni mentionem fecit Vates: Spiritualis quidem, dum dixit: *Constitutus sum Rex ab eo, super Syon montem sanctum eius*: Temporalis autem, cum cecinit: *Postula a me, & dabo tibi gentes hereditatē tuā, & possessionem tuam, terminos terræ.* Verum illud esto, quod Sanctus Propheta vnum dumtaxat meminerit Regnum, nimirum spirituale: inde tamen non sequitur, quod Regiam non habuerit potestatē temporalem. Et, licet ex illo loco non colligeretur, tamen ex alijs locis elici potest. Peccat iccirco argumentū, a singulari, vt dicūt logici, ad exclusiuā. Rex est domi, ergo solus Rex. illatio est inefficax. Regnū Christi spirituale erat, quod prędicaret super Syon, ergo Christū solum hoc Regnum possidebat, nulla est hæc consequentia. Locus secundo adductus ex Daniele nostræ fauet caussæ. Interpretationem ab eodem Propheta petamus, visionem Nabucdonosoris exponente. Vidit ille Rex statuam magnam, cuius caput aureum erat pectus, & brachia argentea, venter, & femora ex ære, tibiæ fereæ, pedum pars fictilis: sine manibus de monte lapis abscissus est, statuæ pedes percutiendo comminuit, tuncq. pariter contritum est ferrum, æs, argentum, & aurum. Hæc Daniel spiritu Dei interpretando. ait, aurum, argentum, æs, & ferrum, diuersa nobis indicare Regna, Chaldæorum, Assyriorum, Græcorum, & Romanorum: vltimo loco futurum esse Regnum populi Christani, quod in æternum esset perduraturum. sic inquit: *In diebus autem Regnorum illorum suscitabit Deus cæli Regnum, quod in æternum non dissipabitur, & Regnum eius alteri populo non tradetur. comminuet autem, & consumet Regna hæc, & ipsum stabit in æternum.* Loquitur di Regnis temporalibus: quæ finem habuerunt. Regna, adnumerat; & hæc ad finē temporū, quæ non potuerint perdurare, explicat. at, quoniā Regnum Christianorū eousque perdurabit, ideo in æternum ait esse duraturum. Hoc etiam sensit Diuus Thomas de regimine Principum loco, quem retro citauimus. Adducebat nouissime, pro sui tutela: Si Christus fuit Rex Iudæorum, desijt Regnum, cum diem obijt. Negatur hæc illatio: etenim, delegando

Petro propriã auctoritatem, vt in illo collocauit Sacerdotij fastigiũ, ita Regiã posuit potestatem; atque, vti morte non desijt apex Sacerdotij, ita etiam neque dignitas Regia. Desinant autem, & finem habeant, quæ ad hanc attinent partem.

Postremi Articuli examen, Papam scilicet indirecte habere potest. temporalẽ. Caput VII.

DIrecte rerum temporalium negans in Christi Vicario reperiri potestatem, ita, indirecte eidem inesse, affirmabat. Hoc duplici exemplo demonstrare satagebat. primũ, ab artibus, vt dicunt, subalternantibus, & subalternatis, vt ab ea, quæ frena facit, & ab ea, quæ domat equos: aliud vero, a spiritu, & carne desumptum. Primo autem abiecto, secundum accipit. Primum ea reprobabat ratione: quoniã, si vera esset similitudo, sequeretur, quod vna non posset sine alia cõsistere; nobiliori q. ablata, rueret inferior. Secundum autem ideo accipiebat, quia caro, spiritusq. sunt duæ res, quæ seorsum, ac separatæ ab inuicem, nec non coniunctæ possunt adinueniri. Habet caro sensum, & appetitum, quibus res, actus, & obiecta proportionata respondent, &, quorum finis immediatus est sanitas, ac bona corporis constitutio. habet spiritus intellectũ, & voluntatem, actus, atque obiecta proportionata, & pro fine animæ sanitatẽ, & perfectionẽ. inuenitur caro sine spiritu, vt in brutis: inuenitur spiritus sine carne in Angelis. Hinc deducebat, quod, vti caro proprias habet leges peculiares, & spiritus ipse quoque: ita etiã potestas sæcularis & spiritualis se habẽt. & quemadmodũ, vbi contumacẽ, & petulantẽ spiritus cognoscit sensũ, a viaq. salutis declinantẽ, leges ei pręscribit, terminos pręfigit, quos nequit transire, illũ castigat, & macerat: ita spiritualis auctoritas vbi videt temporalem a salute, & via Dei aberrantem, emendat, atque cohibet. Hinc demum tria, vt inquiunt logici, corellaria eliciebat. Primum illorum hoc erat: Papam vt Papam ordinarie temporales Principes etiam iusta de caussa, eo modo, quo Episcopos priuat Episcopatu, nimirum tamquã iudex verus, & ordinarius deponere non posse. nihilominus mutare Regna, vni auferre, & alteri conferre tamquã Princeps spiritualis, si id vergit in bonũ animarũ, sitq. necessariũ ad illarũ salutẽ. Secundum est: Papã vt Papã ordinarie non posse cõdere leges ciuiles, aut infirmare Principũ decreta: cũ non sit ipse politicus Princeps. Tertiũ: Non posse Papã ordinarie de rebus temporalibus iudicare. Postrema hæc pars ab ijs, quæ

præcesserunt,non dissimilis, quamplurimis scatet mendis,varijsq. affliċatur incommodis,Atque,vt silentio præterea vocũ improprietatem, quæ semper in disciplinis extitit culpabilis,assertionũ durities, quæ dũ proferuntur,animus læditur,parit horrorem. Verum nõ est, quod Papa leges ciuiles condere nequeat:falsum est, (parcat mihi illius virtus: veritatis illustrandæ gratiæ hæc proferuntur,non illius minuendæ gloriæ studio) quod non possit priuare Reges Regno, tãquam iudex,si caussa adsit iusta. A veritate quoque alienũ est, quod temporalia non possit iudicare. Nouissime (& hoc veluti auctuariũ accedat)in explicatione propriæ positionis,vt videre videor, a scopo sibi proposito aberrat.Hæc omnia sunt dilucidanda,vt,quid ego ipse velim,benignus accipiat lector.Primo relicto exemplo,)hinc ordior,seriem non immutando dictorum illius)ne cogeretur admittere,Pontificiam dignitatẽ temporalẽ præstantiorẽ esse Regali potestate,& hanc omnino in gratiam esse illius,ablataq. perfectiori, imperfectiorem ruere,accepit secundũ,carnis scilicet,ac spiritus. Quæ res licet in homine reperiantur coniunctæ,nihilominus in brutis,& angelis seiũctæ atque segregatæ existũt.Verũ res ad restim redit:adhucq, eidem luto hæremus.Si quidẽ,quemadmodũ in artibus illis imperfectior est in gratiam perfectioris, ita in vitis illis imperfectior est in gratiam perfectioris, ignobilior in gratiã nobilioris.Lex est inuiolabilis Naturæ,vt imperfectum sit in gratiam perfectioris.quam secutus Aristoteles de anima, disserendo,longo examine nos docuit, animam vegetalem, imperfectiorem, esse in gratiam perfectioris, atque,vbi perfectior reperitur, ibi etiam imperfectior, ablataq.perfectiori, vbi plures sunt,imperfectiorem destrui, atque perire. Est in homine plantarum virtus,est sensus,ac intellectus, separetur anima intellectiua a corpore,vegetalis,& sentiens vbi nam erunt? viuimus primo vitam plantæ, demum animalis, postremo hominis, vt dicebat Aristoteles, sensu, & ratione ducibus. inferiores hæ vitæ in gratiam sunt superioris, quare, argumentum reflectendo, sic dicere possumus: Vti se habent in humano corpore sensus, & intellectus, ita potestas laica, & spiritualis in Ecclesia. at in corpore humano sensus paret intellectui, omninosq. subditur ei,& est in gratiam illius: ac, ablato intellectu, ruit sensus:igitur in Ecclesia potestas laica omnino spirituali subdita erit,in gratiam ve eius, & hac ablata, illam auferri,est necesse. Minor iam ijs,quæ sunt dicta,conspicua esse potest: maior autem inde probatur,quoniam de principibus, ac potestatibus,quæ sunt in Ecclesia,est lis,& controuersia. Ecclesiam autem persimilem humano corpori facit Sanctus Paulus; & scripsit, nos esse illius membra, cuius caput existit Christus Saluator noster. Hæc eodem sensu tractata legimus a Bonifacio, & Inno-

2.li. 4. tex. 14. vsq. ad 22.

2. de. gen. ani.c. 3.

& Innocent io,c. vnam sanctam, & c.solitæ Summis Pontificibus. Quæ dicta sint, vt sit conspicuum, quanti roboris existat ratio. Verum tamen illud est, quod argumentum parum, aut nihil potest nobis esse negotij, qui dicimus, a prima Summi Pontificis Regia potestate alias pendere, ad eamq.referri in iudicijs.Quod vero bona corporis constitutio sit finis sẽsus immediatus,ne scio,quo modo vere possit affirmari. Si enim corporis constitutione accipit crasim, seu temperiẽ, dubio procul longe abest a scopo.nã optimũ temperamentum est materia sensus, non autem finis: vt de longitudine, & breuitate vitæ scripsit Aristoteles. Hinc, generationem viuentium, & vitam definiens, dixit, vitam esse permansionem animæ in calido, & humido; generationem vero, participationem animæ, calidi, & humidi. In libris autem Physicorum, caussam efficientem, formam, & finem, in idem plerumque venire aiebat, materiam vero minime; materiamq. in gratiam formæ esse, non autem e contra Hæc autem cum vera sint, sensusq. sit forma, & bona corporis constitutio sit materia, talis constitutio non poterit esse finis: quoniam materia, vt dictum est nunc, non venit in vnum cum caussa finali, atque materia est in gratiam formæ, non autem forma in gratiã illius. finis erit sensus, quoniam forma est, in cuius gratiam erit bona corporis constitutio. Sin autem nomine bonæ constitutionis corporis accipiat sanitatem, neque hoc tam facile est illi condonandum. etenim in Commentarijs de anima passim docemur, obiecta fines esse potẽtiarum, hasq. operationibus, ac obiectis distingui, tamquã proprijs finibus, non autẽ sanitate, quæ est qualitas, proueniens a vera humorum proportione. Afferebat insuper, sensum proprias habere operationes, quibus mens non miscetur, & inde nonnumquam euenire, vt spiritus ab elocutione linguam auocet, arceat manus a tactu, gustui deneget cibos, & auditui sonos. Quæ an satis caute sint dicta, aliorum esto iudicium. Vnica in nobis est anima, omnium Theologorum assensu.quod etiam optimis Peripateticis, Alexandro præcipue, arrisit. vnumquodque agit, per quod est in actu. per rationalẽ animam homo est in actu, & per hanc omnia facit officia, vegetat, (homo hominem generat, dixit Aristot.) hac sentit, hac intelligit. Si ergo vna est anima, de hac non est, quod loquamur, tamquam de rebus inter se vere seiunctis: nisi velimus omnino improprie loqui, ac in nobis plures animas ponere subiecto distinctas: vt Platoni, tamquam probrum, obijcere solebat Aristoteles. Insuper, Si spiritus legem ponit sensibus, & propria auctoritate corripit errantes, cur non potest Summus Pontifex, vt Papa est, inferiorem castigare auctoritatẽ, vbi iusta adsit caussa, cũ spiritus, vt spiritus hæc efficiat? Audio aliũ, dicentẽ, in ijs, quæ sũt spiritus, potest directe; in ijs, quæ sunt

2.tex.70.

12 Me.tex. 13.& 2. Phys.26.

sũt huius sæculi,indirecte. At hęc respõsio iã reiecta fuit,vbi ostensũ fuit,a prima hac potestate directe alias omnes iudicari. Accedamus ad corellaria. In quorũ discussione veritati erimus adiumẽto. Primũ illorũ hoc erat: Papam vt Papam Principes temporales iusta de caussa non posse deponere,eo modo, quo Episcopos ab Episcopatu solet abdicare. Vt supra animaduertebam,in hac vocula, *Quatenus*,morbus delitescit, nec non in nomine illo *Papa*. Vox illa, *Quatenus*, quæ apud logicos appellatur nota reduplicatiua,primo significat formam, demum omnẽ genus caussæ: Papa vero trifariam sumitur, vt alibi diximus. Cum igitur inquiunt, Papa quatenus Papa, sensus verborum primo hic potest esse: Papam secundum esse patris,idest,vt pater quemadmodum Papa nobis indicat patrem, non potest &c. At hoc sensu non potest accipi, vt decreto Summi Pontificis Clementis cautum fuit. Neque etiam potest esse sensus, quod Papa vt Sacerdos non possit,eadem de caussa, quia decreuit Beatus vir Clemens,vt soli Christi Vicario nomen illud esset tribuendum: Et dictio *Quatenus* est de omni,vt contex. V.pri.Poster.docetur.quare,si ei competeret, quatenus Sacerdoti,hoc iudicium,omnibus cõpeteret Sacerdotibus. Superest igitur, vt accipiatur ea significatione, vt est Summus Sacerdos, Christiq. Vicarius. Sed, hac acceptione si verba intelligantur, id quod ipse, tamquam certum,ac verum, existimauit, a veritate erit semotum. Christi Vicarius proprie dicitur Papa: at in Christi Vicario est apex vtriusque potestatis: & ideo, vt Papa,inferiores potestates dijudicat. Addã hic paucula,huius veritatis illustrandæ studio; & ostendã,ei,non tantũ vt Summo Principi,sed vt Summo Sacerdoti, hoc iudicium iure conuenire. Dominus,Moysen alloquẽdo,in Exodo, dixit: *Constitui te Deum super Pharaonem*. Iuxta phrasim sacræ Scripturæ, nomine Dei iudicem accepit. In eodem libro ita scriptum reperimus. *Si quis commendauerit amico pecuniam, aut vas in custodiam, & ab eo, qui susceperat, furto ablata fuerint, si inuenitur fur, duplicem reddet; si latet fur, dominus domus applicabitur ad Deos, & iurabit, quod non extenderit manum in rem proximi sui ad perpetrandam fraudem* Nomine Deorum iudices intelligit. Et alibi: *Dijs non detrahes, & Principi populi tui non maledices*. Ex ijs hanc colligo rationem Moyses iudex a Deo constituitur super Pharaonem: igitur Papa habet potestatem super Principes, & Reges: Consequentia probatur: quoniam Moyses a Deo est constitutus iudex super Pharaonem. Moyses autem Summus fuit Sacerdos: vt superius fuit demonstratum, & verbis Sancti Anacleti potest confirmari: qui, exponens verba illa Psalmi, Moyses & Aaron inter Sacerdotes eius, ait: ut c. Sacrosancta legitur: *Primi inter Sacerdotes fuerunt*. Quod si Summi Sacerdotes veteris legis

Cap. 7.

Cap. 22.

Psal. 98.

Dist. 22.

legis hac functi ſunt poteſtate, multo ſane magis nouæ legis illa fulgebunt. Confirma hæc Innocentij Papæ doctrina, c. per venerabilem, & c. ſolitæ. Quibus in locis docet Summus Pontifex, plenam iudicandi poteſtatem, temporalia, Reges, & Principes, in Chriſti Vicario reperiri, uarijs rationibus, ex ueteri, ac nouo Teſtamento deſumptis. Increpauerat Papa Conſtantinum Imperatorem, ea de cauſſa, quoniam Patriarcham Conſtantinopolitanum eo non erat proſecutus honore, qui tantæ conueniebat dignitati. Miratus eſt Imperator Papæ reprehenſiones, illaſq. ægre tulit. Summus Pontifex, re hac cognita, ſumpſit calamum, & ad Imperatorem litteras dedit: quibus oſtendit, ab ipſo iudicari poſſe Reges, & Principes. Ad hoc efficiendum accipit illud a Domino Ieremiæ dictum: nimirum: *Ecce conſtitui te ſuper gentes, & Regna, vt euellas, diſſipes, & ædifices, & plantes*. Hæc verba non ſunt dicta a quolibet, ſed a Deo; non Regi, ſed Sacerdoti: non de Regia ſtirpe, ſed Sacerdotali proſapia deſcendenti, & de Sacerdotibus, qui erant in Anathot. Quod ſi hæc dicta fuerunt Sacerdoti, multo ſane magis, concludit Sanctus ille Pater, erunt dicta, Summo Pontifici. Iam vero, ſi illis verbis, datur Sacerdoti poteſtas iudicandi Reges, illoſque Regno priuandi: ait enim: *Conſtitui te ſuper Reges, & Regna, vt euellas, diſſipes, ædifices, & plantes*. Multo magis Summus Pontifex hac fulgebit auctoritate. Conſequentia eſt Beati Innocentij, loco nunc adducto. Aſſumit inſuper, ad probandum, in Papa reperiri plenam iudicandi poteſtatem, tum temporalia, tum ſpiritualia, ea, quæ ſcripta ſunt in Deuteronomio: nimirum: *Si difficile, & ambiguum apud te iudicium eſſe perſpexeris, inter ſanguinem, & ſanguinem, cauſſam, & cauſſam, lepram, & lepram, & iudicium intra portas videris variari, venies ad Sacerdotes Leuitici generis, & ad iudicem, qui fuerit illo tempore, qui indicabunt tibi iudicij veritatem: & facies quæcumque dixerint qui præſunt loco quem elegerit Dominus: ſequeriſq. eorum ſententiam. qui autem ſuperbierit, nolens obedire Sacerdotis Imperio, qui eo tempore miniſtrat Domino Deo tuo, decreto iudicis morietur*. Hæc ſunt libri Deuteronomij verba. quæ diligenter interpretantur ab eodem Papa, ſingula conſiderante. Supponit hoc, tamquam firmum, quod nullus certe poteſt negare: ſcilcet, quod lex ſecunda primam interpretetur: & ex ui vocabuli comprobatur. inde ſequitur, vt, quod ibi decernitur, in nouo Teſtamento debeat obſeruari. Locum autem, quem elegit Dominus, Apoſtolicam Sedem eſſe, nullus negabit: præcipue ſi ea mente reuoluet, quæ dixit Dominus Petro, fugienti, cum iam Vrbem exiuiſſet. Volens Saluator ad locum, quem elegerat, eum reuocare, ab illo interrogatus, *Domine, quo vadis?* reſpondit, *Venio*

Ca. 10. q. ſi. ſint leg. & de maio. & ob. c. ſolitæ.

uocare, ab illo interrogatus, *Domine quo vadis?* respondit, *Venio Romam iterum crucifigi.* Quæ pro se dicta esse intelligens, ad locum ipsum protinus est reuersus. Leuitici generis Sacerdotes sunt fratres Papæ, qui eidem iure Leuitico existunt coadiutores Sacerdotalis officij. Is vero super eos Sacerdos, siue iudex existit, cui Dominus inquit: *Quodcumque ligaueris super terram, erit ligatum & in cælis.* Vicarius illius, qui est Sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Tria distinguit iudicia iudex iste: inter sanguinē & sanguinem, inter caussam, & caussam, inter lepram, & lepram. per primum, criminale, & ciuile; per secundum, Ecclesiasticum, & ciuile; per vltimum, Ecclesiasticum, & criminale accipit. In ijs si quid controuersum ac dubium extiterit, ad iudicium Sedis Apostolicæ est recurrendum: cuius sententiam qui superbiæ tumore contempserit obseruare, mori præcipitur, idest per excommunicationis sententiam, veluti mortuus, a communione fidelium separari. Hæc Papa, Oraculo Diuino duce. Quibus colligitur, quod non tantum Ecclesiastica, verum & sæcularia, munus illius sit iudicare, & Principes, ac Reges iudicio eius subdere. Scopus Papæ est in illa epistola, demonstrare, a Papa iudicari posse Reges, & Principes. id demonstrauit argumento sumpto a verbis Domini, Ieremiæ prophetæ dictis: perseuerans in eadem sententia, noua ratione accepta a lege Deuteronomij: & tria facit distincta iudicia ad Christi Vicarium attinentia, inter quæ iudicium, ad res temporales attinens sibi locum vsurpat. Generatim autem loquitur Dominus, verbaq. sunt generalia; vt nos doceat, quod omnia iudicia, ad sæcularia spectantia, ad Papam pertineant. Eodem modo, & eo sensu, nulla addita limitatione, verba Deuteronomij loquuntur. Eodem modo igitur poterit iudicare temporalia, & spiritualia. at spiritualia directe iudicandi potestatem habet: igitur & eandem habebit directe iudicandi temporalia. Et, quoniam nullum excipit iudicium, Reges quoque, & Princeps directe iudicandi habebit facultatem. Nulla itaque erit glossa illa *indirecte*: quæ multoties adducebatur pro defensione propriæ doctrinæ. Si enim directe iudicandi haberet facultatem spiritualia illis verbis, temporalia vero indirecte, æquiuocatio esset in verbis, immo vim inferemus textui, verba contorquebimus, quæ sic sub vno, & eodem sensu sunt legenda: *Si difficile, & ambiguum apud te iudicium esse perspexeris inter sanguinem, & sanguinem, caussam, & caussam, lepram, & lepram & iudicium intra portas videris variari, venies ad Sacerdotes Leuitici generis, & ad iudicem, qui fuerit illo tempore, qui iudicabunt tibi iudicij veritatem: &c.* Omnia hæc iudicia absolute ad vnum, & eundem attinere, ait Dominus,

nulla facta limitatione, nullaue adiuncta appendice, omnia vniet eidem iudici, eidemq. iudicio. His non contentus Pontifex, in eo loco ad ostendendam potestatis Pontificiæ plenitudinem, adducit verba Sancti Pauli, idem asserentis. Legis verba sunt hæc: *Paulus etiam, vt plenitudinem potestatis exponeret, ad Corinthios scribens, ait: Nescitis, quoniam angelos iudicabimus? quanto magis sæcularia?* Quod si Reges iudicant a Deo iudices constituti super ipsos, ac illorum regna, si ad illos pertinet, caussas omnes, & Ecclesiasticas, & ciuiles, nullam excipiendo, iudicare, & eodem modo absolute scilicet eis fuerit commissum hoc iudicium, nullum certe est corellarium illud, inanisq. familiaris ea declaratio *indirecte*. Id autem tanto magis est firmum, tantoue maiores acquirit vires quod in Christi Vicario apex Regiæ potestatis quinetiam reperitur. Transeo ad secundam conclusionem, a prima dependentem, illiue simillimam. In talibus facilis est transitus, vt dicebat Aristoteles, de elementorum ortu disputans. Talis erat conclusio. Papa leges ciuiles nequit condere, aut confirmare, vel infirmare Principum leges, cum non sit in Ecclesia Dei politicus Princeps. Assertio hæc, vti falso innititur fundamēto, ita propria ruit imbecillitate. Si Papa Principatum obtinet, cur leges sancire, & promulgare, non potest? Dicet, quod Papa condit leges, sed non vt Papa. Optime quidem loqueretur, si his verbis intelligeret, Papam non esse Principem: quoniam sui excellentia vincit omnes temporales auctoritates, & longe superat illas dignitate: at, quoniam contrario sensu proferuntur, nimirum, quod non sit in eo potestas promulgandi ciuiles leges, quia Princeps non est politicus, ideo afferenda est responsio. Negatur primo, quod Papa vt Papa non sit Princeps. Anteactis disputationibus ostendimus, vocē hanc soli Christi Vicario conuenire, decreto Clementis Summi Pōtificis: in quo Vicario culmen temporalis auctoritatis, nedum fastigium Sacerdotalis dignitatis, reperiri, pariter demonstratum fuit. Ideo falsum est, quod Papa vt Papa leges condere nequeat ciuiles, & Cæsareas immutare, ac corrigere, si Reges ipsos, & Imperatores ei licet emendare. Quod etiam non mediocrem facit persuasionem, & ratio sufficiens esse potest ad persuadendum, quemadmodum Principum, Regum, & Imperatorum potest immutare potestates, vt c. Adrianus docemur, ita leges principum infringere, & castigare. Ad hæc, diuinæ legis est executor, vt Imperator legis humanæ est conditor: quare plane poterit leges ciuiles castigare, quo leges humanas diuina debet emendare. Sanctus Pater Augustinus ideo dicebat, de libero arbitrio differens: *Videtur mihi lex ista, quæ regendis ciuitatibus fertur, multa concedere, atque multa impunita relinquere, quæ per Diuinam legem iudicantur.* Porro, cum Diuina lege hæ sanctiones

2. *De Gen.*

Dist. 63.

1. *Cap. 5.*

ctiones

ctiones sint iudicandæ, ac corrigendæ, has poterit immutare, ac emendare. Insuper, humana iudicia sæpe declinant a rectitudine. hinc idem Pater, explicans verba illa Principis Apostolorum, *Si iustus vix saluabitur, impius, & peccator vbi parebunt?* sic scripsit: *Quare iustus vix saluabitur? nisi, quia, iustitiam Dei tantam esse, constat, vt, ad examen Diuinæ iustitiæ deducta, iniustitia appareat.* Iudicia itaque humana vbi non conueniunt cum lege diuina, munus est Papæ, qui est Diuinæ legis executor, & illa, & responsa prudentum, Principumq. placita, iustitiæ, & rectitudini restituere. Præterea, hæc potestas a Deo Principi datur ad terrorem malorum, bonorumq. honorem. Humana lex, vt dicebat idem Pater Augustinus, in eodem libro, litteris promulgata, solum hominibus opitulatur, secundum vitam hanc animalem viuentibus: at lex diuina ad vltimum finem nos dirigit. igitur a Summo Pontifice poterit lex temporalis immutari, cuius officium est, executioni demandare diuinam legem vt potestas data a Deo ipsa quoque propriũ consequatur finẽ. Pręterea, usu solet euenire, quod homines, peccando, pacẽ publicam turbando, alios lædendo, carceribus detineantur, a iudiceq. sint iudicandi, & pœna mulctandi: atqui, cum homo sit Dei structura miranda, & opus omni honore dignum, hanc ob rem non temere torquendus, tormentisq. vexandus, vt Hippolytus de Marsilijs iudices monebat, sed summa prudentia, ac iustitia vexationibus vrgendus: & sententia de illo non est ferenda, cui maturum non pręcedat consiliũ: quoniam de summa rerum agitur, idest de vita humana, necesse est, vt sit conspicuum, & testibus comprobatum, a reo talia perpetrata fuisse delicta, ore insuper proprio contumax peccata fateatur. Hinc illud Sancti Augustini, Nos in quenquam non ferimus sententiam, nisi sponte conuictum, vel confessum. Humana vero lex est inefficax ad interiora iudicanda, Diuina vero apta & magis accommodata: iccirco hac illa humana debet corrigi: & propter hæc Papa poterit legem ciuilem meliorem facere. Nouissime, Papa, vt alibi demonstrauimus, culmen habet potestatis temporalis, & ad illũ attinet omnes caussas iudicare, tamquam iudicẽ a Deo constitutũ: igitur & leges condere, ac promulgare, & immutare: quoniam hæc agit tamquam iudex omnium eminentissimus. Quod ab hoc doctore vltimo loco adiectum fuit, Pontificem scilicet non ferre iudiciũ in temporalibus, iam fuit explosum. ideo, hac disputatione relicta, in qua forte magis laborauimus, quam onus susceptum requireret, pulchritudine problematum allecti, concludentes, supremam potestatem iudicandi omnes in Christi Vicario reperiri, & fastigium vtriusque dignitatis ac culmen vtriusque potestatis. Nunc tandem ad ipsammet reuertamur potestatem, vt partes definitionis allatæ

1. Cap. 4.

Cap. 15.

In Tract.

explicentur, eaq. ratione, natura rei inſpecta, facilis ſit aditus ad alia, quæ ſequntur, exploranda.

Poteſtas dependens, & independens, quæ vere dicatur.

Caput VIII.

LVce immiſſa, tenebriſq. fugatis, nunc demum ad id, quod propoſitum fuit initio, redeuntes, imperantium eſt diuidenda auctoritas, eiuſq. ſpecies ſunt aſſignãdæ. Hæc gemina eſt: quemadmodum duplex eſt Regnum, cæleſte nimirum; ac terrenum. Altera, dicitur naturalis, ſeu humana; altera, ſpiritualis, ac diuina. Vtramque autem a Deo eſſe, iam iam exponemus, Dei Optimi, & Maximi beneficio. Prima, reſpiciens regimen temporalium rerum, & caducarum, Temporalis appellatur: Secunda vero, ſpiritualium, ac æternarum rerum moderamen amplectens, dicitur Spiritualis. Temporalis a mundi infantia ſumpſit exordium: vt retro demonſtrauimus: & apud omnes homines reperitur, ſiue Deo permittente, ſiue volente. Hinc Iſraelitæ, Samuelem alloquentes, dixerunt, Conſtitue nobis Regem, vt iudicet nos, ſicut & vniuerſæ habent nationes. Id enim, quod, naturæ impulſu, conuenit omnibus, naturam participantibus quin ſit commune, nihil eſt, quod vereamur. at, naturæ impulſu, regimine, & moderamine, homines duci, olim oſtendimus: ideo, communem eſſe omnibus hanc viuendi regulam, neceſſe eſt fateri. Spiritualis vero poteſtas apud veros Dei cultores extitit, atque nunc etiam reperitur. Sub lege Moyſis ſatis enituit: at in nobis ſub lege gratiæ viuentibus lucida fulget. Vna, & altera a Sacerdotio diſtinguitur: ſuntq. inter ſe differentes: varij enim ſunt illarum actus, & diuerſi fines. Prima adeo diſiuncta eſt a Sacerdotio, vt multoties diuerſis fuerit attributa perſonis Sacerdotalis, & temporalis dignitas, ne vna alteri eſſet impedimento, & ne, quis, melioribus addictus, dum inferioribus eſſet præpeditus præſtantiora, ſuperioraq. amitteret. Verum tamen illud eſt, quod, licet hæ auctoritates diſtent ab inuicem, nihilominus, vnam alteri cohærere, & ſimul ambas iungi, multoties videmus. Tempore legis Naturæ ne dum ſcriptæ, & gratiæ, in vno ac eodem collocatas fuiſſe, in ſummo ſcilicet Sacerdote, iam demonſtrauimus. Addo nunc, id non tantum apud eos, qui,

vero lumine veritatis illustrati, Deum coluerunt, extitisse in vsu, verum etiam apud ipsosmet Gentiles antiquum fuisse institutum. Aegyptij illum Regia honestabant potestate, qui sapiens esset, & Summus Sacerdos: Romanos quoque Imperatores apice dignitatis Sacerdotalis fuisse ornatos, testantur historiae. & ff. l. 1. legitur, & a Claris etiam viris docemur. Haec secum reputans Isidorus, aiebat, maiorum fuisse consuetudinem, vt Rex esset Sacerdos, siue Pontifex. Atqui, vti temporalis potestas a Sacerdotali est abiuncta, ita etiam Regia illa spiritualis auctoritas ab eodem est separata. Multi sunt Sacerdotij dignitate fungentes: quorum tamen nulla est potestas in alios. Hinc euenit, tamquam a suo proprio principio deriuans, illa vulgatissima apud omnes, ac receptissima distinctio potestatis spiritualis in potestatem ordinis, ac iurisdictionis. Prima proprie dicitur Sacerdotalis, secunda iurisdictionis, quoniam sapit dominium Regium. Iunguntur, & copulantur hae quinetiam auctoritates, ac eidem inexistunt. In Romano Pontifice primo, demum in Patriarchis, & Episcopis, ac ceteris, quos Spiritus sanctus praeposuit regere Ecclesiam Dei: vt in Actibus Apostolorum legimus. Cum itaque duplex sit potestas, spiritualis scilicet, quae & ipsa quoque est bipartita, ac temporalis; prima omissa, cum ad nostrum non attineat institutum, secundam accipiamus: & dicamus, hanc vel esse omnium primam, alias excedentem, quodammodo illimitatam, ac independentem, ad quam aliae habent relationem: ceterae inferiores; quae ad primam referuntur, dependentes dicuntur, siue institutione, ac vsu, siue saltem, vt a prima iudicantur. Age, singula declaremus membra. sic namque, vt opinor, & allata patebit definitio, &, quae sunt dubia, fient conspicua. Prima in Summo Pontifice reperitur, a Deo eius Vicario elargita. Plena nuncupatur, quia omnis potestas, ad hominum, & praecipue fidelium regimen a Deo ordinata, in hac comprehenditur, & illi omnis alia subditur, omnes alias excedendo, illas quoque dijudicat, modum imponit, & corrigit. Illimitata dicitur, quoniam non tantum in parte eius peculiari, in Patrimonio scilicet Beati Petri, verum in alijs ditionibus exerceri potest; vt vidimus. Ad haec, operari potest alijs potestatibus medijs, atque sine illis, secundum leges ab ipsa promulgatas, & si oportuerit, illis etiam abrogatis. Omnibus supereminere dicitur, quoniam ceterae ad eius pedes iacent, tamquam ancillae, tamquam immutandae, instituendae, abrogandae. Ob hanc eminentiam, alias in sui auxilium potest vocare. Atqui in dubium forte vocabit aliquis, quinam fieri possit, vt haec potestas plena, ac eminens dicatur, quia, cum a Chri-

20. Dist.
7. Ethic.

a Chriſto,in quo plenam dicimus extitiſſe poteſtatem, eius Vicario talis fuerit elargita poteſtas, latumq. ſit diſcrimen inter hanc, & Chriſti poteſtatem. Non eſt negandum,reſpondeo,maioris eſſe ambitus Chriſti poteſtatem Summi Pontificis auctoritate. verum, quemadmodum Chriſtus dicitur plenus gratia, & mater gratia plena, Chriſtus in ſumma excellentia,quæ poſſit haberi ad omnes effectus gratiæ,mater vero, quoniam ſufficientem ad illum ſtatum, vt ſcilicet Dei Optimi Maximi mater exiſteret, ita ſane in re propoſita plenior eſt Chriſti auctoritas, qui Deus & homo erat a Deo cõſtitutus iudex viuentium, & mortuorum, ob eius grauem, & acerbiſſimam paſſionem. Summo autem Pontifici conuenit, Chriſto committente, atque tradente. Chriſtus agebat, vt inſtrumentum diuinitatis, cui excellenter erat adiunctus: at Papa agit, vt gerit eius vicem. Chriſtus poteſt quoſcumque homines ſibi ſubijcere: Sũmus Pontifex hoc minime poteſt. Chriſtus, Angelorum, viuorum, & mortuorum caput, rationalium, & irrationalium Dominus: Papa, hominum dumtaxat, præcipue autem fidelium, qui præcipue capaces ſunt felicitatis, ad cælum habentes iter, ſecundo autem, infidelium, eatenus: quoniam, ſi illorum naturam aſpiciamus, felicitatis minime ſunt incapaces. Verum plena dicitur, ſi mundum hunc aſpiciamus,ſi viuentes homines voluamus mente: quoniã illã dedit Vicario ſuo poteſtatẽ,quæ plane poterat ſufficere ad omnia obeunda munia.vt omnium pater,omniũ rector,omniũ paſtor, omniũ rex.Hæc igitur,vere,& proprie loquendo,eſt independens, ſui iuris, ac mancipij omnino.Ceteræ autem, dependentes dicuntur, ſiue iure Emphytheuſis, ſiue feudi ratione, ſiue delegatione, ſiue alio modo quis fulgeat auctoritate. Eſt dependens, qui viget dignitate ei delegata:ſiquidem inſtitutione, executione, ac depoſitione, a ſuo pendet delegante. A quo quis inſtituitur, eius operatur virtute, ac poteſtate, & deſinit ad nutum illius, cuius voluntate tali auctoritate honeſtatur. Qui iure Emphytheuſis habent poteſtatem, hoſce dependenti poteſtate eſſe præditos facile eſt videre, ſi, quid ſit Emphytheuſis, inſpexerimus. Emphytheuſis, inquit Angelus, eſt vox Græca, ſignificans rem commiſſam fidei alicuius. addit, Latine dici (verbis eius vtor) Rei meliorationem. Cui aſſentit Silueſter, ſic ſcribens. *Emphytheuſis, vocabulum eſt Græcum, & Latine dicitur Melioratio, propter hoc, quod olim per iſtum contractum ſolum viles quadam terræ, & ſteriles, concedebantur, vt accipiens melioraret,& fertiles redderet.* Hæc ille. Si quis roget, quomodo ex Græco eloquio poſſit hauriri, quod Emphytheuſis ſignificet rem alicuius fidei commiſſam, reſpodet Angelus, id nobis indicare vim, vocabuli. Emphytheuſis, inquit ipſe, dicitur ab *En, ideſt In;*

Tit.de Emph.

Tit.de Emph.

Fitos

Fitos, *idest* *Fides*; & *Thesis*, *idest* *Positio*. Doctrina hæc quomodo litteras Græcas callentibus possit arridere, non satis intelligo. Emphytheusis, Græce ἐμφυτευσις Latine Plantatio dicitur, a verbo Græco ἐμφυτεύω quod significat Planto, Insero, ac Ingenero. Id quod in Psalmo legitur, Et seminauerunt agros, & plantauerunt vineas, codex Græcus habet, Καὶ ἔσπειραν ἀγροὺς, καὶ ἐφύτευσαν ἀμπελῶνας. Quinetiam verbũ illud φυτεύω, frequenter non tantum accipitur pro Plãto, Produco, sed pro Sero, Arboribus consero. φύτιος autem, germinationis auctorem denotat, quod cognomen Solis proprium esse dicitur. Quare, cũ Emphytheusis, a verbo ἐμφυτεύω, fit quod significat Consero, Sero, Arbores planto, & ἐμφύτευσις Latine dicatur Plantatio, prædia dicuntur dari in Emphytheusim, ob id, vt doctissimus Budæus ad notauit, quoniam dantur, vt etiam dicebant doctores, isti, (cum quibus conuenio in conclusione, licet dissentiam in fundamento) quia cultura & laboribus meliora, & feraciora fiant. Hæc nos Græca docet structura. nec est confugiendum ad ea, quæ ab Angelo sunt scriptis commendata, quæ linguæ Græcæ imperitiam attestantur. Dicendum est itaque, Emphytheusim nobis indicare rei concessionem, quæ fit a Domino eiusdem, vt res ipsa melior fiat. Iam vero, cum quippiam hac conditione alicui concedi-tur, planum est, dominium, vt dicunt iuris Cæsarei professores, directum apud concedentem remanere, licet dominium vtile accipiẽti tradatur. Cum igitur aut prædium, aut castrum, aut quippiam, in quo iurisdictio exerceatur ab alio quis acceperit potestas accipientis a concedente dependet. Hac eadem ratione, quæ iure feudi possidentur, dependentiam auctoritatis necessario arguunt: siquidem, vt Pet. Heli. adnotauit, dominio directo apud concedentem permanente, vtile traditur recipienti, in cuius subiectionis testimonium quotannis recipiens soluit aliquid concedenti. Hinc Gof. Feudum definiens aiebat: Feudum esse concessionem rei immobilis, factam pro homagio. Hostiensis quoque, & Azo, ab hoc non dissidentes, dixerunt, Feudum esse beneficium alicuius rei, inuestitura interueniente, sic concessæ, seu datæ ali, vt dominium penes concedentem remaneat, cuius occasione recipiens, & successor eius concedente domino ad id seruitium, de quo & conuenit, & feudi natura requirit, tenetur directo domino, vtile autem ad feudatarium transit. Cũ itaque Summus Pontifex, aut Imperator, aut Rex, aut Dux, castrum, ciuitatem ac similia bona concesserit, iurisdictionem, ac potestatem, qua fungitur recipiens, esse dependentem, dubitare non possumus. Est postremo auctoritas, quæ nec iure delegationis Emphytheusis, ac Feudi dicitur dependens, sed ea ratione, quoniam imperfectum est in gratiam perfecti, membra in capitis gratiam, & quia in omni

In Pã.l.sed si §.1.

Trac. de Feu.

omni genere, quod primum exiſtit, aliorum regula, & metrum ab hominibus habetur. Hoc modo, Regum, & Imperatorum poteſtates ſubiectæ ſunt Chriſti Vicario, quoniā ab hac ſuprema, illę iudicantur, & corriguntur. Ad hæc, vnctio, quā ſignificatur auctoritatis collatio, non eſt mediocris perſuaſio huius dependentiæ a prima: ſiquidem, cum a miniſtris Papæ vngantur, & confirmentur, licet a populis ſint electi, nihilominus, actione vnctionis, a prima poteſtate dependere intelliguntur. Ordo autem talis eſt inter haſce poteſtates, quoniam, in delegato, quæ reperitur auctoritas, ad delegantis nutum incipit, progreditur, ac deſinit. minus pendet, quæ iure Emphyteuſis in aliquo reperitur; minus, quæ feudi iure; at multo ſane minus, quæ vltimo loco eſt adducta ſpecies poteſtatis. hæc ſuperiorem cognoſcit, vt neceſſitas vrget, nimirum, vt iudicium eſt ferendum. Nouiſſime, poſſumus dicere, ab hac prima omnes alias pendere: quoniam, licet immediate ſint a populorum, vel electorum conſilio, & electione, mediate ſunt a Deo, Dei autem Summus Pontifex eſt Vicarius in hoc mundo. Hæc itaque, & tot, ſint dicta in gratiam ueritatis: quæ adhuc magis explicabitur, ſi diligenti examine ponderabimus, omnes poteſtates a Deo eſſe.

Principia Regnorum propinqua quæ ſint, & omnes poteſtates a Deo prouenire.

Caput IX.

Gladium ſub gladio eſſe, unamq. alteri poteſtatem ſubijci, iam diximus. Nunc occaſio expoſtulat, vt exponamus, quonammodo in hominibus hæc poteſtas initium ſumpſerit. Quæſtio hæc leuis non eſt iudicanda, ac paruipendenda: nec enim defuerunt, qui auſi ſint, adſtruere nullum eſſe legitimum Regem, & Regna tyrannidem admodum ſapere, potiusq. redolere uim, ac violentiam, quam aliud quippiam. Vt igitur error iſte explodatur, &, quæ hactenus ſunt dicta, magis roborentur, quod fuerit Regnorum initium, conſideremus. Qui Regna magis tyrannidem ſapere quam legem iuſtitiæ, ac ordinem, aiunt, his rationibus ſolent vti. Si hominum exordium conſideremus, videbimus hominem a Deo dominum, non ſubditum, fuiſſe factum. Dixit Dominus: *Dominamini piſcibus maris*, &c. non autem, Alter alteri dominetur. Præterea, primus omnium, qui ceteris imperauit, fuit Nemrod, poſt aquarum illam

vniuer-

vniuersalem inundationem: qui vir, ceteros vi opprimendo, eis est dominatus. Durandus, quem secutus est Franciscus ab Offuna in Sermonibus sacri Ieiunij, cuius doctrinæ alibi etiam fecimus mẽtionem, rigorem huius durissimæ sententiæ secum reputans, illam mitiorem reddere studuit, dixitque, omnia, Regna a violentia sumpsisse initium, licet, labentibus annis, populorum electione, legitima facta fuerint, quæ solida reddere, & confirmare, nixus est, argumentis sumptis a quatuor Monarchijs. Prima istarum fuit Assyriorum quæ a Nino, Beli filio habuit initium, & mille ac ducentis annis perdurauit teste Diuo Patre Augustino de Ciu. Dei. Hæc vi incepit in Nẽrod, viquinetiam habuit finem a Dario, & Cyro, regiones illas depopulantibus, & populos sanguine, & ferro sibi subijcientibus. Hæc ab Alexandro armis, & bello prostrata, atque omnino ablata, Assyriorum, & Persarũ dominijs Græcorum successit monarchia, quæ a Romanis & ipsa quoque armis oppressa quarta viguit Romanorũ. Cũ igitur Principatus isti, quos ob illorũ magnitudinẽ, Monarchias & nostra, & anteacta ætas nominauit, vi tyrannica, ac violenta oppressione habuerint exordia, cõcludunt multi, quod regna sapiunt violẽtiam, & vim quandam redolent homini illatam. Primæ, & secundę sẽtentiæ doctores fingũt ignorare, quæ S. Paulus, ad Romanos scribẽs monet legentem, nec non quę scripsit Apostolorum princeps. Dicebat Sanctus Paulus, omnem potestatem a Deo esse, ordinationemq. Dei, quod vnus præsit multis. cum enim ordine regatur mundus, ordoq. sit bonum illius, vt Aristoteles etiam scripsit, ordo autem, qui in hoc mundo conspicitur, sit imago illius, qui in mente opificis mundi residet, non possumus non fateri, potestatem a Deo optimo & maximo esse. Quæuis potestas a Deo est, licet autem distribuatur in diuinam & humanam, nihilominus & hæc, & illa a Deo prouenit. Etenim auctoritas, quam ex institutione naturæ esse dicimus, non ob id appellatur talis, quoniam non sit a Deo; sed potius humana dicitur ad differentiam illius quæ a Deo immediate prouenit. Atque, vt, quid mihi velim, explicem, in memoriam reuocemus, quod nuperrime fuit dictum, Duplicem scilicet esse potestatem, alteram diuinam, alteram humanam, atque terrenam. hæc humana institutione existere dicitur, natura inclinante: quoniam, cum in brutis animalibus, gregatim viuentibus, hoc conspiciat homo, quod Natura dumtaxat magistra duce reguntur, ipse, qui est animal sociabile, mutuis viuens officijs, naturæ igniculis succensus, ducem, ac Regem, a quo regatur exoptat. Hinc maiores natu populi Israelitici dixerũt Samueli, Da nobis Regem, vt, quemadmodũ alij populi Rege ducũtur, ita nos quoque, illo duce, viuamus. Regalis huiusmodi potestas a Deo est, media, & in-

de iur ant. in Domi. Pal.

lib. 4. c. 6.

c. 13.

1. c. 2.

12. diui.

tercedente propenſione naturali, quam humana perficit natura. at ſpiritualis ideo diuina dicitur, quoniam a Deo prouenit, illam tradente, ac inſtituente, nihilq. in eius inſtitutione operis, ſeu propenſionis naturalis, apparet. Similes ſunt harum poteſtatum dependentiæ, animæ noſtræ operationibus. Quarum quædam dicuntur animæ; quædam animæ, & corporis, licet omnes ab anima, tamquam ab origine, & fonte, ac principio, dimanent. Iraſci, dolere, amare, odiſſe, triſtari, corporis dicuntur affectiones. at, intelligere, ratiocinari, animæ appellantur operationes. hæ, & illæ sũt animæ, tamquam originis, & fontis, ac principij. ceterum, quoniam in primis maxime viget corporis participatio, in ſecundis nulla talis communicatio, iraſcatur aliquis, oculi veluti ignis ſcintillabunt, facies primo palleſcet, mox alio colore ſuffundetur. erubeſcat pudore quiſpiam, in facie color ſtatim huius affectionis indiciũ apparebit, timeat, palleſcet. at, dum meditatur, dum intelligit, nihil horum conſpicitur euentuum. illæ dicuntur corporis, hæ autem mentis. Recte ſcripſit iccirco Ariſtot. primo de anima, loquẽs de primis operationibus, quod ſunt coniuncti, quoniam maxime viget in illis corporis communicatio, Verum dicat mihi, obſecro, iuris Cæſarei peritus, ac alius, in quauis ſchola veritatis eruditus, quidnam eſt illa propenſio, & inclinatio naturæ, quæ homines Regem exoptant, a quo ducantur? Niſi aliud certe, (niſi proteruire voluerit) poterit reſpondere, niſi, legem eſſe naturæ, qua id cupiunt, & eligunt, hęc autem lex eſt effectus ordinis, in mente Dei exiſtentis, vt infra Dei gratia patebit. Paſcat mille ouium grex virentia prata, ex illis multæ ſint fetæ, agnus paruulus matrem derelinquat, & a grege fiat ſegregatus, turmam mox ouium intret, inter tot matrem inueniet. Hirundines quotannis ad nos redeunt ſtatutis temporibus, plumas aqua irrorant, in puluere alas expandũt, & corpus peruoluunt, vt lutum efficiant, & nidos conſtruant. Alcyones, quoniam in vndis marinis nidificant, quæ facillime omni aura turbantur, & fluctus efficiunt, tempus illud placidum, quod ſancti Martini æſtatem nominamus, expectant, vt nidos fabricent, & prolem alant. Innumera poſſem adducere huiuſmodi teſtimonia; verum his paucis ero contentus. Dicam tantum, quis has docuit bruta leges? quiſnam ſiderum, & temporum mutationes, ac aſtrologiam, illa inſtruxit? nemo, certe alius, niſi melior natura, Deus, Iam vero, cum, hæc propenſio ſit lex, & ordo naturæ, qui ordo eſt effectus ordinis, in Diuina mente exiſtentis, poteſtas vero humana ab hac propenſione, ab hac vt natura ſecunda oriri videatur, recte loquendo, & ſapide, dicendum eſt, quod proueniat a Deo. Vtraque poteſtas a Deo eſt. at, quoniam vna immediate in nos homines deriuat,

riuat, altera vero, naturali propensione intercedente, famulatuq. naturæ, Dei Optimi, & Maximi ministræ, ideo hæc dicitur naturalis, illa vero diuina. Naturæ, quæ rationis est compos, potestatem hanc regendi communicauit Deus, qui etiam dominium rerum est elargitus. ob hanc homo homini imperat, *Homini homo Deus*, antiquum ait adagium. Licet autem natura rationis compos videatur posse regere se ipsam proprij intellectus ope, attamen, quoniam omnia, quæcunque sunt, a primo ente progredientia, habent esse dependens, & ob id errare possunt, (vbi enim deficientia, siue, vt dicunt, defectus, ibi error esse potest) mẽtes illæ, ab omni corporis concretione abiunctæ, primam intuentes tamquam normam, & ducem, vt quidam dicunt philosophi, nos ob gratiam Dei operando, non errãt homines, duce, & legibus, veritateq. ducti, a recto tramite non discedunt. Ex hominibus quinetiam illis magis Dux est necessarius qni mentis penuria se ipsos regere nequeunt. A Deo iccirco illi ceteris præponuntur, qui mente, & intellectu, magis uigent, & perspicacia ingenij aliis præstant. Hominibus igitur homines imperant, hac potestate, qui dominio brutis, rebusq. inanimatis dominantur. Quæ duo inter se valde dissident, potestas nimirum, qua hominibus præsumus, & imperium, quo brutis, & rebus inanimatis dominamur. Præsumus, & dominamur brutis, & rebus anima carentibus, non quidem, vt illarum consulamus vtilitati, sed potius e contra, vt ad propriam vtilitatem, ac nostrum commodum illis vtamur. Hine Aristoteles dicere solitus erat, nos quoque quodammodo finem esse omnium, pulchre quidem, ac eleganter. In nostrum namque obsequium, & propter nos, omnia illa a primo opifice fuerunt condita. At hominibus præsumus, & illis imperamus, ac quodammodo dominamur, non quidem ob nostrum commodum, ac vtilitatem, sed illorum potius commoditatis gratia, vt ve subiectorum prospiciamus honesto, & consulamus vtilitati. Reguntur huius finis gratia homines, Regibus, ac Principibus subijciuntur, vt tali regimine proprium assequantur bonum. Quod si quis ceteris præest, & studeat, vt regimen non in subditorum bonum, sed in proprium vergat commodum, a rectitudine Imperij degenerans, ab illoq. recto moderamine declinans, quod competit hominibus, vertit imperium in dominium, quod in bruta habet homo. tuncq. ij, qui subduntur imperio, & humanæ potestati, more pecudum, ac brutorum, ab imperante recti dominium experiuntur nimis graue, molestaq. opprimũtur tyrannide. id Princeps assequitur dominio, (& hoc debet esse contentus) quod, dominando, Deo seruit præclarissimo famulatu, ad similitudinem eius accedit, & supremæ illius maiestatis non simulacrum tenue, & obscurum, sed claram nobilem, ac solidam ima-

2. Phy. t. 24

ginem gerit. bonum enim tanto magis est bonum, quanto sui est diffusiuum, vt Dionysius martyr frequenter dicere solebat. Primum autem ens dicitur tale, quoniam ab illo omnia entia esse obtinent, suiq. diffusione cetera sunt entia. Hoc vt ceteris supereminet entibus, ita primum bonum omnia bona excedit. ad instar primi entis, ille qui ceteris imperat, existit, & ad eius similitudinem prope accedit. Ad hæc, regentis, & imperantis est, ministros habere, quibus propriam exerceat auctoritatem. Cæsaris Maiestas facillime innotescit ministrorum, auctoritate, iudicum, legatorum potestate, eiusdem Cæsaris vicem gerentium. fulget quinetiam, ac nitet splēdor Principis seruientium præstantia, & nobilitate. In Principis itaque honorem, in populorum bonum, potestas hæc a Deo homini data fuit. dum enim animi nostri hoc vehiculo ostreaceo feruntur, vt verbis Platonis vtar, dum his sensuum vinculis detinentur, hoc obscurissimo corporis carcere clauduntur, æquum est, vt gratia Dei, qui omnium vt est productor, ita etiam est Rector; Duce sensibili regeremur, cuius moderamine, & legibus, in finem tendentes, metam tandem attingeremus. Hæc omnia nobis Paulus Apostolus ob oculos posuit, illis verbis: *Omnis anima potestatibus sublimibus subdita sit: non est enim potestas, nisi a Deo: quæ autem sunt a Deo, ordinata sunt: itaque, qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit.* Atqui non solum Principum Christianorum, verum etiam Paganorum potestas a Deo data est, seu permissa, in bonum populorum. Illi siquidē populorum bono consulere possunt in ijs, quæ ad legem naturæ attinent. Legimus hanc ob rem apud Danielem, Nabducdonosori a Deo Regnum fuisse donatum. Hoc quinetiam sensu Dominus Saluator noster Pilatum Præsidem est allocutus: *Non haberes potestatem, nisi desuper tibi data fuisset.* Et, in nascentis Ecclesiæ exordio; licet fere Principes omnes cæcitate Idololatriæ laborarent, nihilominus iubebat Apostolorum Princeps famulis IESV Christi, charactere baptismatis insignitis, vt omni humanæ creaturæ subijcerentur, dicēs: *Subditi estote omni humanæ creaturæ propter dominum, siue Regi, quasi præexcellenti.* Et, paucis quibusdam interpositis verbis: *Serui, subditi estote dominis, non solum bonis, & modestis, sed & discolis.* His itaque, omnibus fit notum, Principis potestatem a Deo esse, non autem vi, ac oppressione, habere principium, vt nonnulli sibimet ipsis persuaserunt. Licet autem dixerit Deus, hominem producendo, quod brutis dominaretur, & rebus inanimatis: inde tamen non sequitur, vt negarit, Principatum homini conuenire. Sermo est ibi de dominio, non autem de principatu, quæ duo valde inter se dissident, vt exposuimus. Insuper, aliud est loqui de homine ante lapsum, & post lapsum. Ibi sermo est, de homine in primo statu existente, non

Cap 2.

autem in statu naturæ corruptæ, ac deprauatæ. Si primæ condicioni seruire non conuenit, ac subijci, secundæ congruit. Pateat quinetiam quod sit exordium Iuris Principatuum. Quod vero Nemrod primus non fuerit, qui regnare cœperit, retro patefecimus. Ceterum, quoniam, definitione, conclusimus, potestatem hanc a Deo Principibus fuisse datam in populos, nunc illud sese offert discutiendum, num hæc potestas sit in corpora subditorum aliqua ratione, an vt in illorum bona. Quibus inspectis, cognitum erit, quæ sit intensio huius potestatis.

Principum potestas quas respiciat actiones, quæue a iure Principatuum complectantur. & primo, an Princeps sit Dominus vitę subditorum, & facultatum.

Caput X.

ACtiua potestas cum respiciat passiuam, agens namque agit in passum, congruum erit ordini proposito, vt nunc consideremus, quæ sit materia, in qua Princeps hanc exerceat potestatem, & vtatur dominij auctoritate. At quoniam duplici constat principio Mundus paruus, cui præest Princeps, ex parte corporea, & incorporea ex spirituali, & corporali, est discutiendum, an vtriusque partis sit dominus, an vt bonorum temporalium, seu, vt dicũt, proprietatum subditorum, vitæq. illorum, an vt potestas illius spiritualia complectatur. A rebus autem primæ classis ordiemur: quoniam hoc naturæ ordo expostulat, vt ab imperfecto ad perfectum sit progressio, dum operatur naturale agens. Non desunt, qui, extollentes nimis, & magnificientes potestatem a Deo Principibus elargitam, a proprijs terminis eidem præscriptis illam extrahunt, atque omnino a metro, ac mensura, amouent, alienamq. efficiunt. Aiũt isti, Principem absolutum, (verbis illorum vtor) præcipue Imperatorem, dominum esse bonorum, quæ, communi vocabulo, & voce receptissima vtendo, Proprietates solemus nominare, subditorum, quibus præest. Hoc autem ne videantur gratis afferere, adducunt pro suæ opinionis tutela, ac munimine, ea, quæ leguntur, leg. Zenone: vbi hæc a legislatore

c. de quad. præscr.

tore ceteris fuerunt inſerta: *Omnia ſunt Principis*. Quod ſi omnia Principis exiſtunt, vtique Princeps bonorum, ſeu proprietatum ſubditorum, dominium habebit. Ad hæc in Authen. legitur, Imperatorem poſſe aliquando quippiam accipere venerabilium domorum, dum voluerit. Quod ſi harum domorum, cum libet Imperatori, poteſt aliquid accipere, multo ſane magis aliarum. igitur proprietatum erit dominus Imperator. In hanc ſententiam declinauit Oſtien.tit. de præſcript. Alij, his addendo, aſſerunt, Principem non tantum horum bonorum, quæ meminimus, eſſe dominum, verum vitæ quinetiam ſubditorum. Id perſuadent verbis Ariſtotelis, dicentis, eum, qui ſibi manus conſciuerit, necemq. intulerit, afficere remp. iniuria. Præterea, Princeps, & bello, & periculis, populos ſibi ſubditos poteſt obijcere, igitur vitæ illorum dominatur: ſiquidē, cum mortis periculo illos obijcit, dominium in vitam eorundem exercet. quare, cum hæc quotidie oculis cernamus, fateri eſt neceſſe, quod Princeps ſubditorum vitæ dominetur. Harum, quas recitauimus, opinionum, prima opponitur communi Iuriſperitorum ſententiæ. Secunda vero adeo aduerſatur veritati, adeoq. illi eſt contraria, vt intolerabilis error debeat haberi. Atque, vt vnico omnia cōplectar verbo, vna, & altera vertit iuriſdictionem in dominium, quæ res ſummopere ab inuicem diſtant, & mutant ius Principatus in aſpertimam tyrannidis immaniſſimæ legem. quoniam, ſi Princeps ex iuriſdictione facit dominium, Imperium mutat in tyrannidem, ius Principatus in voluntatem iniuſtam, & ex Principe fit Tyrannus. Quod attinet ad vitam, nullum habet Princeps ius, quo humanæ vitæ dici debeat dominus. Deus ſolus eſt vitæ dominus, vt eiuſdem eſt auctor ac productor. Subditi ſuarum facultatum domini. Principes proprie loquendo præſunt populis iuriſdictione, non autem dominio. Miror eos, qui tales inuexerunt ſententias: quę, licet poſſent reijci ijs, quæ retro ſcripſimus, illaq. ſufficere poſſent adhunc explodendum errorem, nihilominus nonnulla hic apponam, vberioris doctrinæ gratia, & veritatis dilucidandæ ſtudio, noua enim hæc occaſio, nouum laborem ingerit. Sapientiæ libro hæc ſcripta legimus: *Tu es Domine, qui vitæ, & mortis habes poteſtatem, & deducis ad portas mortis, & reducis*. In Deuteronomio quoque hæc leguntur verba: *Ego occidam, & ego viuere faciam*. Et alibi: *Dominus eſt, qui viuificat, & mortificat, deducit ad inferos, & reducit. ego percutiam, & ego ſanabo*. Atque, vt ſilentio prætereeam multa, Rex Dauid iuſſit, armigerum illum Amalechitam interfici, qui, iactantia ductus, aiebat, Saulem ſemiuiuum ab eo fuiſſe occiſum, precibus ac iuſſu eiuſdem Saulis. Quod factum a ſacra non reprehenditur Scriptura; nec homicidij notam inuſſit Dauidi. Signum euidentiſſimum,

Vt de Cæ. coll. 5.
§. quæ autē.
5. Eth. c. 11
Cap. 16.
Cap. 32.

tissimum, quod Saul propriæ vitæ non erat Dominus. nam, si talis extitisset, iniuste armiger ille Amalechita fuisset occisus. Quod si propriæ vitæ Rex non est dominus, multo minus alienæ. Præter hæc, communis est omnium doctorum sententia, Principem non posse hominem mortis pœna punire, nisi iusta de caussa, quæ testimonijs ei fiat conspicua; vel reus proprium fateatur crimen. Colliguntur hæc ex Sancti Ioannis Euangelio, vbi Euangelista scribit Nicodemũ ita loquentem. *Dixit Nicodemus ad eos, Ille, qui venit ad eum nocte, qui vnus erat ex ipsis. Numquid lex nostra iudicat hominem, nisi prius audiuerit ab ipso, & cognouerit quid faciat?* Agebatur in Concilio illo de morte Domini nostri: Nicodemus, legis testimonio, concludit, innocentem a Principe morti non posse tradi, nisi iusta de caussa, quæ cognita sit, & reus proprium confiteatur crimen. Legimus etiã, protoplastum non prius a Deo fuisse condemnatum, quam proprio ore crimen perpetratum fuerit confessus. Si autem Princeps esset dominus vitæ subiectorum, hæc ad illorum necem vtique non essent necessaria. Addamus, quod iudex, Principis potestate fungens, illum non potest morti condemnare, quem reum esse nouit extra iudicium, vbi testibus idoneis probetur innocentia. nec eum potest a morte liberare, quem insontem pro comperto habuerit, tamquam priuatus, vbi in iudicio testes contrarium afferunt. Non me latet, in hac materia varias extitisse doctorum sententias. Nonnulli oppositum sentiunt, siue de ciuili, siue de criminali caussa, sit sermo. Quod placuit Calderino, & Panormitano, cap. pastoralis. Alij aiunt, in caussa ciuili, secundum allegata, & probata, (vt dicunt) iudicem debere iudicare: at non sic in caussa, quæ ad vitam spectat hominum. At Sanctus Thomas ab ijs dissentit. Cuius doctrinam, veluti cum veritate conuenientem, sum secutus. Asserit, in omni caussa testium attestationibus esse adhærendum, illisq. ducibus proferendam esse sententiam. Hæc sunt illius verba: *Dicendum, quod sicut dictum est, iudicare pertinet ad iudicem, secundum, quod fungitur publica potestate: & ideo informari debet in iudicãdo non secundũ id, quod ipse nouit tamquã priuata, sed secundum id, quod innotescit tamquã personæ publicæ.* Hæc Doctor Sanctus, & in responsione ad tertium, in eodem loco ait: *Homo in his, quæ ad propriam attinent personam, debet informare conscientiam suam ex propria scientia; sed in ijs, quæ pertinent ad publicam potestatem, debet informare conscientiam suam secundum ea, quæ in publico iudicio sciri possunt.* Hæc fuit sententia Patrum, Ambrosij, & Augustini in Psalmos: cuius exemplum legitur iij. q. vij. c. iudicet. Et pater Augustinus: Bonus iudex nihil ex arbitrio facit suo, sed secundum leges, & iura pronuntiat. In Deuteronomio autem legimus, admonitione præmissa: *In ore duorum, vel trium stet omne verbũ.*

Cap. 7. *Gen. 3.* *De off. del.* *2. 2. q. 67. ar. 2.* *Psal. 118.* *Cap. 17.*

peribit,

peribit qui interficietur. Statimq. subditur. *Iudex sequatur in iudicio veritatẽ.* idẽ sẽtit Alexãder de Ales, Richardus, Petrus de Tarantasia, & Paludanus, quos sequitur Illustrissimus Caietanus loco nunc ex S. Thoma adducto, ratione adductus, quæ desumitur a rei natura, ab actu, inquiens: *Actus enim, quo iudex reum condemnat, sententia, vel illa damnantis, est actus publicus, & iccirco per se caussas debet habere publicas, scilicet personam, potestatem, scientiam, & voluntatem, quæ præcepto publico, quod iudex facit de pœna huiusmodi, manifestatur. Præceptum enim a voluntate est: nec persona iudicis aliquem actum propriæ voluntatis apponit in hoc casu in damnum innocentis, nisi vti potestate, scientia, & voluntate publica. quem actum si posset omittere, libenter omitteret: sed, quia tenetur ad illum, propter coincidentiam personæ publicæ cum sua, ideo non tenetur omittere illum, propter damnum alterius, per accidens rarissimum eueniens, ex vsu publici officij. &, quoniam hæc via solidum habet fundamentum. &c.* Hæc Illustrissimus, & Reuerendissimus iste Doctor. Siluester, non spernendæ Doctrinæ Theologus, re diligenter inspecta, ac mature excogitata, post multorum scriptorum lectionem, tum Theologorum, tum Iuris Pontificij doctorum, in hanc deuenit sententiam, quod hæc fuerit opinio antiquorum, qui Theologiam, & Ius Canonicum scriptis consignarũt. Hæc sunt illius verba, in Summa, in dictione Iudex: *Prima est antiquorum Theologorum, & Canonistarum, dicentium, quod iudex potest talẽ condemnare, sine peccato, duobus concurrentibus.* Loquitur de Innocenti, quem scilicet nouit Iudex esse innocentem extra iudicium. Hanc secutus est Bartolus, interpretum Iuris Cæsarei facile princeps, & Ioan. Ant. in suis Nouellis, tit. de oblig. Quare, si iudex, fungens Principis potestate, non potest reos morte condemnare, nec a morte liberare, nisi criminis faciant fidem testes, aut innocentiam attestentur, vtique Princeps vitæ subditorum minime dominus erit censendus. Hæc, quo ad vitam. Quod vero spectat ad facultates, veritas facillime fiet conspicua, si consideremus, quid differat Iurisdictio a Dominio. Definiunt sic omnes Dominium: *Dominum, est vsus rei, atque substantiæ, iuxta vtentis placitum. Iurisdictio* autem sic, vt notat Herueus, quem sequitur Archiepiscopus Florentinus, tertia parte, & Siluester in verbo Iuurisdictio, vt vocis etymologia indicat, *est potestas ius dicendi, siue sententiam promulgando, siue decernendo.* Latere autem non decet in re proposita, quod Ius dicere bifariam contingit: vel, si quis iustum decernat disserendo, adsitq. audientium libertas, quemadmodum in gymnasijs publicis quotidie fit, in quibus Pontificij, ac Cæsarei Iuris interpretes ex sede, quid sit iustum, audientibus, iura profitendo, decernunt. liberi tunc sunt auditores, nimirum discipuli, nec illos doctor aliquo obligationis

2.2.q.40.membr.6.ar.2.

l. illicitas, ff. de off. præsid.

Lib. de pot. Pa.

Tit. 22. Cap. 3.

nexu deuincit, ad parendum eius decretis. Alio etiam modo dicitur quis Ius dicere, ac decernere, cum habet poteſtatem eos, qui decreta audierint, obligandi, ac deuinciendi ad huiuſmodi decreta obſeruanda, & tamquam iuſta habenda, ſiue quis ius dicat, promulgando ſententiam, ſiue alio modo ius decernendo, legeſq. promulgando, ac ferendo. Ex ijs elicit idem Doctor Sanctus nunc citatus, *Iuriſdictionem nihil aliud eſſe, niſi poteſtatem, qua Præſes alicuius Reipublicæ poteſt ius dicere ſtatuendo, vel ſententiando, cum obligatione ſubditorum, ad habendum id, quod dicitur, pro iuſto*. His addens, declarationis gratia: *Contingit autem in ijs ſtatuendis, vel decernendis, vel ſententiandis, aliquando poteſtatem iuriſdictionis determinari dupliciter: vno modo, quantum ad cauſſas, ita ſcilicet, quod ipſa poteſtas non ſe extendat ad omnes caſus, ſed ad quoſdam; alio modo, quantum ad populum ſubiectũ, ſcilicet, quod ſe extendat tantum ad populum, & non ad populos*. Hæc vir beatus. Quæ ſane optime conueniunt cum ijs, quæ Azo ſcripſit, dicens: *Iuriſdictio, eſt poteſtas de publico introducta, cum neceſſitate ius dicendi, vel æquitatis ſtatuendæ*. Atque, vt colligitur. l. 2. ff. de iur. om. Iu. *eſt facultas quædam conceſſa ei, qui præeſt ius dicendo quã commiſſa, intelliguntur omnia conceſſa, ſine quibus explicari non poteſt*. His ſit acceptis, reſpondeamus adductis rationibus ordine præpoſtero. Cum arguebant, quod, quando quis ſe ipſum interimit, ignominia afficit Remp. reſpondetur, id euenire, non quia Reſp. ſit domina vitæ, ſed quia eſt cuſtos, qui iniuriam patitur, cum res ſibi commiſſæ male tractantur. Secundæ rationi reſpondetur, quod Princeps offert bello ſubditos vtilitatis publicæ cauſſa, atque vt totum ſeruetur, cuius gratia partẽ perire iuſtum eſt. Quod attinet ad ſecundam dubitationem, negandum eſt, quod Princeps ſit dominus facultatum. quemadmodum enim notauit Faber, Princeps, vti vitæ ſubditorum non eſt dominus, ita neque facultatum. Hoc modo barbara tyrannide Turcarum Princeps dominatur populis, qui profitetur ſe eſſe domi num populi. Cum vero quis audiet omnia eſſe Principis, verba hæc ſunt intelligenda caſte; ſcilicet, omnia eſſe Principis, quæ fiſco, (vt dicitur) publicoq. Principis mulctarum ærario, obueniunt. Senſus quinetiam poterit eſſe: Omnia ſunt Principis, quod Princeps poteſt omnibus rebus ſubiectorũ vti quemadmodũ ſi publicæ neceſsitatis cauſſa aderit, ſicut etiam diximus, cum vita ſubditorum vti. quotieſcumq. iuſta neceſſitatis cauſſa adeſt, tunc quid priuatarum domorum poteſt accipere. Quomodo autem facultatum populi particeps fiat, & eſſe poſſit, nunc eſt exponendum. Verum quæret aliquis, an detur euentus, in quo permittatur Principi, (excipio mulctas, & pœnas, ob perpetrata delicta) legibus Regni, ſubiectos domibus, campis, & hortis, prædijſq. ſpoliare, nulla facta pecuniæ, aut alterius

In Sum.

l. bene a Zeno ff. de quã proſcrip.

re illam tali titulo accipere. pretio voluit possidere locum ad ædificandum altare. Quod si pietatis caussa, & Dei cultus, ac salutis totius populi, iustus Rex Dauid voluit rem pecunia possidere, non autem dono accipere, quanto magis Princeps debebit erga subditos ita se præstare ornandæ ciuitatis gratia, aut similis finis studio? His addamus, quæ de Nabot narrat Regum historia. Vineam habebat: Rex, vt hortum ex illa faceret ad serenda olera, a Nabot vineam petijt. negauit vir iste Regi petenti vineam, & iuste vt Sanctus Ambrosius ait, c. conuenior. Rex non abstulit vi, quod petierat, sed animi molestia affectus est. Quod si iuste Nabot negauit vineam, & Rex non abstulit eam vi, concludamus, Regi, non licere iuribus status subditorum facultatibus dominari, & illas in sui commodum vertere.

3. Cap. 21.

23. q. 8.

LIBER QVINTVS.

Paupertatem Statui Principis minime posse conuenire.

Caput I.

BONORVM indigentiam Principi adeo opponi, vt cum Principatu nulla ratione, nullaue condicione possit esse, facillime quis nouerit, si Principis maiestatem, ac splendorem; si discrimina, in quibus versatur eius vita, vsum ve pecuniæ, vel vix considerabit. seruorum, ministrorum sibi astantium multitudine, valorum, equorumue numerosa quantitate splendescit Principis maiestas, in quibus alendis, sustinendis, ac seruandis, copia auri, nec parua requiritur. Perlegat quis, obsecro, Palæstinorum Regis Salomonis gesta: adspiciat eius magnificentiam: & statim sumptus illius Principis incipiet admirari. Regum 3. hæc leguntur: *Erat autẽ cibus Salomonis per dies singulos, triginta cori similæ, & sexaginta cori farinæ, decem boues pingues, & uiginti boues pascuales; & centum arietes, excepta venatione ceruorũ, caprearũ, atque bubalorõ, & auiũ altiliũ.* Et, paucis interpositis, additur: *Et habebat Salomõ. quadraginta mil lia præsepia equorũ curriliũ, & duodecim millia equestriũ. Nutriebantq. eos supradicti Regis præfecti sed & necessaria mensæ Regis Salomonis, cum ingenti cura, præbebant in tempore suo. Hordeum, quoque, & pa-*

leas

leas equorum, & iumentorum deferebant ad locum, vbi erat Rex, iuxta constitutum sibi. In eodem libro, de vasis, supellectilique loquens Sacer historicus, hæc scripsit: *Fecit quoque Rex Salomon ducenta scuta de auro purissimo, sexcentos auri siclos dedit in laminas scuti vnius. & tercentas peltas ex auro probato, tercentaque minæ auri, vnam peltam vestiebant. posuitque eas Rex in domo saltus Libani. fecit etiam Rex Salomon thronum de ebore grandem, & vestiuit eum auro fuluo nimis, qui habebat sex gradus, & summitas throni rotunda, erat in parte posteriori, & duæ manus hinc, atque inde, tenentes sedile; & duo leones stabant iuxta manus singulas, & duodecim leunculi, stantes super sex gradus, hinc atque inde. non est factum tale opus in vniuersis Regnis. sed & omnia vasa, de quibus potabat Rex Salomon, erant aurea, & vniuersa supellex domus saltus Libani de auro purissimo. non erat argentum, nec alicuius pretij putabatur in diebus Salomonis.* Hæc ibi legũtur. Magna profecto, & miranda fuit huius Regis magnificentia. neglexit argentum, tamquam vile metallum, in vasis, scutis, ac peltis conflandis, armisque bellicis construendis. sumptus vero tum domus ædificandæ, tum familiæ alendæ, equorumque pascendorum gratia, omnem excedunt admirationem. Quare, si Regem decet maiestas, vt vere decet, cũ in illo deitatis conspiciatur fulgor, qua ceteris præeminet excellentia, maiestatẽ insequatur magnificẽtia; magnificẽtiæ, ac splendoris anima sit aurũ, iure quidem Principatum, & paupertatem non posse esse simul sed omnino mutuo pugnare, diximus. Præterhæc, in continuis Principis vita versatur periculis. Qui populos regit, sibi debet, timere etenim quem multi timẽt, is multos debet timere, aiebat Labentius, Romanus eques. Et sapiens ille maiora scripsit imminere pericula regnantibus, quam ijs, qui iudicantur. *At, quem metuunt, oderunt, & quem quis oderit, perijsse expetit*, cecinit ille poeta. Hinc euenit, vt scripsit Seneca, quem nunc retulimus, quemlibet subditum posse tuto existere in quauis ciuitatis parte; missoque omni timore, quouis incedere: Principem vero, armatis hominibus, custodiaque militum circumvallatum ire, atque in munitissimis arcibus semper timere, ac formidolose viuere. timet fortes, prudentes, ac sapientes, potentes, & diuites, timet, & imperantes. fortes quidem, ne quid audeant libertatis gratia; prudentes, ac sapientes, ne quid aduersus eos moliantur, & populi, ac plebis animos verbis sibi concilient; potentes, ac diuites, ne muneribus, diuitijsque subditos deuinciant demumque a se ipsis deficiant; imperantes, ne bello indicto, aut repentino motu, Regnum inuadant.

c. 10.

Labentius
Seneca
Ennius

Summos feriunt fulmina montes, Hora t.

dixit ille Poeta.

Sola

Ouid. *Sola miseria caret inuidia,*

Cecinit alter. Regi, Rex; Princeps, Principi solet inuidere. inter æqua les inuidia ex ercet uires suas. hanc ob caussam timere solent Principes, ne bello, & vi armorum Regnum quis inuadens, priuentur Principatu. Et ideo pro vrbium, locorumq. munimine, milites sunt conducendi, quibus stipendium est erogandum. nemo enim proprijs militat stipendijs: quemadmodum Sanctus Paulus ad Corinthios scripsit. Castra, arcesq. muniẽdæ sũt militũ præsidio, armis, & annona, ne quis, Regnum inuadẽs, armorum vi, captis habitatoribus, & arcibus, illud occupet. Ad hæc, Rex, vt dicebat Aristoteles, eo modo debet esse cum populo, quo pater se habet erga filios, & pastor erga oues. pater filios alit, pastor gregem pascit, Rex populum nutrire debet. Pastorum nomine Reges antiquitus fuisse appellatos, supra diximus. Et in sacra Genesi legimus, Pharaonem septem annis cum præualuit inopia, segetumq. penuria, Aegypti populis alimenta subministrasse frumento, quod antea propria pecunia ab ipsomet fuerat emptum. Collegium humano corpori simile facit Aristoteles: ærarium autem Principis cum stomacho eleganter solet comparare: quoniam, sicut a stomacho cibi recepti, in omnia tãdem diffunduntur membra; sic a Regis thesauro receptæ pecuniç, demum, vbi necessitas ei sese offert, subditi populi indigentiæ cõsulitur. Ea propter, vti paupertas Principi nulla conuenit ratione, ita decet maxime, immo necesse est, diuitijs abundare, auro, & argento affluere. est enim Pecunia instrumentum, quo ad omnia vtimur, quo ve humanæ vitæ negotia absoluuntur, tranquillam, ac studiosam ducimus vitã, & pace, ac vnitate seruatur quæuis hominum multitudo, Respublica augetur, Ciuitates suscipiunt incrementum. Omne regnum diuisum desolari, dixit Saluator. Salustius scripsit, Concordia parua concrescere, parta vero, & aucta discordia prolabi, ac interire. Pax autem duplici modo solet perturbari. vel iniuriam ciuibus sibimet inferentibus, mutuaq. læsione iniusta; vel extrinsecus, Principe bello, & armis ciuitatem inuadente. Quibus omnibus auri virtute facillime occurritur, atq. consulitur, ceteris ve prospicitur. Aurum futuræ necessitatis facit fidiussorem Aristoteles: nec immerito. opera enim, labores, ac operationes continet. mercedem, ac præmium, harum rerum comprehendens. hinc euenit, vt quilibet pecuniç sit indigens, multoq. magis Princeps, qui maioribus, ac grauioribus premitur sumptibus: cuius status est quid vniuersale, operatio communis, auri põdus expostulans. Reges, quorum mentionem facit sacra Scriptura, ij omnes auro, & argento abundarunt. Legimus in Iudith, quod Holofernes, Princeps exercitus Regis Nabucdonosoris, cum Syriæ, & Ciliciæ, regiones inuasisset, magna illa, & numerosa militum

[margin: 8. Ethic. | Sallust. | 5. Ethic.]

litum copia, aurum, & argentum (multum nimis, illud appellat facer historicus) habuit, paratum scilicet ad illarum regionum munitionem, ad hostes propellendos, ad consulendum subditorum necessitati. Auri, & argenti copia, illustris extitit Dauid, vt Paralipomenon liber manifeste nos docet. Ditissimus fuit Salomon, vt thesauro Darium superauerit: quemadmodum notauit Budæus. Salomon, de se loquens, hæc voluit illis verbis: *Coaceruaui mihi argentum, & aurum, & substantiam Regum, & prouinciarum*. Turpe esset Regi, a subditis; aut ab æquali non satis commendatum; sumptuum, aut belli gratia argentũ mutuo accipere. Nec caret periculo talis mutuandi actio. Qui mutuat, vt Bias dicere solebat, amicum perdit. Quare concludamus, quoniam diuitiæ ad Principis maiestatem sustinendam, ad tutelam eiusdem, ad populorum tranquillitatem, Regni perseuerantiam, & defensionem, ad incrementum Reipublicæ, ad subsidium subditorum sunt necessariæ; Principi, cuius curæ hæc omnia mandata sunt, conuenit illis affluere. Quæ autem sint istæ diuitiæ, nunc diligentius est dicendum.

Budæus.

Bias.

Diuitiarum diuisio, & de ædibus monetarijs agitur, de nummis aureis, & argenteis: et num liceat Principi, pretium numismatum varium facere, vt ei libuerit.

Caput II.

Diuitem necessario debere esse Principem, rationibus verissimis huiusq. conclusimus: vna & altera diuitiarum specie, verbis illis innuendo, eum abundare oportere. Diuitiæ, namque, vt Aristotele præceptore didicimus, sunt in duplici differentia; quædam naturales, quædam artificiales. Illæ ita dictæ, quoniam sunt a natura; hæ vero artificiales nuncupatæ, quoniam arte parantur. primæ sunt agri, nemora, vineæ, siluæ, armenta, aues, alia ve animalia, quæ vsui nostro sunt accommodata, nobisq. uictum, & censum solent suppeditare. Pecunia, a Pecore, siue a Pecu, dicta est, quia apud antiquos omnis pecuniæ fundamentum fuit pecus. Qui pecoribus abundabãt, ij diui-

Pol 1. c. 5. 6 & 6.

tes

uites dicebantur; armentis affluentes, & ipſi diuites habebantur: quoniam in pecoribus, & armentis, diuitiæ exiſtebant. Abramus, Lothus, alijque, quos ob diuitias celebrauit antiquitas, & ſacra teſtatur hiſtoria, ouium, armentorumque copia, locupletes extiterunt. Plinius voluit, Pecuniam, a Pecudis ſigno, nomen accepiſſe, eoquod priſcis temporibus æs, dum cudebatur, Pecudis nota ſignabatur. Quam ſententiam apud Plutarchum legimus, in vita Publicolæ. Aſſerit magnus iſte uir, in vetuſtiſſimis nummis, ouis, bouis, ſuiſque figuras impreſſas extitiſſe. A Pecu igitur Pecunia dicta eſt: quo nomine non tantum nummos, verum res omnes ſolidas, immobiles, mobiles, iura ve cenſeri, tradit Hermogenianus l. pecuniæ. Diuitiæ igitur ſunt, & res naturales, & artificiales, quibus Rex debet affluere: vt de Salomone legimus. & ipſe, de ſe loquens, dicebat: *Aedificaui mihi domos, plantaui vineas, feci hortos, & pomeria, & conſeui ea cuncti generis arboribus. extruxi mihi piſcinas ad irrigandum ſiluam lignorum germinantium.* Cum autem diuitem quempiam appellamus, ea ratione talem dicimus, quoniam auro abundat, & argento, priſcis autem temporibus pecoribus, & armentis. apud antiquos prior, vt refert Iſidorus, æris, quã auri cognitus fuit vſus. ære quippe priſci terram proſcindebant, ære certamina belli gerebant, eratque in pretio magis, inquit ille, quam aurum, & argentum, quæ propter inutilitatem reiiciebantur. Verum temporum ſucceſſione viluit æs, aurum autem ſummo ceſſit honore. Vna quæque ætas nouam affert vitam, vnaquæque vita ſuos expoſtulat mores, dixit ille poeta. inualuit aurum, adeoque proprium dilatauit imperium, vt cuncta ſuæ ſubiecerit ditioni:

Auri ſacra fames, quid non mortalia pectora cogis?

Poeta noſter elegantiſſime ſcripſit. Aurum, & argentum in numiſmata formata ſunt; eoque peruenit eius imperium, vt rebus omnibus ſe miſceat, omniumque rerum agendarum ſit inſtrumentum. Ariſtoteles appellauit manum, inſtrumentum inſtrumentorum, ingenioſe: quoniam in quodlibet faciliime vertitur. Si malleo clauum figas, in malleum; ſi ſera lignum ſeces, in ſeram; ſi calamo litteras ſcripſeris, in calamum; ſi gladio ferias, in gladium tranſmutatur. Ita aurum, & argentum, ſi equus ematur, in equum; ſi ager, in agrum; ſi lignum, in lignum; ſi lapides pretioſi, in lapides pretioſos; ſi veſtimenta, in veſtimenta mutatur; fitque omnia, quæ ad vſum ſpectant humanum. Eſt Proteus ille a poetis decantatus, qui nouas ſemper induit formas. Docuit hæc nos Ariſtoteles, dicens, Numiſmata eſſe veluti fideiuſſorem futuræ neceſſitatis; quoniam, pretium rerum omnium, quæ nobis ſunt neceſſariæ, continendo, res quoque ipſas, vt alibi diximus, etiam complectitur.

Marginal notes: l. 33. c. 3. — ff. de ver. ſigni. — 3. Reg. — Eccle. c. 1. — Lib. 16. Ethy. — Teren. — Virgi. — 3. de. ani. t. 38. & 4. de par. an. c. 10 — 5. Eth. hic.

Sanctus Thomas scripsit, Pecuniæ vsum vitæ humanæ moderari, & hanc ob caussam Regna assequi rectum, cum sit veluti regula ac mensura propria. Quid mirū, obsecro? Viuūt populi commercijs ac cōmutationibus: mutuisq. officijs vnus alteri auxiliando, manus manum lauat. herus eget seruis, serui domino; ager colono, colonus agro; æger medico, medicus ægro; vnusquisq. indumentis, & calceamentis, propter hæc lanibus, & corijs, nedū sutorum, & sartorū operis sumus indigentes. Ratio certe nobis est ineunda, qua indumētis vestiamur, medicus curet, pane, & alimentis alatur pauper, seruus hero seruiat, & indoctus inscitiam depellat. Humana corpora, mortalis hæc vita nostra innumera propemodū requirit auxilia. Vt legibus Naturæ sancitū est, ætherea corpora quāto magis sunt perfectiora, tāto paucioribus egent medijs, vt propriā seruent vitam. ob id octauā sphærā quā vnico motu contentā esse dixerunt antiqui, sideribus & figuris mirifice, veluti cælatura quadā inenarrabili, vnde cælū nomē sortitū est, vt Varro doctissimus voluit, liberalissime natura honestanit. Lunæ vero, Mercurij, ac Veneris, Martis, Saturni, & Solis cęlo, plures fabrefecit orbes, pluresq. tribuit motus, ordine immutato eadē rerū productrix. ita eaquæ cæli ambitu continētur, perfectione excellētia, pluribus egēt adiumētis, vt propriæ cōsulāt incolumitati, pluribus ve medijs, vt existant, atque seruentur. Animantium formæ id nec obscure testantur. Anima nostra, quæ omniū est perfectissima, intelligit, ratiocinatur, memoratur, videt, audit, olfacit, gustat, vegetat. Pluribus eget instrumentis, vt viuat. Vermes, quorū est imperfecta anima, paucioribus indigent organis, pro illorum agenda vita, incolumitateq. seruanda. Ad hæc, incidatur pars hominis, bouis, leonis, equi, animaliūq. perfectorum; illico pars, huiusmodi vita destituta, perit. Non sic pars lacertæ, alteriusue bestiolæ, huic persimilis, quæ passim a philosophis animal anulosum dicitur: viuit saltem aliquo temporis spatio. pūgatur acu, sentit, nocuumq. saltu nititur euitare, atque se ipsam a molestia liberare. Signū euidentissimum, tum sensum, tum appetitum, tum phantasticā virtutem ibi reperiri. Plantarum vero partes diutissime viuunt, si humi fodiantur, vitam seruāt integrā, quarum animæ quoniam imperfectiores sunt ceteris, ideo paucioribus contentæ sunt medijs, vt propriæ consulant saluti, ac vitam viuant. Homo igitur, perfectissimū omniū animal, innumera fere, vt dixi, requirit adiumenta. vt non tantū vitam plantarū, & brutorū, verū hominis, viuat: vt, depulsis dānabilis ignorantiæ tenebris, intellectū luce scientiarū illuminet, artes mechanicas, & liberales, ac sellularias, addiscat. Hęc autem cum ita sint, qui fieri potest, vt sibi cōsulat; necessaria adsint; nullum pręstante auxilium auro? vt labor, opera, & opus alia re compensetur, diuersa ab auro, difficile est videre, si

De Reg. prin. 2. Cap. 13.

lites velimus adimere. Propinat medicus pharmaca, ex Oriente, vel Americis aſportata: at, niſi aurū id nobis ſuppeditaret, impoſſibile eſſet, vel ſaltē nimis arduū, vt auxiliū huiuſmodi nobis præſto eſſet. Doceat præceptor bonas artes, ſudet, & algeat, mercedis gratia: quæ nā iſta erit? frumentum, vinū, pannus? hæc autem quomodo noſtra erunt? qua ratione hæc prius erant noſtro vſui accommodata, erātq. in noſtra poteſtate? Singula mente reuoluamus, & niſi, pertinacia adducti, obſtinate veritati aduerſari velimus, fatebimur, auri argēti, numiſmatumue vſum eſſe perquam neceſſarium. Ariſtoteles dicebat & ipſe, nummorum vſum eſſe adinuentum, vt a commercijs lites abeſſent, & pecunia commutationum eſſet metrum, ac menſura. Non negarim, varia eſſe commutationum genera, multaq. negotia abſolui commutatione, vt dicebat idem Ariſtoteles, de Politicis diſſerens. at, quænam ſit hac accommodatior, & abſolutior, quæ minus affligetur incommodis, nullam certe poſſumus adinuenire. Lycurgus leges tulit, quibus numiſmata inhibebat: verum, vt nimis duræ, vtq. intolerabiles, a ſapientibus, & præcipue ab Ariſtotele, fuerunt reiectæ. Conſiderarunt viri iſti prudentes, ſi ſola commutatione rerum negotia deberent abſolui, aut litium imminenti turba nūquam perficienda, cum vnuſquiſq. rem propriam pluris faciat, quam par ſit, alienam vero contemnat:

Omnis emptor malus, ſcripſit Salomon.

Largius æquo
Laudat venales qui vult extrudere merces, dixit poeta Calaber: aut ſumma incommoditate, & pene inſuperabili difficultate abſoluenda fore. Quem vſum commutationum vti neglexit priſca ætas, vbi aurum non intercederet, argentum ve, ac pecunia; ita numiſmatum conſuetudinem eſt amplexa. Legimus in ſacra Geneſi, Abrahā Chaldæorum gloriam, agrum emiſſe auro. Roganti magno patri iſti Ephron filium Seor, vt venderet ſpeluncam duplicem, quam poſſidebat in extrema ſui agri parte, vt magnam Saram ſepeliret, in vxoris defunctæ honorem. *Quæſo, vt audias me, dabo pecuniam pro agro, ſuſcipe eam, & ſic ſepeliam mortuum meum in eo.* Reſpondit ille: *Domine mi, audi me, terra, quam poſtulas, quadringentos ſiclos argenti valet. iſtud eſt pretium inter te, & me: ſed quantum eſt hoc: ſepeli mortuū tuū.* Pretio autem cognito, ſacra nos docet hiſtoria, pecuniam hanc poſtulatam in pretium agri, a Patre Abramo Ephron fuiſſe ſolutam. Verba ſunt recenſenda: *Quod cum audiſſet Abraham, appendit pecuniam, quam Ephron poſtulauerat audientibus filijs Eth, quadringentos ſiclos argenti probatæ monetæ publicæ.* Vſus itaq. antiquiſſimus eſt numiſmatum, & tamquam vitæ neceſſarius a priſcis temporibus ſemper approbatus. Dignum certe, & laudabile repertum, tū Regibus,

1. Ethic. *Pri. Politi.* *Horat.* *Cap. 23.*

tum populis,si honorem,si vtilitatem aspiciamus,accommodatum. Imprimitur imago principis in auro, argento, ac ære; nummi autem frequenter manibus tractantur hominum: memoria Principis regnantis recens semper tali vsu seruatur. Signis quibusdam,& figuris,veluti litteris hieroglyphicis, figuratur metallum: ijs perpetua gestorum apud populos memoria viget,quæ a Principibus facta fuerunt, cum litteræ illæ præclara gesta nobis indicent, & illorum sint apertissimæ imagines. In illis, sine historiarum lectione, quis nam priscis temporibus regnarit, optime intelligimus, & quæ gesta fuerint, typo quodam inspicimus. Posteritas itaque docta, inde summā haurit commoditatem, vti Princeps gloriam,& honorem. Assequitur quidem honorem Princeps, quoniam, sicut nummus regula est humanarum actionum,ita Princeps, cuius imaginem in nummo cernimus,est moderamen, ac norma populorum. Has crediderim ob caussas nummos dici Monetas. nomina enim sunt rerum, animiq.notionum, signa, ac figuræ. quare, si proprie sunt imposita, talia nomina debent esse, quales res existunt, quarum ipsa nomina, sunt imagines. Ne quis mihi Peripateticus obijciat, nomina esse ad placitum; siquidem (omissa illa disputatione, an proprietas nominum a rebus sit accepta, vt ex monumentis Hebræorum, & idiomate colligi posse videtur: quod etiam Platoni in Cratylo non displicuit) si nomina sunt ad placitum, rectitudo tamen illorum a rebus desumitur. Monetæ igitur dicuntur, quia nos monent Principem regnantem, pretiumque.quod pretium regula est, ac metrum rerum venalium, vti Princeps mensura,ac norma populi, & actionum; vt infra, Dei gratia,sumus late dicturi. Ad hæc,monent mentem,vt fraus sit procul a negotijs, & commutationibus,quæ,auro argento,pecunia,intercedente,ab hominibus transiguntur. Qui nouit numismatis pretium, nouit etiam, quantum valeat res venalis, & quo modo sine dolo commutandum sit,siue vendat, siue emat: ni forte in ianua errare voluerit. Qua in re non possum non summopere affirmare, acerbissimis pœnis illos esse afficiendos,qui adulterinum cudunt argentum,& aurum. Nam præter quam quod lædatur Principis maiestas, effigies enim,vt diximus,Principis, in metallis impressa,ostēdit,nummum illum mensuram esse commutationum,vt Princeps est metrum actionum populi, & ideo, cum hoc signo decipiuntur homines,sub Principis fide quodam modo deceptos fuisse, dicere possumus: populi quinetiam detrimentum patiuntur. Adhæc, ius est Principis,æs cudere. Porro,qui sibi hoc ius vsurpat, iura Principum violasse is censebitur, aurum & argentum cudendo. Caussis his nūc expositis, nummorum vsus est in Principis honorem, & in populorum commodum. Ceterum, quoniam haud est vnius labij lingua;

nec vnus eſt totius Orbis Princeps, omnibus populis præfectus, qui eos regat, ſi extranea inhibentur numiſmata a Principe,ſaluti popu lorum conſulitur. etenim cum ab ignorantia pretij numiſmatis, fraus,deceptio, & lis poſſit oriri facillime, proprij vero Principis nummi cognoſcantur,&,quid valeant, optime omnibus ſit notum alieni vero, ignotum, ac obſcurum; iure quidem, vt lites, diſſen ſioneſque auferantur, alieni, ſiue extranei prohibentur nummi. Ad hæc, vbi diuerſitas eſt numiſmatum, non mediocre fit damnum in commutationibus illis,quæ vulgo Cambia appellantur. Mos eſt, & commune fere apud omnes viget inſtitutum, ſub proprio Principe vt vnius pretij ſint numiſmata, alterius autem, ſub alio. hinc iactura in ſolutionibus, hinc alteratio pretij numiſmatum. Qua in re, illud ſilentio non eſt prætereundum, pretij immutationem eſſe ponderis alterationem. pretium namque à pondere oritur. Scutatus aureus, apud antiquos erat drachma. hunc, communi nomine, Ducatum dicimus, ex auro puriſſimo conflatum, ponderis trium denariorum. drachma autem octaua pars vnciæ. Atqui, quoniā ſemper, ac etiam Romanorum tempore, argētum inferius extitit in decupla proportione, hinc factum eſt,vt numiſma aureū, quod Du catum appellauimus,ſit pretij,atque,vt dicitur,valoris,decē numiſmatum argenti,quæ vulgari lingua Iulios Papales dicere conſueui mus.Diſtat autem nummus aureus Romanus,a Ducato,ac valde differt.licet enim ex eadem materia conſtarent,ex auro ſcilicet puriſſimo, quod appellatur aurum viginti quattuor carattorum, nihilo minus,vti Ducatum erat vnciæ octaua pars, libræ autem nonageſima ſexta, ita nummus aureus erat vnciæ pars quarta, libræ autem quadrageſima octaua.Hæc dicta ſint, vt manifeſtum fiat, a ponde re numiſmatis,prouenire pretium eiuſdem:cumque immutatur pretium, pondus immutari. Ius eſt Principis, metalla condere:at, pretium immutare,in populorum damnum,ac detrimentum,ei nō per mittitur. Id Salomon voluit illis verbis: *Pondus,& pondus;ſtatera doloſa, vtrunque abominatio eſt apud Deum*. Hoc eſt, quod tamquam probrum Aragoniæ Regi Summus Pontifex Innocentius obiecit;atque cū illo grauiter egit,tamquam de re iniuſta.Immutauerat Rex iſte pretium numiſmatum,cum populorum iactura.huius rei a Summo Pontifice reprehenſus fuit,& filium eiuſdem,qui iuramento deuictus erat ad obſeruanda, quæ a patre in hac materia de re æraria illi fuerant impoſita, abſoluit; diſtricte imponendo, vt priſtino pretio numiſmata reſtituerentur. Hanc quoque doctrinam amplexus Sanctus Thomas,immutationem illam,damnoſam,& illicitam,reiecit.Atqui,quoniam non tantum numiſma eſt menſura commutatio num,verum & tributorum, ac cenſuum, quæ Principibus a populis reddun-

Pro. 20.

De Reg. Prin.

redduntur, operæ pretium, ni fallor, erit, si nunc de Censibus, & Tributis instituetur sermo.

Diuisio Censuum, ac tributum in suas species. vnde ve dicatur Census.

Caput III.

IN duas diuisimus species diuitiarum genus; in naturales, & artificiales. atque, his, & illis, necessario Principem debere abundare, demonstrauimus: Hoc sacra narrat historia: vbi, cum Salomonis diuitiarum mentionem facit, vtrique illum affluentem fuisse, asseuerat. At, quoniam, quæ artificiales sunt, non tantum a naturalibus prodeunt, verum mercibus, negotiationibus, laboribusque comparantur; mercatura autem, nauigationes, ac huiusmodi negotiationes, nulla ratione possunt Regiæ maiestati conuenire; alia sane est ineunda ratio, qua Princeps possit auri copia ditari. Talis erit Census, & Tributum, quibus Princeps thesaurum aggregare poterit, & diuitijs affluere. Ceterum, quoniam auri desideriũ, cũ animos inuadit, illorũque fit dominus, iudicia cæca reddit: hinc errores facillime possunt oriri, tũ in imponẽdo tũ in exigendo, tũ in soluendo tributo. Graue reputabit populus, & ægre feret, tributum soluere: e contra, Princeps, vt sibi consulat, leue nimis existimabit onus, tributum impositum, iureque proprio noua imponet, & exiget. Videndum est igitur, num populi, aliquo iure compulsi, teneantur tributa soluere; an ve iure Principatus possit Princeps nouos census, noua tributa, nouaque onera, populis imponere. Nouissime, quis nam sit modus, quæ ue mensura in illis imponendis. Quæ commode magis, & diligentius à me fieri posse existimo, si primo nonnulla dicam de vocibus istis, Tributo, Censu, ac similibus, speciesq. censuum assignabo. Age, rem aggredior. Siluester in Summa, varias horum onerum species adnumerat, variasque adducit voces, onera huiusmodi significantes: quæ, vt nullam sapiunt elegantiam, ita duritiem, ex illis quædam, redolent. Hæc sunt, Pensio, Census, Tributum, Pedagium, Guidagium, Vectigal, Talea, Collecta, Præstantia, Angaria, Perangaria, Gabella, Munus. Singula ab eodem ita declarantur. Pensus, est nomen late diffusum, a verbo Pendo, quod significat pondero. Pensus ergo est

3. Reg. c. 10.

In dic. gabella.

solutio

ſolutio, ſeu æqualitas, quam pondus oſtendit, ſcilicet pretij, ad vſum rei, pro qua ſoluitur: hinc Penſio, pretium ſcilicet rei locabilis. Cenſus, eſt penſio quædam, quæ de prouentibus ſoluitur. 1. q. 3. c. quæſitum. ſiue eſt id, quod ſoluitur annuatim in quantitate, vel ſumma. ff. de conſ. l. ætatem, & hic alter publicus, alter priuauatus. Tributum, eſt cenſus qui præſtatur de proprio ſolo Principi, vel communitati: ita dictum, quia militibus publicæ expeditioni vacantibus, tribuebatur. vnde, & Stipendium dicitur. ff. de verb. ſign. l. ager. & ff. de pub. vectig. l. 1. §. hic titulus ſuper verbo, impendant, in gl. Vnde Tributum, in publicum, & priuatum non diuiditur igitur tributum, & publica Penſio, ac publicus Cenſus, idem ſunt. vt C. cau. pri. contra l. 1. & C. ſi propter pen. pu l. ſi accipitur. Vectigal autem, dicitur à Vehendo, ſecundum aliquos. in hoc differt à Tributo, quoniam vehitur ad Principem, tributum autem datur exactoribus eius. ſed melius dicitur Vectigal, ſecundum communem interpretationem, quod pro rebus vectis ſoluitur vnde eſt, ſecundum Archidiaconum, idem, quod Guidagium: hoc autem datur pro ducatu in terrã alicuius, vt ſecurius viatores eant. & hoc etiã, ſecũdum eundem Archidiaconum, dicitur Teloneum, a Telos Græce, quod Latine eſt Vectigal, & alicubi Gabella, vel Duana. Hæc omnia ſunt idem, pretium videlicet exactum, pro rebus in aliqua terra mutatis, dum ſcilicet illuc deferuntur, aut inde auferuntur, aut ibi auferuntur. Datium autem idem ſignificat cum iſtis. Pedagium vero, pretium illud, quod ſoluitur a tranſeuntibus, in locis conſtitutis a Principe, & ſoluitur pro fabrica, aut conſeruatione pontium, aut nauium, ad transferendum, vel etiam aptatione viarum. Talea vero, Præſtantia, Impoſitio, & Collecta, ſunt idem; & eſt ſumma, quam Princeps, vel Communitas exigit a ſubditis, proportionaliter ad totam ſubſtantiam cuiuſque. Angaria, & Perangaria, iniuſta compulſio, ſiue coactio: & ſecundum aliquos, Angaria, eſt onus mere perſonale, quod poteſt labore corporali expleri, ſine rerum detrimento. vt l. munerum la 2. ff. de mun. & hon. Perangaria vero, in quibuſcumq. conſiſtit, vt vult gl. in l. neminem, C. de Sacr. Sant. Eccle. quia dictio Per, auget. vt in l. vrbana §. pernoctare, ff. de verb. ſigni. Et ſic onus miſtum, vt Angaria eſt merum. Secundum alios Angaria, eſt obſequium perſonale, Perangaria, perſonale, & reale, ideſt proprijs ſumptibus præſtitum. & iſta eſt opinio Rai. Gof. Hoſt. & Abb. Munus autem, diuerſimode ſumitur. aliquando pro dono, quod quidem eſt illud, quod ſponte præſtamus, ex nulla neceſſitate, vel iuris officio, vt ff. de verb. ſigni. l. munus. Differt tamen, quia munus eſt donum cum cauſſa, donum vero ſe habet in in plus, quia aliquando eſt ſine cauſſa vt patet in leg. inter donum, ff. de

ff. de ver. signifi. Aliquando sumitur pro officio,& honore. aliquando pro eo, quod necessario subimus, lege,vel imperio. ff. de verborum sign.l.munus. & ab hoc dicitur Immunitas. Munus autem, tertia acceptione sumptum,triplex est, scilicet, mere personale, quia scilicet expletur labore corporali, sine sumptu,vel rerum detrimento.ff.de mu. & hon.l.finali.& mere patrimoniale, seu reale, quando nimirum cum sumptu proprio fit ab alijs, ita nempe, quod onus est rerum,tantum: & mistum quando scilicet nostro labore,& sumptu, expletur. Ex omnibus his colligit Siluester, omnia ista in hoc conuenire, quod sunt publicæ exactiones, sed in hoc differre,quod Pensio publica, Census publicus, & Tributum,sunt idem,& sunt pretiũ, quod Principi,vel Communitati soluitur de proprio solo: sed Vectigal,Teloneum, Guidagium,Gabella,Duana,ac Datium, sunt idem, & sunt pretium quod soluitur pro rebus mutatis;Pedagium pro habilitate viarum; Talea, Præstantia, Collecta, & Impositio sunt idẽ, & sunt pretium,vel summa,quæ soluitur a singulis subditis proportionaliter, ad totam substantiam. Angaria, & Perangaria, sunt iniustæ exactiones. Munus, tertio modo sumptum, aliquid commune ad omnia; & si sit iniustum, est proprium genus Angariæ, & Perangariæ, eandemq. patitur diuisionem, quam & illæ admittunt; hoc excepto, quod inter Angariam,& Perangariam non datur medium,mistum saltem voce. Hæc omnia docet Siluester adducto loco. Quæ fere omnia mutuo accepit ab Angelo,in Summa,in verbis Census, Pedagium,Talea,Vectigal. Ex his nonnulla sunt,quæ, vt arbitror, cum veritate minus conueniunt. nonnulla verò, quæ maiorem desiderarent declarationem, & additamentum; nonnulla etiam, quæ non satis caute scriptis sunt consignata. Taleam, Præstantiam, Impositionem Collectamq.idem facit doctor iste,asserens,esse pretium, quod soluitur Principi, proportione substantiæ. Qua assertione, Impositionem membrum distinctum, speciemuè solutionis differentem facit a Tributo, Angaria, Munere, Perangaria. Quod quo modo possit conuenire cum veritate, non satis intelligo, siquidem genus est potius, & quid commune Impositio, sui ambitu Angariam, Perangariam, Munus, Pedagium, ea fere omnia complectens munera quæ vel a lege,vel a Principe imponuntur. Angaria, Perangaria imponuntur:Pedagia quoque Datia, ac Collectæ imponuntur: attamen, secundum hunc Doctorem,Impositio est species solutionis, ab illis, quas nunc adduximus,satis differens. Ad hæc, si Collecta, Taleaue, est solutio pro rei substantia, qui fieri potest,vt non sit quid commune ad Tributum, & Censum? Etenim Census, secundum Siluestrũ, est pensio, quæ soluitur de prouentibus, Tributum vero pro solo. At, nomine substantiæ, res mobiles, & immobiles significari, frequens

quens

quens fcripturarum loquendi vfusindubiam fidem facit. Ad hæc aiti Munus, tertia fignificatione fumptum, fi iuftum, eft Munus; fi iniuftum, eft proprium genus Angariæ, & Perangariæ: quæ condicio omnibus alijs, nedum muneri, optime congruit. Tributa, Cenfus, ac cetera, quæ fupra diximus, fi iufta fint, propriam retinēt fpeciem, ac nomen; verum, iniufta fi exiftant, Angariæ, ac Perangariæ naturam induunt, nomenq. harum accipiunt, cum fint coactæ impofitiones, & violentæ coactiones. Præterea vult, Datium, Gabellā (eius vtor verbis) Vectigal, & Guidagium idem effe, pretiaq. exiftere, quæ pro rebus aliquo afportatis, vel aliunde delatis foluuntur: vfus tamen loquendi communis oppofitum nos docet. Datium foluitur pro carnibus, vino, ac edulijs, quæ nec aliunde funt translata, nec aliquo feruntur. Guidagium vero, vt etiam ipfe fatetur, non rebus, quæ feruntur, & transferuntur, fed eft impofitio iter habentibus accommodata. Quæ etiam de Cēfu fcribit, trunca funt, ac deminuta. Communiter, Sumptus poteft effe idem, quod Tributum; proprie, rebus quas poffidemus; adhuc proprie magis, hominibus ipfis: vt infra, Deo fauente, fumus dicturi. Hæc dicta volui, non vt tanto viro contradicerem, imperitorum more, opponendo, vt doctior habear; verum, vt cum illo conueniam, veritatem fequendo, dum ab illo diffentio in modo veritatem inquirendi.

Propria fententia explicatur: veraq. diuifio affertur.
Caput IV.

REiecta Siluestri doctrina, nunc, quid ego exiftimarim, aperio. Dicerem ego, Cenfum feu Impofitionem, aut iuftam effe, aut iniuftam. fi iniufta, eft coactio, atq. compulfio indebita, a Principe facta populo, pro pecuniæ folutione. at, fi iufta fuerit folutio, vel erit redditUum ratione, vel capitis, feu perfonæ, vel foli, vel mercium, vel viarum, feu itinerum. pretium, quod foluitur pro facultatibus, quas poffidemus, appellatur Cenfus. nomen a Cenfendo deductum: fiquidem facultates debent recenferi, &, fecundum earum rationem, inde folui Tributum. Latum eft hoc nomen ita fumptum, & cuilibet, quod pro facultatibus a populis Principi foluitur, accommodatum. At, fi preffius magis accipiatur, nil aliud fignificat, nifi penfionem illam, quam viritim Regi populi foluunt, feu Principi. Cenfus ifte iugu fubie-

subiectionis populorum testimonium est manifestum. Hanc ob caussam a Romanis Imperatoribus editum fuisse legimus, vt orbis describeretur. A Beato Luca in Euangelio scriptum legimus, exijsse Edictum a Cęsare Augusto, vt describeretur vniuersus orbis. Hic sem per inuisus fuit Hebræis, eisq. valde displicuit. vt enim tributa soluere pro Regis defensione, & Reipublicæ tutela, numquam renuerűt; ita Tributum istud, quod subiectionis iugum, vt nunc est dictum, de notabat, ægre ferebant soluere Principi. videbatur ipsis, hac solutione, taliq. actione, derogare libertati illi, in qua, tamquam Abrahami filij, profitebantur, se natos esse. Vnde illud etiam: *Nos filij Abrahæ sumus, & nemini seruiuimus.* De hoc Tributo loquebantur Hebræi, Christum interrogantes, an liceret, Cæsari censum dare. Tributum, a verbo Tribuere deductum est, eo quod quisq. stipem tribuat. verum, quoniam priscis diebus hæc stipum contributio ad alendos milites solum modo fiebat, inde nomen Stipendij originem traxit. Hæc omnia docemur nos a l. ager, ff. de ver. sign. Hoc soluitur de terræ fructibus in Regis, Principis ve subsidium. Differt Tributű a Censu, secunda significatione sumptum: quoniam Census soluitur ratione peculiari hominum; at Tributum, ratione redituum. Census, denotandæ subiectionis studio; Tributum, in Regis, Principis, ac Reip. subsidium. Vectigal vero, ac Pedagium, soluuntur ob merces, quæ feruntur. Vectigal, a Vehendo dictum, vt pontes, muri, alia ve publica opera, his similia, restaurentur: Pedagium vero, vt tute vnus quisque possit incedere, ne a latronibus, ac huiusmo di prauis hominibus, obsideatur, ac interimatur, aut saltem pecunia, alijsq. subsidijs priuetur. Hæc, quo ad primum. Nunc vero dicendum est, an iure Principatus possit Princeps Vectigalia imponere, quis ve sit modus. De Collectis autem, rebus Ecclesiæ imponendis, & de Decimis, fusius alibi Dei gratia.

De Censibus, & Vectigalibus imponendis.

Caput V.

RIchardus de Media villa, vir in sacra Theologia clarus, secundo Sententiarum, de Vectigalibus loquens, aiebat, ab Imperatoribus, vel Regibus, qui superiorem non recognoscunt, abijsque, qui iura Imperij præscripserunt, eadem imponi posse. Idque nec iniuste. Si

Dist. 44. *q.* 3. *ar.* 1.

te. Si enim Diuinam spectemus legem, si Naturæ, & si humana in constitutionem aspiciamus, id Principibus conuenire, dicemus, de quibus nunc adductus Doctor loquitur. horum est ius, Vectigalia imponere, illaq. a populis exigere. Testimonia adducamus, quæ huius rei fidem indubiam faciant. Beatus Paulus, ad Romanos scribēs hæc de tributis reddendis loquebatur: *Ideo necessitati subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam. ideo enim, & tributa præstatis: ministri enim Dei sunt:* Reddite *ergo omnibus debita; cui Tributum, Tributum; cui Vectigal, Vectigal.* Verba Sancti Pauli sunt ponderanda. Inquit: *Necessitati subditi estote, non solum propter iram, sed propter conscientiam, ideo Tributa præstatis, ministri enim Dei sunt.* Monet Romanos Apostolus Tributa esse soluenda propter conscientiam. Explicans, cur teneantur hac de caussa tributa soluere, ait illos esse ministros Dei, & ideo tributa illis esse reddenda. perinde, ac si dixisset; Proprium stipendium cui vis iure debetur: ij sunt ministri Dei: iccirco vult Deus, a populis tributa illis esse reddenda. Lex ergo Diuina est, a Deo proueniens, stipendij huius retributio: ideo non tantum propter iram, verum & propter conscientiam, quæ tūc tuta est, cum legi Dei obaudit. Ex ijs verbis duo colliguntur: quorum alterum est, Diuina lege populum teneri ad reddenda tributa; alterum vero, Principi, tamquam ministro, stipendium deberi. Cum autem tributum sit stipendium, non tantum lege Diuina, verum & Naturæ, Regi, siue Principi, erit reddendum. siquidem lex Naturæ, (vt infra fusius explicabitur, Dei Optimi beneficio) est simulacrum legis Diuinæ. Huc tendit disputatio illa eiusdem Apostoli ad Corinthios, primis litteris: *Quis militat suis stipendijs vmquā? quis plantat vineam, & de fructu eius non edit? quis pascit gregem, & de lacte gregis non manducat? Numquid secundum hominem hæc dico? an & lex hæc non dicit? Scriptum est enim in lege Moysi, Non alligabis os boui trituranti. Numquid de bobus cura est Deo? An propter nos hoc vtique dicit? Nam propter nos scripta sunt. quoniam debet, in spe, qui arat, arare; & qui triturat, in spe fructus percipiendi.* His Apostolus Paulus lectorem instruit, vnumquemque proprij ministerij dignum esse præmio. Licet autem Princeps nihil expetere debeat præmij gratia, cum proprium præmium nullum aliud sit, nisi virtus: (id quod etiam ab alijs obseruatum legimus, dicentibus, Principatus, & Virtutis, eundem esse finem, nimirum honorem) at, quoniam est Dei minister, pro omnibus laborans, omnium gerens curam, pro omnibus vigilans, illi tributa, census, ac vectigalia redduntur: sic lex diuina iubet, & Naturæ, vt Sancto Paulo præceptore didicimus. His addantur ea, quæ de Saluatore nostro IESV scripta reperimus, in Sancti Matthæi Euangelio. Narrat Sacer Euangelista (locum hunc supra adduximus etiam)

Cap. 13.

Cap. 9

Deut. 25

Cap. 17.

etiam) ingrediente Domino Capharnaum, acceßiſſe didrachmatis acceptores, Petrumq. interrogaſſe, dicentes, *Magiſter veſter non ſoluit didrachma?* Cum vero Dominus intraſſet domum, hunc præueniens, dixit: *Simon, quid tibi videtur? Reges terræ a quibus accipiunt tributum, vel cenſum? a filijs ſuis, an ab alienis?* Cui reſpondens Petrus, *Ab alienis*, ſubiunxit, *Ergo filij ſunt liberi Ne ſcandalizemus eos, vade ad mare, & mitte hamum, & eum piſcem, qui primu aſcenderit tolle, & aperto ore eius, inuenies ſtaterem, illum ſumens, da eis pro me, & te.* Liber erat Dominus a tributo, immunis a Cenſu, nihilominus ſoluit dirachma, ne exactores ſcandalum patiantur. Si ſcandalum erat apud eos non ſoluere tributum, ſane iuſta lege ſoluebatur, ac præcipue Diuina. ſcandalum enim eſt offendiculum in via Dei. Cum quis tranſgreditur legem, alijs eſt ſcandalo. Id etiam legi Naturæ conſonum eſt, vt retro diximus: cum ſit Naturæ lex, imago quædam Diuinæ, Natura docet, bruta Regem honorare, illiq. ſuccurrere. Quid de apibus ſcripſerit Ariſtoteles, de animalium hiſtoria libro nono, uide te non pigeat. *Reges numquam prodeunt foras, vel vt paſcantur, vel alia cauſſa, niſi vniuerſa cum plebe, & , ſi, cum pergunt, Rex ipſe forte aberrarit, omnes inquirere, odoratuq. ſagaciſſimo perſequi, donec inueniant, accepimus. geſtari etiam eum a plebe, cum volare non poteſt, & ſi perierit, omnes diſcedere: vel, ſi aliquandiu manſerint, fauos quidem cōficere, ſed mel nullum, nec fieri poſſe, quin breui omnes diſcedant.* Beſtiolas iſtas a natura doctas Regem honorare, amare, ac ei ſuccurrere, ſcribit magnus iſte Philoſophus. Quod ſi in brutis hæc ſunt Naturæ lege, hac eadem in nobis erit, vt Principi tributa, cenſuſq. reddamus, vt ei ſuccurratur pecunia noſtra. Lege quinetiam humana ſancitum fuit, neminem poſſe leges condere, vel alijs concedere, vt vectigalia aut exigant, aut imponant, niſi ſolus Princeps, aut is, qui iura Imperij præſcripſit. C. de vac. l. vnica. & ff. de iur. im. l. ſemper ſ. fi. Regum fuit hoc antiquum munus. de Salomone hæc ſcripta exſtāt. *Erat autem pondus auri, quod afferebatur Salomoni per annos ſingulos, ſexcentorum ſexaginta ſex talentorum auri. excepto eo, quod afferebant viri, qui ſuper vectigalia erant, & negotiatores.* Non tantum vectigalium, verum & aliarum penſionum, illis verbis meminit ſacer Scriptor. Primo ait, aurum afferri, tributa intelligens, cenſum affirmare non audeo. hoc pro conſtanti habeo, a Patre Dauide ſemel populū fuiſſe numeratum: hancq. ob cauſſam grauiſſimas Regem hunc dediſſe pœnas. vt dictum fuit a Salomone populum exactionibus fuiſſe grauatum, tertio libro Regum, ſcriptis eſt commendatum. Populi Iſraelitici maiores natu his verbis Regem Ieroboam, Salomonis filium, ſunt allocuti: *Pater tuus duriſsimū iugum impoſuit nobis. tu itaq. nunc imminue paululum de imperio patris tui duriſsimo, & de iugo grauiſsimo.*

Cap. 11.

3. Reg. c. 10.

2. Reg. c. 24

Cap. 12.

uissimo, quod imposuit nobis, & seruiemus tibi. Iam vero, vt receptui canendo, tandē ad scopum redeamus, dicamus, Tributa iure a Principibus exigi, idq. testimonijs sacris comprobari. Lege Diuina, vt dictum est, ius hoc illorum fuit. Dicebat Apostolus, ea ratione tributa esse reddenda, quoniam Dei sunt ministri: illis verbis nos monēs, ab eius numine prouenire legem, tributa soluendi, ad sumptus Principum. Quem locum Sanctus Thomas perpendens, aiebat, Principes nihil debere exoptare præmij gratia, sed solum ad sumptus necessarios, ad statusq. defensionem. quoniam, vt diximus, ex Aristotele, præmium Principis est honor. Hinc fit, vt nullus studiosus, ac vere Princeps animum suum conuertat ad regendos populos, alio cōsilio, alia ve ratione; nisi, quia præstans, & excellens, in illis ab omnibus habetur. qui vero honore non est contentus, lineam transiliendo, & ab hoc ad vtilitatem, & aurum se transfert, tyrannus sæpe efficitur. Vectigalia quoque, & Pedagia (omitto silentio census illos, qui soluuntur a populis viritim pro persona, cum tales ad superbiam potius, & ad auaritiam attineāt, & ea de caussa Dauid a Deo fuerit percussus) quoniam iustas habent caussas, iustosq. fines, nimirum Vectigalia, vt muri, pontes, aliaue huiusmodi publica opera, restaurentur; Pedagia vero pro viarum custodia soluuntur, iuste exiguntur, iusteq. soluuntur a populis. Hæc dicta volunt nonnulli verbis illis, iuste imponi, & exigi, si imponantur a potestatem habente, iustaq. finali caussa, scilicet ad restauranda, quæ diximus, opera, circa materiam, laicis nempe personis, vltimo proportione, siue quantū requirit necessitas. Felix impositio, nec vnquam satis commendata laudibus, qua vectigalia, pedagiaue Principibus soluuntur, vt viatores a prædonum latronumq. incursionibus liberæ existant. Pestis hęc minima, odibilis; at, vbi increbruerit, execranda est, nec cum alia comparanda. Turbatur Reip. pax, pereunt negotia, ciuitates destituuntur necessarijs auxilijs, agri colonis, populi pecunia, facultatibusq. priuantur, virtus exulat, praui mores adolescunt, malitia, & scelera augentur, culmenq. recipiunt: mulieres pudicitiam, iuuenes honestatem, filij parentes, parentes filios amittunt. Hæc mala, damnaq. prouincia nostra Romandiolæ experta est, quæ, diu vexata his incommodis, has calamitates perpessa, ceteris exemplum est facta. turmæ talium hominum illam inuaserant, qui, neglecta iustitia, spreta Principis auctoritate, quæ tanto magis est timenda, quāto Summi est Pontificis, Christi Vicarij, legibus ac uiribus fractis, omnia susdeq. ferebant, cuncta Harpyarum more deturpabant, ac polluebant. hinc clades homicidia, vexationes lacrymabiles, iurgia, blasphemiæ, Deiq. Maximi, & Optimi læsio. Domus agrarias inuadebant, colonosq. indumentis, alimentis, pecunia priuabant.

5.Eibi.c.6.

mulie-

mulieribus vim inferebant, virgines deflorabant, pecora macta bant, boues inde alio, vbi pecunia, vel redimerentur, vel alijs venderentur, ducebant: homines capiebant, quorum nonnullos occidebant innoxios, nonnullos, imposita mulcta pecuniaria, retinebant captiuos; qui, si non redimerentur, miserime vexati, & cruciatibus acerbissimis, & asperimis, contorti, in partes discerpti, ijs a qui bus erant redimendi, mittebantur: immanitas barbara, barbaries immanissima, quæ nam erit altera cum hac comparanda? Atreus, Pelopis, & Hippodamiæ filius, damnatur, qui fratri Thyesti filium proprium epulandum apposuit. immaniores erant isti, membra filiorum patribus offerentes, ac mittentes cruda. ille siquidem ob stuprum commissum a fratre, ob thorum violatum, vlciscendæ iniuriæ caussa, immanitatem illam exercuit. ij nulla lacessiti iniuria, sed auaritiæ execrabilis, rapinæq. aculeis excitati, scelera animo efferato huiusmodi operabātur. ille carnes, quæ cum igni calore assatæ essent, visum, & gustum decipiebant, isti filiorum membra cruda, sanguine cruenta, patribus, affinibus, cognatis, consanguineis, amicisq. mittebant, quæ nec sensum, nec intellectum, cum decipere possent, maiorem excitabant dolorem. Damnatur Tantalus, qui proprium filiū Dijs obtulit comedendum, vt illorum diuinitatem experiretur. Fabula hæc fuit: quæ etiam si admittatur, non quidem immanitati, sed æternitatis potius stultæ cupiditati attribuendum erit gestum illud. etenim filium Dijs comedendum apposuit, dixit Poeta, vt filium a calamitatibus eximeret, & æternitati consecraret. verum ij, humano sanguine ebrij, sanguinis cupidi, innoxios, affines, cognatosq. trucidabant. lugebant viæ, quis nam tutus? paupertas pauperes, senectus veneranda senes, pudicitia mulieres, virginitas puellas, & pueros, ordo sacer Sacerdotes non tuebatur. omnia inordinato appetitu vertebant, cuncta vnico examine, iniustitiæ scilicet, & impietatis, ponderabant. eo deuenerat illorum temeritas, vt nec murorum custodia, ciues in ciuitatibus defenderet. iacent adhuc agri olim fertiles, nunc sine cultura, & cultore multis in locis, vulnera sanata sunt, at cicatrix adhuc viget. Deo Optimo & Maximo adiuuante, a tantis, totq. calamitatibus, prouidentia, consilio, promptitudine & prudentia Illustrissimi ac Reuerendissimi Domini, Domini Francisci Sfortiæ, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalis amplissimi, liberata fuit hæc Prouincia. Clamabat, & diuinumq. auxilium implorabat olim Iudaicus populus, Pharaonis atroci tyrānide oppressus, misertus est Deus, saluti illius prospexit. Moysis opera, a tātis malis eripuit, ex Aegypto eduxit, terramq. omnibus bonis affluentem possidendam tradidit. clamabant, plorabant, populi, viduæ, virgines, senes, adolescentes, laici, Sacerdotes, vnus quisque

Ouid. 6 Metam.

sibimet

sibi metipsi timens. auribus miserationum suarum hasce plorantiū querimonias audiuit Dominus, a sæua impurissimorum hominum tyrannide hanc prouinciam immunem reddidit, tanti viri huius studio, ac prouidentia.is, prosapiam suam redolens, in arduis prouidus, in magnis, & terribilibus fortis, nec laboribus parcēs, nec pericula timens, semper impauidus, semper fortis, semper sollers, turmas hominum, quæ adeo creuerant, vt exercitus nomen sibi vindicarent, debellauit, profligauit, occidit, prouinciam cóllapsam erexit, subditos consternatos restituit. Magni FRANCISCI SFORTIAE nomē adeptus es, amplissime Cardinalis: æquum erat, vt, ab illo non degenerando, magna aggressus, perficeres eadem. Paruum fuit negotiū, si tuam considero virtutem; at arduum, difficile, si rem ipsam quis mente reuoluet. Ex lauro coronam meruisti, qui, veluti domitis barbaris, prouinciam hanc Sedi Apostolicæ seruasti, gramineam nostra Prouincia debet tibi, ab obsidione liberata, vnusquisq. ciuis querneā se debere fatetur cum a domino, & ciue suo, (donet mihi hoc benignitas, & amplitudo tua, vt ciuem dixerim, quæ ex Romandiola oriundos habet auos) a periculis, & malis fuerit liberatus. dabit, dabit Deus munera pro nobis, & præmia, qui soluendo (ea est nostra imbecillitas) non sumus. ego, omnium minimus, alios sequens, vt id cito fiat, assidue rogabo. Verum ad vectigalia redeo: cum pauca scribere de tanto viro non deceat, sed satius sit sacro silentio gesta venerari.

An liceat Principi noua vectigalia imponere iure suo vtenti.

Caput VI.

Videre videor anxium in hoc loco quempiam, quærentem, vtrum Princeps, iure suo vtens, possit noua imponere vectigalia pro caussa propria, quæ non sapere bonum commune credatur, præter conuentiones factas. Quæret forte quispiam, præter hæc, num, cum Princeps filiam, aut sororem nuptui tradet: fratrem, vel filiū in ditione hominum, vel infidelium, vel inimicorum captiuum existentem, aut ciuitatem redimere cupiens, noua possit imponere vectigalia, quæ populus, propter conscientiam, vt diximus, soluere teneatur. Mirari solent nonnulli, &, quo modo licite hæc fieri possint, non cessant inquirere, ac rogare, existimātes, Principes limites pertransire,

transire,& tunc vi populos compelli. At miratur hominum vulgus, mirantur indocti, expertes iuris Pontificij, sacræq. Theologiæ nescij. Priori dubitationi, quæ Brabantiæ Ducissam vexauit, respondit Sanctus Thomas in epistola ad eandem, (mulier hæc magna, vt sibi consuleret, Doctorem Sanctum consuluerat in re proposita) dicens, id optime fieri posse, duplici de caussa, & euentu: uel, si eueniat, quod redditus Principis non sufficiant ad decentem eius statum, ad regimenq. communis boni; vel, quando noua emergit occasio, ob quã Principis bona nequeunt suppeditare sumptus. Verba huius Sancti Doctoris hæc sunt: *Sexto quærebat, an liceat vobis exactiones facere in vestros subditos Christianos. In quo considerare debetis, quod Principes terrarum sunt a Deo instituti, non quidem, vt propria lucra quærant, sed vt communem populi vtilitatem procurent. In reprehensione enim quorundam Principum dicitur in Ezechiele: Principes eius in medio eius, quasi lupi rapaces positi, ad effundendum sanguinem, & ad quærendas animas, & auaritiæ lucra sequenda. Et alibi dicitur per quendam Prophetam: Veh pastoribus, qui pascebant semet ipsos. Nonne greges pascuntur a pastoribus? lac comedebatis, & lanis cooperiebamini, quod crassum erat, occidebatis, gregem autem meum non pascebatis. Vnde constituti sũt redditus terrarum Principibus, vt, ex illis viuentes, a spoliatione subditorum abstineant. Vnde in eodem Propheta, Domino mandante, dicitur, quod Principi erit possessio in Israel, & non depopulabuntur vltra Principes populum meum. Contingit tamen aliquando, quod Principes non habent sufficientes redditus ad custodiam terræ, & ad alia, quæ imminent, rationabiliter Principibus expetenda: & in tali casu, iustum est, vt subditi exhibeant, vnde possit communis vtilitas procurari. Et idem est, quod in aliquibus terris ex antiqua consuetudine domini subditis suis certas collectas imponunt, quæ si non sunt immoderatæ, absq. peccato exigi possunt: quia, secundum Apostolum, nullus militat stipendijs suis. vnde Princeps, qui militat vtilitati communi, potest de communibus viuere, & negotia communia procurare, vel per redditus deputatos, vel, si huiusmodi desinunt, aut sufficientes non sunt, per ea, quæ a singulis colliguntur. Et similis ratio esse videtur, si casus emergat de nouo, in quo oportet plura expendere pro vtilitate communi, vel pro honesto statu Principis conseruando, ad quæ non sufficiunt redditus proprij, vel exactiones consuetæ. puta, si hostes terram inuadant, vel aliquis similis casus emergat. tunc enim præter solitas exactiones, possint licite terrarum Principes a suis subditis aliqua exigere, pro vtilitate communi. si vero velint exigere vltra id, quod est institutum pro sola libidine habendi, & propter inordinatas, & immoderatas expensas, hoc eis omnino non licet. Vnde & Ioannes Baptista militibus ad se venientibus dicit: Neminem concutiatis, nec calumniam faciatis, & contenti estote stipendijs vestris. sunt enim quasi*

Cap. 22.

stipendia

stipendia Principum eorum redditus, quibus debent esse contenti, & vltra non exigant, nisi secundum rationem prædictam, etsi vtilitas est communis. Hæc Beatus Thomas. Ex quibus colligitur, præter institutum, & conuentiones, vbi necessitas adsit, a Principe noua tributa imponi, & iuste exigi libere lege Principatus. Colligitur quinetiam, quod, cum Princeps sit miles, qui publicæ inuigilat vtilitati, & pro illa laborat; non proprijs, sed populi stipendijs viuere debet. vnde, si finis est publicum commodum, communeque bonum, gratia cuius imponuntur vectigalia, graue populis non debet hoc esse, si quidem iustum est, vt miles suis viuat stipendijs. Quod si auri, argentique cupiditate hæc fiant, iniuste proculdubio imponuntur vectigalia, iniuste quinetiam exiguntur. Secundæ dubitationi facile est respondere: nimirum, iuste Principem posse noua imponere vectigalia, cum propriam filiam alicui dat nuptum, vel fratrem captiuum, aut ciuitatem voluerit redimere. Quæ sententia fuit etiam Richardi Mediauilla, Theologi celeberrimi, 2. Sententiar. Quid mirum obsecro? Si enim iuste imponuntur, boni communis gratia, bonum autem commune est, vt Rex sit fortior, ac potentior; at validior proculdubio fit ciuitatis, ac fratris redemptione nouaque affinitate, & amicitia, ideo iuste pro his omnibus vectigalia atque tributa, imponi poterunt. Quare, vt, quæ hactenus sunt exposita, epilogo concludantur, dicamus, si legem diuinam, si populorum quietem, si commune bonum aspiciamus, iuste a Principibus, proprio vtentibus iure, tributa imponi posse. Diuina lex iubet vt Principibus, Dei Optimi, & Maximi ministris, a populo stipendia soluantur, bonum populi commune est, vt Princeps fortior existat: at talis fit, aut noua affinitate, ciuitatis, fratrisque redemptione. bonum est commune, tranquillitas, otiumque honestum, hoc populus consequitur, inimicos propulsando iusto bello, ciuitatum munitione, locorumque custodia. Ex ijs omnibus illud euenire existimaui semper, vt nulla Respublica, nullum Regnum, nullumque inueniatur Imperium, quod tributum nesciat: sed in omni Principatu soluatur. amant natura populi quietem. at quies (vt dicebat, quæ supra nunc diximus secum considerans, Tacitus) sine armis, arma autem sine stipendijs, stipendia sine tributis nequeunt haberi; adeo, vt dicere possimus, Tributa esse pacis ornamenta, bellique subsidia. Quod si hæc auferas, lex Diuina non auditur, Imperiumque dissoluitur. Rogabit aliquis, quoniam diximus iuste augeri vectigalia, vbi facultates, & redditus Principis non sufficiunt, an hoc fit, Thesauro intacto relicto, an etiam si Thesauri aurum sit in vsu. Respondeo, Principi necessarium semper esse Thesaurum, quia auri indigentia uires Principatus imminuit, promptioresque facit extraneos

4. Hist.

traneos ad Regnum occupandum, ideo inexhaustus debet esse, & intactus haberi. Hoc etiam Richardo arrisit in suis Quolibetis: vbi scripsit, quod, licet non debeat Princeps populis imponere tributa, vbi propriæ satis sunt opes, has tamen sufficere quis minime dixerit, vbi, aut se ipsum tuendo, aut commune bonum quærendo, adeo priuabitur diuitijs, vt Thesauri pecuniæ non supersint, quibus si nouum insurgat bellum, nouaque fit inimicorum inuasio, Thesaurus non possit vires subministrare, sumptusque suppeditare. Imponi igitur possunt iuste, augerique. verum, quoniã, vt dixit ille poeta,

Est modus in rebus, sunt certi denique fines, *Hora.*
Quos vltra, citraque nequit consistere rectum.

Cauere debet Princeps, quod animaduertit Tacitus, vt ratio quæstuum, & necessitas erogationum inter se congruant. aspera enim vox est, & populorum auribus inuisa, animisque infesta, TRIBVTVM, seu VECTIGAL. Tortura, & cruciatu acerbissimo vexat nimis subditos. Vulgatum est adagium, P*ecuniam, mortalium sanguinem esse*. Inde fit, vt, cum audit populus, a Principe noua sibi imponi tributa, & exigi, statim iudicet, auferri sibi sanguinem, & animam. Atque vt Diod. scripsit, reditus, & prouentus principis diligentissime intuendo, sumptus autem oculis lippis, & conniuentibus aspiciendo, ægre fert nouas impositiones, amoremque vertit in odium erga Principem. Melius sane, ac tutius est, impetrare, quam imperare, vt, cum non videatur esse locus violentiæ, integer seruetur amor, illæsque gratia. Non sint grauia, & onerosa: sed leuia, atque pro copia, & angustia rerum, non hominibus, sed prædijs, ac facultatibus Laicorum a Principe sæculari imposita, non autem Ecclesiæ (nisi venia a Sede Apostolica impetrata, vt de immu. Ecc. libro sexto docemur) & domibus, negotiationibusque imponantur. illa namque vt ardẽtem Principis pecuniæ sitim, aurique famem execrabilem præseferũt, ita hæc Principis indigentis subsidium indicant; illa, vt populi voratorẽ (Populiuoros Principes hosce appellauit Homerus) hæc pastorẽ esurientẽ lacte sui gregis pascendũ ostendunt. Alexander nimiam illã cupiditatẽ reprehendens dicere solitus erat, vt refert Plutarchus: *Hortulanũ odi, qui ab radice olera excindit.* Pennæ non sunt adeo incidẽdæ vt nequeãt renasci: sicut ad Atticũ Cic. scripsit. Qui nimis emungit, sanguinẽ elicit, inquit Prouerbiũ. Iustitia seruanda est Geometrica, nõ autẽ Arithmetica. Iustũ est illud, ab omnibusque cõcessum, vt qui maioribus præditi sũt facultatibus, locupletioresque existunt, magis soluant, quã ij, qui minus habent. Ad hæc, vna, eadẽque mensura, omnia loca non debet metiri Princeps. Altera ciuitas, quæ annona abundat, frumentum, segetesque præbebit; altera, quæ maritima existit, homines nauigationibus aptos, quæ mercibus

13. An. *Lib. 32.* *Ilia. 1.* *Plut.* *Lib. 4. Ep. 1*

exuberat, pecuniam libenter tribuet. Non decet iccirco Principem, neque ei conducit, cuius ciuitati, ac prouinciæ sibi subditæ, eiusdem speciei onus imponere; verum, rebus quibus prouincia abundat, inspectis, tunc ex illa subsidium haurire, in alijs vero rebus, locorum incolas molestia non afficere. Vti enim rerum, quibus abundamus, alios participes facere indigne non ferimus: ita molestum nobis non accidit, in illis exerceri, in quibus tempus, & experientia nos fecit peritos. Oppositum iubeat Princeps, populos grauando in ijs, quorum sunt egeni, aut in ijs, quorum sunt imperiti: minimo quantumuis incommodo deficient, duceq. aut penuria, aut impotentia, insurgent, & conquerentur, & grauia nimis onera illa existimātes, alium quærent Principem, & a proprio deficient. Huius rei fidem faciunt ea, quæ narrat Regum historia. Mortuo Salomone, Regno potitus est Roboā, tāti Regis heres, & filius. Natu maiores Israel, a populo legati missi sunt ad Regem, rogantes, vt onus tributorum, quod graue nimis esse persentiebant, leue redderetur. *Pater tuus (dixerunt illi) durissimum iugum imposuit nobis: tu itaque nunc imminue paululum de imperio patris tui durissimo, & de iugo grauissimo, quod imposuit nobis, & seruiemus tibi*. Remisit nuntios, tres postulans dies sibi dari ad respondendum: quo exacto tempore rediere legati, vt responsionem acciperent: & senum prudentissimorum neglecto consilio, iuuenumq. secutus sententiam, sic respondit eis: *Pater meus aggrauauit iugum vestrum: ego autem addam iugo vestro. pater meus cecidit vos flagellis: ego autem cedam vos scorpionibus*. Aspera hac responsione indignatus populus, Regem illum recusauit, & nouum, Ieroboam scilicet, sibi constituit. Sic sequitur historia: *Videns itaque populus, qui a noluisset eos audire Rex, respōdit ei, dicens: Quę nobis pars in Dauid, vel quæ hereditas in filio Isai? In tabernacula tua nunc vide domum tuam Dauid. Et abijt Israel in tabernacula sua. Super filios autem Israel, quicumq. habitabant in ciuitatibus Iuda, regnauit Roboam. Misit ergo Rex Roboam Aduram, qui erat super tributa, & lapidauit eum omnis Israel, & mortuus est. Porro Rex Roboam festinus ascendit currum, & fugit in Ierusalem: recessitq. Israel a domo Dauid vsq. in præsentem diem. factum est autem, cum audisset omnis Israel, quod reuersus esset Ieroboam, miserunt, & vocauerunt eum, congregato cœtu constituerunt eū Regem super omnem Isael, nec secutus est quispiam domum Dauid præter Tribum Iuda solam.* Scissum est Regnum aspera tributorum exactione, importunaq. impositione. Populi, rerum nouarum cupidi, & pro certo habentes, benigniorem se inuenturos esse nouum Principem, licet in deteriorem statum sæpe incidant, mutando, prōptiores fiunt, auida tributorum exactione, ad deficiendum a Principe. Quamobrem Principi euitanda est immoderata tributorum impositio,

3. Cap. 12.

tio,nouasq. occasiones non debet quærere semper vectigalia imponendi. nimia enim exactione solet euenire, vt subditi primo boues, & armenta, mox agros, postremo corpora ipsa met, tanta opressio ne pessumdent ac amittant: paulatimq. malo increbrescente, maioresq. vires suscipiente in dies, prouinciæ populis; oppida,& ciuitates habitatoribus; agri colonis, destituantur. ministrorum auaritia, huiusmodi onera, & immanitate, sæpius grauiora fieri solent. Principe etenim inscio multa fiunt, contra eiusdem Principis mentē, multaq. committuntur voluntati dominantis aduersantia: magisq. propriæ vtilitati, quam Principis affluentiæ consulitur. Diues erit Princeps, qui pecuniæ propriæ erit parcus, & publicæ auarus, quem frugalitas docuerit abūdare. hæc sola sufficiet impendijs, & sumptibus. Magnæ namq. opes vt dixit ille Augusto, non tā quæruntur multa capiendo, quam multa non perdendo. perduntur autem Pecuniæ, quæ temere, nec iuste expenduntur. Hæc itaque & tot sufficiant, de Tributis, quæ olim militum erant stipendia, Principibusq. soluebantur, præcipue hanc ob caussam, vt se ipsos, ac propriam tuerentur ditionem, pugnando. Nunc de militari agamus arte.

LIBER SEXTVS.

Ars militaris, quid, & eius origo.

Caput I.

Polybius.

ARTEM militarem aggredior, Regibus, ac populis, apprime necessariam. Cum enim duo sint, vt Polybius dicebat, quibus seruatur omnis Respublica, ac Regnum domi concordia, & fortitudo in hostes, hanc si abstuleris ruere ciuitates, libertatem, negotium, ac Regem ipsum, erit necesse. Robur, ac vires auri solæ non sufficiunt at, si arti adnectantur militari, omnia suo vtuntur iure, & cuncta propriam obtinebunt sedem. Harum rerum Cicero haud nescius, dum Murenæ caussam diceret, ceteris virtutibus illā prępofuit. Huius auctorē Diodorus Siculus Martē facit: iccirco a Poetis Deus militiarum Mars est appellatus. Cicero honorem huius inuentionis Deæ Palladi ascribit: hancq. ob caussam Bellonam fuisse dictam ait, conueniens cum poetis. Veritate incognita scripserunt isti: veriores inquiramus scriptores. Iosephus primo suarum Antiquitatum aliter sensit. Volnit ipse Tubalchain belli fuisse inuentorem. Cui sententiæ quamplurimum opitulantur ea, quæ a Glossatore scripta fuerunt. vbi enim legimus in Sacra Genesi,

Pro Mu. *Dio. Sic.* *De Na. Deo.* *Iosepb. de ant. Iu. Cap. 4.*

Sella quoque genuit Tubalchain, qui fuit malleator, & faber in cuncta opera æris, & ferri, Glossator ait; *Arte ferraria exercuit crudelitatem bellorum* Porro, cum ante hunc nullum extitisse legamus de quo talem fecerit mentionem facer Scriptor, Iosephi sententia, quæ solido est innixa fundamento, spernenda non erit. Qui vero primo bellum gesserunt; honoris, & ambitionis stimulis hos prœliatos esse testantur omnes. Ninum Regem Assyriorum, auaritiæ stimulis perpunctũ, primum omnium alijs bellum indixisse, tum Iustinus, tum Trogus Pompeius scribunt. Quod etiam Fabius Pictor scriptum reliquit, in fragmento suæ historiæ. Is subiugauit multas regiones. mille, & tercentis annis eius regnum perdurauit, vt S. Augustinus, Eusebius, & Diodorus Siculus tradunt. Fuit ille primus, qui, bello, aliorum Regna occupauit, suæq. subegit ditioni; alij autem gloria certarunt, & honore.. sat eis visum fuit de victoria certasse, gloriæ stimulis excitatos, non auaritię œstro. Vessor, Aegyptiorum Rex, proprio egressus Regno, contra Tanaim, Scytharum Regẽ, cum esset ab eo superatus, nec dominiũ, nec vitã amisit. nihil abstulit victor Tanaim a Vesso re, sed dominiũ, bonaq. omnia intacta reliquit, gloria sola cõtentus: Ninũ minime imitatus. Quæ prima fuerint arma, quibus bella gesta sunt, Lucretius, manus, dentes, & vngues fuisse scripsit. Quã sentẽtiã amplexi sunt, qui nuperrime Siluã variarũ ediderunt lectionum. Doctrinã hanc priscis diebus haud congruere duxi, nec etiã si de rixis singulari certamine in mundi infantia sit disputatio. Moueor primo, quoniam Innocens Abel a fratre Cain occisus est. At, quod pugna fuerit dẽtibus, & mors hæc vnguibus, ac manibus, nõ autẽ lapidibus, & lignis, non possum adduci ad credendũ. Neque ratio, quã nonnulli adducunt pro Lucretij tutela, mihi vmquam probari potuit. Ratio hæc est, Quod dentibus pro armis vtebantur, quia nondum ex visceribus terræ metalla extraxerant homines, vt homines a terra eijcerent, terraq. corpora illorum operirent. siquidem, licet nondum essent arma ex ferro, & chalybe conflata, erant tamen ligna, & saxa. Quamobrẽ dicendum arbitror, prima arma, quibus certamina, quæ hoc nomine sunt digna, facta fuerunt, fuisse ligna, & saxa. Quę consuetudo diu inualuit, adeo, vt vsq. ad Romanorũ tempora, fundibularij haud neglecti extiterint milites. Plinius quoq. in naturali historia narrat, antiquitus Aethiopes cum Aegyptijs, virgis, & hastis, decertasse: at a Tubalcain militiam, & ordinem, & modum accepisse; a quo etiam aliquod armorum genus fuerit repertum. varias demum armorum species adinuenit homo, vt homo admirandum Dei opus periret, cominus, & eminus lædendo. Sagittas Perseus, loricam Midus quidam adinuenit. Instrumenta illa, quibus muri euertebantur antiquitus, Eusebius ascribit Moysi

Iustinus.
Trogus Põ.
Fabius Pic.
4. *De Ciu.*
Eus eb.
Diod. Sic.
Eusebius.

Plutar-

Plutarchus Plutarchus autē ait, Eudoxum, & Architam absolutam fecisse hãc artem. Scorpionem, & balistam ab Assyrijs fuisse adinuentam, narrat idem Plinius. At monstruosi tormenti bellici, quod dicitur Bombarda, quidam Alemannus fuit inuentor. Hoc instrumento primos omnium vsos fuisse Venetos, contra Ligures, voluit Raphael Volaterranus. Quam sententiam secutus est Blondus. In Chronicis tamen Alphonsi Vndecimi, Regis Castiliæ, qui subiugauit Algazara, scriptum legimus, dum eam ciuitatem Rex ille obsidione premeret, Aethiopes obsessos tonitruis quibusdam æneas sphæras iaculatos fuisse. Quę si vera sunt, vt vera vnusquisque credere potest, anteaquam Clarissimi Veneti vterentur hisce machinis, erant in vsu olim annis præcedentibus. Verū hæc missa faciamus. Noster certe non est scopus de armorum, aut bellorum inuentoribus differere. Sat, sit hæc adduxisse, vt ad nostrum attinentia propositum breuiter relata. Redeamus ad artem militarem; & dicamus, antiquam esse, a Ciceroneq. ceteris artibus præpositam fuisse, tamquam Reipublicæ apprime necessariam, de qua nunc futurus est sermo, & quidnam ipsa sit inquirendum. Verum mirabitur quispiam, me negotium illud aggredientem, & dicet, quænam conuentio viri Sacerdotis, cum vallo, aggere, clangore tubarum, equitum hinnitu, tympanorum, armorumq. strepitu, horribilibusq. tormentis bellicis, quæ passim bombardas, sclopetosq. dicimus, cum viro inquam in claustris, non in castris, degēte, in templo orante, non in campo pugnante? At facillime ignoscet, æquoq. animo veniam dabit, si meminerit, Sacerdotum tubis clangentibus, Hiericuntinos muros inexpugnabiles, cecidisse Summos Sacerdotes Iudam, ac Simonem, fuisse exercitus duces. Sacerdotum filios in lege veteri, licet infantes, peculiari prærogatiua militiæ ascriptos fuisse. Et, quemamodum, qui situm orbis Geographus optime nouit, quot partes habeat Italia, immo Europa, Asia, Africaq. exacte intelligit; quæ sint Americarum partes ac regiones: quam plagam vnaquæque sibi vindicet; quæ regio sit maritima, quæ ab vndis distet maris: nouit montes: nouit flumina, & saltus: quantum vna pars ab alia distet; intra domesticos parietes existens, nauigat mare, ascendit montium cacumina: penetrat vallium profunditates, siluarum secretas partes; nec timet procellas, scopulos, Scyllam, atque Charybdim; difficultates itinerum, montium incommoditatemq. negligit; siluarum horrores non pauet; ita ego, de certaminibus, & bello dicturus eam attingam partem, quam, intra proprij cubiculi muros vnusquisq. nulla lassitudine corporis, nullo armorum strepitu, sed animo pacato, facillime potest tractare. Nam, veluti duplex est medicina; altera, quæ in meditatione, ac speculatione versatur; altera, quæ in opus exit: ita sane militia duas partes habet,

Rap. Vol. Blond.

bet, alteram belli præcepta docentem, quæ agit de exercitu, vt dicebat Cicero, de agminibus, de signorum collatione, de oppidorum oppugnationibus, de cômeatu, de insidijs faciendis, atque vitandis, deq. rebus alijs ad bellum ministrandum pertinentibus; alteram vero, quæ bellum appellatur: hæc autem nihil aliud est, nisi discordia hominum, arma sibi mutuo inferentium. Non me latet, apud Latinos vocem hanc BELLVM aliam habere significationem. Significat namque totum illud tempus, quo hostes sunt in armis. Aliquando etiam sumitur pro certamine, quod lingua domestica dicitur *Fatto d'armi*. Inde Sallustius, Latinitatis optimus auctor, *In eo bello tercenti milites desiderati*. Bellum dici per antithesim, scripsit Priscianus, eo quod non bonum, sed malum sit, malumq. inferat. Quæ sententia indigeret castigatione, vt etiam Festi doctrina, qui Bellum a Belluis nomen translatum esse voluit, eo quod belluarum sit, mutuo se interficere. Age, rem aggredior: & primo, quid nam sit Militia, aspiciendum est. Placuit nonnullis, qui hac ætate scripserunt, esse partê prudentiæ. Cuius sententiæ fuit Lipsius: nisi forte fuerit anceps, & varius. Quinto libro doctrinæ ciuilis, ita ab eo scriptum fuisse compedio: *Diu me tenuit pacata illa, & toga sua vere inuoluta prudentia; tamen me explicui, & ad militarem illam veni, quæ, horrida, sed minime ardua, iugum suum prompte offert.* Capitis secundi prima verba hæc sunt: *Militarem autem prudentiam ante omnia necessariam ego Principi asero.* Et caput tertium ita incipit: *Militaris omnis prudentia circa bellum est.* Et, licet tanti viri auctoritas, & illorum, qui has sustinent partes plurima sit, nihilominus nûquam hanc sententiam sum amplexus. In diuersam opinionem, immo potius scientiam, me impellunt, tum quæ Latini, tum quæ Eustratius scripserunt, & ipsemet Aristoteles in libris Moralium, vbi de Prudentia est disputatio. Aristoteles, differens de Prudentia, a scientia, ab artibus actiuis, & factiuis illam disiungit. A scientia quidem, quoniam obiectum scientiæ est verum, hoc autem necessarium existit semper, eodem modo sese habens, nullam varietatem, nullam ve mutabilitatem cognoscens, vt primo Posteriorum legitur. Versatur scientia circa res immutabiles, quæ nunquam varietatem experiuntur, suntq. perpetuę veritatis. At Prudentia est circa contingentia, varietatibus obnoxia, nimirum circa humanas actiones. Hinc sequitur, quod scientia non sit, de ijs quippe consultat nemo, quæ vt sint, existit necessarium, At prudentia consultat, quid ue bene agendum sit, diligenti inquirit examine. Ad hæc, actiua est, quoniam versatur circa actiones: non sic scientia. Neque etiam est ars, quoniam ars circa affectiones, & prudentia circa actiones versatur. Ceterum, quoniam artes sunt in duplici discrimine, quædam præter propriam operationem vnaquæque

1. *De Ora.*
Priscia.
Festus.
Lipsius. *Cap. 1.*
Eustra. *Lib. 6. c. 5.*
Par. 5.

que habet finem, ſuum effectum. Verbi gratia, ars ædificatoria, domum; ſtatuaria, ſtatuam. quędam vero, quarum fines non ſunt opera quædam effecta, vt militaris, victoria; quæſtuariæ, diuitiæ. Qui fines non ſunt opera effecta, in quibus operatio ſiſtat, licet ſit quid aliud ab operatione. Hæc colliguntur ex Euſtratio loco nunc adducto: qui ſecutus eſt Ariſtotelem, ſeparantem Prudentiam ab omnibus artibus ea ratione, quoniam Prudentiæ finis eſt actio bona; at militiæ finis gloria, quæſtuariæ lucrum exiſtit. Ita ſcripſit Ariſt. ibidem: *Quapropter, ſi modo ſcientia eſt cum demonſtratione, & eorum, quorum principia poſſunt aliter ſe habere, nulla eſt demonſtratio: omnia enim poſſunt etiam aliter ſe habere, de neceſſarijs autem non licet conſultare: Prudentia neque ars, neque ſcientia eſſe vllo modo poterit. Scientia quidem, propterea quia id, quod in actionem venit, eſſe aliter poteſt; ars, quoniam aliud actionis, aliud effectionis eſt. Reſtat igitur, vt prudentia habitus ſit vera cum ratione actiuus, circa ea, quæ & bona, & mala homini ſunt.* Sic Ariſtoteles, qui, cum probauit, quod non ſit ſcientia, neq. ars, & concluſit, habitum eſſe vera cum ratione actiuum, circa ea, quæ bona, & mala homini ſunt, ſtatim adiecit, dicens: *Nam effectionis finis diuerſum quid ab ea eſt, actionis vero non ſemper. ipſa enim bona actio finis.* Quem locum pertractans Euſtratius, vt nunc retulimus, ait: *In differentia artis, & prudentiæ tradenda de effectiuis artibus tantum locutum fuiſſe, dum dixit, ea ratione artem a prudentia differre, quoniam ars, præter operationem, effectum habet, vt ſtatuaria, & ædificatoria, quæ domum, & ſtatuam habent. at, quoniam, præter has, nonnullæ ſunt artes, quarum fines non ſunt opera effecta, vt Militaris, & Quæſtuaria; ideo ab illis Prudentiam ſegregat, dicens, finem Prudentiæ eſſe bene agere: gloria enim, & laudes, quæ ex bonis operibus ſequi plerumq. conſueuerunt, fines prudentiæ nullo modo ſunt exiſtimandæ. alioqui prudens non prudens eſſet, ſed glorioſus. quippe, qui non finem habitus ſui qui eſt bona actio, ſectaretur, ſed quæreret alijs placere, gloriamque, & honorem apud alios ſibi aucupari. Cuiuſmodi rerum ille, qui vere eſt prudens, in actionibus ſuis, nullam curam habet, ſed tantum ſtudet, idq. curat, vt eas recte exequatur, recteq. agat.* Ex ijs omnibus duo colliguntur: quorum primum eſt, militarem diſciplinam non eſſe Prudentiam; Secundum vero eſt, quod ars dicitur. Plutarchus quoque, primum amplexus, hæc ſcripſit: *At prudentia in rebus demerſa fluxis, & turbulentis crebro fortuitis implicetur neceſſe eſt. & deliberationem de caſibus obſcurioribus ſuſcipiat. vbi vero conſuluit, tunc ad agendum ſe accingit, parte etiam animi illa, quæ rationis eſt expers, aſſiſtente, & concomitante iudicio, &c.* Poſſem his multa addere, quod ſcilicet præcepta bellica, ad Duces, & milites attinentia, de fulciendis arcibus, de exercitu ordinando, de inſidijs parandis, ac innumera prope-

De mo. xir.

ra propemodum ijs similia, consultationem effugiant, ad prudentiamq. non attineant, licet in ijs fere tota consistat militaris disciplina: quæ silentio omitto, in clara luce ne faces quærere videar. Verum, relicta Lipsij sententia, magis ego Eustratio, ac Græcis ad hæreo, illam nomine Artis appellantibus. Cum enim sit animi nostri habitus, veluti grammatica, & quæuis ars, ac scientia; proprie autem loquendo, neq. scientia, neque moralis virtus, neque pruden tia dici queat, vna ve ex Mathematicis disciplinis, vt liquido constat, & nunc aliquo modo patebit; superest, vt inter artes sit adnumeranda. Ceterum, quoniam artes vel liberales sunt, vel mechanicæ, rogabit aliquis, & sciscitabitur, quæ nam sit ars, nec enim inter liberales vllum sibi vsurpat locum. Quod si inter Mechanicas illam collocabimus, afficere videbimur iniuria illos, qui, nobili genere orti, eidem operam nauant. hoc igitur est, quod lectorem vexare poterit, &, quæ diximus, forte minus consistentia ab nonnullis haberi. id explicemus igitur; vt, veritate cognita, nec anxius sit lector in rogando, nec, quæ diximus, soliditate carere videantur.

Artem militarem mechanicam esse, concluditur; nec inde sequi, vt animus vilescat in exercenda militia: quoniam, quæ vere sunt mechanicæ, dignæ sunt homine libero.

Caput II.

Militarem artem inter Mechanicas retulimus. Quæ res dura videbitur nimis, cum ars hæc egregia dici debeat, vt pote quia a Ducibus, Regibus, ac Imperatoribus exerceatur. at Mechanicæ a liberalibus ideo differre dicuntur, quoniam liberales tales appellantur, quia homine libero sunt dignæ. E regione, hæ Mechanicæ dictæ sunt quoniã viles, & sordidæ, ac hominibus abiectis sunt accommodatę. Addunt nonnulli, Mechanicas ita appellari, quo niã quodãmodo intellectum faciunt mœchari. Et, certe si res extrin sece aspiciatur, & rudi notitia cognoscatur, nulli dubium erit, adductas rationes aliquam efficaciam habere. Sin autem introspicietur, & diligenter, ac exacte considerabitur, oppositum statim cum

veritate conuenire apparebit. Mechanicas vulgus hominum eas so let artes appellare, quas Sellularias dicimus, neglectas scilicet, & infimas, quas supra Effectiuas nominauimus. Vti Sutoria, Lanaria, Pistoria, Fabrilis, ac huiusmodi artes, quæ rectius Banausicæ deberent appellari. Βαναυσὸς enim, licet proprie significet eum, qui circa fornaces, & caminos exercetur, nihilominus translata est vox ad omnes artes, quæ manuum exercitio peraguntur, vt ex Sancto Hieronymo colligi potest. *Vt taceam* (inquit ille) *de ijs quos Græci* Βαναυσοὺς *vocant, nos ad opera manuum pertinentes possumus dicere.* Verum, proprie loquendo, veritatis discipuli Mechanicas debemus appellare illas disciplinas, quæ consistunt in speculatione, & in effectuum mirandorum caussis inquirendis, & assignandis, qui contra naturam existunt. In duplici sunt differentia res illæ, quæ admirationem afferunt. Quædam prodeunt a natura; quædam, e contra, naturæ aduersantur. Huius autem generis quæ existunt, ex ui Mechanicarum proueniunt. Viderit aliquis grauia præter naturam ascendentia; leuia, veluti propriæ naturæ nescia, non eleuari; columbas ligneas, tamquam animatas, in aera se extollere, quod Architæ opera factum olim fuisse legitur; & statim incipiet mirari, deinde horum effectuum quæret caussas. Aspiciet quis puellam arte factam in aliquo proscenio ad tibiam saltantem, cadet in admirationem, ne dixerim stuporem, demum inflammabitur desiderio tanti effectus, caussam inquirendi. Mensibus elapsis vidi ego hic Romæ puellam arte factam se ipsam cientem, vertentem, & quodammodo passus ad sonum barbitonis ab eadem pulsati mouentem. instrumentum musicum pulsabat, & mira gratia ambulabat. Hæc, & similia a Mechanicis docemur: vt puta, cur lapis, funda iactus, longius mittatur, quam si manu proijciatur. Vnde est, quod minores libræ minus exactæ sint maioribus. Cur exigua virtute magnæ vectis auxilio moueantur pondera, cum præsertim & ipsius vectis addatur pondus. Vnde fit, quod quo antemna sublimior fuerit ijsdem velis, eodemque modo expansis, celerius ferantur naues. Cur corpora, quæ sphæricæ sunt figuræ, celerius moueantur. Quare statera, qua carnes, mercesque alias ponderamus, paruo appendiculo, quod Græce σφαίρωμα vulgo Romanum dici solet, magna trutinet onera. Quamobrem, si lignum existat longum, difficilius gestetur, quam breue, licet æqualis sint ponderis. Qua caussa facilius moueantur mota, quam manentia. Mechanicæ autem dicuntur duplici de caussa vt arbitror. Prima est a Machinando, quoniam omni conatu mentis, & cogitationis nostræ machinamur instrumenta, & machinas quasdam adinuenimus, quibus cum vtimur, nitimur efficere opera contraria naturæ, vt puta leuia ima petere, grauia

Ad Pelag. lib. 1.

sursum

ſurſum eleuari, nitendoq. fruimur optatis, opera perficientes. Secunda vero ea eſt, quia multa principia, multaq. præcepta, complura inſtrumenta, & machinas addiſcunt, & hauriunt ex ijs ſordidæ illæ artes, quas Mechanicas communi, & recepto vocabulo dicunt, cum magis Banauſicas, & Sellularias deberemus nominare. Qua in re non poſſum non ſummopere illorum commendare iudicium, & ſententiam, qui Mechanicas illas, quæ nos, vt diximus, faciunt machinari, Geometriæ ſupponunt, atque, vt aiunt logici, ſubalternatas illi eſſe volunt. Etenim (vt bonarum artium periti optime norunt) mutuo accipientes a Geometria concluſiones quamplurimas, ex illis, tamquam ex principijs manifeſtis, probatis in Geometria, multa probant, multaq. concludunt, huiuſmodi Mechanicæ diſciplinæ. Intuitu igitur patere arbitror, Mechanicas non eſſe indignas viro libero, ſed illi ſummopere conuenire. Porro, cum artem militarem Mechanicam facimus, non ideo Principibus, ac Imperatoribus aſcribitur ars vilis, ac indigna; ſed præſtans, nobilis, & excellens diſciplina. Non eſt effectrix, ſed potius ſpeculatrix. Quæ vero præcepta habeat, non eſt hic narrandi locus. a Vegetio, & alijs, hæc ſunt luculenter ſcriptis commendata. Quæ mœchari faciunt intellectum artes, ſunt Sellulariæ, ſeu Banauſicæ. At de numero iſtarum non eſt ars militaris, quæ in præceptis verſatur, quo modo muris, & uallo ſint muniendæ arces. atq. quomodo euertendi muri, & alia tractat, quæ ad militiam ſpectant. Ceterum, Militari diſciplina hac relicta, tranſeamus ad bellum: &, quinam ſint ad prœlia apti, nunc inquiramus.

Qui nam ad prœliandum ſint ideonei iudicandi. & primo, an feminæ aptæ ſint ad bella gerenda vt cenſuit Plato.
Caput III.

Victoriæ gratia pugna ſuſcipitur, bellaq. geruntur. Victoria acquiritur, cum vi armorum, exercituſq. virtute, ſuperantur inimici. Quæ cum ita ſeſe habeant, talis debet eſſe miles, talis ve Dux, vt viribus polleat, certamen non timeat, & quod vel in pugnę ſimulacro didicerit, vel re ipſa fuerit alias expertus, in nouo certamine, nouoq. bello, non perhorreſcat. Viribuſq. corporis audaciam, & diſciplinam addendo, ſtrenue, ac viriliter conſerat manus. Id nos docuit Salomon in Canticis, ſimilitudinibus cantans amicam, dixit:

Pulchra es filia Hierusalem, & decora, terribilis, vt castrorum acies ordinata. Amantium est institutum, atque vt ita dixerim, natura, vt pulchritudine amasiæ allecti, nihil perhorrescant; labores, quantumuis graues, arbitrentur leues; pericula, licet magna, parua existiment. Talis certe debet esse acies bene ordinata, vt in ea, & pulchritudo ab ordine nascens animosos reddat pugnantes, & milites, virtute magis, quam armis, induti, pugnam læto suscipientes animo, inimicis fiant terribiles. Qui igitur, quales ve sint ij, qui ad manus conserendas, ad certamina ve apti debeāt haberi, nunc examine est ponderandum. ab ijs, & pax, & victoria, & quies Principum, ac populorum oritur. Rem aggredior, a Platone initium faciens. Plato Socratem præceptorem secutus, in quinque hominum genera Ciuitatem distinxit: In Principem scilicet, Consiliarios, Bellatores, Artifices, & Agricolas. Idq. nec iniuria. Omnis namq. perfecta Ciuitas his omnibus constat: hæcq. partitio illos omnes complectitur, qui attinēt ad alicuius perfectionem ciuitatis, & ea quæ ad regimen politicum spectant. De bellatoribus autem verba faciens, illos distinxit in homines, ac mulieres. Militari autē negotio mulieres aptas iudicauit, ijs rationibus ductus. Primo, si aues rapaces considerabimus, in illis videbimus, a feminis viribus masculos vinci, ad pugnamq. promptiores, ac validiores illas esse. In bestijs quamplurimis, idē licet videre. Quod si in brutis hoc cernimus, cur, obsecro, in rationalibus animalibus idem non erit? Ad hæc, virtutis munus, ac propriū est, quod studiosum, & aptū faciat habentē, vires cū exercentur quotidie, tum animi, tum corporis increbrescunt, sicut otio torpescunt membra, atque tabescunt. Si ineptæ sunt ad prœlium feminæ, hoc non naturæ, sed potius malæ educationi, est adscribendum. hoc etiam experimento comprobatum est. quæ ruri semper degunt mulieres, ideo robore præualent feminis ciuitatem incolentibus, ob labores susceptos, quotidianaque exercitia. Gymnasio, ac palæstra, laboribus corporis, assuescant se mulieres, promptæ fient ad arma tractanda, bellaq. gerenda. Apud Scythas, mulieres quoq. cum viris earum, in prœlia exeunt. Ijs concludere poterat Plato, mulieres debere exerceri in militari disciplina, vt Principis, ac Ciuitatis vires augerentur: cum numerus feminarum æqualis esset virorum numero. Verum, qui Academię præceptis non fuerint addicti, sed in Lycæo versati, aliam ab hac sententia longe diuersam habebunt opinionem. Existimabunt, mulieres impedimento esse, non autem adiumento militiæ: omninoq. illas a militari disciplina relegabnnt. Quandoquidem hac via non augeret, sed imminueret Rex vires proprias. Genuit natura mulieres ad prolem generandam, alendam & vsq. ad certam ætatem nutriendam. Porro, si ármis, & bellicis

laboribus

laboribus essent intentæ, aut vix filij generarentur, aut geniti in lucem non exirent, aut in lucem editi non nutrirentur; hac ue de causa paulatim deficeret populus. Adhæc, vti in Oeconomia distincta sũt feminæ, marisq. officia; ita sane in politica vnius, & alterius munia sunt differentia. Mulier domesticis negotijs, quæ intra priuatos parietes conficiuntur, est dedita: at, contra, vir, ijs, quæ foris aguntur, est intentus. certamina autem non domi, sed foris exercentur. quare mulieres ab huiuscemodi negotijs semotæ esse debent. Insuper, finis imponit necessitatem rebus, quibus vtimur ad illum assequendum. Natura ideo dentes anteriores acutiores fecit, molares vero cubos, quoniam illos ad scindendum, hos ad molendum cõstruxit. Gladius, quoniam est ab arte, naturæ æmula, ad scindendum fabrefactus, ideo ex materia solida, & figura acuta factus est. Sic, qui bella sunt facturi, armis, actuiq. pugnæ idonei esse debent; mulieres autem vtriq. sunt ineptæ, masculi aptissimi. Rem consideremus. Natura, vt sensu experimur, quod etiam Aristoteles in schola eiusdem naturæ nutritus, de generatione animalium scripsit, masculorum superiora membra, manus, & brachia, neruos, & venas, & maioris molis; inferiora subtiliora, minorisq. molis, nimirum nates, & ventrem, contraq. mulieri inferiora membra crassiora, illa vero subtiliora construxit: ideo mares ad laborem apti, feminæ minus aptæ exiſtũt: hæ, ad prolem concipiendam, & ferendam aptæ; illi, omnino inepti. mammillæ insuper ad arma ferenda ineptæ, ac impedimenta quædam. Postremo, mulier est homo occasionatus, vt dixit Aristoteles. Sagax rerum natura mater, semper id, quod perfectius existit, cupit assequi: at sæpe fit, vt, tanto desiderio defraudata, femina generetur. Cum autem sit homo occasionatus, diuersitas sexus morum varietatem indicat atque, vti sexus est imperfectior ita sane ingenium in inquirendo, consultandoq. imperfectius, ita animus ad magna peragenda ineptus. timidæ sunt, pauentq. facillime. quæ ab ijs, qui bellum agunt, omnino debent esse remota. Ad hæc, ob ingenij imbecillitatem adhuc minus sunt idoneæ. siquidem mentis acie fiunt insidiæ, stratagemata parantur, machinæ cõstruuntur: quibus sæpe fugatis inimicis, victoriam obtinemus. Huc tendunt, quæ a Vegetio scripta legimus, primo libro: Romanos ad gerenda bella fuisse perfectos, quoniam nullis erant fracti delicijs, ac voluptatibus. quod si mulieres in castris essent, viri voluptatibus dediti vilescerent, abiectaue uirilitate effeminati efficerentur. Castra, a Castitate dici voluit Isidorus. Hinc etiam legimus, filiorum Israel copias a Madianitis fuisse superatas: quoniam cum filiabus eorundem fornicati fuerant milites illius exercitus. His, ac alijs rationibus constanter affirmare possumus, mulieres

De Gen. an.

Ad initiũ

bellicis rebus a natura minime fuisse genitas, sed potius ad sobolem procreandam, ac alendam, ad ea ve peragenda, quæ in domibus priuatis fieri solent. in bello magis sunt impedimento, quam adiumẽto pugnantibus feminæ, vt refert Aristoteles Spartanis accidisse. Inuadentibus Thebanis Lacedæmoniorum regionem, mulieres cum viris proprijs ad pugnam egressę, confusione ob easdem orta, maius detrimentum suis attulerunt, quam inimicis. Quod si aliquando viris præsto sunt, id raro contingit, nec pugnando, sed alia potius ratione, illis auxilium præstãdo, vt Guelfi Ducis Bauariæ in obsidione legimus. Cum enim Conradus Imperator, huius nominis Tertius, Guelfum iam dictum graui oppressisset obsidione, omnesq. conuentiones, pactiones, sibi oblatas ab obsesso Duce, recusasset: nec aliqua ratione, & condicione, ab ira potuisset amoueri, tandem hac pactione contentus fuit, vt mulieres, quæ nobilitate præeminebant, intacto honore, tuta, saluaq. sarcina, quam humeris possent asportare, exirent. hæ, ingenita nobilitate, & animi virtute, maritos, ac filios, Ducemq. ipsum, humeris imponentes, tanto pondere pretioso onustæ, ex ciuitate egressæ sunt. Mulierum virtutem admiratus Imperator, ab eaq. mira animi voluptate affectus, cordis lenitate lacrymatus, omnem deleuit suscepti belli memoriam, nullumq. reliquit odio locum, quo exarserat vehementissime in Guelfum: sed benignissime ab eo die semper illum tractauit. Quæ vero adductæ sunt pro Platonis sententia rationes, nullius sunt momenti. quoniam, vt ad primam deueniam, similitudo a brutis, auibusq. rapacibus deducta, rigida existit, nec potest adeo flecti, vt rationalibus conueniat animalibus. Rapaces aues sunt calidæ, vt dicitur, a tota specie, totaq. substantia; in illisque, huiusmodi proprietate occulta, femina prædita est maiori robore, viribusque: at in humana specie femina humidioris, laxioris, frigidiorisq. est temperamenti: ideo masculo audacia, viribusq. longe inferior. in alijs vero animalibus ab illis differentibus, pugnat femina, pugnat & masculus; pugnat taurus, pugnat & iuuenca; certat equus, certat & equa; at fortius, ac maiori uirium impulsu masculus pugnat, initq. certamen. homo pugnat, mulier vix tentat arma tractare. Non est negandum, exercitatione assidua robustiores fieri homines, & mulieres, viresq. in dies laboribus magis augeri; at, quod exercitio aptæ fieri possint mulieres ad bellum, id bona venia possumus infitias ire. Non ad quæuis exercitia labore fiunt validiores, ac magis aptæ feminæ, sed ad ea dumtaxat peraganda negotia, quæ illis natura conueniunt. Salomõ, ideo, mulierem fortem describens, ita loquitur: *Mulierem fortem quis inueniet? procul, & de vltimis finibus pretium eius*. Explicans autem exercitia eius, subdit statim: *Quæsiuit lanam, & linum, & operata est consilio*

Parab. c. 31

consilio manuum suarum. De Carolo Magno legimus, quod voluerit filias suas, quas vnice diligebat, oculisq. ferebat, suso, & colo esse deditas, operibusq. feminarum intentas. Et, ne quis mihi obijciat, vt nihil supersit, quod anxium reddat legentis animum mulieres ex Scythis Orientalibus originem trahentes Amazonas dictas, fere totam Asiam, olim tertiam, nunc quartam partem post Americarũ inuentionem subiugasse, siquidem masculorum viribus, & disciplina nedum propria Regnum sunt adeptæ. Et, quod singulare, & vnicum existit, a tradentibus præcepta semotum debet iacere. Scriptor enim, quæ frequenter fieri solent, & vniuersaliter eueniunt respicit, non quæ raro, ac semel. Homines igitur militari disciplinæ, belloq. gerendo restat, vt apti sint, non autem mulieres. At, qui, & quales, nunc est considerandum.

Qui homines sint bello apti, disciplinaq. militaris quos requirat.

Caput IV.

HVmanum genus si considero, vti principium simplex, & vnum, ita naturam multiplicem coniecto. Multa, Summus ille Opifex fecit sidera, inter se etiam, si de errantibus sit sermo, specie differentia. multas brutorum species; siue in aquis natent, siue humi reptent, siue in aere volitent; at vnicam fecit hominis speciem, ab vno homine prodeuntem. Vnicus fuit, ac singularis homo, omnium radix, & origo. vna mulier, ex ossibus illius producta. ideo virago, quasi vir ipse masculus dicta, posteritas nihilominus, veluti riuus emanãs a fonte terræ partes irrigando, qualitatibus locorum afficitur, per quos transit: ab illo primo vno principio proueniens in multos humana natura, quasi propriæ originis omnino nescia, relicta propria simplicitate, ac vnitate, multiplex est effecta. Varia sunt hominum studia, diuersæ penitus, & oppositæ actiones, vitæ instituta differentia, mores penitus distantes, atque ab inuicem discrepantes, ad quæ omnia tum ætas, tum educatio, tum temperatio, nos ducere solent. Cum igitur varium sit hominum vitæ institutum, mulieres vero bellum ineptas esse, hactenus fuerit demonstratum; non ab re futurum erit, si explicabimus, qui nam homines apti sint censendi, ad manus conferendas, bellaq. gerenda. Me quidem hæc scribentem, in primis ea ducunt, quæ Vegetius scriptis commendauit, ac ea præcipua

cipua ratio, quia a militum qualitatibus, victoriam, gloriamq. Principis; e contra iacturam, proficisci ex libro Iudic. colligitur. Rem igitur aggrediamur. a Iudæ autem Machabæi monitis ordiamur, qui fortis, strenuus, cordatus, & incomparabilis Dux extitit. Is vt legimus in illa historia Sacra, cum pugnaturus esset, paucis admodum copijs, cum numeroso inimicorum exercitu, milites allocutus, hæc ait: *Et dixit his, qui ædificabant domos, & sponsabant vxores, & plantabant vineas, & formidolosis, vt redirent vnusquisque in domum suam.* hos omnes militiæ ineptos expulit Iudas, iussitque, illos ad proprias redire domos secundum legem. Quæret aliquis, quæ nam sit hæc lex. Respondeo, non humanam, sed a Domino prolatam esse. Videamus, quæ dicta sint a Domino filijs Israel, terram promissionis occupaturis. *Si exieris ad bellum contra hostes tuos, & videris equitatus, & currus, & maiorem, quam tu habeas, aduersarij exercitus multitudinem, non timebis eos: quia Dominus Deus tuus tecum est, qui eduxit te de terra Aegypti. Appropinquante autem iam prœlio, stabit Sacerdos ante aciem, & sic loquetur ad populum. Audi, Israel: vos hodie cōtra inimicos vestros pugnā cōmittitis, non pertimescat cor vestrū: nolite metuere, nolite cedere, nec formidetis eos, quia Dominus Deus vester in medio vestri est, & pro vobis contra aduersarios dimicabit, vt eruat vos de periculo. Duces quoq. per singulas turmas audiente exercitu proclamabunt: Quis est homo, qui ædificauit domum nouam, & non dedicauit eam? vadat, & reuertatur in domum suam, ne forte moriatur in bello, & alius dedicet eam. Quis est homo, qui plantauit vineam, nec dum eam fecit esse communem, & de qua vesci omnibus liceat? vadat, & reuertatur in domum suam, ne forte moriatur in bello, & alius homo eius fungatur officio. Quis est homo, qui despondit vxorem, & non accepit eam? vadat, & reuertatur in domum suam, ne forte moriatur in bello, & alius homo accipiat eam. His dictis, addent reliqua, & loquentur ad populum: Quis est homo formidolosus, & corde pauido? vadat, & reuertatur in domum suam, ne pauere faciat corda fratrum suorum, sicut ipse timore perterritus est. Cumq. siluerint duces exercitus, & finem loquendi fecerint, vnusquisque suos ad bellandum cuneos præparabit.* Hæc Deuteronomij in libro extant scripta. Ex quibus colligimus, quattuor hominum genera a prœlio remoueri. nimirum eos, qui domos nouas ædificauerant, easq. nondum dedicarant; qui vineas plantauerant, nec eas fecerant communes; qui vxores desponsauerant, nondum tamen adhuc illas cognouerant; ac demum pauidos. Hæc vt commode magis percipiantur, huc sunt nonnulla vocanda, ex Hebræorum moribus accepta. Vetus fuit apud Hebræos institutum, vt, qui nouam construxerat domum, is in lætitiæ signum, sollemne conuiuium pararet, amicos notos, & cognatos, affinesque vocaret,

Cap. 6.

Lib. 1. ca. 3.

caret, quibuſcum epularetur. Hæc erat domus nouę dedicatio. Qui vero vineam plantaſſet,communem illam faciebat: hoc modo: Fructus, qui primo naſcebantur anno, habebantur immundi, nec a Iudæis comedebantur, vel ea de cauſſa,quoniam Gentiles talibus fructibus,veluti inſolitis,& nouis,in Sacrificijs vterentur,idola venerãdo: vel forte,quoniam præcoces eſſent.Qui autem quarto naſcebantur anno,ij omnes Deo offerebantur. Fructus autem quinti anni, vſui erant vineæ domino.Illis vtebatur, poteratq. alijs eos communicare, vel vendendo, vel donando, tuncq. vinea communis facta dicebatur. Domorum conſtructores, vinearumq. plantatores a prœlio amouebantur: quoniam magis timent mortem, ſuntq. inconſtantes,amore capti propriæ rei:laborumque, quos perpeſſi sũt in vinea plantanda, domoq. ædificanda,memoria, efficit, vt inertes fiant, animoq. deſtituantur,ad manus conſerendas. Vſu euenit, vt ea, vel quæ ingenio,vel quæ arte molimur,tamquã partus animi noſtri ardenti animo diligamus.Tædet nos,hac de cauſſa,multum ve do lemus, vt nos domum ædificemus; alius vero, qui non laborauerit, nec vllum ſuſceperit incommodum, illam inhabitet. Nos, qui vineã plantauimus,agros emimus,magno impendio,fructus non percipiamus,ſed alienus fruatur his commodis.A bello, armisq. tractandis tertio loco amouebantur illi,qui vxores deſponſauerant, quas necdum cognouerant. Lex eſt ijs, qui matrimonio coniunguntur, qui vxorem ducunt, deſiderio deſiderare vxoris amplexus.Amor ſponſi erga ſponſam animum inuadens, illum occupat, atq. ſuum omnino facit. Naufragus, vndis agitatus, mortem ante oculos videns, propriam paruipendens vitam, ſuiq. met oblitus,id ſolum curare videtur, id ſolum amore proſequi,id ve ſolũ magnifacere,caros ſcilicet vxoris amplexus.mortem nulla alia ratio videtur horrere,niſi quod moriens amatã coniugẽ nequit videre. Feruidus eſt mariti amor ille caſtus, & iccirco durum videtur ſponſo,nimiſq. acerbum, vxorẽ domi reliquiſſe in militiamq.eſſe profectum. Vbi theſaurus, ibi cor noſtrum.Amans ſibi mortuus eſt,& in alio viuens,ſcripſit ſapiẽtiſſimus Plato.Hæc cum bello non poſſunt conuenire: in quo mori non eſt timendũ,omnes ve affectiones penitus ſunt abijciendæ,quæ a ſuſcepto negotio poſſunt animũ amouere.Hac de cauſſa potiſſime timidi repellantur,ne,dum ſibimetipſis timentes,ceteris timorem incutiant, tergaq. vertant inimicis, quo exemplo ceteri quoque animo deſtituuntur,timoreq. conſternati,cedant inimicis,miſerrimeq. pereant. Ad hæc, delicijs intenti arceantur amplexuum vxoris cupidi.ſiquidem effeminato ſunt animo tales, atque virilitatis neſcij. Cyrus, Perſarum Rex, cum Lydos ſuperare non poſſet, quia robuſti, & fortes ad patiendum erant apti, luxu, vſuq. veneris

ibidem constitutis, virtute, & fortitudine eneruata, illos tandem domuit. Miles cogitur sub diuo humiq. dormire, esurire, sitire, caloribus, & frigoribus subijci, currere, saltare, pluuiarum, ac niuium iniurias negligere, sudare, nec sudorem abstergere, atque vt summatim dixerim, perpetuo labore, continuisq. in commodis, obnoxium esse. Quare non segnis, non deliciosus, non voluptatibus, commodisq. assuetus, militiæ erit aptus. Hæc omnia innuit Tacitus, dicens. *In vtrauis militia hunc sperno. nam vernacula illa multitudo, lasciuiæ assueta, laborum intolerans.* Et Vegetius: *Ex agris ergo supplendum videtur robur exercitus: ex vsq. constare aptionem armis rusticam plebem, quæ in laboribus, & sub diro enutritur.* Sallustius illos laudat, & approbat, qui assueti sunt hiemis algorem, & æstatis feruorem pati, humiq. requiescere. Cæsar, docens, quæ sint castra ad bellandum aptissima, illa esse voluit, ad quæ sæpe non commeat mercatores, ad quæue ea non importantur, quæ ad animos effeminandos pertinent. Vegetius huius rei caussam assignare videtur, dũ ait: *Nescio enim, quo modo minus mortem timet, qui minus deliciarum nouit in vita.* Cornelius Tacitus illos ad militiam vocandos esse existimauit, qui saltuosos locos incolunt, quoniam patientiæ, & laboribus magis sunt assueti. Ceterum dubitatio hic solet oriri: An miles agrestis vir debeat eligi; an potius ciuis. Hæc quæstio forte ingrata non erit, si hic dilucidabitur. Principes namque, tum ex ciuitatibus, tum ex agris, milites ad prœlium vocant. Ideo non erit abre, si videamus, ex ijs, qui potius debeant accersiri.

1. Ann.
3. Ann.
1. Cap. 3.
In Iug.
1. De bel. Gall.
1. Cap. 3.
Vi. An.

An Ciuis, an Rusticus sit eligendus.

Caput V.

Militum labores nonnulli considerando, vitamq. ratione examinando, grauibus laboribus illos semper intentos esse inuenerunt. Porro, cum laboribus aptior sit Rusticus, quam is, qui ciuitatem incolit; (ille nãque grauibus semper laboribus est intentus; hic leuioribus, & nullis, si nobilis existit) ideo Rusticum aptiorem esse militiæ iudicarunt. etenim, vti vsu solet enenire graues calceos gestantibus, qui, detractis illis, leuiores sunt ad cursum, licet non sine calceis stadium currant; ita sane, laboribus assueti grauissimis, cum in graues incidunt leues, & dulces ij illis videntur. Quare Rusticus aptior erit militiæ nobili, & ciue. Præter hæc, vir agrestis dormit humi

mi, sub diuo, aut sub humili tegumento, a ventis non tuto; frugal. vtitur mensa; vix dulces capit somnos; stans, aut humi sedens, comedit; non semper vinum, sed aquam sæpius bibit; aliquando remotas habet fontes, remotaq. flumina; famem, & sitim perpeti est assuetus. Quæ omnia militi optime conueniunt, vt supra diximus. humi cubat; sub diuo, aut sub tentorijs, vel casis, folijs, ramisq. arborum factis, inhabitat; frugalem vitam viuit; strepitu tympanorum, tubarumq. clangore somnum nequit capere; ab illoq. vocatur ad vigilias, & labores, nullam habet certam horam comedendi; incoctis sæpe vescitur cibis. qui vero ciues intra domesticos parietes viuunt, proprijs commodis inseruiunt, non tantum sub tectis, vernm in lectis ex plumis, aut lanis mollibus constantibus dormiũt, cibis vescuntur optime conditis, ad mensas statis horis accedunt. Miserrime actum est cum exercitu Romanorũ, vt narrat Polybius, eo quod ieiunus cum Africano pugnasset, qui prima luce, immo ante crepusculum, cibum sumpserat. Hannibalis milites, cibo sumpto, ante lucem, facilius laboribus, & frigori obstiterunt. E contra Romani, ieiuni, fame, & frigore obriguerunt. atque exercitus ille numerosus, magis fame, & algore, quam armis inimicorum, perijt. Postremo, viribus præpollent rustici, ideo aptiores ciuibus sunt censendi. His, aut similibus rationibus adducti nonnulli, homines agrestes ad militiam vocandos esse asserunt, aiuntque, ciuibus aptiores, magisq. idoneos esse. E regione, alij censent ciues, nobilesq. potius esse eligendos: quoniã nec rationes adductæ aliquid necessarij concludere possunt, nec desunt argumenta, quæ oppositam stabiliunt sententiam. Et primo, quod vires corporis nihil valent fere, nisi mẽtis consilio exerceantur, Polydamus, Miloq. Crotoniata, id nos docere possunt, multarum coronarum celebres athletę. quorum alter, cum quadam die vidisset quercum semiscissam, vt exprobraret illius loci hominum imbecillitatem, manibus fissuræ adhibitis, in qua cunei extiterãt, vi nixus est lignum in duas partes scindere. Verum cũ illo magno impetu hoc assequi non potuisset, a partibus coeuntibus manus illius astrictæ sunt, mox a feris quas nec aggredi, nec repellere potuit, miserime discerptus, ac dilaniatus, interijt. alter vero, cum iter faceret, sociosq. secum haberet, imbres magnos ex improuiso cœperunt pluere. Is, euitandæ pluuiæ gratia, in quandam speluncam se recepit. at, quoniam, ingruentibus imbribus, spelunca cœpit ruinam minari, suaserunt socij, vt inde abiret, ne, partibus collabentibus, opprimeretur. Monita neglexit ille; socijsq. recedentibus, solus remansit; humerosq. collabentibus speluncæ partibus opposuit. verum, cum cadentem molem non potuisset sustinere, temeritatis suæ pœnas dedit, sepulcro temeritatis sepultus. Vegetius icirco

3. Hist.

circo astutiæ bellicæ, magis quam fortitudini, victoriam adscripsit. Iam vero, si victoria pendet magis ab astutia militum, ac Ducis arte, quam a viribus; qui, obsecro, fieri potest, vt agrestes viri, ingenio rudes, intellectu obscuri, ciuibus, ac nobilibus ingenio, mentisq. acie præpollentibus, sint aptiores? Adde, nihil esse aptius, nihil accommodatius, ad inflammandos, & animandos homines ad magna negotia, ad labores, & tormenta, ac cruciatus perferendos, gloria. Alexander, Rex Macedonum, Achillis gloriæ inuidus, fleuit. Lacrymas emisit ille, qui, Asia, & barbaris domitis, varijs triumphis, omnibus erat admirandus. Honoris aculeis punctus, gloriæ desiderio ardebat. Themistocles, hac cupiditate succensus, cum Militiadis gesta celebrarentur ob victos, ac debellatos in Marathonijs cãpis barbaros, cenas sumptuosas, lautaq. conuiuia, quibus antea erat intentus, reliquit, &, gloriosa gesta secum mente reputans, noctes sine somno pertransibat. Rē hanc amici admirati, caussam illius sciscitati sunt; Cur scilicet mores, viuendiq. institutum mutasset. Eis respondit, Trophæa Militiadis somnos ei abstulisse. Saxeus ille est qui Cæsaris, Pelopidæ, Epaminondę, Alexandri ve perlegit gesta, aut narrantem audit, & statim non sentit, se ad gloriam inflammari. Plumbeus ille est, qui Periclis, Scipionis, Camilli facta meditatur, & stimulis gloriæ pungi non persentiat, magnorum gestorum desiderio non ardeat. Feriant, obsecro, alicuius oculos animi, imagines rerum honestarum: is statim alienam æmulabitur laudem, magna tentabit, difficilia facillima reputabit, modos secum reputabit, quibus rationem possit inire, vt coronam acquirat, triumphum reportet, immortalis fiat. Tria sunt bonorum genera, quibus allecti, ardua tentamus, difficilia experimur, labores patimur. nihil est, quod relinquamus intentatum, vt tandem fruamur optatis. bonum, honestum, vtile, & delectabile. quorum primum, vt ceteris præstat, ita maius nobis ingerit desiderium sui. amore percitus, quidnam, immortalis Deus, difficile reputat? nescit algorem, æstum ignorat, famem negligit, sitim irridet, quodcumque incommodum paruipendit. Lucri gratia, quos non subdit mercator labores? non pauet ventos, procellas spernit, scopulos non timet, mortem non horret, quamuis minime ignoret, sibi proximam esse, cum ligno feratur, quod impetu ventorum, & vndarũ, ictibus facillime possit frangi. robur circa pectus erat ei, qui nauigia primus omnium exercuit, recte dixit Horatius. Quod si, horum bonorum desiderio, veluti funibus, homo tractus, multa agit, multaq. patitur, his certe maiora peraget, ac patienter ferendo, superabit, qui honoris desiderio erit impulsus. Habent hoc egregia virtutum opera, vt non tantum ad illorum admirationem, verum ad æmulandos

landos illorum auctores nos excitent. Aspiciat aliquis, dicebat *InVi.Peric.* Plutarchus,Iouis statuam,Pisis existentem,nobilis natu,is numquam desiderabit,Phidiam esse. Viderit aliquis Iunonis simulacrum apud Argum:is tamen non cupiet esse Polycletum.At,qui virtutum opera perspexerit,illico auctorem illorum imitari,in illumq.mutari cõcupiet.Alia bona nos desideramus possidere, vt ceteris illa impartiamur.hæc e cõtra optamus,vt illa possideamus,illisq. honestemur. in alijs bonis possessione sola contenti sumus: at virtutis possessionẽ solam non desideramus, in illa ve minime quiescit animus; sed facta præclara virtutis etiã concupiscimus, illorumq. desiderio ardemus. Rudes homines,terram colentes,infima meditantur.nec gloriæ simu lacrum,obscurum etiam,mentis oculis vmquam vident.Cum brutis versando, terram scindendo, brutorum mores imitantur. Nec aliud sibi volunt in bestias homines mutati, a Circe, ab antiquo Homero decantati,a nostroq. Virgilio in piscem piscator,in talpam agricola, in canem venator, Philosophus in elephantem. Piscator degit in aquis, piscium more, pisces tractat, piscibus vescitur,illorum naturã imitatus. Agricola, talparum more, scindit terram, terram tractat, animusq. illius quodamodo terreus efficitur. Cum intelligimus, ad instar speculi, animus in imagines rerum intellectarum mutatur. Venator,canibus feras sequendo,canes amat amore forte nimis feruido,cũ illis viuit.hos semper habet in mẽte,in canẽ iccirco mutatur. Philosophum mutatum in elephantum cecinerunt Poetæ:quoniam, dum sensum nimis sequitur,illoq.vtitur tamquã duce,obscura, & adũbrata quadã notitia Deũ cognoscit, quoniam animal istud altiori imaginatiua præditum,magis imitatur hominem;& cultus Dei mini me videtur (vt aiunt) esse inscium. Ad hæc,maiorum exempla sæpe non tantum nos excitant ad præclara gesta, verũ inopinatos ausus pariunt in nobis,& prouocant ad magna negotia,ne ab illis degene remus,sed similes cognoscamur ab omnibus. Ex rustica progenie oriundus nihil horum sperare potest,a quibus ad gloriam hortetur,& ad honesta inflammetur. Si natale aspiciat,patrẽ bubulcum, auum arantem,terræq.cultorem,agnoscit. Quare sat sibi esse iudicat,si boues ad arandum habeat,si recte terrã colit,si arbores ordine ponit,si statutis temporibus sarrit. In ijs si excelluerit, gloriẽ culmen sibi comparasse existimabit. Exempla quinetiam illorum,cum quibus versamur, plurimum prosunt. Hominem vbi gloriosum ante oculos nostros existentem viderimus, statim animum nostrum (si ingenuus sit) titillare voluptate sentimus, & ad honorem acquirendum promoueri. Plumarum inuentores id nobis persuadere possunt, quæ a militibus ornatus gratia in galeis gestantur, aut equis imponuntur. huius rei auctorem nonnulli faciunt

Ale-

Alexandrum Magnum: quod ego nō audeo asserere. hoc tantum in Plutarcho legi, magnū hūc Regem cristam galeæ plumis albis hinc inde pēdentibus gestasse, quibus ab omnibus cognoscebatur. Verum hisce relictis, ad plumas redeo. Antiquitus, ducibus dumtaxat erāt vsui plumæ, præeminentiæ gratia; vt ve in numerosa turba ab alijs differentes cognoscerentur. Temporis successu, ab eisdem Ducibus, illis concedebantur, qui aliquod præclarum fecissent opus, vt tamquam virtute excellentes a ceteris haberentur, essentq. alijs exemplaria ante oculos existentia, a quibus ad magna tentanda, ac operanda, excitarentur. In ijs, qui, ruri nati, rus colunt, nihil tale est sperandum. quoquo oculos vertant, homines ad aratrum manum habentes, armenta pascentes, boues agentes, adspiciunt, quibus simulacris, ad opera huiusmodi mouentur. Quare non ex agrestibus, sed ex ciuibus erit miles vocandus, & eligendus. Verum, quoniam primæ classis rationes non carent efficacia, nec secundi ordinis argumenta sunt leuioris ponderis, quid de hac re dubia sit decernendum, iam aperire incipio.

In Vi. Al.

Veritas ostenditur: & nonnulla de regionibus dicuntur attinentia ad milites.

Caput VI.

ANtiqui sapientes, symbolis res tractantes, Hymenæū, nuptiarum Deum, iuuenem facie decorum, ac splendidum, Martem vero, bellorum Deum, non puerum sed hominē adultū, in florida ætate cōstitutum, pingebant. Fabulæ sunt hæ, nos digna docentes. Innuunt profecto, ni fallor, hæc nobis, maturam ætatem nimis, annisq. grauē in congruam esse nuptijs. qui enim prouectioris ætatis vxorem ducit, is & vitæ propriæ dies, ac annos minuit, nec filios genitos adultos potest videre. qui in militiam est profecturus, nec puer, nec senex debet esse tum ob arma tractanda, ac labores subeundos, tum ob pugnam horroris plenam. Vt adultæ sit ætatis, est necesse, ob vnam, & alteram caussam. Ab anno vigesimo secundo incipiendum est. Romani, vigesimo septimo elapso, initium sumendum esse, duxerunt. At tunc aliud erat prœliandi institutum,

alio ve

alio ve armorum genere vtebantur milites. sclopettarij tūc non erant. Ciuis sit, si fieri potest, qui, venatione vires exercendo, ad patiēdum labores factus sit idoneus. Xenophon venationem laudibus commendabat, Regiq. peropportunam esse, aiebat. Etenim, cum Rex non tātum legibus populum regere debeat, verū & armis protegere; iustum sane videtur, vt hoc nobili exercitio laboribus se ipsum assuescat. Venator sudoribus, æstui, algori, fami, & siti, non est subiectus, animi, & corporis fortitudine, roboreq. omnia hæc vincit. ad hæc varias aspicit plagas, montes, colles, valles, siluas, apricasq. planities, quo situ iaceant quibus ve clauduntur terminis. varietatem in montibus agnoscit. hos arduos, & difficiles nimis; hos faciliores, & iter commodius ascendentibus, præbentes. Planitierū discrimen considerat, nonnullas aquis in varias partes diuisas apprehendit, nonnullas vero spinis consitas, & nonnullas omni impedimento vacantes. Feras sequendo, modo in collibus, modo in vallibus, in siluis aliquando, nonnumquam in planitie. si quæ difficultas obuiam fit ei aut viæ ascensu, aut aquarum decursu, illam superat animo inuicto. aquas tranat, cacumina scandit, a rupibus quodammodo se deijcit, nihil pauens, nullumq. timori locum relinquendo. Hæc omnia strenuum faciunt militem, & illi magno sunt adiumento. Magnus Alexander in Asiam ingressurus ad flumen Granicum peruenit, quod ad eam regionem erat ianua, & aditus. illud autem tum profunditate, tum aquarum copia, tum ripæ oppositæ asperitate, quæ pertransiri non poterat, sine certamine, quamplurimos exanimarat. Ibi cum esset, sumptis equitum turmis tribus, primus omnium flumen est ingressus, ceterosq. voce adhortando, & impellendo, exemploq. sui trahendo, loci difficultatem superauit. in Asiā ingressus pugnando vicit. Ciuis igitur sit, & venator. Ciuis quoniā educatione, animi ingenuitate, maiorum, & aliorum exemplis excitatus, magna audebit, venationibus autem laboribus æstui, frigori, siti, fami, se ipsum assuescet. ad hæc quæuis difficultas ei obuiam fiet itineris illam facillime superabit. aquas tranabit omni timore deposito, montium siluarumq. ardua via, illi facilima erit. nil inopinatū, nil insolitum, nil incognitum ei accidet de ijs loquor quæ ad labores corporis, ad itineris incommoda, ad egestatem, frugalitatemq. attinent, atque de ijs similibus. Omitto corporis mensuram, ad alia pertransiens, & primo quæram an ex proprijs populis, an ex peregrinis sint milites conducendi. Respondent nonnulli proprios magis approbando, tum quoniam peregrini infidi solent esse, speque maioris lucri allecti, ius, & fas abijciunt, impatientes iussa negligunt, cuncta ex libidine agunt, seditiosi, tumultuarij sine ducum cura, sine pudore flagitii abeunt. nec enim aut affectu, aut fide tenentur,

Xenophon.

vt letio

vt ferio pugnent, & fanguinem fundere velint pro alieno domino. Addunt ijs, quod incolis graues exiftunt, & omnia tamquam externa vaftant, vrunt, peffumdant. ex proprijs vocati, & fide, & fortitudine pugnant, iubenti facile obediunt, in acie terga non vertunt, fed faciem inimicis oftendunt, natura namque hoc omnibus infitum eft vt proprium tueantur Regem. His rationibus quidam adducti, aiunt, omnino domefticos milites extraneis effe præferendos. Ego certe ne vera diffitear, vti hanc fententiam numquam contempfi, ita etiam nec illam admodum approbare potui. fiquidem cum hoc requiratur in milite, vt audacia fit armatus; fagacitate refertus; tolerantia, & obedientia præditus; membrorum agilitate a natura donatus; quæ non omnibus funt conceffa populis; nefcio quomodo Princeps rectius fibi confulat, qui populos natura imbelles habuerit, alienos non conducendo milites. Locum dicebat Porphyrius, principium effe generationis idque nec iniuria. climatum diuerfitate homines effe diuerfos victu, moribus, & fere omnibus alijs rebus, aperte confpicimus. temperationes corporum diuerfæ mores diuerfos prænotant, vt fcripfit Galenus, vbi differit, an animi mores fequantur corporis temperiem. Qui natura calidi funt, fortes exiftunt, qui vero humidi, timidi. Hinc habitatores regionum gelidarum fortes, ac animofi, vt Galli, Pannones, ac Germani, calidorum locorum incolæ e contra timidi, ac viles. id quoque Tacito placuit de moribus Get. fcribenti. Homines illos animari fcripfit fuo cælo, & folo. Ariftoteles Problematum fectione quartadecima, cauffam huius rei, quam adduximus, affignans, dicebat Calida loca inhabitantes, externo calore ferventes, neceffe eft calore interno deftitui, corporis partibus porofis dilatatis ab ambiente calido: a calore autem interno vires, & animum recipimus. Contra vero qui frigidas habitant regiones, frigore partes illas condenfante, calore abundant, cum nequeat exire: ideo audaces exiftunt, & viribus corporis præpollent. Sit Princeps regionis calidæ, qui alium dominantem regioni gelidæ velit oppugnare, proprios eo ducat milites, quomodo res feliciter poffit euenire, aliorũ efto iudiciũ. Alexandrũ legimus ex India redeuntem, nec quartam partem exercitus illius numerofi, qui equorum quindecim millibus, & peditum centum, & viginti millibus numero conftabat, a morte feruaffe nimia ficcitate excedente æftu, viarumque difficultatibus. milites illi non adeo affueti, vel faltem quod vincerent naturam eorum perierunt, vt apud Plutarchum legimus. quæ res nos monet, quemadmodum, vt diximus, in calida regione nati in frigida ægre fe habent; ita in frigida oriundi, in calida vix confiftere poffunt, præcipue fi repentina fiat mutatio loci.

In Ifag. *Galen.* *Cor. de mo. Get.* *Par. 8.* *In vi. Ale.*

Ad hæc

Ad hæc, populi renuuunt imperantis dominium. nouarum rerum cu pidi, nouum exoptant dominium, semper sperantes mitius fore tractandos. contingit etiam frequenter, vt nonnuli ex illis, qui inter eos maioris sunt auctoritatis, fuerint aliqua de caussa emendati, id inique factum fuisse clamabit correptus, cuius vocem plebs secuta, iniuste fuisse oppressum vociferabitur. minores enim aut semper, aut frequenter sequuntur maiores. his de caussis haud tute Princeps, nũquam non proprium armabit populum. Insuper Hannibal, vt refert Polybius, cum fugauit Romanorum acies, ad Trebiam flumen agri Placentini, mistum habebat exercitum ex Balearibus insulis, quæ nunc vulgari nomine Maiorica, & Minorica dicuntur, ex Aphrica, Hispania, & Gallia. ita scripsit historicus: *Hannibal vero ad omnia intentus, & peruigil, vbi transgressos flumen respexit hostes, locatis ante signa Balearibus ac leuis armaturæ militibus, numero fere octo millibus, copias in aciem educit, pergressusq. a castris circiter mille passus, pedites qui numero ad viginti millia inter Hispanos, & Af. os mistis Gallis erant, in cornibus circumfudit. equites etiam in vtrumq cornu distribuit. ij cum socijs quos propinquæ Galliæ ciuitates miserant, vltra decem millia erant.* Hæc Polybius. Carthaginiensium fuit antiquum institutum, tum Ducem, tum milites habere peregrinos, iisq. Romanas acies expugnarunt. cum Atilium Regulum superarunt, copijs peregrinis ac Duce extraneo, nimirum Xanthippo Lacedæmonio, obtinuerunt victoriam. Chalcidēses Brassida Duce exercitus illorũ peregrino, Siculos Gilippi virtute: Asiaticos Lysandri, Agesilai Callicratis arte ducũ aduenarum triumphum semper reportarunt. Hi Duces, & exercitus habuerunt extraneos, ne multos commemorem qui ex victis, victores facti, gloriosi extiterunt. Quapropter dicendum puto, id sẽper a Principe debere considerari diligenter, qualibus dominetur populis. Si bellicosi sint, si bellum sit gerendum in regione simili, gratusq. sit populis, quorum imperium habet. si hæc ita se habent, firmior profecto erit exercitus ex domesticis, quam ex peregrinis. Sin autem res opposito modo sese habuerit, exercitus ex aduenis erit aptior. Regio semper item consideranda erit, vt nũc est dictum. Quæ vero sunt adductæ rationes, non cogunt. Quoniam cum spe lucri, aut honoris, milites certent, in Ducis prudentia omnia sunt posita, addita vigilantia, scilicet vt pareant pręceptis, vt acerrime pugnent, pro missionibus lucri, & gloriæ. ne agros depopulentur, vt ve fidem seruent, vt tam pro alieno Rege certent, immo magis quam pro proprio. Omnes illæ nullo negotio superari poterunt difficultates. iam vero vt hæc solidiora existant, nonnulla hic de Ducibus explicentur.

3 *Lib.*

Qualis debeat esse Dux exercitus.

Caput VII.

HAbet hoc peculiare gentium multitudo, vt, nisi ordine disponatur,& Duce regatur, nec quidem consistere,perdurareq. possit. Hac de caussa felices illos appellamus populos, qui ordine optimo a Principe prudente reguntur. Ab vno, & altero obtinent,quod pacatos agunt dies, & bonum assequuntur illud, quod eis vita ciuilis potest elargiri.Quod si in ijs ordo,& Princeps desideratur,multo sane magis in exercitu,hic,& ille erit perquam necessarius.Si enim negotium consideres, ad vltimum terribilium ad mortem scilicet,reperies cuncta disponi. Si hostes aspicias contra homines arma vibrari cognosces. Ideo tum ordinem,tum ducem necessarium esse concludes.Ordo pendet a Duce.

Ad instar Regis totus componitur orbis.

12. *Metap.* Aristoteles, vbi quærit bonum vniuersi, ait Ordinem in exercitu existentem, in mente Ducis reperi. A Duce igitur salus exercitus, robur,fortitudo, ac victoria pendet;& præcipue his diebus,quibus ars, militaris mortua,sepultaq.iacet.Mirum profecto.In ceteris artibus, minoris excellentiæ,ac ponderis,insudamus,omnes intendimus neruos, in illis inquam, in quibus certe nullũ vitæ nobis periculũ imminet. In hac autem a qua Resp. & Regna pendent, in pugnaque, si error contingat, miles vitam,Dux gloriam & honorem, Princeps Regnum amittit: nec minimam quidem studeant milites neoterici habere peritiam. Olim, qui nauali prœlio erant dimicaturi; prius in portu, mariq.tranquillo vncos præparabant, vt Sanctus Hieronymus aiebat,remos trahebant, dispositumq. per tabulata militem firmiter stare consuescebant, vt, quod in hac ficta naumachia, simulacroue naualis pugnæ didicissent, in vero certamine nõ perhorrescerent. Ita sane,qui in terra erant pugnaturi, arma tractare, vmbratili pugna vires exercere,famem,sitim,frigus,æstum,vigilias pati assuescebant; vt, quod domi didicissent, in pugna eis prodesset.habet ars militaris suas leges, habet & propriũ viuendi institutũ.Philopœmenes, statim ac in virili ætate constitutus fuit, desiderio succensus est prœliorum: iccirco rebus illis operam assidue cœpit nauare, quæ illi in militia essent necessaria. Equitandi, armaq. tractandi, disciplinæ, & similibus artibus animũ habuit intentũ.Athleticã artẽ hac de caussa

In Vi. Malch.

in qua

in qua pollebat, exercere noluit, ab amicis monitus, militarem disciplinâ a luctandi arte diuersam omnino requirere viuendi regulam. etenim luctatores longo somno, multoq. cibo, ac exercitio, statutis loco & tempore, propriam seruant valetudinem: quos terminos si quis vix pertransierit, in periculum incidere, est necessarium. E regione, miles, arsq. militaris omnia, ęqualiter tractat, & indifferenter agit: sitim, famem, æstum algorem, somnum, patienter suffert. Nostris hisce temporibus, nihil simile cernas; perinde, ac si arma propria mouerentur natura; & hominum temperies aeris, ventorum, glaciei, æstus, famis, sitis & lassitudinis iniurijs nô esset subiecta. Neque, obsecro, quis mihi obijciat, actionem bellicam in armorum conflictu, & in militum pugna, vbi vnus alium oppresserit, consistere. siquidem solum certamen, militumq. congressus ille, non parat victoriam. Nec sat est ad gloriam acquirendam, manus conserere. At, si opportune, recte, & rite hæc fiant, tunc non tantum spem triumphi concipere datur nobis; verum ipsam met victoriam possumus decantare. Hæc autem omnia a Ducis pendent iudicio, experientia, & arte: quibus magis pugnabunt copiæ, quam armis; hisq. fugabunt magis inimicos, quam viribus proprijs. Optimo Duci exercitum committere, tantum referre viris prudentibus semper visum fuit, quantum inimicos profligare, victoriam consequi, & triumphum reportare. Id Fabricius voluit, qui, excusans ciues ab Epirotis superatos, non ab illis, sed a Pyrrho, victos fuisse, aiebat. Considerare debet, ab eo maximam sustineri personam, deq. summa rerum agi: ideo negligentiæ, ignauiæ, imperitiæ, infidelitati, imprudentiæ, ignorantiæ, nullum esse relinquendum locum. Sed summa prudentia, animi vigilantia curandum, vt cuncta inchoentur, disponantur, perficiantur. studereq. debet, vt inimici virtutem, victi misericordiã, alienæq. nationes, ac proprius Princeps fidem eius experiantur. Scopus Ducis est victoria: res, quibus illam consequatur, non tantum nosse debet, verum exacte intelligere, quomodo, parta victoria illa debeat vti. vincere autem tum addiscet, cum primo tutelæ sui met, & exercitus proprij incolumitati, operam dabit. Græcorum legibus puniebantur milites, qui in prœlio non hastam, aut gladium, sed clypeum amisissent. Epaminondas iccirco, moribundus, vbi clypeum saluum esse cognouit, lætatus est, & mortem æquo animo pertulit. His nos docentes, militem primo debere propriæ studere tutelæ, mox inimicorum offensioni, illosq. oppugnare. Dux porro exercitus, cuius curæ, aut ciuitas, aut loca munita, ne dum milites committuntur, primo incolumitati suæ, exercitus, & locorum eius fidei creditorum insudare debet, deinde inimicos lædere. Iphicrates pedites similes manibus, equites pedibus, ordinem pectori, ducem capiti faciebat.

Ideo, quicumque temere periculis se offert, propriæ non studet incolumitati, non tantum se ipsum videtur contemnere, verum omnes illos, quorum salus ab illo dependet. Callicratida hac de caussa iuste culpatur a Plutarcho, vir in alijs rebus laude dignus. Is, auguri, dicenti sibi, vt caute rem ageret, quam erat aggressurus, respondit, quod quando pugnabat, vnus homo pugnabat, quando nauigabat, vnus homo nauigabat]. Dux erat omnium, ideoque, cum omnium regimen suscepisset, neque vt vnus prœliabatur, neque vt vnus nauigabat. Sapienter in hac re Antigonus senior, mihi dixisse visus est, qui, cum prœlium esset facturus apud Andrum, cuidam, narranti, inimicorum naues numero proprias excedere, dixit: Obsecro, quot nam inimicis me ipsum opponis? His illum monens, a Duce gloriam prouenire, & victoriam: illiq. cauendum esse, ne propria negligentia exercitus damnum faciat, sed propriæ saluti omni diligentia sit intentus. Timotheus, dum Crates quorundam vulnerum proprij corporis margines Atheniensibus demonstraret, scutumq. lanceis perforatum, *Me pudet*, inquit, *quod obsidione Sami lancea non longe a me, sed prope ceciderit. mihi sane videbar temeritatis nota culpandus, vt qui Dux eram exercitus, quod Duci optime conueniat, non egissem.* Verum, quid ego multa commemorem? Marcellum, & Pelopidam, primum Romanorum, alterum Græcorum Ducem, vnum, & alterum fortem, strenuum, audacem, bellicosum, primi virtute Hānibal antea inuictus, a nullo superatus, sed omnium victor debellatus fuit; alterius Lacedæmones mari, terrisq. timendi, omnia subiugantes, superati fuerunt. Ij, dum gloriæ patriæ darent operam, laboribus, ac sudoribus proprias Resp. extollere cupientes, temeritate, vitæ finem miserrime imposuerunt. Pro gloria, pro victoria, pro iniuriarum vindicta, pro Regni ablati restitutione, suscipitur pugna a Principe, cuius ipse gerit personam. A milite, honoris, & lucri gratia, certatur. Bona, quæ sunt honesta, ad partem appetentem irascibilem attinent. ideo Plato hunc appetitum docte quidem, & egregie appellauit ambitiosum, & contentiosum; alium, ad quem corporis illecebræ, deliciæ, lucrumq. spectant, auarum, & quæstuarium nominauit: (ab his obiectis distinguitur appetitus, & secundum hæc secatur, vt Galeno, Plutarcho, Platoni, & Aristoteli placuit, non autem, vt Latini scriptis & memoriæ commendarunt) bona hæc in animis nostris spem, & timorem generant. Speramus, vbi media faciliorem nobis præbent aditum ad finem consequendum. Timemus, si media deficere cognoscimus, malumq. euenturum dubitamus. Spes immoderata nos efficit temerarios. quæ exilis existit, & modica nimis, ad pusillanimitatem contemnendam nos ducit. illa sæpe efficit, vt occasionem nimis acerbam accipiamus; hæc, vt nimis maturam sequamur lento pede. Hæc sunt extrema, & ideo, tamquam

In vi. Pelop.

9. De Rep.

tamquam atrocissima Scylla, & voracissima Charybdis, Duci euitanda Magna siquidem negotia, magnis compensantur, scatentq. difficultatibus, nec sine magno labore possunt tractari. Negotij splendor timori frenum imponit, audaciam parit, & fortitudo animum reuocat, non permittens illum vilescere. Fortis autem ille vere dici potest, qui pugnam incipit, finem assecuturus, eademq. animi promptitudine bellum absoluit. Vilis ille, qui vix incipit, & terga vertit. Græci veteres ab castris viros illos relegabant, qui, armigijs armatis, assueti erant loca mari proxima prædari. Idq. nulla alia ratione, nisi quia, cum incolas videbant, eis licebat hæc vox. REMEMVS AMICI. Cordatus, præditus sapientia, & eloquentia Dux, milites pusillanimes, fortes, & robustos faciet. Homerus, de Ducis audacia loquens, dixit: Rectius Ceruorũ exercitum a Leone, quã aciem Leonum a Ceruo Duci. Antiquos recenseamus Duces, quos laudibus extulit prisca ætas, hos non tantum robore, verum sapientia, arteq. dicendi, præcelluisse reperiemus, atque sui exemplo, & eloquentia, in pugna milites proprios armasse audacia. Iudas Machabæus, vno, & altero modo, exercitum ad pugnam inflammauit. Perlegat quis eius gesta, & aperte cognoscet, vbi prœlium erat facturus, verbis primo hortabatur milites, deinde, illis præcedens, ad pugnam eosdem, exemplo sui, incitabat. Themistocles, magnus Dux, qui Salus Græciæ habitus, & hoc nomine nuncupatus (sic enim se gessit, vt de illo scripsit Plutarchus, quod Athenienses amicos humanitate, inimicos robore, ac fortitudine vicerit) a teneris annis scholis Rhetorum assuetus fuit, & ferijs studiorum non atterebat tempus in ludis, aut otiose illud perdebat, sed orationes quasdam componebat, quas postmodum commẽdabat memoriæ. Pericles, qui non semel, aut bis, sed quinquies triumphum gloriose reportauit, qui ob præclara gesta Olympij nomen est adeptus, Zenoni Eleatæ, & Anaxagoræ Clazomenio in philosophia discenda operam dedit, in arteq. oratoria adeo claruit, vt omnes illius ætatis oratores superarit. Fabius Maximus, vt laboribus militiæ corpus assueuit, ita eloquentiæ studio animum exercuit. Hannibal, qui Dux exercitus creatus est annum agens vigesimum sextum, Saguntum, Hispaniæ ciuitatem, vltra Iberum qui expugnauit. apud Ticinum, Publium Cornelium Scipionem; apud Trebiam, Titum Sempronium; ad lacum Thrasimanum, iterum Romanorum exercitum debellauit, & Flaminium Consulem vicit; apud Cannas, Romanos superauit; Campaniam, & Capuam, præcipuam illius regionis ciuitatem, cepit; Tarentum Romanis abstulit: multaque miranda gessit; litteris Græcis eruditus, Historiam illo eloquio scripsit Phormionisque Peripatetici discipulus extitit;

Cleo-

InVicillius

Cleomenes Sphærum Borifthenitem, qui Zenonis Cittiæi discipulorum primus, doctiffimufque eft habitus, in philofophia habuit præceptorem Multum fane prodeft, ceteris in pugna præcedere, milites namque, Ducem intuendo, alacri animo pericula fubeunt, morte mq. contemnunt. Prodeft, eloquio, & verbis milites ad gloriam incitare; lucriq. fpem ante oculos eis ponere: huius etenim ac illius gratia, certant homines. Atqui, vti non decet, vbi pugnare non licet, nifi fummo periculo, manifeftoque damno, ac pernicie notiffima totius exercitus, vbi virtus Ducis nullam poteft fibi gloriam comparare, manus conferere: Ita, e contra, ei certandum eft, vbi propria virtus gloriam eft confecutura. Viruperabat idcirco, nec iniuria, Plutarchus dicentes, Ducem exercitus fenio debere mori, aut faltem in ætate decrepitati proxima vitam finire, quoniam ficut Lacedæmonum fententia fuit, vitam ducere, ac mori libenter vnufquifque debeat, fi huic, & illi virtus exiftat comes. Non eft ille contemnendus, qui mortem fugit, quando vita fit honefta, & ftudiofa. Neque mors eft vituperanda, quam aliquis fubit, fi id non euenit, quia viuere tædet. Epaminondæ cui non eft audita laus? is non tantum verbis, fed fuimet exemplo, ceteros antecedens, animabat. Hannibal, Cæfar, ac plerique ceteri magni Duces, proprio periculo alios à timore liberabant, milites audacia armabant. Sperabit (fpes enim audaciam parit) fperabit autem, cum proprias vires, virtutem copiarum rationis trutina examinarit, cognoueritq. fufficere hæc omnia ad victoriam comparandam. Spes illa, quæ his bafibus non eft fuffulta, nequit confiftere, fed, vt ruat, eft necesse. Rogatus aliquando Ariftoteles, quid nam effet Spes; Vigilantium fomnium effe, fertur refpondiffe. Scite quidem, & argute. Quemadmodum enim, dum fomno correpti, fomniamus, numifmata aurea, ac argentea adinueniffe; dignitatem, & honores effe confecutos; quæ omnia falfa effe, fomno experrecti, illico agnofcimus; ita fane, fpe illa, quæ firmis fundamentis non eft innixa, multa nobis metipfis promittentes, fumma cum honoris noftri, & facultatum iactura, in rebus magnis deludimur: fimiles illis facti, de quibus Maro ait:

In Vit. Pelop.

Qui amant, fibi fomnia fingunt.

Spes illa Ducis pectus, & cor armet, quæ nõ a profpero euẽtu folo qui contingentiæ eft partus, euenit. hic enim fi perduret, in temeritatem, & arrogantiam mutatur frequenter; fed, quæ ab animi virtute, & a vera rerum notitia, quæ negotijs felicem folent finem elargiri. hæc in periculis femper crefcit (Regina omnium a Simonide

nide appellata) Ducem animat, & cordatos facit milites, videntes omnia ductoris virtute feliciter euenire. Huic si comes sit prosperitas minime insolescit: virtutis cum sit proprium, exercitatione in dies magis coruscare, ac splendescere. Rerum gestarum experimento, aut Scripturarum lectione instructus, si velocem nouerit esse occasionem, vt dicebat medicorum pater Hippocrates, caueat, ne impatientia pugnandi, nimioque ingenij acumine summo cum proprij Regis detrimento, præcoci, ac acerbæ occasioni occurrat. caueat e contra, ne, animi tarditate, lente nimis opportunam recipiat. etenim qui præceps est, veluti qui vmbram pro corpore amplectitur, agens, omnia pessumdat; ita, qui, tarditate nimis odibili, occasionem prætermittit, nullum gloriæ, ac honori locum relinquit. Accipiet occasionem, vbi, rem in tuto esse, negotiumque in vado existere, cognouerit; vbi spes illa firma, certum euentum felicem, ac prosperum certe polliceri potest. Differet, vbi inimicum breui tempore pecuniarum, annonæ, aut alterius rei penuria, alioue incommodo, vrgentiq. necessitate bello finem imponere, & copias remittere cogetur, vt sine sanguine victor triumphum acquirat. Nouerit, quid sit illud, quod inimico est formidini, quod ve illud lædere possit. Hac ratione facilis erit ad victoriam via, ad gloriamq. planum omnino iter. Auctoritas, nisi a propria minuatur imprudentia, militibus timendum facit Ducem a timore autem obedientia nascitur, quæ murus est, & agger exercitus, contra inimicos. Clearchus, Rex Lacedæmoniorum, dicere solebat, necesse esse, milites non minus se ipsum, quam inimicos, timere. Optimus est custos Timor rerum, quæ ei committuntur. Dux exercitus benigne tractabit milites, donis, ac muneribus, vt illorum ad se alliciat animos, gratiamq. conciliet. Hac ratione Alexander fortem exercitum fecit, & ad quæcunque pericula subeunda paratum. Procul ab illo sit auaritia. Hæc enim gratiam exercitus aufert à Duce, & amorem militum erga eundem destruit. Vnde illud Mazzei ad Alexandrum: *Darius, cui iam seruiebam*, (dixit ille) *solus Darius esse volebat; at tu, Alexander, muneribus, efficis, vt multi possint esse Alexander, nec animi tui magnificentiæ sat est, nos ditare; sed illud maxime curas, vt tui existant tales, quod ab illis ceteri etiam possunt locupletari*. Villas, agros, domus, census propriis militibus donabat. Rem miratus Prerdicca, Regem est his verbis, cum fere omnes diuitias Regias distribuisset: *O Rex, quid tibi superest?* Cui respondit, SPES. Sententia communis est scriptorum, Alexandrum muneribus magis operatum fuisse, quam Darius militibus egisset, ac oneribus Asiæ impositis. Auctoritate autem cum se præbebit, vt quemuis errorem, & maxime illum, qui ad rebelliones attinet

Apho. 1.

facillime

facillime possit coercere. Hoc fuit Cæsaris institutum, qui post victorias militaris disciplinæ frenum relaxabat, milites benigne, ac munificentissime tractabat; seuere illos puniebat, qui tumultus, & seditiones excitabant. Apud Placentiam hac de caussa nonam legionem missam fecit: &, quamuis adhuc viueret Pompeius illam tamen, nisi precibus, & supplicationibus, recipere noluit. Milites ad gloriam non tantum verbis, vt retro diximus, sed donis, ac muneribus excitabat. Crescit virtus, præmio honestata, in eo, qui præclare se gessit, congiario donatus. Alij, hunc æmulando, ad magna tentanda stimulis gloriæ incitantur. Primo autem Dei cultus, summaq. Religio in illo est necessaria. Hac enim suffultus, exiguis copijs magnas profligabit. Hac absente, magnæ contra minimos, aut parum, aut nihil valebunt. Ab hac illa oritur spes, quæ nec Ducem, nec milites fallit. Accedat huc Gedeon, Iosue, Iudas Machabæus, ceteriq. Duces, quorum mentionem facit diuina historia; & huic veritati perhibeant testimonium. Paucis admodum militibus Gedeon Medianitas expugnauit, quorum multitudinem enarrans sacer historicus, hæc scripsit: *Madian autem, & Amalech, & omnes Orientales populi, fusi iacebant in valle, vt locustarum multitudo. Cameli autem innumerabiles erant, sicut arena, quæ iacet in litore maris*. Innumeri erant viri illi Madianitæ, Amalechitæ, ac Orientales, a paucis tamen Gedeonis militibus, tercentis nimirum, in fugam versi, & debellati fuerunt. Iosue, exercitu Israelitico, Iericо, vrbem inexpugnabilem, dirupit, ac deuastauit. Hai, ob ciuium, & Principis vires, formidabilem, subiugauit, Regem vero, bello captum, laqueo suspendi imperauit, vt morte ignominiosa occumberet. Reges Amorræorum, Ierusalem, Hebron, Ierimoth, Lachis, Eglon, qui copias coniunxerant, captiuos fecit, illorumque exercitum prostrauit. Miranda gessit Iosue: atnon minora certe magnus Iudas Machabæus, cuius nomen, & gloriam extremis terræ regionibus notã fuisse ab sancta Scriptura didicimus. Congregauit Apollonius exercitum, vt cum Iuda manus consereret. prœlium factum est, in quo Apollonius interfectus fuit. Militum alij occisi, alij fugam ceperunt. Seron, exercitus Syriæ Dux, tantæ gloriæ inuidus, militum maiori numero, bellicoque apparatu formidabilis, Iudam debellare, triumphumq. de illo reportare posse, sperauit. *Faciam mihi nomen*, dixit ille, *& glorificabo in Regno, & debellabo Iudam, & eos, qui cum ipso sunt*. Exiuit obuiam cum paucis Iudas, qui, vt viderunt numerosam illam multitudinem, ad Iudam conuersi, dixerunt, *Quomodo poterimus pauci pugnare contra multitudinem hanc, tantam, & tam fortem, & nos fatigati sumus hodie ieiunio?* Quibus respondit Iudas: *Facile est, concludi*

multos in manu paucorum; & non est differentia in conspectu Dei cæli, liberare in multis, & in paucis: quoniam non multitudine exercitus victoria belli, sed de cælo fortitudo est. Copias multas, & fortes Seor aggressi sunt pauci, fatigati, & ieiuni milites Iudæ. Debebant multi fortes, superare paucos ieiunos. At res secus euenit. pauci, multos, fatigati, ac ieiuni, fortes vicerunt. Seor, fuga culpabili, se recepit octingentis militibus occisis, reliquis vero in terram Philistinorum fugatis. Gorgias quinque millia pedites, & mille equites electos aggregauit, Iudamq. oppugnare tentauit, qui paucos tunc habebat milites, illosq. inermes. Numerus erat triamillia virorum. At reiectus ipse quoq. fuit a Iuda, bona parte militum, quos ducebat, interfecta. Mirũ profecto. Exercitus ex peditibus, & equitibus prælio assuetis, armis onustis, exercitus numerosus, a paucis admodum, qui nec gladios habebant, nec tegumenta, vt inquit historia, profligatus fuit. Congregauit Lysias sexaginta millia pedites, & quinque millia equites, hos, & illos electos. Venit in Iudæam prœliandi gratia. is quoque a Iuda decem millibus viris reiectus, & superatus fuit. Silentio omitto Nicanoris exercitum, ac alios, ab hoc Duce, paucis admodum militibus, victos, & profligatos. Summa religione nitebatur magnus Iudas, pro patrijs pugnabat legibus, prœliandiq. facturus initium, & se, & milites Deo precibus commendabat. Sanctus Chrysostomus de Machabæis ducibus sic loquitur: *Cum ergo aciem dirigerent, & suas animas prodigerent, fundebant aduersarios non armis fidentes, sed loco omnis armaturæ pugnæ caussam sufficere ducentes. ad bellum autem euntes, non tragœdias excitabant; non pænias canebant, sicut nonnulli faciunt; non consciuerunt tibicines, vt fit in alijs castris; sed Dei superni auxilium inuocabant, vt adesset, opem ferret, manum præberet, propter quem bellum gerebant, pro cuius gloria decertabant.* Adsit Religio, cuncta prospere eueniunt, paucæ sufficiunt copiæ. Absit Religio, omnia ruunt, nec multi sufficiunt milites. Rabsaces, Holofernes, Nicanor, id nos docere possunt, sine Religione Duces, Deiq. contemptores, quorum primus ab Angelo occisus est, & cum illo centum & octuaginta quinque mille viri. Holofernes dixit Achior: *Quoniam prophetasti nobis, dicens, quod Rex Israel defendetur a Deo suo, vt ostendam tibi, quoniam non est Deus, nisi Nabucdonosor.* a Vidua Iudith miserrime occisus est, fugatusq. exercitus, in quo erant centum millia pedites, & viginti millia equites. Prohibuit Nicanor Hebræis, ne diem Sabbathi sollemni venerarentur officio: quemadmodum præceptum fuit illis a Deo, in rerum omnium creationis testimonium dicente. *Memento, vt diem Sabbati sanctifices.* irridensque cultum; &, Hebræis caussam assignantibus, cur ille dies apud eos magnus esset dixit, *Est*

In Psal. 43.

4. Reg. 19.

Dominus in cælo, qui imperauit agi diem sabbatorum, & ego potens super terram, qui impero sumi arma, & negotium Regis impleri, a Iuda Machabæo, oratione præeunte, in pugnam descensuro, primus fere omnium occisus est: & illa eadem die viginti quinque millia viri perierunt. Cum Eupatore pugnaturus, in campum, oratione præuia, descendit, triumphum reuexit, vnica nocte quattuordecim millia milites interficiens. Antiochus, Præsepolim Persidæ veniens, in honeste ingressus, tentauit Domini templum spoliare: inde autem reiectus, iurauit, venturum se esse ad vrbem Solymorum, eamq. facturum Iudæorum sepulcrum, a Deo percussus, fetore, ac vermibus consumptus est. Talis igitur sit Dux quem nunc adumbrate descripsi ac dilineaui, non autem pinxi: & is mihi detur quis honor non erit expectandus? quæ gloria non erit præsens? prudentia cuncta tractãdo, religione armatus, non tantum domesticis, verum & extraneis militibus pugnando, res feliciter transiget arduis intrepidus occurret, & illos superabit, atq. experietur fortunam illam, quam sibi Deã finxit antiquitas, commentum. esse? Dicet aliquis, Est ne aliquid a fortuna. Respondeo : A fortuna nonnulla euenire. At, quo modo id sit verũ, nunc est explicandum. Hoc ego nunc ostendam, vt videant exercituum Duces, quam iniuste de fortuna conquerantur, cum res contrario eueniunt. His absolutis copijs, & Ducibus paratis, ad bella a Principibus gerenda me conferam.

Ducis prudentia ardua vinci figmentumq. esse Poetarum, Fortunam: & quo modo Fortuna posit admitti.

Caput VIII.

Fortunam, quam tenebris inuoluta antiqua Gẽtilitas inter Deas adnumerauit, Homericum fuisse figmentum, nonnulli crediderunt. Id autem, ea ratione ducti, quoniam ab Hesiodo, omnium Deorum ortum scribente, nullam Fortunæ mentionem fuisse factam comperiunt; & ante Homerum a nemine quidquam de illa fuisse scriptum. ego certe, non vt ijs detraham, sed, vt, quod senserim, proferam, aliter dicendum esse crederem. Orpheus namque poetarum antiquissimus, qui quamplurimis Homerum antecessit diebus, hymnum

hymnum scripsit in Fortunam,& e Sanguine natam fuisse, testatur illis verbis:

Sanguine prognatam, vi & inexpugnabile numen.

Cur vero ab Hesiodo nulla facta fuerit Fortunæ mentio, ad rem propositam non attinet huiusmodi disputatio. Dicam tantum, quod, vti Orpheus illam esse ortam ex sanguine asserit, ita Homerus Oceani filiam facit. Cuius rei Pausanias in Messeniacis fidē facit. In hymno in Cererem, introducit illam ludentem cum Oceani filiabus, quorum versuum hæc est sententia: Pausanias.

Vna omnes vario per prata comantia flore,
Candida Leucippe, Phænoque, Electraque, Ianthe,
Melobosisque, Tyche, Ocyrhoe, præsignis ocellis.

Fortunam Græci Tychen appellant. Siue igitur fuerit Homeri repertum, siue alterius Homero prioris, nullum nomen prisca illa ætas ei ascripsit. At hæc omittantur, quæso: nihil ad nostram faciunt disputationem. Fortunæ nimis attribuit antiquitas. Huius tempestatis hominum vulgus, magis, quam par sit, eandem magnificat. Aiūt vulgares, eam ius habere in actionibus humanis, in ipsisq. hominibus. Illam extollentes, addunt, Cum libet Fortunæ, hunc extollit, illum deprimit, alium ditat, alium pauperem efficit, hunc honoribus auget, illum ignominia cumulat, vnum prosperitatibus effert, alterum calamitatibus opprimit. Pindarus vnam Parcarum esse dixit, sororumq. maxime potentem. id quoque voluit Pausanias, qui in Achaicis scripsit, Fortunam vnam esse ex Parcis, quæ viribus alias sorores antecelleret. Orpheus quoque vniuersæ humanæ vitæ potestatem ei ascripsit, illo versu: Pind. Pausa.

Ipsa regis variam mortalem numine vitam.

Eo quod sortes hominum verset, atque distribuat, ciuitates, Regna ac amicitias euertat, condat, incipiat, augeat, atque perficiat, diruta, euersasq. erigat. Quod etiam apud Euripidē in Hecuba legimus. Eurip.

Dicam viros te, Iuppiter, ne cernere,
An frustra eos inuasit illa opinio,
Quod vspiam sit forte Dæmonum genus,
Fortuna cuncta cum regat mortalia.

Nec aliud, vt reor, nobis innuunt varia illa huius figmenti simulacra, passim picta. Bupalus, opinionem hominum secutus, sollers Bupalus.

ac ingeniosus, in fingendis simulacris, templisq. ædificandis, huius commenti signum apud Smyrnæos, primus omnium antiquorum finxit puellam, vertice polum tangentem, & quasi illum sustinentẽ, vel saltem fulcientem, & vna manu Amaltheum cornu habentem. Quod fere idem a Lactantio scriptũ fuisse comperio, dũ ait, Ab antiquis pictã fuisse Fortunã; altera manu, nauis gubernaculũ sustinentem; altera vero, copiæ cornu. his nobis indicantes ab hoc inani idolo mortalibus munera elargiri, facultatesq. distribui, in altaque sede collocato, nobis dominari. Id quod & nostra hac ætate, alio simulacro, nil ab hoc dissentiente, si quod significetur, aspiciamus, fieri videmus. Fingunt nonnulli puellam in arboris summitate sedentem, coronam, in capite gestantem; in manu hastam habentem, arborisq. ramos illa verberantem; a quibus percussis, descendunt coronæ, crumenæ numismatum aureorum plenæ, sceptra, diademata, enses, gladij, funesque in homines, ac mulieres, sub arbore illa existentes. Hinc querimoniæ contra Fortunam, hinc encomia, & laudes, cum aut ad excessum, aut ad defectum bona declinant, mortalibus concessa. Hinc varia eius nomina, humilis superba, bona, mala, iusta, iniusta, prudens, imprudens, vt alter esurit, alter abundat: vni prospera cuncta alteri aduersa omnia succedunt. Albas partes anteriores, nigras posteriores habentem, vt refert Magnus Albertus, finxit antiquitas. Alij adolescentulum orbi insedentem volubili. Hinc Ouidius:

Lactant.

Alb.

Passibus ambiguis Fortuna volubilis errat,
Et manet in nullo firma tenaxq. loco.

2.Pont.

Et alter:

Tibul.

Versatur celeri sors leuis orbi terræ.

Figmentum fuit Poetarum istud, a nobis euitandum tamquam pestis, Fortunam inter Deos collocare. Error est præterea id per se caussæ accidentariæ acceptum referre. quod si cum Mortalibus, & Naturalibus loquamur, nobis ac Prudentiæ est attribuendum; si cũ Theologis, Cælo, Deo, & Angelis, tamquam præcipuis caussis est ascribendum. Exploremus, quid sit Fortuna; consideremus ea, quibus vita nostra subicitur; & statim comperiemus, hæc cum veritate conuenire. Aristoteles in illa doctissima Paedia quam de scientia naturali in libris Physicis scripsit, de caussis differens, vbi diuisit agentia in ea, quæ consilio, & electione, & quæ naturaliter agunt, & distribuit effectus in eos, qui raro, frequenter, ac semper fiunt, his verbis

Theolog.

2.Phy.te.2

bis Fortunam definiuit: *Fortuna est caussa secundum accidens, in ijs quæ secundum intellectum agunt, eorum quæ propter aliquid sunt.* Perinde, ac si dixisset. Fortunam esse caussam per accidens, in ijs, quæ raro fiunt, ab agentibus per intellectum, a proposito, & propter finem. Est Fortuna caussa per accidens: quoniam effectum respicit, qui ab agente non intenditur, sed præter intentionem illius euenit. Fodiat aliquis terram, vt fundamenta iaciat domus construendæ, terram autem fodiendo Thesaurum adinueniat. Thesauri adinuentio, dicitur esse a Fortuna. Proficiscatur aliquis in forum, emendi gratia obsonia; & amicum habeat obuium, quem multis annis non viderat; Fortuna dicitur id euenire: quoniam præter finem intentum id contingit ei. Quænam est causa inuentionis Thesauri, & videndi amicum? nulla certe alia, nisi idem met, qui terram fodit, qui e domo in forum proficiscitur. Vna & eadem met est caussa horum effectuum, nimirum, terræ fossionis. & Thesauri adinuẽtionis. Primi est causa per se: quoniam est ille finis intentus. Secundi autem est caussa per accidens: quoniam id ei accidit præter finem, quem sibi proposuerat. Thesaurum adinuenit, quem inueniendum animo non conceperat. Cum itaque exilem, ac tenuem admodum, habeat Fortuna in rebus subsistentiam, non ei primo sunt ascribendi effectus, sed potius homini agenti. Adde, quod bona pars eorum effectuum, qui accepti referuntur Fortunæ, Prudentiæ potius debent ascribi. Fortunæ nomen pluribus soliti sumus accommodare. Bonorum acquisitio dicitur Fortuna. hinc, quando hominem ditari videmus facultatibus, aut negotiationibus, aut prœlio, aut morte affinium, hereditario iure; illum Fortunam bonam sortitum esse, dicimus. Fortunæ nomine facultates appellamus: quinetiam statum vitæ, ac ea, quæ nobis aduersantur. Nautæ frequenter fluctuum procellas, marisq. tempestates, Fortunas dicere solent. Diuitias, status stabilitatem, facultates, nobis comparamus Prudentia, ac aduersantia repellimus, & eis obuiamus. Quadrupliciter, scripsit Plutarchus, circa bona satagit Prudentia. Vel quærit; vel conseruat; vel auget; vel sapienter vtitur. Alibi quoque, virtutem hanc celebrando, ab illa, dicebat, homines fieri veridicos, audaces, prœliatores, ac tales, qui valeant praua timere, pericula sustinere, & voluptates contemnere, mala eminentia euitare, accepta corrigere imminuereq. Animum demum parare ad virilem tolerantiam, loco superius nunc adducto, scriptum reliquit. Voluntas hæc nostra fertur in bonum. quidquid agimus, quidquid appetimus, allecti specie boni; illud facimus, & desideramus. Felicitas illa est, quæ nos allicit desiderio, tamquam postremus finis,

Ad Apollonium.

De Aud. Po.

in quo

in quo tandem animus quiescit humanus. Diuitiæ,ac honores,nobis sunt adiumento, vt finem nostrum consequamur, licet, specie recti decepti, sæpius finem proximum, tamquam vltimum, ac nouissimum, sibimetipsi constituant homines; e contra, malum, & impedimenta ad bonum consequendum abhorreant, & oderint. Prudentiæ munere, quæ rerum agibilium existit recta ratio, consultamus, quærimus, reperta iudicamus, & demum, quæ inquisiuimus, adinuenimus, &, quæ iudicauimus, accommodamus rei faciendæ, ac operationi. Lento pede incedimus consultando. cuius rei caussa est experientia rerum, tum alienarum, tum propriarum. Alienam vitam, tamquam speculum, inspicimus, nostramq. cum alijs comparando euadimus cautiores. Multa versando, ac experiendo, & sollertia media, ad opus peragendum subministrante, quæ sunt apta, res aggredimur. Vtimur diligenti consilio, & vbi consuluimus mature statum, ac celeriter agimus, vt scripsit Aristoteles. Prudentia itaque rationem inimus, qua & honores, & facultates possimus consequi; hacq. ductrice, has & illos obtinemus. Hæc eadem, excitat Magnificentiam; quæ, sumptibus legem imponendo, efficit, ne male dilabantur parta, sed vt seruentur, ac augeantur. Quare, si bona illa dicuntur Fortuna, quoniam ab illa hæc prouenire existimat vulgus, & illorum acquisitio, ac status humanæ vitæ, seu condicio, Prudentiæ magis, quam Fortunæ, ac malorum fuga erit attribuenda. Scythæ (ni fallor) id nobis indicarunt, Fortunæ simulacro ab eisdem reperto. Fortunam adolescentulam pedibus carentem fingebant ipsi: hoc Idolo nos docentes, Fortunam debere pedibus Prudentiæ fulciri, & hac virtute absente, Fortunam exinaniri. Et Seneca, vitream Fortunam nominans, idem sensisse visus est. Etenim, quemadmodum corpora vitrea suapte natura sunt coloris, & luminis expertia; si colorantur alienã pulchritudinem mutuando, apparent pulchra: si lumine fulgent, Solis radijs penetrantibus illa, alieno splendore refulgent; ita Fortuna, eiusq. bona, a Virtute splendorem acquirũt. Quare, si cum Moralibus, & Naturalibus loquamur, Fortunam caussam accidentariam fatebimur esse, nullam admodum subsistentiam in rebus habentem: bonaq. pars illorum bonorum, quæ Fortunæ ascribimus, Prudentiæ erunt accepta referenda. Verum, his relictis, Theologos adeamus. Sanctus Thomas, contra Gentiles disputans, ostendit, quæ a Fortuna prouenire dicimus, eadem ad Deum, ad Angelos, ad Cælum fore referenda; quæ ve nobis contingunt præter intentionem, & (vt dicitur) fortuna, hæc a superioribus causis intendi. hoc, exemplo illustrat: deinde doctissime, vt solet, veritatem hanc patefacit. Inquit: *Sicut, si Dominus præcipiat seruo alicui, quod vadat ad aliquem locum, quo ipse alium seruum iam miserat, illo igno-*

Seneca.

3. Cap. 92.

rante

rante: inuentio conserui est pręter intentionem serui missi, non autem prater intentionem domini mittentis. Talis effectus, qui vni, idest caussæ inferiori, non est intentus, superiori est intentus; effectus qui inferiori est ignotus, superiori est notus. Ad cetera illustranda accipit hoc, quod in nobis tria sunt cōsideranda: Corpus, intellectus, & volūtas. Quorum ratione tripliciter ordinamur. Si corpus aspiciamus, sub corporibus cælestibus. si intellectum, sub Angelis. si voluntatem, sub Deo. Sunt hæ tres caussæ, superiores caussæ, quæ omnes, operantur ad hominis electionem; verum, vti sunt inter se differentes, ita diuersa est illarum actio. Deus directę agit ad hominis electionem. Angelus per modum persuadentis: (verbis illius vtor) corpus cæleste per modum disponentis, quatenus corpora illa disponunt ad aliquas electiones, sibi vtiles. Hæc itaque cum sic se habeant, quando aliquis cælestium corporum impressione, aliarum ve causarum superiorum his, quos diximus, modis inclinatur ad aliquas electiones sibi vtiles, quarum vtilitatem propria mentis indagine minime cognoscit, lumine autem intellectualium substantiarum eius intellectus illuminatur ad eadem intelligenda: ac, diuina operatione inclinante, voluntas illius ad aliquid vtile sibi inclinatur; is dicitur bene Fortunatus. ex hac Beati Thomæ doctrina colligere possumus, impulsus illos (vt ita dixerim) voluntatis, electiones, ac operationes, quibus nobis bona inopinata contingunt, quæ Fortunæ solent a vulgo attribui; Deo, Angelis, & Cælo esse ascribendos. Imprimit Cælum, Anelus suadet, Deus voluntatem perficit. Quæ ignota sunt nobis, caussis superioribus sunt patentia. Iam vero, vt receptui canamus, sit Dux exercitus Deo carus, Angelis gratus, is bene fortunatus erit. Qua in re sapienter mihi visus est sensisse Euripides, qui insanientis, ac furentis personam introducens, Fortunam rerum dominum facit, alibi sapientioris mentis sustinens personam Deos Fortunæ moderatores facit illis carminibus: *Electra.*

Deos putato Electra Fortunæ prius
Istius auctores fuisse postea,
Laudato Fortunæ ministrum me Deum.

Et Theognis bonorum omnium ac malorum; diuitiarum, & paupertatis Iouem datorem canit, Orphei sententiam irridens, qui omnia Fortunæ dedit: *Theognis.*

Iuppiter huc, illuc, interdum pondera flectit,
Nunc dat diuitias; nunc dat habere nihil

His de causis, nunc dictis a Beato Thoma, & a Philosophis, bene fortunatū dicere possumus SERENISSIMVM ALEXANDRVM FARNESIVM, Parmæ, & Placentiæ olim Ducem magnanimum, cuius memoria sit in pace; Princeps qui admirandus extitit, & Dux inuictissimus, Italiæ splendor, Europæ lumen clarissimum. mortuus, numquam moriturus. nunquam victus, sed semper victor. Numquam pauidus, sed semper fortis. numquam sine gloria, sed semper honore Clarus. Prudentia res aggressus, illas prudenter tractabat, atque, cum prius secum mature, quæ possent euenire præuidisset, præsentia & præterita secū excogitādo illaq. cōparando, nil fere inopinatū, nihil repentinum contingebat. Quod si quid ex improuiso accidebat, animi sollertia adeo promptus erat, vt ea moderaretur, tamquam manifeste præuisa. Animi fortitudine, quæ aduersa non superabat? numquam animo fractus, numquam timidus, numquam impatiens. exemplum factum est aliis, vt nullus esset formidini, & impatientiæ locus. magnificentia, & liberalitate animos hominum ita sibi deuinxerat, vt humanorum cordium esset possessor. Milites, quos artē bellicam, & disciplinā, docuerat & in ea absolutissimos fecerat, honoribus, ac præmijs sic obsequentes sibi, & promptos reddiderat, vt, nutibus imperando, quæ ardua, ac impossibilia videri possent, facillima, nedum possibilia, ab illis haberentur. Hos armis indutus antecedens ad pugnam animabat, quos antea ore ad gloriam inflammarat. Laudat antiquitas exercituum Imperatores suos, nostra hæc ætas summopere gloriatur tanto Duce, in quo virtutes omnes enituerunt. Præclara gessit Alexander Macedo, verum non admodum prudenter. Sæpe inopinate potius res bene gerebantur, quam prudentia. Et Plutarchus scripsit visum fuisse aliquando Regem hunc a Fortuna (verbis illus vtor) stultum ductum, non autem a consilio. Non sic a Serenissimo Duce isto. Nihil imprudenter, sed consilio, & arte omnia sunt facta. Gessit præclara Hannibal. Ter Romanas fregit vires: at, quæ nouissime ab illo sunt acta, obscurarunt, ac denigrarant prima. In hoc Duce inuictissimo prima clara; media splendidiora, nouissima celeberrima, & illustrissima. Magna prima maiora media, maxima illius nouissima facta fuerunt. Cunctando Fabius dicitur vicisse Hic cunctando, pugnando, prœliando, eo moderamine, vt nec celeritas facta abortiua pepererit; nec nimia maturitate tarditas opportunam occasionem amiserit. Pompeus vincere aliquando nouit: at ignorauit prosequi victoriam. Sapientissimus iste Princeps virtute adipisci victoriam, & eadem duce illam possidere optime nouit. Claruerunt alij Duces corporis robore, alij ingenij viribus. in hoc, animi, & corporis vires enituerunt. polluit ingenio, va-

 luit

fuit corpore. Cui non sunt huius admirandi Ducis auditæ vigiliæ, noti labores, sudores proprij corporis, ac magna reperta? quid non est molita mens illius fecunda ingeniosissimis inuentionibus? Celebres sunt nonnulli, quoniam in aquis machinas adinuenerunt, quibus se ipsos tuerentur, & inimicos læderent. *Diuersa ab alijs virtute pollemus*, dixit strenuus ille magnus miles, qui patriam meam Rauennam a Gastonis armis, & impetu, curribus quibusdam, licet incassum, liberare nixus est, eo quod artem adinuenisset agendi cuniculos in aquis. quæ machinamenta ad aquas, & terras attinentia non adinuenit studiosissimus, & in Mathematicis absolutissimus iste Princeps? Nouit Antuerpia, nouit Gallia Belgica, nouit & alia Gallia, qua magna vteretur arte in obsidendis, pugnandis, & euertendis ciuitatibus, ac locis munitissimis, in constituendis aggeribus, in lædendis inimicis, ad suiq. exercitus tutelam. Numquam est castrametatus sine loci lucro, & inimicorum iactura, non alieno consilio, non ope aliorum; sed propria arte proprijq. ingenij studio, atque virtute. Honorum non fuit ambitiosus, ac nimis auidus: sed magnanimitate, ea fuit contentus gloria, quæ propria virtute esset comparata, & quæ ei nullo modo poterat denegari. Summa fide inuictissimo, ac potentissimo Hispaniarum Regi seruiens, non more mercenarij, sed liberaliter, omni studio, ac virtute, vti propriam vitam millies pro tanto Rege morti exposuit, ita armis onustus pro illa Regia Maiestate, corpore fere destitutus, animo indefessus, felicem animam Deo reddidit. Facta non commemoro, aliaue silentio venerando inuoluo. quis nam eruditus ornate illa explicabit? quis eloquens diserte pronuntiabit? quis calamus ea scribere, ea quæ decet styli grauitate, maiestate, & candore? quis ingenio pollens tantarum rerum narrationem absoluere poterit? Humeros consului meos: noui quid valeant ferre, quidue recusent. Dicam solum, satius esse, me silere, quam de tanto Serenissimo Principe exigua loqui. Ceterum, quoniam satis hactenus sumus digressi, illo reuertamur, vnde oratio defluxit, ad bella scilicet, quæ a Principibus indicuntur, atque geruntur.

De bellis indicendis. & an Princeps proprio iure bellum indicere posſit.

Caput IX.

PRudentia, virtus, de qua proxime locuti ſumus, cum ſit humanarum actionum norma, hominibuſq. vitæ regula, lex, quæ ſeruata ducit ad felicitatem, docet, vt ad illam, tamquam ad filum, noſtræ referantur actiones, ac præcipue illæ, quæ maioris ſunt pōderis, & ad populos, ac reſpublicas attinentes. Harum omnium maxima cum ſit bellum, quo vexantur Reſpublicæ, populi magna ſubeunt pericula. ſacra, ne dum profana patiuntur detrimentum. ideo caute indicendum, & ſumma prudentia gerendum, tandemq. perficiendum. Atqui, ſi homines, priuata negotia pertractantes, ſatagunt, ne aut verbis, aut ſcriptis, adeo deuinciātur, ne cogantur ſummo cum periculo bonorum, vel vitæ, ſuſceptæ contentioni magis tribuere, quam propriæ exiſtimationi; multo ſane magis vigilare debet, & ſumma ope niti Princeps, ne, dum ſtudeat, parua, & quæ nullius fere ſunt ponderis, acquirere, aut nimia quadam animi anxietate ſeruare, magna amittat, vel, cum periculo honoris proprij, contentionibus ſe ſubijciat. Quemadmodum enim vſu ſæpe ſolet euenire, eo trahimur eundo, quo peruenire nō exiſtimabamus, & negotijs illum imponimus finem, & in rebus tractandis ad eam peruenimus metam, quam nec putaueramus, nec mente conceperamus: ita in bellis indicendis, & gerendis, credere debet Princeps, incertum eſſe euentum. Eumque meminiſſe oportet, iurgia, contentiones, lites ac certamina, igni eſſe quam ſimillima: cuius initium vti pendet a noſtra voluntate, (in nobis enim eſt, vt accendatur,) ita, vbi vrere cœperit, ſuſceperitq. incrementum, haud facile, ſed incommodo, & labore extinguitur: ita extinctio & finis belli a noſtro non ſemper dependet arbitrio. Cæſar Auguſtus, tanto nomine dignus, lites, contentiones, odio habuit ſemper; neque, niſi ſumma neceſſitate, bella eſſe indicenda aiebat, vt refert Eutropius, damnabatq. illos Principes, qui, ſpe gloriæ allecti, & triumphi cupidi, bella exercitant, & illa gerunt. Hæc ſunt hiſtorici huius verba, de Cæſare ſcribentis: *Adeo denique turbas, bella, ſimultates, execratus eſt, vt, niſi iuſtis de cauſſis, numquam genti cuiquā bellum*

Eutropius Lib. 7.

bellum indixerit; iactantisq. ingenij, & leuissimi dicebat, ardore triumphandi, & ob Lauream *coronam, idest folia infructuosa, in discrimen venire per incertos euentus certaminum, securitatem ciuium præcipitare. Neque Imperatori bono quid quam minus, quam temeritatem, congruere: satis celeriter fieri quidquid commode gereretur. armaque, nisi maioris emolumenti spe, nequaquam mouenda esse, ne, compendio tenui, iactura graui petita, victoria similis sit hamo aureo piscantibus, cuius abrupti, amissiq. detrimentum nullo capturæ loco pensari potest.* Hæc Eutropius. Bella indicuntur frequenter, vel aliena possidendi, vel propria seruandi, vel iniuriæ vlciscendæ gratia: vt iam iam nec obscure constabit. Si aliena occupandi caussa fit prœlium, dubium certe non est, in Principis potestate esse constitutum bellum, atque sine illis eũ viuere posse, dummodo Proprius status, atq. condicio a talibus non dependeat. In hoc enim euentu laudem in bello indicendo, vituperium negligenter occasionem omittendo merebit. siquidem bello victoriam acquirere, proprias res ponere in tuto nitetur. hæc autem tunc si negligat, aut agendo negligenter agat, insipientia nõ caret. *Qui enim sibimetipsi prodesse nescit, ille proculdubio nequaquam sapit.* Faciamus etiam, esse, quod, bellum tunc gerendo, non vincat: hinc non eueniet, vt condicio illius fiat deterior. Quod si vlciscendæ iniuriæ gratia, arma moueantur, licet iusta sit caussa, rectius tamen sibi, ac populis consulet, appetitum vindictæ moderando, prudenter tentando, vt aliqua honesta ratione compensetur iniuria, vel simulando, vt lis dirimatur, bellumq. euitetur. Etenim bella, suapte natura, dubias habent sortes; tum quoniam nec, quid paritura sit dierum futura series, Dux militũ potest cognoscere; tum etiam, quia raro euenit, vt ea geratur ratione bellum, quam nos ipsi initio excogitauimus. Multa in progressu belli tempus affert, multa inimicus, multa rerum euentus, multa Ducum exercitus prudentia, & imprudentia, quæ proculdubio animi nostri cogitationes fugerant. Ad hæc, vt in manu Regis est belli initium, ita finis, vt nunc diximus, ab alieno pendet principio. Esto etiam, quod multa mente reuoluat, multa machinetur, multa ve sibi promittat aduersantia qui bellum est incepturus: numquam tamẽ finem cognoscet, nec dubiæ sortis locum auferre poterit. recte sibi consulet, si cuncta diligenter considerabit, vt omnibus prospicere possit. cogitabit secũ Princeps numerum militum, tum peditum, tum equitum; sumptus ad stipendia illorum necessarios, qui ad tormenta bellica vulgo bõbardas dicimus, attinent. Sic etiam docuit Saluator noster in Euangelio, vt scripsit Euangelista Lucas: *Aut quis Rex iturus* dicebat Dominus noster *committere bellum aduersus alium Regẽ, non sedens prius cogitat, si possit cum decem millibus occurrere ei, qui cum viginti millibus*

bus venit ad se? alioquin, adhuc illo longe agente, legationem mittet, rogat, quæ pacis sunt. Nouerit, nec tutius, nec maiori emolumento inimicos aggredi posse, quam in ijs locis, ac partibus, in quibus a nemine offendi posse, ac tutos se esse existimant inimici, ac illos, qui fruuntur prosperitate. etenim, sicut Veritas parit odium (vt dixit Comicus) familiaritas contemptum; ita prosperitas luxum, animique mollitiem, securitas periculum. Hannibal, dum laboribus est deditus, omnibus est formidini dum delicijs est intentus, robur, atque fere seipsum amittit. Antiochus, cum vasa aurea etiam coquinaria, in exercitu fieri iubet, inimicis victoriam parat. Sibaritarum Principes, dum, luxui dediti, equos binis pedibus ad tibiam saltare assuescunt à Crotoniatis miserrime vincuntur. Securitas vero periculum, vt diximus, parit. Cuius rei legimus testimonia quamplurima apud Plutarchum, Polybium, Liuium, ac alios. Meminerit victoriam obtineri grauissimis periculis, multisque exantlatis laboribus, magnis ue sumptibus, nec sine populorum incommodis, oppidorum, ciuitatumque iactura. Hæc vero quid laudis possint afferre, vnus quisque videre potest. Victoriam obtenebrant, Laudem imminuunt Principis magni sumptus, quibus ærarium fit exhaustum, & populi diuitijs amissis, pauperrimi euadunt. Sanguis effusus militum, diruta mœnia, mærore lætitiam opprimunt. Quod si aduerso rerum euentu superabitur, perpetuo inglorius viuit, & omnibus fit contemptibilis. *Non est Sapientis, dicere, Non putaram.* Fama, quam alatam vterque Poeta facit, gestis sæpe non contenta, illis addendo, si magna agimus, maiora, & excelsiora; si infima, abiectiora prædicat, Hæc eadem, quæ male gessimus, vel potius infeliciter eueniunt a nobis imprudenter tractata, insipienterq. acta fuisse, summa nostri contumelia, vbique clamat. Nouissime, maiorem semper vnusquisque Principis prudentiam, & virtutem, existimabit, quæ sua sunt, seruare, quam aliena inuadere, quodue faciliori negotio, minoriq. labore res acquiruntur, quam seruentur. Atque cupidi rerum nouarum, dum credimus condicionem nostram meliorem facere, deteriorem eam reddimus statumue nostrum in fortunatiorem, & locupletiorem mutare, in peiorem vertimus. Longum est tempus, quo laborat Princeps in rebus seruandis, exiguum in acquirendis. multa facillime fuerunt armis comparata, quæ magnis sumptibus, vigilijs, sudoribus fuerunt conseruata. Hominis virtus, est huius naturæ, quod certis clauditur terminis, breuiq. temporis interuallo operatur recte, ac diligenter; temporis vero successu, debilior euadit. Hinc fit, vt diu permanere (quæ nostra est calamitas) vix permittatur, si leges naturæ aspiciamus. Hinc sequitur, vt ea, quæ nostræ fidei commendan-

Teren.

mendantur, difficillime permaneant, & tum ob hæc, tum ob imminentia pericula, in tuto statu non possint perdurare. Verum, si aliqua summa necessitate compulsus Princeps bella velit excitare, militiæ disciplinam recte calleat, tum ipse, tum Dux exercitus, & milites sint optime dispositi. Militiæ Princeps artem debet scire, militariq. disciplina imbutus esse, nisi velit Ducum suorum, seu Centurionum, ac ductorum esse minister, & ex domino mutari in seruum. Talis proculdubio fiet, si negotium, quod tractatur, & res, quæ geruntur, à ministrorum voluntate pendebunt, ipse vero similis Elitropiæ eo se vertet mente, quo ministri declinabunt. Principis præsentiam opportunam esse, ne dixerim necessariam, arbitror. Cum enim quotidie noua emergant, nouis remedijs indigentia, leges autem, ac præcepta, vniuersales aspiciant euentus; si Princeps adsit, facillime illis consulitur. &, si absit, ministri ancipites mente, inimicum reddent fortiorem, ac promptiorem, occasione prætereunte, ac celerrime fugiente, quæ cœptis annuit, & fauet negotio. Milites dispositi debent esse, vt, dictis obtemperantes Ducum, celerrime faciant, quod iubetur, & perite exequantur mandata. Mutationes repentinæ, quibus Duces exercitus populos inuaserunt, innumeras propemodum pepererunt victorias. Et, ne longius exempla quæ ad sunt, petantur, Gaston ille Fois, qui Rauennam obsedit, in illaq. obsidione prœliando, occisus fuit, præcipuas, aut saltem meliores Italiæ vrbes, ex improuiso aggrediens, obtinuit. Quid mirum, obsecro? animi nostri, hac carnis sarcina onusti, sensibus ministris operantes, temporis lapsu, non momento agunt; varijs rebus simul, ac semel nequeunt esse intenti: iccirco, cum repente ciuitatem inuadit Dux exercitus, rector illius, ac populus, quid velit agere inimicus, ratione attingere nequit. Quod etiam si nouerit; vires parare, & inimicis obuiam ire saltem, non poterit. Gedeonem Madianitas hoc modo superasse legimus: multosque alios fuisse victos, testantur historiæ. Adsit celeritas: prope est victoria. absit hæc: dubius est euentus, & forte iactura. Proderit autem, ni fallor, inimicos non paruipendere, sed viros summæ audaciæ, ac virtutis illos habere. Hoc vero ita sibi persuadebit Dux exercitus, vt etiam locum relinquat spei illos vincendi, existimetque, eos posse errare. Horum primum, diligentes, prouidosque facit homines. Secundum, animosos, & audaces, ac impauidos reddit. Quod si contra fieret, in pusillanimitatem incidens exercitum exanimaret. propriæ imbecillitatis haud sit immemor, cuncta aspiciat, quæ sunt infirma agnoscat, illa roboret, illis ve prospiciat,

ciat. vt prudens, ac fortis, bellum incipiat, gerat, absoluat. Hanc ob caussam a Rhodiorum nuntio Romanos legimus fuisse commẽdatos. Sic ille locutus fuit: *Romani, non tantum bellorum exitu, quod vincatis, quam principio, quod non sine caussa suscipiatis gloriamini.* Quæ vero sint istæ caussæ, nunc aperire incipiamus.

De iustis caussis Belli.

Caput X.

IVstũ adoritur Princeps bellum, si belli iustæ sint caussæ. Sanctus Pater Augustinus, non semel, sed pluries, de hac re disputans, lectorem certiorem facit, quæ bella iusta dicantur, nimirum ad Bonifacium, contra Manichæos, de verbis Domini, de diuersis Ecclesiæ obseruationibus. Ad Bonifacium scribens, ostendit, artem militarem non esse culpabilem, quomodo ue bellum sit gerendum. Primum quidem, quoniam Dauid Rex, & Centurio ille Euangelicus, sancti extitere. Secundum, quoniam, cum fortitudo a Deo sit elargita, cogitare debet miles, quando armatur ad pugnam, dono a Deo accepto, contra Deum omnino non debere vti. Fides enim, dicebat ille, quando promittitur, etiam hosti seruanda est, contra quem bellum geritur: quanto magis amico, pro quo pugnatur. Pacem habere; voluntatis est: bellum autem debet esse necessitatis, vt liberet Deus a necessitate, & conseruet in pace. Non enim, addebat ille, pax quæritur, vt bellum exerceatur; sed bellum geritur, vt pax acquiratur. Hortabatur Ducem illum, vt hac lege, eo vel scopo pugnaret, & inimicos vinceret, vt ad pacis vnitatem vincendo perduceret. Contra Manichæum, docebat bellum non esse culpabile: quia moriuntur homines, quos aliquando morituros esse, nullus negabit; vt, qui victuri sint, alijs dominentur in pace. Non est religiosi, sed timidi, hæc reprehendisse. Nocendi cupiditas, vlciscendi crudelitas, impacatus, atque implacabilis animus, feritas bellandi, libido dominandi, & si quæ similia, hæ sunt, quæ in bello iure culpantur. At, si quis arma capiat, pacis gratia, & vt quæ nunc memorauimus, vitia puniat; is & inculpabile bellũ geret, iusteq. pugnabũt milites, aut Dei Optimi, & Maximi, aut Principis iussu. Hoc sẽsit de militia Baptista IESV Christi Domini nostri. Qui milites ad se venientes, & interrogantes, quidnam illis faciendum esset, vt animæ

saluti

saluti prospicerent, ita est allocutus : *Neminem conuiciatis , neque calumniam faciatis sed estote contenti stipendijs vestris*. Non iussit, vt ab armis discederent, sed vt proprijs essent contenti stipendijs. Hæc omnia concludens magnus ille Pater aiebat, bella fore inchoanda Principis dumtaxat auctoritate, siue bonus, siue improbus existat, dummodo iuste pugnet. Tunc enim est ei parendum. De verbis Domini, vt alibi innuimus, eandem caussam agens, hæc scripsit : *Militare non est delictum: sed, propter prædam militare, criminosum est. Nec Remp. gerere, criminosum est; sed, ideo gerere Remp. vt diuitias augeas, videtur esse damnabile*. *Propterea enim quadam prouidentia militantibus sunt stipendia constituta, ne, dum sumptus quæritur, prædo grassetur*. De diuersis Ecclesiæ obseruationibus sic scripsit: *Apud veros Dei cultores etiam ipsa bella pacata sunt, quæ non cupiditate, aut crudelitate, sed pacis studio, geruntur, vt mali coerceantur, & boni subleuentur*. Quæ omnia relata leguntur 23.q.1.cap. Noli existimare, c. quid culpatur in bello, cap. militare non est delictum, c. apud veros. Ex quibus omnibus locis colligitur, a quo, & quibus de caussis, arma sint mouenda, quæ ve bella sint iusta. Ab hoc magno Patre doctores eruditi, iusti belli caussas, & definitiones, assignarunt. Archidiaconus sic bellum definiuit. *Iustum bellum est illud, quod auctoritate Dei, vel Principis geritur a conuenienti persona, contra inuasores, & oppressores boni status Reipublicæ, non humana cupiditate, sed Amore pacis habendæ, & communis salutis procurandæ*. Hæc Archidiaconus, Patrem Augustinum secutus, omnia ab eo mutuando. Alij vero sic definiunt: *Bellum iustum, est, quod, interueniente legitima auctoritate, ex caussa iusta, intentione recta, cum moderamine debito geritur*. Quæ definitio tum ex Sancto Augustino, tum ex Beato Thoma de bello disputante colligitur. Qui vir sanctus, illud bellum iustum esse scripsit, quod geritur auctoritate Principis, caussam habentis iustam, recta intentione; hisq. effici, vt iustum dicatur prœlium. In hac postrema definitione tria illa sunt collocata, quæ prius dicta sunt. vltimum ab Attaxano fuit adiectum, vt refert Gabriel Biel Senteut. Quarto. His non contenti Goffr. & Raimundus, addunt rem, & personam. Quinque aiunt requiri, vt bellum dicatur iustum, rem scilicet, personam, caussam, animum, & auctoritatem. Verum, si quod sentio, libere protulerim, incassum facta est additio. Etenim persona, auctoritatem; caussa autem, rem exprimit: vt iã iam fiet conspicuum. Dicamus igitur, cum Sancto Thoma, loco, quẽ nunc adduximus, tria requiri, vt bellum sit iustum. Primum quidẽ, Principis personam, cuius auctoritate, ac mandato, bellũ est gerendum. Nec enim priuati hominis interest, eiusq. munus existit, bella excitare, armaq. prœliando mouere. Potest siquidem ius suũ prose-

Luc. 3.

Tract. 19.

In Decr.

Archi.

2. 2. q. 40. ar. pri.

Attaxanus

Biel.

Dist. 15. q. 4

Goffr.

Raim.

prosequi, cum Iudicis habeat tribunal, vbi ius redditur, & quod suum est, vnicuique. Ad hæc, Principibus Reip. cura est demandata, ciuitatis, & Regni, seu Prouinciarum, quæ subduntur eidem. eius est, hanc ob rem, subiectos tueri, eosq. protegere, non tantum ab ijs, qui intus existunt, ne lædantur, ius exequendo, (gladium enim portat, vt dicebat Sanctus Paulus, huius potestatis signum) verum etiam ab ijs, qui foris exercent insidias, & perturbant. Id Psaltes voluit verbis illis: *Eripite pauperem, & egenum de manu peccatoris liberate.* Et Pater Augustinus contra Faustum scripsit: *Ordo naturalis mortalium paci accommodatus, hoc poscit, vt suscipiendi belli auctoritas, atque consilium, penes Principem sit.* Ad Principem igitur spectat ius bellum indicendi; iureq. principatus hoc ei congruit, non autē ad personam attinet priuatam, quoniam, vt diximus, priuatus, id quod suum est, consequi potest in foro, in quo iudex mandat, tribui, iustitia hoc iubente, vnicuique, quod suum est. At, cum Princeps huiusmodi careat fori iudice; vel saltem, vt inquit Illustrissimus Caietanus, quoniam Princeps sit Reipublicæ caput, quæ vero perfecta est Respublica, est sibi sufficiens, at sibi sufficiens existit, cum extraneorum populorum vindicare potest iniurias illatas, ne inulti permaneant extranei delinquentes, ne ve ratio naturalis deficiat in necessarijs, poterit indicere bellum. quare primo auctoritas Principis requiritur. Addatur his, quod, cum bellum indicitur, armaq. mouentur, conuocatur populi multitudo. Iam vero, si populus est vocandus, superioris auctoritas est necessaria non autem cuiusuis, sed eius, qui Cæsarea, aut Regia præditus est potestate, qui ve ius proprium exequendo, a nomine dependet. Secundo, iustas oportet adesse caussas. Quæ autem iustæ sint caussæ, petendum est a Sancto Patre Augustino, & Beato Thoma, loco quem retro adduximus. Pater Augustinus, in libro octuaginta trium quæstionum, aiebat: *Iusta bella solent definiri, quæ vlciscuntur iniurias, si gens, vel ciuitas plectenda est, quæ vel vindicare neglexerit, quod a suis improbe factum est; vel reddere, quod per iniuriam ablatum est.* Ad tria rediguntur capita caussæ omnes; vel ad defensionem; vel ad correctionem; vel ad recuperationem. Defendendo religionem, leges diuinas, bonasq. institutiones. His de caussis pugnauit Iudas Machabæus, eiusq. milites, & sectatores. Moriens Mathatias, his verbis eos est allocutus: *Nunc ergo, o filij, æmulatores estote legis & date animas vestras pro testamento patrum vestrorum?* Deinde, paucis interpositis, testamento finē statuens, adiecit: *Et Iudas Machabæus viribus fortis iuuentute sua; sit vobis Princeps militiæ, & ipse aget populi bellum: & adducetis ad vos omnes factores legis; & vindicate vindictam populi vestri, retribuite retributionem gentibus, & intendite in præceptum legis.* Capite secundo, ob hanc

Ad Ro. 13

Psal. 81.

Lib. 22. ca. 74.

2. 2. q. 40. ar. pri.

2. 2. q. 40. ar. 1.

hanc caussam ab isto Duce fuisse bellum indictum, docet historia. Hoc etiam consilio pugnauit Gedeon, cum Madianitas expugnauit, gentes Idolatras. Spe magna Duces, ac milites tunc affecti, operabantur miranda. Etenim, cum Dei caussa agitur, ab vno mille viros fugari, cecinit Dauid. Iudas, exiguo militum numero, exercitum inimicorum numerosum debellauit. Gedeon, paucis admodũ viris, Madianitas innumerabiles vicit. Dixit cæelestis nuntius: *Ego ero tecum, & percuties Madian, quasi virum vnum.* Res gesta hæc declarauit. nam tercentis viris, vt supra diximus, Madianitarum castra, in fugam versa sunt, miserrimeq; perierunt. Qui etiam pro patria contendunt, ij, cum aliena non inuadant, sed lege naturæ docti, vim illatam vi repellant, magnam victoriæ concipiunt spem obtinendæ. præter quod amor ille, quo vnusquisque proprium amat locum, fortes efficiat milites. Crispinus Romanus, Consul, Aquileienses ad prœlium animauit milites, illorumq. voluntates, & animos, iam deficere incipientes ab eo, firmauit, ac in sui gratia, & amore stabiliuit. Oppressa erat obsidione Aquileia, magnitudine Vrbs olim memoranda, populo abundans, & velut Italiæ emporium, ad mare collocata, partisq. illius Europæ, quæ ab Istria, Mysia superiori, & Macedoniæ parte, quæ mari incumbit, terminata Illyria dicta, vulgo Sclauonia, veluti terminus, & ostium, a Maximino. Custodiebatur a Crispino. Misit nuntios Maximinus ad ciues vrbis, pollicitationibus illos placare, & suos facere sperans. Aures taciti dederunt nuntiorum Maximini vocibus Aquileienses. Re cognita, Crispinus, homo omnibus gratus, ac Romana facundia pollens, vt Herodianus ait, Aquileiensium animos firmauit titubãtes. Sic scriptum legimus apud eundem: *Qui autem pro patria pugnant, præter quam quod spe meliore esse debent, neque aliena occupare, sed tueri sua contendunt, etiam animo sunt maiore, vt quos non alienum imperium, sed sua quemque necessitas adigat. quoniam scilicet victoriæ fructus ipsis potissimum debeantur. Talia quædam nunc singulis, nunc vniuersis ingerens Crispinus, homo suapte natura venerabilis, ac Romana facundia pollens. præterea gratus omnibus, miti, modestoq. Imperio, persuasit multitudini, vt in officio fideq. permanerent. iussitque, legatos, rebus infectis, ad Maximinum reuerti.* Hæc Herodianus. Pro patria igitur cum certatur, amor ille, quo omnia proprium diligunt locum suadet, hortatur, impellit, ausus quosdam inopinatos subministrat, ad acerrime pugnandum, ad pericula subeunda, ad prodigendum nosmetipsos. Corrigendi autem gratia, iuste pugnat Princeps, non tantum contra populos, a se deficientes, verum multo sane magis contra illos, qui a Deo Opti. & Max. ac a fide Euangilica desiscunt. Nulla maior est culpa, læsæ maiestatis Diuinæ cri-

Herod. li. 8

 mine.

mine. Hoc peccant hæretici: iccirco contra illos pugnatur iuste. sunt correctionis indigentes. hi sunt, contra quos iustissime pugnatur. Morbus iste, hæc pestis, plaga huiusmodi, vulnus tale, nimis periculosum, ferro, igniq. est curandum. animi sæuitia, clementia debet dici. Qua in re Lipsium non audio, qui ciuilis doctrinæ libro quarto, vbi de ijs, qui contra religionem peccant, disputat, ait, hæc tolli docendo, iubendo, mouendo magis quam minando. Veritas est apertissima. nullus, nisi pertinaciæ, hac tempestate nostra relinquitur locus. ideo potissimum armis, igneq. certandum est.

C.vi.

Atqui non tantum hi sunt bello iusto oppugnandi, verum qui populis uim inferunt, eos lacessunt iniuria, a propriorum ue bonorum possessione perturbant; ac nobis officere possunt, in ijs, quę attinent ad Dei cultum. Quæ omnia ex Scripturis sacris facillime colliguntur. Deuteronomij vigesimo, bellandi normam populum Iudaicum docens Dominus, hæc locutus est: *De ijs autem ciuitatibus, quæ dabuntur tibi, nullum omnino permittes viuere. sed interficies in ore gladij, Hetheum videlicet, & Amorrhæum, & Cananeum, Pherezeū & Heueum, & Iebuseum, sicut præcepit tibi Dominus Deus tuus, ne forte doceat vos facere cunctas abominationes, quas ipsi operati sunt dijs suis, & peccetis in Dominum Deum vestrum.* Iubet populo suo, bellum gerere cum Amorrhæo, Cananeo Pherezeo, Heueo, & Ethęo; tum, quoniam ij terram possidebant, quam Dominus ipse eidem populo spoponderat; ab iacq. possessione turbabatur ab ijs, quos nunc recensuimus, populis. Mandat quinetiam occidi habitatores, ne forte Idolorum cultu Israelitici populi dira, & execranda contagione Idolatriæ, animi afficerentur. In eodem quoque libro, iubet Dominus eidem populo, cōtra gentes idolatras arma sumere, easq. vel sibi subdere, vel debellando pugna omnino pessumdare. Iudicū vigesimo legimus, a populo Israelitico pugnam susceptam fuisse, contra Beniamitas, vt vlcisceretur Israelitę iniuriā illā, vni ex fratribus illatā, eo quod vxor illius, a viris de Beniamin, impurissime, more ferarū, libidine ardētibus, adeo vexata fuit, vt mortē obijsset. Innumera propemodum extant monumenta, hanc veritatē attestantia. Est secunda condicio, seu caussa iuste bellandi, rerum priuatio, vi ablatarū, quæ iniuste ab alijs detinentur. Ad hæc, læsa Principis maiestas, ob læsumq. populum. Abrahamus iuste pugnauit contra eos, qui Lot captiuum duxerūt; armando tercentos, & decem, ac octo expeditos vernaculos. Quæ pugna rectius suscipitur, si possessores bonorum nostrorum, & raptores, a malitia non discedētes, in rapina perseuerāt, monitiq. negligunt restituere ablata. Hoc insinuasse visus est Dominus, modum bella suscipiendi filios Israel instruens. Sic dixit. *Si quando accesseris ad expugnandam ciuitatem; offeres ei primum pacem &c.*

Gen xiiii.

Deu t.20.

Princeps, qui pugnaret pro regionibus Orientalibus, & præcipue pro Palæstina, Asia minore, & partibus illis, quæ, vi, & tyrannide, a Turcarum Rege, armis acquisitæ, possidentur, iuste sumeret arma: Iuste Carolus Quintus, vere Augustus, tot triumphis, tantisq. victorijs admirandus, cuius gloriam tempus abolere non poterit, vetustas lædere non valebit, Africæ Regionem recuperare tentauit. Verum, quemadmodum sola non sufficit auctoritas Principis, nisi ibi sit correctio, aut recuperatio, aut iniuriæ illatæ vltio; ita nec hæ sufficiunt caussæ, vbi recta non adest bellantis intentio. Quoniam; vti Sancto Augustino præceptore didicimus; nocendi cupiditas, vlciscendi crudelitas, dominandi libido, animi implacabilitas, a Principe bellum agente debent abesse. Intentionis rectitudo a Caritate deriuat. Erga Deum, & proximum amor, virtus, pax, iustitia, sunt illa, quæ conspirant ad rectitudinem intentionis efformandam. Hæc efficiunt, vt pugnam adoriatur Princeps, salutis eius gratia, vt ad pacem vocentur, & obedientiam rebelles; vt quæ nostra sunt, animo pacato possideamus; subditi pace, ac tranquillitate fruantur, honesteque, & studiose vitam degant. Efficit recta intentio, ne, cum bellum geritur, innocentes lædantur; iusteq. inimici, & nocentes supplicijs afficiantur. Ad delicti modum, plagarum debet esse mensura; vt præcipit Dominus. Aequitatis, & iustitiæ præcepta prohibent, ne lædamus subditos, coacte auxilium proprio Principi ferentes, at multo magis populos, & subiectos alterius ditionis, aduersus quos copiæ non sunt collectæ. Insontem ne læseris, clamat lex Diuina: at complices, & vltro auxilium præstantes, iuste inuadimus. Permittuntur stratagemata, astus ve militares; doli vero negantur a recta intentione, omninoq. ab illa non permittuntur. Tryphon inique dolo Ionatam cepit, iccirco culpabilis extitit. Fidem fregit, quæ hosti est seruanda. Pater Ambrosius in libro Officiorum hæc scripsit: *Sunt quidem iura bellorum, & fœdera etiam inter ipsos hostes seruanda.* Pater quoque Augustinus hæc eadem voluit, ad Bonifacium scribēs, illis verbis: *Fides, quando promittitur, etiam hostibus est seruanda, contra quos geritur bellum.* Seruatur hostibus, hostiumq. legatis. Ob hāc rem Atilius Regulus, celebri fama numquam mortuus, digna memoria semper viuus, semper erit mirandus. Is, a Carthaginiensibus captus, ab ijsdem Romam legatus est missus, vt de captiuorum redēptione ageret cum Senatu, fidem pollicitus se reuersurum. Fidelis fuit patriæ, fide in hostes inuiolata permanente. Dissuasit captiuorum permutationem, in qua patriæ iacturam, damnumq. erat factura. Hostibus seruauit fidem, Carthaginem reuersus, vbi tormentis asperrimis, & pœnis atrocissimis, vitam cum morte commutauit. Poterat hæc aduersantia, mortemque durissimam euitare: at

S. Ambr.

S. Aug.

maluit tormenta experiri, mortemq. obire, quam promissam hostibus fidem violare. Responsum illud Consulum Romanorum legato Afro, dignum est, vt hic recenseatur. Bello fracti, armisq. Romanorum fugati Afri circa Siciliam, de pace ineunda cum Romanis consuluerunt. quis vero hæc cum Romanis ageret, non satis ab eis decernebatur, cum paulo ante Cornelio Asinæ, Romanorum legato, catenas ipsi iniecissent. Ob id recusauit Hamilcar, ne idem sibi à Romanis fieret ob vindictam illatæ iniuriæ. Hanno, de hostium fidè rectius sentiens, Romanorum ingenuitatem, virtutem, animiq. candorem secum mente volutans, legationis onus ab Hamilcare recusatum, æquo animo suscepit. Ad Consules Romanos profectus, caussam cum liberius exponeret, quidam militum Tribunus, minitando, dixit ei, facile fore, vt ei contingeret, quod Cornelio Consuli iam acciderat. Vnus, & alter Consul iussit, Tribunum silere, legatumq. ita sunt allocuti: *Isto metu Hanno te fides nostræ ciuitatis liberat.* Fabricij spectatam fidem quis non laudabit? Pyrrhi medicus ad eum litteras dederat, quibus monebat, eundem se Pyrrhum necaturum esse, dummodo Fabricius id iussisset. Remisit Romanus Dux Pyrrho litteras, licet hosti, monens illum, vt consideraret, inimico esse æstimandos. Poteratq. magnus ille vir inimicum vincere dolo: at maluit fidem in hostem seruare, quam dolose vincere, ac fœde de ipso triumphum reportare. Dolum igitur non admittet rectæ intentionis Dux, & Princeps; bellando. stratagematibus autem vtetur. Fortissimus Gedeon, militari astu illo memorando, superauit inimicos. Iussit, a singulo milite lagenam ex terra factam vacuam, in qua ardens lucerna aderat latens, sinistra manu portari, dextera vero tubam. Nocturno tempore inimicos aggressus. vt puta, quoniam rei gerendæ plurimum prodesse possent tenebræ, milites hi buccinis clanxerunt, in tres diuisi a Gedeone turmas; fractisq. lagenis, lucernas ardentes inimicis videndas præbuerunt. Ij, quos somnus ante oppresserat. experrecti, tenebris prohibentibus, ne verum agnoscerent, tria forte existimantes esse castra, (copia enim luminum, multarum tubarum clangor, gentes in tres partes diuisæ, trium castrorum species exhibuerunt) somno quasi occupati, terrore exanimati, Gedeoni terga verterunt, &, in se ipsos arma conuertentes, mutuo se interfecerunt. Dei certe fuit auxilium, audaciam, robur ministrantis: at medio hoc stratagemate victoria comparata fuit. Gedeonis filius Abimelech, quem cædes fraterna obscurum pugna contra Gaal clarum fecit, turrim Sichem, fortissimam, ac pene inexpugnabilem, armis, astuq. obtinuit. Aderant in ea mille homines, locum animose custodientes. Ascendit Abimelech montem Selmon, & cum eo milites sui: acceptaq. securi præcidit arboris ramum illum pro-

prijs

pijs imponens humeris. Ad milites mox conuersus ait, Eia, fratres, me ipsum imitamini. Ij, Abimelch dictis obtemperando, ramis ab arboribus abscissis, humeris illos imponentes, Ducem sunt secuti, & turrim veluti vallo circumdantes, ramos succendentes, fumo, & igne miserrime, qui intus erant, obierunt. Quid dicam de Iosue? Ciuitatem Hai, priscis illis diebus celebrem, munitissimam cepit, & deuastauit militari astu. Sacer Scriptor adeo artificiose rem descripsit, vt nihil possit elegantius, & expresse magis notari. Libenter verba apponam, vt res gesta habeatur: *Surrexitq. Iosue, & omnis exercitus bellatorum cum eo, vt ascenderent in Hai. & electa triginta millia virorum fortium misit nocte, praecepitq. eis, dicens: ponite insidias post ciuitatẽ, nec longius recedatis, & eritis omnes parati. Ego autem, & reliqua multitudo quae mecum est, ascendemus ex aduerso cõtra vrbẽ: cumq. exierint contra nos, sicut ante fecimus, fugiemus, & terga vertemus, donec persequentes ab vrbe longius protrahantur. putabunt enim nos fugere, sicut prius. Nobis ergo fugientibus, & illis persequentibus, consurgetis de insidijs, & vastabitis ciuitatem: tradetq. eam Dominus Deus vester in manus vestras. Cumq. ceperitis, succendite eam, & sic omnia facietis, vt iussi. Dimisitq. eos; & perrexerunt ad locum insidiarum, sederuntq. inter Bethel, & Hai, ad Occidentalem plagam vrbis Hai. Iosue autem, nocte illa, in medio mansit populi: surgensq. diluculo recensuit socios, & ascendit cum senioribus in fronte exercitus, vallatus auxilio pugnatorum. Cumq. venissent, & ascendissent ex aduerso ciuitatis, steterūt ad Septemtrionalem vrbis plagam, inter quam, & eos erat vallis media. Quinque autem millia viros elegerat, & posuerat in insidijs, inter Bethauen, & Hai, ex occidentali parte eiusdem ciuitatis. omnis vero reliquus exercitus ad Aquilonem aciem dirigebat, ita, vt nouissimi multitudinis occidentalem plagam vrbis attingerent. Abijt ergo Iosue nocte illa, & stetit in vallis medio. Quod cum vidisset Rex Hai, festinauit mane, & egressus est cum omni exercitu ciuitatis, direxitq. aciem contra desertum, ignorans, quod post tergum laterent insidiae. Iosue vero, & omnis Israel cesserunt loco, simulantes metum, & fugientes per solitudinis viam, pariter & se mutuo cohortantes. At illi, vociferantes, persecuti sunt eos. Cumq. recessissent a ciuitate, & ne vnus quidem in vrbe Hai, & Bethel remansisset, qui non persequeretur Israel, (sicut eruperant aperta oppida relinquentes) dixit Dominus ad Iosue: Leua clypeum, qui in manu tua est, contra vrbem Hai, quoniam tibi tradam eam. Cumq. eleuasset clypeum ex aduerso ciuitatis, insidiae, quae latebant, surrexerunt confestim: & pergentes ad ciuitatem, ceperunt, & succenderunt eam. Viri autem ciuitatis, qui persequebantur Iosue, respicientes, & videntes fumum vrbis ad caelum vsque conscendere, non potuerunt vltra huc, illucq. diffugere: praesertim cum ij, qui simulauerant fugam, & tendebant ad solitudinem, contra persequen-*

Ios.c.8.

sequen-

sequentes fortissime restitissent. Vidensq. Iosue, & omnis Israel, quod capta esset ciuitas, & fumus vrbis ascenderet; reuersus percussit viros Hai. siquidem, & illi, qui ceperant, & succenderant ciuitatem, egressi ex vrbe contra suos, medios hostium ferire cœperunt. Cum ergo ex vtraque parte aduersarij cæderentur, ita, vt nullus de tanta multitudine saluaretur, Regem quoque vrbis Hai apprehenderunt viuentem, & obtulerunt Iosue. Magnus plane vir, strenuus miles, prudentissimus Dux Iosue robore, militari astutia, & fide, ac religione semper laudandus. Erat Hai diebus illis celebris ciuitas populo, & diuitijs inter primas illius regionis collocanda, Gabaon paulo inferior. Hanc oppugnaturus, & militum robore, & militari astu vsus fuit. Insidias posuit, exercitum diuidendo, in insidias, in eos ve, qui videbantur ciuitatem aggredi velle, castramentando, situm elegit loci, cuius auxilio tutus esse poterat ab inimicorum incursu. Simulauit pugnam initio, simulauit & fugam. Inimici rati se exercitum Iosue posse debellare, paruum prudentiæ locum dantes, ciuitatem immunitã reliquerunt, ab vtraque parte, a facie, & a tergo percussi, infelicissime occubuerunt, ciuitate in manibus militũ Israeliticorum relicta: qui eam succẽdentes, euerterunt. Rectæ intentionis fuit Iosue, astu tamen bellico vtebatur. Hæc omnibus insit Principibus, Ducibusq. exercitus. Vetat hæc, ne agri iniuste deuastentur; ne arbores fructiferi securi feriãtur; sed ij dumtaxat infructuosi, qui ad machinas conficiendas nobis sunt vsui. Nullum in vitibus, & arboribus fructum ferentibus, peccatum reperit humana cogitatio, vt dixit ille Poeta, nisi (si hoc peccatum dici potest) quod annua poma proprio cultori referunt.

Ouid.

Nil ego peccaui: nisi peccare fatemur,
Annua cultori poma referre suo.

Deut. 20.

Prohibuit id Dominus militibus populi Israelitici, illis verbis: *Quando obsederis ciuitatem multo tempore, & munitionibus circumdederis, vt expugnes eam, non succides arbores, de quibus vesci potest, nec per circuitum debes vastare regionem; quoniam lignum est, & non homo: nec potest bellantium contra te augere numerum. Si qua autem ligna non sunt pomifera, sed agrestia, & in ceteros apta vsus, succide, vt instituas machinas, donec capias ciuitatem, quæ contra te dimicat.* Bella igitur, vt receptui canamus, talia iusta dicuntur, ob quæ Principi omnino parendum est a populis.

De

De Principe bellum agente. An ve Clericis liceat exire in prœlium.

Caput XI.

PRincipis auctoritate bellum tum indicendum, tum gerendum esse, dictum est hucusque. Ceterum, quoniam nomen hoc latum est, nunc nonnulla sunt addenda ijs, quæ retro diximus, dum de Principis nomine fuit sermo. Diximus, Principis nomine, non quemcumque habentem iurisdictionem, verum Rempublicam perfectam, vel huius vicem gerentem, intelligi oportere: vti sunt Imperatores, vel alij, ijs similes. Priuatæ namque personæ munus non est, alienam vlcisci iniuriam. Bellum est Reip. inuasio geritur q. contra Rempublicam. Hæc autem infelix existeret, si talis potestatis esset indigens. Tyranni, iniuste inuadentes Regnum, raptores, alienæ Reip. viros occidentes, impune delinquerent: & ratio naturalis in ijs, quæ valde existunt necessaria, esset manca, languidaq. delinqueret. Nulla est naturæ lege sancitum, duas Resp. ab inuicem legibus, ac dominio distantes, cogi, vnicum habere communem Principem. Cum vero vnius Reipublicæ populus, ab alterius Reip. populis læditur, si iniurias illatas læsus non posset vlcisci, qui male agunt, naturaliter inulti remanerent: naturalisq. ratio vniuersaliori prouidentia instinctũ animalium (vt dicunt) superans, valde defecisset, læsis nõ consulendo, modumq. subministrando, quo mali pœnas darent criminũ, læsi vero vindicarent iniurias. Huius rei fidẽ faciunt, quæ gesta fuerẽ a Ionata, & Simone, in vindictam Ioannis fratris, interfecti. Ceterum, quoniam pro bono publico, vt dictũ fuit, indicitur bellum, hanc ob caussam Princeps potest subditos inuitos vocare ad prœlium. Rogabit aliquis, num Summus Pontifex, qui fulget Regia dignitate, bellum indicere valeat, & Episcopis, ac clericis liceat pugnare. Et quidem, si aspiciamus ea, quæ Dominus noster IESVS dixit Petro, scilicet, *Conuerte gladium tuum in vaginam*, dicemus, eis non licere pugnare: vel saltem hoc dubium nobis videbitur. Ad hæc Sanctus Paulus, Timotheo, scribens, aiebat: *Nemo militans Deo, implicet se negotijs secularibus*. Lex quinctiam, qua inhabiles fiunt homines, sanguinis humani effusione, ad offerendum Deo sacrificium, officioque Sacerdotis fungendum, id per-

Matt. 26.
Tim. 2. c. 2.

persuadere videtur, ne clerici arma tractent, bellicisque occupentur actionibus. Eregione, Leo Papa, Lodouico, Imperatori scribens, cuius verba a Gratiano sunt relata 23. ait: *Cum sæpe aduersa a Saracenorum partibus proueniant nuntia, quidam in Romanum portum Saracenos clam, furtiueq. venturos esse dicebant, pro quo nostrum congregari præcepimus populum, maritimumq. ad litus descendere decreuimus.* Materia hæc dubia semper, & controuersa Doctoribus visa fuit. Quod attinet ad Summum Pontificem, si quis postulet, an bellum indicere possit, nodum in scirpo quærens, id dubium vocabit, quod tonsoribus, & lippis patet, vt vetus inquit adagium. Fulget Summus Pontifex, Christi Vicarius, Regia dignitate: iccirco pro comperto vnusquisque debet habere, ab illo arma moueri, bella indici, populosq. ad prœlia posse vocari. Verum, an Episcopis, & clericis liceat pugnare, id fuit in caussa, vt scriptores in varias abierint sententias. Aiunt nonnulli, licere Clericis, pro eorum tutela, armis vti, non autem ceteros oppugnandi gratia. Alij vero asserunt posse Clericos pugnare, idq. eis indecens non esse, si hæ adsint condiciones, scilicet, vt quàm celerrime pugnent; sint in necessitate ineuitabili constituti; nec aliter possint euadere. Ceteri vero censent, quod manibus proprijs, bellum gerere nequeant; at medijs alijs, vtique illis pugnare liceat. Inter hos recensendus est Gandulphus. Gratianusquoque hanc amplexus opinionem 23. q.8. Vbi, cum nonnulla adduxisset patrum testimonia, c. suppliciter, ijs, quæ illuc usque dixerat, finem imponens, hæc habuit: *In Registro etiam legitur quod Beatus Gregorius ciuibus Tusciæ, vt contra longobardos arma pararent, mandauit: & militantibus stipendia decreuit. Hoc ergo exemplo, & præmissis auctoritatibus claret, quod Sacerdotes, & si propria manu arma arripere non debeant, tamen vel his, quibus huiusmodi officia commissa sunt, persuadere, vel quibuslibet, vt ea arripiant, sua auctoritate valeant imperare.* Hæc Doctor iste. Ego certe, vt video Doctores diuersa sentientes, ita credidi semper, facili labore posse hos scopulos euitari, si quædam præmittantur, ex quibus veri notitiam haurire, vnicuique dabitur. Primò autem, illud animaduersione haud indignum duxerim, aliud esse, latumq discrimen collocari, de hac re loqui simpliciter, nulla appendice adiecta; vel e contra quodam additamento. Simpliciter loquendo vetitum est Clericis bellum a iure, vt quas adduximus rationes ostendunt, at si condicio accedat, quod fieri non poterat, erit facile factu. Adsit necessitas. Pro patriæ necessitate sit pugnandum; a Summo Pontifice vocentur Clerici, in cuius manu est, Clericos ad hoc & illud vocare, bellumq. gerere, cur illis pugnare non liceat, ignoro: quandoquidem, sicut Papa potest, iure suo ple-

q. 8. c. igitur.

Gandulph.
Gratian.

nario

natio vtens, Sacerdotes, quos irregulares appellant, communi, ac receptissimo vocabulo, dispẽsatione reddere habiles. poterit quinetiam, vbi sit necessitas, eosdem ad pugnam vocare. Ad hæc, si pugnandum fuerit pro patriæ defensione, proq. tutela vrbis, & maxima sit necessitas, Episcopo saltem veniam dante, arma capere eis licebit. Hanc sententiam accepit Panorm. vt refert Angel. in Summa, in verbo Immunitas, §. 34. recepit quinetiam Siluester, in eodem verbo Immunitas 1. 5. decimo octauo. Is omnia mutuo accepit in re proposita ab Angelo. Hoc etiam sensit Hostiensis, adducens contextum in cap. penul. de Homic. & cap. in Ecclesia Sanctæ Mariæ. de Const. arg. l. nullus penitus C. de cursu pu. Addunt ve, tempore inuasionis posse Clericos cum Laicis pugnare, arma sumentes. nec ob id irregulares debent haberi, licet multi in pugna gladio fuerint interfecti, dummodo manu propria nullum occiderint, etiam si ipsi aduersarios vulnerarint. In hanc eandem sententiam declinauit Illustrissimus, & Reuerendissimus Caietanus 2. 2. quæst. 40. art. 2 ea ratione ductus, quoniam, cum lege positiua sit vetitum Clericis, pugnare, in eamq. inciderimus temporum necessitatem, ac rerum discrimen, cui si legislator adesset, vtique legem dispensatione feriret; sane pro constanti est habendum, quod eis liceat arma capere pro tutela vrbis, veniam Episcopo dante, aut Summo Pontifice eos vocante ad bellum. Idq. nec iniuria. bonum namque, quod a legis sumitur fine, nobis argumentum subministrat ad id probandum. Hoc autem est huiusmodi. Finis legis, est commune bonum; legis spiritualis, bonum spirituale: & bonum commune temporale, & spirituale, quod iusto bello defensiuo seruatur, præstat bono particulari alicuius, quo aptus est ad ministerium altaris: consequens est, vt Clericus, vrgente necessitate, & Papa eum vocante, aut Episcopo compellente, possit licite arma capere, atque pugnare. Adiecit Illustrissimus Doctor, quod non tantum possit Clericus tunc militis officio fungi, verum quod teneatur, licet inhabilis fiat ministerio altaris. inhabiles enim fieri cum præmio vitæ æternæ, Clericos minime dedecet. Hæc sunt illius verba: *Nec solum videret, quod hoc possit Clericus, sed etiam quod ad hoc teneatur in tali articulo; propter eandem rationem, præsertim si cum infidelibus agitur. Nec obstat, quod fiant, & remaneant irregulares, quia irregularitas, sine peccato, & cum merito incurri potest æternæ vitæ. Propter quod, sicut Laicus ad hoc tenetur, sic & Clericus, in casu, in quo lex quo ad peccatum, locum non habet, licet semper locum habeat quo ad irregularitatem, quia irregularitas sequitur factum.* Hæc ille. Rationibus vero, in contrarium adductis, facile est occur-

Panorm.
Ange.
Sylue.

rere.Testimonia illa adducta,locum habent in vniuersum; atque, vt dici solet, vera sunt, simpliciter loquendo, seu regulariter, non autem in singulari casu, vbi necessitas, quæ legem nescit, vrget, vbi Summus Pontifex, in cuius manu hæc omnia sunt posita, aliter decernit. Ceterum,quoniam necessitate compulsi Reges,& Principes fœdus ineunt, atque nonnumquam cum Ethnicis. nunc de huiusmodi fœderibus agendum est nobis. Primo autem, de fœdere in vniuersum.Ordo enimdoctrinę id expostulat,vt præceptor Aristoteles nos instruit,quod generalis rei consideratio, examenq. vniuersale, particulari, minusq. vniuersali præponatur Quare primo de fœdere vniuersalia dicantur, atque non negligenter perpendantur.

p. Phys. in proœ & cō-tex 57 & 3 Phys. cōt. 1.

De medijs, & fœderibus.

Caput XII.

VAria sunt, ac diuersa media, quibus Principes vsos esse legimus ad se ipsos tuendos, ac propriam ditionē desendendam. Horum quædam sunt bona, & omni culpa carentia; quædam, e contra, mala, & omnino illicita; quædam autem,quæ, licet, absolute considerata, illi cita sint, ratione tamen boni finis, licita esse possunt. Primi generis sunt Thesauri; subditi, & illorum opes, vbi necessitas adsit, sicut diximus supra,amicorum,& affinium auxilia,illorum ve opes, ac bella,& fœdera. Quæ vero sunt iniusta,illa existunt, quæ & humanæ, & Diuinæ aduersantur iustitiæ.ab ijs Regnorum,ac Principatuū legibus Princeps debet omnino abstinere. Nefaria est illorum opinio.perniciosa, & tamquam execrabilis abijcienda, qui asserunt,licere Principi,omni medio,ac via vti, dummodo propriam tueatur ditionem,ac suam seruet auctoritatem. iusq. regnandi, etiam si populos deteriores efficiat viuendi licentia, atq. impurissima superstitiosi,cultus ac erronea vitæ regula. Id Deo inuisum est, & veritati contrarium,& etiam a scopo,quem sibi statuunt, remotissimum, siquidem tantum abest, vt ius regnandi, & auctoritatem, ac propriā tueantur ditionem, quod potius hæc omnia destruunt,& pessumdāt. Roboami, Salomonis filij, gesta recenseamus, ob secro, vt aduersarij veritatis, veritate vincantur. Adierat hunc Regem populus, supplexq. rogauerat,vt alibi diximus,non quod ab oneribus exactionū publicarū, quibus valde premebatur, omnino liberaretur,sed quod

mitius

mitius cū illo ageretur in hac re pecuniaria. Quod cum ei esset negatum, ira excandescens, indignatione succensus, iugo durissimo lassus, a suo Rege cœpit deficere. Timens autem Roboamus, ne tribus Iuda, quæ sola ei subiecta supererat, ipsa quoq. desciscceret, si Hierosolymam profecta esset ad sacrificandum, & offerendum Deo vero, vitulos aureos construxit (nouerat hunc populum Idololatriæ pronū) fana in excelsis ædificauit, vt subditam sibi detineret gētem illam, eandem ad falsam religionem, Idolorumq. cultum incitauit. Dirū, execrabile, stultum consilium, quo dum sibi consulere credidit Rex iste, se ipsum perdidit, &, læsa Diuina Maiestate, parum abfuit, quin Regiam amiserit potestatem. Primo, (hac passus est ob tantum scelus) cum tanti criminis a Propheta corriperetur, & rem hanc ægre ferret, cum brachium extenderet, vt indicaret, digito indice, satellitibus, Prophetam capiendum, ac puniendum fore: mirabile visu, manum amisit, quæ in eadem aruit actione. Luit pœnas tanti sceleris in corpore, qui, corpore testimonia diuina renuendo, illa destruere tentabat. Ex Aegypto deinde Sesacus venit, mille, & ducentis curribus, & sexaginta millibus equitum, præter illius Regni vulgus, cuius non erat numerus, vt sacra dicit Scriptura, & ciuitates munitissimas in Iuda cepit. Hierosolymam ingressus, diuitijs, auro, argento, ac rebus pretiosis illam expoliauit, humilem, pauperem, & miseram, depopulando, eam fecit. Atque, nisi Rex, animo consternatus, a Deo sui sceleris petijsset veniam, peruenisset ad miseriæ culmen, Regno penitus priuatus. Illud tamen non potuit euitare, quod Barbaro illi coactus fuerit seruire, Dei iudicio. Ille, qui Rex erat populi Dei, subditus Barbaro factus est. Qui iniquo consilio Regnum studuit seruare, iniquo medio vtens, factus est præda barbarorum. Qui, ad Deum conuersus, Regnum seruabat, ab illo auersus, Regnū amittit. Patris huius Regis consideremus facta. Is, dum vero cultui est deditus, & Deo vero, & viuo offert Sacrificia, ac populum ei subiectum veræ Religionis facit obseruatorem, Regnum tutissime possidet, augentur diuitiæ, vires increbrescunt. Ad Idola conuersus, inimicos habet infestos, audit a Propheta, afflato Diuino spiritu, Regnum in partes fore diuidendum. Iniquissima, iniustissima, ac omnino culpabilia sunt hæc media, & simillima, quę nulla ratione permittuntur Principi. Verum, quoniā media in tres secauimus partes, & illicita annumerauimus quædā fœdera, antequā ad ea trāseam, quæ licita sunt, ob finem bonum fœdera prius sunt tractanda. De ijs nūc materiæ oppurtunitas ad differendum, & loquendum me impellit: & eo libentius onus suscipiam, quoniā pars hæc, disputatio ve ista, si silentio omitteretur, cum sit illustris, iaceret neglecta. Adde, quod omnibus semper cara visa fuit, quoniam hac tempestate, in qua vndique

2. Par. 2.

dique rumor bellorum emanat, passim de Fœderibus agitur maximum possunt afferre commodum, ac vtilitatem. rem aggredior: Fœdera, (per fœdus,dimicantium pacem minime intelligo,sed vnionem Principum, ac colligantiam, vt ita dixerim animorum, & copiarum,ad bellum gerendū, contra alios)existūt si cōmunis sit caussa, de qua agitur, commune sit id, quod sit, vel initio, vel temporis euentu, ijs, qui fœdere vniuntur ad prœliandum: veluti, si communis sit hostis, qui est debellandus; vel commune sit illud, quod est recuperandum; vel communis sit iniuria vlciscenda. Hisce vnionibus vti plurimum est tribuendum, ita illa non sunt magnifaciendæ, in quibus de vnius dumtaxat agitur caussa. Credendum est, magis, semper proprium vrgere commodum,qnam alienum; magisq.hominem propria angi iniuria, ac iactura,quam aliorum.Huic vero illud est consentaneum quod,vbi communis est iniuria, commune damnum, commune emolumentum, nullum ibi fucus habeat locum, nullam ve sedem possit habere malitia, sed qui vinculo amicitiæ,fideiq nexu sunt coniuncti;honor,virtus,ac vires, nedū fœderis obligatio,atq. promissio sit pro cōmuni bono. Timor propria amittēdi,aut spes acquirēdi,duæ sūt præcipuæ caussæ a quibus prodeunt huiusmodi vniones Principū,tamquam a patre,ac matre. Si vna omnibus sit spes, vel vnus omnibus sit timor, vna procuIdubio debet esse diligentia. Quod si e contra res se habeat, vt dispar sit metus, spes inæqualis; a caussis contrarijs contrarios venturos effectus, semper expectato. scilicet, in vno, maiorem; in alio, minorem diligentiam; in vno maiorem anxietatem,sollicitudinem, & curam; in alio minorem. Fœdera huiusmodi, tales ve vniones, vno pede claudicantes, diu non possunt incedere. Quare, cuius maior caussa agitur, illorum, qui sunt fœderis vnione astricti, eum meminisse oportet, contrarium in ijs vnionibus euenire, quod grauium, & leuium motui; dum naturaliter feruntur in propria loca, solet accidere. hæc tardius in principio, velocius in fine cientur, vt prope magis accedunt ad propria loca: quemadmodum experimentum docet, idq. Aristoteles, ac discipuli eius, scriptis commendarunt. At vniones, licet animorum promptitudine incipiant, nihilominus dierum lapsu paulatim,& successiue frigescit spirituum ardor: quare necesse est, vt Princeps, qui fœderis vnione est astringendus, qui ve hac coniunctione est alligandus, ardua ventura consideret, sumptusq. ad superandas difficultates aptos excogitet, curet diligenter, id firmissimum sit, vnde pecunia haurienda est, qua omnibus aduersis euentibus possit occurrere. Si enim hæc omnia non præuiderit, & ad superanda non proposuerit tutissimum pro sumptibus vadimonium cuncta,perire, est necesse. Ad hæc, mores

diuersi, variaq. hominum instituta, sæpius efficere solent, vt variæ oriantur sententiæ, ac opiniones in agendis negotijs, qui bus recenter, ac repente ortis, est occurrendum. Non me latet, illas diutius perdurare fœderis vniones, quas maior Princeps cum minore constituit. Siquidem cum minor maiorem timeat, honoret, & quodammodo veneretur; timor, honor, ac veneratio, caussæ sunt, vt minoris auctoritatis Princeps sit in officio, & stet promissis. Verum aio, vti nullus est dolor, quem temporis longitudo non molliat, ac minuat; nulla corporis voluptas, quæ labentibus annis fastidio non afficiat, omnia ue proprias habeant periodos, primo pubescunt homines, deinde florent iuuentute, postmodum vigent virilitate, senectute tandem deflorent: ita sane animorum nostrorum desideria, & mores nos inuadere, dierum lapsu flaccescere, ac exinaniri. Non ab re hac dissentientes mihi visi sunt antiquiores, Amorem monstro pingentes, cuius caput erat humanum, anteriores partes Leonis, corpus Capræ, postremæ, in Serpentis partes desinentes. Oblectamur ijs, quæ magna proponuntur nobis. Animus humanus, a Deo excellentissimus proueniens, ima negligit, suprema desiderans, quæ aliqua suasione nobis metipsis pollicemur, facile fore, vt ea assequamur. Si animo insederint nostro hæ cogitationes, illius efficiuntur dominæ; tunc desiderium nos inuadit, quod vim quandam Leonis sapit insuperabilem: Verum, quoniam omnium rerum est vicissitudo, & quæ hic fiunt, vt dixit Salomon, vix momentum habent stabilitatis, tempore noua ferente; alte consideramus, Caprarum ascensum super cacumina montium imitando, pænitet nos factorum, pænitet nos promissorum. Amor rei, qui nobis se se obtulit in specie humana, sæpius definit in amaritudinem Serpentis. in Serpentis partes desinit actio, in cordis nostri venenum. Addamus, actiones nostras humanæ voluntati subdi: hæc autem semper nouo succenditur desiderij amorisue igne. Quare mirum certe non erit, si vniones, fœderaq. Principum, tanto animorum consensu inchoata, tempore vires amittant, atque langueant. & id eo magis euenit quando vnus alterius æmulus erit, inter illos, qui hac vnione sunt coniuncti. in illo, non est timor promissorum custos, quem nunc memorauimus. Ad hæc, cum sit æqualis virtus, pro certo habens, proprijs viribus adipisci ea, pro quibus suscipitur pugna, hac spe allectus, fœderis vnio facillime interibit. His breuibus enarratis de vnionibus Principum, & de fœdere in vniuersum; nunc vt tandem speciatim de ijs dicamus, non quidem de omnibus, sed de ijs, quæ magis vrgent, rerum ordo expostulat; ad

ea me-

ea media transeundo, quæ ob finem bonum licita existunt, vt promissa persoluamus, & simus in officio.

De medijs licitis ob finem bonum, & de fœderibus cum infidelibus ineundis.

Caput XIII.

HVmano corpori repletionibus laboranti pluribus remedijs medetur medicus. Pharmaco vtitur, sanguinis emissione, inediaque. Quicumque morbi repletione fiunt, hos curat euacuatio, & horum contrarietas, scripsit Hippocrates. *Aphor.* Vtitur autem non tantum pharmacis omni suspicione veneni carentibus, verum illis etiã, qui species sunt veneni, castigatis & correctis præparatione diligenti: hac ratione Scamonium, Antimonium, ac alia quamplur ma prodierunt in vsum. Medicorum institutum Princeps secutus, saluti populorum prospiciendo non solum bellis iustis, ac legibus vtitur, verum etiam medijs, quæ, licet absolute considerata, illicita sint, ratione tamen boni finis, licita esse possunt. Romani bella sponte cum quibusdam gerere, alere, fouere consueuerunt, vt homines ab otio facerent alienos, illorumq virtus viuida seruaretur, & vt Reipublicæ saluti consulerent, bellicis negotijs homines occupando. Carthaginienses, gratia exempli, bello intenti fuerunt. (quod bellum hoc consilio fuisse seruatum nonnulli afferunt) bonum publicum vel susciperet incrementum, vel saltem non minueretur. Odoardus Tertius, Angliæ Rex, flauens amicitiam, pacemque iniens cum Francorum Rege, litem illam, alijs omnino sedatis atque compositis, quæ de Britanniæ (vt dicunt) Ducatũ, vertebant, intactam reliquit: eo proposito vt milites (sic fertur) quibus erat vsus ad omnia gesta, & magnam Anglorum multitudinem, quibus Regnum nimis affluebat, posset alio extrudere. Hoc idem factum fuisse a Philippo, Galliarum Rege, tradunt historiæ: qui Ioannem filium in militiam iussit proficisci, vt magnam secum duceret iuuenum cateruam, ac exuberantem populi multitudinem. Inter hæc media supradicta quæ Principibus sunt vsui, boni publici gratia, fœdera sunt, seu amicitiæ, seu vniones, ac auxilium infidelium. Potest euenire vt Princeps Christianus amicitiam statuat, & fœdus ineat cum barbaro, & infideli Rege. quæ res multis affert mirationem. dubitare potest aliquis, An

Princeps

Princeps iure Principatus possit inire fœdus cum Barbaris. Quæstio sane digna, vt diligentia aliqua, & rationis examine perpendatur, ne ve oscitanter tractetur. Exponam primo, quid ceteri senserint: mox propriam adducam sententiam: amicum correctorem semper desiderando. Initium autem faciam ab ijs, qui nuperrime scripserunt:

Opinio Prima cuiusdam neoterici.

Caput XIV.

EX Ijs, qui nuperrime de ciuilibus, politicisq. rebus scripserunt, quidam Doctor de vnionibus, seu fœderibus scribens, propositæ quæstioni breuibus satisfacit, dicens: Cum barbaris. & infidelibus inire fœdus, imperij desiderio, res quidem est digna contemptu. Etenim, cum huiusmodi desiderium oriatur a libera nostra voluntate, possumus certe appetitum moderari, ab illoq. abstinere. Verum, si quis bellum Principi indiceret, nec alia ratione posset se ipsum tueri, cum vis huc, & illuc, eum impellat, non autem voluntas, videtur, quod excusatione dignus debeat censeri. Et, si quis in hoc euentu culpandus est, non qui fœdus inierit, amicitiamq. statuerit, sed qui eum coegit, est reprehendendus. Duos modus ille dicendi, nobis declarat, & ante oculos ponit scopos, quorum gratia Princeps fœdus inire soleat cum infideli: vel scilicet regnandi cupiditatem, vel necessitatem. Vel enim sola animi deliberatione est excitatus, vel necessitate adductus. Primum omnino contemptibilem, culpabilem, illicitumq. esse asserit: ad secundum vero accedens, timide, quod ipse senserit, explicat. Ait videri, excusandum esse Principem. Absolute hoc non profert: addens, magis culpabilem esse, qui cogit, & vim infert, quam ad barbaros confugiens, auxilij petendi gratia. Ego quidem, prima relicta responsionis parte, tamquam verissima, (quæ mea semper fuit sententia) non satis intelligo, quomodo secunda liberet animum a difficultate. Quæstio est. An Princeps proprio iure possit cum barbaris, & infidelibus pangere fœdus, amicitiasq. statuere. Si id ei iure Principatus vere licet, nullum certe habet locū excusatio. etenim excusatio supponit peccatum, peccatum autem legis transgressionem. Lineam transilire, peccatum est, dixit etiam Epicurus. Quod si iure Principatus id ei non licet, tunc culpæ relinquitur locus. Additio quinetiam illa, qua explicat, quisnam illorum

magis

magis sit culpa dignus, auget responsionis ambiguitatem. Dubia sunt illa verba. scilicet, Excusabilẽ videri, necessitate compulsum, fœdus inire cum barbaris: nec affirmantis animi signa existunt. Et subdens statim, Si quis in hac actione culpandus est, magis cogens, quam coactus erit damnabilis. Modus iste loquendi hypotheticus est. Condicio illa, ac notula, SI hæsitantis animi signum est euidens. Relicto hoc scriptore, tamquam ambiguo, doctores, manifestam af ferentes sententiam, adeamus.

Oldradi a Ponte sententia.

Caput XV.

Cons. 71.

OLdradus de Ponte, apud iuris Cæsarei interpretes vir magnæ auctoritatis, apertissime sensit, & scriptis commendauit, Si bellum iustum fuerit, posse Principem iure Principatus, auxilio infidelium vti, illosq. ad sui defensionem vocare. Quã sententiam ijs, quæ sequuntur, rationibus, nixus est comprobare. Primo, arguens ratione, quæ a naturæ legibus videtur accepta. Argumentum est hoc. Id, quod vnusquisque ad tutelam sui corporis facit, iuste actum fuisse existimatur: sed Princeps ad sui tutelam infidelium auxilio vtitur: igitur, hoc iuste ab illo fuisse factum, est dicendum. Maior colligitur ex lege vim vi, ff. de iust. & iu. Quod præcipue verum est, si aliter ne quit se tueri. eo ti. l. si quis fumo. Et confirmatur, quoniam ei ignoscitur, qui, in periculo constitutus, qualitercunque sanguinem proprium redimère satagit, aggressoremq. interficit. Siquidem necessitas nullam agnoscit legem, nulli decreto est subiecta. Secundo, dolo & insidijs inimicos repellere, ac propulsare possumus. c. vtilem 22. q. 2. & c. dominus 23. q. 2. canesq. pacis gratia toleramus in Ecclesia. c. quidam 22. q. 4. & pro fructuum tutela vtuntur quidam arte magica ab vtrouis Testamento vetita l. eorũ c. de malef. & mathem. Si ergo Princeps pro sui defensione auxilio infidelium vsus fuerit, minime erit reprehendendus: sed dicendum, ab eo hoc iuste fuisse factum. Arguit tertio: Fideles possunt in iusto bello, infidelibus auxiliari. c. Iulianus, 11. quæst. 3. 23. quæst. 1. §. Ordo. igitur pariter infideles poterunt fidelibus auxilium præstare, vbi bellum iustum extiterit. Quarto, nonnullis sacræ paginæ locis idem roborare cõtendit

Cap. 23.

Sanctus Paulus, vt in Apostolorum Actis legimus, a Præside milites petijt, quorum auxilio seruaretur illæsus. 23. quæst. 4. §. sex, in fin. Ad

hæc,

hæc, Machabæi, viri profectò Sancti, cũ Romanis amicitias statuerũt, vt primo illius sanctæ historiæ libro legitur. Abramus quoque fœdus iniuit cum Amorrhæo, & Escol Gentilibus, eosq. secum in bello duxit. Dicet forte aliquis, Iosaphat Regem Iuda a Propheta Domini obiurgatum fuisse, eo quod ijs, qui Dominum oderant, fuisset auxiliatus. Respondet Oldradus, bellum illud fuisse iniustum, ideo Regem illum a Dei Propheta esse reprehensum. Confirmat hæc omnia nouissime, quoniam diuisio inter malos est prouide inquirenda, & facienda: quoniam, vti vnio illorum bonis est nocua, ita diuisio est proficua. Porro, cum illis vtimur pro nostri tutela, inde illorum sequitur diuisio. Hinc Beatus Paulus, cum dixit, se esse Pharisæum, illico diuisio inter illos est orta. Quem locum Glossa ponderans, ait: Sicut vnitas bonorum vtilis est, sic bonis malorum vnitas semper nocua fuit. Hæc sunt, quæ doctissimus Oldradus loco citato scripsit Laconice, & breui stylo, huc adducta. Quam sententiam quoniam Osascus non approbauit, sed tamquam falsam, ac omnino explodendam, damnauit, dignum esse existimo, vt, quæ nam sint argumenta, quibus vtitur Illustrissimus iste Doctor, agnoscamus, num ve quid veri contineat Oldradi doctrina.

Osaschi opinio.

Caput XVI.

Octauianus Cacheranus, Rochæ Arazij Comes, Osaschi dominus, vir non tantum parentibus, sed litteris illustrissimus, in disputationibus, quas Decisiones Pedemontanas, omnes appellant, nouissima dissertatione, quam ad Illustrissimum Thomam Languscum, Stropianæ Comitem, Sabaudiæ Cancellarium, scripsit, materiam hanc pertractans data opera, Oldradi doctrinam adducit illamq. conatur varijs medijs euertere. Id vero vt faciliori negotio assequatur, quædam præaccipit, quibus, tamquam basibus, & fundamentis, tota innititur eius constructio. Hæc autem sunt talia. Cum agitur de materia peccati, si leges humanæ Diuino iuri, aut Canonico aduersantur, non sunt obseruandæ, nec illis est parendum, verum tum Diuina iura, tum Canonica omnibus sunt præferenda. Neque id bona venia accipit sibi condonandum, sed pluribus confirmat rationibus. Id docemur a iure Can. & est communis omniũ doctorum assensus, de præscript. cap. Ecclesia Sanctæ Mariæ, & Abbas ibidem n.

§. Anto. Franc. in additio. Feli. num. 41. Dec. col. 13. de constitu. Bart. in l. priuilegia, C. de sacrosan. Eccle. Imola in c. cum contingat col. 2. de iure iur. Ias. in §. fuerat num. 17. Inst. de Actio. addatur, (quod alibi manifeste omnibus erit exploratum) legem diuinam esse normam, ac regulam, omnium legum; rectum autem est iudex sui, & obliqui. Ad hanc, tamquam ad filum, ceteræ leges debent referri, & illæ veræ erunt leges, quæ huic non erunt oppositæ. Possem alia addere, quæ æquo animo silentio inuoluo, ne videar in clara luce quærere faces. hoc reticere non possum, scilicet, quomodo nonnulli, qui de iure principatus scripserunt hac nostra ætate, Gentilium vtantur rationibus, ac legibus, ad propriam doctrinam stabiliendam, & persuadendam. Perinde ac si Principibus scriberet Ethnicis; nitanturq. actiones Principum Christianorum, legibus Paganorum moderari, easq. metiri. Christiani Principes a Domino nostro IESV CHRISTO Saluatore Regnum, & Principatum obtinent, ius habent, & potestatem. ideo, vt lex Diuina docet, iubetque, potestatem hanc exercere, est necesse. Ad rem propositam redeamus; & dicamus; quod, differendo, an iure Principatus possit Princeps auxilio infidelium vti, si in hac re ius humanum opponitur Diuino, aut Canonico, proculdubio, neglectis, & reiectis humanis legibus, iuri Canonico, & Diuino est adhærendum. His ita constitutis, tamquã veris, ac firmis; videamus argumenta, quibus Cacheranus ad destruendam Oldradi sententiam, fuerit vsus. Adducit primo innumera propemodum loca sacræ paginæ, quibus arbitratus est posse propriam doctrinam stabiliri. Quibus secundo adiecit nonnulla argumenta. Accipit id, quod Genesis lectio nos docet, quod scilicet filij Iacob, Emor, & Sichem, incircuncisis, quærentibus vicissim cum eis iungere connubia, responderunt: *Non possumus facere, quod petitis, nec dare sororem nostram homini incircunciso: quod illicitum & nefarium est apud nos, sed in hoc valebimus confœderari, si volueritis esse similes nostri, & circuncidatur omnis masculini sexus; si autem circuncidi nolueritis, recedamus.* Et in eodem libro scriptum legimus: *Abijcite Deos alienos de medio vestrum: mundamini.* Quid autem aliud est, subtexit Osaschus, abijcere Deos alienos, & mũdari, nisi, infidelibus non misceri? Alibi etiam in eodem libro scriptum est, illicitum esse Hebræis, cum Aegyptijs comedere. Exodi præterea liber hanc veritatem magis aperte videtur nobis indicare. Prohibet Dominus, ne populus suus cum infidelibus ineat fœdus, dicens: *Non inibis cum eis fœdus, nec habitet in terra tua, ne forte faciat te peccare in me.* Et alibi in eodem libro: *Caue, ne vnquam cum habitatoribus terræ illius iungas amicitias, nec ineas pactum cum hominibus illarum regionum.* In leuitico quinetiam idem monemur a Domino, vbi hæc dicta leguntur:

Cap 34.

Cap. 35.

Cap. 43.

Cap. 34.

Cap. 20.

Nolite ambulare in legitimis nationum, quas ego expulsurus sum ante vos. In num. libro. *Et fornicatus est populus cum filiabus* Moab, *& iratus est Dominus, & dixit ad Moysen. Tolle cunctos populi Principes, & suspende eos contra Solem.* In Deuteronomio: *Non inibis cum eis fœdus, nec sociabis cum eis coniugia: filiam tuam non dabis filio eius, nec filiam illius accipies filio tuo, quia seducet filium tuum, ne sequatur me, irasceturq. furor meus, & delebit te cito.* Alibi etiam irascitur Dominus populo Israel, quod in eo sit vir aut mulier, familia, aut Tribus, cuius cor auuersum sit a Deo Israel. Iosue etiam scriptum reperies: *Quod si volueritis gentium harum, quæ inter vos habitant erroribus adhærere, & cum eis miscere connubia, atque amicitias copulare, iam nunc scitote, quod Dominus vester non eas delebit ante faciem vestram, sed erunt vobis in foueam, ac laqueum, & offendiculum, in latere vestro, & sudes in oculis vestris, donec vos auferant, citoq. disperdant de terra hac optima, quam tradidit vobis.* Iudic. alloquitur angelus ad populum Israel, dicens: *Eduxi vos de terra Aegypti, & introduxi in terram, pro qua iuraui patribus, & pollicitus sum, vt non facerem irritum pactum meum vobiscum, ita dumtaxat, vt non feriretis fœdus cum habitatoribus terræ, & aras eorum subijceretis: & noluistis vocem meam, cur hoc fecistis?* Alicubi etiam, in eodem libro: *Non ingrediar oppidum gentis alienæ, quæ non est de filijs Israel.* In libro Paralipo. secundo: *Impio præbes auxilium, & ijs, qui oderunt Dominum, amicitia iungeris?* Ad hæc, in Esdra, hæc ille loquebatur, propriam accusans culpam: *Erubui enim petere a Rege, scilicet Babylonis, auxilium, & equites, qui defenderent nos ab inimico in via, quia dixeramus Regi, Manus Dei nostri est super nos, & super omnes, qui quærunt eum in virtute, & Imperium eius & fortitudo eius, & furor eius, super omnes, qui derelinquunt eum.* In alio loco eiusdem libri: *Et nunc, quid dicemus, domine Deus noster, post hæc? quia dereliquimus mandata tua, quæ præcepisti in manibus seruorum tuorum, & Prophetarum? nunc ergo filias vestras ne detis filijs eorum, & filias eorum ne accipiatis filijs vestris: & non quæratis pacem eorum, & prosperitatem eorum vsque in æternum, vt confortemini, & comedatis quæ bona sunt terræ, & hæredes habeatis filios vestros in sæculum.* Et alibi: *Et nunc date confessionem domino Deo patrum vestrorum, & facite placitum eius, & separamini a populis terræ, & ab vxoribus alienigenis.* Addatur, quod mandat Nehemias separari alienigenas a Iudæis. Præterea clamat Dauid: *Beatus vir qui non abijt in consilio impiorum. & Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania. Astiterunt Reges terræ, & Principes conuenerunt in vnum aduersus Dominum, & aduersus Christum eius. Dirumpamus vincula eorum, & proijciamus a nobis iugum ipsorum.* & alibi. *Odiui Ecclesiam malignantium & cum impijs non sedebo. Dominus dissipat consilia gentium, reprobat autem cogitationes po*

Cap. 25. Cap. 7. Cap. 13. Cap. 2. Cap. 19. Cap. 19. Lib. 3. c. 8. Cap. 9. Cap. 10. Esdr. 2. Lib. 2. c. 13. Psal. 1. Psal. 2. Psal. 25. Psal. 32.

Psal. 43. *pulorum, & reprobat consilia Principum. Si obliti sumus nomen Dei nostri, si expandimus manus nostras ad Deum alienum: Nonne Deus requiret ista, ipse enim nouit absc̄ondita cordis. Misti sunt inter gentes & didicerunt opera eorum.* Salomon quoque sic dixit: *Dens putridus, & pes lassus qui sperat super infideli, in tempore angustiæ.* Isaias clamat: *Proiecisti enim populum tuum domum Iacob, quia repleti sunt vt olim, Et augures habuerunt, vt Philisthijm. & pueris alienis adhæserunt.* In alio loco eiusdem prophetiæ. *Pro eo, quod abiecit populus iste aquas Syloe; quæ vadunt cum silentio, & assumpsit magis Rasim, & filium Romeliæ: propter hoc, ecce adducet Dominus super eos aquas fluminis fortes, & multas.* Insuper: *Timebunt, & confundentur ab Aethiopia spe sua, & ab Aegypto gloria sua. & dicet habitator insulæ eius in die illa: Ecce erat spes nostra ad quos confugimus in auxilium, vt liberarent nos a facie Regis Assiryorum, & quomodo effugere poterimus?* Alio in loco: *Veh, filij desertores, dicit Dominus, vt faceretis consilium, & non ex me, & ordiremini telam, & non per spiritum meum, vt adderetis peccatum super peccatum, qui ambulastis, vt descendatis in Aegyptum, & os meum non interrogastis sperantes auxilium in fortitudiae Pharaonis, & habentes fiduciam in vmbra Aegypti, & erit vobis fortitudo Pharaonis in confusione, & fiducia vmbræ Aegypti in ignominiam. Veh,* alibi clamabat, *qui descendunt in Aegyptum ad auxilium in equis sperantes, & habentes fiduciam super quadrigis, quia multa sunt; & super equitibus, quia prævalidi nimis; & non sunt confisi super sanctum Israel; & Dominum non requisiuerunt. Aegyptus homo, & non Deus Equi eorum caro, & non spiritus, & Dominus inclinabit manum suam, & corruet auxiliator, & cadet cui præstatur auxilium.* Insuper: *Parauit Dominus brachium sanctum suum in oculis omnium gentium, & videbunt omnes fines terræ salutare Dei nostri. Recedite, recedite. exite inde, pollutum nolite tangere, exite de medio eius. Mundamini, qui fertis vasa Domini, quoniam non in tumultu exibitis, nec in fuga prosperabitis.* Item: *Dilatasti cubile tuum, & pepigisti cum eis fœdus.* Ieremia quoque, ore Domini loquens, sic dixit: *Duo mala fecit populus meus. Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & foderunt sibi cisternas dissipatas, quæ non valent continere aquas.* Pro aquis cisternarum intelligens Aegyptos, & Assyrios, ad quos confugerant. Ad hæc idem Propheta: *Tu autem fornicata es cum amatoribus multis.* Et alio in loco: *Iuxta viam gentium nolite discere.* Item: *Inuenta est coniuratio in viris Iudæis, & habitatoribus Ierusalē, & abierunt post Deos alienos, vt seruirent eis.* Alibi etiam: *Hæc dicit Deus Israel. sic dicetis Regi Iuda. Ecce exercitus Pharaonis, qui egressus est vobis in auxilium, reuertetur in terram suam. Et redient Chaldæi, & bellabunt contra ciuitatem hanc, & capient eam.* In Lamentationibus quoque similia non desunt testimonia: *Cum adhuc subsisteremus, defecerunt*

Margin notes: Psal. 105. Pro. 25. Cap. 2. Cap. 8. Cap. 20. Cap. 30. Cap. 31. Cap. 52. Cap. 57. Cap. 2. Cap. 3. Cap. 10. Cap. 12. Cap. 37. Cap. 4.

fecerunt oculi nostri ad auxilium nostrum vanum, cum respiceremus attenti ad gentem, quæ nos saluare non poterat. In Ezechiele quinetiam legimus, Prophetam comminari Sedechiæ Regi, eo quod, violato fœdere, & iuramento præstito Nabucdonosor, Regi Chaldæorum, qui voluntate Dei expugnata Ierusalem, illum Regem constituerat, misit ad Pharaonem Regem Aegypti, vt daret sibi equos, & populum multum, vt Pharao cum eius exercitu interficeret Chaldæos. propter quod minatur, prædicens, ipsum Sedechiam non prosperaturũ, nec salutem recepturum a Pharaone, sed moriturum in Babylonis ciuitate. Increpat etiam Samariam, & Ierusalem quod tamquã mulieres meretrices ad Assyrios, & Chaldæos, & Aegyptios confugerint, cum eis fornicatæ fuerint, & propterea recesserit Dominus ab illis. *Et præter hæc: Et ingressi sunt ad gentes, ad quas introierunt, & polluerunt nomẽ sanctum meum, cum diceretur de eis, populus domini iste est, & de terra eius egressi sunt.* Insuper dicebat etiam: *Sufficiant vobis omnia scelera vestra domus Israel, eo quod inducitis filios alienos incircuncisos carne, vt sint in sanctuario meo, & polluant domum meam.* Alius etiam Propheta ait: *Nolite ingredi in Galgala, quod interpretatur collis præputiorum, idest gentium. & ne ascendatis in Bethauen, idest ad domum Idololatriæ.* Et idem Propheta alibi: *In Domino præuaricati sunt, qui filios alienos genuerunt.* Item: *Et abijt Ephraim ad Assur, & misit ad Regem vltorem, & ipse non poterit sanare eos, nec poterit soluere vinculum vobis.* In alio quoque loco: *Factus est Ephraim quasi columba seducta, non habens cor. Aegyptum inuocabunt, ad Assyrios abierunt, vt, cum profecti fuerint, expandam super eos rete meum, quasi volucrem cæli detraham eos; cædam eos secundum auditum cœtus eorum, quoniam recesserunt a me.* Et alibi: *Dederunt munera amatoribus suis, & cum mercede conduxerunt nationes.* Et contra Iudam, & Israel clamat Deus, quod fœdus cum Assyrijs inierit, & oleum in Aegyptum contulerit. Alius etiam Propheta hæc dixit: *Quare me*, (alloquitur domum Israel) *& viuetis, & nolite quærere Bethel, & in Galgala nolite intrare. & in Bersabee non trãsibitis.* Et alius quoque Propheta redarguit Niniuitas propter fornicationem eorum, subsannans eos, quod Africa, & Libyes, fuerint eorum auxilium. Primo insuper Machabæorum filij Israel iniqui dicuntur, qui testamentum cum gentibus disposuerant, & cum nationibus iuncti fuerant. Atqui non tantũ veteris Testamenti oraculis, sed & noui propriam sententiam confirmat Osaschus. In Sancti Matthæi Euangelio legimus: *In viam gentium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum non intraueritis.* Apud Beatum Ioannem: *Non bene coutuntur Iudæi Samaritanis.* In Act. Apostolorum dixit Beatus Petrus: *Vos scitis, quomodo abominatum sit viro Iudæo, coniungi, aut accedere ad alienigenas.* Et paulo inferius:

Cap 17 · Cap. 23 · Cap. 36 · Cap 44 · Ose. c. 4. · Cap. 5. · Cap. 8 · Cap. 8 · Cap 12 · Amos. c. 5. · Nahu. c. 3. · Cap. 1 · Cap. 10 · Cap. 4 · Cap. 10 · Cap. 11

rius: *Quare introÿstis ad gentes præputium habentes, & comedistis cum illis?* Sanctus Paulus, ad Corinthios scribens, hæc habet: *Ne commisceamini fornicarijs, non vtique fornicarijs huius mūdi, aut auaris, aut rapacibus, aut Idolis seruiētibus.* quælibet enim noxia superstitio, prout est Mahumetanorū, fornicatio est, c. Idolatria 28. q. 1. Insuper arguit. Beatus Paulus ad Corinthios, prima epistola redarguit Christianos, quod iudicio contendant, & hoc apud infideles, Maius erit scelus, ab infidelibus aduersus fideles auxilium quærere. Præter hæc idem Apostolus dicebat: *Quæ participatio iustitiæ cum iniquitate? aut quæ societas lucis ad tenebras? quæ autem conuentio Christo ad Belial? aut quæ pars fidelium, infideli? quis autem consensus templo Dei cum Idolis?* In Apocalypsi: *Sed habeo aduersus te pauca, quia habes illic tenentes doctrinam Balaam, qui docebat Balach mittere scandalum coram filijs Israel, edere, & fornicari. ita habes & tu tenentes doctrinam Nicolaitarum.* Item: *Sed habeo aduersus te pauca, quia permittis mulierem Iezabel, quæ se dicit Prophetam docere, & seducere, seruos meos fornicari, & manducare de Idolothitis. Ecce ego mitto eam in lectum & in tribulatione maxima.* Præterea scriptum fuit ab Ecclesia Francorum exercitui, vt, omni timore deposito, contra inimicos sanctæ fidei, & aduersarios omnium religionum, pro defensione Christianorum pugnet. Ex ijs colligit Osaschus, si Francos, & illorum exemplo omnes Christianos ad bellum contra infideles, pro defensione hortatur, & excitat Sancta Romana Ecclesia, necessario sequitur, velle prohibere, ne cum infidelibus pacem, & amicitiam, præsertim in Christianorum perniciem, habeant: cum bellum gerere, & pacem habere, contraria sint, quæ simul consistere nequeunt. vnius enim inclusio est alterius exclusio. His accedit, quod a Sancto Gregorio ad Branichildam Reginam Francorum scriptum est, vt violentos, adulteros, fures, & alios peccatores corrigat, ne per eam flagellum perfidarum gentium, quod ad multarum gentium vindictam excitatum est, Deus inducat. Si ergo Beatus Gregorius Francorum Reginam admonet, & hortatur, ne sit negligens in correctione malorum, vt Deus perfidas gentes in nationes Christianorum non inducat; multo magis eam, ceterosq. Christianos monere Principes, hortari, imo comminari velle, existimandum est, ne suo opere industria, consilio ue, perfidi Turcæ in Christianorum prouincias, & perniciem immittantur. Demum colligit, eum, qui Christianæ fidei inimico iungitur, pariter eiusdem Christianæ fidei inimicum fore censendum. Sicut enim inquit, ille, qui adhæret Christo, vnus spiritus est cum illo; & tollens membrum Christo, meretrici si adhæserit, vnum corpus efficitur cum ea; ita fidelis, si infidelibus adhæserit, vnum corpus cum illis efficitur. Confirmat

Marginal notes: 1. Cap. 5 — Cap. 6. — 2. Cor. 16. — Cap. 2. — 25. q. 5. cap. omnium et 25. q. 8. ca. omni timore. — Ca. si quos. 23. q. 4. — Cap. quisquis. 23. q. 4. — 1. Cor. c. 6 — Psal 17

uerteris.

hæc verbis Prophetæ: *Si cum sancto, sanctus eris, si cum peruerso, peruerteris*. Et Eccles. *Qui comitatur cum viro iniquo, obuolutus est in peccatis eius. & , qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea: et, qui communicabit superbo, induet superbiam*. His addatur, Canonica lege Christianis vetitum esse commercium, & communionem cum Iudæis; adeo, vt ab eis nec cibum sumere, nec recipere medicinam fas sit fidelibus; immo nec recipere benedictionem nec cum eis orare: ergo multo minus, licebit contra Christianos auxilium ab illis petere. Nouissime Concilijs inhibetur, & Summorum Pontificũ decretis, legibusq. canonicis, sub anathematis pœna, ne quid deferatur Christianæ fidei hostibus: multo magis vetitum esse censendum erit, vocare Turcas in Christianorum perniciem. His rationibus propriam sententiam inconcussam reddi, & contrariam Oldradi doctrinam funditus euerti posse, arbitratus est Osaschus. Finem disputationi imponens, tamquam impiam, nedum a veritate semotam, eam vituperat. Sic scripsit ille: *Ex præmissis liquido constat, opinionem Oldradi, & sequacium, non esse veram. immo eam impiam, & non Christianam esse, attestatur Federicus Scheneben in suis interpretationibus, præclarissimus, ac prudentissimus Iure consultus, Petrinus Bellus, de re mil. par. secun. tit. 17 Ioa. Lupus, de confœder. Princ. nu. 4. & 7.* Quos, vt dixi secutus, impiam, & non Christianam appellat Oldradi sententiam. Ceterum, quemadmodum Oldradi doctrina scatet difficultatibus, ita & Osaschi placitum nec satis caute est expositum (quæ mea fert opinio) nec vacat castigationibus. Id autem vt fiat conspicuum, nunc haud negligenter est ponderandũ.

Ca. 12. et 13 · *C. 12. & 13* · *Ca. sæpe et seq. 8. q. 1.* · *ad Corint. 15.* · *C. nõ oportet et seq. 11. q. 1.* · *C. significauit, et cap. quod olim. de Iud. et Sarac. 7 ex. 10. 22. quæ incipit copiosius.* · *Fed. schen. Li. 3. fæu. in tit. hic finit lex col. 7. et seq.* · *Petri Bel. 10 Lup.*

S. Antonini Sententia. Caput XVII.

Communi morbo vnam, & alteram, horum Iurisconsultorum sententiã, laborare, nimia quadã scilicet latitudine, vt videre videor, nonnulli existimarunt. Sicuti enim, simpliciter loquẽdo, nulla appẽdice addita, licere Christiano Principi, in bello iusto auxilio infideliũ vti, quemadmodum sensit Oldradus; prorsus falsum esse duxerunt: Ita, e cõtra, nulla verborum correctione seu limitatione, asserere, quod ei id non liceat, a veritate alienum esse, sunt arbitrati. Ideo Archiepiscopus Antoninus, cuius doctrinam viri doctissimi mirifice approbarunt, ac secuti sunt, inter quos recensendi sunt Felinus, in cap. ad liberandum, nu. 9. de Iud. & Sarac. Io: de Anania in dicto

S. Antoni. · *Felin.* · *Io. Ana.*

cap.ad

Io. Neap. cap. ad liberandum, col. 2. Ioan. And. in addition. ad Speculat. in tit.
Io. And. de Iud. col. 3. vers. conuertendo nunc sermonem. Ioan. Neapolita. in
Franc. Ar. quolib. Franciscus Aras in tractatu de bello, temperamẽtum, ac medium quoddam inter hæc extrema tentauit assequi. Tertia parte
Tit. 4 c. 2. § 41. Sum. vbi agit de sui defensione, voluit, Principi Christiano licere auxilio infidelium vti, vbi tres adsint hæ conditiones: Quod bellum nõ vigeat cum infidelibus, aut actiue aut passiue: Quod summa sit necessitas, eaq. ineuitabilis: Quod bellum sit iustum. Rationibus ad hanc confirmandam sententiam, ijs vtitur, quibus & Oldradus vsus est, ad propriam stabiliendã doctrinam. nimirũ, l. vim vi. ff. de iu. & iu. De Homic. c. 1. in Clemẽ. Eo quod de Beato Paulo legitur Act. 23. Quod vti in iusta pugna fideles possunt auxilium prębere infidelibus; ita, e contra, infideles poterunt fidelibus auxiliari in iusto bello. Ad hæc, quod, si necessitate compulsus potest vti dolo, pariter infidelium auxilio vti ei licebat. Adducit quinetiam Nicolai de Lyra testimonium primo Reg. cap. 27. vbi narrat historia, Dauidem ad Achis incircuncisorum Regem auxilij gratia confugisse. Hunc locum ponderans Nicolaus, ait: *Quoniam Dauid habebat ius in Regnum Israel, poterat illud acquirere vi armorum, vbi nactus esset occasionem. Porro, cum Rex ille Achis Dauidi præberet auxilium, licuit ei gentis Idololatræ viribus proprium acquirere Regnum.*

Hæc Sanctus vir in re proposita, propria animi sensa aperiens. Lubeat ijs nonnulla addere nostro Marte quibus tum veritas magis apparebit, tum ad ea, quæ sumus explicaturi, iter erit facilius. Supponamus primo id, quod bona venia, qui oppositam habent sententiam, concedunt; cum proculdubio in controuersiam nequeat vocari; nimirum, sub lege Moysis eo circuncisionem officio functam fuisse, in separando populo Dei electo, & ab immundo, quod nunc facit post IESV CHRISTI SALVATORIS nostri mortẽ, Sacrum Baptisma. Secernitur gens electa, populus mundus, Charactere Sancti Lauacri, ab immundo: vt olim populus ille Iudaicus circuncisione, signaculo fidei. Ex ijs sequitur, quod eadem ratione, qua nunc prohibetur populo Christiano, ab infidelibus immundis, & falsi cultus hominibus auxilium petere; ita illis priscis diebus vetitum fuit Iudaico populo, Gentilium auxilio vti: qui populus signaculo illo fidei, ab infidelibus non credentibus distinguebatur. Accipiamus secundo loco, sacræ historiæ hanc esse consuetudinem, quod, vbi aut Regis, aut populi, aut alicuius officio fungentis, ac priuati etiam viri gesta narrantur, si crimen aliquod ab ijs commissum fuerit, statim explicari Dei Maximi indignationem, pœnamq. peccantium describi;
Gen. c. 3. pręcipue autem, vbi de rerum summa, nimirum de Religione, de veri Dei cultu agitur. Primus hominũ, qui peccauit, fuit Adamus. Is etiã

statim

ſtatim audiuit vocem Domini deambulantis,& vocantis illum in iudicium,in quo perpetrati criminis pœnas ab eodem dandas audiret. Innocentem Abelū interfecit fratricida Cainus.Illico ſanguine clamante,a Deo reprehenſus tanti criminis, atque condemnatus fuit. Manente Moyſe in cacumine montis, ex auro condit populus vitulum, & idolatra efficitur. Quamprimum indignatione commotus Dominus,rem geſtam Moyſem certiorem facit: qui, vt vindictā ſumeret de peccantibus,illos occidi iuſſit.Murmurat populus,quaſi propriam vicem dolens. Scriptura ibidem narrat, Deum iraſci, & populum igne, qui extremam caſtrorum partem deuorauit, caſtigaſſe. Maria increpat fratrem Moyſen, ob vxorem, quam duxerat, Aethyopiſſam. a Domino in eodem loco lepra percutitur. ad inſaniam deuenit populus. decreuit, Caleb & Ioſue lapidibus petere iniuſte; ibidem Dominum iratum legimus populo, & peſtilentia homines condemnantem. Datan, Chore, & Abiron deficiunt a Moyſe, cum ducentis quinquaginta proceribus Synagogæ. a Domino igni de medio tolluntur. Hanc plagam filij Iſrael ægre ferentes, de Moyſe, & Arone conqueſti ſunt; ſeditioneq. in eoſdem populi Duces, & Rectores cogitantes mala, & molientes, illos terruerunt, adeo, vt metu ad tabernaculum fœderis, vt ſibi ipſis conſulerent, fugere coacti fuerint. Eadem pœna, eodemq. ſupplicio percuſſit Dominus populum, igni ſcilicet: &, qui perierunt, fuerunt quattuordecim millia hominum, & ſeptingenti: adeo magna fuit plaga. Incidunt in incredulitatem populi Duces ijdem. Statim a Domino corripiuntur, & in peccati pœnam, populum,pro quo tot ſubierant labores, in deſideratam promiſſionis terram non introducunt. Tæduit gentem Iudaicam itineris, & de Deo conqueſta eſt. Miſit in eam Dominus ignitos ſerpentes, quorū cōtactu miſerrime peribant cuncti.Habitantes filij Iſrael cum Cananeis,Heteis,Amorrhæis, Pherezeis,Heuæis,& Iebuſeis immundis incircuncifis filias proprias nuptū dabant hominibus illis;&,e contra, illarum filias recipiebant connubio,& cum illis miſti, falſis Dijs immolabant. In eo loco Dominū ſancta ira motū videmus,illos tradi diſſe Regi Meſopotamiæ,cui annis plurimis animi diſplicētia ſeruierunt. Aod mortuo,ad Idola conuerſi ſunt.Deus ob id, vt ibi legitur, ſubiecit illos Iabin Regi Canaan.Ab hac liberati ſeruitute,beneficij accepti immemores,iterum labuntur in idolatriā. a iuſtitia Diuina puniuntur. à Madian ſeptem annis, vt opprimerentur, fecit Deus. Peccatis veteribus noua addentes filij Iſrael, illorum Iudice Iair, idolis Baalim, & Aſtaroth, ac Dijs Syriæ ſeruierunt, verum Deum derelinquentes, Propter hæc in peccati pœnam a Philiſteis, & Ammonitis, decem & octo annis, dura oppreſſione Dei

Gen c.4. *Exod.32.* *Num.11.* *Num.12.* *Num.1* *Num.16.* *Num.20.* *Num.21.* *Iud.3.* *Iud.4.* *Iud.6.*

Iud. 13. voluntate, & iudicio, vexatos fuisse docet historia. Philisteis quinetiã subiectos factos fuisse a Deo, cum iterum Idolis se dedissent, nec obscure monemur. Heli Sacerdos nimis indulget filijs, qui temeritate ducti oblationibus abutebantur, a Deo ibidem reprehenditur, & ob peccatum commissum priuatur Sacerdotio, & ipse, ac filij priuantur longa ætate. Saul Rex populi Israelitici neglecta obedientia, contra Domini præceptum non expectando Samuelem, sacrificium offert. priuatur Regno, vti verba illius loci nos docent: ob id, & sceptrum datur Dauidi. Iusserat Dominus Sauli interfici Amalech, atque omnino destrui, nemini parcendumq. esse, omni semota rerum huius populi cupiditate. Saul populo pepercit Agag. armenta, & vestes pretiosas, quæ ve pulchra erant seruauit. a Domino reprehenditur inobedientiæ, iterumq. reijcitur. Dixit Dominus, *Pænitet me quod constituerim Regem Saul*. Dauid, Deo charus, de quo scriptum est: *Inueni Dauid virum secundum cor meum*. Bersabeæ pulchritudine captus, vxoris Vriæ Hethæi, eo deuenit, vt homicida, & adulter euaserit, maritum interficiendo, & mulierem auferendo, Statim obiurgatur a Propheta, & a Deo morte filioli, illo amplexu orti, punitur. Numerat idem Rex populum contra Dei voluntatem: ob id ei datur optio, an velit septem annis fame vexari; aut tribus mensibus arripere fugam persequentibus eum proprijs inimicis; aut tribus diebus terram eius peste puniri. Hac afflictatus optione, dixit, *Coartor nimis; sed melius est, vt incidam in manus Domini, (multæ enim misericordiæ eius sunt) quam in manus hominum*. Immisit Dominus pestem, cuius contagio septuaginta millia virorũ periere. Arsit amore mulierũ alienigenarũ magnus Rex Salomõ; adeoq. ardenti animo Moabitidas, Ammonitidas, Idumeas, & Cetheas adamauit, vt vxores illas duxerit: quod ei a Domino vetitũ fuerat, & coluerit Deos Deasq. illarũ Astrathen scilicet Sidoniorũ Deã, Moloch Idolũ Ammonitarũ. increpatur a Domino, his verbis; *Quia habuisti hoc apud te, & non custodisti pactũ meũ, & præcepta mea, quæ mandaui tibi, disrumpens, scindã Regnũ tuũ, et dabo illud seruo tuo*. Et, paucis interpositis: *Suscitauit autẽ Dominus aduersarium Salomoni Adad Idumeũ, de semine Regio, qui erat in Edom*. Ieroboam, Idolis altaria ædificans, illisq. sacrificans a Propheta pro Deo reprehenditur. Si Abias est Idololatra, a Scriptura tanti criminis fit mentio peccatiq. auctor contemnitur. Si Asa cultui veri Dei dat operam, commendatur. Nabad, & Baasa e contra Idolorum cultores vituperaatur. Summatim dicamus, quod, vbi a Populo, a Rege, a Iudice, a Duce Populi, alioq. homine, scelus aliquod committitur; a Scriptura narratur, si gesta eius recenset, & pœna quinetiam, quam passus est ob flagitium, ibi describitur. huiusmodi exemplis plena est historia sacra. His ita acceptis, incipiamus rationibus

Marginal references: 1. Reg. 2 — 1. Reg. 13. — 1. Reg. 15. — Re. 2. c. 12. — 2. Reg. vlt. — 3. Reg. 13. — 3. Reg. 15.

nibus roborare Sancti Antonini sententiam. Accipiamus, quæ legũtur Machabæorum primo, capite octauo. Nimirum, quod, vbi Iudas, vir Sanctus, audiuit Romanorum nomen, fœdus cum illis iniuit. Verba hæc sunt, a Iudæis, Romanis scripta: *Bene sit Romanis, & genti Iudæorum, in mari, & in terra, in æternum, gladiusque, & hostis procul sit ab eis. Quod si insteterit bellũ Romanis prius, aut omnibus socijs eorum, in omni dominatione eorum, auxilium feret gens Iudæorum prout tempus dictauerit corde pleno. Et præliantibus non dabunt, neque subministrabunt triticum, arma, pecuniam naues, sicut placuit Romanis Et custodient mandata eorum, nihil ab eis accipientes. Similiter autem, si genti Iudæorum prius acciderit bellum, adiuuabunt Romani ex animo, prout eis tempus permiserit, & adiuuantibus non dabitur triticum, arma, pecunia, naues, sicut placuit Romanis. Et custodient mandata eorum absque dolo secundum hæc verba constituerunt Romani populo Iudæorum.* Ad hæc, Ionathas, qui mortuo Iuda populi illius Dux fuit, cum Demetrio pepigit fœdus, & milites electos auxiliarios ei misit. *Et misit Demetrius* inquit sacer Scriptor, *ad Ionatham, dicens, Non hæc tantum faciam tibi, et genti tuæ; sed gloria illustrabo te, et gentem tuam, cum fuerit opportunum. Nunc ergo recte feceris, si miseris in auxilium mihi viros quia discessit omnis exercitus meus. et misit ei Ionathas tria millia virorum fortium Antiochiam.* Idem Dum cum Spartiatis fœdus iniuit, vt in eodem libro legimus. Simonem quinetiam, Ionathæ, & Iudæ fratrem, cum Demetrio, & Spartiatis fœdus pepigisse, scriptum est in eadem historia. Viri hi sancti cum infidelibus amicitiam statuunt, fœdera ineunt: nihilominus nullius increpationis, nullius reprehensionis, nullius pœnæ ibi fit mentio, ob huiusmodi factum eis inflictæ. Respondet Osaschus, & duplicem affert responsionem: quarum vnam assertiue, alteram vero hæsitanter profert. Prima est, Quod fœdera illa, non fuerunt in perniciem, nec aduersus Israelitas aliquos, immo contra alias gentes, Syrios nimirum, & Persas Idololatras, vt ei essent auxilio. Respondet secundo, quod forte dici potest, prædicta cum Romanis fœdera Deo non placuisse, iccirco ipsũ Iudam Machabæum, eiusque exercitum percussum, & interfectum fuisse a Demetrio, Græcorum Rege. Hac eadem responsione ceteris adductis locis arbitratur posse satisfieri. Prima responsio admittit, in aliquo euentu licere Christiano Principi cum infideli fœdus inire, Quod tamen videtur negare, dum Oldradum reijcit. Arguit enim, probando, quod nec in iusto bello ei liceat huiusmodi fœdus. Diceret Oldradus, Iustum est bellum, pugnare pro suimet tutela. Porro, cum dicimus, fas esse Principi Christiano, auxilio vti infidelium, in iusta pugna id erit intelligendum. Secunda vero responsio, & ipsa quoque proprio caret robore. Scriptura, vt vnusquisque cer-

8. Mala. 1.

Cap. 11

Cap. 12.

Psal. 13.

nere potest, nullam facit mentioné reprehensionis, aut pœnæ, quã pro hoc crimine dederit Iudas, a Deo sibi inflictã, vt in alijs locis vidWhen the Deus. Flagellat Dominus Dauid peste; At hanc, ob populum numeratum, ei contigisse, narrat Scriptura. Si populus traditur in seruitutem duram, & asperam Gentilium; si serpentibus igniris cæditur; Si Maria lepra percutitur: hæc ob murmurationem, ob infidelitatem, eis contigisse, narrat historia. Hæc eadem de alijs leguntur. At hic nulla prorsus fit mentio pœnæ, nulla reprehensionis mentio. Verum dicet aliquis, Iudam a fœdere inito cum Romanis non admodum longe perijsse. quod videtur velle innuere Osaschus. Instantia hæc nulla est. Meminisse velim, cæcum natum, de quo apud Ioannem legimus, nec ob propria, nec ob aliena crimina, visu fuisse orbatum; sed potius, vt gloria Dei clarescerct in illo. Discipuli Saluatoris nostri præceptorem interrogarunt, suspicantes, ne huiusmodi calamitas, aut peccatorum suorum, aut parentum caussa ei accidisset. At Dominus noster IESVS, veritatis testimonium faciens, suspicionem discipulorum falsam fuisse declarauit. Omitto Tobiæ cæcitatem, Iobi plagas, & Sanctorum multorum afflictiones, quibus non proprijs criminibus, sed alijs de caussis vexati fuerunt. Longum esset hæc enarrare. Speciatim ad Machabæorum calamitates descendés, ob peccata propria populum Hebræum in illas incidisse, testatur auctor, qui Machabæorum gesta, a Iasone Cyrenæo quinque libris exposita, in vnum digessit. Laconico more scribens, narrans miserrimos casus, clades, & ruinas, illius gentis, lacrymabiles, hæc habet: *Obsecro autem eos, qui hunc librũ lecturi sunt, ne abhorrescant propter aduersos casus; sed reputent, ea, quæ acciderunt non ad interitum, sed ad correptionem esse generis nostri: etenim multo tempore non sinere peccatoribus ex sententia agere, sed statim vltiones adhibere, magni beneficij est indicium.* Si ergo Iudas, magnus plane Dux, occubuit in illa pugna, peccati gentis potius est ascribendum, quam proprio crimini. Ad hæc, Pater Ambrosius in hoc Duce admiratur fortitudinem: qui maluit mortem oppetere, quam propriæ gloriæ crimen inferre. Paucis erat circumuallatus militibus; exiguus erat numerus virorum eius: nihilominus, ne terga verteret inimicis, ne gloriam propriam fuga obscuram faceret, mori maluit, quam quid proprio honori detraheretur, animi quadam generositate ductus, & viribus proprijs actus. Ad hæc, accipiamus ea, quæ scripsa sunt in Deuteronomio, vbi ius belli describitur in expugnandis vrbibus. Hæc autem talia sunt: *Si quando accesseris ad expugnandam ciuitatem, offeres ei primum pacem; si acceperit, & aperuerit tibi portas, cunctus populus, qui in ea est saluabitur, & seruiet tibi sub tributo. si autẽ fœdus inire noluerit, & cœperit contra te bellum, oppugnabis eam.* Hæc sacri contextus ver

2. Mac. c. 6

Cap. 20.

ba. Populo Israelitico ius belli, & leges certaminum præscribens Moyses, fœdera cum populo Gentili non abominatur, sed ait, primo ab illo pacem, & fœdus esse offerendum. Præterea lis erat inter Assa Regem Iuda, & Bassa Regem Israel, vt legitur tertio volumine Regum. Vnus, & alter istorum erat eiusdem legis. Assa cũ Rege Syriæ fœdus iniuit, contra Regem Israel, cum quo idem Rex Syriæ fœdus pepigerat. Quæ etiam de Achaz, Rege Iuda, leguntur, non mediocrem videntur facere persuasionem. Fœdus inierat Phaceæ Rex, Israel, cum Rasin, Rege Syriæ, aduersus Achaz, Regem Iuda. Is, vt propriam tueretur ditionem, in sui auxilium Regem Assyriorum vocauit. Postremo Hoseæ Rex Israel, nuntios ad Regem Aegypti misit, eum rogans, vt sibi esset auxilio, ne Regi Assyriorum tributa præstaret. Hæc omnia pro roboranda Diui Antonini sententia adducere volui. Quæ, si, quid senserim, exponam, & si a viro Sancto liceat discedere, non satis tuta mihi videntur. Inunc conspicuum fiet, propriam sententiam explicando.

Cap. 15.

4. Reg. 16.

Auctoris Sententia.

Caput XVIII.

HActenus in aliorum exponenda doctrina tempus attriuimus. Superest, vt, quæ sit nostra sententia, incipiamus aperire. Ego semper arbitratus sum, si Principi Christiano bellum sit cum Principe etiam nostræ legis, ei non licere infidelium auxilio vti, simpliciter loquendo: neque etiam pro sui tutela, atque defensione. At vero, si bellum iustum sit cum infideli tunc possit Christianus Princeps contra infideles auxilio infidelium vti. In hanc me ducunt sententiam exempla, quæ pluribus in locis sacræ Scripturæ leguntur. Ea, si mediocri rationis examine ponderentur, nos certe hanc docebunt conclusionem. Vbi enim fideles Reges prisci, sub lege Moysi qui vixerunt, fœdus inierunt cum infidelibus aduersus infideles, sacra historia huiusmodi factum haud reprehendit. At, vbi fœdera pepigerunt cum infidelibus, vt fideles oppugnent, proculdubio damnantur, atque hoc, tamquam facinus, & probrum, eis obijcitur. Loca consideremus, obsecro. Fœdus ineunt Machabæorum sancti Duces cũ Gentilibus. A sacra historia nõ vituperãtur nec tamquam crimen eis obijcitur aut pœnam decernitur, Propheta,

siue alius quiuis vir sanctus, nomine Dei. Dauid, quem persequitur Saul, vt huius Regis iram, & animum, mala machinantem, deuitet, ad Achis, Regem Get confugit, a quo benigne acceptus, munificentissime tractatur. Bellum gerunt Philistæi contra populum Israeliticum. Achis, pugnaturus cum populo Dei, Dauidis præsidio exijt in pugnam. Mirabile dictu. Dei prouidentia fit, vt, anteaquam manus conserant vterque exercitus Dauid reuertatur, ac reprobatus a Philistæis, non pugnet contra agmina Israel. Signum euidentissimũ, non licere fideli Principi, fœdere coniuncto infidelibus, contra fideles pugnare. Bellum illud, si caussas consideremus, iustum dici poterat, quod etiam Lyranus adnotauit. siquidem abiecto Saul, ipse fuerat electus, & pro proprio Regno pugnabat. Nihilominus nõ permittit Deus, Dauidem Israelitas oppugnare; sed facit, vt innoxius sit cædis populi Dei. Hunc locum si recte perpendisset Lyranus, non acccepisset eum ad comprobandam propriam assertionem: nimirum, quod liceat Principi Christiano, in bello iusto, auxilio vti infideliũ, cum Dauid ad Achis confugerit, auxilij gratia. Hæc sunt illius verba: *Dauid ius habebat in Regnum Israel, & illud poterat acquirere virtute armorum, cum sibi facultas data esset. in hoc iusto bello poterat Philistinorum, qui erant infideles, consortio, et auxilio vti. Cogitabat, probabilibus coniecturando rationibus, quod, si Philistæi victoriam essent consecuti, in patriam reuertendo, Regnum illud reliquissent. qua spe allectus Dauid, auxilium Achis præstitisset.* Hæc ille: quæ (bona venia sit dictum) exile nimis præbent auxilium, debileq. sunt fundamentum, cui doctrina hæc innitatur. Ius quidem habebat in Regnum illud: verum, quoniam, adoriri prœlium, & certare præsidio infidelium, cum fidelibus non licebat, ideo factum fuit Dei prouidentia, vt non pugnarit Dauid. Addo, nullius etiam roboris esse caussam ab eo adductam; nimirum, quod Regnum tanti ponderis, magna auri, & argenti copia, humano sanguine, quo glebæ, & herbæ maduissent acquisitum, tam facile a Philistæis fuisset relictum. Ad Achis confugit refugij gratia: in militiam vero profectus est, non quidem propria voluntate, sed a Rege vocatus. Non pugnauit autem caussa nunc exposita. Cũ Moyses, populo Israelitico iura belli præscribens, ait, vt ciuitati, quam erant aggressuri primo pacem, & fœdus offerrent; fœdus illud non erat expugnandi fideles gratia, sed infideles profligandi, ac debellandi studio. etenim populus idololatra cum Israelitico fœdere coniunctus, pugnaturus erat cum gente Idolis seruiente, falsosq. Deos venerante. Nullus erat tunc populus fide in Deum clarus, præter Israeliticum. porro, cum alij essent Gentiles, non poterat populus electus, nisi cum idololatris, gerere bellum, & cum gente cultus veri Dei nescia. Fœdus itaque erat contra infideles, non autem

Lyranus.

contra

cõtra fideles. Quinetiam pepigit fœdus, vt retro dictum est, Rex Asa qui erat Rex populi fidelis, cum Benadab, Rege Syriæ gentili, contra Baasa, Regem Israel, Regem, qui erat populi circuncisi, veri Dei cultoris, Princeps legis Mosaicæ vocauit Principem Gentilem in sui auxilium contra Baasa. Misit Rex infidelis Principes exercitus sui, qui Ahion, Dan, & Abelmaim, ac vniuersas vrbes Nephtali muro circundatas aggressi, prædati sunt. A Deo reprehensus est Asa ab Hanani Propheta, illis verbis: *Quia habuisti fiduciam in Rege Syriæ, et non in Domino Deo tuo, iccirco euasit Syriæ Regis exercitus de manu tua. Nonne Aethiopes, et Libyes multo plus erant, quadrigis, et equitibus, et multitudine nimia, quos, cum in Domino credidisses, tradidit in manu tua? Oculi enim Domini contemplantur vniuersam terram, et præbent fortitudinem his, qui corde perfecto credunt in eum. Stulte egisti, et propter hoc etiam ex præsenti tempore aduersum te bella consurgent.* Et, paucis interpositis, hunc Regem pedum dolore acerbissimo ægrotasse, a quo vexatum, vitam cum morte com mutasse, in eodem loco scriptum legimus. Quod attinet ad Achaz, nihil est, quod laboremus in hac aperienda veritate. Viginti annorum ætate regnare cœpit Rex iste, & annis sexdecim Regno potitus est. Idololatra fuit. Incensum enim adoleuit in valle Benennon, &, more Gentium, filios suos igne nefando consecrauit in valle filij Hennon. Iuxta murum Ierusalem, ad plagam orientalem, nemus pulcherrimũ erat, quod Siloe fontibus irrigabatur. In hoc loco Dæmonibus obtulit sacrificia Achaz, illos imitatus, qui in Tophet (locus in eadem valle iacet, iuxta Fullonis piscinam, & agrum Acheldemach, ad Australem plagam, amœnissimus, præbens hortorum delicias) Dęmonibus offerebant sacrificia, & filios proprios igne execrando lustrabant. Hanc ob rem Asim Regi Syriæ a Domino traditus fuit, vt secundo Paralipom. videre licet. Is Regi Assyriorum munera misit, atque cum illo fœdus iniuit, at nihil ei profuit. afflixit Dominus populum Iuda, quoniam Achaz, auxilio infidelium fretus, ad illud, tamquam ad sacram anchoram, vt aiunt, confugit. Addatur, quod ex eadem historia idem colligitur ex gestis Phacei. Fœdus pepigit Rex iste Israel cum Rasim, Rege Syriæ, vt Achaz oppugnaret. Rem moleste tulit Dominus, consiliumq. Phaceæ irritum fecit. Qui hæc distincte magis nosse cupit, legat Isaiam Prophetam, & omnia ei erunt manifesta. Sic Sanctus Vates posteritatis memoriæ & scriptis commendauit: *Et factum est in diebus Achaz, filij Oziæ, Regis Iuda, ascendit Rasim, Rex Syriæ, et Phacee filius, Romeliæ Rex Israel in Ierusalem, ad præliandum contra eam, & non potuerunt debellare eam.* Misit præterea Dominus vt paulo post legitur Isaiam obuiam Achaz, ei dicens: *Noli timere, et cor*

2.Par.16.

Cap.28.

Cap.7

tuum

tuum ne formidet a duabus caudis titionum fumigantium istorum in ira furoris Rasim, Regis Syriæ, et filij Romeliæ, eo quod inierit contra te Syria consilium in malum Ephraim, et filius Romeliæ, dicentes: Ascendamus ad Iudam, et suscitemus eum, et auellamus eum ad nos, et ponamus Regem in medio eius filium Tabeel. Hæc dicit Dominus Deus. Non stabit & non erit istud. His conspicuum sit, fœdus inter Regem Israel, & Regem Syriæ contra Achaz, a Domino fuisse damnatum. Ad vltimum accedamus locum, nimirum ad Osee, filium Ela, qui nuntios misit ad Sua, Regem Aegypti, vt liberaretur a seruitute Regis Assyriorum eiq. tributa non redderet. Res est conspicua nihil nobis officit, fœdus iniuit cum Aegyptijs infidelibus, vt à tyrannide infidelium liberaretur. Quod si ab Assyriorum Rege ob id vexatus est, dicendum, id ei contigisse quoniam ob idololatriam Regis eiusdem seruus factus fuerat, & hac eadem caussa sub ea erat ei perseuerandum. Cum itaque videamus, vbi fideles Principes cum infidelibus fœdus ineunt contra infideles, a sacra historia non damnari, in magna, & vrgenti necessitate constituti; e contra, si fœdere coniuncti sunt cum infidelibus contra fideles; illosq. opugnandi gratia, Idolatras vocarunt, contemni, atque puniri, credidi semper (me, & scripta Sanctæ Romanæ Ecclesiæ censuris submittendo) in hoc euentu, vbi cum infidelibus sit pugna, Principi fideli, auxilio infidelium posse vti, quemadmodum retro nunc diximus; at contra Christi fideles minime ei licere. Et comprobari adhuc potest argumento adducto, a viro sancto, Archiepiscopo Florentino: nimirum, quod, vti in bello iusto fideles infidelibus possunt auxilium præstare, ita, e contra, a commutata proportione, poterunt Principes infideles, præsto esse fidelibus, in iusto bello, contra illorum inimicos infideles. Doctrinam hanc non neglexit Osaschus, loquens de fœderibus Machabæorum cum Romanis, & populis, partem illam Græciæ incolentibus, quæ Peleponnensis appellabatur olim, a Ciuitate Sparta Lycurgi legibus instituta, prius Lacedæmonia ab omnibus nuncupata, Spartiatæ seu Spartani nominati (nomen Spartæ obtinuit vel a Sparto Phoronei filio, aut, vt alijs magis arrisit, & nomen optime congruit, a Sparta, Eurotæ filia) inquit: *Et fœdus cum Romanis initum, non fuit in perniciem, nec aduersus Israelitas aliquos, immo, vt ei contra alias gentes, Syrios, & Persas idololatras, essent auxilio.* Hoc idem innuit, dum loquitur de fœdere, quod Abramus cum gente Idolatra pepigerat. His itaque constitutis, cum nec Oldrado assentiamur, nec omnino Osascho, & alijs, id solum superesse videor videre, vt rationibus illorum satisfaciamus; ab Oldradi argumentis inchoantes.

Oldra-

Oldradi Rationes soluuntur.

Caput XIX.

PRopriam sententiam vt tueretur Oldradus, pluribus vtebatur rationibus. Quarum omnium prima hæc erat. Id quod vnusquisque agit ad tutelam sui corporis, iuste egisse existimatur; sed Princeps, vocans infidelium auxilium, illoq. vtens, ad sui tutelam, hoc facit; igitur iuste fecisse censendus est. Maior colligitur ex l.vim vi.ff.de iu.& iu. idq. tum præcipue est verũ, si aliter nequit se tueri. eodem tit.l.si quis fumo. Ratio hæc, haud vnicã scatet difficultate Primò, error est in dictione, & iccirco argumentum est in quattuor terminis. Secundo, exili admodum innititur fundamento. In dictione est error, quoniam medius terminus, quo concluditur, iuste vocare Principem infidelium auxilium, illoq. vti, est hoc: *Id quod vnusquisque facit pro sui tutela*. Hæc verba in maiori propositionẽ aliũ habent sensum, diuersum ab eo, quẽ habent in minori. In maiori siquidem sensus eorũ ille videtur esse, qui ab omnibus vsu communi est receptus, nimirum, pro defensione propriæ personæ; & esse indiuiduali. Si quidem lege naturæ sancitum esse cõperimus, vnam quamuis rem naturæ impetu, & propensione, proprium esse diligere, illud custodire diligenter, atque se ipsam a nocuo, & contrario tueri. Omnia, quæ sunt in hoc sublinari mũdo, quæve oculis mentis, nedum corporis cernimús, a Deo prodeuntia, sicut a Deo obtinent esse, ita ab eodem perfectionem accipiũnt, & in illũ conuertuutur, eundemq. imitantur. Cum autem Deus Optimus, & Maximus sit primum, & summum ens; est quinetiam primum, & summum bonum. esse enim, & bonũ, in eo omnino sunt idem. Cetera dicuntur entia, & bona, vt participant esse, & bonitatem, ab illo primo eis communicatam. Ad Deum referri, illumq. imitari dicũtur, vt gradum hunc entitatis habent, & custodiunt, seruantque. Prima corpora, quæ passim, ob nomen, a Platone eis impositum, Elementa appellantur, proprias sedes, & qualitates integras retinere nitũtur, amore & desiderio talis similitudinis allecta. Videmus etiã herbas stirpes, & plantas, naturalem retinere perfectionem, nisi aliquo materiæ defectu impediantur, ac prohibeantur, & illã numquã deserere. Bruta animantia numquam deprauant bonum, a meliori illa Natura, vt Hesiodus cecinit, eis datum, impulsu amoris sui, vt

ve simillima, quantum eis permittitur, sint vero enti. Custodiunt hæc, omnia rationis expertia, vegetalia & mista corpora inanimata, ac prima elementa, & ordine hoc tacito in Summum Opificem cōuerti, illumq. imitari dicuntur. Quod si Stoicorum placitum, ab Epicuro amplexum cum veritate, aliqua posset ratione conuenire, asserentium, siue bene viuere, siue conuenienter naturæ viuere; siue bene esse affectum, felicitatem esse; possemus felicia nuncupare huiusmodi entia. Ex his illa lex naturæ oritur, *Vim vi Repellere*. Siquidem, cum vnumquodque sit sui esse amator, & perfectionis propriæ custos; vtriusque etiam defensor existit, natura duce, atque magistra. Quæ autem ab illa fiunt, cum sint numeris absoluta, (nec enim temere, sed ordine certo agit, ob idq. exemplar appellatur ab Aristotele) ita etiam protectio, & tutela, quam natura docet certis terminis est conclusa, & inculpata dicitur. Tantum repellit, quantum pro sui conseruatione requirit id, quod naturæ tutela se ipsum tuetur. Agat ignis, aerem alterando: aer tantum è contra retundet actionem ignis, quantum exiget suimet incolumitas. Hac de caussa inculpata dicitur illa defensio a iuris Cæsarei, & Pontificij interpretibus: qui omnes, vt videre videor, an res sit, optime norunt; at, propterquid, & caussam huius rei Philosophia docet. His ita expositis, ad rem propositam redeundo; dicamus, quod, si in maiori propositione, *Tutela sui*, accipitur pro defensione, quæ ad propriam attinet personam, in minori pro tutela dignitatis, & iurisdictionis; argumētum laborabit æquiuocatione, & erit error in dictione: tuncq. maior erit limitationis, ac expositionis indigens. minor vero omnino negāda. Sin autem in vtrauis præmissa, *Tutela sui*, fusius accipitur; vt scilicet significat & proprij dominij, & dignitatis defensionem; tūc maior excitabitur difficultas. Minor enim principium petet, simpliciter accepta; & supponet id pro comperto, atque constanti, quod omnino probandum est. Hoc est, quod in controuersia versatur, quodq. nos negamus, licere Principi Christiano auxilio infidelium vti; absolute loquendo. Ne vero probatio minoris intacta relinquatur, atque confirmatio rationis; dicimus, quod regula illa, *Vim vi, &c* est intelligenda cum appendice. Nimirum, cum moderamine inculpatæ tutelæ: vti nunc fusius exposuimus. Id etiam volunt iuris Cæsarei Doctores, in eadem citata lege, & in lege i. C. vim vi. quemadmodum Cacheranus in sua disputatione, huic rei dicatæ, obseruat. Addens his, eam inculpatam, secundum leges humanas, dici tutelam; quando illud fit, sine quo violentia repelli non potest. Accedant, tanquā auctarium, quæ a Iureconsultis dicuntur, si in legibus humanis aliquam vim habent, in foro Dei maximas paterentur instantias, nisi sensu, quem retro expressimus, intelligantur. His etiam responsionibus

2. *Phys.*

nibus occurritur confirmationi,quoniam eidem hæret fundamento, nimirum naturæ legi,quod vim vi licet repellere. Erat secunda ratio a dolo,& insidijs accepta,quibus licet nobis,inimicos repellere: ergo & auxilio infidelium vti. Canes in Ecclesia toleramus, pacis gratia; & arte Magica pro fructuum defensione vtimur: ita ad huiusmodi auxilium confugere poterimus. Vt prioris rationis parti satisfiat,consulendus est Labeo iureconsultus. Is disputans,Dolum diuidit in bonum, & malum.Dolum malum quodnam sit,aperiens, inquit, esse omnem calliditatem,fallaciam,machinationem,ad circũueniendum, fallendum, decipiendum alterum, adhibitam. Addit Glossa, Contra Ius.Dolum vero bonum, apud veteres pro sollertia accipitur maxime autem,si contra hostes, aut latrones quis machinetur.Hac præaccepta distinctione,respõdetur;quod,si pro dolo, accipiamus dolum malum; negandum est, quod tali licite vti possit Dux in bello. Hosti seruanda est fides. Quæ si dolose frangetur,legibus inferetur iniuria. At, si loquamur de dolo bono,& eo sensu intelligatur antecedens; neganda est omnino consequentia. Siquidẽ, vti sollertia non est culpabilis,ita,ad auxilium infidelium confugere, non caret vituperatione, & crimine: quemadmodum supra ostendimus.Quod autem additur,Pacis gratia canes in Ecclesia tolerari: Respondetur,tum id fieri,cum subiecti existunt fidelibus,nec armis in populum Christi agunt. Etenim, cum infesti existunt, armis sunt oppugnandi, & reijciendi.Et,si lex permittit Magicam pro fructuũ conseruatione; Vel dicendum, a legibus humanis aliquando nonnulla permitti,quæ a Diuina negantur: vel Magia est distinguenda, & in suas species distribuenda. Duplex est Magia,quarum altera tota consistit Dæmonum opere: Res portentosa, nefanda, & execranda. Altera vero, quæ nihil aliud est. quam naturalis Philosophiæ absoluta,& perfecta consummatio. Græci,primam numquam dignam nominæ Magiæ consentes, alio nomine appellant; secundam vero *Μάγειαν*, quasi perfectam summamq. sapientiam vocant. Vnde Porphyrius,apud Persas idem significare vocabulum illud *Magus*,quod apud nos *Sapiens, Diuinorumq. Interpres, & Cultor*, dicere solebat. Primam, Religio Christiana,omnesq. bonæ leges, omnis Respublica bene instituta vituperat, & tamquam monstruosam prohibet. Hanc vero omnes sapientes,rerum diuinarum studiosi, summoperẽ commendant,illamq.amplectuntur. Altissimis est referta mysterijs, rerum reconditarum contemplationem, & totius naturæ cognitionem complectens; diffusas virtutes Dei maxima bonitate in hoc mundo cognoscens. Mundi superioris,cum hoc sublunari conuenientiam intelligens: mira operatur,& naturæ fit æmula,mutuam rerũ, naturarumq. exacte callens quæ in promptuarijs naturæ latitantia

l.1.§.1.ff.de Dolo ma.

iacent, omnibus facit aperta, ob oculos illa ponens quæ etiam legimus scripta apud Cœlium. Cum itaque duplex sit Magia, consulendum est legi, quæ est, aut saltem esse debet sanctio sancta, prohibens inhonesta; & dicendum, ibi de Magia secundo sensu acceptà esse sermonem: non autem de illa Dæmonum execranda, tanto nomine indigna. Id a longe vidit & Angelus. Qui ibidem dixit, legem loqui de ijs, quæ fiunt virtute Diuina. His forte innuens, Magiam, quam absolutam rerum Diuinarum, ac naturalium cognitionem esse nunc diximus Erat tertia ratio, ab oppositis sumpta. Infideles possunt vti auxilio fidelium, in bello iusto igitur fideles poterunt vti infidelium auxilio, in bello iusto. Ratio hæc, si caste intelligatur, non erit contra veritatem, & nihil nobis officiet. Duplex potest esse sensus conclusionis, seu, vt dicunt logici, consequentis huius: Vel, quod simpliciter liceat vti auxilio infidelium, tum contra fideles, tum contra infideles: Vel, quod dumtaxat possit Princeps Christianus vti infidelium præsidio contra infideles. Si primo sensu accipiatur, neganda est illatio, nec aliqua ratione concedenda. Caussam assignauimus retro, vbi loca historiæ sanctæ adduximus, illaq. ponderauimus. Vetitum non est Christi fidelibus, vbi iustitia bellum gerit, iusteq. pugnatur, infidelibus præsto esse, vt Crucis hostes destruantur. at negatum est credentibus, Christiq. discipulis, inimicis fidei, & Crucis; fideles pessumdare, ac interimere. Hæc fuit sẽtẽtia Patr. Aug. quæ refertur. 11. q. 3. qui sic scripsit: *Iulianus extitit infidelis Imperator. nonne extitit apostata, iniquus, & idolatra? milites Christiani seruierunt Imperatori infideli, vbi veniebant ad caussam Christi, non agnoscebant nisi illum, qui in cælo erat. Quando volebat, vt Idola colerent, & thurificarent, præponebant illi* Deum: *quando autem dicebat, Producite aciem, ite contra illam gentem; statim obtemperabant, & distinguebant Dominum æternum, a Domino temporali.* Aperte magis locutus est Pater Ambrosius, dicens: *Iulianus Imperator, quamuis esset apostata, habuit tamen sub se Christianos milites, quibuscum dicebat, Producite aciem pro defensione Reipublicæ, obediebant ei. Cum autem diceret eis. Producite arma in Christianos, tunc cognoscebant* Imperatorem *Cæli.* Quæ adducuntur Sancti Pauli gesta, parum quidem habent ponderis. Vsus est Beatus Apostolus ministris, & auctoritate Præsidis, ob iurisdictionem, cui Pharisæi, qui coniurarant in eum, subditi erant. Quid autem de Machabæis sit sentiendum, iam fuit expositum: nihil est, quod repetamus. Abrami exemplum nihil nobis officit. Siquidem nullam facit mentionem Diuina Scriptura, hunc Patriarcham fœdus iniuisse cum incircumcisis illis, vt sibi essent auxilio contra fideles. Addamus, quod fœderis non est vnica acceptio. Non tantum sumitur pro vnione ad bella gerenda, verum pro

Cœli. lib. 5. c. 1.

S. Aug. Donatistis.

Cap. imperatores S. Iulianus.

Cap. Iulianus ibidem

rum pro conuentione. Et hoc ſenſu ibi fœdus debet intelligi. Cum Amorrhæo,& Eſcol conuenit Abramus, vt ibi pacifice poſſet habitare. De nomine fœderis, latius iam iam dicemus, Cacherani argumenta examinando. Neque,quod vltimo additum eſt, de diuiſione, aliquid proficit. Dicamus,quod vere, & proprie diuiſio fit inter infideles, cum vnus alterum inſequitur; vnus populus alterum oppugnat infidelem. Si Turcæ contra Perſas bellum agerent, eſſet inter infideles diuiſio. At, ſi contra Chriſti fideles prœliertur, nulla inter eos oritur diſſenſio: vt inter Phariſæos tunc orta eſt Hæc,& tot ſufficiant pro veritate illuſtranda, in Oldradi diſputatione. Vnum his addo, ne oculis cæcutientibus tanti uiri ſcripta legiſſe videar. Hoc autem eſt. Primam, & ſecundam rationem, ſi vna, & altera, caſte intelligatur, nobis minime aduerſari. Probant Principem Chriſtianum vti poſſe infidelium auxilio: quod nec nos omnino negamus. Ideo, ſi ſobrie accipiantur, noſtram potius firmam reddent doctrinam, quam euertent. Ad Oſaſchum me confero.

Cacherani rationum euerſio. Caput XX.

Cacherani rationes, ſi argumento ab eo ſuſcepto reſponderent, aliquod mihi proculdubio facerent negotium. Verum ne a nobis neglectæ videantur, ideo ſunt perpendendæ. Argumentũ illud erat, An liceat Principi Chriſtiano fœdus inire cum infidelibus,auxilioq. illorum vti contra Chriſtianos. Rationes autem non tantum probant hoc, ſed etiam aliud quid diuerſum. Licet autẽ decretum ſit, eum poſſe hoc præſidio vti, quoue euentu: ne deficiat hæc noſtra poſitio, rationibus ſatisfaciamus. Nec enim ſufficit propriam probaſſe ſententiã,niſi rationibus oppoſitis occurratur. Primam accipio. Vtebatur magnus hic iure conſultus eo, quod in ſacra Geneſi de filijs Iacob legitur.Qui incircumciſis quærentibus viciſſim cum ipſis iungere connubia,reſponderunt: *Non poſſumus facere,quod petitis; nec dare ſororem noſtram homini incircumciſo: quod illicitum, & nefarium eſt apud nos. ſed in hoc valebimus confœderari, ſi volueritis eſſe ſimiles noſtri.* Elicit ex hoc loco Oſaſchus Principi Chriſtiano non licere,cum infideli fœdus facere. Fateor,nõ cognoſcere(omni sẽper modeſtia,& reuerentia erga tantum virũ,de iure Cæſareo benemeritum,hæc ſint dicta)quo conſilio hic adducatur locus:cũ nihil prorſus attineat ad propoſitum argumentum. Negant filij Iacob, nuptui dare ſororem

Cap. 34.

re sororem viro incircumciso: quoniam, vti nunc talia prohibentur connubia, cum mulier fidelis traditur infideli vxor; vel quod fidelis vir ducat infidelem vxorem; ita tunc lege vetitum erat, ne circumcisi connubio copularentur cum incircuncisis. Et, quemadmodum nunc fidelis mulier, infidelem baptisma suscipientem maritum ducere posset; sic tunc incircumcisus, si fidelem ducere voluisset, necesse ei erat, vt circumcideretur. Hæc optime scientes, negarunt filij Iacob sororem incircunciso, quam daturos se esse spoponderunt, si circumcideretur. Vox illa *Confœderari.* hac acceptione est intelligenda, vt omnia sibi respondeant, idest coniungi, & copulari connubio. Qui sensus non tantum in sacra pagina, verum apud Poetas, est receptissimus. Ouidius Trist. Fœdera lecti copulam coniugalem appel lauit. Et alibi hoc idem voluit. Lucanus quinetiam sic scripsit:

3. *Eleg.* 6.
11. *Metam.* *l.* 2.

Dat Fœdera prisci
Illibata thori.

Addatur, quod non tantum pro vnione hac coniugali, verum & pro amicitia etiam sumitur, atque coniunctione, quæ inter amicos reperitur. Præcipue autem pacem denotat, quæ feritur inter dimicantes, a Ferio, vt nonnullis arrisit, mutata E simplici, in Oe diphthongo. Non me latet, alios, etymologiam huius vocis inquirentes, opinatos a Fetialibus Sacerdotibus dici, qnibus medijs fiebant fœdera. Siue autem a Fetialibus, siue a Fœde cædendo, quoniam Fetiales, qui adhibebantur, fœdere firmato, Porcam cædebant silice, tale exitium capiti illius imprecando, qui prior fœdus violasset, de qua re Liuium est videre; primo pacem, quæ inter dimicantes statuitur, significat, mox pro amicitia, pro copula connubij, immo etiam pro certa conuentione, ac lege accipitur. Sic Virgilius:

1. *ab. Vrb.*
In Aene.

Regem dedi, qui fœdere certo
Et premere, & laxas sciret, dare iussus habenus.

Cum itaque multiplex sit huius vocis acceptio, in loco adducto, accipienda est pro copula coniugali, vt optime contextui quadret: Secundus locus ex eodem libro, & ipse quoque a re proposita est valde remotus. Dũ dicit Dominus: *Abijcite Deos alienos de medio vestrum, mundamini.* Iubet Dominus Idola abijci: siquidem Rachel de domo patris sui asportauerat Idola, eaq. apud se retinebat. Alij quinetiam ex ijs, qui secum erant, inter idololatras conuersati, plura secum habebant, ad Idololatriam pertinentia. Dominus ob id iubet Idola abijci, & homines mundari ab ijs, quæ ad idolatriam attinent,

Cap. 35.

Por-

Porro, cum dicimus, Principi licere contra infideles, vti auxilio infidelium, ob id non sequitur, vt colat Deos Gentium. Absit hoc. Locus itaque nihil est, nec pertinet ad negotium. Quinetiam & sequens, qui adducitur. Inquit Cacheranus: Scriptum est, vt legitur Genes. c. 43. illicitum esse Hebræis, cum Aegyptijs comedere. Primo, ordine præpostero adducuntur verba. Secundo. (id a primo prouenit) ad argumentum non attinent. Viuebat Iosephus, summo honore elatus a Pharaone in Aegypto; præfectusq. erat domus illius Regis, ac Regni. Fame compulsi fratres illius, a patre Iacob missi sunt in Aegyptum annonæ emendæ gratia. Ignotus tunc erat Iosephus fratribus suis, a quibus olim puer venditus captiuus, in Aegyptum delatus, Dei gratia ætate, sapientia, & honore clarus factus erat. Fratribus conuiuium fecit, in quo seorsum ab Hebræis sedebant Aegyptij, inquit Sacræ Genesis Diuina historia. Cuius rei caussã assignans, Scriptura ait, quoniam Aegyptij profanum putabant huiusmodi conuiuium. Verba Scripturæ hæc sunt. *Rursusq. lota facie, egressus, continuit se, & ait. Ponite panes. Quibus appositis, seorsum Ioseph, & seorsum fratribus Aegyptijs quoque, qui vescebantur simul seorsum (illicitum enim est Aegyptijs comedere cum Hebræis; & profanum putabant huiusmodi conuiuium) sederunt coram eo. &c.* Non dicit historia Sacra, Hebræis illicitum esse comedere cum Aegyptijs; sed Aegyptios reputare profanum tale conuiuium. Cur autem Aegyptij tale conuiuium profanum haberent, caussa est, quoniam multa animalia bruta ab Aegyptijs colebantur, illisq. tamquam Dijs offerebantur munera. Quæ cum ab Hebræis mactarentur, atque comederuntur, vt puta Vituli, Tauri, Columbæ, ac similia animalia, a Gentilibus venerata, & Dij habita, cum illis manducare recusabant. Non est forte ingrata, quæ ab Oleastro affertur ratio: qui, propter immunditiam id esse in vsu, asserit, Aegyptiorũ mos fuit, vt pastores ouiũ detestarentur: Iosephi vero fratres omnes erant ouium pastores. Hæc docemur capite quadragesimo sexto eiusdem libri. Vbi Iosephus, ducturus patrem, & fratres, in Aegyptum, hæc dixit eis: *Ascendam, & nuntiabo Pharaoni. dicamq. ei. Fratres mei, & domus patris mei, qui erant in terra Chanaã, venerũt ad me, & sunt viri pastores ouium, curãq. habent alendorum gregum. Pecora sua, & armenta, & omnia, quæ habere potuerunt, adduxerunt secum. Cumq. vocauerit vos, & dixerit. Quid est opus vestrum? respondebitis, Viri pastores sumus, serui tui, ab infantia nostra, vsque in præsens, & nos, & patres nostri. Hæc autem dicetis, vt habitare possitis in terra Gessen, quia detestãtur Aegyptij omnes pastores ouiũ.* Hæc ibi. Cum igitur hoc fuerit institutum Aegyptiorum, vt ouium pastores abhorrerent, Hebræi autem omnes essent tales tunc temporis; ob id profana ab eis habebantur illa conuiuia, vbi cum Hebræis

Oleaster.

bræis esset edendum. Loci itaqne huius allata expositione, quam sit parui ponderis ratio Osaschi vnusquisque iudicare potest. Ceteras prosequamur ponderando. Duo erant, ab Exodo accepta loca. Quorum in vno hæc leguntur. *Non inibis cum eis fœdus, nec habitent in terra tua.* In altero autem: *Caue, ne vmquam cum habitatoribus terræ illius iungas amicitias, nec ineas pactum cum hominibus illarum Regionum.* Primi loci verborum sensus est. Cum illis non inibis fœdus, idest connubia, nec Dijs illorum offeres holocausta. Quod si Fœderis nomine, amicitias quis velit intelligere, adhuc ratio infirma erit, ac inualida ad probandam conclusionem. Negat, & inhibet Dominus populo credenti illas amicitias, & necessitudines, quæ arctissimo nexu deuinciunt animos. Vbi amicus, alter ego, vt dicitur vulgato adagio, vbi mores vnius, sunt alterius instituta. At in euentu, quo vtimur infidelium auxilio, contra infideles, sufficit dumtaxat eos recipere in ijs, quæ ad bellum pertinent, ad actumq. illum, non autem in alijs rebus. Verba contextus hanc nos docent interpretationem; quæ sic iacent. *Non inibis cum eo fœdus nec cum Dijs eorum.* Vna, & eadem vox vtrique conceptui respondet; cultui scilicet Dei, & amori hominum. Gradus habet Caritas: gradus habet Dilectio. Amamus Deum, & homines; at arctiori nexu Deo debemus amore copulari, quam rebus alijs dilectione. Cum ergo inquit. Non inibis fœdus cum illis, & Dijs eorum, signum euidentissimum est, (seruata semper proportione, &, quæ dicitur, analogia) vti inhibet cultum Deorum Gentilium, & amorem erga illos; ita amicitias, quæ iubent in mores amicorum mutari. Phrasis Hebræa nobis nec latenter id innuit. Quod Latine legitur, Non inibis cum eis fœdus, nec cum Dijs eorum, Codex Hebræus, pro verbo illo, *Inibis*, legit *Charat.* quod verbum percutere, significat, & consentanee fœdus inire, eoquod victimas ferirent, cum fœdus, irent: vt retro diximus. Quibus addere possumus id, quod de Patriarcha Abramo scriptum reperimus in Sacra Genesi. Præcepit ei Dominus, vt victimas mactaret anteaquam cum illo fœdus iniret. Secundus locus eadem interpretatione debet intelligi. Nouerat Dominus, populum illum Idolatriæ esse propensum: ideo omnem occasionem labendi in eam, auferre genti suæ sategit. Prohibuit pacta, amicitias ue arcto nexu homines alligantes, ne, illa necessitudine astricti, mores Gentilium sequerentur, Deosq. falsos colerent. Verba sunt apertissima. *Ne ineas pactum* (præcipit Dominus) *cum hominibus illarum Regionum, ne, cum fornicati fuerint cum Dijs suis, & adorauerint simulacra eorum, vocet te quispiam, vt comedas de immolatis.* Ecce illa prohibet Hebræis pacta Dominus, quæ, morum imitatione, a cultu sui illos auertere poterant. At hæc

Cap. 23.
Cap. 34.
Cap. 15.

minime nostræ aduersantur sententiæ: quod retro manifestè expressimus. Locus Leuitici, Numerorum, Deuteronomij, Iosue, Iudicum illa duo, eadem quoque laborant infirmitate. In Leuitico dicens Dominus. *Nolite ambulare in legitimis nationum*. Præcipit illis vt euitent ritum viuendi superstitiosum, adinuentum a Dæmonibus quemadmodum inter linearis Glosa, Lyranus, ac doctores omnes sentiunt. In libro Numerorum, dum ait sacer historicus, *Et fornicatus est populus cum filiabus Moab, & iratus est Dominus, & dixit ad Moysen, Tolle cunctos Principes populi, & suspende eos contra Solem*. Hoc ea de caussa factum fuit, quoniam filij Israel cum mulieribus Moabitis fornicati fuerant; captiq. illarum pulchritudine, & amore, idolotita comederunt, Deosq. illarum coluerunt. Non grauabor, ea hic recensere, quæ narrat Iosephus de Antiquitatibus Iudaicis scribens, ad hunc locum attinentia. Consultus Balaam a Balaac, Rege Moabitarum, quomodo Iudæorum vires posset euitare, sic respondit. *Vos quandam victoriam ad breue tempus aduersus eos lucrari desideratis: quod impetrabitis si hæc, quæ moneo, feceritis. Filiarum vestrarum speciosas, præcipue virgines, quibus subdi, & deuinci castitas possit inspicientium propter pulchritudinis honestatem, circa eorum exercitum proxime destinate: & supplicantibus eorum iuuenibus vt earum amplexibus misceantur, præcipue, quatenus, dum eos viderint concupiscentia obligatos, deserant; rogantibusq. manere eas, non primitus annuant, quam eos patrias leges relinquere iubeant; simul & honorem Dei, qui eas posuit eis, & Madianitarum, atque Moabitarum, colere ritum, cogant. sic enim illis indignabitur Deus. Cum hæc ille dixisset, abscessit. Madianitæ vero, dum misissent filias suas sicut ille monuerat, Hebræorum iuuenes decepti sunt pulchritudine puellarum, & ad eorum colloquia venientes, rogabant, quatenus earum pulchritudine fruerentur; neque consuetudinis proximitate recederent. At illæ, libenter hæc verba audientes, consenserunt eis, obligantes eos amore suo. Quibus dum concupiscentia creuisset, eos illæ cœperunt deserere. Dumq. illos angustia de mulierum discessu crudeliter inuasisset, vberrimis fletibus exorabant, ne eos illæ desererent; sed futuras vxores, & Dominas omnium substantiarum suarum, manere poscebant. Quæ iurisiurandi Religione firmabant. Deumq. mediatorem promissione faciebant flentes, & vndique se metipsos misericordia dignos mulieribus ostendentes. Illæ vero, dum eos seruitute iam captos esse cognoscerent, & omni vinculo fidei consuetudinis obligatos; eis talia dicere cœperunt Nobis quidem, o fortissimi iuuenes, domus paternæ sunt, & bonorum magna possessio; parentum, ac domesticorũ fauor, atque dilectio; nihilq. eorum egentes, venimus ad vestrum alloquiũ. Neque quæstum speciosi corporis requirentes vestram nobilitatem audiuimus, sed viros bonos, & iustos existimantes; honorare vos xenijs, qui-*

Cap. 20.
Cap. 25.
Cap. 7
Cap. 23.
Cap. 2.
Cap. 19.

bus indigetiſ ad uenimus. Nunc vero, quando dicitis circa nos habere dilectionem, & noſtro contriſtari diſceſſu, neque nos veſtras preces abijcimus, ſed tantummodo fidem volumus fauoris veſtri percipere, per quã nos eredere digniſſimum iudicamus, vt veſtram conuerſationem diligentes, vxores eſſe poſſimus. Formidamus etenim, ne, dum fueretis ſatietate noſtræ conſuetudinis adimpleti, deinceps contumelijs affectas, nos ad parentes noſtros remittatis. Rogantibus autem illis, &, vt vellent, fidem datu ros ſe pollicentibus, & ob amorem in nullo contradicentibus, dixerunt illæ. Quomodo quidem hæc vobis placent, moribus autem, & vita vtimini omnibus aliena: ita, vt etiam cibos proprios habeatis, & pocula cum nullo communia. Neceſſe erit, volentibus vobis habitare nobiſcum, etiam & Deos colere noſtros. Neque erit indicium aliud circa nos veſtri fauoris, niſi eoſdem Deos, quos nos, adoretis: nulluſq. culpabit vos, ſi terræ, ad quam veniſtis, eius colatis & Numina: vt que, dum Dij ſunt omnibus cõmunes, veſter vero in nullo ſit talis. Dicebantq. eis, vt aut, quæ eſſent, omnium ea facerent, aut aliam quærerent terram, in qua poſſent legibus pro prijs conuerſari. Illi vero, earum amore deuincti, optima illas dicere iudicantes, & ſemet ipſos tradentes voluptatibus earum, Deoſq. plurimos iam putantes, & immolare eis lege prouinciæ proponentes, cibis etiam extraneis congaudebant, & omnes ad mulierum libidinem contra leges proprias inſurgebant, ita vt per omnem exercitum iuuenes agerent contra legem, & ſeditio priore multo peior incideret, cum omnium ſollemnitates iam propriæ deperirent. Nam, dum ſemel iuuenes mores extraneos attigiſſent, eos vberius appetebant, Sed &, ſi qui priorum virorum propter virtutes patrum nobiles erant, cum eius vitio ſubiacebant. Denique Samariæ Princeps tribus Simeon, dum haberet Chorami Madianitem mulierem Ducis cuiuſdam filiam, viri inter illos valde potentis, vxore iubente ante Moſaicas ſollemnitates, quod illam magis delectare effecit, nõ immolando lege patria, ſed alienigenæ nuptias eligendo. Hæc Ioſephus

Lyra n.

cuius doctrinã amplexus eſt Nicolaus de Lyra, qui, hoc Numerorũ caput exponens ait: *Sciendum, quod Balaam, ſciens filios Iſrael eſſe pronos ad luxuriam, dedit conſilium ipſi Balaac, vt mitteret puellas pulchras, nobiles, & ornatas, prope exercitum eorum, & quod iuuenes, venientes ad ſe, verbis allicerent, &, cum viderent eos inſlammatos ad actum carnis, non permitterent, ſe ab eis cognoſci, niſi prius comederent de Idolototis, & idola adorarent, quæ ſecum portauerant.* Sacra itaque aperta hiſtoria, manifeſtum eſt, locum hunc nihil ad negotium attinere: ſiquidem de Idolatria, & de connubijs eſt ſermo, non autem de vnione belligerendi gratia. Deuteronomij verborum ſenſus eſt. Non inibis fœdus cum illis, ideſt amicitias, quæ animum poſſint immutare in ijs, quæ ad Dei cultum attinent. Iubet interfeci omnes: & modus eſt loquendi, cum nulli parcendum eſſe indicamus. Verba præcedentia

cedentia,exponunt ſequentia *: Cũ vero introduxerit te Dominus Deus tuus in terram, quam poſſeſſurus ingrederis, & deleuerit gentes multas coram te,Hetheum,& Gergezeum,& Ammorrhæum,& Chananæum,& Pherezæum,& Heuæum,& Iebus eum ſeptem gentes multo maioris numeri, quam tu es, & robuſtiores te, tradideritq. eas Dominus Deus tibi, percuties eas vſque ad internecionem,non inibis cum eis fœdus,nec miſereberis earum,neque ſociabis cum eis connubia.* Iubet omnino interimi. fœdera prohibet, ideſt amicitias habentes virtutem ad immutandos ritus, & homines, ad Idolatriam impellentes. Iccirco ſtatim ſequitur: *Filiam tuam non dabis filio eius, nec filiam illius accipies pro filio tuo,quia ſeducet filium tuũ,ne ſequatur me, & vt magis ſeruiat Dijs alienis,iraſceturq. furor Domini,& delebit te cito. Quin potius hæc facies eis. Aras eorum ſubuertite,& confringite ſtatuas, lucoſq. ſuccidite, & ſculptilia comburite quia populus ſanctus es Domino Deo tuo.* Iubet Dominus gentes illas interfici, illiſq. non eſſe parcendum. inhibet ſocietates,& connubia, vna & eadem de cauſſa, ne, illarum peſſima ſtatuta ſequentes,Idola colerent Hebræi. Nec alio ſenſu accipienda ſunt verba in Ioſue. Prohibet ibi Dominus conubia, & arctiſſimas illas amicitias,quæ a cultu Dei animum poſſunt auocare,non autem fœdera bellica, ad noſtram augendam Religionem, & ad debellandos Crucis hoſtes. Lyranus id aperte voluit, dicens, in verbis,miſcere connubia. *quod erat eis prohibitum,vt habetur Deuter. 7. quia talia ſunt occaſiones recedendi a Deo.Treguas autem, vel aliqua pacta ad hoc non inducentia,non erat eis illicitum.* Hæc ille. Quæ confirmat verbis Gloſſæ 21. capitis eiuſdem libri,in verbo *Dedit*.Quæ autem ſecundo Iudicum capite leguntur, repetunt quæ ex Exodi 34.explicauimus, retro adducta. Ob hanc cauſſam,data opera, ſilentio illa præterire exiſtimaui,ne eadem repetẽdo, ſuperuacaneus eſſem.Illa etiam,quæ ſecundo loco ſunt allata, ex eodem libro, minime vrgent. Declinauit vir ille oppidũ gentis alienæ,quoniã ſe ipsũ eis credere non auſus eſt.Addatur,ex illo antecedente,quod cõſequens illud nulla ratione prouenit; oppoſitumq.conſequentis,vt logice dixerim ſtat cum ſuo antecedente. Paralipomenon quæ ſcripta ſunt, a Propheta prolata, reprehendente Ioſaphat, Regem Iudæ, qui Acab ſceleſtiſſimo Idolatræ auxilium præſtiterat, nihil obſunt nobis. Diſpar,valdeq. diſtans eſt a noſtra ſententia euentus ille. Nulli præbet auxilium Idolatræ, ſed vtitur Chriſtianus Princeps infidelibus, ad oppugnandos infideles. Addatur, ea a Propheta Ioſaphat dicta fuiſſe, quoniam contra Dei voluntatem id egerat. Adducebantur gemina Eſdræ teſtimonia, vnumq. Nehemiæ. Primum erat hoc. *Erubui enim petere a Rege auxilium, & equos, qui defenderent nos, ab inimico in via, qui diximus*

manus Dei nostri super nos. Parũ certe,ac nihil potius,locus iste facit nobis negotium. Non mutat factum. Esdra, nec fatetur erubescere simpliciter,quia Rex ei præstiterit auxilium. Sed. quoniam, vt verba contextus manifeste indicant,iam dixerat, manum Dei super eum esse,mox auxilio Regis illius vsus fuerat,velut eorum,quæ dixerat, oblitus. Verum, quid inde, obsecro? nec de auxilio bellico, nec de fœdere fit verbum. Nos vero de eo loquimur. Debuit Osaschus, rationem adducere propriam conclusioni. Aristoteles enim, dum primo Posteriorum de condicionibus præmissarum,deq. demonstratione loquitur, ait, illam constare ex proprijs; præmissasq. ex proprijs prædicatis, & subiecto constitui. Secunda ratio iam reiecta est. Inhibentur matrimonia fidelibus, cum mulieribus infidelibus contracta, quæ nec nos admittimus, de quibus ve nulla prorsus est lis, in præsentiarum, ac controuersia. Iubet Nehemias separari alienigenas a Iudæis ob Idolatriam,cui nimis propensa erat illa Hebræorum gens, obq. morum imitationem. His explicatis, ad testimonia Prophetarum, & primo Dauidis, explicanda accedamus. Adducebatur versiculus primi Psalmi Dauidis, primo loco. Nimirum: *Beatus vir, qui non abijt in consilio impiorum, et in via peccatorum non stetit, et in Cathedra pestilentiæ non sedit.* Vt verum fatear, gratis adducuntur hæc testimonia Dauidis. tantum enim absunt a materia proposita, vt nihil commune habeant cum illa. In primo hoc Psalmo, Dauid beatitudines describit viri beati. Iuxta Hebræum, quod Latine dicitur Beatus vir, legitur Beatitudines viri, qui non ambulauit in consilio impiorum. dictio illa *Beatitudines* caret numero singulari apud Hebræos, quemadmodum apud nos. Nuptiæ, Nundinæ, Arma, ac huiusmodi, Hinc sequitur, quod intelligi potest, pro singulari illud plurale; & sensus erit, quod ille Beatus in hac vita in spe, re erit Beatus in paradiso. Huius Beati viri describitur felicitas. Beatum autem facit illum virum, qui neque cum impijs viam habet communem, neque firmum consilium peccatorum amplectitur,& qui fugit stabilem morborum corruptionem,vt Theodoretus interpretatur. Impios appellat, qui affectu, vel opere Patri Cælesti, & patriæ illi diuinæ aduersantur. Etenim, cum pietas sit illa virtus, quæ patri, & Patriæ officia exhibet, cultum, honoremque: ita impietas, pietati opposita, vnum, & alterum perimit. Quod si animi affectu, vel opere, peccato nimirum, id efficitur, sane impij homines huiusmodi appellari possunt. Quos vero dicit peccatores Dauid, illos accipe, qui declinant a rectitudine legis, siue Diuinæ siue Naturalis, siue Scriptæ, Peccatum namque, communi significatione acceptum, consistit in declinatione a rectitudine.

Theodore.

dine. Beatus igitur erit ille, qui, licet venerit in via peccatorum nascendo, at non ſtetit, quoniam illecebræ eum non tenuerunt ſæculi, vt inquit Pater Auguſtinus in eodem loco. Noluit Regnum terrenum cum ſuperbia. Vel, vt Beatus Hieronymus ait, (quem ſenſum necnon accepit idem Pater Auguſtinus) in pernicioſa doctrina, qui non abijt recedens a Deo. Stetit, cum peccato eſt delectatus. Sedit cum ſua ſuperbia confirmatus redire non potuit, niſi per eum liberatus, qui neque *abijt in conſilio impiorum, nec in via peccatorum ſtetit, nec in cathedra peſtilentiæ ſedit*. Quorſum hæc. Ea de cauſſa hæc ſunt allata, vt omnibus fiat conſpicuum, Pſalmi verba, verborumq. intelligentiam, conuenire non poſſe materiæ propoſitæ. Nec enim de fœdere percuſſo, nec de huiuſmodi conſilio, verba ſunt intelliganda. Omitto, de Domino IESV CHRISTO verba accipienda eſſe, vt Beatis Theodoreto, & Auguſtino placet. Secundus verſiculus ſecundi Pſalmi, de Domino IESV Saluatore noſtro dictus eſt. contra quem Iudææ Rectores, Herodes, Pilatus, prius inimici, & eo tempore amici facti ſunt; Anna, Caiphas, Gentiles, & Iudæi, in eius necem conſpirarunt. Vtitur, more Prophetarum, præterito pro futuro. Prophetiæ certitudo, apud quam ita ſunt certa futura, ac ſi eſſent præterita, hoc ſibi iure proprio vindicat: & ait: *Quare, &c. aſtiterunt Reges Terræ, & Principes conuenerunt in vnum*. Quærit cauſſam, non quaſi ignorans, ſed ob oculos ponens populis illorum erratum. Nulla hic mentio, nullus ve ſenſus fœderis legitur. Damnatur illa conſpiratio contra IESVM Redemptorem noſtrum: Hæc fuit Apoſtolorum interpretatio. ita Sanctus Lucas in Apoſtolorum Actis, hoc ſcripſit. Apoſtoli vnanimiter leuauerunt vocem ad Dominum, & dixerunt: *Domine, qui feciſti Cælum, & terram, mare, et omnia, quæ in eis ſunt. Qui Spiritu ſancto per os Patris noſtri Dauid, pueri tui, dixiſti: Quare fremuerunt Gentes, et populi meditati ſunt inania? Aſtiterunt Reges terræ, et Principes conuenerunt in vnum, aduerſus Dominum, et aduerſus Chriſtum eius. conuenerunt enim vere in ciuitate iſta aduerſus ſanctum puerum tuum IESVM, quem vnxiſti*. Verba Pſalmi vigeſimi quinti attinent ad bellum Banaa, & Rechab, Principum Latronum, vt adnotauit Illuſtriſſimus, & Reuerendiſſimus Caietanus. Hi occiderunt Isboſeth, & caput eius Dauidi in Hebron attulerunt. Et erit ſenſus: Odio habui congregationem Banaa, & Rechab, principum huiuſce congregationis: & cum eiſdem impijs non ſedebo, ideſt non regnabo, non adnumerabo inter regni mei maiores. Quod demum factis omnibus apertum fecit. Non tantum enim ſeſſionis gratia eos indignos

S. Aug.
S. Hieru.
Cap. 4.
2. Reg. 4.

gnos

gnos iudicauit, verum eos occidi mandauit. Silentio prætereundam esse non censeo Beati Theodoreti interpretationem. Sic autem ait: *Tuum cultum curaui, vt, cum apud impios iniquosq. homines eßē, illorū conuenticula, noxiasq. consuetudines effugi. Significat autē per hæc apud alienigenas vsum, cum quibus ob fugā simul habitare coactus, neq. impietatis neq. iniquitatis, cū ipsis voluit esse particeps.* Hæc vir beatus. Quæ, vt vnusquisque videre potest, dicta a nobis retro stabiliunt, reddūtq. solidiora. Nec enim concedendum est fœdus, ac vnio, vt mores illorum imitemur, qui a fide nostra sunt alieni. Minime omnium. Absit hoc. sed dumtaxat, vt auxilio illorum vtamur, ad inimicos Dei profligandos. Alia aspiciamus loca. Erant verba Psalmi trigesimi secundi: *Dominus dissipat consilia gentium*. Iuxta Hebræum: *Dominus rupit consilium gentium, irritas fecit cogitationes populorum.* Sic adnotaui, quoniam, quæ priscis temporibus beneficia collata fuerint Hebræis, meminit latenter Dei Propheta, ne dum quæ post IESV Saluatoris mortem, electis. Geminā patiuntur interpretationem, duplicemq. habent verba illa explicationem. nam non modo Assyriorum, & Sennacherib, & Rapsacis, consilia dissipauit, & proprij cōsilij potentiam, & veritatem ostendit; verum etiam Gentium impetus per orbem, contra Apostolos dissoluit, & propriæ potentiæ robur notum fecit. Quandoquidem hoc vaticinantis sermo latenter innuit, inquiens: *Cogitationes cordis eius in generationem, & generationem.* Duarum ætatum memoria docet, & ea, quæ nunc acciderūt, & illa, quæ post hæc futura erant. Beatus quoque Augustinus in secunda concione, in eundem Psalmum, sic locum est interpretatus. *Quando dixerunt, Tollamus eos de terra, & non erit nomen Christianum, si hoc fecerimus, sic occidantur, sic torqueantur talia, & talia, illis infligantur. dicta sunt hæc, & inter hæc creuit Ecclesia.* Reprobat consilia populorum, reprobat consilia Principum. hæc sunt consilia, de quibus ibi est sermo. Aegyptiorum, qui seruituti populum Dei subijcere, subiectosq. detinere conati sunt. Amalechitarum, Amorrhæorū, Chananæorum, Syriorum, Moabitarum, Ammonitarum &c. qui vires proprias exercuerunt, vt seruitute, & subiectione opprimerēt Dei optimi populum, consilia dissipauit. De ijs locutus est Propheta. Hæc autem quantum ab argumento Osaschi absint longe, vnusquisq. potest iudicare. Testimoniū relatum fuit ex Psalmo quadragesimo tertio, quod aliquid auxilij præstare videtur Cacherani doctrinæ. At re uera nihil prodest. Verba Psalmi hæc sunt: *Si obliti sumus nomen Dei nostri, si expandimus manus nostras ad Deum alienum.* De Idolatra est sermo, & de refugio ad Idola. Sensus est: Si neglexi-mus Deum nostrum, & si supplices manus ad Deum alienum, ad Idola exten-

la extendimus eorum, auxilium implorando. Quam virtutem præ ſetulerunt Machabæi, & ſocij Matthatiæ, & ſeptem iuuenes cum matre, & Eleazaro ſacerdote. Neque enim illecebris ſe demulciri paſſi ſunt, neque ſupplicijs ſuccubuerunt: ſed verum Dei cultum in-tactum conſeruarunt, & Idolorum cultum reſpuerunt. Quæ autem ſequebantur, verba Pſalmi quinti ſupra centeſimum, *Et commiſti ſunt inter Gentes, & didicerunt opera eorum, & ſeruierunt ſculptilibus eorum* referunt ea, quæ impie facta fueruut a populo. Hebræo, cum toties in Idolatriam lapſus eſt, crimen execrandum. Hæc eſt miſtio, quæ ibi damnatur, non autem fœdus, quod retro explicauimus. Prouerbium Salomonis, quod adductum fuit, nobis indicat, ſpem noſtram in Deo, non in hominibus fore collocandam. Sic loquitur interpres, Gloſſa, in verbo illo. vnde Hieremias: *Maledictus qui po nit ſpem ſuam in homine, & ponit carnem ſuam brachium ſuum.* Qui recte denti putrido, & pedi lapſo comparatur. quia vnicum hominis bonum, ideſt adhærere Deo, & ponere in Deo ſpem ſuam neſcit iſte, nec vitæ percipere cibum, nec ad manſionem poteſt deſideratæ ſalutis pertingere, & amittit pallium in die frigoris: quia, etſi in ſerenitate vitæ habitu Religionis videatur indutus, in die iudicij patebit nudus. Salomon itaque lectorem præmonet, ſpem noſtram collocandam eſſe in Deo. Poſſumus quinetiam dicere, moneri nos illo prouerbio, (& reſponſio in primam redibit) fallacem eſſe ſpem, quæ in homine ponitur. Sæpe enim, vbi maior eſt neceſſitas, decipimur, & promiſſa nos miſerrime fallunt. Verbum vero *Infideli* non tantum Gentilem, verum & eum qui promiſſis non ſtat, accipere debemus. Venio ad Eſaiam. Capite ſecundo illius Prophetiæ duo leguntur a Sancto Propheta vaticinio expoſita Culpa Hebræorum, ob quam pœnas dederunt a Domino correpti, fuit Idolatria. Crimen illud, vt Gloſſa interlinearis ibidem, Lyranus, ac doctores interpretantur, immo & verba ipſe manifeſte hoc volunt, innuunt quæ Iudicum tempore, ac Regum a populo Hebræo geſta fuerunt, idolis ſeruiente. Hoc eodem ſenſu accipienda ſunt, quæ ex capite octauo eiuſdem Prophetiæ ſunt adducta. Aquis Syloe regimen Iuda, & Dei cultus in quiete, & manſuetudine eſt intelligendus. Quibus relictis, populus ille ad Regem Syriæ, & filium Romeliæ confugit, magis confidens illorum auxilio, quam diuino. Hoc reprehendit paſſim Dominus. Cum enim omnia inferiora agentia, ſint Dei manus inſtrumenta, atque inſtrumenta, eatenus agant, quatenus a primo agente excitantur, atque mouentur. Deo fit iniuria, dum magis auxilio humano credimus atque confidimus, quam Diuino. Ordo eſt peruerſus. Primum fit nouiſſimum, & poſtremum primum. Sic capite 30. & 31. idem inculcat. Præui-

dit

dit vir Dei, quæ futura erant tempore Sedechiæ Regis. ipse namque floruit diebus Regni Manasses, in principioq. illius Regni, prophetauit quod perdurauit quinquaginta quinque annis. Ab eo autem tempore, vsque ad Sedechiæ tempora, fluxerunt anni centum ac decem, & tempore Oseæ, quorum primus præfuit Iudæ, secundus autem Israeli. Sedechias, vt trigesimo septimo capite Hieremiæ legitur, defecit a Rege Nabucdonosore, contra consilium Hieremiæ, magis fisus, quam par esset, auxilio Regis Aegyptiorum, a quo deceptus fuit, tempore opportuno auxilium ei denegando. Minatur Propheta, & obiurgat populum magis credentem auxilio Pharaonis, quam Diuino. Id est, de quo conqueritur Propheta nomine Domini: Regem illum magis fretum fuisse Aegyptiorum auxilio, quam Diuino. Capite vero quod sequitur, reprehendit Oseæ Regem Israel, eodem peccantem crimine. Verba sunt conspicua hoc attestantia: *Veh inquit Propheta, qui descendunt in Aegyptum auxilium in equis sperantes, & habentes fiduciam super quadrigis quia multa sunt, & super equitibus, quia prævalidi nimis; & non sunt confisi super sanctum Israel, & Dominum non requisiuerunt. Aegyptus homo, & non Deus, equi eorum caro, & non spiritus. & Dominus inclinabit manum suam, & corruet auxiliator, & cadet cui præstatur auxilium.* Irascitur Dominus Israelitico Regi, & populo eius, quia, eo relicto, a quo omne auxilium prouenit, nimis crediderint Aegyptiorum Regi. At latum est discrimen inter hæc, & fœdus, auxilium ve, quod diximus nos Principi non esse indecens Christiano. Spes tunc non collocatur in homine, sed in Deo: qui vtitur inimicis ad profligandos eiusdem inimicos. Non relinquitur Deus. Ad illum tamquam Dominum omnium confugit Princeps, eiusq. humiliter postulat auxilium. Addebat Osaschus, quæ capite quinquagesimo leguntur eiusdem Prophetiæ: Nimirum *Parauit Dominus brachium sanctum suum etc.* Quæ cur sint adiecta superioribus, iudicium aliorum erit. Loquitur ibi Propheta de Saluatore nostro IESV monens Hebræos, vt ab idolorum cultu absint, illumq. execrentur: & vt sacerdotes, vasa Domini ferentes, sint mundi. Hæc autem, quam, obsecro, affinitatem habent, cum proposita materia? Nullam certe. Nihilominus doctissimus iste iure consultus, pro roboranda eius opinione, hæc adduxit Prophetiæ verba. Vltimus locus huius Prophetiæ reprehendit Iudæam, quam similem adulteræ impudicissimæ facit, in eodem strato maritum, & adulterum recipientis. Tempore Regni Manassæ, quando idola in templo Domini nefarie, & scelestissime posita fuerũt, id euenisse dicendum est: vt Paralipomenon liber monet legentem. Fœdus pepigit tunc Iudæa cum Idolis, genteq. Idolorum cultrice, in falsũ Dei honore, in cultu Dæmonum,

2 *Cap.* 33.

& non

& non Dei. Id eſt, quod ibi Eſaias loquitur. Atqui, vti aliena ſunt a re propoſita hæc relata teſtimonia, ita etiam ex Hieremia, Ezechiele, alijsq. Prophetis excerpta, nullo ei ſunt adiumento ad propoſitam theſim confirmandam. Omnia vel ad Idolorum cultum execrandum attinent, vel ad collocandam in Deo ſpem noſtram faciunt. Singula ſummatim perpendamus. Primus Hieremiæ locus erat iſte: *Duo mala fecit populus meus: Me dereliquerunt, fontem aquæ viuæ, et foderunt ſibi ciſternas diſſipatas, quæ non valent continere aquas.* Per aquas, ciſternarum intelligens Aegyptios, & Aſſyrios, ad quos confugerant, (ſubtexit Oſaſchus) at fruſtra. Senſus namque verborum eſt: Me dereliquerunt Deum verum, & viuum, fontem aquæ viuæ (ita appellat ſe ipſum Dominus, cum ſit vita per eſſentiam, dans omnibus vitam & inſpirationem, participatione ac communicatione ſui) *& foderunt ſibi ciſternas diſſipatas, quæ continere non valent aquas.* id eſt, quemadmodum fodientes ciſternas labore vtuntur, ita populus iſte, laboribus non parcens, Idolatriæ ſe dedit, Deos mortuos colendo. Sic interpretantur tum Gloſſa ordinaria, tum Lyranus, tum etiam Patres vbique. Nec certe accommodatior, atque opportunior verborum illorum poteſt eſſe ſenſus. Hoc idem repetit Dei Vates in capite ſequenti, dicens: *Vulgo dicitur* (ſic parœmia incipit Propheta, partem illam exornando.) *ſi dimiſerit vir vxorem ſuam, & recedens ab eo, duxerit virum alterum, numquid reuertetur ad eam vltra? numquid non polluta, & contaminata erit mulier illa. Tu autem fornicata es cum amatoribus multis, tamen reuertere ad me, dicit Dominus.* Similitudine miſericordiam propriam oſtendit Deus dicens; *Si vir dimittat vxorem ſuam, quæ, ab illo recedens, alterum ducat virum, reuertetur forte ad eum, quem dereliquit?* Minime id eueniet. Ratio eſt, quoniam, nouo viro polluta, & inhonore affecta, illum non recipiet. At tu, popule meus, idolorum cultu fornicatus es, attamen reuertere, quoniam ego recipiam te. Cum item inquit, *Iuxta viam Gentium nolite diſcere.* id eſt, Idolatriam. Cum dicitur, *Inuenta eſt coniuratio in viris Iudæis, & habitatoribus Hieruſalem, & abierunt poſt Deos alienos, vt ſeruirent eis,* verba nulla prorſus egent interpretatione: ſiquidem de Idolorum ſunt cultu. Quare hæc omnia, vt dictum eſt ſupra ad Idolatriam attinent, non autem ad fœdera, quæ belli gratia percutiunt Principes. Quæ citantur ex capite trigeſimo ſexto eiuſdem Prophetæ, tantum abeſt, vt noſtræ opponantur ſententiæ, vt potius illi faueant, eiq. ſint adiumento. Sunt verba Prophetæ, Sedechiam reprehendentis, Iudæ Regem. Is enim, cum Conſtitutus eſſet Rex, pro Iechonia, a Nabudonoſore, Chaldæorum Rege, Regni Iudæ; vti dignitatem Regiam, ita & nomen accepit. Cum enim antea Matha-

thias vocaretur Sedechias, quod Iustitia Dei appellatur, ab illo Rege Chaldæorum, & Rex constitutus, & appellatus hoc nomine fuit. Regnum accipiens, iurauit Aegyptijs numquam adhæsurum, tributaq. Regi Chaldæorum se redditurum esse. Labentibus annis factum mutando, beneficiorum acceptorum immemor, iureiurando, & Hieremiæ monitis neglectis, a Rege Nabucdonosor defecit, confugiens ad Pharaonem, a quo auxilium sperabat. Spopondit Pharao, sed promissis non stetit. Chaldæorum Rex, cognita Sedechiæ inconstantia, ac temeritate, mittens exercitum, a quo & ipse, & populus eius esset debellandus, & ciuitas capienda; infelix Sedechias, Regis Aegypti auxilio destitutus, a Ducibus Nabucdonosor in campis Hierichontinis captus est, & socij eius huc & illuc dispersi, fracti, & dispalati misetrime victi sunt: vt Regum, & Paralipomenon nos docet scriptura. Ob violatam fidem, & iusiurandum neglectum; ob spreta Prophetæ Dei monita, Sedechias punitus est a Deo. Ob hæc Rex Nabucdonosor de illo supplicium acerbum sumpsit. Quem locū pertractans Pater Hieronymus, inquit: Inimico fidem esse seruandam. Nec enim est considerandum cui, sed per quem iuraueris. multo enim fidelior inuentus est ille, qui propter nomen Dei tibi credidit; & deceptus est; quam tu, qui per occasionem Diuinæ maiestatis hosti tuo, immo iam amico insidias molitus es. Caussa patet, propter quam Sedechias a Deo percussus est & Propheta Hieremias reprehendat eundem, & Ezechiel capite decimo septimo iratum Dominum huic Regi Iudæ dixerit, quia fides non erat seruata, iusiurandumq. violatum. Sic legimus in Ezechiele, rem hanc prophetante. *Dic ad domum exasperantem. Nescitis, quid ista significent* (prius ænigma proposuerat Aquilæ magnæ venientis ad libanum, & Cedri medullam auferentis, transferentisq. illam in terram Chanaan, & quæ sequuntur) *Dic. Ecce venit Rex Babylonis in Hierusalem, & assumet Regem, & Principes eius, & adducet eos ad semetipsum in Babylonem; & tollet de semine Regni, ferietq cum eo fœdus, & accipiet ab eo iusiurandum. Sed & fortes terræ tollet, vt sit Regnum humile, & non eleuetur, sed custodiat pactum eius, & seruet illud. Qui recedens ab eo, misit nuntios ad Aegyptum, vt daret sibi equos, & populum multum. Numquid prosperabitur, vel consequetur salutem, qui fecit hæc? Et, qui dissoluit pactum, numquid effugiet? Viuo ego, dicit Dominus Deus, quoniam in loco, qui constituit eum Regem, cuius fecit irritum iuramentum, et soluit pactum, quod habebat cum eo, in medio Babylonis morietur.* Hæc Ezechiel. percutitur igitur a Deo Sedechias, non quod auxilium acceperit ab Aegyptijs, sed quod fidem prodiderit, iusiurandum violarit, & pactum dissoluerit. Frustra itaque adducitur hæc Hieremiæ sententia. Incassum referuntur Ezechielis verba, immo, vt re-

tro dictum est, magis fauent dictis nostrisquam aduersentur. Affligitur Rex, non seruans fidem, Rex populi circumcisionis, Regi Chaldæo. Nouissima, quæ ex Threnis sunt citata, & ipsa quoque propria laborant imbecillitate. Richardus Pampolitanus ita verba illa exponit: *Cū adhuc subsisteremus terrenis negotijs occupati, defecerunt oculi nostri, ad auxilium nostrum vanum. cum respiceremus attenti ad gētem, quæ nos saluare non poterat, id est morte, vel tentatione præuenti, inuenimus nos deceptos in diuitijs, vel potentia, quæ nec alios saluare possunt.* Verum ad litteræ sensa prope magis accedamus. Conqueritur Propheta, vanamque Iudæorum spem lamentatur, in Aegyptijs collocatam, vt diximus. Sperauerunt, auxilio Aegyptiorum liberari, at spes illos fefellit. Siquidem territi Aegyptij, cum adhuc essent in itinere, vt præsto essent Iudæis, timore Chaldæorum, reuersi sunt ad patrias domus. Quid vero roboris habere possit ratio, his, quæ hactenus dicta sunt, conspicuum esse potest. Prima Ezechielis sententia relicta, de qua abunde diximus, secundam accipiamus. Idem Propheta increpat Samariam, & Hierusalem, quod tamquam mulieres meretrices ad Aegyptios confugerint, & cum eis fornicatæ fuerint, & ea propter ab illis recesserit Dominus. Prophetia loquitur de Idolatria, vt omnes sentiunt, de qua nulla hic est discrepatio. Alius locus ex capite trigesimosexto, nullam habet efficaciam ad firmandam Osaschi sententiam. Propheta in eo capite vaticinatur, & pollicetur consolationem populo Israelitico, ei promittendo libertatem a seruitute dura, qua premebatur a populo alienigena. Duas autem docet caussas: quarum secunda hæc erat, vt aufferretur balsphemia contra Diuinum nomen. etenim, cum ex Iudaico populo quidam erant viri vitæ deprauatæ, ac moribus inhonestis contēptibiles; e contra, quidam, probatis vitæ institutis commendabiles: priores præbebant ansam Gentilibus nomen Domini blasphemandi, dicendo: Hic est populus Dei, derisorie. Mirabantur, homines profitentes Religionem, veriq. Dei cultum, vitam bestiarum viuere, moribusq. deprauatis in humana specie monstra esse. Probos viros intuentes, mirabantur, quo modo Deus propriæ non consuluisset saluti plebis. Hac de caussa pollicetur sanctus Vates salutem, liberam a captiuitate vitam. De ijs loquitur prophetia. & iccirco legātur illa verba: *Et ingressi sunt ad gentes, ad quas introierunt, & polluerunt nomen sanctum meum, cum diceretur de eis, Populus Domini iste est, & de terra eius egressi sunt, & peperci nomini sancto meo, quod polluerat domus Israel, in gentibus, ad quas ingressi sunt. Iccirco dices domui Israel. Hæc dicit Dominus Deus. Non propter vos ego faciam domus Israel, sed propter nomen sanctum meum, quod polluistis in gentibus ad quas intrastis.* Hic est verborum, quæ diximus, sensus, optime

conueniens litteræ. quod si Osaschus illam adduxit pro sui tutela, quam parum profecerit, alij iudicent. Nouissime huius Prophetæ vsus est verbis illis, *Sufficiant vobis scelera vestra domus Israel, eo quod inducitis filios alienos incircumcisos carne, in sanctuario meo*. &c. Verba hæc nil habent commune cum argumento nostro. Inquit Propheta, Domum Israel a peccatis recedere debere, homines illos reprehendens, qui eo temeritatis venerant, præcipue autem Sacerdotes, assentiendo quod non tantum Idola in Hierusalem, verum in atrijs templi permittebant, & Sacerdotes Gentilium admittebant ad offerenda eis sacificia. Quæ quomodo materiæ propositæ vlla ratione possint congruere non est, quod persuadeam. Veniamus modo, his absolutis, ad oracula Oseæ, Amos, & Nahum. Primum Oseæ testimonium illud erat: *Nolite ingredi in Galgala, & ne ascendatis in Bethauen, vel in domum* ὢμ, vt Septuaginta ponunt: quos secutus est Beatus Theodoretus, Inhibet Dominus his verbis, idolorum cultum, vt Glossa interlinearis, ordinaria, Lyranus, Haymo, Theodoretus, ac omnes exponunt. Galgala locus est, in quo Saul a Samuele vnctione sancta Rex est constitutus. Locus etiam alia de caussa memoria dignus. ibi filij Israel, Iordane traiecto, venientes de deserto, primum castrametati sunt. ibi quinetiam, secunda circumcisione accepta, purgantur, ex quo tempore aduersæ Religionis in loco celebri error inoleuit. ibi igitur cum Idola purgassent, nunc dicens Dominus ore Prophetæ, *Nolite ingredi in Galgala*, cultum Idolorum populo prohibet Israelitico. Bethauen, quæ & Bethel, prius dicta, nomen immutauit: nec sine ratione. Bethel, sonat domum Domini. fuit prius domus Domini. cum nulla idolorum fœditate erat maculatus. At, vbi Ierobo am aureos vitulos adorandos posuit ibidem, Bethauen, idest domus Idoli, & domus inutilis est appellata illa ciuitas, seu locus ille. Secundum Septuaginta pro Bethauen domus τὸ ὢμ legitur. Quæ verba exponens Theodoretus, obseruat docte, & scienter, quod vox illa, τὸ ὢμ non significat Sempiternum, vt apud Græcos frequenter solet vsurpari, quod docuerunt Hebraicæ linguæ periti, a quo idiomate vocabulum acceptum fuit: ideo Aquila, & Theodotio, Domum inutilem interpretati sunt. Symmachus vero domum iniquitatis. Inhibet igitur, ne in Galgala ingrediantur, ne scilicet idolis exhibeant honorem, memores, a Iosue in eo loco non tantum cultro lapideo incircuncisos populi fuisse circumcisos, verum duodecim lapides positos fuisse quos ex alueo Iordani accipiendos iusserat Dominus, in beneficij monumentum, constrctum altare fuisse, vt posteritas nosceret Dei optimi benignitatem, qui siccato alueo, eos flumen fecit transire, ne ve in Bethauen ascenderent, idest, ne ad Idola, quæ auctore Ieroboam erecta

Theodor.

Theodor.

Symmach.
Theodot.
Aquila.

fuerant

fuerant, declinarent. Ex quinto capite gemina verborum textura fuit adducta: quarum prima hæc erat: *In Domino præuaricati sunt qui filios alienos genuerunt*. Alia vero: *Abijt Ephraim ad Assur, & misit ad Regem vltorem*. Et quæ sequuntur. Vna, & altera, nullam propositæ conclusionis faciunt probationem. Primorum verborum sensus est: Quod Dominum reliquerunt, & filios ex mulieribus externis, quas contra Domini præceptum acceperant, susceperunt. Sic Theodoretus verba exponit. Haymo autem ait, Præuaricati sunt tunc, quando pro Deo idola sunt venerati. Filios alienos genuerunt, hoc est iuncti idolis, non Deo, sed Dæmonibus, filios genuerunt. Alieni quippe filij accipiuntur, qui in idolorum errore sũt generati. Cui primæ, secundam adiecit expositionem. Alienos illos dici filios, quos per ignem ductos, parentes dæmonibus consecrarunt. Vtramque expositionem continet Glossa interlinearis: quæ hæc habet: *In errore Idolorum, vel quos per ignem ducentes idolis consecrauerunt*. Verborum sententia secundo loco citata superius explicata fuit, cum diximus, populi Iudaici & Israelitici Reges errasse, dum magis freti sunt auxilio Aegyptiorum, & Assyriorum, quam Dei optimi præsidio; Magis ve credidisset gentilibus Principibus se ipsos, quam Deo Opimo & Maximo. De hoc Osee hic conqueritur, vaticinando, vanam fuisse illorum spem. Ideo dicit: *Ephraim abijt ad Assyrios*, (idest Regnum decem tribuum, eo quod Ierobeam fuerit ex illa tribu Rex primus) *& misit ad Regem vltorem*. Quem locum interpretando Thedoretus, habet hæc verba: *Nam, cum Syri ei bellum intulissent, Phoa, regem Assyriorum, in suum subsidium accersiuit. Cum rursus Assyrij bellum contra vos suscipient, de auxilio petendo legatos mittetis ad Iarib, Regem Aegypti, vnde tamen non mittetur vobis subsidium, vt liberari possitis, sed dolorum aceruo cumulabimini. Quod autem Iarib esset Rex Aegyptiorum, ex his, quæ sequuntur, facile cognoscitur. Et erat Ephraim quasi columba insipiens, non habens cor; Aegyptum inuocabit, & in Assyrios abierunt. Nam cum a me peti oporteret auxilium, quod satis est ad eum defendendum, & est ei vicinum proximum, huc illuc circum Reges externos non cessat concursare, & tamen auxilia, quæ petit, nulli erunt ei adiumento*. Hæc ille. Conqueritur itaque Dominus de populo illo, quod magis in Gentilium auxilio, quam in Diuino, spem suam collocasset. Hoc etiam ab Haymone accipimus. Inquit eo loci Doctor iste: *Ephraim, cognoscens suam infirmitatem & Iudas vinculum suum, hoc est cognoscens sibi ideo imminere captiuitatem, quia sociatus erat decem tribubus, in peccato; misit ad Assur, quia non a Deo, qui & peccatum, & captiuitatẽ soluere poterat, sed a Rege Assyriorũ quæsiuit auxiliũ. Legimus in libro Regũ, quod sub Rege Manahen, qui decem tribubus præfuit, Israel Assy-*

rijs

rijs dona transmisisset, vt eum à Damascenis hostibus liberaret. Iudas quoque sub Rege Achaz misit munera Teglatphalassar, vt liberaret eum de oppressione Phaceæ, Regis Damasci. Hæc Haymo scripsit. Parum igitur ad rem faciunt, nihilq. prosunt rei firmandæ alia adducta loca, quoniam eundem sensum habent, quem verba ex capite octauo eiusdem Prophetiæ relata: ideoq. eadem responsione erunt reijcienda. Quod vltimo loco huius Prophetæ citatum est, nil aliud sibi vult, nisi quod male fecerit Rex ille, qui, cum pacem inijsset cum Assur, Assyriorum Rege, fœdusq. cum illo fecisset, conuentione se obligando, mox ad Aegypti Regem nuntios, ac munera misit, vt a tributo liberaretur, reddereturq. immunis. Quæ res cum a nobis retro fuerit exposita, nunc data opera, silentio prætereunda est, ceteraq. inspipicienda. Amos Oraculũ adductum ad Idolatriam attinet: *Noli te quærere Bethel, & in Galgala nolite intrare, & in Bersabee non transibitis.* De Bethel, & Galgala, quæ modo sunt dicta, sufficere possũt. Quod attinet ad Bersabee, prohibet transitum in eum locum, quoniam errabat tribus Iuda, & idola adorare consueuerat. Verborum ergo sensus erit. Nolite sequi idola, illisq. cultũ exhibere: Illorũ veneratione relicta, meam quærite prouidentiam. Meminit autẽ Bersabee, hoc est puteum iuramenti. Non obscura enim erat infamia, non solum ex illo puteo pietatem Patriarchæ Abrami non recordari, sed etiam apud eum impietatem committere. Verba Nahum, quibus vtebatur ad probandam conclusionem hanc, eum non patiuntur sensum, quem ipse attribuit eis. Ait Osaschus: Nahum reprehendere Niniuitas, propter fornicationem eorum, subsannans eos, quod Africa, & Libyes fuerint auxilium illorum. Qui sensus cõtextui est importunus. Propheta non reprehendit Niniuitas, sed vaticinatur ciuitatis illius interitum, & caussas huius etiam edocet. non irridet Niniuem, quod auxilio Africæ fuerit vsa: sed comparat Niniuem cum Alexandria, quæ tali auxilio vsa erat, nihilominus destructa fuerat: arguens a maiori ad minus, vt Dialectici inquiunt negatiue. Primo, vaticinatur Niniuæ Ciuitatis ruinam, dicens: *Vae ciuitas sanguinum, vniuersa mendaci dilaceratione plena. Non recedet a te rapina. Vox flagelli,* (hic prædicit ruinam) *& vox impetus rotæ, & equi frementis, & quadrigæ feruentis, & equitis ascendentis, et micantis gladij, et fulgurantis hastæ, et multitudinis interfectæ, et grauis ruinæ, nec est finis cadauerum. Et corruent in corporibus suis propter multitudinem fornicationum meretricis speciosæ, et gratæ, et habentis maleficia,* (vaticinatus ruinam, nunc caussas explicat) *quæ vendidit gentes in fornicationibus suis, et familias in maleficijs suis. Ecce ego, &c.* Plenam peccatorum, & iniquitatum, ait esse hanc ciuitatẽ. Quæ cum & ipsa esset Idolatra, alias gentes sibi subiectas, vt idolis seruirent, efficiebat.

bat. Minatur ruinam, dicens, Ab illa non recessuram esse rapinam. Nimirum, Chaldæos non esse inde discessuros, nisi omnia eius bona rapuissent. Narrat mala imminentia, curruum strepitum, equorum hinnitum, & equitum clamorem. perterrefacit armorum narratione, arma, & gladios fulgere dicens. Multitudinem interfectorum etiam prædicit, & gentium auxiliarium cædem. Comparat vero eam cum Alexandria, dicens: *Numquid melior es Alexandria populorum*, & c. Alexandria, vrbs Ægypti, celebris situ, super Nilum, & mare sedens, hinc inde fluminibus ambitur, inquit Propheta. Siquidem ex vna parte Nilo, ex altera Lacu Maræotico, & ex altera mari cingitur. Ammon olim dicta fuit, quod Ammoni Dæmoni fuerit dedicata, vt Theodoreto placuit. Illustris priscis illis temporibus extitit oraculis, adeo, vt ex Græcia eo abirent homines ad consulenda illa, petendaq. responsa. Alexandrum, ferunt rerum illius scriptores primum eo iuisse, responsaq. accepisse. a Nabucdonosor deuastatas ab Alexandro, vbi Aegyptum ingressus est, reædificata, Ammonis nomine relicto, Alexandria, ob restauratoris memoriam, fuit appellata. Propheta cum hac ciuitate Niniuem comparat, dicens: *Numquid melior es tu Alexandria?* Cui licet Africa, & Libyes fuerint auxilio, nihilominus diruta fuit, nihilq. ei talia profuerunt auxilia. Quare nec recte citatur Propheta: nec ad eius roborandam sententiam prodest aliquid. Ex libro autem Machabæorum relatum testimoniũ nobis minime aduersatur. Docent verba illa, impie egisse Hebræorum nonnullos, qui, patrijs sanctis legibus relictis, Gentilium instituta secuti erant, cultuiq. Idolorum se dederunt. His ita expositis, testimonia ex Nouo adducta, Testamento, & rationes, quę supersunt, perpendamus.

Noui Testamenti locorum, & Rationum examen.

Caput XXI.

IN duos, ordines Osaschus argumenta, quibus est vsus, ad propriam roborandam opinionem, distinxit: in testimonia quædam, & rationes. Atqui, quoniam duplex est Testamentum, ita auctoritates (vt dicunt) relatæ, fuerunt in duplici differentia; quædam ex Veteri, quędam ex Nouo Testamento excerptæ. Hactenus primas perpendimus: nunc trutina rationis secundæ sunt examinandæ. Prima

erat

erat ex Sancti Matthæi Euangelio collecta: & verba sunt Domini nostri IESV Christi Saluatoris, ad discipulos dicentis: *In viam Gentium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum ne intraueritis*. Alloquitur Dominus discipulos, quos ad prædicandum mittit Euangelium, dicens eis, *In viam Gentium ne abieritis*. Prohibet ne egrediantur terram promissionis, prædicando Gentibus: neue hac eadem de caussa Samaritanis: quoniam scilicet primus Hebraicus populus veritatis factus est discipulus. Ne ideo caussam haberet non recipiendi, eo quod ad Gentes primo misisset Apostolos, ideo dixit, *In viam Gentium ne abieritis*. Secundum testimonium erant verba mulieris Samaritanæ ad Dominum nostrum, apud fontem Sichar. *Non coutuntur Iudæi Samaritanis*. Verba hæc nobis indicant, a Domino inhibita fuisse negotia & conuentiones Iudæis, cum Gentilibus. At, quæ, & quousque, satis retro diximus. Illis contentus sit benignus lector. Vnum silentio præterire nequeo. Samaritanos peculiari odio a Iudæis habitos fuisse: tum, quoniam gens illa fuit Iudæis, in templo reædificando, & in ciuitate restauranda impedimento, vt Esdræ primo legitur libro; tum quoniam terræ partem eorundem occupabat. Non tantum itaque ob religionem, sed ob alias caussas Hebræi Samaritanos detestabantur. Ex Actibus Apostolorum illa duo testimonia adducta, ex capite decimo, & vndecimo, vti eundem habent scopum, eundem sensum, eandem intelligentiam; ita vna, & eadem interpretatione, illis satis erit faciendum. Concise, ac diminute citantur ab Osascho Capite decimo, hæc verba sunt scripta. *Vos scitis, quo modo abbominatum sit viro Iudæo, coniungi, aut accedere ad alienigenam. Sed mihi ostendit Deus, neminem communem, aut immundum dicere hominem.* Capitis autem vndecimi verba sic se habent. *Cum autem ascendisset Petrus Hierosolymam, disceptabant aduersus illum, qui erant in circuncisione, dicentes. Quare introisti ad viros præputium habentes, & manducasti cum illis? Incipiens autem Petrus, exponebat illis ordinem, dicens. etc.* Paruo, immo nullo labore, cum verba sint aperta, possumus hoc euitare argumentum. Siquidem Beatus Petrus illa interpretatur, quo modo cum circumcisis manducauerit, qua ve de caussa. Historia est gestorum narranda. Italicæ Cohortis Centurio, nomine Cornelius, vir Dei timore præditus, in ciuitate Cæsarea eleemosynis, assiduisq. orationibus deditus erat, & ipse, & familia eius Ad hunc misit Deus nuntium, a quo instrueretur, quid ei faciendum esset, vt sacro baptismate membrum corporis efficeretur, cuius caput est Saluator noster IESVS. Nimirum, vt viros mitteret in Ioppen, Beatumq. Petrum accerseret, qui in ea ciuitate, a Simone quodam Coriario hospitio receptus, manebat, Ab hoc erudien-

rudiendus erat Cornelius, atque sacro baptismate lauandus. Dictis Cælestis nuntij obediens Centurio, duos ex domesticis viros vocauit; militemq. Deum timentem. quibus cum ea, quæ gesta fuerant narrasset, misit eos Ioppen. Iter facientibus sequenti die prope accedentibus ad Ioppen. Rediens Petrus Sanctus ab oratione, longo ieiunio cœpit esurire: cui dum socij mensam, edenda ve pararent, incidit ipse in mentis excessum: in quo existens, Cælum visum est sibi apertum, illincq. vas quoddam descendere veluti Linteum, in quo erant omnia quadrupedia, humi serpentia, ac in aere volitantia. Vocem dicentis audiuit, vt surgeret, mactaret & vesceretur. Ceterum, quoniam ex ijs, quæ in Linteo aspexerat, animalibus; quædam immunda erant, lege Moysis vetita: negauit Beatus Petrus illa comedere, dicendo. *Absit, Domine, quia numquam immundum edi*. Cui talia loquenti vox iam audita ad occidenda, & comedenda animalia eum hortans, adhuc bis eadem repetens, addidit; Id quod purum fecit Dominus, immundum minime fore dicendum Quibus enuntiatis, vas in cælum receptum est. Hæc Petro cogitante, &, quid nam esset, quod viderat, mente reuoluente; viri, a Cornelio missi, portæ domus, vbi hospes erat Apostolorum Princeps, astiterunt. Quem cum vocassent, rogarunt, vt Cæsaream veniret, ad Corneliumq. diuerteret. Dixerunt ei, quam cupidus esset vir ille Petri verba audiendi. Annuit Sanctus Petrus petitionibus honestis; relictaq. Ioppe, Cæsaream petijt Quam cum ingressus esset, magnus ille Centurio amicis, cognatis, necessarijsq. vocatis, ei obuiam factus, in terram procidens, adorauit Christi Vicarium. Adorationem recusando, Petrus, Cornelium leuauit: domumq. illius ingressus, turbam illam allocutus, hæc dixit: *Vos scitis, quomodo abominatum sit viro Iudæo coniungi, aut accedere ad alienigenam. Sed mihi ostendit Deus, neminem communem, aut immundum dicere hominem*. Hæc Princeps Apostolorum. Hæc historia sacra. Diuerterat Beatus Petrus ad hominem Gentilem: quorū hominum genus, Iudæi tamquam immundum, aspernabantur, ac euitabant. Vt e mentibus astantium, qui illuc conuenerant, hunc scrupulum euelleret, dixit, quos homines habebant Iudæi immundos, hos mundos esse, iam didicisse. Nouit Sanctus Petrus hoc, vt Glossa interlinearis obseruat, & verba eiusdem Beati Petri, in capite sequenti, lectorem docent, in Linteo a Cælo descendente: Vidit animalia munda, & immmunda simul mista; vocem audiuit dicentis, Surge, macta, & manduca, quia omnia munda facta erant a Deo; & statim nuntios Cornelij rogantes audiuit. Docuit Apostolorum Principem illa visio, Gentiles non esse spernendos, sed corpori mystico, cuius visibile caput erat ipse, met Petrus, esse vniendos. Sensu

verborum, & scopo cognitis, manifestum est, loca illa ad rem nostram non attinere. Vtrobique Beatus Petrus declarat, cur in ortu Ecclesiæ (Synagoga cum honore ad sepulcrum erat deferenda) ad Gentilem declinasset. Quoniam scilicet Deus (quæ eius est miseratio) omnes recipit. Non autem de fœderibus loquitur. Immo, si verba in cute aspicerentur, magis destruerent Cacherani doctrinam, quam illam fouerent. Etenim vterque verborū ordo nos docet, fideles infidelibus mistos esse. Verum, quoniam littera occidit, spiritus autē viuificat; dicamus, verba illa nobis indicare, Gentiles ab Ecclesia recipiendos esse. Licet enim ante Christi ortum, populus ille immundus esset, attamen, lege Euangelica promulgata, Christi sanguine diffuso, mundatam Gentilitatem, aptamq. fuisse factam ad Cæleste Regnum baptismi susceptione, nos docent illa verba. Vna & altera sententia Sancti Pauli sic est accipienda. Prior loquitur de fornicatione corporali, non autem spirituali. Scripserat ad Corinthios epistolam Beatus Paulus, quæ ad huc desideratur, iussitque, ne fornicarijs admiscerentur. Ij, perperam Paulina verba intelligentes, fornicariorum nomine Idolatras accipiebāt. Apostolus, se ipsum declarando, inquit. Nomine Fornicarij, accepisse carnis vitium, corporalemq. fornicationem. Quod autem non misceantur cum fornicarijs spiritualibus, nimirum Idolatris, ibi nec verbum quidem fit ab Apostolo. Secunda vero damnat Corinthios, habentes inter se litigia & forenses controuersias, & actores fratres conuenientes apud Ethnicos iudices. Verum addebat Osaschus. Si hoc nefas existit, maius erit scelus, ab infidelibus aduersus fideles auxilium quærere. Ratio hæc nihil aduersus nos. Nec enim dicimus, Christiano Principi licere auxilio infideliū vti contra fideles; sed contra infideles. Quoddam adiecit his ex Beato Paulo in posteriori epistola ad Corinthios nimirum: *Quæ participatio iustitiæ, cum iniquitate?* &c. Verum parum proficit. Ibi enim Apostolus loquitur de matrimonijs, dicens: *Nolite ducere iugum cum infidelibus. Quæ enim participatio iustitiæ, cum iniquitate?* Prohibet consortia coniugij cum infidelibus, ne fidelis coniungatur cum infideli. Reddens rationem, inquit: *Quæ participatio iustitiæ, cum iniquitate? aut quæ societas lucis, ad tenebras?* &c. Nomine Iustitiæ, iustos intelligit, fideles scilicet; Nomine Iniquitatis, seu iniustitiæ, vt nonnulli legunt, infideles, quia carent fide. Sic Tenebrarum vocabulo accipit infideles: & Lucis dictione fideles. Inquit, nullam esse inter fidelem, & infidelem conuenientiam talem. fidelis namque, est Christi membrum; infidelis, Diaboli. Matrimonij fructus, sunt filij, quorum maritus, & coniux, participes esse debent, At, quoniam generantur Deo, iccirco fidelis, & infidelis, eandem non potest ex illis haurire voluptatem. Huc etiam sequentia tendunt dicta: *Quis*

consen-

consensus templo Dei, cum idolis? Templum Dei, fideles appellans. Vt etiam alicubi scriptum est: *Templum Dei Sanctum, quod estis vos.* Idola autem infideles dicit. Testimonia ex Apocalypsi relata, de hæresi, & idolatria loquuntur. Primum, vt nonnullis arrisit, quosdam increpat, qui, Balaam secuti, errorem (de hæc re fusius retro verba habuimus) in Ecclesia Pergamensi, verbis, & exemplo, fornicationem, tãquam rem licitam, ceteris conabantur suadere. Homines hortabantur ad idolotita comedenda, in venerationem idolorum. Alijs autẽ visum est quod redarguat quosdam, Nicolaitarum doctrinam pestiferam amplectentes, quemadmodum Balaac consilium, & sententiã, Balaam est secutus. His adiecit Cacheranus argumenta. Quorum primum erat, Sancta Romana Ecclesia hortatur Francos, ad pugnãdum contra infideles; igitur necessario sequitur, eam velle prohibere, ne cum infidelibus pacem, aut amicitiam habeant fideles. Nolo in præsentiarum cum hoc doctissimo viro Logicæ præceptis vtendo, certare; huiusq. illationis imbecillitatem ostendere. Dicam dumtaxat, nil nobis obesse, qui asserimus, infideles ad infidelium necem esse vocandos. Secunda quoque ratio eadem reijcitur responsione. Probat, (si quid probat) Turcas contra Christianos vocandos non fore: quod sane nõ asserimus. Verũ dicimus, Principi Christiano licere illis vti, aduersus infideles. Colligebat deinde, qui fidei Christianæ inimico iungitur, fidei eiusdem inimicus est censendus. Probatur hoc, quoniam, qui ad hæret Christo, vnus spiritus est cum illo. Et tollens membrum Christi, meretrici si adhæserit, vnum corpus efficitur cũ ea. Ita fidelis, si infidelibus adhęserit, vnum corpus cum illis efficitur. Ratio hæc nimis dura est, & peccat æquiuocatione. Consequentia illa est neganda, & probatio eius ponderanda. Qui adhæret Christo, inquit ille, probando illationem, vnus spiritus est cum illo. Meretrici si adhæserit, vnum corpus efficitur cum ea. Rem (vt veteri prouerbio dicitur) acu tetigisti, o Cacherane. Qui Christo adhæret, veluti ramus ab arbore Adami excisus fide, Christi corpori inseritur. Qui adhæret meretrici, fit membrum illius per immundam vnionem, & copulam carnalem, de qua in sacra Genesi scriptum est: *Erunt duo, in carne vna.* Dicet forte quispiam, verba illa de coniugali copula fuisse prolata. Concedo equidem. Verum aio, non tantum matrimoniali coniunctioni, quam immundæ, esse accõmodanda. Ita Beatus Chrysostomus, & aperte magis Gloriosus Anselmus; qui, verba illa exponens, hæc scriptis commendauit: *Nam, an nescitis, quoniam, qui adhæret, idest commiscetur meretrici, vnum cum ea corpus efficitur? fornicatio enim ambos vnum facit, vt, quomodo in natura, sic in macula vnũ sint, dum per illam nequissimæ voluptatis adhæsionem, duo vnum corpus efficiuntur, idest, in eodem scelere vniuntur vere vnum corpus, & vna ca-*

Chrysost.
Anselm.

ro erunt enim, inquit, duo in carne vna. Hoc etiem de legitime coniunctis dictum est. Et, sicut in legitima copula duo per adhæsionem, vnum corpus efficiuntur, & vna caro; ita, vt membra istius per consensum & delectationem carnalem, fiant illius: sic est etiam in illicita adhæsione. Quam doctrinam Ambrosius Catharinus amplexus, aiebat, in expositione illorum verborum, hominem fornicatorem ex ipso facto, corpus obnoxium facere. Siquidem ex illa coniunctione, naturaliter hoc debitum contrahitur, vt non sit corpus vlterius proprium. Adeo, vt in hanc inciderit fornicator perplexitatem, vt corpus, ex ipsius facti natura, meretrici fit obnoxium. Peccat nihilominus, hoc debitum illi reddendo. Concludit Theologus iste, copulam illam suapte natura hoc habere, vt debitum huiusmodi constituat, siue fit in matrimonio coniunctis, siue fornicatione cõmistis. Verum, quid longius petũtur demonstrationes? Apostoli verba id apertissime docent. Sic scripsit Bea. Paulus: *An nescitis quoniam, qui adhæret meretrici, vnum corpus efficitur?* Probat hoc Apostolus verbis Genesis Sacræ: *Erunt duo, in carne vna.* Si copula illa hoc in se non haberet, frustra verba hæc adducerentur ad probandum, fornicarium vnum corpus effici, cum meretrice. Hoc est, quod Sanctus Thomas etiam dixit in hoc loco. Qui, explicans verba Apostoli, *Vnum corpus efficitur*, Ait, *id esse commistione.* Ad quod probãdum verba Genesis inducta fuisse. Ex his colligendum est, probationem, qua vsus est Osaschus, a re nostra longe remotam esse. Arguebat: Sicut qui adhæret Christo, vnus spiritus est cum illo, & tollens membrum Christi, meretrici si adhæserit, vnum corpus efficitur cum ea; ita fidelis, si infidelibus adhæserit, vnũ corpus efficitur cum illis. Negatur ista similitudo, (loquimur de fœdere) atque hæc illatio. Magnum est interuallum inter adhæsionẽ, vnionem vel fornicarij, & meretricis, & vnionem a fœdere prouenientẽ. In illa, vt dictum est, ex duobus fit vnum; in hac, nihil simile est repe rire. Vtitur Princeps auxilio infidelium, dumtaxat, vt se ipsum tueatur ab infidelibus. At non efficitur vnum corpus cum infidelibus. Atqui, veluti ratio infirma est, ita etiam confirmatio nullum habet robur. Quæ dicuntur a Dauide, *Cum sancto sanctus eris.* & c. nil aliud nobis indicant, nisi modum, quo Dominus ostendit se hominibus, vt phrasis Hebræa indicat. Quæ sic legi posset: *Si cum gratioso, gratiosum ages: cum uiro perfecto, perfectum ages: cum mundo mundum ages; & cum tortuoso, tortuosum ages.* Verum sequamur vulgatam, quam nulla ratione deserere debemus, editionem. In versiculo quadragesimo secundo, dicebat Propheta: *Et retribuet mihi Dominus secundum iustitiam meam, & secundum puritatem manuum mearum, in conspectu oculorum eius.* Deinde subtexuit, dicens: *Cum sancto, sanctus eris: & cum viro innocente, innocens eris. Et cum electo electus eris: & cum per*

uerso peruerteris. Perinde, ac si dixisset, vt Beatus Theodoretus est au ctor, cuius hæc sunt dicta: *Ad bonas, vel malas hominum voluntates, tu o Domine, remunerationes accommodas. Nam Sanctis res sanctitate dignas præbes: & innocentibus, & a peccato liberis, res congruas, & electis perfectisq. res perfectas. Digressis autem a via recta, & contrariã ambulantibus cõgruum viæ finem præparas.* Hæc vir sanctus. Beatus quoque pater Augustinus, in illorum verborum interpretatione, ait: *Et cum viro innocente innocens eris, quia tu nulli noces, sed criniculis peccatorum suorum vnusquisque constringitur.* Illustrissimus Caietanus hæc scripsit: *Aduerte hic textum Hebraicum, in his quattuor sonare. quod Deus homini probo exhibet se talem homini, qualis est homo, hoc est, quod Deus homini probo exhibet se illi similem.* Et paucis interpositis. *Sententia clara est, quod Diuinum regimen est suaue, proportionaliter gubernans vnumquemque, vt cuiusque poscunt merita.* Verba Ecclesia. sunt intelligenda de necessitudine, & arcto vinculo, amoris, ac amicitiæ: Littera id nos nec latenter monet. inquit: *Qui comitatur cum viro iniquo, obuolutus est in peccatis eius. &, qui tetigerit picem, iniquinabitur ab ea.* Pix tenacissime adhæret, ac firmissime tangit: vt experimento nouimus. Picem ideo meminit, vt doceret necessititudinem illam, nexu arctissimo coniungentem. Facile est, vt amicus amici mores imitetur: quoniam amicus alter ego. facile est, vt, quos amamus, sequamur, & eorum instituta vitæ, amplectamur, vt illis, placeamus, illorum ve gratiam consequamur. At in fœderibus huiusmodi, nil tale est cogitandum. Absit hoc. Nouissime, ac vltimo loco arguebat; Sanctissimis legibus, & Pontificum Decretis, est vetitũ, cum Iudæis nec cibum sumere, nec medicinam accipere ab illis, nec arma deferre Paganis: igitur multo minus illis vti, in Christicolarũ perniciem. Totũ admittamus argumentum. Nihil dictis aduersatur nostris. Nec nim asserimus, vocandos esse infideles in Christianorũ perniciem, sed ad Principis tutelam contra infideles. Quare, vt receptui tandem canamus, & congressui finem imponamus. Dicamus, quod, dum quæstio est, an liceat Christiano Principi ad auxilium infidelium confugere; si sermo sit, an possit hoc vti contra fideles, negãdum est; at, si Sermo sit de bello contra infideles, vti contra Turcas dicimus ei licere. semper Censuris, quæ dicimus, ac omnia nostra, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ submittendo. Hæc hactenus. Ceterum, quoniam, pro sui & populorũ tutela, muris, vallis, aggeribusq. ciuitates circumdat, nunc de ijs dicendum esse expostulat occasio. Videdum est, num, sua potestate vtendo, sacra ædificia in arces condere possit; & præceptis, ac legibus Principatus id ei conueniat.

De

De locis munitis
An vt Princeps proprio iure posſit
Aedes ſacras in arcibus conſtruere.

Caput XXII.

PLacuit Spartanis,quorum fortitudinem,&audaciam in bellis gerendis admirata eſt antiquitas, ciuitates muro non eſſe circumdādas,ea ratione ductis: quia habitatores illarum,omnem ſpem in mœnijs collocantes,otio torpuiſſent; audaciam, & vigilantiam amiſiſſent; ad bellandum oppugnandoſq. inimicos inepti efficerentur. Addebant,muros in gratiam illorum eſſe cōſtructos, qui otio dediti viles erant animo. Commēdabant Poetas quoſdam,canentes muros ciuitatis non calce, bitumine, & lapidibus;ſed ære,ac ferro conſtruendos fore. Negligebant loca ſitu eminenti munita,aliaq.ſimillima adiumenta recuſabant. Sic ſcripſit Ariſtoteles in lib. Politicorum. *Simile eſt enim* (ſic dicebat ille, Spartanorum ſententiam irridendo) *non circumdandam mœnibus cenſere, & regionem facilem ad inuadendum quærere, & deijcere montuoſa loca,& priuatis domibus nō circumdare parietes,quaſi viles futuri ſint habitatores.* Spartanorum ſententiam amplexus eſt etiam Socrates,verum non admodum iudicioſe,vt dicebat Ariſtoteles loco citato. De ſitu Vrbium loquens, primo vult, vt habitatorum ſanitati debeant eſſe accommodatæ:& ideo ad orientem Solem conuerſæ,& ad eos ventos, qui perflantes, ſaluberima faciunt corpora. Laudabat illas, quæ ad Boream ſitæ exiſtunt,& ad hiberna collocatas potiores eſſe volebat. Demum ad ciuiles, & bellicas res opportunas exiſtere debere. quæ vero rebus bellicis sūt opportunæ tales deſcripſit. *Si facilis* (hæc ſunt illius verba) *ſit ciuibus egreſſio in aliena,hoſtibus autem difficilis aditio, ac difficilis circundatio. Aquis affluere etiam neceſſe eſt,& ſi fieri poteſt, hanc ſuppeditet copiam natura. ſin minus, adſint ciſternæ, quæ magnam vim pluuiarum capiant,vt in obſidione non deficiant.* Vt facile Betuliam oppugnaret Olophernes,Aquæductus ſtatim obturari curauit. Ceterum, quoniam auctoritatem tanti viri numquam mihi prodeſſe volui,niſi ratio illam roboret, icci rco argumentis hanc opinionem cōfirmare decreui.quorum primum hoc ſit. Vſus communis huic ſententiæ refragatur, communis vſus ab omnium opinione naſcitur,cō munis

7. Cap. 11.

munis vero opinio est naturæ vox, quæ mentiri non potest, vt dixit Alexander. machinæ illæ monstruosæ, quas bombardas dicimus, & alia, quæ ad muros euertendos, & homines interficiendos sunt adinuentæ, requirunt, vt muris domus, & ciuitates circundentur mœnijs vallis, aggeribus, antemuralibus, & aquis circumcingantur, vt illarũ habitatores incursionibus, & inuasoribus valeant se ipsos opponere, opponendoq. resistere. Dicet forte aliquis tormenta illa bellica, Bombardas scilicet, noua esse hominum reperta: quæ cũ priscis diebus non essent, nec muri ciuitatibus erant necessarij. Huic obiectioni, Aristotele duce, respondeo: temporibus illis experientia hoc fuisse comprobatum. Ita loquitur Aristoteles: *Mœnia verò, qui dicunt non oportere adesse ciuitatibus illis, quæ virtutem possidet, nimirum prisce loquuntur, & hoc vident experientia reprobatum in ijs ciuitatibus, quæ sibi ad gloriam iactabant.* Hæc Aristoteles. Addatur, negligentiam quã habitatoribus obfuturam existimarunt Spartani, alia via posse a populis remoueri, otium relegari, ignauiam, & socordiam segregari. exercitio, disciplinaq. militari possunt homines viribus corporis, ac animi mederi, illas augere, & tantam sibi comparare virtutem, vt, timore, ac pusillanimitate omni deposita, in rebus bellicis viriliter agẽtes, strenue se gerant. Iam vero, cum homines tales extiterint, animorum virtus ciuitatis munitionibus addita quando fuerit, obsecro, qui fieri potest, vt res tutius non agatur, & felicius non viuant populi? adeo, vt sic argumentari libere mihi liceat; si solas vires sufficere posse arbitrati sunt ad tuendas ciuitates, vires inquam hominum, quanto tutiores erunt, vbi robur, ac virtus hominum, munitioq. loci aderit? Immo & ipse met Socrates (qui, an reuerentia in antiquos illa dixerit, modeste loquens, quod semper eius fuit institutum. An potius alia de caussa, meum non est consilium hic discutere) laudat loca munita, iubetq. illius Regionis nobiliores prouinciam lustrando, vt aggeribus, ac vallis prospiciant, & partes illas muniant, per quas inimicorum facilis esse potest transitus. Arces igitur, ac ciuitates munitæ Principi sunt necessariæ, nedum opportunæ, si meliori condicione bellum gerere, vbi opus est, & cogit occasio, ac præualere desiderat. Spartanorum vero opinio propria non caret laude, Monet Principes, vt custodiæ locorũ munitorum attente inuigilẽt. Et, quanto magis locus aggeribus, vallo, turribus, cuniculis inextricabilibus, ex quibus nisi consueti vix possunt euadere, quorum meminit Aristoteles, loco nunc adducto, est copiosa, & munita; tanto maiori diligentia est custodienda. Securitas, illaq. fiducia nimia pariet negligentiam perniciosam. Hinc fit, vt nulla reperiatur Arx, nullaue Ciuitas, ac Oppidum munitum, quod diligenti non egeat custodia. Si enim negligatur vigilantia, præbetur ansa inimicis munitiones

nes

nes capiendi, & prouincias euertendi. Captis Arcibus,locisq.munitis,ciuitates quoque euersas fuisse, Prouincias dissipatas, Regna amissa,docent experimenta. Hæc forte secum cogitãs Plato, milites ciuitatum custodes,similes canibus contra notos, & ignotos latrantes esse desiderabat. His nos monens, non quod amicis,& inimicis infesti existant,vt illi impingit Aristoteles (nouerat Plato milites non amicis, sed inimicis debere esse molestos) verum diligenti cura,ac vigilijs indeficientibus, ciuitates custodiendas, neminemq. admittendum fore, nisi quem veritas docuerit esse amicum.Quapropter, cum hæc ita se habeant,Principes nonnumquam templa,in gloriam,& cultum Dei extructa,in arces ædificant.Res profecto minime dura ijs,qui in lectione doctorũ iuris Pontificij sunt versati.Innoc. Raimun. Hostien. immo cõmunis vna est omniũ sententia, vt refert Angelus in Summa,in verbo Immunitas,§. septimo. Et Siluester in eodem verbo Immunitas 1. eodem paragrapho septimo.Principem iure proprio id efficere posse.Id autem haud facile est admittendũ. Requiritur necessitas,neque mediocris, eaq. vrgens,ad suiq. defensionem, vt Archid.& Hostiensi placuit 10.quæst.1.cap. Sanctorum Patrum.ar.ex.de immu.Ecc.c.cum Eccesia. Quam doctrinam Beatus Antoninus 3.par. loco retro citato est secutus. Huic rei fauent ea,quæ leguntur de cus.Euc.c.Relinqui.Prohibet Summus Pontifex, ne supellectilia domus laicorum,in Ecclesiam Dei asportentur. Correctionem addens legi, subiecit; incursione hostium, aut incendio, licite posse huiusmodi res in Ecclesiam afferri.Templum Dei ad cultum eius construitur:Domusq.illius est domus orationis.At,quemadmodum sacra frangimus vasa, pro captiuis redimendis; pro paupetibus educandis; pro infirmis sanandis;nec nota criminis potest inuri nobis,hæc facientibus: ita sane Templa,ad Dei cultum ædificata, vrgente necessitate pro bonorum tutela,cum bellum agitur iustum, poterit Princeps in arces construere.Clauum qui tenet,& in pupi sedent saluti omnium prospicere,est eius officium. Icciro,dum hoc necessitate iubente agit, iuste id fecisse censendum est si Papæ adsit facultas. Verum de hac re fusius alibi,vbi de bonis sacris agetur.Ceterum,quoniam legibus præcipue vtitur ad populos regendos, ad illosq.in bonum dirigendos,& ad tuendum a malo. Ad hæc legibus ipse vitam tribuit: nunc de Legibus disseramus, deq. Legum auctoribus,& potestate illorum sit sermo.Quibus explicatis,conspicuum erit magis, quæ iure proprio Princeps facere potest:quousq. scilicet præcepta Principatus possint extendi.

LIBER SEPTIMVS.

De Legum necessitate.

Caput I.

ARchidamus, Zeuxidami filius, cuidam, roganti, qui nam essent Ciuitatis Spartanæ præfecti. leges, & Magistratus respondisse aiunt, vt Plutarchus refert. Etenim, sicut Vrbis mœnia Reipublicæ sedem externam ostendunt, atque constituunt. & Princeps est veluti forma illius; ita legum vsus est spiritus, lex vero Reipublicæ anima. Vitã habet corpus ab anima. Viuere est viuentibus esse. Ab eodem principio habet & operationem viuens. Vitia destruunt, demoliuntur, vitam hominis, vt homo est, nedum deformant. lex vero dum imperat, prohibet, permittit, & punit, mira quadam sui virtute populos perficit, & absoluit. Humanis actionibus quarum est moderamen, & regula, modum imponit. Actiones autem nostræ vel sunt bonæ, genere suo; vel, e contra, proprio genere prauæ; vel sunt indifferentes. Primę sunt Dei cultus; Parentum veneratio. Secundæ, homicidium, furtum, alieni thori violatio, & similes. Tertiæ vero, sunt negotia, quæ lucri gratia ab hominibus solent tractari. Primi ordinis actiones lex iubet nobis præcipitque, vt ab hominibus exerceantur. Vt Deum colamus, Parentes honoremus. Se-

cundæ seriei opera inhibet. Vetat homicidium, prohibet furtum, adulterium, ac huiusmodi prauas actiones, quæ suo genere sunt malæ. Permittit alias, vt, merces scilicet vendendo, & emendo, lucrum faciamus. Est rationis dictatus lex, qua homines ad officia mouentur. Quemadmodum in demonstrationibus ratio, auxiliante medio, aliud concludit: ita lege homines ab erroribus arcentur, atque in officio continentur.

Oderunt peccare boni, virtutis amore.
Oderunt peccare mali, formidine, pœnæ,

Dixit ille Poeta. Lex igitur imperat, punit, vetat, & permittit. puniendo, imperando, vetando, permittendo, homines bonos facit, boniq. communis caussa existit. In commune bonum lex fertur; quoniam, eius virtute, & beneficio, Respublica quietem illam, ac tranquillitatem, quæ est commune bonum, assequitur, ciuium mores, vitamq. componendo. Hæc secum meditantes Plato, & Aristoteles, ascripserunt legi ortum, & conseruationem felicitatis humanæ, qua fruimur in hoc Mundo. Ethicorum quinto dicebat Aristoteles: *Quoniam autem illegitimus iniustus, legitimus vero iustus est, omnia legitima esse quodammodo iusta, perspicuum est. Nam, quæ sunt a legum latrice facultate definita, & legitima sunt, quoniam singula iusta esse affirmamus; leges autem de omnibus præscribunt ea spectantes, quæ vel cōmuniter omnibus conferunt, vel optimis quibusque vel principalibus, qui scilicet aut virtute, aut tali aliquo modo, huiusmodi fuerint. Atque ita vno quidem modo ea iusta dicimus, quæ felicitatem eiusque partes ciuili societati & efficiunt, & conseruant. Quinetiam lex præcipit, & id, quod fortis viri opus est; vt non deserere ordines, non fugere, non abijcere arma: & id, quod est temperantis: vt, non committere adulterium, non contumeliose se gerere, & id, quod est mansueti, vt, non verberare, non maledicere. simili modo quoque secundum alias virtutes, & vitia, alia iubet, alia prohibet. ac recta quidem lex est, quæ recte; mala quæ tumultuarie posita est.* Hæc ille. In quibus tamquam in speculo, nobis datur inspicere, a lege prouenire felicitatem, qua fruimur in hac vita: statum nimirum Reipublicæ tranquillum. Plato autem scripsit, legum latoris munus esse, publicæ pacis gratia, leges condere. Hac de caussa Lacedæmoniorum institutum illud, leges ferendi omnes, vt strenuissime a populis bella gererentur, reijciuntur iure quidem a sapientibus, & præcipue ab Aristotele. Nam, si bella gerimus, eo cōsilio tractamus arma, vt tandem pace fruamur. Leges, potius pacis, non belli gratia sunt promulgandæ. In communis boni gratia sunt latæ, quoniam ad ea spectant, quæ ad omnes pertinent, & omnibus confe-

Ad initiū. (margin)

2. de leg. (margin)

conferunt: vt nunc, Aristotele duce, narrauimus. Vel optimis quibusque, vel principalibus, qui scilicet aut virtute, aut tali aliquo modo, huiusmodi fuerint. Retro Dominium, seu Principatum in tres distinximus species: in Democratiam, Aristocratiam, & Regnum. Princeps, legem ferens, non in sui commodum (nisi tyrannus esse velit) sed in publicum bonum, illas sancit. Adeo, vt lex promulgata totius Regni semper consulat bono, faciatq. bonos ciues. Ferimur nos homunculi naturali appetitu in felicitatem, quam supra Bonum commune appellauimus, mentes illas, a corporibus solutas, nostris cogitationibus æmulando. Hanc assequimur, & mentis indagine veritatem intuendo, & actione virtutis, quæ bonum facit habentem. Lex autem actus præcipit studiosos. Turpis est pars illa, scripsit magnus Pater Augustinus, quæ suo non congruit toti. Iam vero, cum quilibet homo sit pars ciuitatis, difficile est fingere hominem simpliciter bonum esse, nisi bono communi conueniat, atque cum illo habeat proportionem: vti totum bene nequit existere, nisi partes ei respondeant. Durum est credere, quod Ciuitatis bonum commune bene se habeat, nisi Ciues bene se habeant. Dicet forte aliquis, hominem, bonum ciuem esse posse, non tamen bonum virum. Virtus, qua bonus dicitur ciuis, est, bene se habere in ijs, quæ ad Rempublicam attinent. Virtus viri, est, prudentiam habere: cui virtutes alias adnecti, alibi diximus: Vti virtus Principis est, bene præcipere, & boni subditi est, quantum ad eum attinet, parere. Cum itaque varia sint obiecta virtutis, Ciuis ac priuati viri, inde consequi non videtur, vt, qui est vir bonus, idem etiam bonus Ciuis sit censendus. Qui hæc obiecerit, eum meminisse velim, Ciues inter se differre, nec vnius esse rationis. Si loquamur de præclaris proculdubio, qui bonus est ciuis, is quinetiam vir bonus existit. His addamus, quæ habet Illustrissimus, ac Reuerendissimus Caietanus. Illud autem est, quod, si quis bene considerauerit, is uiderit in boni uiri uirtute contineri in potentia proxima, vt logice, ac Physice loquar, virtutem boni ciuis. Vir probus talis est virtute morali vniuersali, quæ passim perfecta virtus solet nuncupari. Quæ virtus perfecta, & absoluta, ab Aristotele dicta fuit iustitia. Ciuis quoque hac vniuersali virtute moralis, probus censetur. Atque, vti probus vir, moralium virtutum habitu est præditus, ita ciuis bonus is dicitur, qui iustitia, virtutes omnes complectente, est decoratus. Sunt idem prorsus re, Virtus perfecta, & Iustitia vniuersa. (iustitia enim frequenter a mortali Philosopho bifariam accipitur; vel pro virtutis parte; vel pro vniuersa virtute. nunc de virtute, secunda accepta significatione, hic est sermo) Dicitur Virtus, vt virum probum efficit. Dicitur Iustitia, vt ad

3.Conf.c.8. ad initium.

2. 2. q. 47 art. 11.

5.Mor.c.1.

alia refertur. Hæc autem sunt in quadruplici differentia. Vel enim sunt personæ, cum quibus nobis sunt negotia; vel res in quibus versamur; vel animæ nostræ facultates. Cum personis agendo, ius suum cũ tribuitur vnicuique, seruatur iustitia. quod etiam tum fit, cum nemo læditur, nullius opera, & verba offenduntur. Legibus cum obtẽperamus, omnium virtutum præcepta seruamus, vt quinto Moraliũ dicebat Aristoteles. Leges enim, humanæ vitæ sunt regulæ: quibus obediendo Deo Optimo, & Maximo paremus, vt dicebat Plato. Cũ vero virtutum præcepta seruamus, tunc studiose viuimus, virtutibusq. prædit sumus. Versamur autem in arduis, in voluptatibus, in sumptibus, in donis, in pecunijs, in ira. in ijs cum id accipimus, quod iustũ est, damus ceteris, quod iustũ existit, seruatur a nobis iustitia, licet magnanimi in honoribus magnifici in sũptibus, fortes in aduersis; tẽperati in voluptatibus, dicamur. In nos cõuersi, ad animæ scilicet partes, iustitiã seruamus, quando illas ita cõponimus, vt superiores dominentur inferioribus; inferiores, quæ ancillæ sunt, proprijs contineantur officijs, ne ve tumultuaria seditione sensus menti bellum indicent. Quare Iustitia, omnes virtutes complectens, absoluta dicitur virtus. Hác Aristoteles, loco citato, iure merito laudibus extulit, dicens. *Et neque Hesperus, neque Lucifer est adeo admirabilis.* Veneris stellæ apparitio matutina, Lucifer vocatur, eo quod ante Solis ortum emergit. lucem afferre dicitur, quoniam aduenientem Solis lucem indicat, nouæq. lucis diurnæ est prænuntia. Hesperus hæc eadem dicitur, quando post Solis occasum, emicare conspicitur. Non ita fulget, dicebat ille. Veneris stella, siue Orientem Solem antecedat, siue Occidentem sequatur, vt virtus hæc Iustitiæ.

5. Mor. c. 1.

Iustitia in se virtutes complectitur omnes,

Cecinit quidã antiquus Poeta, siue Theognides ille fuerit, vt Theophrastus refert in primo de moribus, siue Phocylides extiterit, vt eidem placuit, siue vterque, vt voluit Michael Ephesius. hoc nihil refert. sufficit, vt dicamus, omnem virtutem a Iustitia contineri; hoc est, omne malum ab ea procul esse, vt idem Michael est interpretatus. Eadem igitur virtus, si funditus res consideretur, probum facit virum, & bonum reddit Ciuem. Bonum quinetiam constituit Principem; quoniam Princeps est diligens legum custos. At talis nequit esse, nisi virtutibus omnibus sit præditus, cum leges a virtute proueniant, & in virtutis gratiam ferantur a Principe. Vna igitur, & eadem est virtus, & homini, & ciui & Principi probo congruens. Vna & eadem virtus, omnium istorum forma existit. Verum, quid ego prudentiam silentio prætereo? Hæc virum, ciuem, & Principem bonum

Theognides. Theophras. Phocylid. Mich. Eph. 5. Mor. c. 1.

num

rum constituit. Illa & homo, & Ciuis homo, & Princeps, dicitur probus. Addatur postremo, virtutum scopum esse honestum, & communem vtilitatem, iccirco eandem esse Ciuis, virique perfectionem. Sed, vt epilogo tandem, quæ hactenus dicta sunt, concludamus dicamus, a lege bonos effici, legemq. esse humanarum actionum normam, hancq. a Principe, potestate eidem a Deo data, ferri. Atqui, quoniam lex populos ligat; rerum series expostulat, vt, quo nexu illos deuinciat, consideremus vt, quanta sit potestas Principum in re proposita, conspicuum fiat. Et, quod huic est consentaneum, an legē sanciendo, eidem subdatur Princeps. Verum, quoniam humana lex, est species legis; cognitio autem speciei a generis pendet notitia; altius ordiendo, ne insulsæ fiant repetitiones, vt ve a notioribus sit disputatio, & ex proprijs magis sit sermo, ab vniuersalioribus, hoc est a genere, sumam initium.

De Lege, in vniuersum Legemq. rationem esse.

Caput II.

LEgem regulam esse, ad quam humani actus referuntur, veritate magistra, hactenus diximus. Sed, quoniam Rationis est, cuncta in finem cognitum ordinare, ordineq. dirigere; inde euenit, vt regula illa, passim Ratio a Doctoribus dicatur. Ordo ille, qui a ratione efformatur, humanos actus respiciendo, est lex, cum a legislatore populis promulgatur. Propter hæc Rationis etiam dictatus, ordo, ac ratio, nuncupatur. Est quidem Ratio, non quod sit ipsamet anima, quæ vere est Ratio; sed quoniam animæ rationalis est dictatus quidam, vt nūc diximus. Simile accidit rei propositæ, quod rebus arte factis, & ijs, quæ ab intellectu in speculatiuis constituuntur, solet euenire. Duo in his, & illis, mente apprehendimus, in artefactis opus, & actio; in speculatiuis operatio intellectus vtraque, (nec aliam posuit Aristoteles, nec aliam, rem diligenter considerando, ponere debemus) est quinetiam id, quod ab intellectu factum est. Vti definitio, vel demōstratio. Hæc eadem in ijs, quæ ab intellectu practico fiunt nobis licet adinuenire. Duo sunt, quorum alterum est operatio, alterum vero ipsamet res efformata. Operatio, est ratiocinium, quo vtimur ad concludendum, aliquid esse faciendum, vel omnino relinquendum; Res vero efformata, est ipsa met actio. Apta similitudine, congruentiaq. valde simili, hæc respondent ijs, quæ in scientijs speculatiuis, in demon-

demonstrationibus ve reperiuntur. Duo in ijs sunt principia, seu præmissæ, & conclusiones. Præmissis demonstrantur conclusiones. Principijs quæstiones concludimus. In practicis operatio intellectus præmissarum ad instar se habet: actio autem conclusioni respondet. Practicus intellectus, respiciens pacem, & quietem publicam; cognoscens quamplurimum perturbari furtis, homicidijs, adulterijs, alijs ve similibus illicitis, ac inhonestis operationibus pacem publicam, vt tranquillitas seruetur, furta, homicidia & adulteria inhibenda fore cõcludit. Hæc est lex, cum a potestate fungente fuerit promulgata populis, quæ ideo Ratio dicitur, quoniam vox hæc *Ratio*, teste Simplicio, quem alibi citauimus, non tantum significat hominis formam, aliorumq. corporum, verum humanæ formæ operationem. Ratio igitur de lege dicitur, quæ est animæ nostræ operatio. Lex etiam appellatur Ratio, quoniam est quid Rationis, nimirum animæ nostræ rationalis. Hoc placuit & Aristoteli, qui in libris Morum scripsit. At lex, cum ex prudentia quadam, ex mente perfecta oratio fit, (transtulit Felicianus, sed oppurtunius, Ratio. Græcus codex legit λόγον) cogendi vim habet. Opus mentis esse affirmat Aristoteles ibi. Beatus quoque Thomas prima secundæ, de legibus disputationem aggressurus, primo quærit, an lex sit aliquid Rationis, & ibi, & in alio loco, concludens, Regulam esse a Ratione conditam, dictamenque, vt verbis eius vtar, rationis ordinantis in finẽ. Quod si affirmauero, Rationem esse, vt ratio significat exemplar, proculdubio mendacium non proferam. Siquidem, cum regula sit humanarum actionum, ad quam, tamquam ad filum, ipsæ referuntur, exemplar sane dici potest, ac Ratio. His addatur, Quod, sicut in ijs, quæ fiunt arte, in mente artificis præexistit forma, ac simulacrum rei, quæ fit. Pingat Excellentissimus Barocius in mente illius præest figuræ exemplar. ita in moralibus Princeps legem promulgando, primo in mente exemplar, & simulacrum habet legis. Ordinat populos moderatur subiectos, secundum ordinis rationem; seu formam, quæ in eius intellectu reperitur. Atqui, veluti Ratio rerum arte factarum, seu Idea, præiacens in mente artificis, Ars appellatur, ita etiam Ratio ordinis, quo Princeps regit populum, actus illius in finem optimum ordinando, Lex dicitur. His itaque intuitu patere arbitror, Legem esse Rationis dictatum, & ordinem. Hæc secum cogitans Plato, quattuor Legum genera fecit, ut ex Timæo, Phædro, & Gorgia colligere possumus. Lex diuina, Fatum, Naturæ, & Hominis. Vt Ordo, vel est in mente Diuina: vel in Fato, vel in Natura, vel in Homine. Prima, a Platone nomine Diuinæ prouidentiæ nonnumquam nominatur, estq. ordo ille, seu lex, in Dei intellectu existẽs, qua iuncta curat, disponit ue pro vt vniuscuiusque na-

Ca. de qua.

10 Eth. c. vl.

Quæst. 9.

que natura exigit. Secunda vero est Cælestis, quam Fatum appellat, in intelligentijs, & sideribus, a primo auctore illis indita, qua lege assidue mentes illæ, ab omni matriei concretione immunes, regula quadam certa, numquam a Scopo deficientes, perpetuis Lationibus mouent æthera corpora, quorum Latione hæc inferiora alterantur, ac generantur. Tertia vero, est Naturæ, quâ animabus prædita, sibi simile generant (vt nonnullis visum est, in Platonica doctrina exercitatis) elementa suis feruntur lationibus; rerũq. inferiorum vires medijs certis in proprios tendunt fines. Postrema humana, ab eodem Prudentia appellata, est ea, a qua humanæ actiones modum accipiunt, & metro ac mensura perficiuntur. Platonis hanc sententiam numquam multum approbaui. Primo (ut multa omittam, quæ a neotericis illi obijciuntur) distinguit Naturam a Fato, quæ sola ratione distinguuntur, quod etiam Peripatetici adnotarunt Fatum illud immobile, ac inuariabile, quod Stoici constituunt; commentum est quoddam, ac fabulis Poetarum accommodatum. Hinc Virgilius:

Desine fata Deum flecti sperare precando. — Virg.

Et alibi:

Manent immota tuorum
Fata tibi. — Ouid.

Et ingeniosissimus Poeta:

Tu sola insuperabile Fatum
Nata mouere potes.

Adde, quod nec omnes Poetæ Fatum admittunt. Homerus mortalium querimonias irridet, de Fati immobilitate, carminibus illis: — Pri. odiss.

Accusant falso superos stultiq. queruntur
Mortales etenim nostrorum caussa malorum
Nos sumus, & sua quæque vecordia lædit.

Aufert Stoicorum sententia consultationem, laudes, & contumelias. Noui, hanc propriam fuisse Chrisippi Doctrinam. Noui etiam, a Platone Fatum appellari Scitum ineuitabile. Ne quis mihi, obsecro, obijciat, a Platonicis Fatum illud ineuitabile,

Pruden-

Prudentiam appellari Diuinam. Siquidem, si Fatum, & Prudentia idem sunt, in ijs, quæ semper eodem modo se habent; quomodo locum habebit prudentia? Quod si duo sunt diuersa, adhuc res redit ad idem. In nobis est velle, ac nolle; multa sunt a nostra voluntate dependentia. Est materiei indeterminatio, quæ & ipsa quoque, suo vtens iure, multorum contingentium est caussa. Indeterminatio illa, hanc ignorat necessitatem. Et si vniuersalia aspiciendo, necessarium vides, singularia intuendo, contingens apprehendis. Si cælum intuendo necessarium tibi fit obuiam; hæc inferiora considerando, contingens tibi occurrit. Et ideo Ptolemæus dicere solebat, quæ fiunt a Deo in Cælestia corpora, a Cęlestibus inter se necessario prouenire: at, quæ a Cælestibus fiunt in hæc inferiora, non semper necessario euenire. Scaturit mendis Platonis sententia, de legibus disserentis. Pythagorę, Socratis, Aristotelis, ac aliorum priscæ ætatis virorum mendis non carent leges, & præcepta. Laborarunt ipsi, & multa, sane docte, & ingeniose, quæ ad animum nostrum componendum attinent, posteritatis memoriæ commendarunt. Verum, vt in illis quamplurima sunt laudibus efferenda, ita etiam alia culpanda, ac omnino execranda reperies. Solis, et Lunæ cultus. Metempsychosis, ut Græce dixerim, transitus scilicet animarum e corpore in corpus, quem Lucianus irridet, monstrum horrendum sapit, non legislatoris repertum. Socratis Genium, quem Deum appellari passus est, quam ob caussam ab Atheniensibus carceribus vinctus, morte condemnatus, mandauit Cebe discipulo gallum Apollini immolari, quoniam fine quieuisset optimo, cultum, quo solus Deus ab homine est venerandus, Cacodæmoni exhibendum esse insinuat. Quo nil turpius, nil iniustius potest excogitari. Aristoteles, vir magni ingenij, Socratis, Polydami, Charondæ, Lycurgi, Minois in legibus ferendis patefecit errores, mendaq. purgauit. Propriam tandem afferens sententiam, morum recta instituta promittens, irreprehensibilia documenta tradere arbitratus, Deorum pluralitatem concedit, illisq. cultum exhibendum docet. Nullum corpore vitiatum nutriendum, sed exponendum. Vbi filij superabundant, abortum procurandum fore, persuadet. Impia, dira, iniusta, & abominanda, decreta. Quis, obsecro, Pythagoram Lumen moralis Philosophiæ appellabit, qui, præter illam Metempsycosim, quæ sunt a Deo nobis data, in temporũ signa refert & illa, tamquam Deos honoranda esse præcipit. Quis Platonem Diuinum dicet, qui, uxores, & filios, communes faciens, adulteria concedit, ex quibus incertitudo sobolis propriorum bonorum iniusta possessio, alienorum filiorum indebita educatio, proficiscitur. vt omittam, quod, thoro violato maritali, Deus læditur, & familia tota ruat, vbi multorum

patrum,

patrum & diuersorum adsunt filij. Lubeat illud dicere, quod Sanctissimus Dei Propheta, & Rex Dauid cecinit: *Nox nocti indicat scientiam*. Errarunt ij a via legum. ideo monstra scripserunt. rationem, & regulam vitæ, tradere cupientes, a ratione discesserunt. Lex est, vt diximus, quid sanctum. Hoc latius explicemus, alio sumpto principio.

Legum species, & a Diuina omnes pendere.

Caput III.

PHilosophorum, quos memorauimus, reiectis opinionibus, scholaq. relicta, repetamus dicendo, Legem esse ordinem. Qui ordo, vt in Deo Optimo, & Maximo, in Natura, & in humana reperitur mēte, ita tres sunt leges. Cum autem dico esse in aliquo, accipi volo, vt logici inquiunt formaliter, in illoq. esse, vt *In* significat subiectum. quemadmodum in Socrate est virtus, in Labeone iuris prudētia fuit. in Deo ordo iste est lex æterna; in Natura, Naturalis; in homine, humana, atque Diuina. Lex enim Diuina, est ratio in homine, qua proprias moderatur actiones dum ad æternam tendit Felicitatem. Diuina autem dicitur, nō quod sit in Deo, sed quia a Deo lata est modo Diuino, & quoniam hominem ducit in Deum. Harum prima est æterna. ordo nimirum existens in Deo, quo cuncta reguntur. Est Deus Optimus rerum omnium opifex, illarumq. moderator, & Rector: vti sua sapientia omnia producit, ita eadem cuncta propria regit prudentia, atque sapientia gubernat. Atque, vti Diuina sapientia, cum rebus creatis collata, Exemplar, & Ars dicitur: ita, comparata cum rebus, vt moueantur in proprios fines, Lex appellatur æterna. Hæc igitur lex, est ratio Diuinæ sapientiæ, vt ordinat actus omnes, ac rerum motus, cui subijciuntur quæcumque sunt, Deum ipsum excipiendo. Quemadmodum enim humano regimini ea subduntur, quæ fieri possunt ab hominibus, non autem quæ ad naturam attinent. vt puta, quod humano corpori insint brachia, tibiæ, ac pedes; ita legi æternæ non quæ ad naturam, essentiam ue Diuinam spectant, sed ab illo quæ sunt producta, siue interitui, ac ortui sint obnoxia, siue corruptionis sint expertia, siue naturalia, & hæc vel necessaria sint, vel contingentia, humanæq. res subiectæ existunt. *Ordinatione tua perseuerat dies*, cecinit Sanctus Propheta: ostendens, hac æterna lege corpora æthe-

Psal. 118.

rea perpetuis cieri motibus. A primo autem horum corporum motu tempus oriri, quo alias metimur motiones, & actiones, nos docuit Ariſtoteles. Præcipit legiſlator, hæc, & illa obſeruari. Præcepta mentibus populorum impreſſa, ſunt regula, ac metrum, quo mẽſuramus actiones, in noſtrumq. ordinamus finem, ad illum tendentes. Deus, rerum omnium productor, rebus totiq. Naturæ quid ei ſit agendum, præcipit. Quo mandato, ac lege, res operari dicuntur. Hinc illud Dauidis, *præceptum poſuit, & non præteribit*. Subduntur huic æternę legi naturalia, eo quod Diuina prouidentia mouentur. Subijcimur nos, ac ea, quæ ſunt noſtra huic legi ſunt ſubiecta. Sumus rationis compotes, quo principio ab inanimatis, brutis ve diſtamus. Sunt etiam in nobis elementa, ac partes, quas natura conſtruxit. Legi autem æternæ duplici modo res ſubijci, dicunt ſapientes. Vel quidem ea de cauſſa, quoniam lex illa æterna eſt principium, quo res in proprios feruntur fines; vel quoniam cognita, eſt regula, & menſura actionum. Vtrouis modo æternæ legis imperio ſubdũtur homines. Eſt in nobis primo, tamquam principium cognitum. ſiquidem, licet animi noſtri, dum, hac corporea detinentur mole, Diuinam eſſentiam, in qua lex iſta reperitur, nondum beati, haud poſſint inſpicere, nihilominus illam cognoſcunt, eiuſdemmet irradiatione; quidam autem magis, quidam autem minus vt ſplendor, & coruſcatio primę Veritatis huius noſtri intellectus illuminat oculos. Idem accidit mentis noſtræ viſui, quod corporeo contingit intuitui. Solem (quæ noſtra eſt oculorum imbecillitas) minime poſſumus intueri, at ſi conuertamus oculos in Solis radios, Solem dicimur aſpicere. Luminis fontem non cernimus, ſed irradiationem. Ita in mentis viſu. Eſſentiam Dei, in qua eſt lex æterna, mentis oculi nequeunt intueri: primæ autem Veritatis irradiationem percipiendo, legis æternæ participes efficimur, quæ Veritas exiſtit incommutabilis. Subijcimur ſecundo ea parte, quam cum brutis communem habemus æternæ legi. Illa pronitas, quam vnuſquiſque in ſe perſentit ad æternam legem, eiuſdem legis non mediocris eſt perſuaſio. Ferimur namque pro penſione quadam inenarrabili ad id, quod eſt huic æternæ legi conſentaneum. Ab hac prima lege, tamquam a fonte proprio, aliæ leges ducunt originem, atque deriuant. Etenim, cum lex ſit ratio, qua actiones in finem ordinantur; in ijs vero, quæ ſtatuto mouentur ordine, id, quod eſt ſecundum, a primo vitutem mouendi accipit, ceteræ leges, quæ ſunt principia mouentia a prima dependent. Mouet manus virgam, & a brachio accipit virtutem, brachium autem, ab anima, quæ eſt fons, & origo motus. Ad hæc, Rex populos regit, Præſides prouincijs præficit. Regunt Præſides ſubiectus, verum regimen illorum, ab eo, quod eſt in Principis mente, vitam

4. Phyſ.

tam, uiresq. accipit. Aedificant (vt etiam ab artibus argumentum accipiatur) artifices inferiores. Architectus quoque laborat, dum construitur domus; nam omnium actuum regula, est Architectus. Cum igitur lex, æterna sit regendi ratio, in Summi Opificis mente existens; ideo ab ea ceteræ deriuant. id quod voluit Pater Augustinus illis verbis: *In temporali lege nihil est iustum, quod a lege æterna in nos homines non deriuet.* Naturæ lex non tantum rebus inanimatis sed animatis, ac mētibus nostris est impressa; cuius præcepta sūt illa. Bonum est expetendum. Malum fugiendum. Esse proprium, conseruandum, & huic contrarijs obsistendum. Quod tibi non vis, alteri ne feceris. Depositum reddendum est. ac similia. Hæc, inquam, lex, qua res proprios motus, ac actiones metiuntur, ad Deum Optimū reuertuntur, a quo proueniunt; similitudinem ordinis in prima mēte existentis, oculis nostræ mentis exhibet. Ab hac Naturæ lege prouenit Humana. Hinc Cicero dicere solebat, res a Natura profectas, & a consuetudine probatas, legum metus, & religio sanxit. Legis anima, & spiritus est iustitia. Hoc docuit Pater Augustinus, dicens: *Non videtur esse lex, quæ iusta non fuerit.* Legis virtutem, & robur Iustitia metitur. in rebus vero humanis iustum illud dicitur, quod rationis regula rectitudinem obtinet. at prima regula rarionis, est lex Naturæ, vt nunc enarrauimus. Quare, quæ lex ab homine lata fuerit, si Legis nomen debet obtinere, cum lege Naturæ conueniet. Quod si ab illa discrepabit, Legis nomen amittet. contrarijs enim mista, distabit a suo seminario: a quo principio omnes exeunt leges. Si lex vetat furtum, homicidium, & adulterium; hæc prohibet, quoniam Naturæ lex inquit. Quod tibi non vis, alteri ne feceris. Leges istæ nomen Legis ideo iure obtinent, quoniam a lege Naturæ originem trahunt, illius ve rectitudine existunt rectæ. Si quis pro sui tutela alterum læserit, cum moderamine inculpatæ defensionis, a lege q. humana fit immunis, ne pœna puniatur: hæc lex iusta dicitur, quia, Naturæ lege, vim vi, pro sui, tutela, licet expellere, vbi nulla adsit culpa in actione, vnus enim quisque omni cura, & diligentia proprium esse seruare debet. Si pœna capitis, humana lex, eum plectendum esse sancit, qui alienum violauerit thornm, illud malum, quod lege naturæ decretum fuit, esse puniendum, aperit; & aperiendo, certis quibusdam terminis concludit. Hæc secum reputans Sanctus Thomas, conclusit, humanam legem, duplici modo a lege Naturæ prouenire. Vel, vti conclusiones a præmissis; vel, vti determinationes quorundam vniuersalium decretorum. His lectorem instruens, quando lex humana inhibet non esse furandum; decretū hoc continetur in illa Naturæ lege: *Alteri ne feceris, quod tibi fieri non vis*, vti conclusio in suis præmissis, dicitur contineri. Cùm etiam

De lib. art. c.5 & 6.

2. De inui.

Pri. de lib. ar. c. pri.

1 p. 2. q. 95. ar. 2.

iubet hominem gladio eſſe interficiendum, qui hominem occiderit; id determinat, quod lex Naturæ late generice, ac in vniuerſum percipiendo dixerat, *Malum eſſe puniendum*. Cum igitur lex Naturalis ab æterna; a naturali, humana proueniat, neceſſario concludendum eſt, omnem legem ab æterna proficiſci, aliarumq. hanc eſſe principium, & originem. His cognitis, quæ ſuperſunt, legum cauſſas nunc aſpiciamus.

Legum humanarum cauſſæ proximiores.

Caput IV.

AEterna, & Naturalis lex, humanæ ſanctionis ſunt quidem cauſſæ, atque principia; at præter hæc, hominis quoque requiritur Prudentia. in lege enim, non tantum facultatem, & robur, quam ordinem, & rectitudinem conſideramus. Hæc a Prudentia, illa vero a iuſto Principis mandato pēdet, nec non a conſuetudine. Cum itaque de Legum cauſſis ſit inſtitutus ſermo, nunc de Principe, a cuius prudentia lex, vt a ſua cauſſa, a tqu principio, proficiſcitur, eſt agendum. Dicamus igitur, legiſlatore Scopum, ac finem, eſſe ciuium probitatem. quidquid prohibet, iubet, decernit, ſtatuitq. legiſlator; id lege ſancit, vt ciues probitate refulgeant. Probi fiunt ciues legibus, mouendo illos legiſlator ad præmia, & a criminibus arcendo. A lege ciues probitatem, a legiſlatore lex rectitudinem accipit. Summa itaque negotij in legiſlatore eſt collocata. Plato hanc ob rem, & eius diſcipulus Ariſtoteles, quāplurimum laborarūt, vt legis conditorem numeris omnibus abſolutum oſtenderent. Vtriuſque doctrinam afferam; &, quis horum ſcite magis fuerit in re propoſita locutus, aliorū erit iudicium: quod prolatu, ni fallor, facillimum erit. Plato, ſtudioſe rem hanc pertractans, in Legum conditore hæc omnia deſiderabat. Diuinum optabat eſſe hominem; in ſubiectos Patris, ac Matris potius, quam Domini officio fungentem; Pictori ſimilem; proprio ingenio non credentem; a Deo auxilium expoſtulantem. Diuinum exoptabat eſſe hominem, nimirum, quod in Diuinis verſatus fuiſſet, vt alibi, de Legibus diſſerens, ſcripſit idem auctor. Abſoluta legi debet ineſſe veritas, ſummaq. auctoritas, vt a populis recipiatur, illiq. obediatur. Deus eſt Prima, & Summa Veritas, ſub Diuinis litteris, & quæ illis ſunt coniunctæ ſcripturis, latens. Ab ijs, veluti a præceptore, docendus eſt le-

De leg: 10.

12. De leg.

est legislator, vt optimas ferat leges. Sanctas leges sanxit ideo Moyses, Deo & hominibus gratus, quoniam a Deo illas fuit edoctus. Hæc antiquiores meditando, leges in Deum retulerunt. Zoroaster, Bactrianis, & Persis leges ferens, in Oromasim; Trismegistus, Aegyptijs in Mercurium; Minos Cretensibus, in Iouem; Charondas, Carthaginensibus, in Saturnum; Lycurgus Lacedæmonijs, in Apollinem; Draco, & Solon, Atheniensibus, in Mineruam; Pompilius Romanis, in Aegeriam, Maumethus Turcis, in Gabrielem; Zamolxis Scythis, in Vestam; Plato Magnesijs, & Siculis, in Iouem, & Apollinem. Non me latet, Deos illos falsos, in quos relatæ fuerunt leges, aliud quidpiam nobis insinuare. Nimirum, quia lex sapientiā, contemplationem, stabilitatem, potestatem Regiam, eloquentiam, iustitiam exposcit: Mercurio ascriptas fuisse ob eloquentiam; Soli, propter iustitiam; Saturno, ob stabilitatem, & contemplationem; Ioui, propter Regiam potestatem; Mineruæ, ob Sapientiam. Verum alijs hæc consideranda relinquamus: & ad rem propositam redeamus, dicendo. Deo fuisse ascriptas leges, veluti principio illarum, quoniam summam, atque perfectam debent continere veritatem. Oportet, legislatorē in studijs sacrarū litterarū operā dedisse. Sit Diuinus, non tantum Diuino studio eruditus, sublimi, ac perspicaci ingenio, prudentia eminentissima. verum morum, ac vitæ sanctimonia sit præditus. Turpe, ac monstruosum est, legem populis seruandam promulgare, & vitam penitus oppositam viuere. Aliter loqueris, & aliter viuis, dixit ille, obiurgando eum, qui ceteros virtutes docebat, ipse vero in vitijs erat demersus. Plato Minoem commendabat, qui ea mandabat facienda, quæ prius ipse fecisset. *Neque Minos, inquit Plato, improbi hominis instar, alia ipse fecisset, alia facienda mandasset*. Sit exemplar legislator, in quod ceteri aspicientes, & legibus latis, vitam componere valeant. Paternum amorem in legislatore desiderabat Plato: siquidem leges non tamquam minæ, ac terror, sed potius gratia, & amor populis debent esse. Sic scripsit ille: *Legislatorem oportet de honesto, bonoq. docere, qualia sint & quomodo ab ijs agenda, quæ felices futuri sunt. Turpe enim est, quod Homerus, Tyrtæus, cæteriq. Poetæ probe de vita, studijsq. hominum scripserit. turpe, inquam, Lycurgo, atque Soloni, & ceteris legum latoribus, minus id facere. Rectum igitur, ac iustum præ ceteris omnibus scriptis leges ipsæ præseferre debent. Ceterum, scripta probari, si legibus consentanea sint; sin dissona, derideri. Sic igitur ciuitatis leges conscribantur, vt Patris, Matrisq lator legum penitus gerat personam: scriptaq. magis prudētiæ. & humanitatis virtutem contineant, quam Domini, Tyranniq. imperium minitantis, tantumq. describentis, & rationem nullam penitus assignantis.* Hæc Plato. Similem Pictori optabat legum conditorem, sic lo-

9. De leg.

6. De leg.

sic loquens: *An nescis in hac re,* (loquitur de legum promulgatione) *quod in Pictorū facultate contingere? illa qnippe in pingendis animalibus terminū nullum habere videtur, sed semper inumbrando, deumbrando, vel quomodocumque id vocetur, exornare conatur. Nec vmquam cessat; semper enim ad pulchriora, & expressiora, incrementum habet. Si quis igitur pulcherrimum animal pingere voluerit, quod non ad peius, sed ad melius, futuro tempore semper progrediatur, cum sit mortalis, nisi aliquem artis successorem reliquerit, qui si quid, vel tempore ex animali abditū fuerit instaurare, vel per artis imbecillitatem ab artifice prætermißum apponere valeat, atque ita fulgentius, perfectiusq. pictum animal reddere, profecto laboriosum opus illud breui tempore duraturum est. Talis, & legislatoris voluntas esse debet; vt principio quidem leges sufficientes, ac exquisitæ conscribantur: deinde, procedente tēpore, et rerum periculo facto agnoscat, atque animaduertat necessarium esse, vt multa relinquat, quæ emendatione, interpretationeq. successoris alicuius indigeant, ne peior quidem, sed melior, ornatiorq. Respublica efficiatur. Quacumque igitur via poterit, tam re, quam verbis, alium siue maiorem, siue minorem docebit, quomodo conseruandæ, corrigendæ sint leges. Nec vmquam in ijs dicendis defatigabitur, donec ad finem produxerit.* Hæc ille. Quibus nos monuit, quod, cum nostra prudentia non sit adeo absoluta, vt cunctis rebus possit consulere, nec omnia vnico nobis contingant tempore; omnium enim rerum est vicissitudo; & quælibet tempora proprios euentus habent. ideo similem legislatorem Pictori fecit, cui quotidie multa insurgunt restauranda. Pingat coloribus Pictor, & arte, multa animalia; illa efformabit, vel quæ vidit, vel quæ picta obseruauit, vel quæ eius tulerit Regio. Atqui omnia haud nouit. multa sunt ei incognita, quæ si afferantur. nouis egebit coloribus, & arte noua molietur, vt illa fingere valeat. Ad hæc, multa ex ijs, quæ pinxit, temporum lapsu, puluereq. sordescunt, ac in aliqua parte abolentur. Alterius erit, si ipse vita cesserit, corrupta instaurare. Mentis nostræ imbecillitatis magnum est hoc testimonium. Vtatur omni arte Barocius, & Longus noster; naturam hic, & ille æmulabitur; at numquam æquabit. Omni utatur prudentia legislator, vt homines bonos efficiat, propriæ prudentiæ credens; deficiet rebus populorum, ac populis prospiciendo. Necesse erit, vt auxilium ei præstet Deus, qui omnium legum est conditor; qui regula propria cuncta definit, omnia determinat norma. Hinc idem Plato monebat, Deum inuocandum in instituenda ciuitate, legibusq. ferendis. Sic scripsit ille: *Deum in primis inuocemus, ad Ciuitatis constitutionem. Qui vtinam exaudiat, exaudiens propitius, & benignus, nobis aduenint, vna nobiscum leges, & ciuitates exornaturus.* Nullum sibi persuasit Plato, reperiri posse hominem, qui sit adeo pruden-

prudentia, ſcientia, experimento ve prædítus, adeoq. perfectus; vt ex ſe, ad moderandam ciuitatem, valeat condere leges, niſi ſuffultus ſit Dei auxilio, eiuſq. numine afflatus. Inualidæ ſunt, ac nimis tenues animi humani vires, vt populos in proprium finem dirigant, qui, tamquam nauis, in vaſto mari, varijs fluctibus, & ventis agitata, portum ingredi nequit aut ſaltem ſumma cum difficultate poſtmultos labores exantlatos, aſſumere ei conceditur. Quod bruta, a brutis feliciter regantur, vti fieri nequit; ita etiam homines, ab homine ſine Deo feliciter regi, eſt de numero illorũ,quæ minime fieri poſſunt. Quare in Protagora, vt leges ad bene uiuendum neceſſarias eſſe fatetur;ita ſufficientem eſſe Promethei legem, aperte negat; his lectori indicando, leges quidem humanæ vitæ neceſſarias exiſtere,at quas humana condidit prudẽtia,minime ſufficere. Hæc Plato docte, pulchre, & ſcite commendauit ſcriptis,& memoriæ poſterorum. Atqui, vt præceptoris ſententiam audiuimus, ne pigeat, obſecro, diſcipuli ſenſa intelleger e

Ariſtotelis opinio, de legum conditoribus. Caput V.

Ariſtoteles, vir admirandi ingenij, in Academia qui longo tempore Platonem docentem audierat, hæc optime inſtructus,& præceptoris doctrinę haud ignarus ſecum reputans quæ hactenus dicta ſunt, optime fuiſſe expoſita: breui ſermone pauca quidem ſed prægnantia habuit verba. Dicebat ille.Si veritatem,ac rerum naturam ſequi velimus,nullius alterius, quam hominis ciuilis, munus erit,condere leges.Quod ſi Rhetores,& Sophiſtas ſpectemus qui,rerum ciuiliũ ignari,ciuiumq. aſſentatores,& applauſores ſe ciuiles eſſe exiſtimant,& prædicant;in eã deueniemus ſententiam,legũ promulgationem, ac Lationem, non eſſe ciuilis hominis.Quod quidem cum veritate conuenire, minime, eſt aſſerendum. Etenim, qui ciuiles non ſunt, hos quoque ad leges ferendas ineptos, & haud accommodatos eſſe, pro certo eſt habendum.Qui vero legum ſanctioni ſunt inepti, neque alios tales poſſunt efficere.Atqui Rhetores.& Sophiſtæ, cum ciuiles non ſint,iccirco alios numquam efficere poterunt idoneos ad leges ferendas.Hoc probabat argumentis,acceptis a facultatibus, & artibus. Gratia exempli: Qui aliquam callet artem, eandem alios docet, illaq. operatur. Pictor pingit, alios quoque artem pingendi inſtruit.Medetur medicus, alioſue curat: is non

tantum

tantum hoc fungitur munere, verum, artem propriam edocendo, alios quoque facit medicos. Atque, vt summatim dicamus, omnes, qui aliqua sunt arte prædití, illa operantur, eandemq. ceteros docent. Quare necesse est, qui ciuilis esse debet, non tantum, vt rerum publicarum scientiam habeat, verum illas tractet, ac administret. &, qui Rempublicam gerit, res agat ciuiles; non quidem ea ratione, quoniam habeat ciuilem scientiam; sed illas sit expertus, in ijsdéq. fuerit optime versatus. Ea auté sunt ciuilia, quæ vere sunt honesta, vere vtilia, vere iusta. Talia auté a virtute aguntur, suntq. eiusdé actiones. Is, propter hæc, tum recte, tum eleganter, Rempublicam administrabit, qui scientiam rerum publicarum non tantum calluerit, verum earundem experientiam habuerit. Hæc duo requiruntur: quorum alterum si desit, ac desideretur, ineptus, minimeq. ad leges ferendas, & ad Rempublicam administrandam idoneus existit. Diuersum rei propositæ non accidit, quod ceteris artibus solet euenire, quarum finis non est sola cognitio, sed cum notitia est etiã opus, quod actione, & ratione perficitur. In ijs, vti vnum ab altero disiunctum, artificem reddit imperfectum; medicus sola præditus empiria, theoricæ inscius, admodum est imperfectus. E contra theoricus practicæ ignarus mancus est, nec hunc perfectũ dixerim; ita ars, & vsus absolutum faciunt artificem. In ciuilibus quoque non tam est necessaria virtutum cogniti o, quam illarum vsus. Ciuiles magis ij redduntur, qui experientia, & ratione in rebus ciuilibus versantur, quam qui solam sequuntur rationem. Ad hæc, ciuiliores sunt ij, qui longo tempore in ciuilibus, etiam sine ratione, sunt immorati, ac maiorem ex quotidiano, & diuturno vsu peritiam sunt consecuti illis, qui ratione instructi, breui tempore res gerendas sunt experti. Præterea, si Musicam, si alias spectemus artes, hoc verissimum esse, comperiemus. Musica consonantias cognoscimus: at, quintam ab octaua, & quartam, quam alibi consonantiam esse ostẽdimus, a quinta distinguere, munus non est cuiuscumque, sed illius, qui Musicæ notitiam optime habuerit. Nouit medicus, quid sit Sanitas, quibus medicamentis, quibus cibis, quali ue ratione victus cõparetur. Statuarius scit, quæ mensura, & lineamenta, quæ membrorum proportio requiratur, ad efficiendam elegantem, absolutamq. statuam, quid ve ei desit, dijudicat. Idoneus est artifex ad proferendum iudicium in ijs, quæ ad propriam attinent artem. At artium imperitis satis erit, immo superque, cum opera huiusmodi non valeant condere, si aliquam apparentem deformitatem rei artefactæ, potuerint cognoscere. Perinde, qui non sunt ciuiles, ad leges ferendas minime sunt apti; at forte ij iudicare possunt, quæ bene, ac male sese habeant, non quæ optima inter bonos debeant haberi. Lex pro-

prij latoris existit imago,& est quodammodo ipsemet conditor,quatenus legem condit: vt pictor est opus ab eo elaboratum.Ita ciuilia opera sunt hominis ciuilis imago, quatenus rerum ciuilium callet peritiam. Iam uero, quoniam leges operibus existunt persimiles, opera vero ciuilia, notitia, seu scientia ciuili, & experientia, recte efficiuntur; & uere ille est ciuilis, qui experimento, & notitia est præditus; is ad ferendas leges idoneus dicetur, non qui optimas cuiusuis leges considerauerit diligenter, & collegerit; (quod vtique fieri posset absque multa cognitione, & scientia) sed qui experientia, et arte, ciuilem facultatem sibi comparauerit. His omnibus perspicuum esse potest, Aristotelem voluisse,legislatorem prudentissimum, ac omnibus virtutibus ornatum esse. Scopus enim, vt retrodiximus, legis conditoris nil aliud est,nisi subditorum perfectio absoluta, cuius gratia sancit leges, illasq. promulgat.Lex uero, vt dictum fuit, sit ipsemet legislator, seu expressa,ac viua illus imago; proculdubio virtutibus omnibus ille præditus esse debebit, qui legibus alios perficere conatur.His non contentus,alibi monebat,legislatori illam esse necessariam animaduersionē,vt ferātur leges, quæ vnicuique regimini conueniant.Sic scripsit ille:*Leges etiā simul cum ijs considerādæ erunt,quæ sunt optimæ,& quæ conueniunt vnicuiq.gubernationi. Sunt enim leges omnes ad Rempublicam accommodandæ, nō autem Respublica ad legem.Est namque Respublica institutio ciuitatis circa magistratus, honoresq. publicos, quemadmodum debeant impartiri, & in quo potestas, auctoritasq. summa debeat consistere, & qui sit finis cuiusque societatis. leges autem earum variæ sunt, per quas modus Reipublicæ gubernandæ significatur, secundum quas debeant illi,qui sunt in potestate, imperare, & prohibere transgressores. Ex quo patet, quod necessarium est, differentias, & numerum tenere singularum Rerumpublicarum, etiam ad legum positiones. Neque enim fieri potest, vt eædem leges vtiles sint paucorum potentiæ, ac popularibus omnibus. Siquidem plures sunt popularis potestas, neque una dumtaxat paucorum potentia.* Hæc ingeniose, & docte Aristoteles de legum diuersitate. Quæ forte didicit a Platone, qui de varietate legum hæc dixit: *Non enim nos fugit,magnam. esse locorum differentiam, ad procreandos meliores, deterioresq.homines, quibus diuersæ,pro ut expedit leges sunt sanciendæ. quippe alij, varietate, & turbine ventorum, difficiles, & proterui sunt, alij,propter aquas;alij,propter cibos,qui ex terra nō solum corporibus,sed & animis vtiles,& inutiles oriuntur. Præcipue autem regionis loca differunt,in quibus inspiratio quædam diuina est, & quæ Dæmones sortiti sunt qui propitij, vel contra suscipiant habitantes, quibus pro humano in genio consideratis, mentis compos legis conditor, se ad diuersas leges ferendas conuertet. Prius enim hæc consideranda sunt, o Cli-*

4. *Poli.*

6. *De leg.*

nia, quam habitari facias regionem hanc. Hæc magnus ille Plato: & docte. Vsu enim comprobatur quotidie, diuersos & victu, & temperatione a Gallia, Germania, Hispania, ac Italia produci homines, diuersis quinetiam legibus populos istos gubernari. Non enim vnus, & idem est populorum vsus. non idem morum victus, & vitæ institutum: nec omnes sumus in eadem mensura. Ideo varie a legislatoribus sunt ferendæ leges populis accommodatæ, quarum, vt idem Plato scripsit, aliæ ad bonorum virorum doctrinam positæ, vt per eas intelligant homines, quo pacto amice, ac laudabiliter inter se versentur. Aliæ ad compescendam illorum pertinaciam, qui indomiti natura sunt, spretaq. omni disciplina, nulla ratione mouentur, quin in omnem ruant improbitatem. His legislator, necessitate coactus, leges imponit. Ipse namque nullum vellet vmquam vsū, necessitatemq. legum fore. His Plato lectorem docens, leges a conditore, populis, loco, & tempori accommodatas, esse promulgandas. Iam vero, quoniam de Legum ortu hucusque diximus, nunc de illarū proprietatibus fit disputatio. Sic enim conspicuum fiet, quo nexu homines vinciant, quæ ve sit Principis potestas in populos legibus regendis.

De Legis condicionibus.
Et primo, quod sit iusta, honesta, & vtilis.

Caput VI.

HActenus de origine Legum: nunc de illarum condicionibus est agendum. Has facillime quis agnoscet, si quæ ex Platone, & Aristotele adduximus, memoria retinebit. Aeternæ legis simulacrum legem Naturæ diximus, hanc vero in humana, miro quodam modo, vti caussam in effectu splendescere iam ostendimus: atque ab his limpidissimis fontibus, necnon ab humana prudentia, tamquā riuulos, emanare leges humanas, ad quas, veluti ad filum, humanæ referuntur actiones, vt boni donentur præmijs, mali pœna plectantur, probra, criminaq. arceantur, merces, & negotia, exerceantur, populis, quorum vtilitatis gratia feruntur sint accommmodatæ. Nunc, his inhærendo, dicamus, Legum condiciones esse, quod prospiciant populorum saluti; religioni, & disciplinæ congruant; possibiles sint; vtiles, & honestæ. Hæc secum meditando Isidorus, de Etymologijs scribens, cuius viri doctrinam amplexus est Sanctus Thomas,

Lib. 1. c. 3. & 21.

Thomas, prima secundæ, dicebat: Lex erit omne, quod disciplinæ conueniat, quod saluti proficiat. Erit lex honesta, possibilis, secundum naturam, secundum consuetudinem, patriæ, loco, temporiq. conueniens, necessaria, vtilis, manifesta quoque, ne aliquid per obscuritatem in captione contineat, nullo priuato commodo, sed pro cōmuni vtilitate ciuium scripta. His condiciones Beatus Thomas, vt nunc diximus, egregie, & docte; explicans, præcipit nonnulla, tamquam firma, & inconcussa. Horum primum est, quæcumque sunt in gratiam alicuius finis, ab eodem necessitatem, & formam accipiunt. Naturæ opera id nos docent; & , quæ fiunt ab arte, ipsa quoque huic veritati perhibent testimonium Dentes (gratia exempli) anteriores, sunt acutæ figuræ, ad instar ligonum. Molares vero, cubum imitantur. Tales sunt a Natura efformati, vt proprio fini essent accommodati, cuius gratia illos construxit sagax mater nunc dicta. Anteriores, vt cibos scinderet; molares vero, vt contunderet. Illos, in acutum figuram, hos in cubicam his de caussis produxit. Pedes in cubum fecit, vt bases essent, quibus tibiæ, tamquam columnæ, inniterentur, ad totam corporis molem sustinendam. Oculos effinxit, in figuram sphæricam, quoniam, vt Optici aiunt, facti sunt ad visionem; altitudinem montis, & rerum visibilium magnitudinem non assequerentur, nisi essent rotundi. Quippe, nisi pupilla esset figuræ sphæricæ, cuius merito oculi immutantur, non perciperet nisi æquale sibi; cum visus efficitur per lineas rectas, in oculum incidentes perpendiculariter; & concurrentes in oculi centrum. quod si essent plani superficie, non attingerent visibilia, atque ingererent se, nisi ex æquali superficie. Quapropter decuit esse sphæricæ figuræ, vt lineæ a re visa recte, ac ad perpendiculum caderent in pupillam. Vel, vt Naturales aiunt, quoniam varijs motibus mouetur oculus, debuit esse sphæricus, vt motu in gyrum moueri posset, & quia habet centri rationem. Siquidem lineæ a rebus visibilibus prouenientes, ad perpendiculum in illum cadunt, tamquam in centrum. Pythagorici, quos Plato secutus est, de Elementis differentes, Terræ cubum octo angulorum & sex laterum, ad instar tesseræ, ascripserunt, cogitantes eius stabilitatē & ineptitudinem ad motum. Igni vero pyramidalem figuram, ob facillimum motum eius ad suprema; quemadmodum aerem in octedrum, idest in figuram ex octo basibus, & sex angulis solidis, & planis viginti quattuor; ob eius instabilitatem; & quoniam ignem sequitur ascensu. Aquam in Icosedrum (figura, quę habet bases viginti, & angulos duodecim) ob eius facilitatem ad fluxum, ac mobilitatem, efformarunt. Ad arte facta descendamus. finis serræ est, ligna secare. ideo talis debet esse figuræ, vt hoc possit fungi officio.

q. 95. ar. 3.

Qq 2 Hæc

2. *phys.* Hæc ab Aristotele tractata didicimus, vbi differit de necessitate finis. Alterum vero est, res quas rectas dicimus, tales esse, quoniam regulæ, & mensuræ, optimæ quadrant. Quanto magis res ad id, quod est primum, et mensura, aliorum prope accedunt, tanto certiores, rectiores, ac magis mensuratæ dicuntur. His ita constitutis, inquit Beatus vir. In lege humana hæc duo reperies; quod est in finem ordinata; & quod est mensura quædam regulata, vel regula quædam mensurata. Si comparetur cum humanis actionibus, ad illasq. referatur; est illarum Mensura, siue Regula. Si autem comparetur cum lege æterna, & Natura, quarum est imago, & effectus, Regula appellabitur mensurata. Vt est in finem (iam condiciones explicentur) ordinata, vtilis dicitur, quemadmodum legitur. ff. de leg. l. nulla. Saluti enim populi consulitur lege, moresq. instruuntur populi vt felicem degant vitam. Vt vero æternam respicit legem, Religioni conuenire dicitur, Hac etenim lege nos homines (quod etiam alibi diximus) maiori deuincimur obligationis nexu ad Deum colendum, quam alia creata, quæ oculis corporeis in hoc mundo cernere possimus. Cum vero sit similitudo legis Naturæ, conuenit disciplinæ. Lex quippe ista, noster est Pædagogus internus, qui semper insusurrat nobis, quid, agendum, quid relinquendum, quid amplectendum, quid euitandum. Adhæc, disciplina (vt sensit Plato) est puerorum educatio, & morum institutio. Lex conuenit disciplinæ, quia instruit animos mores, estq. regula moribus apposita, quæ secundum naturam hominum disciplina est exercenda. Est honesta, ac iusta: quia iustum parit in rebus, vt retro diximus, suum cuique tribuendo. Et, cum sit morum regula, virtutumq. præmium, virtutis vero præmium sit honor nihil sane accommodatius erit legi, quam sit honesta. Insuper honesta dici potest, quia Religioni est conueniens. Verus enim honor, præmium virtutis, diuinitus est expetendus. Honesta quinetiam dicitur, quoniam inhonesta prohibet, quæ mentis, & corporis oculos possunt offendere. Quadam honsta condictione errantes corrigit, inæquali mensura homines metiendo. Seruatur iustitia Geometrica in præmijs largiendis. Seruatur quinetiam in delictis puniendis. Alia certe pœna Princeps, & Illustris, vir est puniendus: alia vilis, & obscurus. Infamiæ eadem pœna Domino, & seruo non est irroganda. Mitius cum Magnis, quam cum Inferioribus, est agendum. Honesta itaque erit lex. Erit quinetiam iusta, si ea spectemus, quæ naturam illius constituunt; nimirum, quod a mẽte Diuina proficiscitur, estq. simulacrum illius Aeternæ, congruens Dei præceptis, Naturæ æmulatrix, ordo in bonum, quod vere est bonum. Hæc vere, & proprie, est Lex dicenda: & hæc semper iusta. Quæ vero a sola Principis voluntate emanat, æquiuoce Lex dicitur,

2. *De leg.*

tur & aliquando iniusta ab hominibus potest appellari. Plato in Minoe nullam aliam nouit legem Regiam, nisi quæ esset recta. Ceteras vero nec nomine Legis dignas fecit. Edicta, Mandata, Iussaq. Principum, si quis eas dixerit, optime loquetur. Vtilis, & necessaria. Quoniam vitia ab animis arcet, & saluti prospicit hominum. Duplici constamus natura, dupliciq. portione sumus compacti Mēte, & Sensu, Quarum partium alteram cum purissimis Spiritibus; alteram cum Brutis communem habemus. Hinc duplex appetitus: quorum vno verum bonum, altero apparens bonum appetimus. Maximum certamen, perpetuaq. fere est pugna inter illos, & sæpe inferior, vincit superiorem. Bona approbamus, deteriora sequentes, in hoc brutis miserabiliores. Cum itaque duplici parte constemus; suprema cognoscentes, vitium monstrum esse, & Harpyam, cuncta maculantem, illud detestamur, commendamusq. Principem legem promulgantem, qua vitia releganturNon me latet, vsu aliquando contrarium euenire. Etenim, si contingat, aut nos, aut caros in crimen labi, at lege sint emendanda delicta; quod prius ad Sidera laudibus extulimus rationem sequentes; mox animi perturbatione, affectuq. inordinato vituperamus; maledictis, & conuicijs damnamus. vt tunc cæco iudicio, & caligantibus mentis oculis, verum aspicientes, non animaduertimus, vitium suapte natura esse abominabile, & tamquam pestem euitandum. Legis conditor, soli vtilitati prospiciens, nescius animi affectuum, parui pedens prauorum querimonias, legem sancit. Similis est Chirugico, vulneribus medenti, quæ diuturno tempore obcalluerunt. Aegrotantis clamori, & rugitui aures obturando, ferro igniq. saluti consulit, nullumq. miserationi dat locum, dūmodo corpus languens sanitati restituat. Perinde legum conditori non est curæ, an lex mœrorem, & tristitiam; an lætitiam, & gaudium, huic, & illi, sit allatura. An vt prauis sit odiosa. Sat sibi esse dijudicat, quod publicæ prospiciatur vtilitati, communi consulatur Reipublicæ bono. Hoc scopo feruntur leges. Hinc factum est, vt hominum cogitationibus a legislatoribus lex fuerit nulla imposita. (loquor de humana: lex enim Dei etiam cogitationibus imponit modum: quoniam ipse solus cordium est scrutator, & iudex, qui, introspiciens, honore afficit, ac præmia largitur; punit & castigat; vt interiora animi nostri secreta, esse perspicit) cum enim non sint gesta, quæ damnum afferant Reipublicæ; aut exemplum, quod ceteri imitando, mala committant lex non est lata, cuius si opus est, hæc prohibere. Promulgantur quippe leges, non vt minima quædam inhibeantur, sed vt mala arceantur. Hinc illud iuris peritorum: *De minimis non curat prætor.* Antiquiores, talia præceptoribus, senioribus, dignitateq. fulgentibus

tibus, corrigenda, emendanda ve reliquerunt. Quorum esset cura, legibus animos cohibere, illa ve statuere, quibus omissis, homines in monstra verterentur. Quo modo autem Populis, Loco, & Tempori leges sint accommodandæ, nunc dicamus.

Loco, tempori, ac populis Leges accommodandæ, an ve immutandæ sint. Caput VII.

LEgem, populi disciplinã esse, nullus est qui ambigat. Disciplinam autem addiscenti debere conuenire, omnes fatentur. Prima rudimenta pueris traduntur; adolescentes vero docentur scientias. Hoc est præceptoris munus præcipuum, vt explorata discipuli capacitate, eundem instruat, quæ accommodata sunt aptitudini illius. Hæc est caussa, quare lex possibilis dicatur, talisq. debeat esse, vt Isidorus dicebat. Non sunt eadem imponenda pueris, virisq. perfectis. Nec potest homo ciuilis, viuens in hominum conuẽtu, alijs morem non gerere. Quare primo est inquirenda, & exacte exploranda facultas, seu, vt dicitur, possibilitas, subditorum, anteaquam populis lex promulgetur. Quod si secus fiat, lex, immutata propria natura, transit in violentiam. Atque, vti debet ipsa hominibus imperare, vim potius infert, quam mandata proponat obseruanda virtutis amore. Non negarim, quod lex, & ipsa propria vi vtatur. At distat valde a violentia, vis huiusmodi legum. Hæc in aliorum vergit commodum, illa in damnum, & in perniciem. Præterea, nimia illa legum durities, nonnumquam bonis, ac malis est perniciosa. Quis enim adeo est perfectus, adeo ve compositus, vt aliquando terminos non prætereat? vbi nimia asperitas legibus est insita. Hæc cogitando, Solon, Draconis leges Athenienfibus promulgatas, abrogandas, & abolendas fore statuit. Crimina quantumuis minima capite punientes leges, scripsit Draco, non atramento sed sanguine, Epicuri sententiam secutus, Omnia peccata æqualia esse, dicentis. Postremo, rigiditas illa legislatoris intolerabilis, horum duorum malorum est caussa; superuacaneæ multitudinis; & vituperandæ abrogationis. Cum leges asperrimæ ferri nequeant a populis, necesse est, vt aboleantur. Id vero an culpabile sit, dicant ceteri. Vnum hoc scio, cuiusuis legis abrogationem alijs afferre quandam imbecillitatem. Spem namque pa-

rit

rit in animis subditorum, vt ceteræ tandem, noua caussa adueniente, sint & ipsæ abolendæ. Hinc illorum contemptus, ac mors, hinc morum corruptio. Luxuries vero illa, ac numerus superuacaneus legum, confusionis horroris, & desperationis, solet esse caussa. Vbi enim animus persentit, se varijs, ac propemodum innumeris mandatis detineri, confunditur; magisq. ineptus, ad obseruationem illorum redditur, quam inflammetur. Magis spem abijcit, quam concipiat legis obseruandæ, & Principi parendi. Non negarim, fieri nō posse; vt omni vacent seueritate leges, at Μηδὲν ἄγαν, præ foribus in templi columnis scripsit Apollo.

Et Pythagoras:
Dimidium plus toto.
Aurea mediocritas,

Dixit Poeta quidam. Populis igitur sunt leges accommodandæ, non autem Populi legibus. Quemadmodum calceamenta pedibus non pedes calceamentis; caligæ tibijs, non tibiæ caligis; aliaq. dorsi vestimenta, & indumenta, corpori, & partibus corporis; non corpus vestimentis, est adaptandum. Atque non solum populis populorumq. naturæ; verum & temporibus, & locis. Vnaquæque Regio (vt retro adnotauimus) peculiari temperatione producit incolas. Quod si mores corporis temperaturam sequuntur, nullum esse debet dubium, quin vni populo aliæ leges & aliæ alteri, sint accommodandæ. Adhæc, cum ob actiones humanas promulgentur leges, quæ temporum varietate sunt diuersæ, nouis emergentibus, nouum est adhibendum remedium. Hui, dicet aliquis, qui obsecro, fieri potest, vt Lex immutetur, cum sit imago legis æternæ, ac Naturæ, quæ nullam patiuntur mutationem, nullam admittunt varietatem? Quæstionem hanc excitauit Aristoteles, de Politicis rebus scribens, vbi de Milesiorum, ac Hippodami Republica loquitur. A Beato etiam Thoma, quem nil latuit, qui nihil intentatū reliquit eadem docte cognita fuit. Aristoteles loco adducto, trutina ingenij problema hoc examinare contendit: verum, vt vnusquisque lectione consequi potest, quo modo quærentibus satisfaciat, dubitationemq. dilucidet, haud facile intelligitur. Siquidem, cum hinc inde argumēta adduxisset, & Platonis sententiam improbasset, dubium insolutum relinquendo ad Lacedæmoniorum Rempublicam sermonem conuertit. Censuit Plato, leges patrias immutandas fore, vbi meliorem statum Respublica est adeptura. Sæpe vsu accidit, vt, nisi mutentur leges, ob diuersos rerū euentus, Respublica varijs afficiatur incommodis. Præter hęc, sicut arti, vt puta medicinæ, ac gymnasticæ, alijs

cæ, alijs ve prodest, vt ab institutis patrijs mutetur, ita ciuili disciplinæ proderit, mutationem suscipere. Adhæc, antiquæ leges barbariem,& asperitatem quandam solent redolere. Armati siquidem ferro incedebant Græci, vxores inuicem emebant. Apud Cumas lex erat de cæde, si accusator multos testes inducat, ex proprijs agnatis; reum esse cædis, contra quem probatur. Cum igitur omnes quærant bonum non patrium, dicendum est, priscos illos siue ex terra fuerint geniti vt fabulæ dicunt, siue ex corruptione aliqua seruati, fuisse ignaros, ac imperitos; vanumq. esse, persistere in illorum opinionibus. Nouissime, leges scriptæ nullam accipiunt meliorem condicionem ab immutabilitate. id contingit ciuili disciplinæ, quod alijs artibus passim videmus euenire, quoniam actiones artis circa singularia versantur. Medicus non medetur homini, sed Alcibiadi, & Themistocli, at singula exacte scriptis comprehendere, humanis viribus est impossibile. Singulariū sunt optime temperamenta cōiectanda, mox adhibenda medicamenta: atque, si secundum præcepta scripta in vniuersum, & generice operetur, nulla habita ægrotantis particulari ratione, errabit. Ita sane, cum lex ciuilis circa actus singularium versetur, & ipsa, nisi mutetur, vt tempus expostulat, proculdubio erit inutilis. E regione, dicebat Aristoteles, mala videtur legum immutatio. Ratio est, quoniam, cum minima vtilitas oriatur ex mutatione, satius est, errata Legumdatorum, & Magistratuū tolerare, quam leges mutandi assuetudinem, cum talis mutatio sit, si aspiciatur, omnino euitanda. Conferat aliquis paucam illam vtilitatem, ex legum mutatione ortam, & damnum proueniens ab assuefactione mutationis earundem; & videbit, vtilitatem a damno superari. Cum ex mutatione assuefactio non parendi superioribus scaturiat. Insuper, mendax est, exemplum ab artibus acceptū. Quoniam non eadem est ratio, si ars immutetur, & lex. Non est simile profecto, vtramq. mutare. Lex enim nullam habet vim, vt ei obediatur, nisi ex consuetudine. Consuetudo autem non fit nisi longo temporis vsu. Quare, mutando facillime leges ex præsentibus, in nouas futuras, vis legis infirma redditur. Hæc cum adduxisset Aristoteles, dubium insolutum relinquens, ad Lacedæmonum Rempublicam sermonem transtulit. Sanctus Thomas non sic certe, rē hanc aggressus, se gessit. Inquit vir Beatus, legem humanam posse mutari, si cum ratione hominis comparetur, & cum populis, quibus promulgatur. Si partem nostram intellectiuam aspiciamus, videbimus illum a rudi, ac imperfecta cognitione, ad absolutam, ac perfectam tendentem. Naturæ is est ordo, vt ab imperfecto, ad perfectum progressio fiat. Id in scientijs licet adinuenire. Aemula est ars naturæ. Prisci Philosophantes, de rebus naturalibus, ac diuinis differentes,

imperfecta scriptis commendarunt. Aristoteles, & Plato, qui illorũ ingeniis noua excogitarunt, propter quæ magnam consecuti licet fuerint laudem, maiorem tamen semper sibi compararunt honorem, aut saltem non minorem quæ veteres scriptis assignassent, præpoliendo,& perfectiora reddendo. Hac conditione præd.cta sunt ciuilia præcepta. Qui primo sanxerunt leges, populisq. promulgarunt, præcepta imperfecta, deficientia, ac indigentia decreuerunt. At viri, qui secuti sunt illos,immutando, & addendo, disciplinam ciuilem absolutam reddere conati sunt. Quare, si partem nostram ratiocinantem;a qua lex prouenit, spectemus legem mutabilem esse comperiemus. Ad hæc, si populos etiam considerabimus, cum condicio illorum,varietatis sit maxime capax, vt diuersimode videbimus expedire, vt communi bono consulatur, lex immutanda erit. Pater Augustinus,de libero arbitrio differens, exemplo rem declarabat; quod est tale. Si populus sit bene moderatus,& grauis,communisq. vtilitatis diligẽtissimus custos,recte lex fertur, qua tali populo liceat sibi creare Magistratus,per quos Respublica administretur. Porro, si paulatim idem populus deprauatus, habeat venale suffragium, & regimen, flagitiosis, sceleratisq. cõmittant, recte adimitur populo talis potestas dandi honores, & ad paucorum bonorum redit arbitrium. At,si legem consideremus,vt est imago Aeternæ, vtq. naturalis legis simulacrum,mutari nequit. Legi namque hominum,si recte consideretur inest naturalis lex, atque æterna, quarum vna quæuis immutabilis existit. Hanc ob rem Doctor Sanctus, loquens de legis Naturæ immutabilitate, scripsit hæc. *Ad primum ergo, dicendum, quod naturalis lex est participatio quædam legis æternæ, vt supra dictum est* (referens hæc ad quæstionem nonagesimam tertiam, & articulum tertium illius quæstionis) *& ideo immobilis perseuerat. quod habet ex immobilitate, & perfectione Diuinæ rationis instituentis Naturam, sed ratio humana, mutabilis, & imperfecta; & ideo eius lex mutabilis est. & præterea lex naturalis continet quædam vniuersalia præcepta, quæ semper manent: lex vero posita ab homine, continet præcepta quædam particularia, secundum diuersos casus, qui emergunt.* Perinde, ac si dixisset: Si lex, ab homine lata, consideretur ratione eius fundamenti, cui innititur; nimirum legis æternæ, ac Naturæ, vtique inuariabilis existit. At si consideretur ratione humanorum gestorum, & actionum; suscipit variationẽ. Hoc est intrinsecum legi, vt communi bono consulatur, cum fertur a legislatore. Natura lege sua id passim docet: Alteri ne feceris, quod tibi fieri respuis. Nemo lędẽdus. Propriũ esse seruandũ est. Et similibus pręceptis nos imbuendo naturalis lex, bono communi prospicit. Hoc est, quod immutabile in omni Regione, & apud omnes Populos, in humana

1. Cap. 6. ad initium.

Pri. 2. q. 94. ar. prim. in res. ad p.

mana lege dicitur reperiri. Hoc est, quod nullam cognoscit varietatem, vbicumque exultat lex. At gratia cōmunis vtilitatis, vtq. Loco, Tēpori, & Populis accommodatur, variationem suscipit etiam huius gratia. Atqui, non a quouis est immutanda, nec quauis de caussa: sed vrgenti necessitate, & ab eo, qui Reipublicæ clauum tenet, sedetq. in puppi. Hoc latenter nos docuit Plato, dicens; Legem hāc esse optimam, vt iuuenes non perpendant, an leges recte, vel perperam, sint institutæ. Et alibi aiebat: Custodes legum in loco sanctissimo debere congregari. Addens, numquam mutandam esse legem, nisi omnium adsit consensus. Exemplum autem ab artibus acceptū; quod Plato adduxit, & Aristoteles reiecit, eo quod nimis esset dissimile, & rei propositæ incommodum, non est tam facile negligendū. Similia dicuntur illa, quæ in pluribus conueniunt, in quibusdam autem dissident. eadem, quæ in omnibus conueniunt, vt etiam idē met Aristoteles scripsit in libris Diuinorum. Atqui, veluti gladius, nec in cuspide, nec in manubrio, nec in parte illa obtusa, quæ Costa vulgo dicitur, sed in acie incidit; ita sane similitudo, & exemplum, in quibusdam dumtaxat, rei propositæ quadrat, non autem in omnibus. In hoc sita est virtus huius similitudinis, a magno Platone allatæ. Quod, quemadmodum artes proprijs subijciuntur legibus, quæ mutandæ sunt, pro varietate rerum, quibus accommodantur, quarum recta ratio insertæ est artificis animo, vti legum ciuilium animo viri prudentis; ita leges mutari poterunt, tempore, & loco, expostulantibus.

Pri. de leg.

6. De leg.

Lib. 5.

Quæ, quanta ue Legum uis in obstringendos Populis a Principe latarum.

Caput VIII.

POpulos a Principum legibus obedientiæ subdi, nullus est, qui in dubium reuocet. At, qualis sit, ac quanta huiusmodi obligatio, vt videre videor, non est facile iudicare. Multa sunt vincula, varijq. nexus, quibus a lege deuincimur. Corporea pœna, siue in proprio corpore, siue in rebus, legis nexu astringimur. Adhæc, in foro conscientiæ, vel mortali, vel veniali culpa quinetiam obligamur. Iam vero, cum multiplex sit obligationis nexus, quo lege obstringuntur subditi, latus hic sese offert differendi

campus

campus, quæ nam sit obligatio, qua deuinciuntur homines Principum legibus. Cum autem de Principum legibus est disputatio, non Spirituales, sed temporales Domini sunt accipiendi. Siquidem scopus, & argumentum nostrum est de Principum potestate, seu de iuribus Principatuum temporalium, a qua potestate leges passim emanant. De ijs igitur differendo, decernendum est, qua pœna legum trãsgressores harum sint puniendi, vt vis legum appareat; & quod huic est consentaneum, Principis potestas in populos quanta sit, omnibus fiat conspicuum, dum leges promulgant subditis. Pœna vt hinc ordiamur, vel est corporea; quæ nimirum ad corpus attinet, veluti membrorum mutilatio, exilium, atque ipsius met vitæ amissio, nec non pecuniæ effusio: vel est spiritualis, ad animum attinens, quæ conscientiam, forumq. illius respicit. Cum itaque ad summum duę sint pœnarum species, ambiget aliquis, num omnibus his, an potius altera ipsarum; & si altera, quæ nam sit, qua Principum leges subditi obstringantur. Et certe, si loquamur de corporeis pœnis, quas nunc memorauimus, dicendum erit, omni hæsitatione postposita, Principum leges ijs mulctis subijcere populos. Cum enim Princeps consulat communi bono, paci, ac tranquillitati Reipublicæ, idq. sit munus a Deo ipsi demandatum, potestasq. illius corpora subiectorum respiciat, eo modo, quem retro explicauimus, poterit proculdubio huius finis gratia homines proprijs legibus hisce pœnis obligare, vt eosdem morti obijcere, ac tradere. Verum dubitatio, quæ summum ingessit scribentibus laborem, & quæ adhuc non mediocre facessit negotium, est, an hæ leges subditorũ, deuinciant animas, atque, vt dicitur, obligent in foro cõscientiæ, & si hoc efficiunt, an transgressores culpa mortali, an veniali, dicantur peccare. Hæc duo sequuntur primum. hoc igitur aggrediamur.

An Principum temporalium leges (vt dicitur) obligent in foro conscientiæ. Sancti Thomæ, & Soti opinio adducitur.

Caput IX.

SAnctus Thomas, prima Secundæ, in vniuersum, ac generice, de lege humana disputans ab illa subditos in foro conscientiæ obligari, asseruit, appendice, ac limitatione hac adiecta, Vbi lex fuerit iusta, quæ a Principe promul-

 gatur.

gatur. Vt autem Beati Doctoris mens intelligatur, meminisse oportet, iustas appellari leges, vel ratione finis, vel ratione formæ, vel ratione agentis. Ratione finis quidem, si lata fuerit communis boni gratia, ac publicæ vtilitatis, non particularis. Etenim, veluti illa iusta dici debet, ita hæc tyrannica est appellanda. Hoc discrimine differt Princeps a Tyranno, quod ille, leges promulgat in publicam vtilitatem; hic vero, in proprium commodum eas condit. Ratione autem formæ, quando nimirum imponuntur a lege onera subiectis communis boni gratia, seruatâ proportionis æqualitate. Est lex, regula, vt supra diximus: & iccirco eam debet seruare proportionem in onerandis ciuibus, quam seruat in honorandis. Proportio sumitur a gradu, & statu, quem illi obtinent in Republica. Est homo, id ipsum, quod est, & quod habet aliquid multitudinis, vti pars totius existit. Natura, vt seruet totum, parti infert detrimentum. Vt corpus seruetur, damnum facit pars. Ad hæc, quemadmodum partes diuersa obeunt munera, quædam digniora, quædam minus digna, vt a natura sunt constructa, ita in Republica proportione ciues honoribus sunt honestandi, & oneribus secundum facultates onerandi. Postremo, ratione agentis iusta dicitur lex, si facultatem, ac potestatem eius latoris non excedat. Ceterum, quoniam rectum, vt dicebat Aristoteles, primo de Anima commentario, iudex est sui, & obliqui; ideo, vti has iustas leges appellamus, ita illas iniustas dicemus, quæ communi bono non erunt congruentes, aut ratione agentis, aut ratione finis, aut ratione formæ. Ferat legem Princeps in propriam gloriam, & commoditatem, propria ductus cupiditate. lex illa iniusta erit. Quod si etiam limites propriæ facultatis, ac potestatis trãsilierit, iniustitię nota erat culpabilis. Quinetiam si iustitia Geometrica in oneribus imponendis populis nulla seruabitur proportio, iniusta erit lex, immo Legis nomen non merebitur. Siquidem, vt Pater Augustinus aiebat, Lex non videtur, quæ iusta non fuerit. His itaque Sancti Thomæ aperta sententia fit, quod, si lex iniusta fuerit, in foro conscientiæ subditos non constringet; at si iusta fuerit, vtique illos deuinciet. Id vero habet a lege æterna. Quod Salomon nobis indicauit illis verbis: *Per me Reges regnant & legum conditores iusta decernunt*. Hanc doctrinam amplexus Sotus, de Iust. & Iure, (si forte se ipsum recte audit) a legibus ciuilibus, ne dum Pontificijs, homines obligari uenialis, & mortalis peccati nexu, asseuerat. Vbi conclusit, humanas leges in foro conscientiæ populos obligare; & Lutheri pestiferãm reiecisset sententiam, ad Ecclesiæ potestatem in legibus ferendis attinentem. Videns eam, quam eo vsque habuerat disputationem, ad eas præcipue attinere ordinationes, quæ potestate emanant spirituali. Statim in

Tex. 85.

Pro. 9

P. lib. q. 6. ar. 4.

dubium

dubium reuocat, an idem sit sentiendum de lege ciuili. Argumenta adducit, quibus probare posse videtur, hasce constitutiones non posse homines peccati vinculo deuincire. Propriam demum explicando sententiam, ait: *Veruntamen, his nihil obstantibus, conclusio, quæ secundum mentem Sancti Thomæ, primo loco asserta est, suam etiam inconcussam retinet veritatem: in ciuilibus quippe, quæ ad culpam obligant, & de genere suo ad mortalem.* Quibus verbis idem profert iudicium Doctor iste de legibus, a spirituali potestate, & temporali prouenientibus, ratione obligandi; & perinde, eidem pœnæ a lege ciuili, & spirituali homines subdi, asseuerat. Quam sententiam pluribus rationibus roborare contendit. Quarum prima est hæc. (breuibus argumenta adducam, quæ Doctor ille verborum nimia quadam prolixitate scripsit) Supponamus primo, quod duæ sint Respublicæ, Ecclesiastica, & Ciuilis; Et in vtraque necessariam reperiri potestatem se ipsas gubernandi, & leges condendi, vt locorum, & temporum varietas requirit; licet diuersimode a Deo vna, & altera deuenerit. Supponamus secundo, ciuilem Rempublicam esse Dei familiam. His iactis fundamentis, sic erigit ædificium rationis. Respublica ciuilis habet potestatem leges condendi: igitur a Deo. Si a Deo, ergo, qui has leges custodierit, dignus præmio erit habendus. Qui vero violauerit, igitur erit puniendus. Hoc autem, addit ille, est, obligare in conscientia. Ad hæc, facere contra legem Principis, est malum mortale: igitur est peccatum contra Deum. Antecedens notum est: quoniam, si lex iusta est, regula rationis existit. Etenim, lineam rationis transgredi, peccatum est: quoniam est obliquitas. Consequentia est conspicua: quoniam, quidquid mali in moribus existit, peccatum est: vt egregie Sanctus Thomas, disserendo, nos docuit. Deinde, lex humana, vt dictum est, a Naturæ lege prouenit, quæ constituit id, quod est generale, in particulari specie virtutis: vt genus pacis, ad hoc, quod est armis nocturnis non vti: ergo leges humanæ obligant in foro conscientiæ. Nouissime, de lege ciuili peculiarius loquens, sic arguit: Licet finis proximus Principis sit quietus Reipublicæ status, nihilominus supremus, est sempiterna felicitas, adquam temporalis ille finis tendit; ergo potest suis legibus, per virtutem sibi cælitus donatam, in illo supremo foro obligare. Vt vero vnusquisque valeat cognoscere, quando lex obliget culpæ, ait. Omnis lex, quæ fertur absolute; hoc est, quæ contrarium non implicat, obligat vel culpæ veniali, vel mortali, secundum operis qualitatem. Ratio est, inquit ille, quoniam lex cum obedientia coniuncta est: siquidem

siquidem præceptum affert obedientiæ: quæ obedientia, est virtus. inobedientia vero, peccatum. Quo fit, vt, quicumque legem ferre voluerint, siue sæculares Principes, siue Ecclesiastici Præpositi, quæ ad culpam non obligent, id debeant exploratum facere. Hæc fuit Soti sententia loco nunc adducto.

Contraria adducitur opinio.

Caput X.

ALiter nonnullis visum est, qui huic oppositam, omninoq. aduersantem habuerunt sententiam; asserentibus, a legibus sæcularium Principum peccati vinculo populos minime deuinci. Quam positionem rationibus fulcire conati sunt. Harum prima hæc fuit. Obligare populos in foro conscientiæ, est potentiæ spiritualis: igitur Principis sæcularis leges, non poterunt euiusmodi obligationem in subditis parere. Antecedens probatur. Quoniam, obligare in illo foro, est animam vulnerare; animabus vulnera inferre, non est potestatis sæcularis sed spiritualis. Consequentia probatur. Quia leges Principum temporalium, a potestate, qua fulgent, proueniunt: talis autē, non ad animas, sed ad corpora potius subiectorū pertinet. Insuper, finis proximus ciuilis potestatis, est tēporaneus Reipublicæ status. igitur Princeps non poterit infligere æternas pœnas. Consequentia euidentissima est. siquidem pœna æterna ad status æterni Principis, ac potestatem eius attinet. Antecedens nullo probationis ministerio est indigens. Præter hæc. Ciuilis potestas non est tanti roboris, vt possit peccata dimittere: igitur non poterit homines peccato obligare. Probatur hoc: Quoniam eius est tollere cuius est condere. Ad hæc, Potestas, quæ in conscientia reum culpæ nequit punire pœna æterna, non potest sub reatu talis culpæ obligare: at potestas ciuilis in foro conscientiæ nullam potest imponere pœnam, sicut spiritualis, quæ illas decernit in sacramento pœnas, quas si hic non patieris, dabis in altero sæculo: igitur non poterit obligare ad æternas afflictiones, æternaq. supplicia. Nouissime, obligatio ad pœnam, aut est in Principis arbitrio legem ferentis, aut præter suam voluntatem, & sequitur naturam legis. Si primum concedatur, sequitur, quod lex numquam obstringet vinculo culpæ: quia nulla est lex, talem circumstantiam exprimens. Si secundum admittatur, sequitur, vt nullā possit legem Princeps con-

dere

dere, quæ non obliget sub reatu culpæ. Hoc autẽ falsum esse, constat experimento. His rationibus persuaserunt sibi, qui huius fuerunt sententiæ, leges ciuiles peccati, vinculo homines non deuincire.

Auctoris sententia.

Caput XI.

Materiam hanc difficultatibus refertam esse, ac innumeris propemodum scatere dubitationibus, semper existimaui. Atque, vti primæ classis rationes dignas esse, ita secundi ordinis minime contemptibiles semper credidi. Illustrissimus, & Reuerendissimus Caietanus, secunda secundæ, quærens, quæ nam virtus obligandi ciuilibus legibus insit, vbi copiose de hac re disseruit; his verbis disputationi imposuit finem: *Et omnino certitudo huius quæstionis, quo ad ius commune, definitionem auctoritatiuam Apostolicæ Sedis exigere videtur*. Martinus ab Azipilcueta in Man. agens de obedientia, hanc disputationem his verbis est orsus: *Est tamen quæstio, quam in hoc loco optauerunt, vt definiretur a Sacro Sancto Concilio Tridentino. Quod & optarunt alij, & hoc desideratum fuisse ab Henrico & c.* Atqui, si hoc a tantis viris fuit desideratum, non est negandum, quæstionem hanc esse plurimi ponderis. Caute igitur est tractanda, & mature, vt fieri potest, explicanda. Primo igitur dicamus, a lege Principis Sæcularis, homines subditos ditioni eiusdem, in foro conscientiæ ligari, quoniam æternæ sunt simulacrum, ac imago. Hoc placuit Beato Thomæ prima secundæ, loco, quem supra retulimus: vbi hæc scripsit, de re proposita disserens: *Siquidem iustæ sint, habent uim obligandi in foro conscientiæ, a lege æterna, a qua deriuant iuxta illud Prouerbiorum: Per me Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt.* Quæ res a Castrensi prolixiori sermone docte, & eleganter fuit demonstrata Verum quoniam, quæ obligant in foro conscientiæ, sunt in duplici differentia: (vel enim obligant, vt dicunt Theologi, ad veniale; vel ad mortale) Oritur propter hæc dubitatio, nec exigua, an obligent ad mortale (hoc opus, hic labor) an ad ueniale. Primo igitur, omissa veniali culpa, cum hæc non faciat nobis negotium, loquendo de mortali dicamus, quod, si intentio legislatoris fuit ab hoc scopo distans, & noluerit sanctione sua subditos ligari mortalis peccati nexu, vtique illa lex ad mortale peccatum subditos non obligabit. Id facillime probatur: Legislator potest

q. 186. ar. 9

Nauar. Cap. 23.

q. 96. art. 4.

Cap. 8.

potest pœnam addere, poterit etiam illam imminuere, atque, vt potest legem condere, potest etiam abrogare legem. Si ergo eius animi intetio fuit, subditos a lege lata non obligari sub pœna peccati mortalis, vtique lex illa subditos non deuinciet tali nexu. Adhæc, actus nostri vim, ac robur obtinent a voluntate nostra, lex est actus rationis humanæ: (loquor de lege pure humana, & de ijs, quæ vigorem habent solum ex humana lege) igitur a voluntate legislatoris, robur, & efficaciam obtinebit. Verum, obijciet forte aliquis, quod, si hæc essent vera, sequeretur, quotiescumque Princeps, & legislator vellet obligare subditos peccati mortalis pœna, illos astringeret hac pœna. Contrariũ nihilominus videmus. In rebus minimis lex non obligat sic subditos. Furari decem aureos, peccatum est mortale: at in re minima furtum erit veniale. Peccatum quod est mortale (periurio excepto) ex paruitate redditur veniale. Respondeo huic rationi, Voluntatem legislatoris bifariam posse esse; vel rationalẽ, vel temerariam. Quando dicitur, quod legislator potest imminuere pœnã, legemq. habere efficaciã ab eius voluntate; intelligimus, id esse, si loquamur de voluntate rationali, non autẽ de volũtate temeraria. Addatur his, non omnẽ legẽ statuentẽ aliquid sub præcepto, obligare ad peccatũ mortale, quãdo simpliciter sic loquitur lex. *Præcipimus: Mandamus.* Hanc doctrinã habet Caietanus pluribus in locis. 2. 2. q. 186. Tomo pri. opusc. 25. & in Sũmula in verbo Præceptum. Hęc vt fiat explorata, ab eodem mutuando obseruationes, illam dilucidemus. Notat Caietanus verbo *Præcipere*, ex vi suæ significationis, insitam non esse vim obligandi ad peccatum mortale præcise. Probatur hoc pluribus rationibus. Aristoteles in libris, qui ad mores pertinent, nos docet, *Præcipere* esse actum Prudentiæ: hunc autem actum esse communem operibus bonis, æque oppositis venialibus, & mortalibus culpis, nullus est, qui ambigat. Adhæc, præceptum distinguitur contra consilium: at contra consilium non tantum distinguuntur ea opera, quæ tenemur facere sub mortali, verum & illa, quæ sunt facienda sub veniali. Prætera, lex Diuina, & Naturalis, multa præcipiunt, quæ solum obligant sub pœna Venialis; vt præceptũ de non mentiendo, etiam absque damno alicuius. Præcepit Dominus curatis a lepra, vt rem silentio inuoluerent. Nihilominus gestum illud SALVATORIS nostri IESV celebrantes, ac prædicantes, mortali culpa non peccabant. Beatus quoque Thomas de præceptis Caritatis disserit, de Prudentia, de Iustitia, de Fortitudine, de Temperantia. Præcepti nomine ea complectitur, quæ veniali peccato obligant homines. Pater Augustinus in Regula Canonicis Regularibus, quorum ego omnium Lateranensium Dei gratia infimus sum, scripta, ad initium ait: *Hæc sunt, quæ, vt obseruetis, præcipimus in monasterio*

Art. 9.

6. Mor.

2. 2. q. 44. q. 56. quæst. 122. 146. 170.

nasterio constituti. Attamen omnia, quæ ibi subduntur, licet sint sub præcepto, non obligant viuentes sub illa ad peccatum mortale. Quare, cum leges dicunt, Præcipimus, Mandamus, Obligamus, Iubemus, Inhibemus, Prohibemus, Interdicimus, Vetamus, si sunt in dicandæ iuxta vim vocabulorum, non sunt interpretandæ, quod obligent ad mortale peccatum. Quinetiã leges, quæ statuunt aliquid, per verbum imperatiuum, nimirum, Faciant; Eant. &c. eadem interpretatione sunt accipiendæ. Verba namque illa grammatice, non iudiciarie, denotant imperium. Vnum hic silentio non est prætereundum, quod nomen illud *Mandatum* cadit, ac deficit a præcepto, vt obseruat Pater Hieronymus. Verum redeamus ad argumentum nostrum propositum quod lex vtens modo imperatiuo ex vi verborum non obligat ad peccatum mortale. Non me latet, Abbatem oppositum sensisse in c. Vestra de cohab. cleri. & mu. Existimauit ille, quidquid in legibus ponitur per verbum imperatiuum, illud æquipollere præcepto obliganti ad mortale. Verum hæc nullum nobis afferunt incommodum, nec ijs, quæ hactenus sunt dicta, possunt esse impedimento. Etenim non magis obligant leges, quæ vtuntur modo indicatiuo, quam quæ vtantur modo imperatiuo: cum hic, & il lic eadem sit vis verbi, ac vocis. Grammatice, vt dictum fuit, non iudiciarie, denotat imperium verbum. *Fac Vade &c.* Scholastici diceret, leges non magis obligare continentes præceptum in actu signato, quam illæ quæ contineut præceptũ in actu exercito solummodo: at illæ non obligant ad mortale peccatũ ex vi præcepti: ergo neque istæ. Addamus his, quod lex, præcipiens verbis illis *Teneantur*, non magis obligat, quam per verbum Præcipimus; immo minus: quemadmodum in illa Constitutione Clementina *Exiut de Paradiso* potest vnusquisque videre. Quod etiam dicendum est, dum lex imperat illis verbis *Teneantur necessario:* seu, *Non possunt*: vt ex Caietano colligitur. In iure tenemur, ac possumus illa facere, quæ iure possumus. Quod si hæc verba non obligant hoc nexu, multo minus, quæ sunt hortatoria. Hoc & Beatus Thomas 2. 2. q. 186. ar. 9. lectorem docuit, & ex ijs, quæ hucusque diximus, sequitur optime. Et confirmari etiam possunt hæc omnia, duplici medio: Primo, cum hæc sint generalia verba, Præcipere, Mandare, Iubere, Inhibere, Teneri, Non posse, quæ tum mortali, tum veniali crimini possunt accommodari, iccirco in dubio potius de culpa, & pœna veniali, quam de mortali sunt interpretanda. Hoc iuris Pontificij & Cæsarei decretis optime quadrat. De Reg. Iu. c. in Pœn. & interpretatione, ac l. si Præses, ff. de Pœnis docemur, leges, quæ de maiori, & minori pœna possunt intelligi, de minori semper fore interpretendas. Secundo, ab vsu legislatorum iuris Canonici

§. Item Credo.

nici, eorum, quæ ad animum attinent. quando eorum est intentio, obligare ad peccatum mortale, non vtuntur simplici voce *Præcepti*, sed addere soliti sunt. In virtute sanctæ obedientiæ, ac alio simili addito: vt omnibus pateat, præceptum esse obligans ad mortale peccatum. Verum ambiget forte aliquis, quomodo ista sint vera: quoniam peccatum mortale est contra præceptum: at peccatum veniale est præter præceptum: vt dicunt Theologi. Si ergo lex præcipit, & qui legi opponitur, proculdubio erit ille contra præceptum, & ex consequenti contra Caritatem. Insuper, in Clementina, Exiui de Paradiso, relata a Caietano loco adducto superius secunda sec. Summus Pontifex declarat, quod, vbi Beatus ille vir Sanctus Franciscus in Regula fratribus suis, venerandi, ac semper laudati illius ordinis scripta, illa vtitur voce, *Præcipio*, obligat nomquam non sub pœna mortalis peccati, verbo illo *Præcipio*. Vtrique rationi respondeo, Caet. Duce, ac magistro in Summula, in verbo Præceptum. Et primæ dico, maiorem illam habere hunc sensum. Peccatum mortale, est contra præceptum, idest contra finem præcepti, qui finis est Caritas. finis præcepti, & legis, est Caritas, vt dixit Apostolus. Hoc sensu maiore intellecta, minor erit nullius momenti. Veniale peccatum non est contra Caritatem, sed cum ea etiam reperitur. at peccatum mortale est contra Caritatem; quoniam illam destruit. Secundæ respondetur, quod, cum hoc nomen *Præceptum* sit quodam commune, si per Antonomasiam accipiatur, significat præceptum obligans ad peccatum mortale, non autem late sumptum, atque simpliciter. His itaque firma sint, quæ supra adduximus, de verbis legum loquentes. Præter ea, dicamus, quod, quibuscumque verbis lex promulgata sit, & scripta, vbi approbata consuetudo eam interpretatur, eo modo obligat, quo consuetudo intelligit obligare: Si ad peccatū veniale, ad veniale; si ad mortale, ad mortale deuincit. Et si recipiatur ad nullum ad nullū obligabit. Conclusio hæc fuit Augustini epistola 86. ad Casulanum. Patris Hieronymi epistola ad Lucinum. distin. 11. cap. Intus. distin. 12. cap. in illa. Beatus quoque Thomas p. 1.2. q. 97. ar. 3. demonstrat, consuetudinem habere vim interpretandi, statuendi, & abolendi leges. Dicamus insuper, quod, vbi lex humana Principis secularis versatur circa materiam, quę legem Diuinam, aut æternam habet præcedentem, proculdubio obligat ad mortale peccatum. Ad exactam huius dispųtationis determinationem quęret aliquis, duo adhuc dilucidanda: quorum alterum est. An, cum a Principe irrogatur pœna aliqua lege ab ipso condita, illa lege obliget subditos ad peccatum mortale. Secundum, An Principum leges obligent cum discrimine vitæ. Primum accipio, quod maioris est difficultatis, & maiorem ingerit nobis laborem. Duas adinuenio

uenio in hac materia oppositas, ac ex diametro aduersas opiniones, Martini doctoris Nauarri, & cuiusdam alterius doctissimi Patris, admodum reuerendi, excultissimiq; Theologi. Vnam, & alteram referam libenter. Nauarrus in suo Manuali, in quæstione huic materiæ dicata, fuit huius sententiæ, donec a Sede Apostolica aliter fuerit determinatum, ac declaratum. Leges sæculares quæ pœnam continent, ad peccatum mortale minime obligare. Id vero pluribus, nec forte ingratis medijs contendit probare. Primo arguit: Lex pœnalis semper est interpretanda mitiori sensu, ac interpretatione. cap. in Pœnis, de Reg. iuris lib. 6. & l. si Præses, & l. interpretatione ff. de pœn. Præterea, qui de duobus propositis alterum affirmat, alterū negare videtur. l. cum Prætor, ff. de Iud. & c. Nonne, de Præsumpt. Si ergo legislator potest obligare ad pœnam æternam, ac temporalem; obligando ad temporalem, non obligabit ad æternam. Axioma est apud Iuris peritos, inclusionem vnius, esse alterius exclusionem. Porro, si est in legislatore, obligare subiectos, temporali, ac æternæ pœnæ; profecto, illam infligendo, hanc omnino excludit, vt dixit Matthæus Matthes. vir doctissimus notab. 78. Præter hæc, antiqua consuetudo ita videtur interpretata (de sæcularibus legibus loquimur, nam de Pontificijs, alius est sermo inquit Nauarrus, & recte. in Summo Pontifice habente claues, non est dubium, quod non sit facultas obligandi ad peccatum mortale. hoc est verissimum, & apertissimum.) nam de transgressione talium legum non consueuit fieri scrupulum conscientiæ, neque doctis, neque indoctis, neque pœnitentibus, neque Confessarijs, neque alijs cuiusuis condicionis, ordinis, vel sexus hominum, nisi cum per eas etiam lex Diuina, Naturalis, Reuelata, aut Canonica infringeretur. Gentiles insuper legum latores de pœna æterna nil curarunt: & paucissimi Christiani leges ferentes reperirentur, qui assererent, dum pœnas imponunt temporales, illorum fuisse intentionem, subditos quoque ad æternam obligare, ad quam Diuina, vel Naturalis non obligat. Adducit in sui patrocinium quinetiam Doctorum sententiam. Venerabilis Pater Alfonsus de Castro, de legibus agēs, prolixiori sermone demonstrat, legem pure pœnalem, hoc est legem, quæ constituit pœnam absque aliqua prohibitione, ad aliquam non obligare culpam æternam quatenus est talis: vt dixerunt Henr. & Angelus in Summa in verbo Inobedientia. Hinc numero septimo supra quinquagesimum infert, quod, etiam si leges contineant pœnam amissionis magnorum bonorum, & etiam famæ, & alicuius membri, immo etiam vitæ, in ijs quinetiam idem iudicium est ferendum. Dicet forte aliquis, eum, qui periculum magnæ iacturæ subit, aut famæ, mortaliter peccare.

Cap. 23.

Lib. 1. c. 9.

Quolib. 3. q. 22. §. 1.

Insuper

Insuper, obijcere se periculo probabili amissionis membri, aut vitæ saltem esse peccatum mortale. Postremo, legem esse iniustam tales pœnas imponentem, nisi esset actus, qui non existeret mortale peccatum. Respondet Doctor iste omnibus his obiectionibus. Primæ, negando esse peccatum mortale, subire periculum magnæ iacturæ bonorum, aut famæ; vbi non adest alia circunstantia, quæ mortale efficiat: idq. probatum fuisse ab illo in rep. c. inter verba. Secūdæ vero, præaccepta distinctione, sic occurrit. Aliud est, dicere, aliquem peccare, eo quod temere se tali periculo obijcit: id enim est quartum Decalogi violare: aliud est dicere eum peccare, eo quod facit contra legem, quæ talem pœnam statuit. Siquidem tanta cautione potest hanc legem violare, vt non incurrat probabile periculum pœnæ ab ea constitutæ. Tertiæ instantiæ satisfacit, negando, inde sequi, quod talis lex iniusta esset. Quoniam ad legis iustitiam satis est, vt præsumatur mortalis in foro exteriori, licet tale non sit in interiori. Et, quia non esset iniusta lex, in qua eius lator exprimeret, se nolle, vt illa sui transgressorem ad mortale, sine cōtemptu eiusdem, ac scandalo obliget: Sed velle, vt qui sine causa iusta eam transgredietur, præsumatur per contemptum id facere, & ob id pœnam illam incurrere per dicta S. Thomæ, & Caietani 2. 2. q. 186. ar. 9. Concludit tandem numero quinquagesimo octauo his verbis: *Et credibus, quod consuetudo communis, non solum plebeiorum, & indoctorum, sed etiam nobilium, & doctorum, habet, non esse putari peccata mortalia in foro interiori, transgressiones legum pure humanarum aliquam pœnam temporariam continentium, in foro exteriori; nisi sint tales, quæ præsupponant peccatum mortale; vel transgressiones aliarum legum Diuinarum, Naturalium, aut Supernaturalium.* Hæc Doctor Nauarrus. E regione, alia est opinio, asserens, quotiescūque legislator omnem pœnam statuit, quam ponere potest, aut verba suprema: talem legem obligare ad peccatum mortale. Quando legislator ciuilis pœnam capitalem statuit delinquentibus, & Pater pœnam ponit in paternis legibus amissionis hereditatis. Huius rei fundamentum, ac ratio ea est, quoniam legislatoris mens est, obligare subditos supremo modo, quo potest: at supremo modo obligare illos, est ad peccatum mortale: igitur lex sæcularis pœnalis obligabit ad peccatum mortale. Addens, quod, si rationes aduersæ partis concluderent, nimirum, quando legislator duas potest statuere pœnas, vnam ponendo, & includendo, aliam excludit; pœnalisq. lex semper mitiori intelligentia, & secundum minorem pœnam est accipienda: sequeretur, legem ciuilem nec ad veniale peccatum obligare. Ad hæc, leges Ecclesiasticæ præcipientes aliquid sub pœna temporali, numquam obligarent ad peccatum mortale:

hoc

hoc autem Nauarrus negauit. Vt vero propriam explicet sententiam, nonnulla præmittit, deinde conclusiones ponit, illasq. roborat, & rationi nunc adductæ Nauarri satisfacit. Obseruat, discrimen esse inter potestatem Ecclesiasticam, & Sæcularem. Potestas Ecclesiastica habet claues (vt supra tetigimus) ligandi, soluendi, a Deo Optimo, & Maximo concessas. at Potestas sæcularis his clauibus caret. Ex ijs sequitur, potestatem Ecclesiasticam sæpe in suis legibus vti, quibus formaliter significat, se velle obligare ad peccatū mortale. In legibus Pontificijs sæpe leguntur talia verba: *Sub indignatione Omnipotentis Dei: Sub pœna excommunicationis ferendæ, vel latæ: Sub interminatione Diuini furoris & Iudicij*. Talia verba manifeste denotant, leges illas obligare ad peccatum mortale, quod meretur indignationem Dei, & Excommunicationem, furoremq. Diuinæ vltionis. Potestas vero Sæcularis hisce verbis numquam vtitur, quibus formaliter significetur obligatio ad peccatum mortale: & idcirco numquam (per se loquendo) profert talia verba, dum leges constituit; nimirū, Sub indignatione omni potentis Dei. His ita con tutis, ait: Quotiescumque lex aliud statuit sub pœna, quæ non cōsueuit infligi, nisi pro grauibus delictis mortalibus, obligat ad peccatum mortale. Vt, cum in legi bus Ecclesiasticis imponitur pœna degradationis, priuationisq. Ecclesiasticæ sepulturæ, Et in ciuilibus, cū apponitur pœna perpetui exilij, aut perpetuæ infamiæ in se, aut in posteritate, aut confiscationis bonorū omniū. Leges autē, quæ præcipiunt sub pœna irregularitatis, aut suspensionis, si de sacris loquamur, aut sub pœna amissionis armorum, cū iubent, ne arma ferātur, ac similibus pœnis, non obligant ad mortale peccatū. Ad hæc, leges, quę statuerent aliquid pertinens ad Iustitiā, communiter loquendo, obligant ad peccatū mortale. Quemadmodū lex, statuens iustū pretiū alicuius rei: non enim potest venditor carius vendere, & si id fecerit, peccatū mortale cōmittit. Insuper, leges præcipiētes, vt soluantur iusta vectigalia. Ratio omniū horū est, quoniā, qui contra has leges faciunt, iniustitiam committunt, quæ ex suo genere peccatum est mortale. Rationibus autē a Nauarro adductis satisfacit. Respondit primæ, negādo illā sequelā; quia legislator non exprimit, igitur nō obligat. Quoniā, si vera esset hæc illatio, aliquādo ad nullā culpā etiā obligaret. Quod si quis dixerit vna cū Propheta, bis nō cōsurgere tribulationē. Respōdet oraculū Propheticū, hoc sēsu esse accipiedū. Quando, scilicet, quis plene satisfecit pro peccato. Data nāq. vna satisfactione pro peccato apud Deū, nō iterum punit Deus peccatū. At, quādo quis perfecte nō satisfecit per pœnā in hoc mūdo alia remanet pœna in futuro: iuxta illud Prophetæ. Et *duplici cōtritione cōtere eos*. Et, si quis dixerit, necesse esse, a legislatore, vt lex pœnalis feratur,

q. 69. ar. 4.

Da nū. c. 1. Iere. c. 17.

tur, & obliget; respondet, ijs quæ dicta sunt, manifestum esse, quod non sit hoc necessarium. Sufficit, quod pro graui referatur lex. Quomodo autem, cum vtitur verbis præceptorijs, seu imperatiuis, obliget, vel non obliget, ostensum fuit à nobis. Hæc fuit huius Doctoris sententia. Quæ quomodo inconcussis vtatur fundamentis; an vero oppugnet Nauarri, Castrensis ac aliorum sententiam, aliorum sit iudicium. Sufficiant sententiæ adductæ: satis sit quod diximus. Ad secundum me conuerto, quod paucis absoluo. Distinguo malum lege vetitum in duas species. Est malum, quod sui natura est tale, vti furtum, adulterium, homicidium, ac huiusmodi alia mala. Est etiam malum, quod ideo est malum, quoniam lege est vetitum. Sic duplex est prohibens. Si loquamur de lege prohibente malum, primo modo acceptum; vtique dicendum erit, quod obliget, cum discrimine vitæ. Satius enim est, vitam perdere, quam, mala huiusmodi perpetrare. At, si loquamur de legibus respicientibus malum secundo modo acceptum, dicendum erit, quod lex illa prohibens tale malum, non obliget cum discrimine vitæ. Leges huiusmodi semper benignæ, & mitea doctoribus interpretantur. Rem hanc Adrianus late prosequitur in 4. q. 3. de Clauibus. Hæc autem caste sunt intelligenda nimirum, si periculum illud non immineat, neque incutiatur in contemptum Religionis nostræ, aut Fidei. quæ legibus Ecclesiasticis sunt adaptanda. Quod si loquamur de ciuilibus legibus, Caiet. idem esse dicendum asseuerat. Quam conclusionem his confirmat rationibus. Primo arguit: Quilibet homo non tantum secundum id, quod habet, sed hoc ipsum, quod est multitudinis, sicut quædam pars existit totius: igitur lex humana, sicut quælibet alia lex, respicit commune bonum, potestatem habet supra id, quod est quilibet homo, ac per hoc super vitam ipsius, & per hoc potest disponere, & ordinare de expositione vitæ cuiusque, pro communi bono, pro quo fit omnis lex. Quæ ratio fuit sancti Thomæ in eodem loco. Adhæc, Lex humana obligat ad mortale peccatum: quandoquidem multæ sunt Principum leges capitales. Igitur est constitutiua alicuius actus in hoc, quod sit peccatum mortale, igitur ad sui obseruationem obligat ad mortem. Consequentia est manifesta: Quoniam anima est pretiosior corpore, longeq; præstantior. Adeo, vt æque sit dicere, Humana lex non obligat ad peccatum mortale, & non obligat ad vitam pro sui obseruatione. Confirmat hæc testimonio Innocentij. loquentis de excommunicatione, qui ait: Metum ab excommunicatione non excusare, quoniam potius debet mori homo, quam peccare mortaliter. Quæ opinio arrisit Soto. Licet doctor iste moderaminis illam iudicarit indigentem, vt re vera existit. Non est idem (dicit Sotus) obligare ad vitam, & obligare ad mortale, vt in legi-

q. 69. ar. 4

De ijs. q. vi. me. ca. si.

bus Ecclesiasticis est conspicuum. Late igitur nimis locutus est Caietanus. Auctoritas vero Innocentij adducta, ab omnibus communi sententia interpretatur, de excommunicationibus in sacris, & de scandalo. Lex illa est in materia iuris positiui, scilicet de incursu in excommunicationem, eo quod cum excommunicato quis participauerit. Ad rem igitur redeundo, dicamus. Legem Principis posse obligare cum periculo vitæ, vt supra fuit dictum. Verum, quoniam ad initium argumenta quædam sunt allata, quibus probabatur, leges humanas Principum sæcularium, nullo modo obligare ad peccatum mortale, illis nunc est satisfaciendum alterius scholæ argumentis intactis relictis, quæ nostræ fauent opinioni. Primum argumentum illud erat, Obligare ad culpam, cum animas vulneret, videtur esse Spiritualis Potestatis: at Princeps sæcularis caret potestate hac spirituali: igitur non poterit obligare ad peccatum, ad culpãq. mortalem? Respondetur huic rationi, non tantum esse spiritualis potestatis, verum etiam sæcularis, quatenus ea tractat, quæ sunt secundum æternam legem, & Naturæ, & versatur circa ea, quæ respiciunt mala, quæ de suo genere sunt mala, ac publicum bonum eo modo, quem supra diximus. Adde; quod, si vsum respiciamus quo lex interpretatur, poterit quin etiã potestatẽ hanc obligare ad mortale. Erat secunda ratio. Peccata nõ potest remittere: igitur non potest obligare ad peccatum. Neganda est hæc consequentia. Non est eadem ratio de peccato remittendo, & pœna irroganda. Conuersa erit vera: conuertens vero falsa. Addatur, quod Princeps, vt instrumentum Dei, potest tali nexu legum subiectos ligare. Erat altera ratio. Finis proximus ciuilis potestatis, est temporalis Reipub. status: igitur ciuilis potestas non obligabit pœna mortalis peccati. Negatur consequentia, nec facile est admittendum antecedens. Etenim, licet finis proximus Principis sæcularis, sit temporaneus Reipublicæ status; inde tamen non sequitur, quin leges condendo Princeps, ad instar, & imaginem æternæ legis, non possit nexu arctissimo subditos obligare. Vt quietus sit Reipublicæ status, vt ue populis felicitate fruantur, multa sunt, quæ requirunt ordinem respondentem primo ordini in mente diuina existenti. Et sæpe legislator versatur circa materiam grauem, habentem annexam huiusmodi obligationem. Ad vltimum respondendo, dicimus, antecedens esse falsum. Quod enim non potest punire: potest tamen ligare: quia lex prouenit a Principis potestate, tamquam a principio, determinante Dei optimi & Maximi determinationem. Cui laus semper, & Gloria.

An

An Princeps proprijs legibus sit subiectus.

Caput XII.

Virtute legis, & qualitate inspecta erga subditos, a qua notitia quanta etiam sit potestas Principis quantum ve ius Principatus in populos sanctionum & et decretorũ promulgatione fuit exploratum: nunc in quæstionem reuocabit aliquis. Num ius istud leges condendi, in eosdem Principes proprias vires possit exercere. Et alijs verbis quæri solet: An lex lata sit tanti ambitus, vt non tantum subditos, verum & legislatores Principes, sibi ipsi subijciat. Et certe, si quis pro constanti habeat, legem obligare in foro conscientiæ, is concludet, affirmando, Principem propriæ legi subiectum esse. Ad hæc, Isidorus, cuius verba referuntur, c. iustum, dixit, Principem secundum legem ab eo latam viuere, cum iustitia conuenire. Hæc sunt eius verba: *Iustum est, Principem legibus obtemperare suis, tunc enim iura sua ab omnibus custodienda existimet, quando & ipse illis reuerentiam præbet.* Et Innocentius, huius nominis Tertius, Christi Vicarius, legem ferendo, dixit, illum debere eo iure vti quod in alios statuit, præceptorem morum non indiligentem secutus, qui dixit; *Patere legem quam tu ipse tuleris.* Hæc sunt huius magni Patris verba: *Cum igitur, quod quisque iuris in alterum statuit, & Sapientis dicat auctoritas, Patere legem, quam tu ipse tuleris, & c. de constitu. & legib. lib. 4. Imperatores ipsi aiunt. digna vox est maiestatis regnantis, legibus alligatum Principem se profiteri.* Confirmare possumus hæc, verbis Saluatoris, dicentis, redarguendo illos, qui leges promulgant, & illis subiecti esse nolunt: *Imponunt onera grauia, & ipsi nec digito volunt ea mouere. dicunt, & non faciunt.* E regione, non desunt testimonia affirmantia, Principem legibus esse solutum. Dauid Rex, proprij delicti se ipsum accusando, dixit: *Tibi soli peccaui.* Deũ cum alloqueretur. Quæ verba perpendens Glossa, hæc habet: *Rex hominem non habet, qui sua facta iudicet.* Prouer. Auctor, hæc & ipse scripsit: *Sicut diuisiones aquarum, ita cor Regis in manu Domini.* Quorum verborum sensus proprius est ille: Quod, quemadmodum subiectorum corda sunt in manu Domini, mediantibus legibus Principum, quibus reguntur; ita Principum corda sunt in manu Domini immediate. Atque, vti magnum ipse solus potest vertere flumẽ, huc & illuc; ita Regem populis imperantem in hanc, & illam fle-

Distin. 9.

De Consti. c. cum omnes.

Matth. 23.

Psal. 50.

Cap. 21.

ctere partem. Ad hæc, Si eius est tollere, cuius & condere, & videmus vsu contingere, quod Principes a propria lege nonnullos eximant, ob id multo magis ipsi erunt immunes, ac liberi. Insuper, Lex duo in se continet, duoq. in illa intelligimus: regulam actionum, & vim, qua cogit homines ad obediendum. At nec primo, nec secundo modo potest Principem adstringere, vt ei subiaceat: siquidem, vt dirigit, ac præcipit, id obtinet a Principis voluntate, vim a potestate: qua potestate ablata, lex, non est lex, nisi æquiuoce dicta, vt Aristotelis, & Platonis leges appellare consueuimus. at nullus propria auctoritate deuincitur voluntateq. liberi sumus. Præterea; quænam est caussa, ob quam Princeps debeat legi subiacere. Aut enim est eiusdemmet voluntas, aut multitudo, aut Deus. Non est voluntas Principis. Quoniam, populis præcipiendo hæc, propriam non amittit libertatem, aut condicione, aut uoto, aut iuramento, alioue nexu: Neque etiam multitudine. Quoniam hæc, cùm sit subdita, non potest Principem legi obligare, aut cogere. Neque etiam Deus. Siquidem ibi nulla immediata apparet operatio Dei, qua Princeps propriæ legi subditus dici queat. Vndique cum sint rationes, veritas nunc est determinanda.

Propositi problematis ueritas explicatur. Caput XIIII.

Primæ, & secundæ classis, quæ sunt argumenta allata, si quæ legis sunt principia, naturamq. ac essentiam illius, aliquis considerabit, veritatem continere, affirmabit. Est Lex humanarum actionum norma, qua recto ordine homines operantur. A primo autem ordine, in mente Diuina existente, Naturæ ordo, & qui in Principis mente reperitur vim, robur, & esse obtinet. Quemadmodum a primo ente communicatum est esse, alijs clarius alijs autem obscurius, ita a primo illo ordine; ceteris ordinibus communicatum est esse: vt supra cumulate, ni fallor, fuit demonstratum. hoc autem ordine nostros actus, veluti norma, & perpendiculo, mensurando iusta viuere dicimur. Ceterum quoniam, non tantum Lex, vt diximus, dirigit, & metitur actiones nostras verum etiam punit. hinc fit, vt duplicem habeat uim; altera quarum obstringimur in foro conscientiæ, altera vero qua pœna affligimur legis transgressu. Has Theologis sic placuit appellare. Primam, vim directiuam; secundam vero, vim coactiuam. His vocibus Sanctus

Thomas eas nominauit pri.sec.cuius hæc sunt verba, respondens tertio argumento: *Ad tertium, dicendum, quod Princeps dicitur esse solutus a lege, quantum ad vim coactiuam legis.nullus enim proprie cogitur a se ipso ·lex autem non habet vim coactiuam, nisi ex Principis potestate. Sic igitur Princeps dicitur esse solutus a lege, quia nullus in ipsum potest iudicium condemnationis ferre, si contra legem agat. Vnde super illud Psalmi quinquagesimi, Tibi soli peccaui, & c. dicit Glossa. Quia Rex non habet hominem, qui sua facta diiudicet. sed, quantum ad vim directiuam legis, Princeps subditur legi, secundum quod dicitur ex.de Constitutionibus.c.cum omnes. quod quisq. eodē vti debet iure eodē quod ipse statuit. Et sapientis dicit auctoritas.Patere legem quā tu ipse tuleris. Improperatur enim is a Domino, qui aliis onera grauia imponit, & ipse nec digito vult amouere, vt dicitur Matthæi vigesimo tertio. Vnde, quantum ad Dei iudicium, Princeps non est solutus a lege, quantum ad vim directiuam eius, sed debet voluntarius implere legem.*

q.69.ar. 5.

Hunc locum pertractans Illustrissimus Caietanus, ingeniose (vt hominis est mos,) dicta quædam S. Thomæ conciliando, quæ pugnaræ videntur, inquit. *Cum duplex sit vis legis, altera, quæ directiua dicitur altera vero coactiua, qua homo hominem puniendo diiudicat: Prima habet in Principe locum; Secunda minime quia supra se non habet hominem.* Ex iis omnibus duo colligere possumus: quorum alterum est, duplicem esse (vt dicebamus) legis facultatem. Alteram dirigentem; alteram punientem. Secundum vero sit: Principem legibus propriis subditum esse, si vim considderemus dirigentem; a lege vero immunem esse si vim punientem aspiciamus. Legis hæc facultas a Regis potestate ortum ducit: at, qui puniendus, est a maiori est coercēdus. Cum autem maior non detur potestas, si Principem, & populum consideremus, ideo Princeps a vi legis punientis existit immunis. Hac eadem ratione Princeps a Christi Vicario emendatur, cum in illo apex, & summa vtriusque dignitatis eminenter reperiatur. Vi autem legis, qua modus imponitur actionibus nostris, subiicitur Princeps, quoniam lex æterna supereminet, a qua illa auctoritas, vti a proprio fonte, deriuat. Solutus igitur, & immunis est Princeps a vi puniente legis, Subiectus est vi dirigenti. Verum, quis mihi forte obiiciet, legem non habere vim dirigendi, nisi a Principis potestate, igitur, ratione vis huius, non poterit ligare Principem. Respondet Caietanus loco nunc adducto. Quod, licet vis huiusmodi legis, quæ directiua dicitur, habeat esse a potestate Principis, ab illaq. dependeat, nihilominus operatio huius directiuæ non tantum dependet a Principes volūtate quam ab æterna lege. Perinde, ac si dixisset, quod, licet a voluntate, Principis lex pendeat, cum in eius facultate sit condere legem; nihilominus, quoniam, vbi lata est, populisq.

promul-

promulgata, quia est æternæ legis imago, ab illaue vim habet obligandi, ideo Principem quoque sui ambitu complectitur, sibiq.subijcit. Quæ doctrina proprijs limitationibus est castiganda; nimirum, tunc Principem legi subijci, vbi lex communes respicit actus, non au tem quorundam dumtaxat. Verbi gratia, si feratur lex, & pepulorum respiciat actus, ipse quoque subditur legi. At, si ad milites attineat, ei non erit subiectus, nisi forte & ipse miles erit. Adde, & sit secunda limitatio, quod proportio seruetur, vti Principi conuenit. Iniustum est, vt eadem mensura mensuret Principem, & subditum lex. *Nil æqualitate inæqualius*, vt scripsit Plinius. Seruandus est modus, vt subdatur legi Princeps. Hæc cum ita se habeant, veritatiq.sint consentanea, vera quoque erunt, quæ a nobis initio disputationis huius sunt dicta; scilicet, ordinis vtriusque argumenta, soliditatis, & veritatis propriam habere partem. Quæ enim persuadent Principem legi non esse subiectum, vera sunt, si vim legis accipiamus, quæ punit reos, & pœnis corrigit transgressores. Quæ vero demonstrāt, a vi legis non esse immunem, illo sensu vera sunt, si vim spectemus legis, quæ nostros moderatur actus. Verum, ne videar conniuere, aut laborem subterfugere, vna superest ex illis ratio, quæ in lectorum mē tibus scrupulum parere potest, ac partum nutrire, & alere. Si enim, vt dictum est, potest Princeps alios eximere a lege; qui, obsecro, fieri poterit, vt etiam se ipsum nequeat ab ea soluere. Et, si eius est tollere, cuius & condere, Princeps, proprio iure vtens, poterit & & legem tollere, & vim eius abolere. Huic dubitationi, quæ diu tor sit scriptores, a nonnullis ita satisfieri solet: Principem subijci humanæ legi absolute, vt vim obtinet legis; at non subdi legi, vbi eius excipitur persona. Atque, sicut, anteaquam legem conderet, poterat excipere Principem, ita post legem conditam, potest & se, & subiectum facere immunem. Quare, si aufert a se legem, illi non subditur. Si aufert, inquā, ab illa se ipsum, eximit se ipsum. Doctrina hæc numquam mihi arrisit. Quia, si potest se absoluere, & liberare a legis obligatione, vis ergo legis nō obstringet Principem, quo ad Deū. Argumenta quinetiam adducta non erunt destructa, nimirum, Patere legem, quam tu ipse tuleris. Imponunt onera grauia, & importabilia, quæ ipsi nec digito volunt ea mouere. Ad hæc, Si lex condita, ab æterna robur habet obligandi, qui nam fieri, obsecro, potest vt se ipsum eximere valeat? Alij duplicem Legis statum constituunt: vel, cum lex est abrogata; vel, cum omnino non est sublata. Si accipiatur lex secundo modo, certe Principem constrigit obligatione ad sui obseruationem. At, si tollatur omnino, non obligabit. Ideo dicunt, quod, cum desiderat se ab ea eximere, ab eo omnino est lex tollenda. Qui dicendi modus non caret reprehensione. Com-

munis est opinio, & vsus frequenter nos docet, Principes, aliquos, gratia, & beneficijs honestando, a legibus proprijs absoluere. quod si hos immunes faciunt, multo sane magis se ipsos liberare ab huiusmodi nexu poterunt. Idq. tanto magis, quanto quod deterioris non sunt condicioris. Aliter mihi occurrit dicendum, & responsio ex ijs, quæ hactenus dicta sunt, colligitur. Ex Principe & populo vnum constituitur corpus, cuius caput est Princeps, ciuis vero membra, & partes. Hæ in publicum bonum debent conspirare, operationes ve dirigere. Lex autem, norma, & perpendiculum existit, quo humanæ operationes fiunt recte. Ex ijs prouenit illud, quod, cum Princeps aut se, aut alium eximit a lege, licet reus non sit præceptis legis latæ, est tamen reus legis naturalis qua pars toti similis esse debet. Hactenus igitur de Legis vi, & Principum potestate legibus conclusa. Nunc demum agendum est de modo, quo Princeps iure suo possit vti, quæ ve potestati Principis adiuncta sint. Primo tamen quedam ad iuris Principatus attinentia obseruantes, quæ ex dictis consentanee prodeunt.

LIBER OCTAVVS

De condicionibus quæ poteſtati iuriq. Principatus, conueniunt.

Caput I.

PEricles, vir magnis geſtis clarus, a Scriptoribus commendatus, cum ad Republicã accedere animo deliberaſſet, corporis motus, ne dum animi cogitationes ab illo immutatas fuiſſe, refert Plutarchus. Dedit operam, ſtudioſeq. curauit vt gradu compoſito incederet; ſermone blando vteretur; vultum præferret adductum; manum intra pallium contineret; vna, ac eadem via ad forum, & curiam proficiſceretur; Veneri, prandiorumq. apparatibus ſalutem dixit; ſtatutis horis ſe populo videndum præbebat, ne nimia ſui copia illum afficeret tædio. Cum vero in puppi ſederet, clauumq. teneret, quoties chlamydem ſumebat, his verbis ſeipſum alloquebatur: *Aduerte, Pericle, animum liberis imperas. Græcis imperas. Athenienſibus imperas*. Nouerat ille, quid hominis politici interſit. Quod eius ſit officium, ac partes, ſumma vigilantia, prudentia, ac diligentia, Reſpublicas eſſe tractandas; icciro ad

co ad eas minime esse accedendum, quasi otij fallendi gratia, veluti ijs contingit, quibus cum nihil sit boni domi, ad forum frequenter se conferunt, in eoq. versantur, licet nullum sit eis ibi negotium tractandum. Nouerat, eum, qui ceteris imperat, in eminentissima sede esse locatum, & grauem sustinere personam, ac in illum, tamquã in speculum, ab omnibus ora, & oculos intendi, vt vita componatur, ac, quid eis desit, fiat exploratum. Quare, vti [illegible]perij cura negligens, ei non conuenit Imperium; ita necesse est, vt moribus adeo sit constus, ne macula, quantumuis minima, candorem puritatis, ac probitatis eius possit denigrare. Illius quippe nõ tantum publica gesta, & dicta, verum prandium, cena, actio, quantulacumque sit, & quæuis existat, siue seria, siue iocosa diligentissime obseruatur, ratioq. illius exposcitur. Atque, sicut in facie lentigo, atque veruca minutissima magis odiosa existit, & oculis aspicientium ingratior, quam magna cicatrix, ac deformitas in alia corporis parte; ita profecto exigua, minimaq. Principum errata maiora videntur, magis ve lædunt intuentium animos, quam maxima abiectorum, infimorumq. peccata. Illi siquidem, cum alios regant, & actionibus humanis modum imponant legibus, æquum est, vt omni culpa, & vitio careant, ne regula, quæ sui rectitudine, humanos actus debet metiri, obliquitate, & tortuositate, illorum euadat mensura. Scipioni Romano quidnam incongruum, quid ve incompositum, a populo obijci poterat? Nihil certe. Attamen populus Romanus somnum illius insectabatur, & illud tamquam probrum, & vitium in tanto viro culpabile prædicabat. Pompeium Magnum vituperabat, quod digito (hoc ab inimicis eius fuerat obseruatum) caput scalperet. Alcibiadi, in Republica Atheniensi Duci inuictissimo, fructus, quos ex laboribus, gestisue suis capere debebat, luxus abstulit. Summopere cauendũ est, ne aliquo crimine sit damnabilis. Vigilandum est ei, vt vna, & altera vita sit illustris. vt sanguine & officio, omnibus præcellat. Tres sunt viuendi rationes: quarum vna Actiua, altera Contemplatiua, tertia Voluptuosa dicitur. Postrema hæc, dissoluta, voluptatũ ancilla, brutalisq. hominibus incongrua, omnino est fugienda. Contemplatiua, & Actiua, amanda, & amplectenda. Hæ hominibus summopere conueniunt, non disiunctim, ac seorsum; sed coniunctim. Quemadmodum in pugna læua tuemur corpus, dextera inimicum ferimus, & pellimus; ita in hominis vita, ac præcipue in Principe, actio, & scientia est necessaria; vt, perfectus existens, perfecte cognoscere, & operari valeat. Hoc docuit & Plutarchus, qui de liberis instituendis sic loquitur: *Est itaque pro viribus, vt, quantum permittũt tempora, & Rempublicam capessas, & Philosophiæ te dedas*. Ita Architas Tarentinus, ita Dion Syracusius, sic Thebanus Epaminondas.

De lib. in.

Periclies

Pericles operam dedit Zenoni Eleati in arte illa dicendi, & arguendi; & Anaxagoræ Clazomenio in Philosophia discenda. qui Anaxagoras tunc dicebatur MENS. Aut excellenti, singulariq. ingenio & prudentia in contemplando, in naturaq. rerum cognoscenda. Aut, quia rerum principia non in necessitatem, aut Fortunam; sed in mentem secretam, puram ab omni mistione, mistis tribuens particulas quasdam æquales, vt inquit Plutarchus: demum ad Rempublicam administrandam se contulit. Cleomenes, Sphæri illius Borithenitis, primus qui fuit inter discipulos Zenonis Citiei adolescens, in Philosophia fuit discipulus. Magnus Alexander, Aristotelis fuit auditor. Qui, cum in lucem esset editus, Philippum patrem lætitia quidem affecit. at non tantum ortus eius, sed quod temporibus esset natus, quibus viuebat Aristoteles, a quo docendus erat Alexander, gaudium ingens Regi patri attulit. Alcibiades, Socratem habuit præceptorem. Antigonus, Macedoniæ Rex, non ignarus, quantum adiumenti doctrina posset afferre regimini, fama Zenonis permotus, sedulo litteris, nuncijs, & pollicitationibus curauit, vt ad se veniret, ibiq. maneret. Pyrrhus, strenuus Epirotorum Rex, qui, bella cum Romanis gerens, numquam inglorius, non tantum studijs scientiarum se dedit, verum libros composuit. Iulius Cæsar, primus Imperator, nulli secundus in militia, pari animi ardore, armis, & scientijs fuit intentus. Vnus, & alter Cato, quantum in sciẽtijs claruerint, omnibus est exploratum. Maioris, qui Censorinus est appellatus, scripta, doctrinam testantur. Alter vero, Antipatris philosophi extitit discipulus. Dionysius, Siciliæ tyrannus, Platonis fuit auditor. Octauianus Augustus, horas peculiares studio dicauit. Mithridates, in bello, quod gessit contra Romanos, annis quadraginta philosophorum, & doctorum copiam secum semper habuit. Quincti Fabij Maximi, M. Bruti, Traiani, Hadriani, Marci Antonini doctrinam, & eloquentiam quis non nouit? Titus Vespasianus litterarum studijs instantissime deditus fuit. Quare, si antiquorum monumentis, si illorum gestis fides est adhibenda, Principis ius cum scientia coniunctum erit. Iam vero cum contemplatrix, ab actiua separata arida sit, actiua vero sine speculatrice, sit impolita, atque cæcutiens, hæc & illa Principi debet inesse, cum rerum tractet habenas, legibus corrigat mores, & humanos actus norma, ac regula moderetur. His addebat Plutarchus eloquentiam, artemq. dicendi. Cum cordium nostrorum arces id habeant a natura, quod inexpugnabiles minime existunt, nec monstruosis machinis sunt expugnãdæ, sed oratione vincuntur, & arte dicendi superantur, capiuntur, euertuntur. Antiquiores, veritatem, & arcana fabulis inuoluentes, scite, & ingeniose admodum, voce humana, & verbis ciuitates fuisse ædifica-

se ædificatas, bruta mansueuisse, cecinerunt. Nos ijs docentes etiã efferatos animos oratione mites fuisse factos. Sapientia, cum nouerit, quibus remedijs sint partes infirmæ curandæ, legibus & moribus vitas aliorum instruet, atque præpoliet; oratione, vbi erit opus, & occasio expostulabit, vinculis amoris, & gratiæ magis, quam timore animos sibi subijciet. Atque, quemadmodum, vt nunc diximus, actiua sine speculatiua vita cæcutit; ita dicendi ars, sine morum probitate, nullum habet robur. Qui moribus est deprauatus, & vitijs vitam enutrit; si honesta, & iusta loquitur, perinde est, ac si ex vase putrido, liquorem pretiosum effluere cernas. Lacedæmone populus reiecit sententiam, quam Demosthenes quidam homo libidinosus, habuerat, & iussit Ephori forte vni ex senioribus ducto, vt eãdem illam diceret orationem, veluti ex vase putrido in odorosum transfusa, ab auditoribus æquo animo, & libenter reciperetur. Adiutrix est eloquentia, morũ probitas opifex. Princeps igitur debebit habere mentẽ gubernatricẽ & hortatricẽ eloquentiã, ne vocis alienæ indigens, ei quod legimus de Iphicrate, contingat: qui, cũ Aristophontis facundiæ torrente obrueretur, dixit: *Aduersæ partes histrio est præstantior, fabula autem mea longe melior.* Quodue Athenis accidisse scriptum reperimus, cuidam Architecto. Cum quæreretur ab Atheniensibus, duorum Architectorum quis nam esset conducendus, ad opus quoddam publicum construendum. Vnus ex ijs, qui disertus erat, publice orationem, quam meditatus fuerat, ad populum habuit, qua mirifice auditorum animos permouit. Alter vero, qui arte, quam profitebatur, erat longe præstantior, in dicendo autem longe inferior, primo in medium progressus, propriæ penuriæ haud nescius, hæc tantum protulit verba: *Athenienses, Sicut iste, sic ego efficiam.* Principem igitur decet eloquentia, qua animos alliciat vtendo potestate: mores optimi ei necessario conueniunt, vt ad honestos actus illos excitet: Sapientia congruit, vt cuncta iuste moderetur, ac feliciter tractet. Sapientia Principem docebit cultũ Dei, & Religionem, diuinitusq. tributam fuisse regendi potestatem, & arma tractandi; vt iuste pugnando, primo Dei honorem tueatur, ac incrementum suscipiat. Aristoteles, vbi de speciebus Regiæ potestatis differit, Heroum temporibus Reges dominos fuisse cærimoniarũ ad Deum attinentium testatur, illis verbis. *Regiæ ergo potestatis tot sunt species, quattuor videlicet. Vna, qualis erat temporibus Heroum, volentium scilicet. & in quibusdam determinatis rebus. Dux enim belli & iudex controuersiarum erat Rex, & dominus cerimoniarum erga Deos.* Cũ enim magna offerre Deo sacrificia, vt dicebat idem Aristoteles, Regium quoddam sit, ideo ministerium cultus, quo magis Deus honoraretur, in Principe statuit antiquitas. Verum, hæc missa faciendo,

Pol. 3. c. 11.

videamus

videamus, quid Dominus, proprio ore sanctissimo, dixerit: De Principe loquens, hæc protulit. *Postquam autem sederit in solio Regni sui, describet sibi Deuteronomiũ legis huius, in volumine accipiens exemplar a Sacerdotibus Leuiticæ tribus, & habebit secum, legetq. illud cunctis omnibus diebus vitæ suæ, vt discat timere Dominum Deum suum, & custodiat verba, & cerimonias eius, quæ in lege præcepta sunt. Ne eleuetur cor eius in superbiam super fratres suos: neque declinet in partem dexteram, vel sinistram, vt longo tempore regnet ipse, & filij eius super Israel.* Regni perdurationem a cultu pendere, his verbis docet Dominus. Ab eodem rectam gubernandi viam proficisci, munusue Regis esse, vt Dei honor in dies splendescat, maioresq. suscipiat vires. Ab hoc Dominium prouenire, docuit Diuus Pater Augustinus, ad Marcellum scribens. Nec huius rei desunt testimonia, qui scilicet, cupiditate dominandi excitati Regium Diadema affectarunt, hos Religionis specie aliena inuasisse Regna, & dominio potitos fuisse. Persarum, Turcarumq. Regnum id nos docent. Hæc a falsa Religione habuerunt initium. Romani, quorum Monarchiam mundus est admiratus, summa religione, licet Deos falsos venerarentur, illustres extitere. Statim ac Vrbs condita fuit, religio apud eos habuit initium, eoq. progressa est, vt præcipuam semper existimarint ipsi caussam, ob quam a Dijs Regnum ipsis clargiretur. Iccirco Deos venerari sacrificijs passim iubebant, templaq. ædificabant. Ab ijs non discedens Aristoteles, Principem hortabatur ad religionem, ea ductus ratione, quod, tute magis, si religiosus esset, Regno potiretur, populosq. subiectos regeret. Siquidem populi, quibus est religiosus Princeps, scientes, Deo caros esse amicos suos, specialiue protectione ab eodem defendi, haud temere deficient ab illo, qui regnat, & libenter preceptis eius obtemperabunt; sibimetipsis peruadentes, a proprio Principe legibus minime angustiari aut fraudibus decipi. Ad hæc, si potestate a Deo tradita regnant Principes religio autem sit medium vnicum ad Dei gratiam, & auxilium obtinendum, necessariam esse religionem, vnus quisque dicet, si Regnum debet exordium habere, diuq. perdurare. Collabuntur Regna, vbi deficit religio. Reges deficiunt, vbi hæc non adsit. Salomonis Principatus id nos docet. Floruit elegantia corporis. Nitidus fuit Diuitijs. Populorum numero potens. Sapientia, quam a Deo poposcerat, admirandus. Amore mulierum alienigenarum captus, ad idola colenda aditum patefecit. Ob id, Regnum in partes diuisum est. Ob id, magnæ opes, Regniq. robur tenue factum est. Quod cultus Dei attulit, id idolum abstulit. Quod religione datum fuit Domui Dauid, id religionis contemptu fuit negatum. Sacræ historiæ, profanæq. similibus passim sunt refertæ monumentis. Mors

Iuliani Apoftatæ; Dionyfij expulfio; miferrimus Pompeij interitus; infelix rerum euentus Hannibalis; contemptui Dei a fcriptoribus attribuitur, veritate id docente Meminerit Princeps Dei cultũ extollat religionem; pugnet pro Dei honore; & Regnum augebitur, folium Regium extolletur; victor, & triumphator femper erit. potestas itaque fit adiuncta prudentiæ, eloquentiæ, fapientiæ, præcipue autem Diuino cultui. An vero feueritati, an benignitati, debeat adiungi. an ve populi, an diuitum gratiam Princeps fibi concilia re debeat præceptis Principatus, nunc eft explicandum.

An Iura Principatus fint cum feueritate an cum benignitate iungenda.

Caput II.

Vita morum populi, eft lex; legis vero anima, eft Principis feueritas. quoniam, vbi latæ legis violator, pœnas fuæ temeritatis non dederit, Principis clementia; ceteri, fpem veniæ concipientes, temerarij fiunt ad mores corrumpendos, ad fcelera perpetranda lege neglecta, Principifq. fpreto mandato. Quod fi, e regione, feuere puniantur delinquentes, nullusue detur veniæ locus a Principe, optimi mores proprio fulgent fplendore, legis virtute ac robore perdurante. Hæc forte Menander fecum cogitans, dicere folebat, Seueritatem Ciuitati effe faluberrimam, & populis. Hæc namque fpem clementiæ nobis denegat, a qua noftrarum actionum comite, magna videmus oriri damna, varios, ac propemodum innumeros errores. Principi præterea Seueritatem conuenire, eiq. neceffariam effe, affeuerare poffumus; tum, quoniam ab hac timor fubditis incutitur, qui timor cuftos eft virtutum, & Principis tutela; tum etiam, quoniam imperanti accedit honor, & dignitas. Neque populis hæc debet effe inuifa. Cum enim lex promulgata fit vniuerfalis; talis autem omnes complectitur, atque nemini parcit; at, nemini parcere, eft, vti feueritate, porro cum iufte lata fit lex, transgreffores puniendo, Iuftitiæ opus exercet. Hac de cauffa nonnulli benignitatem, & manfuetudinem culpant in Principe nam illa & maieftatem humilem fieri, & dignitatem diminui Principis facilitate, aiunt. E regione, benignitatem magis ei conuenire dicemus, fi confiderabimus, feueritatem populorum voluntati effe contrariam, odiumq.

in animis generare, genitum nutrire, & alere in Pri[illegible]pem, eiusue dominium. Infelix est ille populus, qui veniam impetrandi a Principe, omnem abiecerit spem. Quis est, obsecro, qui non erret? quis, quæso, qui non labatur? Quod si animo destitutus fuerit Principem flectendi, aut ab illo deficere quodammodo cogitur, aut saltem odium inextinguibile animo amaro concipere, quo perpetuo tempore Principem oderit. Ad hæc, vsu solet accidere, vt proceres, ac sapientes errent aliquando in rebus gerendis, negotijsq. tractandis. Si Princeps legis rigorem non laxat, & vtatur clementia, inde duo sequentur absurda. Eadem pœna infimos, maioresq. puniri, atque alios puniendo, sibimetipsi damnum inferre amittendo viros, quibus summo cũ honore ad maiora vti consueuerat. Præterea, in ijs, quæ habent symbolum, facilis est transitus, dicebat Aristoteles, de generatione elementorũ disserens. Ex aere facillime aqua, ex igni aer, ex aere ignis, ex igni terra generatur: at ex ignis & aquæ mutua actione, & passione, quod tertium generetur elementum, fit difficillime. Seueritas cum immanitate quandam habet similitudinem, & ideo ab illa ad hanc facilis est transitus; vt ab amore, ad amorem sine labore vehimur. Seuerus errata punit, quoniam iustitiæ est custos, & amicus; Immanis, castigat simulata iustitia, seu potius iniustitia adductus. Immanitate autem, qua Deus, & proximus offenditur, nil turpius. Solebat Aristoteles immanitatem nomine feritatis, & inhumanitatis appellare; vitiumq. bestiarum ferocium esse dicebat. Idq. nec immerito. Cum enim nos homines, omnium animalium nobilissimi, similitudinem Dei in nobis gerentes, cogitationibus nostris omnium Factorem æmulemur, qui benignissimus, & clementissimus est; immo ipsa met clementia, ac benignitas; ad officia, & beneficia conferenda nati, immanitatem exercendo, a nostra degeneramus natura, illam exuimus, bestiarum naturam induimus, propriæ originis semina obliti, homines, veluti siluarum feras, quauis de caussa necando. Quis, obsecro, Herodem non vituperabit cæde infantium Innocentium abominabilem? quis Phalarim non detestabitur, gratis homines occidentem, Tauro illo, a Perille inuento, acerbissima morte homines in eo clausos, perire iubentem, ne voce humana morientium (qui Tauro circum septi æneo, moriebantur, ob accerbissimos, & immanissimos cruciatus, mugitum bouis emittebãt) ad pietatem audientes flecterentur? Quis Maximini Imperatoris, cadaueribus viuos homines alligari iubentis, vt a mortuis viui occiderentur; Tulliæ, Tarquinij filiæ, vt regnaret, patrem occidi mandantis, & equis currus, cui insedebat, renitentibus equis, ac iussu auriga, rotis cadauer illud paternum contùdentis, non abhorrebit immanitatẽ?

naturam, alio motu huic adu e: flanti indigere, & fine ipso non posse consistere. ideo iter a latere cœpit paulatim ab illo deflectẽs. Et hac ratione nouum adinuenit motus speciem, atque temperamentum, quo vnice, obediret primo Mobili, & consuleret rerũ ortui, ac saluti Nec secus in Principe benignitas, & seueritas se habere debent. Modus ille regendi, a seueritate, & duritia productus, voluntati populorum opponitur. Blanda, & facilis indulgentia, vulgi voluntati accommodata, damnum, & iacturam ciuitatibus attulit. At, si una alteri mista fuerit, res sane feliciter eueniet. Nec enim licentia fiunt deteriores homines. Nec, seueritate nimia gubernantis, spe destituti veniæ, a Principe deficiunt, illumue odio prosequuntur. Cum viderint subditi, vbi occasio expostulat, clementiam in seueritatem mutari, & seueritatem in clementiam, Principis regimen amabunt. laudibus extollent. Gratus hoc modo erit populo; gratus Patricijs, omnibus carus, vt omnium est Princeps. Populo spreto, non debet Princeps nobilium dumtaxat gratiæ intentus esse. Nec, e contra, contemptis nobilibus, populum amplecti. Quandoquidem, vti a nobilibus magnæ solent oriri discessiones, tumultusq. excitari, ita, a populo facillime eadem euenire, non est dubiũ. Bestiæ multa capita habenti, per similem fecit plebem Orator ille celeberimus. Vulgus incertum esse, cecinit Poeta. Quæ illud certe nos docent, hinc, & inde pericula imminere. Iustitia Geometrica ei vtendum erit, vt eo gradu gratiæ populum, vulgus, nobilesue caros sibi esse ostendat, ne alicui fiat in amando iniuria. Hæc si a Principe facta fuerint, tutam is tum demum aget vitam. Seueritatem nimiam, indulgentiæ facilitatem nocuam, tamquam atrocissimam Scyllam, & voracissimam Carybdim euitabit. Odium vel maiorum vel nobilium, veluti pestiferum morbum effugiet.

Principatus Ius in honorem, & gratiam populorum esse: & quomodo.

Caput III.

Quemadmodũ seueritas cum clementia miscẽda est vt populis ius Principatus sie gratũ, ita, auaritia depulsa, quæ Principis splẽdorẽ tenebris ignominię obtenebrat, & magnitudinis gloriã imminuit, maiestatẽ infirmat, liberalitas ẽst amplectẽda. Quæ virtus diuitiarum

tiarum splendore, lumen magnitudini, maiestati ornamentum, gloriæ culmen, & populis lætitiam affert. Cum enim nos homines, rerum cognitione, & beneficentia, ad Dei condicionem prope accedere dicamur; tanto magis conuenit Principi liberalitas, quanto magis Deo est proximior, eminentia, regendiq. facultate. Habet id virtus hæc pretiosa, quod animos conciliat, immo deuincit, non tantum operando, sed postquã etiã ab opere cessauerimus. Siquidẽ, cum liberalis huius sit naturæ, & instituti, vt proprio cõmodo alienũ anteponat, hinc omnes spẽ concipiũt, ad ipsum, tamquã ad sacrã Anchoram, & ad præsidiũ numquam defecturum, confugiendi. Liberali viro autem non est timendum, donando pauperem esse futurũ, mensuram siquidem census non excedit. Viuida remanet hæc virtus donis, quoniam donando liberalis non adimit uim benefaciendi. Prodigalitas est illa, quæ excutiens, limites, ac mensuram non agnoscendo, nec tempus, aut merita considerando, clamitosos reddit prodigos. Studiosos, & benemeritos, donis Princeps cumulet. Sic benefaciendo, numquam fiet pauper; proprium nomen commendabit immortalitati; & gloriam alienæ virtutis augebit. In illo tanta sit huius virtutis latitudo, quanti ambitus est illius auctoritas, & maiestas. Hæc porro cum præsentes, & absentes, subiectos, nobiles, & ignobiles, ciues, & agricolas, dominos, & seruos, con plectatur; his omnibus Principis liberalitas debet esse proficua. Omnibus illis debet prodesse, qui virtutum ope, egregia moliuntur. Dedit Dominus Regibus, & Principibus diuitias, non tantum vt illorum maiestas eo fulgeret, quod decet, lumine, ac splendore; verum, vt studia, & virtutes, illorum ope possent suscipere incrementum.

Mart. *Sint Mæcenates, non deerunt, Flacce, Marones.*

Cecinit ille Poeta. Leonis Decimi, Summi Pontificis, erga litteratos & studiosos liberalitate, quænam ars bona splendore non enituit, tempore, quo Pontificatum gessit. Pauli Tertij magnificentia, quænam artium studia ab omnibus non licuerunt? Gregorij Tertij decimi beneficentia quos honores non sunt consecuti, quas diuitias non sunt adepti Cæsarei ac Pontificij iuris & omnium bonarum artium professores? Iam vero, in hac re ego illos conuenio Scriptores, a Principibus liberalitatẽ segregantes, siquidẽ hanc qui adimit virtutem, ac relegat a regnante, profecto digniorem aufert ab eo caussam, quæ Principem constituit. Duo sunt, in quibus Principis excellentia col locari videtur. Præmia scilicet largiri, atque Reos punire. Hoc vero cum inuitus faciat, (immane quod iam est, ac ferinum, haurire voluptatem ex pœnis inflictis) superest, vt, liberalitate utendo, gratia,

tia, & beneficijs, alios cumulet. Titus ille Vespasianus, vir omnium virtutum genere mirandus, adeo vt deliciæ humani generis diceretur; qui in dicendi facundia disertissimus, in bellis gerendis prudentissimus, & inuictus; in omnibus actionibus moderatissimus extitit, vt historiarum scriptores referunt; qui caussas Latine egit: poemata, ac tragœdias Græce composuit; quem in oppugnatione, Hierosolymorum sub patre militantem duodecim propugnatores duodecim sagittarum ictibus confixisse, testatur Eutropius; qui Romæ tantæ fuit clementiæ, tantaq. animi humanitate usus est Imperio, vt neminem punierit, coniuratis contra se pepercerit, eosue in ea familiaritate, qua prius fuerat usus, habuit. facilitatis, & liberalitatis tantæ fuit, vt quadam die, cum sero esset, recordatus, nihil cuiquam præstitisse, uenerando, ac cælesti dicto, conuersus ad domesticos, dixit: *Diem amisimus, amici*. Cum vero ab amicis reprehenderetur, nulli quidquã ab eo negari, respõdit. *Nullus tristis ab Imperatore discedere debet*. Nouerat magnus iste Imperator, duas esse caussas, quibus Principatus cõstituitur, vt diximus, Punire delinquentes; & gratia, beneficijs subiectos, & ceteros cumulare. Prima relicta, quæ humanitati aduersatur, secundam est amplexus. Alexander Macedo, non tantum populis victis, prouincijs captis, quam liberalitate erga suos, a Scriptoribus est commendatus. Is adeo muneribus caros munificentissime locupletauit, vt moriente eo, omnes Regno aspirarint. Neque ijs contentus, magnam capiebat voluptatem, cum in conspectu eius familiares haberentur Reges. Id optime testatur, quod Ephæstioni, eius amico, contigit. Cum enim ad Darij Regis matrem, quam tunc captiuam tenebat, proficisceretur, inter omnes, qui Regem antecedebant, unus erat Ephæstio purpureis vestimentis ornatus. In istum cum Regina Persarum captiua oculos coniecisset, Regem Alexandrum esse sibi persuadens, illico ei obuiam se fecit, ad pedesq. procidens, nomine Regis salutauit. Factum istud Alexandro nunciatum, tantum abest, quod ei molestiam attulerit, vt potius affecerit lætitia. Siquidem gaudio Rex ille exiliens, respondit nuncianti. Iucundissimum sibi accidere, cum amici eius, Reges haberentur, & tamquam Reges salutarẽtur. Agesilaus, quibusdam interrogantibus, inter animi qualitates ad Regiam maiestatem attinentes; quibus beatiorem existimaret se esse, respondit: His feliciorem se arbitrari, a nemine in beneficijs conferendis fuisse superatum, neque animi magnitudine victum. Considerabat Agesilaus, victum inferiorem esse victore; Regiæ autem maiestati conuenire, nulla ratione alijs esse inferiorem, in omnibus quidem, & præcipue in ijs, quæ facillime potest operari. Iccirco, a nemine vinci liberalitate, aut gratiarum, & beneficiorum collatione

In vi.

latione, passus est. Regium est etiam, non rogatum benigne facere. Licet enim, vtrouis modo, sponte, & rogatus, apud alios beneficia ponere, sit munus liberalitatis; nihilo minus magis certe refulget Regia maiestas, cum non rogati beneficia facimus. Vbi locus est precibus, nulla relinquitur sedes motui animi, quo quis liberalis cēsetur, & quodammodo virtus hæc eneruatur, ac vires amittit. An vero iustitiæ integritas seruetur, vbi nisi rogatus, confert beneficium, non facile video. quoniam, sic benefaciendo Princeps, laborantes pro se non videtur agnouisse. Addamus, obligationis bonam partem in gratia, & beneficio affecto euanescere. Etenim, qui precibus accipit beneficia, potius id acceptum refert propriæ diligentiæ in postulando, quam Principis liberalitati in largiendo. Qua in re summa laude Archelaus habitus est. Qui, in conuiuio a quodam rogatus, vt poculum aureum, quo vtebatur ad bibendum, dono daretur sibi, illico Euripidi, nihil prorsus dicenti, poculum donauit. Interroganti autem petitori, cur sibi negatum fuisset vas aureum, & alij non petenti elargitum: Respondit. Illum fuisse dignum petendi, & non obtinendi: Euripidem vero obtinendi, & non petendi. His innuendo, illa vere esse beneficia Regia, quæ præces non antecedunt. Beneficia sunt conferenda, munera sunt largienda, preces audiendæ. Gratiæ igitur sunt a Principe conferendæ, at non omnes. Munera sunt largienda, sed non omnia. Sunt gratiæ, quæ minime congruunt, licet, qui rogat, merere videatur. Meritum cum iustitia, & capacitate naturæ illius, cui benigne fit, a Principe est compensandum. Non negarim, Gratitudinem esse iustitiæ effectum. dicerem tamen, a iustitia hoc requiri, vt gratia illis condonetur, quorum natura gratiarum est capax. Prohibuit Plato iuuentuti instituendæ concentū Lydium. ac Phrygium. Primum, quia animi mærorem, & luctum excitet. Alterum, quod ad lasciuiam, & voluptates pariat propensionem. Sic munera, quæ lasciuiam, & libidinem alunt, sunt deneganda. Prauis postulationibus sicuti nullus dandus est locus, ita reijcienda sunt inconuenientes, docendusq. est postulans, quod illius virtute sunt indignæ. Catulus Censor, Catonem, cum quo summa intercedebat necessitas, interpellans, pro quodam, quem ipse quæstor vocabat in discrimen, reiectus fuit, illis verbis: *Turpe est, te, cuius sunt partes emendare nos iuuenes, ab apparitoribus nostris summoueri.* Liberalitate igitur misceatur Principis ius gratijs & beneficijs alios ditet, vt id præstet, quod decet eius maiestatem, & amplitudinem. Mēsura, & modus, vt dictum est, seruetur.

Plutarch.

Principis iuris comitem debere esse Continentiam. iuraq. Principatus terminis, & legibus castitatis subijcit.

Caput IV.

QVamplurimæ sunt virtutes, quæ cum Principis potestatæ iunguntur, ne iuris dominij eueniat abusus. multa sunt, quæ omnino sunt euitanda mala, vt potestas propria sede consistat. at omnium malorum, quæ Principi possunt euenire, a quibus calamitatis miseriæ, ac ignominiæ culmen, Dominij amissio prouenit, illud maximum semper esse iudicaui, cum in eam deuenerit ipse sententiam, vt proprio fisus iuri, cuncta proprio subijciat arbitratui, & omnia sibi licere existimet. Statim enim, ac in eam deuenerit cogitationem, eiq. assenserit, prauæ fit voluntatis, & pro lege proprium constituit placitum. Sed iniuste. Principis voluntas haud in omnibus pro lege est habenda, sed in ijs dumtaxat, quæ vere, & iuste velle debet. Leges enim eo feruntur consilio, vt populi sequentes virtutem, vitam degant ciuilem, non autem vt ferentis, ac promulgantis, satisfiat appetitioni. Quemadmodum sutor corium non adaptat propriæ voluntati, sed secundum mensurã alieni pedis illi formam elargitur. Quod si contrarium accidat, omnia susdeque ferat dominans, nihil est iniustum, quod sibi non licere arroget. Vi omnia sibi subijciat, ac inter multa, quæ violenter, & iniuste perpetret, vnum omnium asperrimum, ac omnino itolerabile malum ab omnibus semper habitũ, quo scilicet mulierũ honestati insidias tendat, & vim inferat, sibi ve licitum existimet. Ea de caussa subiectos afficit contumelia, & tædio, vt nullum sibi tranquillitatis, pacis, & obedientiæ relinquat locum. Peruersæ voluntatis signum est apertissimum. Alia siquidem, quæ vi, ac iniuria fieri solẽt, specie saltem communis boni, malum honestando, facta fuisse dicere possumus læsi alacri animo, vel saltem inuicta patientia iacturam tolerant, hanc autem vnam iniuriam æquo animo patienter ferre nequeunt. Tantum semper existimarunt, tantiq. fecerunt mulierum honestatem homines, vt ab hac familiarum gloriam, & decus, pendere pro constanti habuerint. Cuius rei non mediocris est persuasio, quod tum a profanis, tum a sacris scriptoribus accipi-

mus. Raptus Helenæ belli memorandi, Troianorum ruinæ, Hectoris q. mortis extitit caussa, & populi illius calamitatis. Dina, vi rapta, quos tumultus excitarit quas neces pepererit, nullus est, qui ambigat. Vis Lucretiæ illata, quod malum attulerit, historici docent. Iniuria communis hæc semper credita fuit, licet vnus, vel alter a Principe fuerit læsus. Hinc ab omnibus commune odium in eũdem concipitur, animiq. prompti fiunt ad vindictam Quam obrem Dionysius, qui in ceteris nulli pepercit, violentiæ, ac tyrannidi nullum negauit locum; cum vidisset, a proprio filio Syracusanæ mulieri vim fuisse illatam, eum sic increpauit: *Similia me agentem vidisti?* Cui respondenti, *Tu filius Regis non fuisti, ego autem a Rege genitus sum*, subiunxit: *Neque tu, hoc viuendi institutum sequendo filios tuos Reges relinques*. Spiritu afflatus Diuino, hæc prædixit. Siquidem, paucis actis diebus, post Dionysii mortem expulsus filius eius, nec ipse, nec filij nepotes Dionysii, Regno potiti sunt. Anacharsis, licet Scytha, inter barbaros natus, quale, quidue hoc esset, secum mente reputans, statuis, ac imaginibus illius inscripsit, *Lingue, Ventri, Pudendis temperandum*. Zenonem Cittiæum omitto, Xenocratem, Socratem, ac multos alios sapientes sæculi, qui in hac virtute nituerunt: dicam dumtaxat, si ijs, qui populos non regebant, legibus instituendos, moribus præpoliendos non susceperant, curæ fuit continentia, quanto magis Principi debet esse cordi, qui non tantum præceptis, ac legibus, curare debet, vt subiecti bene, beateq. viuant, verum summa ope niti eum decet, vt virtute propria animos alliciat, amorem conciliet, odium euitet? Demosthenes, summum, ac vnicum præsidium aduersus Tyrannum, esse existimauit Diffidentiam quæ in animo Principis reperitur, dum, ciuibus proprijs nulla ratione se credere posse, nouerit. Optimus est ventus, auraq. secunda Virtus, ad amoris portum, & gratiæ populorum aditum, dicebat Plutarchus, & docte. Amor ille verus est, quem parit virtus. Is firmissimus est, ac, propriæ basi solidissimæ innitens, nusquam collabitur. Persæ hanc ob caussam, non tantum oculis tulerunt Cyrum, verum inde multos post annos, in amore perseuerando, illos amarunt, qui nasum habuissent curuum, talesq. pulcherimos existimarunt, eo quod Cyrus naso erat adunco. Menander, qui iuste Bactris imperauit, & studiose imperando vixit, cum functus esset vita, ei cunctæ ciuitates iusta fecerunt, certaruntque, vt æquis partibus cinerum combusti corporis a funeralibus digrederentur: atque omnes pariter monumenta ei erexerunt. E regione, Agragantini, ab atrocissima tyrannide Phalaridis liberati, a qua diu oppressi fuerãt, lege statuerunt, ne quis pallium ferret glaucum, quoniam Tyranni, illius immanissimi spiculatores, glaucis subligaculis fuissent vsi.

Plutar.

Dionysij

Dionysii liberos Siculi interfecerunt constupratos, in contumeliã, atque vindictam; deinde cineres cadauerum combustorum ex naui in mare proijecerũt. Doctus in hac schola fuit Alexander Magnus, vere Rex, cui non tantum (præter alias animi dotes) continentiam seruare arrisit, verum, vt a suis militibus diligenter custodiretur, fuit curæ. Cum Cassander Pythonem, Euij tibicinis amasium, vellet osculari, idq. ægre ferentem Euium sensisset Alexander, iratus exilijt in Cassandrum, clamans: *Ita ne per nos, ne amare quidẽ liceb.t.* Non satis esse iudicauit, se ipsum præstare continentem, nisi & similes sui præfectos reddidisset. Quando, bone Deus, passus fuisset per vim constuprari filiam, aut honesti ciuis vxorem, qui tibicini suos amores, etiam ab osculo, voluit esse inuiolatos? Memorandum est illud a Scriptoribus celebratum, quod eicontigit. Victo Dario, prœlioq. fractis Persis, vxor, & mater Persarum Regis refugæ, ipsæ quoque captiuæ fuerunt. Quæ vxor tantæ erat pulchritudinis, vt in tota Asia nulla esset mulier, quæ cum illa posset forma, & specie comparari. Puella erat, gratia, elegantia, venustate, moribus, ac pulchritudine omnibus admirabilis. Iuuenis erat Alexander, nullũ habebat, cui suarum operationum redditurus esset rationem; nihilominus adeo fuit continens, adeo a luxu, & lasciuia alienus, vt nec illas videre sit passus vt multi referunt. Optime nouerat, in comparabilis formæ esse iuuenculam. Fama ad Regem peruenerat, quæ in tota Asia vagabatur: attamen Leonatum, eius familiarem, misit ad Reginam, eam consolandi gratia, atque, vt mente voluit abstinere, ita nec oculis continentiam propriam voluit denigrare. Scipio Aphricanus, cum vi armorum Carthaginem intrasset, inter omnes captiuos, qui in prœlio, & ciuitatis depopulatione fuerunt capti, puella quædam mira pulchritudine, moribus elegantibus Scipioni adducta fuit. Hanc Scipio remisit intactam, & pondus auri, quod pater eius pro filiæ redemptione miserat, pro dotibus ei dono dedit. Intellexerant Principes isti, nil populis gratius Principis continentia; nil ingratius eiusdem incontinentia; nil optabilius mulierum pudicitia, & honestate, nil durius, nil molestius, illarum impudicitia. Qua in re mihi recte visi sunt sensisse, qui dixerunt, Pudicitiam virorum, ac fœminarum esse præcipuum vitæ fundamentum. eius nãque præsidio puerilis ætatis insignia munita existunt, flos iuuentæ sincerus permanet; illaq. custode, matronæ splendescunt honoribus. Propter hæc, ab antiquis e medio sublatas fuisse feminas, inhonestatis gratia, legimus, vt honor, qui impudicitia læsus fuerat, suo cãdori restitueretur. Virginius Romanus, licet infimo genere natus, filiam, cui Appius Claudius Decemuir, potestatis iuribus fretus, stuprum expetebat, in forum deductam occidit; maluitque, filiæ esse

Val. Max.

interfectorē quā corruptæ patrem: Pontius Aufidianus, eques Romanus, cum filiam opera cuiusdam pædagogi castitatem amisisse comperijt, scelestum hunc seruum & herilis honoris proditorem, supplicijs affectum esse non contentus, propriam etiam interemit filiam. Maluit caro pignori exequias celebrare, quam nuptias macula inhonestatis deturpatas facere. Publius Atilius, hosce imitatus, filiā, quæ stupri crimine se coinquinauerat, interfecit. a primordijs mūdi nascentis, usque ad nostra hæc tempora, inualuit semper apud omnes huismodi opinio, vt familiæ decus, & ornamentum, in muliebri sexu esset collocatum. Mirum profecto ac fere increbibile, Thesaurum tam pretiosum, honorem nimirum, custodiæ debili, exiguisq. viribus fuisse ab hominibus commissum, Rogabit forte aliquis, vnde eueniat, cur tam ægre ferat homo iniuriam, quæ, ob læsam vxoris pudicitiam, ei infertur? Huic quæstioni sic ego responderem, meliorem ab alijs semper expectando responsionem, Quod, cum homo ducat uxorem, generandæ prolis gratia, qua perpetuitatem assequatur in specie, quam in indiuiduo ei denegauit Natura, vt dicebat Aristoteles, de anima disputans; si mulier, fide neglecta alium cognoscat virum, nulla certitudo prolis habetur; &, quod optat vir assequi, muliere media, attingere nequit, & quod iniquam est, maritus alienos pascit filios, alit, & heredes propriorum bonorum instituit. Ad hæc, peccato primorum parentū mulieri hæc pœna inflicta fuit, vt viri dominio esset subiecta: quod si alienum, & extraneum virum admittat mulier, dominium illud, a Deo viro collatum, labefectari, & pessundari videtur. Præter hæc, producendo virum, & feminam, sacræ generationis Scriptor inquit, *Masculum, & feminam fecit eos.* non autem, masculum, & feminas; aut masculos, & feminam: vt indicaret, masculum propria vxore, & mulierem proprio marito debere esse contentam, Porro, cum mulier alieno viri amplexu delectatur, id, quod a Deo homini datum est ab eo aufert. Lex hæc in posteros perpetua successione pertransijt. Hinc fit, vt magna nos affici iniuria arbitremur, cum pudicitia læditur vxoris, & filiarum. Ea propter, populos in Principis necem conspirasse legimus, ab illoq. defecisse, ob mulierum violatam pudicitiam. Adsit continentia, & Deus honorabitur, lex sancti matrimonij inuiolata perseuerabit, & tutum erit Imperium Principis.

Iura

Iura Principatus alieno egere consilio.
Caput V.

QVi Principatum habet, ceterisq. dominatur graue onus, atque quodammodo intolerabile sustinet. etenim principatus non tantum ceteris muneribus in ciuitate existentibus supereminet, sed ius habet omnium, & omnia complectitur, ac continet, adeo vt nihil reperias, quod statuere, & ordinare nequeat. Iam vero, cum omnia ad eum spectent, & nihil sit, quod eius fugiat auctoritatem, ipse vero sit solus, hinc euenit, vt aliena egeat prudentia, aliorumq. consilio. Xenophon ab vnico nec omnia videri, nec audiri, posse aiebat; sed pauca admodum. Pauca, dixit ille, vnus videt, vnus audit: multi tamen debent esse Regis oculi & multæ aures, quibus, audiendo, videndo, & intelligendo, cuncta statuere, & omnibus cōsulere valeat. Plutarchus, vir in morali philosophia nulli secundus; Traiano scribens eum hortabatur, in negotijs socios adhibere. Cum enim princeps, grauia pertractet, debet certe proprios consulere humeros, quid ferre valeant, quidue recusent vt dixit ille Poeta. & pro comperto habere id, quod Comicus dixit, Homo sum, & nihil humani a me alienum puto. Nimirum, quoniam habet esse imperfectum; & deficiens, (sic enim nostra patitur natura) posse aut negotij magnitudine, aut rerum imperitia, aut animi affectu, aut circumstantiæ rei ignoratione, aut alia de caussa, errare. Ideo, si res contentiosa, ac laboriosa sit, ex amicis optimos eligere debet, aut ex optimis placidissimos ad negotia. hi namque & illum subleuant, si prudentia sint præditi, æmulationis nescia, &, vt res feliciter transigantur, efficiunt. Ad hæc, natura, vt dixit Aristoteles, non facit gladium Delphicum: nec omnia possumus omnes. quidam sunt, qui in magnis succumbunt, in minimis egregie se gerunt; alij, e contra, in minimis videntur mentis inopes, in magnis autem nihil illis est difficile: tamquam hos ad magna, illos vero ad minora tractanda natura genuerit: veluti hunc ad cantum, illum ad saltum; hunc ad bellandum, illum ad orandum; hunc ad medicinam, illum ad iuris peritiam produxit. Principis est ergo, iudicij examine præuio, homines eligere, eisq. munera, vt natura illorum patitur, imponere. His quæ, diximus similia, ita Plutarcus scripsit ad Traianum: *Quando res est transigenda magna, & conducibilis, coniuncta tamen cum magna contentione, & labore; hic enitere, vt*

Xenophon.

Plut. in præf. poli.

Horat.

Terent.

ex amicis tuis legantur optimi, aut ex optimis placidissimi. Hi enim quā minimum refragabuntur tibi, & quam maxime te subleuabunt, si prudentia citra æmulationem præditi sint. Attamen, perspecto ingenio tuo, debes, quam ad rem minus altero sis appositus, eos, qui plus illis valeant præ tui similibus, coaptare. Ita Diomedes ad speculandum adiunxit sibi præteritis viris fortibus solertem. Hoc modo enim negotia in æquilibrio stant, neque existit mutua æmulatio inter eos, qui, diuersis subnixi virtutibus, & facultatibus, laudem quærunt. Ita adhibe in caussa agenda adiutorem & legationis socium, si facundia deficiaris: disertum sicut Epaminondam Pelopidas. Si non sis communis, & habilis ad agendum cum populo, sed fastuosus, vt Callicratidas festiuum, & blandum: Si debili, & torpido corpore, Laboris patientem & robustum; vt Nicias Lamachum. Sic fuit admirabilis Geriones, cui multa crura, manus, & oculi erant, quæ anima vna cuncta regebat. Hæc ille; omnia hæc concludens Gerionis fabula, cui triplex fuisse corpus, sex manus, totidemq. tibias, & oculos, capita tria finxit antiquitas. Quemadmodum igitur vasta hæc moles unico principio regebatur, vnica anima pedes, manus, oculos, aliasue partes corporis mouente, quæ partes eiusdem sunt instrumenta, ad varia operanda, quibus ve diuersa obit anima munera; ita sane vnus est Princeps pluribus ministris cuncta operans. atque, veluti pedes ambulant, non autem vident; oculi vident, non autem audiunt; aures audiunt, non autem odorant; nares olfaciunt, sed non loquuntur; lingua loquitur, non concoquit cibum; stomachus concoquit, ex cibo Chylum faciens, epar sanguinem; cor spiritus generat; vnica anima hæc omnia mouente, audiente, vidente, odorante, ambulante, loquente, concoquente, sanguinē ex chylo generante, spiritus producente, vt omittam innumera opera, quæ manibus, arte duce, ac magistra, operatur homo. Ita Princeps omnia facit diuersis vtendo, &, vti cor, vitæ fons, licet omnibus membris elargiatur vitam, nihilominus illorum non fungitur officijs, ita Princeps, licet multos instituat mistros, nihilominus munera illorum obire eum dedecet. Liuius Principem illum qui proprio capite cuncta agit, omniaq. tractat, magis haud immunem esse a nota superbiæ iudicat, quam prudentem. Tacitus quoque scripsit, a Principe assumi debere alios in partem curarum: pro certo habens, magna negotia, magnis egere adiutoribus. Hæc forte cogitans ille vir magnus, magistratui respondens, dixit: Vrbis Principem, neque consulem, neq. Aedilem, neque Prætorem esse. Perinde, ac si dixisset. Quod maioribus intentus, debet conari, vt, quanto liberior est ei facultas operandi, quidquid ei libuerit, tanto magis id solum debere velle, quod est honestum. Et, licet in se omnia sint munera, in illoq. cuncta sint posita, vt res fæliciter agantur; & in commodum popu-

46. Lib.

1. An.

lorum

lorum; pluribus negotijs plures, & vni negotio, multos præficere. Sic enim, vt scripsit Aristoteles, vnus alium obseruabit, vnusq. aliũ æmulabitur, & hac ratione negotia optime euenient, prudentia singulari tractabuntur, & maturius absoluentur. Atque vbi numerus hominum adest, vbi vnus si spei de secon[illegible]ta non respondebit, alter prudentior, & sagacior imperfectionem deficientis abolebit, diligenter agendo. Addamus, t[illegible]s semper res agi, vbi multis vna demandatur cura. Fieri potest, si vnius sit, (vsu hoc sæpe accidit) cui committitur negotium, vt Principis gratia abutendo, omnia verset, & tractet iniuste. Ex Periclis amicis, vnus fuit Methiocus, qui inuidiose, vt inquit Plutarchus, & insolenter, vtens Periclis potestate, cuncta agere, omnia tractare voluit, populi nausea. Hinc illud apud Athenienses: *Methiocus farinæ est curator. Methiocus omnia mouet: Methiocus in malam rem ibit.* Plures igitur ad plura; & plures ad vnum adhibeat peritos, Princeps negotium, qui sint veluti cordis, & animæ, in populo instrumenta. At vere instrumenta Principis erũt, si, quale onus illis sit impositum, magnitudinem, & maiestatem Principis considerantes, vigilijs, & diligentia contendent Epaminondam superare; commodum, vtilitatem, vt leges patiuntur, honorẽ, vitam, gloriam, Principis omni cura, & solertia, stimulis amoris pũcti, curabunt. Illud præcipue cauentes, ne quis iniuria afficiatur, in quo cardo difficultatis, Regniq. vita collocatur. Non lædimur autẽ iniuria, si corpora non patiuntur; si honor seruatur; si facultates nõ auferuntur: & quod summum est, si illis, quos meremur, honoribus ditamur. Maxima certe alteri iniuria infertur, cum honor proprius denegatur. Hoc voluit Theopompus Lacedæmoniorum Rex, dum rogantibus eum, qua ratione optime diu Regnum possit perdurare hæc duo si seruentur, respondit: Si Rex desideria propria amicis communicasset, & non permisisset, ciues suos affici iniuria. Micipsa, vt apud Sallustium legimus, dicere solebat, Neque Thesaurus, neque exercitus, verum amicos, regni esse præsidia. Xenophon quoq. Cyrum, ab eo laudibus ad sidera elatum, ita introducit loquentem: *Non aureum istud Sceptrum est, quod Regnum custodit; sed amicorum copia.* Amicos igitur adhibeat consiliarios, pro Regni custodia, & perduratione: quoniam, vt dicebat Sallustius ciuitates eousq. prosperum habuerunt imperium, quousq. apud eas vera consilia valuerunt. Quales vero debeant esse Consiliarij, nunc diligentius est explicandum.

In Iug.

Lib. 8.

Qua-

Quales debeant esse Principum Consiliarij.

Caput VI.

Pericles, vt refert Thucydides, quattuor in Principum Consiliarijs esse apprime necessaria, dicebat. Quæ sint agēda, cognoscant. Quod exprimere sciāt. Quod Reipublicæ, siue Principi sint amici; & quod vi auri integritatem propriæ vitæ corrumpi non patiantur. Primo decet, vt quæ sint agenda, optime noscant. Etenim, si medicus infirmam corporis partem, morbo laborantem, curaturus, prius solet inspicere, & ægritudinis naturam diligenter explorare, demum adhibere medicamenta: ita sane opportet agenda exactè cognoscere pro communi salute, pro Principis incolumitate, & honore, deinde consilio prodesse. Saluti publicæ si fuerit intentus, sinceritas, & animi probitas aderit, sine qua, quomodo rectè consulere possit, non satis video. Pater Ambrosius in Consiliarijs hæc exoptabat reperiri. Vitæ probitatē quod scilicet sint a vitijs alieni, virtutibus præditi moribus probati, experientia industrij. Primo igitur vitæ probitatem desiderat in Consiliarijs. Quis in cœno (dicebat ille) fontem quærat? Quis in aqua turbida, potum petat? Vbi luxuria, vbi intemperantia, & vitiorum confusio, quis non horrendum existimet? Quis non despiciet morum colluuionem? Quis vtilem alienæ caussæ iudicet, quem videt inutilem esse suæ? Præstantior, vt ibidem ab hoc Patre scribitur, est, a quo consilium petitur, quam qui petit. Ideo is esse debet Consiliarius, vt exemplo, & vsu promptus sit, ac paratus; vt pericula præsentia soluat, imminentia denuntiet, & expediat, ac remedia ferat. Et paratus sit, non tantum ad soluendum, sed ad subueniendum. Eccles. perfectionem Consiliariorum ponderans, dixit: Consiliarius sit tibi, vnus de mille. Antiquiores Senes eligebant: inde Senatores, & Patres appellati; Senes, ab ætate graui; Patres, a cura. Romulus, statim ac Vrbem condidit, Centum ex senioribus elegit, quorum consilio omnia ageret; & hos Senatores appellauit. Apud Athenienses erant Areopagi. Huic ætati Prudentia, consilij mater, est & socia. Si publicæ erūt intenti vtilitati, procul ab eis erunt rixæ, adulationes, temeritas, pertinacia, cupiditas, ac celeritas. Quæ caussa sunt, vt omnia pessum eant, Regna ruant, Princeps sit inglorius. qui, sibi met ipsis persuadendo, magnum eis imminere periculum, si Prin-

111. Off.

Cap. 6.

si Principi persuaserint, vt id agat, quod eiusdem cupiditati, animiq. illius deliberationi refragatur, ideo adulationibus, blandisq. assentationibus Principis dictis applaudent. Hi tute rem propriam agũt. Siquidem, vbi res contra eueniat, quoniam Principis sententiã sunt secuti, minime puniuntur. At, quomodo optimi Consiliarij fungantur officio, nequeo videre. Bonum publicum est amplectendum, inquirendum, amandumque, honor Principis, & gloria est ante oculos habenda. At adulatio est falsum quoddam testimonium, quo animus illius, cui adulamur, adeo deprauatur, adeoue corrumpitur, vt, veritate a se repulsa, & relegata, in omnibus actionibus oblectetur mendacio. Athenienses lege sanxerunt, Adulatores capitis pœna puniri. Hanc ob caussam Rinagoram, illorum ciuem, qui Dario fuerat adulatus, morte condemnarunt; vt ceteri exemplum sumerent a tanto scelere, homines iniustos faciente, quibus blandimur, abstinendum fore. Magnum scelus Adulatio, fomes malorũ, cum a Principis auribus percipitur. Vnde lepidissime, & docte dixit, morum disciplinam secutus, quidam Poeta:

Nihil est, quod credere de se non possit,
Cum laudatur, Dijs æqua potestas.

Mente euoluat quis sacras, & profanas historias; & hæc omnia cũ veritate conuenire, adinueniet. Impius Achitophelus, vt Regum narrat historia, cupiditati Absalonis adulando, & ambitioni illius efferatæ blandiendo, prauo consilio, mortis Absalonis caussa fuit. Roboam, spreto senũ consilio, honori Regis studentium; iuuenũ autem secutus prauã deliberationem, assentantiũ ei, ex magno Rege, paruus factus est. Bona pars Regni, quod scissũ est, ab eo defecit. Darius, consilium iniquornm Consiliariorum secutus, qui, vt Regis captarẽt animum, adulationibus mulcere tentarunt; Danielem ab eo dilectum, quem præfecerat Satrapis Regni sui, virum innocentem, Deo carum, Prophetam venerandum, Leonibus deuorandum obiecit. Quid de Xerxe dicam? Is, cum copias parasset innumeras, de quibus Trogus Pompeius scripsit, quod septuaginta millia e Regno armasset, & triginta millia de auxilijs, & centum millia nauium habuisset; Diciturque, flumina ab eius exercitu excitata fuisse, contra Græcos; adulationibus Consiliariorum quasi in furorem elatus, miserrime honorem, & exercitum, amisit. Audiuerat Consiliariorum voces adulantes. Quidam, blandiendo, & adulatione annuendo Regis cupiditati, aiebant, Græcos, fama Xerxis sola terrefactos, terga versuros, nec belli nuntium expectaturos, nedum exercitum. Alij vero, potentiam Regis extollentes,

cauendum esse, dicebant, ne vrbes vacuas inuenirent. Futurum enim esse, vt relictis habitationibus a Græcis, fugam arriperent, & desertas vrbes, domosq. vacuas relinquerent. Non defuerunt, quorum fuit consilum, rerum naturam fere deficientem esse, maria nauibus angusta fore, ac incapacia classis, castra militibus, campos equitibus, vixq. cælum adeo esse spatiosum, vt sagittas capere sufficeret. His vocibus elatus Xerxes, in furorem incidit, & inimicorum vires floccipendens, infelicissime a Græcis est victus. Mirum profecto: Rex, qui centum & septuaginta hominum myriadibus, hoc est decies septies centenis millibus, per totum quinquennium congregatis quam multitudinem ex specula aspiciens, lacrymasse fertur, quod nullus ex tanto hominum numero, spatio centum annorum esset super futurus. Qui nauium copia totum Hellespontum operuit, & Asiam ponto Europæ coniunxit; Athon montem, vt Plinius refert, a continente abscidit. Apud Thermopylas a quattuor millibus hominum victus fuit. In nauali prœlio apud Salaminam a Themistocle superatus est. Et qui antea tot maria nauibus sternebat, vix parua cymba effugere potuit. Tantæ perniciei causa fuit blandum consilium, prauaq. adulatio. Rectius sibimetipsi consuluisset, si spretis adulationibus, consilio Damagati aures præbuisset; qui Regi Cōsiliariorum adulationibus elato, dixit. Nihil esse tam magnum, quod non possit perire nec copias immensas efficere debere, vt inimicos deberet spernere. Quæ omnia euenerunt Regi. Morbosum, ac venenatum malum in Consiliario Adulatio, sæculis omnibus innumera producens damna. Infamia afficit consulentem. vnde illud:

Lib. 4. c. 10

Ignorant stulti, toto plus dimidium esse
Consilium prauum: est auctori pessima noxa.

Proditor est propriæ famæ: Proprij Principis honoris interemptor: Regni amissionis caussa; diuitiarumq. pessundator, non Consiliarius, qui Principi adulatur, veritate posthabita, communiq. vtilitate relicta. Alij vero, animi quadam elatione, gloria propria inani exagitati, omnibus, quæ ab alijs proponuntur, aut dicuntur, ostentationis gratia aduersantur. Verum ij, gloriam quærētes, inglorij existunt. Longe aberrant a scopo, & a fine, cuius gratia a Principe fuerunt vocati, & consilia celebrātur. Consilia respiciunt vtile honestū aut vtriusque comparationem, quando accidit, vt dubium sit, an turpe existat, an honestum. Et, si duo sunt honesta, quid horum magis sit eligendum. In examine autem rationis, honestum semper vtili præponendum est, bonum commune proprio anteponendum; & quod attinet ad Dei Benedicti cultum, & honorē, humano cōmodo

Ideo

Ideo immania, in humana & summatim in honesta, inutilia, ac iniusta a consilijs sint remota. Nec enim consulendum est, an hæc sint facienda. Id est, quod docuit Auerrois. ilis verbis: Bona cōsiliatio, est habitus cōiecturatiuus operabiliū, secūdū ratione optimi. Horū gratia debet esse consultatio. Huc tendāt Consiliariorū animi, & sensa, non autē ad propriam ostentationē, propter quam, a meta declinantes, nec consulunt, nec placent, nec honorem, quem affectant, assequi possunt. Atque, vt Taciti verbis vtar, si quid est in illis auctoritatis, destruunt. Lucretius bis stultos solet illos appellare. Ostentatione autem non tantum vacare debet, qui consulit; verum amore, inuidia, odio, auaritia, ac ceteris omnibus, quæ rationi sunt impedimento. Dominetur affectus animo nostro; nos, a nobis alieni uiuentes, in obiectum mutati, nobis mortui, in illo vitam viuimus. Qui autem se ipsum amisit, quid poterit alijs præstare? Qui sibi non sapit, quomodo alijs prodesse poterit? Athenienses Senatum hoc typo solebant figurare. Pingebant viros togatos, immo ætate grandæui sedentes; oculos vitta ligatos, manibus truncos. Mirum profecto signum, Atheniensibus viris dignum. Togati, & senili ætate Senatores debent esse, qui, de rebus dubijs, consulendo, decernunt, non autem infantes. Prudentia primo in illis desideratur. Pater Ambrosius in Exam. dicebat: *Senectus est in consilijs vtilior.* Et Eccles. *Quam speciosum canitie iudicium, & a Presbyteris cognoscere consilium.* Prudentia ab experimentis ortum habet: hæc vero a longo temporis vsu. Qua in re dicere solitus est Aristoteles, iuuenes Geometras esse posse, non autem prudentes. Mentis vigor, non corporis uis, & robur requiritur ad consulendum. Hic autem non in iuuenili ætate, in qua sensus viget, & proprium exercendo imperium, rationi opponitur, sæpiusq. illam vincit, nostro cum summo detrimento, sed in senili ætate. Atquequemadmodum in reo lutis corporibus sæpe, ac frequenter euenit, vt resistant animæ imperio, neque motiones fieri sinant secundum propositum, ita in anima, dum adolescentes sumus, est quod resistit, & aduersatur rationi, vt dicebat Aristoteles. In matura ætate floret vigor mentis, vbi Autumnus, vel gelidum, Hiems, depulso calore Aestatis sanguinis, & consūptis floribus veris humanæ huius nostræ ætatis, fructus studiorum colligit, illisue fruitur. Erant sedentes. Quoniā non temere est pronunciandum, nec audaciæ partum consilium, sed matura cogitatione, animiq. agitatione debet esse elaboratum. Qui nouit dubitare, is nouit res tuto aggredi. Hoc etiam Herodoto placuit, qui scripsit, ea ratione hominem optimum fieri, si in deliberando cunctetur, & pertimeat quidquid potest euenire; in operando confidat. Thucydides rectæ menti, omnino celeritatem opponi voluit, cum dixit, duo aduersissima menti rectæ, Celeritas, & Ira.

6. Ethic. — *An. 16.* — *Lucre.* — Ho. *pri.* 3 — *Pr. mo. c. vl.* — *Lib. 7.* — *Lib. 4.*

Idem iudicium facit de Celeritate, & Ira. Atqui, vti ira nube densissima oculos mentis obtenebrat, eosq. caligine obscurissima obnubit, ne possint verum cernere: ita profecto ipsa celeritas, obscuritate, suffundit rationis splendorem, ne in ea ueri vel signum appareat. Aristoteles in libris de motibus nos monuit, deliberata celeriter agenda fore, at tarde deliberandum. Meminisse hos oportet Amygdalæ, Prunæ, Persiciq. naturam. arbores quæ nimis præcoces sunt, in edendis floribus facillime patiuntur: Quod si flores transeunt in fructus, potius est ascribendum cælestis influxus summæ benignitati, quam rerum quotidiano euentui. Congruit celeritas rerum gerendarum executioni; at consilio maturitatis, & sera operatio mentis. Hinc Demosthenes dicebat: *Consulere oportet lente, exequi autem consulta festinanter*, Et Tacitus, Scelera impetu, bona autem consilia mora conualescere. Quidquid semel statuendum est, matura indiget, & longa, ac exquisita consultatione, scripsit Seneca. Sessio illa Senatorum cuius mentionem fecimus, consilij stabilitatem nobis indicat. Stabilia, & firma sunt, quibus exacta præcessit consultatio, quæ diuina iustitia firma existunt, quæ decernunt Dei facta, hominum factis esse præponenda; quæ ve commodo proprio Consultoris posthabito temporali, commoditati, vtilitatiq. communi prospiciunt. Suscipiunt varietatem hominum facta, propriaue commoda: at Dei facta habent coniunctam permanentiam sempiternam, Bonum commune, diuturnitatem. Manus habebant truncas, oculosq. vitta ligatos. Quoniam nec precibus, nec animi aliquo affectu debet flecti Consiliarius, ne ue alia de caussa candor veritatis denigrari. Stoici aiebant vniuersum perturbationis genus prauum esse, rationi aduersum, nulloq. pacto viro sapienti posse conuenire, omnesq. perturbationes a iudicij corruptela, & peruersione prouenire, Hinc pro libidine, voluntatem; pro lætitia gaudium; pro metu, cautionem animis nostris adaptabant. Nec forte iniuria, aut indocte. Cum enim affectus, vt generentur in nobis requirunt, quod species obiecti animum mouentis, nobis occurrat; mox animus approbet, vel reprobet; si approbatur, insipientis erit: si reprobatur, sapientis officium erit. Sapientia præditi debent esse Consiliarij, qua animi affectus propellere valeant, illisq. vacare Non me latet, Stoicos a Peripateticis, & Academicis dissentire, de animorum affectibus. Noui etiam, Patrem Augustinum ad Marcellũ scribentem, asserere litem in solis esse verbis. Quod etiam voluit Cicero, argumenta Stoicorum soluens. Nullus igitur (vt eo reuertar, vnde sum digressus) est relinquendus locus precibus cognatis, & caris; sed sola veritas inspicienda; & publicæ consulendum vtilitati. Veritas est Principi aperienda, qui eo scopo Consilia-

1. Hist.

9. De Ciu. Dei. c. 4.

4. De fi. bon. & ma.

siliarios accersiuit. Animo non sat est, verum concipere, sed necesse est, vt illud proferatur, omnibusq. fiat exploratum. Munus illorum est, publicam intellexisse vtilitatem, hancue apertam facere. Parum certe, immo nihil prodesset, si & verum, & quæ publicæ conueniant vtilitati animo concepta mox ea silentio inuoluerent. Amici sint Reipublicæ, in qua ex Populo, & Principe vnum efficitur corpus, vtrique seruiet, si communem honorem, existimationem, gloriam seruare, & augere curabit. Si vnius, & alterius vtilitatem inquiret. Potest hæc veritas, & sanctus amor, hoc requirit amicitia, vt oculis feramus amici honorem, bonum, & vtilitatem. Postremo, quod integritas auri uitibus non violetur. Aurum meminit Thucydides: quoniam animi, qui nec minis terreri, nec blanditijs, affectuq. sanguinis flecti potuerunt, auro tandē a linea rectitudinis recesserūt. Hinc illud: *Pecuniæ vi omnia esse falsa*. Hos audiat libēter Princeps Consiliarios, nec de dignetur talium consilijs obtemperare. Erat Moyses Dux populi Dei, Summusq. Sacerdos, vt retro diximus. Sapientissimus ab hominibus habitus, Diuino fruebatur colloquio; Hietro autem, longe illo inferior, si dignitatem, si sapientiā, si Dei alloquia aspiciamus. nihilominus æquo animo Moyses Hietro consulentem audiuit, eiusq. obediuit consilio. Beatus est ille, qui per se sapit, & aliorum etiam audit sapientiam. Mali non sunt audiendi, sed reijciendi. *A consiliario malo serua animam tuam*, dixit Eccles. Quis in hanc deueniet sententiam, vt recte alijs ille consulat, qui sibi male consulit? Beatus Gregorius sic scripsit. *Habet consilium suum omnis iniquus, præsentia appetere, æterna despicere, iniusta agere, iusta deridere.* Quærentes bona hominis, non autem ipsum hominē non sunt admittendi. Hoc monuit nos Gregorius. *Fidelior tibi ad consilium potest esse eum qui non tua, sed te diligit.* Primo autem, ac præcipue in omnibus consulat Princeps CHRISTVM Saluatorem nostrum. Dauid primo consulebat Dominum, mox ardua tentabat. *Numquid vadam & percutiam Philistæum?* Pater Augustinus ad hoc nos hortabatur, dicens: *Quis est consiliarius prudentior Christo? quærimus consilium: habemus copiam non sapientis, sed ipsius sapientiæ, qui Christus est.* Immortale Deus, infirma sunt consilia nostra, imbecillis mens humana, & sæpius labitur. At, quoniam rationales sumus, ratione norma scilicet viuere debemus, nisi ad brutorum vitam declinare velimus. Errant consilia hominum, quoniam non habent, quo dirigantur, scripsit Seneca. Ideo hoc egemus primo lumine, hac ve norma, vt recta sint nostra consilia. Mentes illæ, ab omni mole corporea seiunctæ, primam veritatem intuentes, operando non errant, nos item, eadem ducti luce, nusquam offendemus. Hunc consulamus Consiliarium, huc tendant consilia nostra, & omnia tuta erūt.

Mor. 9.

In Regis.

De Lap. mu

Ep. 28.

Hoc

Hoc voluit sibi Seneca (ni fallor) loco nunc adducto: dicens: *Scire debet, quid petat, qui sagittam vult mittere, & tunc dirigere, ac moderari manu telum. similiter ignorans, quem portum petat, nullus ventus est suus.* Ceterum, quoniam diximus, necessarium esse, a consiliarijs recte, & exquisite fore cognoscenda, quæ agenda sunt, dubitabit forte aliquis, an aduena, an domesticus sit accipiendus Consiliarius, Res hæc nunc est consideranda.

Principum Consiliarij an proprij an aduenæ sint accipiendi.

Caput VII.

Inualuit opinio nostris his temporibus apud quosdá adeoq. in crebuit, Principis Consiliarios ex proprijs fore eligendos, vt nefas existimarint, si aduenæ vocentur. Quorum sententia (vt ingenue loquar) numquá mihi potuit probari, tum quia nec rationes adductæ, pro hac tuenda opinione, aliquid necessarij concludunt; tum, quoniam, vsu præceptore, contrariam sententiam verissimam esse, compertum habemus. Meæ sint partes, rationis trutina examinare quæsitum præsens; vt veritate cognita, nullus dubitandi relinquatur locus. Qui volunt Principis Consiliarios ex proprijs fore eligendos, his mouentur rationibus. Primo accipiunt id, cuius retro mentionem fecimus nimirum, Consiliarium bono communi, populiq. necessitatibus consulere debere, Principi salutaria suggerendo, id cum sit verissimum, sequitur, vt aduena ac peregrinus sit reijciédus. Si quidem, cum loci naturam, & populorum institutum ignoret, illis etiam minime prospicere poterit. nam, si pharmacum est exhibendum a medico, humorem peccantem eum prænouisse oportet. Præter hæc, ignoratio animorum bonorum, & virium populi cui imperat, efficit vt recte non disponat, quæ ad ipsos, & ad facultates attinent. Hinc etiam euenit, vt nec sibi, nec populo, satisfacere possit. Insuper, natura insitum est, vt primo amemus genitores, deinde patriam, postmodum affines, & amicos, postremo & alios. Hoc ordine, vt amemus, magistra natura nos docuit. vbi autem ordo, ibi gradus, ibiq. prius, ac posterius. Intensiori gradu amoris, & dilectionis, amamus nos, quam alios. Hinc fit, vt grauius peccet qui se ipsum interficit, quam alium, quandoquidem magis nobis

debemus,

debemus,maioriq. obligatione ad nostri met amorem impellimur. Cum vero alios interficimus, minus rigide punimur, & semper pœna cum interfecti condicione compensatur. Iam vero, cum magis proprios amemus, quam extraneos; maiori etiam diligentia in illorum incumbimus salutem. proprij hac de caussa erunt vocandi, non autem aduenæ Consiliarij. Insuper, aufertur spes, si vocetur peregrinus, proprijs illius loci incolis acquirendæ gloriæ, honorem ve consequendi. Cum enim viderint, se honoribus, & dignitatibus priuari, aliosq. honestari, quibus ipsi deberent splendescere, spe virtutis abiecta, viam virtutis relinquunt, interclusum esse iter ad gloriam considerantes, laborum ve suorum nullum futurum esse præmium. Hanc etiam ob caussam patriam relinquunt, vitia amplectuntur, mala machinantur, odio habent Principem, a quo odio rebelliones, Reip. perturbationes, ac alia huiusmodi mala, comite desperatione, proueniunt. Postremo, hoc in multis Rebuspub. obseruatur; historiarum frequens lectio nos monet; vt possimus dicere, naturæ, & vsus rationis hanc esse legem, quod Princeps proprios, non extraneos debeat habere consultores. Hæc sunt argumenta, quibus persuaderi posse, existimarunt viri isti, sententiã hãc omni carere contradictione. Ego, sicut, de Ducibus, & militibus, verba faciens, oppositam habui sententiam; ita, in eadem perseuerans opinione, (simillima enim est hæc disputatio illis) contrarium assero. Quoniam & ratio, & natura, & experimentum nos docet, adductam opinionem a vero longe esse remotam. Verum, ne oculis clausis dimicare videamur, & Psyllorum more contra ventos arma parare, atque pugnare. Primo nonnulla dilucidemus, quibus facilior nobis sit aditus, ad hanc cognoscendam veritatem, & ad oppositam demoliendam. Age, rem aggrediamur Vox hæc *Aduena*, seu. *Peregrinus*, a Latinis haud vnica accipitur, significatione. Primo, ac proprie, *Peregrinus*, ille dicitur, qui ex alio loco, a nostro solo differenti, est oriundus. Iam vero, cum loca maiori, vel minori interuallo inter se distent, verbi gratia ciuitas nostra Rauennæ distat a Pisauro, multo magis ab alma Vrbe Roma, multo magis adhoc a Neapoli, adhuc magis a Syracusis, adhuc multo magis ab Hippone, Patris nostri Augustini patria; ita sane Rauennatibus ille peregrinus erit, qui, Pisauri ortus, sit Rauennæ, ibiq. negotietur. Peregrinus & Romanus, Syracusanus, ac multo magis Hipponensis. Ij proprie dicuntur Peregrini. Diuersa ab hac significatione, ille dicitur Peregrinus, qui ab alijs separatus viuit, & solitariam degens vitam, ab aliorum commercio sponte se ipsum segregat. Quo sensu cum aliquem, huius vitæ virum venientem, ad nos accedere inuitatum videmus recusantem, dicimus. Sic peregrinum agis? Mos est

peregrinorum, timide accedere, aliorumq. domos ingredi. Tertiò loco, ille Peregrinus dicitur, qui, in aliquo loco natus, magno temporis ſpatio ab illo abſens vixerit, rediens in patriam ceteris ſit incognitus. Vt de Vlyſſe tradunt ſcriptores, qui, ad ſuos reuerſus, a ſola nutrice fuit cognitus. Hoc ſenſu illud Sancti Lucæ in Euangelio ſemper credidi fore interpretandum: nimirum: *Tu ſolus peregrinus in Hieruſalem*. Vox illa *Peregrinus* non denotat peregrinantem, aut ſponte, aut pænitentia ductum, vt qui, Beatæ MARIAE VIRGINIS precibus, & interceſſione, ab aliquo periculo liberatus, Sancti domum Lauretanam, baculo, galero, & habitu huic itineri proprie dicato petit; aut, pænitentia ſibi iniuncta, aliquo peregrinatur: Verum aduenam, & incognitum. Quod ſane ex homilia Beati Gregorij colligitur, Græca phraſis nos docet, & Euangelium Sancti Marci, idem innuit. Pater Gregorius, hæc verba exponens, ita loquitur: *Audiſtis, fratres cariſſimi, quia, duobus diſcipulis ambulantibus in via, non quidem credentibus, ſed tantum de ſe loquentibus, Dominus apparuit, ſed eis ſpeciem, quam recognoſcerent, non oſtendit. Hoc ergo Dominus in oculis corporis exhibuit, quod apud ipſos agebatur intus in oculis cordis. ipſi namque apud ſemetipſos intus, & amabant, & dubitabant; eis autem* Dominus *foris, & præſens aderat, & quis eſſet, non oſtendebat de ſe igitur loquendo præſentiam exhibuit, ſed de ſe dubitantibus cognitionis ſuæ ſpeciem abſcondit.* Hæc magnus ille Pater. Quibus conſpicuum eſt, dictum fuiſſe Dominum ab Euangeliſta Peregrinum, quoniam diſcipulis, veluti aduena, incognitus fuit. Codex Græcus ſic legit: μόνος παροικεῖς Ἱερουσαλήμ. Nomẽ autẽ παροικεῖς deducitura verbo παροικέω quod ſignificat Aduena habito. Sanctus autẽ Marcus geſtum hoc legendum nobis ſic exhibuit: *Surgens autem IESVS mane prima Sabbati, apparuit primo Mariæ Magdalenæ, de qua eiecerat ſeptem Dæmonia. Illa videns, nuntiauit his, qui cum eo fuerant, lugentibus, & flentibus, & illi, audientes, quia viueret, & viſus eſſet ab ea, non crediderunt. poſt hæc autem, duobus ex his ambulantibus, oſtenſus eſt in alia effigie, euntibus in villam, & illi euntes nuntiauerunt ceteris, nec illis crediderunt.* In aliena effigie, inquit, quoniam incognitus, aduena illis viſus fuit. Dicitur etiam Peregrinus, qui aliunde in aliquam ciuitatem habitandam ſe recepit, ibi diu moraturus. Nouiſſime peregrinus ille dicitur, qui vrbanitatis eſt expers, qua grati ſumus ijs, cum quibus verſamur, ab illiſq. amamur, quoniam veluti in ſiluis, & cum belluis educatus videtur. Tot modis igitur cum dicatur peregrinus; propria, & vera ſignificatio eſt illa, cuius primo loco fecimus mentionem; ceteræ autem aduentitiæ exiſtunt. Verba, vt propoſitæ materiæ adaptentur, prima ſignificatione ſunt accipienda. Plumbeus eſſet in Politicis, qui dubitaret, an Princeps ignotum omnino

Cap. vlt.

nino accerseret, vt consiliorum suorum esset particeps. Saxeus ille esset in moribus, qui ambigeret, an inhumanũ, inciuilem, inurbanũ tanto negotio præficeret, eumq. huius rei gratia vocaret ad se, qui solitariam degit vitam procul negotijs; cum ille omnino sit abijciẽdus, ob morum agrestium, & deprauatorum incongruitatem: hic vero, propter rerum, & negotiorum imperitiam, sit ad huiusmodi onus suscipiendum inhabilis. Princeps autem, tales eligendo homines, quibus ad consilia vtitur, non oscitanter, sed matura consideratione, videre debet, quos dignos reputet, & quos sibi ad consulendum adhibeat. Verum existit dubitatio: Vtrum ex proprio populo, an alterius ditionis viros probos experientia peritos aptos ad suggerenda salubria, tum pro populo, tum pro sui met honore debeat eligere. Vt retro diximus, sunt, qui negant, alterius ditionis vocandos fore, rationibus, quas supra memorauimus, vtentes. Nunc opposita est probanda sententia.

Peregrinos vocandos esse Consiliarios.

Caput VIII.

NOua non est sed antiqua sapientum Principum fuit ab usu, & ab experimento, comprobata sententia, Consiliarios ex alterius iurisdictione vocandos fore, nedũ ex proprijs eligendos. Id autem primo rationibus demonstremus, demum experimento hoc comprobabitur. Prima ratio hæc sit. Illi sũt a Principe eligẽdi, qui magis apti sũt ad consulendũ rebus publicis, & Principis saluti: at, prudentiores, ac maiori probitate animi, sunt magis idonei ad huiusmodi officium faciendum. igitur tales erunt a Principe vocãdi. Huius rationis maior vim accipit a rei natura. nam ea ratione eliguntur a Principe tales viri, vt illorum consilio, & prudentia, rebus publicis consulatur. Hic est scopus, & finis, ad quem vocantur, cuiusue gratia eliguntur, finis vero rebus, quæ sunt ad finem, imponit necessitatẽ. Cum igitur gratia publicæ vtilitatis, & Principis honoris, sint vocati, illi præ omnibus erunt eligendi, qui tali negotio extiterint aptiores. Minor vero inde fit conspicua, quoniam prudentia est actionum bonarum mater, origo, conseruatrix, & perfectio. Hac, quæ recta sunt recte agimus. Animi vero probitas, prudentiæ addita, efficit, vt veritate dumtaxat, & rectitudine, ac honesto, inspectis, quidquid pro salute communi, & pro Principis, ac populi honore conficien-

dum sit, agatur. Ratio hæc tanto efficacius probat, quanto a rei natura desumitur, non autem ab adiacentibus rei. Si iudicandus est artifex, gratia exempli pictor, non quod ex patre tali, aut in tali loco sit oriundus; sed quoniã perfecte mensuras, ac proportiones corporũ nouerit; & res, quas pingit coloribus, ad viuum sciet exprimere. Sæpe enim, atque frequenter accidit, vt filij a patribus peritis in disciplinis, artibus, ac scientijs dissideant. Ita nec fortis iudicandus est ille, qui Romæ fuerit ortus, licet dixerit Scæuola: Romanum esse, fortia agere, & pati. In alijs ciuitatibus multos reperias, qui fortitudine erunt illustres: & Romæ etiam pusillanimes inuenire, & timidos, mirum non erit, aut difficile. Fortes ego illos esse dicam, qui aduersa æquo animo, & patienter ferent. Romanus non erat Anaxarchus, qui cruciatus animo forti perferens, dixit carnificibus: *Pilam Anaxarchi contunditis, Anaxarchum autem non contunditis.* Video Leonidam Spartanum, ex genere Heraclidarum, apud Thermopylas, cum trecentum ciuibus, toti Asiæ seipsum obijcere: & magnũ illum Xerxem mari compedes, & cælo tenebras minantem, (ut referunt scriptores,) hominibus formidabilem, ad desperationem adduxisse. Et maluisse Leonidam tandem mortem obire, quam locũ illum sibi assignatum ad custodiendum deserere. Atque, cum pugnandi occasio ei oblata esset, mortis propriæ, ac militum minime nescius, milites his verbis est hortatus. *Sic prandete, commilitones mei, tamquam apud inferos cenaturi.* Cuius dictis intrepide Lacedæmonij obtemperarunt. Ducemque secuti, in vita, ac morte ei socij fuerunt. Quid dicam de Polymni filio Epaminonda? singulari modestia prædito, grauitate celebri, rei militaris peritissimo, manu strenuo, animo inuicto: cuius opera apud leuctrã lacædemoniorum opes corruerunt, adeoque consumptæ fuerunt, vt Græciæ Principatum numquam potuerint recuperare. Is, post præclara gesta, nouissime apud Mantineam, acie instructa, optimi Ducis officio fungens, fortitudine incomparabili hostes aggressus, ictu mortifero percussus in castra relatus semianimis, a circumstantibus requisiuit, saluus ne esset clypeus; & cum, saluum esse, flentes respondissent, allatum, veluti laborum socium, osculatus, quæsiuit secundo, an hostes essent fusi. Cum id quoque, vt cupiebat audiuisset, animi exacta constantia, & fortitudine, morti obuiam iuit. Iussit lætus spiculum euelli. Multo statim effuso sãguine gloriosus gestis vitę honestæ illustrẽ imposuit finẽ. Theramenẽ propria non defraudemus laude, potionem veneni haud hæsitando haurientem. Theogonem Numantinum, sponte se ipsum morti donantẽ, Socratem lætum cicutam bibentem. Innumeros propemodum possem adducere, qui cruciatus, & tormenta æquo animo pertulerunt, nec minora fortitudinis signa ostenderunt,

runt,quã Horatius Cocles Etruſcis ſe offerens, pro Vrbis incolumi tate, Romulus, paucis admodum copijs cum Acrone pugnans, & vincens; M. Marcellus Gallorum Regem,apud Padum, exiguo exer citu ſuperans., & geſta ab hac virtute prodeuntia poſteritati æmulanda reliquerunt. Quare ab ijs,quæ rei eſſentiam conſtituunt, res, ſunt dijudicandæ; non autem ab aduentitijs. At conſultori hoc eſt eſſentiale,vt prudentia,animi probitate, morum integritate, rerum quæ tractantur,notitia ſit præditus;non autem,quod in illo fuerit loco natus, a quo Princeps ortum traxit: vel ſaltem ex illis ſit vnus qui eius ſubiacent dominatui.locus, qui illis argumentum ſuppeditauit ad illorum ſententiam roborandam, tantum abeſt, vt aliquid adiumenti afferat, vt potius illam demoliatur, atque peſſumdet. Quid mihi velim,expono; demum ſententiam meam rationibus con firmo. Inquiunt iſti, ea ratione proprios non alienigenas, Conſiliarij honore fore honeſtandos, quoniam maiorem, & diligẽtiorem curam populorum habebunt, exactius publica curabunt. Siquidem naturæ lege comparatum eſt,vt noſtros maioris proſequamur amore,maiori ve complectamur beneuolentia, quam externos. Adeo, vt vis rationis inde pendeat, quod locus ſit cauſſa amoris. Nec forte iniuria dicam ego. Cũ enim Principium generationis locus exiſtat, vt Porphyrius dicebat, ab vnico prodeuntes principio, ſimiles ſint temperamento,ſimiles quoque moribus erunt inter ſe. Animi enim mores, corporum temperiem ſequi, éleganter ſcripſit Galenus; &, vnum quodque ex ſuo dulci nutriri, docet natura, Amor vero a ſimilitudine ortum ducit. Græcum eſt adagium, ὁμοῖον ὁμοίῳ φίλον. Hac ratione rapimur vi quadam occulta ad amandos illos, quos antea non noueramus, ſtatim ac nobis occurrunt. Quod Poetæ inſinuarunt nobis fabulis, dicentes. Poſt ingentem aquarum inundationẽ, qua mundus vniuerſus vndis eſt obrutus a Deucalione, qui in ea vniuerſali hominum clade fuit ſuperſtes,glebas poſt terga iactas fractas, ex partibus vero homines ortos fuiſſe. vnus alterum amabat,qui ex eadem gleba originem ducebat, tantoue ardentius,quan to ex congnatioribus partibus eſſent producti, quaſi quod unus & alter propriam ſui partem immo,vt nõnulli ex Platonicis dixerunt, medietatem diligeret. Si ergo amoris cauſſa eſt ſimilitudo,locus id efficere poterit: ſiquidem, vt experimento eſt comprobatum,quibus pars vna cæli communis exiſtit. eadem eſt temperies, mores ijdem; quibus vero diuerſa differunt temperie, ac moribus: ideo in illis amor, in ijs autem vix beneuolentiæ ſigna apparent. Hæc dicerem ego,vt argumentum adductum confirmarẽ. Verum,vt initio dixi, oppoſitum potius probat, quam concloſionem aſtruat. Conſideremus rem. Locus ea ratione eſt generationis principium, qua cæ

In Traſ. Prædicab.

lum, influxu, Rerum pater appellatur. Atqui in vna, & eadem ciuitate, immo in vna, & eadem familia ex iisdem parentibus filios videmus diuersæ tēperaturæ, ac diuersorū morū, immo potius oppositorū, ac sibi ipsis aduersantium. Contraq; similes frequenter cōperimus alienigenas, nobis temperie, & moribus; vtq. nobis sese offerunt, tamquam caros diligimus: igitur non est dicendum, propiros a nobis amari magis, quam extraneos, loci virtute. Antecedens ab experimento comprobtur: nec est, quod laboremus in illo solidando. Consequentia etiam conspicua est. Quoniam, si aliunde ortos sæpius magis diligimus, quam proprios; pari ratione peregrinus amabit eius curæ traditos, feretq oculis. His addere possumus, quæ a Platone scriptis fuerunt commendata. Amorem nimirum a duplici prouenire principio. A matre Pænia, & a patre Poro; idest ab Indigētià, & Affluentia. Oritur amor ab affluentia, a patre Poro, quo maiores amant sibi subiectos, ac minores. Hoc modo Deus cuncta amare dicitur, qui rerum omnium est conditor, eiusq. ditioni cuncta subiacent. E contra, a matre Poenia, ab Indigentia nascitur, quando inferiores amant superiores, a quibus pacem, ac tranquillitatem expectant. Proinde Consiliarius, & qui ad populos regendos fuerit vocatus, subiectos respiciens, & curam sibi a Deo, ac Principe demandata mente euoluens, quos regit, amabit. Contraq. ab illis amabitur. Nouisse præterea ij debent, Amorem esse multiplicem. Est amor lasciuus, delectabile quærens, tanto nomine penitus indignus. Efferata potius cupiditas, quæ amantes vertit in amentes, mētis oculos obcæcans: vnde illud: *Amantium iudicia cæca*. Et Amorē hunc, typo pueri, oculos vitta habentis contectos, & antiquitas, & nostra pingit ætas. Hæc est illa Medusæ facies, homines in plantas, in lapides, in bruta mutans. Quæ, solo Mineruæ scuto, & Mercurij auxilio, arte nimirum, & sapientia superatur. Est & Amor, quærens vtilia bona, quo diuitias, agros, aurum ve diligimus. Est postremo honestum quærens Amor, qui solam virtutem respicit. Hic est, qui animos allicit; qui nescit climatum discrimina; qui peregrinum nō distinguit a patrio qui temperatura dissimiles, similes reddit; quos locorum interualla separat, nexu quodam indissolubili vincit; quos ciuitatum distantia facit aduenas, iubet vbique ciues esse. In quocūque reperitur virtus, hunc aptum facit ad officia fungenda, ad honores, ad munera obeunda. Ab hoc oritur similitudo, quæ ardentiorem parit amorem dilectione, a similitudine proueniente, quam aut corporum temperies, aut communis locus, parere solet. Quare argumentum acceptum a loco, nihil habet efficaciæ. Immo (& hoc tamquam auctarium accedat) si rem introspiciamus, & diligenti examine eam consideremus, aptiorem esse peregrinum patrio, affirmabimus:

habimus: locumq. magis obesse, quam prodesse Consiliarijs. Aduena, a turba affinium, & cognatorum est liber. A precibus amicorum immunis, quæ, veritate postposita, sæpe nos impellunt ad mendaciũ amplectendum, & tuendum. Patrius his stimulis punctus, vexatus, qui fieri poterit, vt a rectitudiue non declinet? bis, ter, quatter, obturabit precibus aures; sanguinis impulsus propellet; at, quod tandem non vincatur, fere incredibile est. Adeo, vt mihi sic nunc liceat argumentari. Ille aptior erit ad consulendum, qui minoribus premitur semper difficultatibus: igitur aptior erit. Aliunde natus, amicis, & affinibus destitutus, negotium sibi a Principe demandatum, diligentissime curabit, ac tractabit. Sola veritate inspecta rebus cõsulet; gloriæ cupidus, auxilij q. cognatorum, & amicorum inops, nec laboribus, nec vigilijs parcet, vt proprio studio, & populus, & Princeps sit contentus. Contraq. patrius, amicis, cognatis, & affinibus affluens, audaciam magnam, res aggrediendo, incipiet, & ab audacia facillime in temeritatem transibit, conabiturq. alios in propriã adducere sententiã; & in omnibus, quæ proponentur summa populi iactura, & Principis displicentia non dubitabit aduersari alijs. Ceterum quoniam vsu hoc comprobari dicebant ij, qui contrarium asserunt, demonstremus & nos, vsum huic refragari sententiæ; &, aduenas ad Prouinciarum, Regnorumq. regimen, ac Rerum publicarũ vocatos fuisse, probemus. Atque, vt silentio omittam, Numam Põpilium, inter Sabinos natum, Romanorum magnum, & admirandũ fuisse Regem; Lucium Tarquinium, ex patre Corintho ortum, Regno Romanorum fuisse potitum; Henricum, Tertium huius nominis, a Polonis Regem eorum fuisse vocatum: ad Carolum Quintum, ad Franciscum, & Henricum, eiusdem filium, immo ad summos Põtifices me conuerto. Nulla certe Curia dignior, ac eminentior Romana. Nullum illustrius, dignius, nobilius, præstantius, ac eminentius consilium, sacro Consistorio, vbi de summa rerũ, de fide, deq. totius Mũdi salute agitur. Illustr. & Reuer. Domini Cardinales, sunt Cõsiliarij Vicarij Christi, & coadiutores, vt legimus ex. qui filij sint legitimi. Ex his nihilominus multi ex diuersis orbis partibus, Germania, Gallia, Hispania nedũ ex Italia, sunt oriundi. Nuntios, Legatos ve mittit Sũmus Pontifex: cõmittit Prouincias regẽdas ceteris, qui fere existũt peregrini, & ex prouincijs valde remotis ab ijs, quibus præficiuntur, orti. Carolus v. sẽper Augustus, tot præclarissimis gestis, tot ve dignissimis, & admirandis factis semper celebris, consiliũ habuit, ex Alemanis, Italis, Hispanis, Burgundis, Flãdrensibus constans. Francisco, & Henrico eiusdem Francisci filio Galliarum Regibus, a consilijs, & secretis multi fuerunt Itali, quorum opera in rebus gerendis vnus, & alter gloriosus extitit. Triuultij diligentia, & prudentia Francis-

C. per Ven.

cus

Proprij,& Peregrini esse ostendit, quando, interrogatus, cuias esset, licet Atheniensis, Mundi ciuē se esse, respondit. Illud ratus, a natura, & virtute, vnitatem; ab odio, inuidia, auaritia', atque summatim a vitio, humanæ speciei sectionem prouenire. Vt in corpore vna pars altera indiget, vna alteri auxiliatur: sic in magno mundo vna aliam adiuuat: ita vna prouincia, alterius est indigens. Homo homine eget: qua vero sit natione, dummodo aptus sit, talis habeatur proprius, talis eligatur tamquam patrius. Hæc cum ita sint, ad rationes soluendas nostrum conuertamus sermonem.

Rationum oppositarum solutio.

Caput IX.

Facile (vt mea fert sententia) erit, rationes adductas soluere. Ab ijs, quæ hactenus sunt dicta solutio pendet. Erat prima ratio. Aduena, morum populi ignarus, & instituti uiuendi illius nescius, summo labore, vixq. sine iactura populi, regere poterit. contraq. ciuis illius loci, viuendi institutum, & mores optime cognoscens, rectius populos reget. igitur Proprij, non extranei sunt vocandi Cōsiliarij a Principe ad consilium. Ratio hæc est admodum infirma, & exilis. Nec enim, quos vis vocandos esse a Principe, diximus: nec cuilibet hoc munus demandandum fore: sed sapientioribus, ac prudentioribus. Porro, cum viuendi institutum, & mores (quantum attinet ad regimen) minimo temporis spatio, ac momento fere addiscantur si prudens erit, mores, & instituta perpendet, & animos ad se alliciet. Iustitiam secutus & legibus imbutus, humanas actiones moderantibus, hominibus consulet, omnibus prospiciet'. Addamus, auctoritatem qua fungitur, virtuti adiunctam, tanti esse roboris, vt animos attrahat, & vnusquisque hoc desideret vt carus sit Regenti. Secundæ rationi respondetur: Naturale cuique esse, proprios diligere, si ab eodem met prouenerint, ab illoq. generatione, descenderint. Amor enim, vt dicebat ille Poeta, descendit. Patres filios ab ipsis genitos, magis amant, quam ab eis amentur. Amant quinetiam nepotes, illosq. depereunt. Ratio est, quia, cum naturalissimum sit, vt secundo de anima scripsit Aristoteles, generare sibi simile in specie, vt generans successiua generatione consequatur perpetuitatem; cum id in indiniduo nequeat obtinere, hancue ab causam, vt recte Ammonius dicebat, natura sollicita est in procreandis indiui-

Euripides.

Tex. 34.

In Porphy.

indiuiduis,cum videat generans prole perpetuitatis participem fieri,filios, & nepotes non potest non vnice diligere. Natura patriam amamus, quoniam est locus noster, locus autem res continet,& seruat. Cum autem vnumquodque seruari appetat suapte natura, hinc fit, vt proprium desideret locum, illumq. eligat, & diligat. Grauia deorsum; leuia sursum, impulsu naturæ feruntur, & quanto magis prope ad proprium accedunt locum, tanto velocius mouentur. Persentiunt entia illa, natura magistra, a loco salutẽ eis prouenire; iccirco ad illa feruntur. Mouentur autem celerius, cum proxima fiunt proprijs locis, quoniam a loci virtute eorum virtus accipit robur. Signum euidentissimum,loco virtutem in esse,a qua res seruantur in eo sitæ. Hanc ob caussam vnusquisque propriam amat patriam. Vnde illud, Misera auis illa,in valle calamitosa orta.Siquidem,illius loci amore capta,necesse est, vt in ea nidificet, viuat, & moriatur. Amamus Naturæ bona, fortunæ, & nostra. Pecuniã fundimus, ac summa nitimur ope, vt vita incolumis seruetur. Litibus contendimus, vt prædia, ac domus tute possideamus. Maiore hac dilectione animi bona amamus; & ideo, cum aliquid in dubium reuocatur, & differitur, rationes a nobis adductas, ceteris præminere, contentiose, & obstinate volumus.Id autem euenit, quoniam diuitiæ, nummi,prædia, aliunde prouenire dicuntur. Naturæ bona, & ipsa quoque sunt alterius. At animi bona,vere sunt nostra. Propriũ est autem vnicuique, vt ei cara sint,quæ vere sua sunt, & vt gloria superent cetera, ardenti concupiscit desiderio. Ad argumentum redeuntes. Cum inquiunt, vnusquisque magis sua, quam, aliena, diligentius curabit. Respondemus: Si eius sunt bona, aut fortunæ, aut animi, aut naturæ, aut a se descendentes, aut locus, qui in gratiam vitæ amatur. Secus autem in alijs. Quæ enim de numero eorum bonorum, quorum mentionem fecimus, non sunt, haud sic se habent, nec in illis locum habet ratio. vsu namque quotidie experimur, vt magis alia, quam nostra diligamus; magis aduenas, quam patrios amemus. Modus ille loquendi, non est perpetuæ veritatis, eoq. magis, vbi laudis, & gloriæ desiderium nos vrget. Tertiæ rationi iam satis, immo superq. responsum est a nobis. Ostendimus vsu, oppositum a Principibus fieri. Addatur nunc ijs, Rempublicam Venetam, Italiæ gloriam,& decus, multos habere aggregatos, quos nomine Sancti Marci filiorum solemus nominare,extraneos. Qui licet absint ab inclyta illa Vrbe; nihilominus, si adessent, honorum essent participes. Quod si aliqua lege cautum est, vt aditus præcludatur peregrinis ad Respublicas, illos existimandum est excludi, qui infimæ sunt condicionis, ac tanto honore indigni. Quare,rationi occurrendo, negatur assumptum nimirum, proprijs auferri spem acquirendæ glo-

dæ gloriæ. Siquidem, eum proprij, & aduenæ eligantur, vt vſu videmus euenire, qui ſcilicet virtutibus, & moribus digni ſunt; animi propriorum ciuium ad virtutem inflammantur. Hac reſponſione contenta erit poſtrema ratio. Addendo, immanem eſſe, qui, manus armat contra patriam, Dei ordinationi reſiſtere, qui Principi reſiſtit. Verum, quoniam de Conſiliarijs hucuſque verba fecimus materiei affinitas exigit, vt de familia Principis nonnulla dicamus.

Condiciones Curiæ Principis

Caput X.

Commune eſt hoc omnibus artibus, & ſcientijs; vt materia illarum, ſit nota, artificibus, & ſcientificis nec enim inconſulto ad eam tractandam accedere debent, ſed & cognitione ſubiecti, & præceptis imbuti, ac inſtructionibus, quibus tamquam perpendiculo, & norma, cuncta metiendo, quid bene, quid male ſit poſitum, dictũ, actumue fuerit in arte, & ſcientia, exacte dignoſcere valeant. Hæc Ariſtoteles docuit, de partibus animaliũ vbi de pœdia loquitur. Secundo quinetiã Diuinorũ, quales eſſe debeãt veritatis auditores explicans, varia hominũ ingenia, variaq. ſtudia, & conſuetudines, exponit. Alios ait mathematicis intentos, niſi quæ certiſſima ſunt admittere. alios vero, Poetis aſſuetos, vnico teſtimonio Poetarum contentos exiſtere. Subtexuit deinde: *Opportet peritum eſſe, quomodo ſingula admittenda ſunt, quoniam abſurdum eſt, ſimul ſcientiam, & modum ſcientiæ quærere.* Neutrum autem facile accipere poteſt. Moralium Nicomachiorum diſputationem pertractans Ariſtoteles, huiuſquoque meminit. Habent propria præcepta ſcientiæ: habẽt & artes. habet quinetiam ius Principatus. Atqui, veluti ſtatuarius non tantum lapidum naturam, in quibus hominum, & animalium formas, ſtudet effingere, verum & eruditionem, ac inſtitutionem, qua noſcat, & lapides & quæ ad elaborandos illos attinent, callere oportet. Fabrum ferrarium non ſolum ferri naturam neceſſe eſt nouiſſe, verum quomodo illud intorqueat, quo modo emolliat, ne quid perperam agatur, ne vel incongruum quid fiat. Nec ſecus Princeps materiam, in qua poteſtatẽ exercet, & ius principatus, debet nouiſſe. Hæc autem ſunt populi, ſuntq. familiares ſerui, totaq. eius familia. Deficit ille Princeps, qui populo regendo inſudat, familia propria neglecta. Herodi vitio vertunt Scriptores,

Cap. pri.

In proem. & c.3.

quod in populis regendis, prudentissimus licet fuerit, in familia tamen gubernanda, omni caruerit vigilantia, atque prudentia. Omissis vxore, & filijs, de seruis nunc dicamus, quos Aulicos communi nomine solemus appellare. Id vero vt facilius a nobis fiat, a nominis significatione ordiamur. Aulici, vt rē aggrediamur, ab Aula dicti sunt Aula autē, nomen est Græcū, αὐλὴ, quod proprie Caulā, Stabulū, Ouileq. denotat. Athenæus, magnæ doctrinæ auctor, hoc nomine διαπνεόμενον τόπον, hoc est, locum perflabilem ventis, significari scripsit. Vnde apud Homerum semper Subdialia per id intelliguntur. Hinc & Aulas pro Regijs domibus, & Palatijs frequenter solemus vsurpare. Ea de caussa, vt quamplurimis visum est, quoniam ante se habeant subdialia, & ampla loca. Homerus locum, Aulam dictum describens, aptum ad deambulandum fuisse asseuerat, diuo expositum, omni penitus carens tegumento, vbi altare Iouis Hircæi aderat. Ab hoc igitur transumptum est nomen, vt diximus, ad Principū habitationes. Quoniam huiusmodi domus, ante se talia habent loca. Nunc autem, communi loquendi more, Aulam eam domus partem appellamus, quæ Atrium dicitur Latine, vulgo Sala. Domus igitur tota Principis, appellatur Aula, quæ & Palatium nuncupatur. Quod nomen sortitum est, quia in dorso montis Palatini Romæ, primum principium habuit Roma, in eaq. parte vt plurimum Reges habitarunt, deinde Consules, ac Imperatores. Et hæc est caussa, ob quam Principis domus, Palatium dicitur. Id placuit etiam Plinio, vt apud illum legimus, quinto libro. Non me latet, nonnullis visum fuisse, Principis domum, nomine Atrij appellandam fore. Quæ sententia quomodo consistere possit, non satis intelligo: libenterq. ab alijs semper addiscam. Festus Pompeius, antiquitatum peritissimus, apud priscos Atrium primam domus partem fuisse, testatur, quæ habet Thalamum spatiosum in meditulio, in quem locum cadit aqua, quæ ex toto tecto colligitur. In qua parte olim antiquiores comedere solebant, ianuis apertis. Vbi etiam vasa aurea, & argenta, imagines, ac tabellæ pictæ, seruabantur; nec non imagines veterum, atque peripetasmata. De imaginibus illis loquens Iuuenalis, sic cecinit:

Stemmata quid faciunt, quid prodest, Pontice, longo
Sanguine censeri, pictosq. ostendere vultus?

Communi demum vsu, Atrium dicimus Aulam. Ab Aula igitur Aulici dicuntur. Quinetiam appellantur Curiales, (liceat mihi his vocibus communibus vti, vsu permittente) Cur vero sic dicantur, si persistamus in vi sermonis Latini, non est facile iudicare. Dicerem

ego,

ego, (doctiorem semper desiderando sententiam) olim Romæ duo fuisse loca ad negotia publica pertractanda, vti res vel sacræ erant, vel profanæ. Locus ille, qui addictus erat curæ rerum, & negotiorum profanorum, vbi scilicet Senatus Reipublicæ curam habebat, Curia appellabatur. Ille quinetiam, in quo de rebus sacris agebatur, curaue habebatur illarum, Curia dicebatur. His rationibus, iure, Sanctissimi Domini Papæ Consistoriũ sacrũ, vbi Illustr. & Reuer. Domini Cardinales, cum Summo Pontifice, de rebus sæculi, & sacris agunt, summa cura, & vigilantia, Curia potest appellari. Ceterum, quoniam in Principis domo de rebus agitur publicis, curaq. illarum præcipua ibi habetur, ideo Curia appellatur, & serui Curiales dicuntur. Primus omnium, qui his vocibus sit vsus hac significatione, vt lectione consequi potui, fuit Pius Pontifex Maximus, in eo libello, quem de infelicitate Curialium inscripsit. Curiam appellauit Principis domum. eius vero seruos, ac familiares, Curiales dixit. A Curia, colligendo quæ dicta sunt, Curiales; & ab Aula, Aulici dicti sunt, Principum familiares, & serui. Ab Atrio autem Atrienses. Nõ me latet, nonnullos voluisse, Aulicum, & Atriensem idem esse. Hoc autem Ciceroni minime placuit. In Paradoxis, seruos illos, qui assistebant, & præficiebantur curæ ornamentorum curiarum Atrienses, non autem Curiales, aut Aulicos, dici voluit. Verum hæc parũ referunt. Ad rem redeuntes propositam, dicamus, Aulicorum statum esse nobilem, honoreq. fulgentem. Fulget radijs gloriæ, & summi honoris Princeps: his & Aulici quoque splendescunt, quemadmodum Solis luce sidera splendent, & lucida existunt. Accidentia dici entia, quia primi entis sunt qualitates, affectiones ve, ac illi accidunt, dixit Aristoteles in libris Diuinorum. His nobis indicans, imperfecta, si perfectis inhæreant, perfectionem consequi. Regina Sabæorum, Salomonis Fama, veluti acutissimis stimulis, excitata, in Palæstinam vbi peruenit, & tanti Regis splendorem fuit admirata, felices seruos esse dixit, qui illi seruirent Regi. Aulicos illos reputauit felices, magni Regis gloria fulgentes. Dignitas, gloria & honor sũt, quæ dum hac fruimur luce, (humana loquor) nos beatos faciunt, felices reddunt, ea felicitate, quam actionibus nostris consequi possumus, vt Philosophi scripserunt. Hinc fit, vt nihil optatius, nihil antiquius, illis nobis accidere possit. Polycratus solebat dicere, non sine caussa Honorem cum aspiratione, H. scilicet, a nobis scribi: Quoniam, vti nota illa aspirationis H, vehementi cordis aspiratione pronuntiatur; ita sane, animi quodam impulsu, & desiderio ingẽti, ad honorem consequendum excitamur. Parit desideriũ istud ausus quosdã inopinatos, viresq. hominis. eximias. Hinc euenit, vt Famæ periculũ attentare non vereãtur. Seneca, Hispaniæ decus, in Mo

7. Con. 1.

Polycra.

ralibus diſciplinis abſolutus, Famam apud poſteros ſuiq. memoriã perennem precabatur, a Deoq. efflagitabat, Statius vitæ huius gloriam, honorem, & Famam benignum iter ad ſæculi futuri ætate m ſtatuiſſe ſcripſit. Et Ouidius:

Statius.

Ouidius.

Non paruas animo dat gloria vires,
Et fecunda facit pectora honoris amor.

Hæc autem cum ita ſint, is qui Principis famulatui ſe dat, ſummę debet eſſe virtutis. Non decet Mimum, Scurram, Vaniloquum, Ineptum, Hebetem, Impudicum, ad hunc accedere famulatum. Aula Principis non eſt locus hominibus iſtis, ac ſimilibus aperiendus. Iis eſt dandus, qui ſunt capaces honoris, & gratiæ, ope. virtutis, & ſtudiorum. In quibus Principis gratia, & honor fulgens, ſplendorem parere poteſt. Emittat Sol radios in lutum, in cœnum, Fætor percipietur: quod ſi Flores, Roſas Lilia tetigerit lumine, ſtatim fragrantia oritur. Percutiat terram, nihil emicare videbimus. Irradiet ſpeculum, cryſtallum, ac ſimilia corpora, & gemmas, lumen, cuius entia huiuſmodi participiant, maiores acquirendo vires increbreſcit. Scintillat, magiſq. ſplendeſcit, oculos afficiet magna voluptate. In ijs virtus luminis fit cõſpicua, vt in alijs corporibus: ab ijs diuerſis & oppoſitis minime, aut vix apparet. Extollat Princeps immeritũ; boui clitellas imponit, iuſtitiaq. reclamante omnes actionem hanc contemnunt. Honoribus ditet ſtudioſum, Principis honorantis, & eius, qui honore locupletatur, gloria ſcilicet, omnibus fit conſpicua, & ab omnibus commendatur Principis actio. Alexander Macedo Ariſtotelem: Claudius Nero, Senecam: Cæſar Virgilium; honoribus afficientes, plurimam ſunt apud omnes conſecuti laudem; Honor eſt præmium virtutis. Monſtrum eſt in natura, ſi vitiorum fiat præmium. Prudentia ſit præditus Aulicus vigilantia, ſollicitudine, promptitudine, comitate, vrbanitate ſit affectus, vt Principi ſeruiendo ſit carus, ceteriſq. Aulicis gratus. Iam ego nunc illos conuenio Aulicos, qui, ſtatim, ac officio functi ſunt, cui Princeps, dominus ve illos deſtinauit, a curia exeunt, quaſi & Principem, & ſeruos pati non poſſe videantur. Mercenarij ſignum eſt iſtud. Amor mercenarius hoc facit, vt tantum ametur dominus, quanta eſt merces. Tamdiu perdurat famulatus, & amor; quandiu perdurat ſtipendiũ. Amor ingenuus, laborem ignorat; æſtus, & frigora non percipit; incommoda neſcit. Hic animum Principis allicit; hic cor illius funibus quibuſdam amoris ſuauiſſimo nexu deuincit. Decet omnes patientia, decet omnes caute loqui. Patientia opera inchoata abſoluit, duriſſima frangit, omniaq. difficillima vincit. At ob hæc ideo conuenit,

hæc

hæc virtus Principum seruis. Cum intra domesticos parietes viuimus; si impatientia quædam male agimus, vel non maximum facimus damnum, vel saltem non admodum contemnimur. At dū Principi seruimus, minima quantumuis actio, quæ impatientia fit obliqua, dedecus, & damnum, nec mediocre, nobis affert. etenim maior in homine desideratur perfectio in curia viuēte, cum viris claris degente, quam cum suis domesticis versante. In Curia non tam facile toleramur; at domi multa nobis donantur. Adde, quod temporis, & occasionis importunitas poterit esse caussa, vt gratia Principis amittatur, quam summis sudoribus vnusquisque studet comparare. Seneca, interrogatus, quomodo senuisset in Aula, quod raro, & paucis solet contingere; *Iniurias* respondit *accipiendo, & gratias semper agendo.* Impatiens nec sibi, nec alijs prodesse nouit. cum facili de caussa iræ det locum, inuidia excitatur, non sustinendo tempus, quo a Principe honoretur. Qui autem caute loquitur, nemini detrahit, mendacia vitat, rixas nescit; laudem consequitur. Debet Aulicus Echo imitari, quæ numquam, nisi vocata, respondet. Loquatur rogatus. Illa proferat solummodo, quæ petuntur. Innumera propemodum sunt damna, quæ a loquacitate proueniunt. Hæc non memoro, breuitati studens. Id dumtaxat dicam, quod a Socrate moniti sumus. *Loquere, vt te videam*, dixit ille. His verbis ostendens, animi imaginem quandam esse sermonem nostrum. In longa autem elocutione difficile est non inuenire peccatum. Labitur multa proferens facili negotio in detractionem, aut saltem in inimicorum maledictionem. At Principi nihil horum placere potest. Laudabit silentem, qui, occasione neglecta, nec inimicum contemnet. Loquacem despiciet, qui garrulitate tædio afficit, qui temeritate omnia susdeq. fert labijs, & lingua. Laudabit inimicos, laudantē iuste, siquidem animi affectum in illo, nihil obesse veritati, cognoscet. Timeat, & amet Principis seruus. Amet virtutem Principis; timeat magnitudinem illius. Et, si affabilem deprehenderit dominum, humanitate non abutatur; sed ita reuereatur maiestatem; vt affabilitatem persentiat. Humanitate ita fruatur, vt maiestati non deroget. Timeat autem semper, quid paritura sit dies futura. Meminerit, gratiam Principum summo labore acquiri, & facillime amitti. Adeo, vt dicere possimus, nil difficilius vt acquiratur, nil facilius vt perdatur ab homine Principis gratia. Carus fuit Alexandro Aristoteles. Claudio Neroni Lucius Seneca: Tiberio Serranus. horum tamen miserrimam perniciem fama vbique nunciat. Id forte sibi voluit sapiens ille, dicens: Melius quisque Regibus foret incognitus, quam amatus. Instabilem prædicant gentiles Fortunā; at incōstantissima est hominis voluntas, quē odio habet ho

die,

die, cras diliget. quod nunc displicet nobis, iam iam exoptabitur. Dulcis forsan spes nutriens hominem, constanter sperare iubebit. At caueat, ne, spe deceptus, vana timenda speret, & timeat speranda. Mutatur facillime animus humanus, eoq. promptius, quo a pluribus concutitur, vti Principis mens. Has se cum reputet Aulicus difficultates, & vitam moderabitur, moribusq. componet animum, vt illas valeat superare, & superando gloriã consequi. Noscat Princeps quos eligit ad sui famulatum, illis vsurus. Procul sint adulatores serui. Honoribus ditetur, non qui suauius modulatur, aut arte, & ingenio adulatur. sed qui maiori prædictus est sapientia, & moribus. Pestis, & morbus, animum occidens est adulatio, vt retro explicauimus. Polycratus curialium adulationis comites facit fraudẽ, proditionem, mendacium, & dolum. David Rex, propriæ consulẽs saluti, de ijs loquens, dixit: *Oleum peccatoris non impinguet caput meum.* Musicam non sperno, sed aio sat fuisse Principi, si modulamina audierit. Philippus, Alexandro iactanti se, quod cecinisset, dixit: Sat esset, si ei tempus permitteret, musicam audiendi. Qua in re, nõ possum Ateam, Scytharum Regem, probare. Is, cum Ismeniam, Tibicinem optimum, in bello cepisset, & iussisset illum canere; ceteris admirantibus, iurauit ipse, sibi iucundius esse audire hinnitum equi. ἄμουσος, erat, vt Græci dicunt: ideo musicam spernit. gratus erat ei hinnitus equi, qui præsentibus Philippi legatis, equũ proprium fricauit, vt aptiorem ad bellum Philippo se esse ostenderet. Musicam laudo; at Principem magis sapientum colloquijs intentum esse debere quam cantui, & modulationi, assero. Præmia danda fore musicis, non nego. at, iustitia Geometrica, sapientes honoribus, & gratijs honestandos esse, affirmo. Ambitiosos repellat a Curia Princeps. *difficile* namque *est*, dicebat Cicero, *potestatem cupienti seruare æquitatem. facillime impellitur ad res iniustas, qui fauoris, & gloriæ cupidus est.* Munerum receptores seruos repellat Princeps. Vbi enim munera locum obtinent, ibi, iustitia exulante, iniustitia reperitur frequẽter, ne dixerim semper. Ibi negotia adulterino studio per peram tractantur, maleq. absoluuntur. Noscat suos Princeps, benigne illos tractet, studiosos foueat, doctos extollat. Hoc modo vitium deprimetur, studia, & virtutes extollentur. Primo itaque sic absoluto, secundum aggredior.

Prin-

Principi, notitiam Populi necessariam esse.

Caput XI.

VT familiam nosse debet Princeps, ita sane populum ignorare dedecet. Cuius natura tanto est cognitu difficilior, tanto laboriosius habere præcepta quibus regatur, quanto ab vnitate recedit morum, animorum, & studiorũ; & quanto magis continuis mutationibus est addictus. Atqui, veluti nauta, portu ignorato, litori allidit; scopulis ignoratis, appellit, naufragiumq. facit: contraque cognito portu, & scopulis, arte nauigandi præditus, hos euitat, in illumq. ingreditur: Ita Princeps, plebis, vulgi, & ciuium natura ignorata, fere in continuo, versatur periculo. Illa cognita, præceptisue imbutus, qui bus animos allicit, & temperamentum assequitur regendo, tutam agit vitam. Incertum, ac instabile est vulgus nouarum rerum cupidũ semper prȩteritum, vt futurum, negligens, præsens dumtaxat respicit. Nulla regitur prudentia, nullaue animi virtute. Impetu ducitur Belluarumq. more graditur. Hoc Cicero voluit, dicens: Plebem bestiam esse, multa capita habentem: perinde, ac si dixisset: Vulgus ratione, consilio & electione carere: & solum sensus appetitu operari, nulla inspecta veritate. Semper nouo inordinato appetitu huc, & illuc, fluctuando ferri. Ponat sibi quiuis ante oculos mare vndis spumosis feruens; varijs ventis validissimis agitatũ; & non timebit se se undis committere? Audebit ne forsan oram soluere? Sibimet pollicebtur salutẽ? Multitudo indocta, disciplinatũ ignara, Plebs, Vulgus, est vastũ Mare, procellis turbinibus agitatũ, numquã non fluctibus inuidiæ, suspicionis amoris proprij, negligentiæ boni publici, perturbatum. Confusio est filia multitudinis; quoniam vbi multitudo indocta, ibi pertinax opinionum varietas, ibi mutatio sententiarum, semperq. in contraria recessus.

Scinditur incertum studia in contraria vulgus.

Dixit ille Poeta, vocis nomenclaturam secutus. Vulgus ita est dictum, quod inconstanter, & in consulte, huc & illuc voluatur, omnibus nouis moribus, & euentibus facillime assentiendo, eoq. magis, si quid triste affertur. Peculiare est animis nostris, vt facilius imprimantur imaginibus rerum tristium, atque nocentium; diuq. illas retineant, quam iucundarum, atque proficientium. Qui vero animo sunt depresso, vti plebs, & vulgus, proniories sunt ad mala timẽda, quã ab bo-

Virg. il.

ad bona speranda. Hinc euenit, quod, cum tristia feruntur, vulgi assensu, Fama vires, ac vitam acquirit.

Sic quisque pauendo,
Dat vires famæ, nulloq. auctore malorum
Quæ finxere timent

A timore autem oritur suspicio; nam suspicio, est timor paruus, ac deminutus. Facile timet vulgus, nec modum seruat timendo. Ita, sperando, modum nescit. Et sicut in prosperis insolenter se gerit, ita in aduersis animo consternitur.

Horat.

Sperare in aduersis,
Timere in prosperis

Auream esse mediocritatem, scite cecinit Calaber ille Poeta. Hominum vulgus virtutis inscium, relicto medio sequitur extrema: Immemor beneficiorum acceptorum, durum, & peruicax in petendo; cum quiduis minimum ex sententia ei non accidat, clamat, contemnit, nouũ postulat Principẽ, nouũ concupiscit Dominium. Quod si Princeps ei indulgeat, quæ postulat concedendo; tunc Diademate, Sceptroq. relictis seruiet, non dominabitur populis. Hæc sunt, quæ fluctus in Regno excitant atque regendi onus rerum mutationi subijcit, quam dicunt Ethnici Fortunam. Mutatio hæc, ima negligens, abiecta non intuens, alta respicit.

Horatius.

Summos feriunt
Fulmina montes.

Munitissimas Arces, ac Thesauros paruipendit. Principatus Regna & Imperia, quæ diu incolumitate perpetua seruata ferunt illæsa, destruit, demolitur, funditus euertit.

Sen. in oedip. ep. 92.

Vt alta ventos semper percipiunt iuga
Imperia sic excelsa fortunæ obiacent

Scripsit magnus ille philosophus. Nihilq. ab ea intentatum relinqui, alibi idem dixit. Idem habet ius aduersus Imperia, & imperantes. Eius opera ruunt Regna, quæ & bellis domesticis, & externis inconcussa steterunt. Sæpe Regna & Reges ruunt aut inscitia, aut negligentia, aut rationis deficientia hominum, quibus Reges, dum splendore fulgent, ac Principes, se dederunt. Multo sane magis, cum cæperũt ad inferiora descendere nimirum, cum gloriæ & splendoris vires immi nui inchoarint. In hanc descendens sententiam Liuius, scripsit, Regũ maiestatem difficilius a summo fastigio ad mediumdetrahi, quam a medijs ad ima præcipitari. Odijs, insidijs, proditionibus æmulationibus ad Regna euertenda, ac immutanda sunt aptissima. Olim Regnis adiuncta fuisse odia credidit Seneca, qui hæc scripsit:

Lib. 36.

Simul ista mundi conditor posuit Deus,
Odium, atque Regnum.

Regi

Regi insidiæ, locis autem munitis parantur proditiones. Nota sit Principi natura populi, cognita natura finitimi, immo & vniuersi: finitimi quidem ob negotia; vniuersi autem ob mores: animi effectus omnibus solent esse communes: nouerit proprij mores, & naturam, vt voluntates subiectorum possit tute possidere. Loca munita, auri copia, licet quamplurimum possint ad Principis custodiam, & defensionem, nihilominus nullum certe, aut opportunius, aut validius excogitari potest medium pro Principis, & Dominatus munimine, cordium, & voluntatum subditorum possessione. Possideat Princeps corda populorum; insidiæ, proditiones, odia, ei non nocebunt. Loca munita, arces, aggeres, valla tutum faciunt Principem; sed non omnino. Hæc siquidem proditionibus, & arte possunt alterius Principis dominio subdi, aut bombardis destrui; at hominum corda proditionibus, ac machinis illis minime possunt euerti. Aurum suis viribus multa pollicetur Principi; verum ipsum quoque fugit a nobis, & fluit inuitis. Corda amantia perseuerant, atque stabilitate immobilia permanent. Mercenarius tamdiu seruit, quamdiu viget auri vis, & potentia. At qui voluntarie famulatur, semper, & vbique Principi seruit. Ille, venalis existens, maiori copia auri donatus, Dominũ proprium ignorat; hic auri malleo inconcussus solum proprio domino seruire, ac pro illo vitam nedum pecunias, gestit effundere. Plato operationum efficaciã huic amori adscripsit, decens. *Ab eo quod placeas hominibus, actionum efficacia est.* Tutum igitur præsidium, ditissimus Thesaurus, custodia incorruptibilis, ac inuincibilis, est populi amor erga Principem. Quare hic primo a Principe comparandus est lenitate, beneficijs, & indulgentia. Ecclesias. hortabatur ad hoc Principem illis verbis. *Rectorem te posuerunt. noli extolli. esto in illis, quasi vnus ex illis.* Siquidem comitate, & benignitate, prouocari officia, etiam Tacitus testatus est. Plinius principem illum laudauit, quoniam, patrem imitando quasi cum liberis viuebat. Plutarchus, Traianum instruens, benignitatem in illo desiderat; & amore populi abundantem cupit eum esse, sicq; cum populo se habere, vt absens, sui relinquat desiderium. Seneca vero non aliam faciem Principis, quã sereni, ac nitentis Cæli debere esse scripsit. Remissiusq. imperando facile fore, vt populi obediant facilius. Titus, magnus plane Imperator, multis virtutibus commendatur, quibus antiquos æmulari, ac superare contendebat; at præcipue clementia, & mansuetudine laudibus est elatus. Antoninus Pius adeo mansuetus fuit, vt, instãtibus amicis ad perquirendos illos, qui contra ipsum coniurauerant, dixerit. Non esse necesse indagari tanti sceleris cupidos, ne, si plures reperirẽtur, notũ esset, a quantis haberetur odio. Atqui beneficẽtia animos semper captiuos facit, sed tum maxime, cum ab oneribus,

Ad Dionẽ. epist. 17.

Tacitus.
Plinius.
Plutarcus.
Seneca de Ira.

quibus premitur, liberatur populus. Etenim, vti oneribus cum gra uatur, Principem habet odio; ita ab onere liber, illum amore prosequitur populus Roboam gesta id nos docent, cui ita respondit populus pronuntianti dura: *Quæ nobis pars cum Dauid? vel quæ pars cum filijs Isai? in tabernacula tua Israel, nunc vide domum tuam Dauid.* Et asperitate onerum totum fere Regnum amisit, & qui magnus Rex erat, Regulus factus est. Mansuetudine igitur, lenitate, ac benignitate sit Prnceps præditus, precipue in oneribus imponendis, quibus populus sentit se grauari. Indulgeat erratibus; illud Taciti memoria retinens: Romanos plus valuisse voluptatibus apud populos, quã armis. Vulgo (dicebat Seneca) quæ sunt ludicra, ac iocunda, vt pueris omnibus arrident. Hæc forte meditati antiquiores (vt refert Tacitus) spectaculis oblectabantur. Quæ omnia illo temperamento debent esse condita vt incolumis semper existat Principis honor, ne ue humilitate amorem, neue terrore reuerentiam captet qui imperat, dicebat Plinius, neue morum corruptela inde sequatur. Familiaritatem matrem esse contemptus, commune testatur edagiũ. Lenitatem nimiam peccandi ansas quamplurimas populis præbere, nullus est, qui ambigat. Populus ille, qui nouit, apud Principem gladium iustitiæ esse reconditum, atque erugine obscurum, & nullum esse illius vsum, fit temerarius, & ad mala perpetranda promptus, nec est crimen quantumuis enorme, quod facile non iudicet. Vulgi hæc est natura, vt Principis abutatur clementia; & oderit peccare non virtutis amore, sed formidine pœnæ. Hoc voluit & Cotys Rex Thracum, cuius mentionem facit Stobæus, de regno scribens, qui, se ipsum alloquendo, & increpando, aiebat, *furor est hic, non Regnũ. At meus hic furor subditos sanos reddit.* Legi Ciceronem tantum seueritati tribuere, vt sine illa Remp. administrari non posse existimarit. *Adhibenda est Reip. caussa seueritas, sine qua ad ministrari ciuitas nulla potest.* Legi etiam apud Senecam. *Ciuitatis mores magis corrigat parcitas animaduersionum.* Et illud semper audiui laude dignum est illud, si pœna ad paucos, metus vero ad omnes peruenit. Vniusq. improbi suplicio, multorum improbitatem corrigi. At hæc alibi explicata fuerunt scilicet, miscendam esse seueritatem cum clementia Nunc de abusu, iuris Principatus paucula admodum exponamus.

3. Reg. 12.

4. Hist.

Epist. 96.

Ann. 14.

Stobæus.

2. Off.

De Prin-

De Principe abutente potestate.

Caput XII.

PRoprijs terminis,certisq. limitibus iura principatuũ esse conclusa preteritis disputationibus apertum fecimus. Iam vero,quoniam contingere potest,vt Princeps,nimis commodo priuato intentus,& studio authoritatis, qua fungitur, augendæ, nimis anxius, ad extrema declinando dominium in tyrannidem vertat, iureque suo fit abusus;nunc illa ie se nobis offert disputatio,quomodò populus cũ Principe iure abutẽte habere se debeat. Vt vero tractatio hæc ordine,& facilitate nõ careat,ordiamur primo a voce hac *Tyrãnus.* Ab optimis profecto disciplinarum præceptis longe recederem, si vocem, quæ multiplicitate significationum mentem dubiam reddere valet, non diuiderem in suas acceptiones. Age rem eggrediamur. TIRANNVS non ea apud veteres, accipiebatur significatione,qua nos frequenter vti solemus.Ipsi denotabant Regem,& Principem in bonam partem(vt dicunt)loquendo, qui plenam haberet in subditos potestatem, nomine Tyranni. Ab initio, si Trogo credimus, vti fides certe est adhibenda, ciuitatum, & locorum dominiũ penes eorum fuit, quos non popularis ambitio, sed probata,& spectata inter bonos moderatio, ad maiestatis huius fastigum proue hebat.Hi, ob fortitudinem, vocabantur etiam Tyranni. Hac significatione Poeta noster accepit vocem illis verbis

Pars mihi pacis erit,dexteram tetigisse Tyranni. 7.Aene.

Frequens, in sacra pagina, est talis acceptio huius vocis. In Hester legimus: *Primus Regijs Principibus, ac Tyrannis* Apud Iob quoque: *Qui non accipit personam, Principum, nec cognouit Tyranum.* In Ezechiele quinetiam *Congregabo aduersum te vsque nobiles Tyrannosq.* In Daniele.*Tyrrannorum pueros,in quibus nulla esse macula.*Alibi *Misit ad congregandos Satrapas, & Duces, & Tyrannos.* Aristophanes Iouem appellauit Tyrannum Deorum, Regem nimirum.Mox Tyranni nomen ad illos solum restrictum fuis, eisue aptatum, qui insolenter Imperij iure, potestateq. dominij ab vtebantur, & vi quadam, non legibus ac iure dominabantur. Sic sensit Cicero dicẽs. *Huius Tyranni. quem armis oppressa pertulit Ciuitas* & Ouidius:

Cap.6. Cap.34. Cap.25. Cap.1. Cap.3. 2.Off.

Et inhospita tecta tyranni 1.Metam.

Diu hæc in valuit acceptio,& in presentiarũ de hac sit sermo noster,

Plutarchus pauca quædam, & sparsim Tyranni vitam plenam anxietatis, timoribus circumuallatam, describit. Siquidem Clearchus Ponticus Tyrannus vt quiesceret, in arcam se abdebat. Argiuus Aristodemus in cenaculum habebat portam pensilem, supra quam lectulum locauerat, in eo autem cum Amica dormiturus vtebatur scala, vt lectulum conscenderet. Quam mater cum ascendisset, auferebat. mane demum vt descenderet, afferebat. Horrebat hic Theatrum, Pretorium Curiam, conuiuium, qui cubiculum in carcerem mutauerat. Docens idem Philosophus discrimen inter Tyrannum, & Regem, aiebat. Regem suis timere, ne scilicet quid mali eis eueniat, semper sollicitum esse. Tyrannum suos metuere, ne ab illis lædatur. In ijs, quæ ad Traianum eleganter, & docte conscripsit, Tyrannos adeo populis esse exosos, dixit, vt a populis trucidati, sectaque membra in partes, & igniq. combusta, cineres tandem Ventis, ac mari fuerint exposita & dissipata. Dum agit de superstitione, hæc ab illo scripta legimus: *Nam Tyrannos quoque salutant, colunt, statuas eis aureas ponunt, interim eos oderunt in animo, atque interfectos cupiunt*. Et de liberata vrbe Thebis, & Socratis Dæmonio Thaletem illum, reuertentem ad suos introducens, qui rogatus ab amicis, quid nam vidisset noui, ita respondit *Tyrannum, inquit, senem. etenim, etiam quem nulla priuatim perculit iniuria, is tamen supercilio, & acerbitate colloquij offensus legibus solutarum est hostis potestatum*. disputatione illa. Cum Principibus esse philosophandum. Tyrannorum detestandam describens naturam, amicos illorum ait fuisse trucidatos, eo, quod Tyrannis assentientes multos illo assensu interfecerant. De tarda autem Dei vindicta Tyrannos Dei carnifices appellauit, illis verbis; *Nempe abusus est nonnullis etiam vindicibus aliorum improborum carnificum loco Deus, inde assumpsit eos, vt, ni fallor, magna ex parte Tyrannos. nam vt Hyene fel, Phocæ coagulum, aliarumq. dirarum bestiarum aliquid habent, contra morbos medicaminis; ita quibusdam, quibus morsu opus est castigatione, his inijcit acerbitatem Deus Tyranni implacabilem, vel asperitatem horridam magistratus, nec ante aufert aculeum, & telum, quam ægrum purgauerit, & curauerit. Huiusmodi Phalaris fuit Acragantinis medicamentum, & Romanis Marius*. Plato de Republica scribens copiosius egit de Tyranno. Vbi enim Socrates (hunc loquentem introduci) de Regia optimatum vita tractauit, multa etiam contraria, nimirum de Tyrannide differit, vt illam, tamquam optimam sequamur: hanc vero, tamquam miserimam, & detestandam fugiamus. Aristoteles, de Politicis loquens, de illa luculenter disputat, & in Schola Plalonis eruditus, de ortu, de quidditate Tyrannidis, deligentissime loquitur, & omnia (vt hominis est mos) exacte pertractat. Hos sequamur excul

In præ. poli.

Dia. 8. 9.

Lib. 5. c. 10 & 11.

tissimos

ctissimos philosophos, quoniam vt arbitror nihil perperam, sed cuncta recte, omniaq. accurate agentur. Incipiamus, obsecro.

Quid Rex Quid Tyrannus sit.

Caput XIII.

Distantia habent principia, valdeq. inter se differentia, ac oppositas proprietates, Rex, & Tyrannus. Rex a nobilioribus ortum ducit, ab excellentia virtutis; vel rerum gestarum, a virtute prodeuntium; vel ab excellentia proprij generis; vel a beneficijs collatis. Omnes enim, qui antiquitus Regno potiti sunt, ad illudq. vocati, his de causis, vel aliqua illarum, ad tale fastigium euecti fuerunt: Quoniã scilicet apud ciuitates magna posuerunt beneficia, & apud illarum incolas. Vel, qui facultatem habuerunt talia conferendi beneficia, seruatisq. populis, ne in seruitutẽ venirent, vti Codrus. Alij a seruitute liberatis Reges sunt constituti, vti Cyrus. Alij, quod vrbem cõdidissent. Vel quod regionem aquisiuissent. quemadmodum Lacedæmoniorum, Macedonum, & Molossorum Reges, ad culmen tanti honoris elati fuerunt. Atque, vt Aristoteles refert, potestas Regia pro tutela præstantium virorum contra populũ reperta fuit. Quæ sane sententia, & diligentiori egeret discussione, & limitatione. Hæc dicta sint in gratiam Saul, & Dauid Regũ a Deo electorũ, qui quomodo possint conuenire cum dictis Aristotelis, vnus quisque videre valet. Tyrannus vero ducit originem a populo, ac multitudine, contra nobilitatem, vt populus ab illis non patiatur iniuriam. Vt plurimi facti sunt fere Tyranni ex ductoribus populorum, fidem consecuti ob calumnias, nobilitati illatas. Alij etiam facti sunt Tyranni ex Regibus transgredientibus patria iura, & nimis affectantibus dominari. Alij ex electis ad præcipuos magistratus. Antiquitus enim populi diuturniores constituebant administrationes, & procurationes. Alij ex paucorũ potentia, eligentium vnũ aliquem ad maximos magistratus. Omnibus istis modis fuit facultas hominibus Tyrrannidem incipiẽdi, exercendi, & perficiẽdi. Vel scilicet potentia sibi præexistẽte, vel Regia potestate, vel honoribus a populo exhibitis; ceu Phydõ apud Argos, & alij alibi Regiã potestatem habentes, Tyranni facti sunt. Circa Ioniam Tyrannis honores exhibiti, vt Phalaridi, Panætio quoque in Leontinis, & Cypselao Corinthi & Pisistrato Athenis, ac Dionisio Syracusis, & alijs populi fauore, apud quem

multum

multum erat illorum auctoritas, vi, aut Rempublicam opprimendo, aut leges trasgrediendo. Tyrannis namque nil aliud est, nisi imperiũ illegitimum vnius, violentia populis imperantis de proprio bono solliciti. E contra, Regnum est imperium legitimum vnius, honestum, communeq. bonum populorum, ei libere obtemperantium quærentis. Atqui vti principia sunt diuersa, vnde orta sunt iusta Imperia, & tyrannides; ita Tyranni & legitimi Principes fines habent diuersos, vt nunc diximus, Regnum & Tyrannidem definiendo: dissimilesq. omnino sunt illorum actiones. Curat Rex, ac inuigilat, vt diuites nihil iniustum patiantur, nulla populus afficiatur iniuria, ac contumelijs. Tyrannus autem nullam respicit communem vtilitatem, nisi forte illa in proprium vergat commodum. Tyranni obiectum est, quod placeat; Regis vero, quod sit honestum. Finis Tyranni, sunt pecuniæ, quoniam, ijs dumtaxat violenter dominando, seruat dominium. Conductas custodias his retinet, quæ sunt peregrinorum (nam Rex a proprijs custoditur, Tyrannus a peregrinos) custodias, inquam, pecunia retinet, sumptus facit in illis educandis, vt nulla in parte confidat populo suo. Hanc ob caussam, proprijs ciuibus adimit arma, populi multitudinem conculcat, atque ab Vrbe relegat, & expellit, vacuam habitatoribus reddens Ciuitatem. Adhæc, vexat nobilitatem; clam, & palam euertit, exilio illam expellit, veluti aduersarios, & machinantes contra potentiam propriam. Id est, quod consulendo Periander docuit Thrasibulum, similitudine spicarum. Dixit ille. *Supereminentes spicas ei esse decerpendas.* His significando, opportunum esse, eminentiores, præstantioresq. ciues e medio tollere. Aduersus hos iniri consilia solent frequenter, vel ea de caussa (sic illis timor insusurat semper, & suadet) vel quod fugiant seruitutem, vel quod affectent dominari. Adhæc, perimunt sapientes, timentes ne veritatem populis persuadendo, illos amoueant a seruitute. Periander apud Corinthios, & alij apud Persas tyrannica barbarie populos opprimentes, nullas permittebant comessationes, sodalitates. Disciplinas ipsas oderunt. Omnia cauebant, cuncta abhorrebant, quibus ciues amicitias, intelligentiam, & fidẽ solent sibi comparare. Scholas insuper, ac Gymnasia, conuentusq. scholasticos fieri non concedebant, & omnia faciebant, vt ciues inter se incogniti essent, cum cognitio fidem inter homines pariat. Periandri satellites vbique apparebant, circumcursabant huc, & illuc; vt exploratum esset, quod vnus quisque ageret. Hieron exploratores submittebat, quos traductores, & auricularios nuncupabat, vbicumque fieret congregatio, aut conuersatio aliqua, vt ei notũ esset, quid congregati dicerent. Et, quoniam non euertitur Tyrannus, vbi animi adsunt pusilli; siquidem nullus parui, & imminuti animi, con-

mi, contra dominantem insurgit, ciues vero conuentu amicitias faciunt, amorem excitant, ac sibi ipsis credunt; potentes vero audēt, sperant, ac magna operantur; ideo Tyrannus, vti cœtus, & congregationes non permittit, ita, vt animos imminuat inter ciues, & amicos, fidem omnē euertat, amicos amicis facit infestos, sanctæ amicitiæ fœdus calumnijs, & discordia scindere curat diligenter, plebē nobilibus, nobiles plebi facit inimicos, aura adulterina, fucataq. gratia, diuites diuitibus odiosos, subditos pecunijs spoliando, diuitijs priuando, pauperes reddere nititur. Hi, inter se inimici, pecunia exhausti, diuitijs priuati, animo consternati, molestijs occupati, consilia contra Tyrannum nequeunt inire. Huius rei fidem faciunt, quæ ab antiquis legimus gesta Tyrannorum præceptis. Pyramides Aegypti, Olympi ædificatio, Pisistratidis facta, & Polycratis opera circa Samum. Verum, cur Pharaonis tyrannidem, qua populum Dei premebat, silentio prætereo? Durissima seruitute illum vexabat, continuis angebat occupationibus, ne tempus ei suppeditaret quietem, qua animum recipere posset, & consilium inire, pro recuperanda libertate. Dionisio dominante Syracusis, illius ciuitatis habitatores, quinque annis in soluendis tributis cunctas consumpserunt facultates. Atque, vt omittam, quod Tyranni mulieres potentes esse curant domi, vt secreta maritorum reuellent; dicā, quod seruos libertate donant, vt dominorum recondita arcana nota faciant. Bellum excitant aliquando, vt, Ducis pænuria, populi ad ipsos confugiant. Amicis carent, quia adulatoribus gaudent, & oblectantur. Peregrinos in conuiuia, & familiaritatem, magis, quam proprios, inducunt, quoniam hos habent hostes, illos vero non aduersantes sibi. Talis est igitur Tyrannus, qualem descripsimus; & talia sunt, quæ ab illo fiunt, vt seruet tyrannidem, se ipsumq. tueatur. Noui etiam, Tyrannidem seruari alia via, huic quam retulimus, opposita. Etenim, quemadmodum Regnum corrumpitur, vbi ad Tyrannidem reducitur; ita e contra, Tyrannis seruatur, vbi ad regimen Regium refertur, ea tamen lege, vt potentia illa retineatur, qua non modo volentibus, sed nolentibus possit dominari. Hac abiecta Tyrānis amittitur, desinitq. esse Tyrannus. Hoc iacto fundamento, basiq. firmissima, astu æmulando Regiam administrationem, commune cōmodum secundæ huius speciei Tyrannus fingit curare. in donando, temperiem illam assequitur, vt ciues, a quibus census accipit, laborantes propria tenuitate, ægre non ferant. Rationem insuper reddet sumptuum, ac donorum: quod a quibusdam Tyrannis factum fuisse legimus, vt iustus Princeps, non Tyrannus, tali administratione habeatur. Redditus, ac census, nec non impensas, diligentia, & industria apparere, omnibusq. patere studebit diligentis regiminis

gratia

gratia; atque, si occasio adsit, illis vti ad bellicas necessitates. Adeo, vt, tamquam custos, & quæstor, pecuniarum publicarum videatur, non autem possessor, ac dominus suarum. Anxie autem præ ceteris illud efficere conatur, vt asper non iudicetur, sed honestus, & grauis. Vt obuijs nō est timori, sed potius reuerentiæ, isq. habeatur, a quo nullus ciuium contumelia afficiatur, atque nullus aliorum, qui circa ipsum existunt. Eodem modo honorabit mulieres alienas, vti proprias. Contumelia namque mulierum, multas tyrannides olim perijsse testantur historiæ. In corporis voluptatibus temperamentum assequetur, memor, sobrium non facile contemni, sed ebrium. Non facile inuadi vigilantem, sed stertentem. Ciuitatem custodiet, & tamquam diligens curator, ei operam nauabit. Dei cultui, ac honori deditum esse, ostendere conabitur, vt minus suspicentur populi iniustum ab eo fore faciendum, existimantes, Deum ab illo timeri. Minus etiam audebunt contra ipsum insurgere, eo quod habeat propitium Deum. Adeo homines honorabit, qui in aliqua re egregie se gesserint, vt pro certo habeant nūquam maioribus affici posse honoribus, a ciuibus suis in libertate viuentibus. In pœnis infligendis, & honoribus exhibendis, omnino diuersus erit, & opposito, ac contrario stylo vtetur. Honoribus ipse ditabit ciues, pœnis autem per alios afficiet. Verum, quoniam communis vnius cuiusuis custodia Principatus est, neminem preceteris magnum facere; ideo plures extollet, inter quos assidua erit æmulatio, vnusq. alium vicissim obseruabit. Quod si, impellente necessitate, vnus erit extollendus, ille honoribus efferetur, qui non sit audax; cum is suapte natura pronus sit ad inuasiones. In minuenda autem subiectorum potentia, sensim, & pedetentim, arte vtendo, operabitur, non autem vnico impulsu. Caute puniet, maxime si plectendi erunt, qui honorem magnifaciunt. Damnum allatum in pecunia, auari solent ægre ferre; in honore autem, qui eiusdem sunt cupidi. Hos emendabit paterno amore: & sine contumelia animaduersio illorum fiet. Cum vero ciuitas ex duabus partibus coagmentetur, ex inopibus, & opulentis: maxime de vtriusque cogitandum erit, vt diligenter omnia fiant. Hæc est secunda Tyrannidis species, qua vtitur ille, qui potentiam retinendi ardet desiderio: qua potentia volentibus, & nolentibus dominatur. Hæc Tyrannis (vt diximus) perdurabit ea ratione, quoniam, Regiam potestatem æmulando, prope ad illam accedit. Mitior est prima, quoniam illa omnino est atrocissima, vna tamen, & altera detestabilis: Tyrannorum mala præuidens Samuel, populo Israelitico, Regem postulanti, hæc dixit; *Hoc erit ius Regis, qui imperaturus est vobis. Filios vestros tollet, & ponet in curribus suis, facietq. sibi equites, & præcursores quadrigarum suarum.*

1.Reg.c.8.

suarum. & constituet sibi tribunos, & centuriones, & aratores agrorum suorum, & messores segetum, & fabros armorum, & curruum suorum. filias quoque vestras faciet sibi Vnguentarias, & Focarias, *& Panificas. Agros quoque vestros, & vineas, & olivueta optima tollet, & dabit seruis suis. Sed & segetes vestras, & vinearum fructus addecimabit, vt det Eunuchis, & famulis suis. Seruos etiam vestros, & ancillas, et iuuenes optimos, et Asinos auferet, et ponet in opere suo. Greges quoque vestros addecimabit, vosq. eritis ei serui, et clamabitis in die illa a facie Regis vestri quem elegistis vobis, et non exaudiet vos Dominus in die illa quia petistis Regem.* Abominabilis est igitur Tyrannis, ac execranda, quæuis illa sit, legibus, opponitur, & ideo dominium dicitur passim illegitimū. Cum vero legitimum quattuor modis dicatur imperium, ac dominium acquiri. Vel successione, vt dicunt, legitima. Vel electione populi, facultate præditi dominum eligendi. Vel aliqua gratia, seu, vt dicitur, priuilrgio, aut consuetudine, ne iura Summi Pontificis, ac Imperatoris lædantur: quod fieret, vbi aliqua ciuitas, carens huiusmodi gratia, alicui domino se subijeceret, vt docte adnotauit Hostien. Vel aliquo legali iusto titulo, vt puta donatione, præscriptione, permutatione, emptione, iusto bello, ac simili. Ita, e regione, illegitimus ille erit, qui nec existet donatione, nec præscriptione, nec emptione, nec iusto bello, nec institutione superioris, nec populi electione, nec successione. Qui sic dominium habet, iniuste illud retinet, & tenetur restituere omnes redditus, quas ex locis sic vsurpatis accipit. Nec ei nisi in licitis ob scandalum euitandum populi obedire obligatione deuinciuntur: vt C. Iulianus. est videre. Homicidæ sunt, vt per proprios ministros morte puniunt homines. Postremo, (& hoc tamquam auctarium accedat (illegitimum, etiam illud censetur dominium, non solum indebita acquisitione, sed inofficiosa administratione, ac violenta. Quibus ita constitutis, quærendum est, an Tyrannis sit tollendus, an potius e medio tollendus. An sit illi parendum, an vt restituendum.

Cap. nouit. de iud.

11.q.3.
23.q.5.

Nomine autem Tyranni non tantum accipio illum, qui illegitima successione, & alijs causis adnumeratis dominium habet; qui vi opprimendo dominium est consecutus; verum qui iusto possidet titulo, & potestate abutitur ei a Domino elargita.

An Tyrannus sit tollendus, an tolerandus.

Caput XIV.

Quæstio proposita plures habet partes. Scilicet, An sit parendum Tyranno, An tolerandus, An occidendus. Series tres erunt argumentorum: quarũ altera attinebit ad obedientiam, altera verò ad tolerantiam, tertia ad occisionem. Primum accipiendo, probemus, quod ei non sit obediendũm. Sic arguamus. Principi parendum est, quoniam a Deo est illi potstas data; at Tyrannus illicite eam vsurpauit: igitur nullus famulatus, nullumue obsequiũ est illi præstandũ. Atque, vti ratione originis deficit hæc potestas, ita etiã ratione finis, est manca, deficiẽs, ac mõstruosa. Data est Principi a Deo potestas in commune bonum, dum præcipit, & quia percipit nobis; boni communis gratia. Ei paremus, quòniam præcipit, & ea potestate vtitur, cuius gratia illi data fuit huiusmodi potestas: At Tyrannus non communi bono, sed sibimet consulit, præcipiendo: iccirco ei non erit obediendum. Insuper, ciuis licet id, quod sibi vi, aut dolo, aut furto, ablatum fuit, recuperare, occasionem nactus; at Tyrannus vi, ac iniuste dominium habens, præcipit, igitur, occasione adueniente, poterit subditus non obedire, atque ab illo deficere. Preterea, nullus tenetur ei obedire, quem laudabiliter, & licite potest interficere: sed subditus potest interficere Tyrannm laudabiliter: igitur non tenetur ei obedire. Minor probatur testimonio Ciceronis laudantis Iulij Cæsaris interfectores, atque infra latius patebit, Deo adiuuante. Ad hæc, obedientia est animi motus. Quod si animus mouetur, ab aliquo mouebitur. Quidquid mouetur, ab liquo moueri, est axioma, & dignitas, ab omnibus concessa. Mouetur obediendo aliquo præcipiente, qui autem præcipit, iustitia duce præcipit. iustitia igitur erit id, quod primo mouet. At, quoniam, ut Aristoteles docta disputatione docuit, in libris de motu, magis mouet, quod primo mouet, quam id, quod secundo, ideo primum, ac præcipuum mouens in hoc animi motu erit Iustitia. Quemadmodum natura constantia virtute proprij motoris cientur. Grauia, & leuia agenerante per se, a remouente prohibens per accidens. Animalia a propria anima necessitate naturæ. Ita anima mouetur ad obediendum alicui, necessitate iustitiæ, iustitia autem, quo anima deuincitur ad parendum, est partus, oriturque à prælatione, ac potestate hominibus data seu

8. Phy.

ta, seu magis a Dei ordinatione. Verum, quoniam Princeps violentia, & oppressione hanc potentiam est adeptus, vel ea abutitur præcipiendo aliquid, quod aduersatur ei, cuius gratia a Deo fuit data, nimirum virtutis, communisque boni; (Ad hæc inducēda, & seruanda Principibus fuit donata) vel quod præcipiat aliquid, ad quod Ordo, & potestas non se extendit & non debet ei subditus parere. Et si Tyrannus etiam Remp. in vaserit, & potestatem sit assequutus illicite, subditus immunis est, nec tenetur ei obedire, nisi forte scandali vitandi gratia. Hoc conclusit Riccardus de Media villa Hoc placuit Sancto Thomæ. Cuius hæc sunt verba. *Dicendum, Principibus sæcularibus intantum homo obedire tenetur, inquantum ordo iustitiæ requirit; & ideo si non habēt iustum principatum, sed vsurpatum, vel si iniusta præcipiant, non tenentur eis subditi obedire, nisi forte per accidens, propter vitandum scandalum vel periculum.* Quarto quinetiam Sentent. loco nunc adducto, satisfaciens quartæ rationi, ait: *Ad quartum, dicendum, quod, qui per violentiam prælationem accipiunt, non sunt vere prælati, vnde nec eis obedire tenentur subditi, nisi sicut dictum est.* Huic ergo non tenentur subditi obedire, etiam si honesta imperet, & quæ licent: nisi aut consilio, aut euitandi scandali gratia, vt diximus. Hæc docuit Pater Ambrosius, cuius verba referuntur c. Iulianus, sic scribens. *Iulianus Imperator, quamuis esset Apostata, habuit tamen sub se Christianos milites: quibus cum dicebat,* Producite aciem pro defensione *Reipublicæ, obediebant ei. cum autem diceret eis,* Producite arma in *Christianos, tunc cognoscebant Imperatorem Cæli.* Quod vero iuste possit occidi Tyrannus, ita videtur ratione posse concludi. Omne imperfectum, est in gratiam perfecti, vt in libris de Motu dicebat Aristoteles, natura id docente. Hæc namque miscet elementa; elaborat, & præpolit miscelam, vt animatum efficiat. Elementa itaque sunt in misti gratiam, mistum vero in gratiam animati. Vegetalis in sentientis animæ, hæc in Rationalis gratiam producitur. Primo viuimus vitam plantæ, mox bruti, nouissime hominis. Omnis autem pars ad totum ordinata est, tamquam ad perfectum. quoniam partes, cum toto comparatæ, materiæ naturam recipiunt, totum vero formæ naturam redolet. Primo Cæli dicebat Aristoteles: totum, & perfectum idem sunt. Perfectio autem rei, est eiusdem forma. Cū itaque pars sit in gratiam totius, qua de caussa membrum putridum resecat medius, saluti totius consulens, ex populo autem, & Princeps vnum totum conficiatur, poterit sane Tyrannus interfici, cum sit pars pestilens, a qua totum corrumpitur. Plato, naturam Tyranni consideras, Parricidam, & sacrilegum esse, aiebat octauo de Rep. in calce. Alibi autem Tyranni rapinas, & furta in parentes scripsit. Corinthi viris lege cautum fuit (adeo execrabilem, & pestiferū

2. Sen. dis. vlt.

2.2 q.104.

11.q.3

8. Phys.

Plat de Re.

hominem Tyrannum iudicarunt) ne quis a Tyranno munera acciperet. Qui hæc legerit, reuocet in memoriam ea, quæ referuntur a Plutarcho de Dionysio seniore. A Corinthijs legati ad illum missi fuerunt. hos cum Dionysius muneribus vellet honorare, recusantibus, ne legi vim inferrent patriæ, dixit: *A Corinthijs illud vnum bonum quod Tyrannus habet, aboleri.* Cum itaque sit pestis, ac monstrum in natura, iure quidem dicet aliquis, cuiq. licebit, eum interficere. Præter hæc ita secundum naturam est in Republica, vt innocentes non occidantur, sicut, quod pestilentes, & facinorosi interficiantur. Etenim, vt illis augetur, ita hisce imminuitur, & corrumpitur. Iam vero, cum Tyrannus sit pestis, & corruptio legum, & Reipublicæ, secundum naturam erit, illum e medio tollere Nouissime, Aristoteles, de Politicis scribens, & de moribus differens, hominem moribus deprauatum, corruptum appellat hominem: idq. non immerito. *Homo, cum in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis.* Cecinit Sanctus Propheta. Bruto similem facit Dauid, ego vero (liceat, obsecro, mihi hoc addere) tanto esse hominem bruto deteriorem, peiorem, ac magis nocuum, quanto ingenium habet potentius, mentisq. acumen validius, ad inuenienda plura media, eademq. nocentia, vt ceteris sit infestus. Si secundum rationem viuit, homo dicitur, ac viuere, & existere, sui ipsiusmet gratia. Si ab hoc viuendi instituto recedit, a se degenerando, brutum efficitur. Hæc cum ita se habeant, vti, hominem occidere secundum rationem viuentem, est illicitum; ita, e regione, illum interimere, qui, a se degenerando, bestiarum induit formam, vtique licebit: Porro, cum tyrrannidem exercens, in Feram immanissimam sit mutatus, illum licebit interficere. Hęc sunt argumenta, quibus persuaderi posse videtur, Tyranno non obediendum esse, & occidendum a quolibet. Atqui vtrauis sententia nimis rigida, prior limitationis est indigens; secunda disputationem, & discussionem exactiorem, desideratq. Primã accipiamus castigandam.

7. lib. & pri. eth.

Quomodo Tyranno sit obediendum. Cap. XV.

PRopositæ disputationis conclusio satis aperta est, nec aliquod nobis facesset vt credo, negotium. Quæ ex Patre Ambrosio adduximus, manifestam facere possunt veritatem, omnéq. euellere scrupulum. Dicendum est Tyrannum vel esse illum, qui iniusto titulo dominium habet; vel qui iusto

titulo

titulo dominus est, potestate autem a Deo sibi data abutitur: Si loquamur de Tyranno primo sensu accepto, subditus non tenetur ei obedire, nisi vitandi scandali gratia, aut periculi effugiendi studio. Siquidem, vt Beatus Thomas aiebat, Principibus sæcularibus ea ratione est obediendum, quoniam iustitiæ ordo requirit. Porro, cum talis Princeps (si Princeps dici debet) potestatem vsurpauit, non est ei parendum, nisi caussis iam expressis. Iniusto titulo Dominium habet: ideo nec iuste actus iustitiæ potest exercere. licetq. facinorosos puniat, crimen committit homicidij, vt colligitur ex verbis Patris Ambrosii 23.q.5.c.postremo. Iam vero, si sermo sit de Tyranno abutente auctoritate, vel scilicet quod iubeat virtuti aduersantia, pro cuius munimine, & ortu, data fuit ei talis potestas; non solum, vt inquit Sanctus Thomas loco iam citato, non tenentur non obedire; immo tenentur non obedire. Eutycianus Papa dixit. *Si quis Episcopus, aut Abbas Præsbytero, aut Monacho suo, iusserit Missas pro Hæreticis cantare, non licet: non enim expedit obedire ei.* Et Pater Augustinus idem confirmat 11.q.3. Beatus Hieronymus hortabatur seruum ad obediendum domino iusta præcipienti; & ad resistendum iniusta præcipienti. Hæc scripsit ille Pater Beatus. *Si dominus ea iubet, quæ non sunt aduersa sanctis Scripturis, subijciatur domino seruus. Si vero contraria præcipit, magis obediat spiritus, quam corporis domino.* Et infra etiam: *Si bonum est, quod præcipit Imperator, iubentis exequere voluntatem. Si malum; responde, oportet Deo magis obedire, quam hominibus.* Et Pater Augustinus: *Qui resistit potestati, Dei resistit ordinationi. Sed, quid, si iubeatur, quod non debeas facere? his sane contemne potestatem.* Donatistis quoque scribens, dicebat, Si imperatores versarentur in errore; & pro errore leges sancirent aduersus veritatem, eorum legibus non esse parendum. In psalmos, repetens ea, quæ ex Sancto Ambrosio huc sunt relata, eadem habet. Si vero imperet id, qood potestas non patitur, vt si exigat tributa, a quibus iure immunis est populus; non tenentur subditi obedire, neque non tenentur, non obedire. Adductæ rationes nihil aduersantur huic doctrinæ. Demonstrant, Tyranno, qui violentia potestatem est assecutus, obediendum non fore (vnam excipio) quod & nos concedimus, hæc vero talis erat. Nullus tenetur obedire ei, quem licet interficere. De hoc iam iam sumus disputaturi: quod etiam ex Cicerone excerptum adducitur, a nobis est aperiendum: & est secundum caput huius propositæ dissertationis.

4. Sen.

11.q.3. c. si quis monuit

Ca. non semper.

In ep. ad Titum.

11.q. 3.c. si dominus.

Cap. qui resistit ibidē.

An Ty-

An Tyrannus sit interficiendus.

Caput XVI.

Maiorem habet difficultatem altera hæc pars propositæ quæstionis, & ideo exactiori eget indagine. hæc autem maiorem expostulat laborem. Grauissimi Doctores inter se dissident, ab illorum autem diuersa doctrina, negotium arduum coniecta. hos referam; mox, quid senserim, quid ve sit dicendum, explicabo. Sanctus Thomas de Regimine Principum de hæc egit materia: quinetiam 2. 2. nonnulla scriptis commendauit; Quarto in super Sentent. vltima distin. q. 2. quartæ occurrens rationi. Dominicus Soto, celebris Theologus, de iust. & iur. Ambrsius Catharinus in Epistolam Beati Pauli ad Romanos. Illustrissimus Caietanus. Siluester in verbo Tyrannus, ac alij quamplurimi, & omnes, ait Sotus, (at, qua ratione sic scripserit, ignoro) in hanc deuenere sententiam, summaq. disputationis hæc est, (Catharinum excipio) Tyrannum, vt retro diximus, duplicem esse. Vel, qui vi, & oppressione iniuste potestatem illam fuerit consecutus, & iniusto titulo fruatur dominio: vel, qui legitimo titulo sit Princeps, & potestatę abutatur. Cum itaque duæ sint Tyrannorum, Tyrannidisq. species. Si loqoamur de prima specie, de Tyranno scilicet, qui titulo iniusto potestatem habet; licet vnicuique illum occidere impune Cum natura id nobis concedat suo iure, vt vim vi possimus repellere. Porro, si quis Rempublicam inuaserit, eamq. oppresserit, quæ numquam assenserit; quandiu sic domnatur, tandiu bellum gerit contra Rem publicā, iccirco subditus eū potest occidere. Hac de caussa laudatur Aiot, qui Eglon occidit, vi, ac tyrannide populum Israeliticum opprimentem. Eadem ratione commendantur Iulij Cæsaris interfectiores, qui Rempublicam vsurpauerat, necnon qui Tarquinium occidit, & Reges eiecit, a Cicerone. Verum, si loquamur de Tyranno, iusto titulo Regnum possidente, abutente potestate; secus est sentiendum. Communis, ait Sotus, est consensus, nemini licere Tyrannum occidere priuatim. Ratio est, quia is habet ius proprium dominij, quo priuari non debet, nisi publico iudicio hoc fuerit decretum. Cum vero lata fuerit in eum sententia, poterit vnus quisque minister fieri iustitiæ, illum occidendo. Adhæc, si Tyrannus quempiam ex ciuibus aggrediatur, illum interficiendi gratia, vel bona eius rapiendi;

Ca.6.pr. li. q 42. ad 3. 5.q.1.ar. 3. Cap.14. 3. Iud.

piendi; ciuis ille, vim vi repellendo, poterit, illum occidere. concludit, quod, vbi tyrannide huiusmodi premitur Respublica, si superiorem habet potestatem, ad eam confugiendum fore, vt moderetur, ac remedium afferat. Quin minus, poterit ipsa met armare manus in Tyrannum. Et hoc sensu accipiendam esse Concilij Constantiēsis sanctionem, sessione vigesima quinta, Ioannis Hus positiones illas pestilentissimus damantis, inter quas hæc vna erat. Cuilibet subiecto impune Tyrannum licere interimere. Inquit Sotus, & ante illum. Illustrissimus Caietanus, Verba Concilij de Tyranno, iusto legitimoq. titulo possidente, intelligenda fore. His omnibus addens (timide, & dubie locutum esse, indicat) hæc verba: *At vero, etsi forsan summo rigore iuris hoc liceat, non tamen consilium est semper, nisi vbi Respublica, nulla alia patente via, tum in extrema sit necessitate, tum præcipue in promptu habeat, vt illo extincto, liberetur, quia alias huiusmodi interfectiones, non solent prosperos habere successus. Immo interfectores, quando id priuata auctoritate exequuntur, peius, pestilentiusq. in Rempublicam debacchari solent, quam prior faciebat Tyrannus. Qua ratione anus illa Syracusana incolumem Dionysium optabit. Ne, sicut ipse durior alteri Tyranno successerat, ita & immanior succederet ei.* Hæc Sotus. Ambrosius Catharinus, loco citato, doctrinam hanc aspernatus, Beatiq. Thomæ relictis scriptis, a quibus proculdubio nec latum, vt aiunt, vnguem, debebat recedere, aliam habuit sententiam. Credidit ille, nemini licere Tyrannum occidere, siue iniuste dominium fuerit assecutus, siue iusto titulo dominetur, potestate tamen abutatur. Ad hanc autem astruendam sententiam, nonnullis vtitur rationibus, quarum primā accipiat a Concilio Constantiensi, in quo errores Ioannis Hus, vt diximus a Patribus damnati fuere. Verba sunt hic referenda: siquidem illis tamquam saxo adhærens Doctor iste, propriam arbitratus est tueri sententiam. *Quilibet Tyrannus* (sunt verba Hus) *potest, & debet licite, & meritorie occidi, per quemcumq Vassallum suum, vel subditum, etiam per clancularias insidias, & subtiles blanditias, vel adulationes, nō obstante quocumq. præstito iuramento, seu confœderatione factis cum eo, nō expectata sententia, vel mandato iudicis cuiuscumq. Aduersus hunc errorem satagens hæc sancta Synodus exurgere, & ipsum funditus tollere: declarat, & definit, huiusmodi doctrinam erroneam esse in fide, & in moribus ipsamque tamquam hæreticam, scandolosam, et ad fraudes, deceptiones, mendacia, proditiones, periuria, vias dantem, reprobat, & condemnat. Declarat insuper, & decernit, quod pertinaciter doctrinam banc perniciosissimam asserentes, sunt Hæretici, & tamquam tales, iuxta canonicas sanctiones puniendi.* Hæc leguntur in Concilio citato, vbi pronuntiata sententia damnationis triginta articulorū Ioānis Vuiclef, articulus iste, illos sequens, reprobatur. Ponderat hunc locum Catharinus, obseruando,

Seß. 15.

uando,in verbis nullam apparere distinctionem: sed vniuersalia sunt omnia, omnem Tyrannum complectentia. Damnāt Patres (inquit ip se) Hus positionem, hi autem loquebantur generice. Hoc docent ver ba illa: *Quilibet Tyrannus potest, & debet licite, & meritorie occidi*. notula illa *Quilibet*, cum sit signum vniuersale, vt Logici dicunt, facit subiectum vniuersale; & quod huic est consentaneum, propositionem vniuersalem. Porro cum, Hus loquatur generice; & patres, tamquam hæresim, pestiferam huiusmodi assertionem damnarint; non est, cur dicamus, illos accipiendos esse Tyrannos, qui iusto titulo possidentes dominium, abutuntur potestate; non autem, qui vi Rempublicam oppresserint. Adde, quod non est priuati, iudicare Principem, vtrum iure, an iniuria regnet. Dominus facit regnare Hypocritam propter peccata populi. Licet autem ex parte sui, iuste non imperet, nihilominus iuste plectitur populus, sub eius tyrannide existens. Prima Beati Petri hæc leguntur: *Obedite Principibus, etiā discolis*, id est grauibus, & duris. Postremo, sciscitantibus discipulis. Num Cæsari esset dandus Census, Respondit Dominus, vt numisma Census ostēderent. quo exhibito, dixit. *Reddite, quæ sunt Cæsaris, Cæsari; & quæ sunt Dei Deo*. Perinde, ac si dixisset: Vos confitemini Cæsarem Dominum vestrum esse, illi ergo date Censum, Tributumq. reddite, His concludit, opinionem Soti, Caietaniq. ante Sotum, esse noxiam, & seditionis parentem. Etiam aliquando fructus huiusmodi quibusdam in locis peperisse. Ineptam etiam appellat Caietani glosam illius loci, licet passim defendatur. An vero Catharinus recte scripserit, & caute; An ve doctrina Soti sit a reprehensione immunis, consideratione id est ostendedum.

2. Cap.
Matth. 23.

Catharini Sotiq. doctrinæ examen:

Caput XVII.

Ego, vt ingenue loquar, quemadmodum Catharino non assentior, ita quæ afferuntur a Soto, minime sum amplexus. Siquidem, vt video, Ambrosij Catharini rationes esse inefficaces, nihilq. concludere: ita coniecto quamplurima desiderari in doctrina Soti. (pace tantorum doctorum hæc dicta sint, quos ego semper honore, & existimatione commendandos fore duxi, & prædicaui) nec, quo modo Sotus placita Beati Thomæ fuerit secutus, mentemq. illius assecutus, possum videre. Hæc a nobis in præsentiarum sunt explicanda

plicanda

plicando Catharini rationes, & doctrinam perpendo. Prima huius Doctoris ratio est Patrum sententia, in Concilio Constantiensi: quæ, vt ipse quoque, veritate coactus, non potuit non fateri, parui quidem est ponderis. Damnatur impurissimi Hus positio, grauibus admodum scaturiens erroribus. Primo namque, quod homo læsus, affectusq. iniuria, eum puniat, a quo læditur, atq. contumelijs afficitur, eidẽ conuenire, refragatur rationi. Quinto Ethic. negauit Aristoteles, iudicium homini affectibus prædito, sed legibus instructo dedit. Sic enim dicebat. *Propterea non sinimus dominari hominem, sed rationem, eo quod sibi ipsi id facit & Tyrannus euadit.* Ille, qui iudicat, omni animi affectu prorsus debet vacare. Id Dominus in Euangelio nos docuit. Discipulis dicentibus, *Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te; quid ergo erit nobis? Respondit: Sedebitis & vos, super sedes duodecim, iudicantes duodecim Tribus Israel.* Id & Natura magistra addiscimus. Opera eius spectemus. Pupillam discolorem fecit, quia colores iudicare debebat. Gustum sine saporibus. Isthmon sine odore; Tympanum auris, sine sono; quia gustus sapores, Isthmon odores, Tympanum sonos iudicaturum erat. Ad summam temperiem primarum qualitatum, carnem internam redegit. Vt qualitates sentiendo, posset percipere, ac de illis promere iudicium. Quare nõ licebit cuiuis, impune Tyrannum occidere, vt Hus perperam asserebat. Insuper non est munus cuiusuis, hominem errantem occidere. nam sat non est, iustum facere, nisi iuste fiat. Deuteronomij in libro legimus, Dominum, Moysen alloquentem, hæc protulisse: *Iudices, & magistros cõstitues in omnibus portis tuis, quas Dominus Deus tuus dederit tibi, per singulas Tribus tuas, vt iudicent populum iusto iudicio, nec in alteram partem declinent. Non accipies personam, nec munera, quia munera excecant oculos Sapientum, & mutant verba iustorum. Iuste quod iustum est persequeris, vt viuas, & possideas terram, quam Dominus Deus tuus, dederit tibi.* Iustum iuste faciendum est, inquit Dominus. At iuste corripitur delinquens, si ab illo plectitur, qui potestate est donatus. Ideo dicebat Sanctus Paulus, a Principe gladium portari in malefactorum vindictam, & in honorem bonorum. Verum, dicet aliquis, Si hæc ita se habent, qui fieri potest, vt Catharini sententia vera non sit, quam confutandam fore diximus? si quilibet subiectus caret potestate, Tyrannum interficiendi: male colliget, qui sic arguet. Latum certe est discrimen inter Tyrannum, qui sit verus dominus, nihilominus Rempublicam regat in propriam vtilitatem, onera populis imponendo; & inter illum, qui armorum vi, aliaue ratione contra leges Dominium vsurpauit. In illo potestatem a Deo collatam conspicis; & qui potestati resistit, Dei ora-

Cap. 6.

Cap. 16.

tioni resistit. In hoc, ordo talis desideratur. Aliunde ascendit, & non per ostium. Hic bellum habet contra omnes Reipublicæ viros iniustum. e regione, hæc contra Tyrannum bellum iustum habet. Cum igitur in primo potestas, & ordinatio Dei Optimi, & Maximi refulgeat; ideo impie sentit, qui asserit, impune, licite, & meritorie a subdito occidi posse, ab eo ue, qui potestatem non habet. Qui hunc occidit, publica vtitur potestate, resistitq. ordinationi illi. Harum rerum minime inscij Patres, damnando hæresim Ioannis Hus, dicentis, quemlibet Tyrannum licite, & impune posse interfici, notula illa *Quemlibet* acceperunt quemcumque vi Rempublicam opprimentem, omissa illa distinctione, tamquam nota, & vulgata. Quare prima ratio Catharini nullius est momenti. Secunda nonnulla continet, quæ vera sunt; nonnulla æquiuoca distinctionis indigentia. Dicebat ille. non est priuati hominis Principem iudicare, an iuste regnet, an iniuria. Verba hæc prima facie videntur cum veritate conuenire. Nec enim priuati est hominis, Principem iudicare, & ad instar Asinæ Balaam, maiorem incusare, ac increpare. Iudicium fit a maiori iudicante inferiorem. Hoc sensu accepta, verissima est propositio: & sensu hoc accepta, est admittenda. Verum intellectus iste verborum, supponit pro firmo, atque pro constanti habet, quod ille verus sit Princeps, verus Dominus. Qui vero iudicatur sit vere Priuatus, fiatq. iudicium, veluti si Iudex pro Tribunali sedeat. Siquidē, si verus non fuerit Iudex, verusq. Princeps, ac Dominus; & publica vtatur auctoritate, vt diximus, notaq. sint eius scelera, illa propositio nullum habebit locum. Cum autem Priuatus interimit inuasorem Reipublicæ, vi, Tyrannideq. Principis auctoritate vtentem; facit hoc publica auctoritate. Sed, quæ sequuntur, attendamus. *Dominus* (addebat ille) *facit regnare Hypocritam propter peccata populi*; dicebat Iob. Licet ipse ex parte sua iuste non imperet, nihilominus iuste plectitur populus, sub eius Tyrannide existens. Et beatus Petrus, *Obedite præpositis, etiam discolis*: nimirum duris. Quod Deus populorum peccata puniat Principis prauitate, dubium non est. Peccata populi Iudaici, Saluatorē Crucifigentis puniuit Romanorum armis. Idolatriam, & alia scelera eorum, armis Iabin, & Madianitarum. Vocatur Assur Virga furoris Domini, cuius viribus populi a Deo sūt percussi flagellis. Hæc sunt, quę prolixiori disputatione leguntur 23 verū inde non sequitur, quin Tyrannus possit occidi. Cū ait Catharinus, Iob verba citando, Deus facit Hypocritā regnare, Respondeo, quod facit regnare Tyrānum, iusto Titulo, iureq. Dominiū assecutū. Hunc nō licet occidere, quia ordinationi Dei obuiam itur. Pei mittit autē inuasorē regnare, contra quē licet insurgere: vt retro nunc est explicatum. B. Petrus hortabatur homines illius aurei sæculi, primi-

p. Ep.

q. 5 cap Remittuntur.

 tias

tias Ecclesiæ, ad obediendum discolis: tum, vt inquit Sanctus Thomas, ad euitandum scandalum: tum, vt gratia cumularentur, multa pro Christo patientes. ideo, illos hortatus ad obedientiam, statim adiecit: *Hæc est enim gratia si propter Dei conscientiam, sustinet quis tristitias, patiens iniuste. Quæ enim est gratia si peccantes, & colaphizati, suffertis? sed, si bene facientes, patientes. hæc est gratia apud Deum, in hoc enim vocati estis. quia & Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, vt sequamini vestigia eius. Qui peccatum non fecit; nec inuentus est dolus in ore eius. Qui cum malediceretur, non maledicebat; cum pateretur, non comminabatur.* &c. Ex quibus verbis colligitur, Apostolum hortari Christi discipulos ad humilitatis meritum, illos prouocando, vt c.solitæ benignitatis legimus Non autem, quod præcepto teneamur obedire inuasoribus. Inquit *Propter Deum* per quod videtur esse consilium perfectionis, in quo liberum est arbitrium. Colligo veritatem ex verbis Beati Petri. Vnum non est silentio prætereundum, quod Papa etiam adnotauit in cap. nunc relato scilicet, a Beato Petro non fuisse dictum, simpliciter obediendum esse Regi, sed cum additione illa *Tamquam præexcellenti*. quæ particula sæpe potius significat similitudinem quam veritatem. sicut illud Euangelij: *Tamquam ad latronem cum fustibus exijstis comprehẽdere me.* Quod si similitudinem indicat, proculdubio concludere possumus verbis adductæ auctoritatis Summi Pontificis Imperatoriam maiestatem non esse supremam. Scribit enim Papa Imperatori, admirato, quod Papa illum litteris corripuisset. Postremæ rationi Catharini iam satisfactum fuit alias; & quis esset illorum verborum sensus, expressum fuit. Non est, cur idem pluries repetamus. Eandem cantilenam, vt inquit Adagium, canamus semper. Repetit ibi, quod de temporali dignitate Summi Pontificis dixerat. Quam doctrinam, & vim rationis, iam perpendimus. Concludendo nunc, dicamus. Rationes illius, nullius esse roboris. Rectius propriæ consuluisset doctrinæ, si a Sententia Beati Thomæ, non discessisset. Licet enim Sanctus iste Theologus, ante illam Orthodoxam Synodum floruerit. (anno a felicissimo nobis semper Virginis Partu Concilium Constantiense 1415. celebratum fuit. Sanctus vero Thomas millesimo ducentesimo, & vigesimo ortus est) nihilominus adeo accurate, adeo ve sapienter de re hac disseruit; vt ab eius doctrina non sit recedendum. Verum, Catharino relicto, ad Sotum transeamus. Multa vt dixi, possumus desiderare ab hoc viro Theologo. Duplicem Tyranni speciẽ meminit; vel vi, ac inuasione; vel potestatis, & administratione. De postremis loquendo, cum ius habeant Regni, non sunt illo spoliandi, nisi a publico Iudice. Lata vero sententia contra eum, vnusquisque poterit esse minister, executioniq. mandare sententiam Iudicis. Præterea

De ma. et ob.

terea, si aggrediendo priuatum Ciuem aliquem, vt illum interficiat, ac bona rapiat, potest occidi a priuato illo Ciue, quia vim vi repellere licet, siquidem tamquam persona priuata obijcit se ipsum. Si vero sit inuasor, licite potest occidi interfectorq. laudatur. Hæc Sotus. Quam sententiam, doctrinã esse Beati Thomæ, profitetur. Verũ, vt videre possum nescio quomodo congruat dictis Sancti Doctoris, & veritati. Ait venerandus iste Theologus. In mortem Tyranni, administratione abutentis, non posse subiectos conspirare; sed adeundum esse Iudicem. At in mortem Tyranni, vi Rempublicam opprimentis, potest subditus hoc facere. etenim Reipublicæ est hostis, estq. in perpetuo bello, cum illa numquã cõsenserit. Hæc, quæ vltimo loco adducuntur, S. Thomæ doctrinæ opponuntur quarto sententiarũ, vbi de Cæsaris Tyrãnide, sibi iura Reipublicæ vsurpantis disserit. quintæ occurrẽs rationi secũdæ quæstionis hæc habet. *Ad quintũ dicendum, quod Tullius loquitur in casu illo, quando aliquis dominium sibi per violentiam subripit, nolentibus ciuibus; vel etiam ad consensum coactis, & quando non est recursus ad superiorem, per quem iudicium de inuasore possit fieri. tunc enim qui ad liberationem patriæ Tyrannum occidit, laudatur, & præmium accipit.* hæc ille. Inquit occidendum esse, quando non datur aditus, ad fungentem maiori auctoritate, qui iudicium de Tyranno possit proferre. Igitur non tantum in eo, qui legitimo Titulo dominium possidet; verum in arrogante sibi potestatem, primo si fieri potest, adeundus est iudex. At Sotus vti hoc necessario requiri in occidendo Tyranno iusto Titulo dominium habẽte; ita in eo, qui violenter sibi potestatem arrogat, implicite negat requiri. cum absolute loquens primo membro, opponens secundũ, vtens aduersatiua nota, hæc proferat. Dum etiam ait Tyrannum abutentem administratione, primo a Iudice esse priuandum, demum a quolibet interfici posse, non mihi videtur hoc caute fuisse pronũtiatum. Etenim si a iudice dignitate spoliatur, dominium autem sequatur Tyrannis, si tunc occidatur, certe Tyrannus non occiditur, sed priuatus. Atque si a iudice condemnatur minister iustitiæ culpa caret, cum mandata Iudicis exequitur. Hoc autem non vocatur in controuersiam, quoniam nemini dubium est. Neque etiam hic habent locum ea quæ ab illo afferuntur in secundo euentu. Scilicet cũ Tyrannus aliquem ciuem inuaserit, ab eodẽq. occidatur. Nam cũ vim vi repellere liceat. Disputatio est, an oppressus Tyrannide, possit in mortem Principis conspirare, illumq. interimere. Nouissime locus ex libro Iudicum huc vocatus, si rem introspiciamus non admodum fauet negotio. Eglon namque non tantum erat Tyrannus, verum & incircumcisus, & hostis populi Israelitici, vt habemus ibidem. *Addiderunt autem filij Israel facere malum in conspectu Domini, qui confortauit*

tauit aduersus eus Egol, Regem Moab, quia fecerunt malum in conspectu eius, & complacuit ei Ammon, & Amalec, abijtq. & percussit Israel, atque possedit vrbem palmarum seruierunt filij Israel Eglon Regi, Moab, decem & octo annis, & postea clamauerunt ad Dominum qui suscitauit eis saluatorem vocabulo Aod filium Gera, filium Iemini, qui vtraque manu pro dextera vtebatur. Hæc sacra hystoria, populus ille pronus Idolatriæ, dum in medio Chananei, Hethei, Amorrhei, Pherezei, Heuei, & Iebusei, qui erãt Idolatræ, habitaret; ex his gentibus duxerũt Israelitæ vxores, & seruierunt Dijs horum populorum Baalaim, & Astaroth. iratus illis Dominus hanc ob caussam, tradidit eos in manus Chusanan Sathan Regis Mesopotamiæ, a quo seruitute & Tyrannide octo annis fuerunt oppressi. Ad Deum confugerunt, qui misericordia motus, eos ab hac liberauit Tyrannide, virtute Othonielis. Ab ijs angustijs liberati Dei beneficij immemores, iterum Idola Gentilium venerando, ad cultum adulterinum nothi Dei transierũt, recedentes a vero Deo. Percussi sunt ob id a Domino Tyrannide Egol Gentilis populi Regis; vt ijs punirentur, ac torquerentur, quibus Deum læserant. Adhæserant Gentilibus, a quibus procul abesse debeant. Dijs falsis seruientes, Diuina iustitia factum est, vt ab Idolatris vexarentur. Quemadmodum contingere solet, vt qui Hæreticos receperint, illorum dominium hæreticorum opera, fuerit scissum, atque euersum. Ab hac oppressione liberauit eos Dominus virtute Aod, qui Regem illum occidit astu. Abijt Aod, ad Eglon Regem incircuncisum munera afferens, finxitq. habere arcana, quæ illi nota facere cupiebat. Ob hæc Rex incautus dimisit omnem familiam, ne quis audiret, quæ ei Aod erat dicturus. dimissis seruis, Aod eduxit pugionem, eumq. fixit in ventrem Eglon, adeo violenter, quod dicat sacer hystoricus. *vt capulus sequeretur ferrum in vulnere, ac pinguissimo adipe stringeretur.* Aod. Rex Gentilis populi a circunciso occisus fuit, opprimens vi ac Tyrannide populum electum. Aod non tantum Tyrannum, verum hostem fidei, vnico ictu interemit. Hæc diuus Thomas de regimine Principum insinuauit, dicens. Aiot magis occidit hostem, quam rectorem populi. Quare quomodo hæc dictis diui Thomæ possint conuenire, aliorum esto iudicium.

Cap. 6.

Propria

Propria sententia exponitur.

Caput XVIII.

CVm hactenus aliorum sententiam exponendo,& truti na rationis examinando laborauerim;superest illud solum, vt breuibus quid ego senserim, in re proposita exponam.Credidi ego semper veram, & firmam esse doctinam Sancti Thomæ,ab eaq. nec latum (vt aiunt) vnguem, esse discedendum. Nimirum duplicem esse Tyranidis ac Tyrannorum spetiem. Vel qui iusto Titulo dominiū obtinuit, licet abutatur potestate, regnum ad commune bonum non ordinādo,sed in propriam vtilitatem,terminos transgrediens onera imponendo,iuridice vt verbis diui Gregorij vtar, non principatur. Vel qui armorum vi Regnum sibi arrogauit.Vnus,& alter peccat Tyrannide subiectos opprimendo;licet latum sit discrimen inter illos, vt retro diximus. Vnus siquidem Deì ordinatione,fungitur auctoritate; alter vero arrogantia,& vi Regnum obtinet. Si de primo loquamur; nulla ratione,nulloue pacto est occidendus.A Patribus in Cōcilio Constantiensi hoc fuit sancitum, anathematisq. pœna cautum est,ne quis asserat,licite hunc posse interfici.Adeundus est iudex,qui caussam videat, cognoscat,& oppressis iustitia duce,consulat. Quod si hæc via intercluditur,patienter est ferendus, Deusq. assiduis orandus prçcibus,vt oppressi ab hac liberentur calamitate,quemadmodum nunc ex libro Iudicum retulimus. Si vero sit inuasor, cum iste auctoritatis sit expers,& actus iustitiæ exercendo peccet,quæ ei non conueniunt imperando, & agendo; cum verum non habeat dominium primo tentandum est, an possit fieri, vt recuperetur libertas iudicis auctoritate: vt puta Summi Pontificis, qui omnium supremus est iudex. Quin minus tunc occidendus est,& licite interficitur. hoc voluit Sanctus Thomas loco quem supra adduximus, vbi verba faciens de Cæsaris morte, deque Tyranno vi Rempublicam inuadente: ait. si via interdicitur ad iudicem confugiendi, qui iustitia possit populos restituere pristinæ libertati, tunc occidendus est Tyrannus.Hoc pro constanti supponit quod primo sit tentanda via iudicis, anteaquam qui dominatur, occidatur a subiecto. Verum illud silentio non est prætereundum, caute id esse agendum. Tyrannus occidendus est,& a Regno expellendus,dummodo expulsione illius, aut morte,maius non patiatur Respublica detrimentum,quam

4. Sen.

dum

dum Tyrannide vexabatur. Etenim cum id liceat publici boni gratia, si exactione, & morte Tyranni maius oriatur incommodum, maioribusq. affligetur augustijs, Respublica, huiusmodi actio proprium non assequeretur finem. talis ideo actio omnino est prætermittenda. hæc omnia colliguntur ex Beato Thoma pluribus in locis.de Reg. principum.& secunda secundæ respōdens cuidam rationi habet hæc verba.*Regimen Tyrannicum non est iustum, quia non ordinatur ad bonum commune, sed ad bonum priuatum rēgentis, vt patet per Phyiosophum in tertio Politicorum, & in octauo Ethicorum, et ideo perturbatio huius regiminis, non habet rationem seditionis, nisi forte quando sic inordinate perturbatur Tyranni regimen, quod multitudo subiecta, maius detrimentum patiatur ex perturbatione consequenti, quam ex Tyranni regimine. magis autem Tyrannus seditiosus est qui in populo sibi subiecto discordias & seditiones nutrit, vt tutius dominari possit: Hoc enim tyrannicum est, cum sit ordinatum ad bonum proprium præsidentis cum detrimento multitudinis.* Hæc beatus Thomas. licite autem interimitur qui perpetuum habet bellum cum Republica, illa nunqam consentiente, nunquamue eum Regem habente. Et si temporis lapsu successioneque regentium posteritas non agnoscat filios Tyranni, nepotes aut eundemmet Tyrannum Principem ac Regem, idem iudicium est faciendum. Si uero contra contingat, tunc & oppositum erit dicendum. Princeps electione, quamuis nepharius, quamuis iniquus non est occidendus. id nobis Saulis historia aperte potest ostēdere. A Deo electus fuit Rex, a Samuele vnctus. Regi cōstituto populi Israelitici præcepit Dominus, vt cum Amalechitis bellum gereret, omneis interficeret, cuncta demoliretur, nec hominibus, nec rebus parceret, nullum ve daret misericordiæ locum. Contra hos præliatur Saul, Deiq. gratia illos oppugnat. Spreto autem Diuino mandato, neglecto Dei præcepto, Agag Regem viuum seruat, vulgus interficit, a nobilibus abstinendo. Quicquid vile fuit, & abiectum deuastauit. vestes præciosas armentorum meliora, ductus auaritia seruauit. Auaritiæ & inobedientiæ, temeritatis crimen addendo, quasi Ariolus quasiue Idolatra factus est contra Domini præceptum, sacrificum offerens. Sic illū obiurgans loqutus est Smuel Dei Propheta. *Numquid vult Dominus holocausta, & victimas: & non potius vt obediatur voci Domini? melior est enim obedientia, quam victimæ; & auscultare magis quam offerire arietem. Quoniam quasi peccatum ariolandi est repugnare, & quasi scelus Idolatriæ nolle aquiescere. Pro eo quod abiecisti sermonem Domini, abiiecit te Dominus, ne sis Rex.* Luget Propheta Regis abiectionem, quem Dominus sic alloquitur. *Vsquequo tu luges Saul, cum ego proiecerim eum, ne regnet super Isrel.* Non tantū Regno priuatur Saul a Deo, sed ne amici eius vicē dolerent. Abiecto

1.Cap.6. q. 42.ar.2.

1.Reg.c.15

1.Reg.16.

Saule

Saule, eligitur Dauid, in Bethel a Samuele vngitur, nô lenticula, sed cornu olei. Quo facto miser Saul abijt in Ramath, ibiq. a spiritu Domini nequam exagitari cæpit. Dauid in pulsanda Cithara clarum accersiri facit, vt illius instrumenti musici sono, vexatio cessaret. Pulsabat Citharam Dauid, & Saulis agitatio mollior efficiebatur, ac lenior. Interim Philistæorum turmæ, Dei populum aggrediuntur. Ex illis quidam Goliat corpore, viribus, & armis tremendus. *Vir altitudine sex cubitorum & palmi, pondus loricæ hamatæ eius quam gerebat quinq. millia siclorum. hastile hastæ veluti litiatorium texentium, inquit sacer hystoricus.* ad singulare certamen virum ex castris Israel vocabat, & populum Dei paruipendendo exprobrabat. Cum hoc pugnaturus descendit Dauid adolescens inermis, baculo fundaq. dumtaxat certat certando vincit, victor triumphũ reportat. Occurrunt ei a singulari illo certamine redeunti viri, ac mulieres Israelitæ. Voces lætitiæ emittunt; acclamant ob victoriam gaudio exilientes, voluptate cumulati omnes canunt. *Saul percussit mille & Dauid decem millia.* Solus Rex inuidiæ aculeo punctus, animi liuore maculatus, indignatione affectus, tristatur. Et quod pessimum extitit Dauidem odio cæpit habere. E contra ille officij haud immemor, vt Regis languori mederetur, coram illo citharam pulsat. Dum vero morbum alienum studet curare, in malum ipse incidit. Saul namque lanceam proiecit, existimans interficere psallentem Dauidem, qui ictum euitans, euadensque periculum, alio fugere cogitur. Amore Michol filiæ Saul, Dauid captus reuertitur in Curiam. Quæ res cum fuit Regi nota, inde nouam arbitratus est nactum esse occasionem Dauidem occidendi. Deliberat nuptum dare Michol Dauidi vt facilius haberet iter, ad ocidendum Generum. Sic dixit ipse. *Dabo eam illi, ut fiat ei in scandalum, & fit super eum manus Philistinorum.* finxit amicitiam, simulauit amorem, vt deceptionibus, ac insidijs, tandem virum innocentem, a Deo Regem electum, a Propheta vnctum, sibi sanguine coniunctum, interimeret. Lancea iterum tentauit illum occidere. Iecit hastam vt Dauidem confoderet, cuius ictum filius Isai euitans, a conspectuq. Regis fugiens in domum propriam se recepit. Ad hanc custodiendũ Saul satelites misit, vt noctu Dauid occideretur. Vxor Michol mariti consulens incolumitati, per fenestram eum transmisit, astuq. muliebri custodias decepit. Statuam accepit pellesq. caprinas capiti obuoluens & in lecto eam ponens, Maritum ægrotantem esse finxit. Mittit Saul apparitores ad rapiendum Dauid, quibus Michol dicit Maritum ægrotare, vt pater Saul a cæptis desisteret. Verum frustra. Iussit Saul in lecto afferri infirmum. Serui ad lectum accedentes, statuam pro Dauide inuenerunt. fugam rapit Dauid, & in Ramatham, vbi erat Samuel, profectus est, indeq. cum eodem

1. Reg.

1. Reg.

eodem Propheta discedens, intrauit Naioth. Illuc etiam missi sunt milites ad capiendum Dauidem, qui spiritu accepto prophetarę cæperunt. Cogitur tamen ipse illinc discedere, & latebras quærere. Horum tantorum laborum misertus Ionathas, patris consilium Dauidem monendo, opem ipsi studuit affere. patremq. increpauit quod innocentem persequeretur. Irascitur Rex dolo & nequitia plenus iustissimo filio, durissimisq. verbis eundem obiurgat dicens. *Fili mulieris virum vltro rapientis, numquid ignoro quia diligis filum Isai in confusionem tuam, & in confusionem ignominiæ matris tuæ.* lanceamue apprehendit vt filium transfigeret, ira qua excanduit, & furore percitus. Profugus Dauid, fame pene consumptus, ad Abimelech sacerdotem se contulit, panem ab eo petens, & arma, quibus posset se ipsum tueri ab inimico, & ab inedia. Venerandus ille Sacerdos Dei, cum laicos non haberet, panes propositionis, & gladium qui fuerat Goliat, de quo triumphum idem reportarat, dedit ipsi. Pane vegetatus, & gladio munitus, ad Achis Regem se contulit. Cuius aduentum, non potuit non maxime Achis mirari, lictoresq. eiusdem cæperunt & ipsi dicere *Nunquid non est iste Dauid Rex terræ? nonne huic cantabant per choros dicentes; Percussit Saul mille, & Dauid decem millia.* Quæ verba considerans ipse, cæpit pauere valdeq, sibimet ipsi timere. Vt autem caute ageret cum illis, furētis habitum induit & ab ore spumam emittens saliuam in barbam, ostijs portæ impingens, collabensq. in hominum manus, demens habitus & iudicatus, illæsus ab eo recessit Rege. Miratus est Achis hominem alioqui illustri nomine clarum, robore inuictum, certamine gloriosum, ad eum peruenisse miseriæ statum, ad suosue conuersus seruos, hæc alloquens dixit. *Vidistis hominem insanum, quare adduxistis eum ad me? an desunt nobis furiosi, quod introduxistis istum, vt fureret me præsente? hiccine ingreditur domum meam?* Rege Achis relicto, speluncam Odollam petijt, quo fratres eius; & patris sui domus etiam venerant amaro qui dem animo, ære alieno oppressi, miserijs & angustijs omnes cumulati. Afflictabatur Dauid: fratres & affines, cognatiq. participes erant miseriæ. Oderat Rex Dauidem, ægro animo ferebat illlius parentes, atq. cognatos. Nullum in his adinuenit solatium, nullum propriæ afflictionis temperamentum, nullum calamitatis suæ lenimentum Dauid, vt alijs accide re solet angustijs oppressis, dum caros vident. Hos miserime tractatos, a Saule considerans, tristitia cordis aucta est miseria animi increbuit. Cogitur iccirco illos Regi Moab commendare, vtque in fidem reciperet supplex rogare. Monitis Gad Prophetæ illinc discedens, abijt in terram Iuda, venitque in saltum. Quod cum intellexisset Saul, illuc copias duxit. at frustra. auxilio namq. Dei monitus Dauid illinc discessit magno Regis illus animi tristtia de

hac re cum ipse conquereretur dicebat. *non est qui meam vicem doleat ex vobis non est qui annuntiet mihi*. mirum profecto hominem affici molestia quia non posset iniuste amicum Dei interficere, virum innoxium e medio tollere, virum omni laude dignum cruciatibus afficere, in frustraq. secare. verum quid ego miror hæc? cur potius admiratione non impleat si his deteriora, atque peiora non excogitasset, atque occasionem natus non perpetrasset? certior factus aliquãdo Dauidem a sacerdote Abimelech panem & arma accepisse; eo insaniæ, & nequitiæ deuenit, vt Sacerdotem illum cæterosq. alios occidi iusserit, impietatem hanc destantibus emissarijs, a Doeg Iudumeo immanissimo & impurissimo homine scelus hoc perpetratum fuit, & gladio occubuerunt octuaginta viri Ephod lineo vestiti. neque tantæ necis scelere animus illius satur, Nobe Sacerdotum ciuitatem agressus, demolitus est. Iuuenes, senes, infantes, mulieres, & bruta ipsa interemit. Non pro fuit Sacerdotibus Dei ministerium ac sanctimonia, infantibus inculpabilis innocentia, senibus veneranda canities, mulieribus laudata semper ac commendata pudicitia, iuuenibus amabilis adolosentia; omnes simul interiere. Quid criminis perpetrarant bruta? ipsa tamen occisa sunt. Quibus peractis, Sathanico furore percitus iterum Dauidem tentauit interimere, qui liberata Ceila a Philistinorum manibus Dei monitu cum socijs suis, quasi sexcetis, vagabatur. Morabatur in locis munitissimis, in monte solitudinis Ziph. cũ autem accidit vt esset in deserto Maon, illuc copias direxit Saul, adeoq. locum circumcinxit, vt Dauid propriam desperasset salutem. Captus certe tunc fuisset, nisi Dominus tulisset opem. Deus non est passus tantum scelus perpetrari. Nuntio accepto cogitur Saul illinc discedere, & cum Philistæis pugnare, qui Regionem quandam eius vexabant. His autem profligatis, perseuerans in nequitia inueterata, in malitia, quæ callum obduxerat in eius animo; reuertitur contra Dauidem, degentem in munitissimis locis Engaddi, speluncamq. ingressus, vbi erat Dauid, alui purgandi gratia, vidit Dauid Regem in manus suas incidisse. nullo negotio poterat eum occidere, attamen manus continuit. Oram chlamydis abscidit, cuius facti etiam tæduit. hæc legimus in primo Regum. *Surrexit ergo Dauid & præscidit oram chlamydis Saul, dixitq. ad viros suos. Propitius sit mihi Dominus ne faciam hanc rem Christo Domini, vt mittam manum meam in eum, quia Christus Domini est. Viuit Dominus quia nisi Dominus percusserit eum, aut dies eius venerit vt moriatur, aut descendens in prælium perierit, propitius sit mihi Dominus vt non mittã manum meam in Christum Domini.* Cum etiam esset castramentatus in discreto Ziph, somnoq. tum Saul, tum custodes eius essent sepulti; accessit Dauid Regemq. oppressum somno adinuenit. Secum aderat

1. Reg c. 22

1. Reg. c. 23

Cap. 24.

Abisai filius Saruiæ Ioab frater. Is cum vidisset & Saulem, & custodias dormientes, nullamq. ibi esse resistentiam, nullumue impedimentum, vt Dauidem, & amicos eius liberaret a periculis, & persecutione, statim decreuit Regem occidere. Inhibuit Dauid, & Abisai his verbis obiurgauit. *Ne interficias eum, quis enim extendet manũ suam in Christum Domini & innocens erit? & dixit Dauid. Viuit Dominus quia nisi Dominus percusserit eum, aut dies eius venerit vt moriatur aut in prælium descendens perierit, propitius sit mihi Dominus ne extendam manum meam in Christum Domini. nunc igitur tolle hastam quæ est ad caput eius, & scyphum aquæ & abeamus.* Rex erat Saul facinorosus vir dolo & vitijs refertus, fere Ariolus, quasi Idolatra, vt dixit Samuel, qui Sacerdotes interfecerat, ciuitatem illorum habitatoribus priuauerat illos interficiendo, nec senibus, nec infantibus nec iumẽtis parcens, abutebatur potestate, & Dauid erat a Domino Rex electus, Saul autem abiectus, nihilominus nactus occasionem persecutorem inimicum, virum iniquissimum occidendi potestate abutentem, abiectum a Domino, a nece illius abstinuit. Immo Amalechitã, qui nunciauit eidem mortem Saulis, seq. fecit mortis auctorem, statim occidi mandauit, eo quod in Christum Domini manus iniecisset. Argumenta vero, quæ initio adducta sunt, facili labore euertuntur. Prima ratio probat Tyrannum occidendum esse, ob perpetrata scelera; at quod hoc sit munus priuati hominis, in eiusq. sit potestate, certe non persuadet. Non est negandum Tyrannum dignum esse pœna: at quod talis pœna a priuato ei sit irroganda, id est quod controuertitur. Secunda ratio eadem responsione potest esse contenta. Nil aliud probat, nisi quod corruptus, & pestilens homo sit puniendus. at quod Tyrannus a quouis sit occidendus, inde non sequitur.

1. Reg. c. 26

LIBER NONVS, ET VLTIMVS.

De Venationibus.

Caput I.

SI vitam hominum, & facultates consideremus; quale sit ius Principis in populos sibi subiectos; quantum ve existat, hactenus vt vires ingenij nostri suppeditarunt, quas perexiguas esse numquam non sumus confessi, exprimere tentauimus. Nunc tandem discutiendum est, quomodo sese habeat in ijs, quæ cum rerum natura mater communia fecerit omnibus, in eisdem vnusquisque ius proprium habet. hæc autem sunt Pisces maris, syluarum, & camporum Feræ, ac Cæli volucres. Habet enim homo naturale dominium, vt retro patefecimus, non solum in fructus ex terra nascentes; verum in elementa, ac quodammodo in corpora cælestia, quæ tamquam tectum propriæ domus Summus ille artifex mira sapientia construxit; in bestias terræ, in pisces maris, & cæli volucres. *faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem*

dinem nostram. & præsit piscibus maris, & volatilibus cæli, & bestiis vniuersæ terræ. Et nonnullis interpositis verbis: *Crescite, & multiplicamini, & replete terram, & subijcite eam & dominamini piscibus maris & volatilibus cæli, & vniuersis animantibus quæ mouentur super terram.* De rerum diuisione, sanciuit ob hæc Imperator, animalia, quorum natura est fera, capientis esse. Hæc igitur cum ita sese habeant, rogabit aliquis; num Princeps proprio iure, possit populis inhibere venationes, locaue sibi seruare, vt nemini liceat Feras in illis insequi & capere. Rem hanc vt accurate magis tractemus, neue præcepti quod in primis scholis nostris didicimus, videamur immemores; primo Venationis vocabulum diuidamus in suas significationes. Deinde ad quæstionem explicandam accedemus. Prolixiores forte erimus quam par sit de Venatione differendo, quoniam haud ingratam lectoribus huiusmodi disputationem futuram esse arbitramur. Digna certe est ars. Principibus congruens: tum animi recreandi gratia, tum etiam vires vegetandi, tumq. etiam bellicis laboribus hominem aptum reddendi accommodata. Plato (vt rem aggrediar) VENATIONEM nomen latum ac æquiuocum esse voluit. illius hæc sunt verba. *Venatio equidem multiplex res est, nec forte vno nomine comprehensa, multa enim aquatilium est, multa vero etiam pedestrium, non solum bestiarum, sed etiam hominum Venationem considerare oportet, tum in bello, tum non minus frequentem eam, quæ per amicitiam venatur, & partim laudari, partim vituperari moeretur. furta quoque, & rapinæ latronum, & exercituum mutuæ deprædationes, Venationes sunt.* Lata est igitur huius vocis significatio. non tantum enim animalium capturam irrationalium amplectitur, verum & hominum. Venatur piscator, venatur auceps, venatur qui Lepros Apros, Ceruos, Lupos, Vulpes, Damas, Vrsos, ac cætera huiusmodi animalia insequitur, & capit. Venatur Pyrata, Venatur & Miles, & in Sophista varias huius vocis acceptiones adnumerauit dicens. *Secundum igitur præsenti sermonem, qui non bis unc contingit, sophistica videtur appellanda Venatio, iuuenum diuitum, ac illustrium, quæ fit per artem conciliandi capiendi, aquirendi, venandi animalium venatoriam, pedestrium venatoriam, mansuetoriam, hominem priuatum venantem, mercedem expectantem, pecunias exigentem, eruditionem ostentantem.* Aristoteles quoque in Politicis de possessione, & aquisitione secundum naturam differens; vbi varia hominum studia, viuendiq. instituta adnumerauit, alios ex præda viuere, & prædam venari, alios piscari, vt qui Paludes Stagna, Flumina, & Maria incolunt; alios ab auibus, & Feris; alios a fructibus: hæc dixit. *Quapropter & bellica secundum naturam quodammodo acquisitiua erit. Nam & ventoria pars illius est, qua vti oportet contra bestias, & contra eos homines, qui ad*

parendum nati sunt, nec volunt parere. quia cū natura id bellum iustum existat, bellicæ artis partem efficit. Distin.quoque octuagesima sexta.c. qui venationibus. Glossator triplicem facit Venationem. Quarum vna ab illo dicitur oppressiua. Alia arenaria. Tertia Saltuosa. Prima, qua homines opprimuntur, est illicita, vt alibi in Pontificio iure legitur. Arenaria qua pugnat quis in arena cum bestia dentata, & ipsa quoque vetita est, vt in c. qui Venatoribus, est videre. Altera Saltuosa, quæ licita est. Hanc doctrinam habet Angel. in verbo venari, & Syluester eodem titulo. Fumus, & cæteri, qui Summistæ voce tritissima appellantur. Hæc nunc adducta, eo consilio sint relata, vt conspicuum fiat, multiplicem esse significationem huius vocis. Venatio nimirum terrestrium, volucrum, & piscium. Piscatoriam quoque multiplicem facit Plato. Quæ licet vnica voce dicatur Piscatio, vti volucrum Aucupium dicitur receptissimo vocabulo: In duas tamē præcipuas parteis ibi dissecuit hanc piscium Venationem: scilicet in eam qua septis, venamur; vel plaga. Septis venamur pisces, cum coercemus illos aliquo impedimento, & eo quod potest impedire, Naßis, Retibus, Laqueis, Verriculis, ac huiusmodi rebus. Quæ omnes diuersas constituunt huius Venationis species. Plagis vero, cum Hamulis, Fuscinis, & similibus instrumentis esca aliquando media, quæ tum septo, tum verberatione huic parti maximę est accommodata, pisces capimus. Aucupatoria quoque, licet & ipsa multiplex sit; nihilominus in duas secari potest, quemadmodum Plato piscationem partitus est: scilicet in eam, quæ impedimentis; & in eam quæ verberibus capit prædam. Dicamus etiam ad duo capita redigi potest ni fallor omnes species illius, siue rethibus, siue laqueis, siue cibarijs siue balistis, lignisque cauatis, siue alio modo fiat a venatore: In simplicem, & compositam. Compositam appello, quæ verbi caussa ex cane, & rethibus: ex cane & auibus rapacibus: ex visco & Noctua: ex fistula & rethibus componitur. Simplicem vero, quæ rethibus dumtaxat fit, vel solis laqueis, aut vnica instrumenti specie. Ad primam sectionem redeundo: dicendum Venationem hanc duplicem esse. Vel enim fit impedimentis; vel plaga. Si quis aues, capiat laqueis rethibus, visco & noctua, cibarijs. hæc omnia sunt impedimenta, quibus a venatore detinentur aues, & capiuntur. Contraq. si funda, lapidibus, balista, arcu, ligno cauato, auibus rapacibus, capiat aues; hæ Venationis species omnes, ad verbera reducuntur. Verum non tantum hæ Venationes huic aptantur diuisioni; sed & illa etiam, quæ est animalium terrestrium. Etenim si Lupos, si Apros, si Vulpes, & Lepores, aliaue animalia venamur aut laqueis, aut, rethibus, aut canibus, aut armis, illa a cursu impediendo capimus, aut verberibus. Harum omnium

Dis. 6.5. ijs ita.

In Soph.

omnium quas retulimus Venationum, Plato eam solam, ac præcipue commendet, quæ quadrupedum existit. Quæ canibus, & equis, & corporis nostri viribus, peragitur. Maritimam, ac hominum asserit omnino relinquendam fore Immanissimum est, & Ferarum institutum, vt homo, hominem venetur. Immo omnem excedit feritatem. Lupus animalia venatur diuersa a spetie propria; Caprã nimirũ, Ouem, Asinum, Equum, & alia, quorũ vescitur carnibus. Canis canes nõ venatur, sed alia omnino distantia carnibus propria spetie. *Canis, canina non est*, inquit etiam adagium. Solus homo omnium Ferarum immanissimus, alios propriæ spetiei viros inquirit, & capere nititur. Ad hæc inter effectus venationis, præcipuus animi solatium ab omnibus reputatur. At quæ animi voluptatas, quod solamen, dum homo, hominem Venatur? Auaritia omnium malorum radix, & animi toruitas quædam, quod iniustum est, iustum, quod iniquum, æquum; quod curuum, rectum esse persuadebit Venatori. At re vera, id certe non erit. Procul sit ab homine huiusmodi Venatio. Verum quæ pedestrium est, Venationem prosequamur.

De venatione animalium terrestrium hancq. commendabilem esse & effectus illius, quis canes aptiores, deq. illorum differentia agitur.

Caput II.

Venationem vitæ humanæ accommodatam esse, omnes, qui de illa disseruerunt, habuerunt exploratum. Hinc illam omnium excellentissimam esse senserunt, quæ maiora affert adiumenta. Hanc ob caussam laudat Plato Venationem, quæ est animaliũ terrestium. Quæ scilicet canibus, & equis exercetur. Illam omnino reicit, quæ est hominum. Eam, quæ maritima existit, non admodũ approbat: quoniam in illa sordescit animus. hæc ab eodem Philosopho scripta legimus, dum de Republica disputat. *Vtinam ô uos amici, neq. cupiditas, neque amor Venationis marinæ, vnquam corripiat. neque eius, quæ per hamum fit, neque omnino vllius aquaticorum animaliũ neque vigilantes, neque dormientes: ita vt per nassas ociosam venationẽ exerceatis, et vtinam rursus prædæ, et latrocinij in homines per Mare* 7, De leg.

exer-

fantis, lacceſſuntur enim ijs coloribus & efferuntur. Inſidias dum illis tẽdimus induſtria eſt opus, & arte. Fingimus alias imitando actiones veluti agrum colere, aliaue facere, vt eas decipiamus quas captamus beſtias. Ita dicebat idem auctor adulatores ſimiles dum fecit Venatoribus. *Quomodo qui venantur, ſi non hoc agere, ſed iter facere, vel paſcere, vel colere agrum ſimulent, citius fallunt ea, quæ captant. Haud aliter adulatores tunc maxime tenent eum laudibus, cum laudare non apparet eos, ſed aliud agere.* Vtitur prudentia venator pedeſtris, futuris proſpiciendo. Neglectis paruis, ſe & canes maioribus ſeruat feris. Ideo idem Philoſophus nimiam illam animi curioſitatem refellens, ac anxietatem in inquirendo, prudentes abſtinentes ab illa, Venatribus ſimiles eſſe dicebat, hæc ſcribens. *At ſicut Venatores canibus diuertere, & quemuis ſectari odorem non permittunt, ſed loris eos retrahũt, & reuocant, quo purum, & integrum reſeruent, peculiari eorum officio olfactum, vt veſtigijs inhæreant acrius. ſic opportet, ad omne ſpectaculum, & ad omnis curioſi digreſſiones, & circumuagationes præuidere, retrahereq. atque ad conducibilia reſeruare.* Plato comparando Venatorẽ ſequentem Feram, cum eo qui meditatur vt rem aſſequatur, diligentem animi indaginem, cõſtantiam, ac perſeuerantiã, tollerantiamue, nobis indicat Venatorum. Non ſic certe in alia Venationis ſpetie. Animoſos nos facit, dum validiſſimas beſtias aggredi nos homunculi, & imbecilli, non veremur. Summa inſuper afficimur voluptate, puguam canibus cum Feris habentibus. Latrant, hiant, caudam celeri motu cient, ſaltant, feram dum aggredi geſtiunt; demum audaces dẽtibus feriunt. Illa e contra fugit, Venatoribus vociferantibus exterrefacta, modo terga vertens, latibula quærit; modo animum recipiens, dentibus, vel cornu, vel vnguibus, (ſi his a natura fuerit armata) ſe ipſam tueri contendit. Lædit canes, ij e contra magis ira ſuccenduntur. Creſcit ira, & furor in illis. In Fera aſtus, & vires augentur accurrit Venator; acceſu illius, vt beſtiæ minuitur vigor, (timore namque oppletur) ita canum increbreſcit audacia, & vis quibus tandem ſuperatur, & capitur Fera. Canum robur, & audaciam ex pilis conijce. Pilorum color temperiem indicat. Qualis autem eſt temperatio, tales vires, audaciam, celeritatem, morſus tenacitatem expectato.

In li. de adul. & ami. diſ.

Lib. de cur.

In Lache.

Canum notæ, legesq. Venationis.

Caput III.

QVemadmodum in nobis pilorum varietas, temperationis indicat diuersitatem. differens vero crasis mo rum ostendit differentiam. Ita etiam in canibus id euenire non est dubitandum. A pilorum itaque prin cipijs, & ortu, est ordiendum, vt ab illis, tamquam a signis certis, in naturam canũ cognoscendam possimus deuenire. In cute ex vapore fulginoso, hoc modo a calore generantur pili. Agit quottidie calor in nobis existens, in partes humi das, illasq. concoquit, ac digerit. Ad cutem autem excrementorum receptaculum per meatus quosdam, & partes porosas, ab ipsomet calore prius factas, vapores, & sudores, transmittit, ex his vaporibus quidam sunt terrei, ac fuliginosi. Qui cum per arctos mea tus detrudantur, nec possint retrocedere facile, nec etiam exinaniri, nisi summo labore, ibi permanent. deinde ab alijs similibus impulsi, & hi ab alijs, fit quædam adunatio, & multiplicatio, ac constipatio materiei huiusmodi terreæ, ac fulginosæ. Quæ in corpus tandẽ redacta, pilus dicitur. Pili in vnico homine & in multis diuersam præseferont temperiem. Nigri cum ex adusta exhalatione, quæ bilis cæruleæ, vel erugineæ fit excrementum, vi caloris mutata, in perfectam fuliginem; temperiem adustam, siccam, & arridam cutim ostendunt. Aethyopes iccirco adusti temperamenti, arridæ cutis; capillos nigros, & crispos habent. Nigri sunt ratione nunc dicta. Crispi vero, nimia siccitate, ac alia causa, iam iam adducenda. Flauities pilorum, quæ ab exhalatione, ex flaua bile proueniente, calore minus adusta oritur, temperamentum ab adustione satis remo tum præsefert. Quod si fuerint albi, quoniam tales existunt exhalatione minus adusta, proueniente a pituita, naturam multo magis ab adustione remotam significabunt. Flaui, & albi, si crispi sint, tales exist unt tenuitate exhalationis, quæ impedita in via, torquet se ad latera. Quod si rufsi erunt crispi, id dicendum est euenire, a cute prohibente exitum, vt cogantur flecti: Rufsi autem ex materia composita ex bili, & pituita proueniunt. Quæ materia cum sit media inter illa extrema, naturam magis temperatam, ac robustiorem arguunt. indicant igitur variam in multis temperationem. In vnico etiam indiuiduo, eiusdem rei sunt manifesta inditia.

Infan-

Infantes sunt depiles, quia nimia cum abundent humiditate carent exhalationibus illis fuliginosis. Adde quod cutis eorum, & caro, valde humida, meatibus. & fistulis est indigens, quibus, hæ exhalationes a natura impelluntur. partibus siquidem coeuntibus viæ concludunntur. Quæ res in ficcioribus ob partium consistentiam, nullum habet locum. Meatus namque a calore facti, in arrida materia, diu persistunt. Adolescentes dum paruos pilos, & imbecillos, lanuginem nimirum emittunt, mox temporis lapsu solides pilos, aperte indicant, humiditatem paulatim euanescere temperationisq. mutationem ex humida in ficciorem. Ommitto silentio canitiē, inditium esse superfluæ cuiusdam humiditatis, cum calor debilis impellit exiguum excrementum, quod est ueluti putredo quædam pituitæ temporis spatio putrefactum, cum existit in temporibus capitis, ac in parte humidiori, magnum musculum sub se continente: & quod caluities indicet magnam capitis arriditatem, dum paulatim excicatur parua illa humiditas, quam in ortu natura eidē dedit, pabulum pilorum ibidem existetium. Redeo ad pilorum diuersitatem, quæ, vt ijs conspicuum esse potest, diuersam significat corporis temperiem. Varia autem temperatio dissimilem præsefert operationē, ac mores. Gratia exempli. Bilioisi prompti sunt ad motus iræ, & corporis. facilime amant, difficilime amoris affectus tollerant. Melancholici (de melancholia illa loquor, quæ fex est humorum, illorumue adustio) pigri ineptiq. ad operationes, ac motus. Sanguinei liberales, & læti. molles carne, ad phylosophandum aptos protulit Aristote. de anima scribens. hæc cum ita sint in nobis inditia quædā rerū dictarū in brutis quoq. temperiē denotare, & illorū operationum signa esse, non est dubitandum. equos albos, quos trita voce leardos dicimus, exiles habere vires (loquor de albis puris) docet experimentum. Virgilius doctissimus plane Poeta, de illis verba faciens, dixit bonos esse, ad vectandum dominum per vrbem. Contraque Aquili coloris, vulgo Castanei pilos habentes, animosos ac magnæ uis esse, quottidie experimur. Color ille pilorū denotat temperamentum ex bili & pituita nonnihil adustionis passa. Russi quos Sauros dicimus, animosos & veloces esse videmus. a bile id habent optime mista cum pituita. Ad canes ab equis transeamus, dicamusq. Nigros firmiores esse, fuluos audaces, & ad magna natos agenda. Palidos veloces. his si Ceruos Vulpes, Lupos Lepores Damas, ac huiusmodi animalia insequemur, victores erimus. Sagaces nigros, mediocrique corporis mensura desiderarem. Nigros quidem, quoniam color, indicat adustionem quandam, & succum melancholicum prædominantem, a quo sagacitatem expectabis. De hac re alibi fusius disputauimus, dum discuteremus, cur melā-

2. Tex. 94.

Georg.

cholici dicantur præsagire. Mediocri autem corporis mensura, vt foueas possint facilius ingredi, Ferasq. ibi reperire, & latratu indicare, ac expellere. Hæc est ista Venatio, quam laudibus, extulit Plato. Hanc sequitur Aucupatio, ea præcipue, qua Falconibus aues occidimus. Regia certe Venatio, quoniam animalibus agitur Regijs: quarum auium varietatem, naturam, & mores, nō est hic recensendi locus. Dabitur forte alias disputandi occasio. Sat sit nunc dixisse Regia esse huiusmodi Venationem: Hanc, & illam, quā nunc recensuimus Principibus, & ciuibus conuenire rationibus, quas etiam retro memorauimus. Venatoribus lex fuit hæc a Platone promulgata. *Hos reuera sacros Venatores nemo prohibeat vbicumque et quomodocunque venari voluerint. Nocturnum autem Venatorem canibus, et rethibus confidentem, nemo vmquam vsquam venari sinat. Aucupem vero in agris quidem, & montibus, nemo prohibeat, in cultis autem et sacris locis prohibeat ipsum, quisquis in eum inciderit. Piscatori uero exceptis portubus, & Stagnis, ac Paludibus, in alijs venari liceat solum, ut ne liquorum spissorum conturbatione inducta utatur.* Hactenus quot sint Venationis species, quæ ve præstantiores, queue Principibus conueniant, nunc vero propositam aggrediamur quæstionem.

7. De leg.

Proposita questio determinatur. &

Caput IV.

SAcros appellans Plato Venatores, aliquid certe dignū nobis insusurrat, esse scilicet venationē non temere tractandā, nec a quouis. Sunt Feræ locis ornamento, suntq. incolis vtilitati. Vescimur carnibus, vescimur & piscibus. Aquæ magnam, incredibilem afferunt incolis cōmoditatatem. Ab agris frumenta, segetes, crocum herbas ceraue quamplurima medendis corporibus apta, ligna arborumq. fructus, & arbusta accipiunt homines, quibus non solum uiuunt incolumitatiq. consulunt, verum armenta pascunt. Ab ijs. vero carnes, lac, caseum, butirum, lanas, pellesue habent; res vsui, & victui nostro apprime necessarias. Ab aquis merces negotiationes ædificia quamplurima, quibus lanæ, sericum, lapides, ligna, coria & alia vsui humano adaptamus, & diuitias maxmas nobimet ipsis cōparamus, Id in antiquis ciuitatibus manifestum esse potest. Celebris est fama ciuitatum antiquarum, quæ ad oram Maris, vel non

admodum

admodum distantes ab aquis erant constructæ, nostris vero temporibus Venetiarum, Ianuæ, Antuerpiæ ac aliarum huiusmodi. E cōtra ciuitates carentes aquis ad nauigandū, aut vix aut difficilime saltem, nisi locus alia suppeditet quamplurima, affluunt copijs. Aristoteles in Politicis beatæ ciuitatis conditiones proprietatesq. explicans: inter omnes alias, situm commemorat, huncue summopere necessarium esse ait. Hanc ob caussam euenire, vt ciuitas sibi sufficiens dicatur, hoc est omnium feracem. Siquidem quæ ciuitas omnia habet in se, & nullius est indigens; illa sibi sufficere dicitur. Talis autem vrbis situm delineando hæc scripsit. *Vrbis autem situs (si formanda est nobis illa secundum votum) opportune ad terram, & ad mare debet iacere. Vna enim diterminatio. præmissa est oportere ad auxilia ferenda communem esse locorum omnium. Vnde quoque ad afferenda altera, ad importationem fructuum, præterea ad lignorum materiam, & ad si quid aliud simile opificium, Regio in se habeat facilem aduectionem.* Alibi ibidem repetens, ciuitatem debere aquis abundare scripsit. Quare vti corpus nostrum, dextera, sinistraq. manu indiget, vt suis fungatur operationibus; ita sane ciuitas perfecta situm habens ad Mare, ac aquas, nauigijs, & piscationibus aptas; si solum sit frugiferum illa optimum sortita erit situm. Iam vero vt ad rem redeamus cum pisces, & animalia, quorum natura fera est, & locis sint ornamenta, & incolis vtilitati: atque cum capiuntur solatio sunt animis, & corporibus sanitati: non debet quilibet facile, ac bona venia feras sectari, vt & loci decus non obscuretur, & quæ in communem vtilitatem debent venire, vnius dumtaxat fiant. Ea propter caute, ac prudenter studebit Princeps, ad eius pertinebitq. auctoritatem Venationibus, ac Venatoribus modum imponere; vt quod est commune iure naturali hominibus minime denegetur. E contra liberam non esse omnibus adeo venandi facultatem, vt ornamentum locorū pereat, agrorumq. gloria amittatur, & quod magni est ponderis, populis auferatur occasio, vires corporis exercendi; aptosq. reddendi homines ae bella gerenda. Præcipue autem cum nostris his temporibus, nescio quo tristi casu militaris disciplina abijt in desuetudinem. Ne ve otio torpescant subditi quod omnium vitiorum est hospitium. Leges itaqne erunt promulgandæ a Principe, quæ illud assequantur temperamentum; ne scilicet nimia austeritate populus naturale dominium amittat. Ne ve nimia indulgentia, quod semper debet esse adiumento populis, auferatur, scilicet cum adsit bellandi occasio, apti sint ad prælia. Ceruos agere, simulacrum quoddam pugnæ existit. Vrsos, & Apros aggredi, belli similitudinem in animis nostris excitat; ideo infimis hominibus iuste Pinceps talium animalium venationem prohibebit. Propriam partem loci sibi vendicare po-

re poterit animum recreandi gratia Idq. iuſtum aſt pro ſui dignitate, vt omnes aſſerunt. Cum vero proprium locum ſibi poſſe reſeruare dicitur, id ſane intelligendum eſt de parte communis loci omnibus patentis. Quod ſi agri illius ſint, tanto magis id ei licebit. Dominus enim agri, venatoribus aditum inhibere poſſe ab Imperatore ſancitum legimus. Dubitationi itaque propoſitæ ad initium diſputationis dicendum eſt. Quod licet Feræ de Iure gentium ſint occupantis; nihilominus vtilitatis publicæ gratia, poteſt Princeps adhibere modum, ne temere cuilibet liceat Feras occidere. Si enim loci ornamentum conſideremus, quæ natura communia produxit, poſſunt inhiberi, moderamenq. reperiri in eis, ob vtilitatem communem & ornamentum. Communia debent eſſe, niſi ſit ratio inhibens. Atqui quoniam de ijs quæ aerem permeant, ibiue quodammodo viuunt diſputauimus, ad altiora tendentes, videamus num Principis Ius Cœleſtia pertingat.

Sacris rebus Iura Principatus non eſſe miſcenda.

Caput V.

HVius operis in principio, in primiſq. laboribus hiſce noſtris. Diximus Ius principatus eſſe in gratiam & bonũ populorum. Iam vero cum hucuſque progreſſi, particulas definitionis declarauerimus, poſtrema hac excepta, & quod ac quantum ſit hoc Ius in populorum vitam, & bona; ac in ea quæ liberaliſſima mater Natura omnibus communia produxit, oſtendere niſi fuerimus: ſupereſt nunc, vt conſideremus, quod nam ſit illud bonum, in cuius gratiam Princeps Ius habet in populos. A vocis autem diſtinctione incipiemus; hac namque prætermiſſa incaſſum laborabimus. Qui verſantur in ſcholis, bonum diuerſimode diuidere ſoliti ſunt. Diſtribuunt illud in bonum Honeſtum, Vtile, Iucundum, Animi, Corporis, Sui, Aliorum, Diuinum, Naturæ, Humanum. Dicamus nos (ſic propoſito congruit negotio, argumentoq. ſuſcepto) bonum duplex eſſe, vel ſupra nos; vel in nobis. Illud Diuinum, hoc autem Humanum. Diuinum quoque multipliciter accipi conſueuit. Vel enim eſt Deus, qui omne bonum ſuperexcedit; vel Fides, & quæ ad illam attinent: claues; electio paſtorum; Dei cultus; ac Religio. Cum itaque tot modis bonum Diuinum accipiatur; quæret forte aliquis, num ſit Iuris Principatus, quæ ſunt ad Fidem attinẽtia decernere; Epiſcopos eligere;

quomodoue ad Dei cultum, & ad religionem sese habeat. His namque optime cognitis, finis Iuris Principatus fiet conspicuus; intensio, ac extensio illius, adhuc magis erit aperta. Incipiamus obsecro. Quæ fidei sunt decernere non est Iuris principatus, sed Potestatis supremæ spiritualis, quæ in Christi Vicario reperitur. Id autem licet varijs, ac multis possem confirmare rationibus, paucis ero contentus, pro certo habens, veritatem paucis esse contentam. In Exodo hæc leguntur. *Esto tu populo in ijs quæ ad Deum pertinēt vt referas quæ dicuntur ad eum, ostendasq. populo ceremonias, et ritum colendi, viamq. per quam ingredi debebant, ei opus quod facere debebant. Prouide autem de omni plebe viros sapientes, et timentes Deum, in quibus sit veritas, et qui oderint auaritiam, et constitue ex eis Tribunos, & Centuriones, & Quinquagenarios, et Decanos qui iudicent populum omni tempore.* Duplicem, his verbis, ponit nobis ob oculos sacer hystoricus iudicum, ac iudicij speciem. Aliud iudicium quo iudicantur, & decernuntur res spectantes ad Deum, & cultum illius; alio quo priuatæ hominū actiones iudicantur. Primum ad Moysen attinere, qui Dux, & Pontifex erat populi illius; aliud vero ad Centuriones, Quinquagenarios & Decanos. sicut ergo Moysis erat munus, quæ dubia erant declarare, & determinare ad Dei legem, & cultū attinentia, non autē aliorū iudicum; ita Summi Pontificis est proprium munus, non Regiæ potestatis, quæ ad Dei legem, cultum, Religionem, & fidem spectant, decernere. Ad hæc apud Sanctum Lucam legimus, quod cum staret IESVS secus stagnum Genezareth, prope littus eiusdem, vidit duas naues piscatorum, qui ex illis egressi retia lauabāt. Vnam illarum intrauit Dominus. De eadem, populum, qui illuc conuenerat verbi Diuini auidendi gratia, docuit. Fine imposito sacræ concioni, alloquens Petrum, dixit. *Duc in altum, et laxate rethia in capturam pisciū.* Petro dixit. *Duc in altum*: Sanctus Pater Ambrosius (qui sancti viri est mos) locum subtiliter, & docte ponderans, ait (hæc omnia referuntur in can. non turbetur) *Duc in altum* idest in profundum disputationum. Soli Petro hoc fuit dictum. quia illius solius erat munus, hæc decernere. Narrat Sanctus Lucas, Apostolourum gesta describens, magnam ortam fuisse controuersiam, quibusdam docentibus Circumcisionem simpliciter esse necessariam ad salutem consequēdam. Factaq. seditione, Barnabas, & Paulus, & quidam alij, Apostolos adierunt. congregatoq. Concilio, licet Beatus Iacobus multa verba habuerit, Sanctus Petrus, quæ dubia erant declarauit, quidue agendum esset, decreuit. Insuper Sanctus Paulus scribens ad Galatas ait. *Deinde post annos tres veni Hierosolymam videre Petrum, et mansi apud eum diebus quindecim.* ait tribus annis elapsis venisse ad Beatus Petrum, & quindecim diebus apud eum permansisse, a

Cap. 18.

Cap. 5.

24. q. 1.

Cap. 10.

Cap. 1.

quo,

quo, veluti a præceptore quæsiuisse, quæ opportuna erant; Principem Apostolorum consuluisse, ad quem attinebat, quæ fidei sunt decernere. sic beatus Maximus locum exposuit. *Ait Paulus non ab hominibus aut per homines, sed per Iesum Christum, & Deum Patrem, qui suscitauit eum a mortuis. hic itaque qui non ab hominibus, sed ab ipso Christo, & Deo patre fuerat factus Apostolus. Atque ab auctore sapientiæ sufficienter instructus, ad Petri tamen magisterium venit, & non in transcursu sed per plureis dies, apud eum, veluti in schola permansit. Veni inquit Hierosolymam videre Petrum, & mansi apud eum quindecim diebus per mysticum hebdomadis & octoadis numerum veteris Testamenti simul & noui didicit Sacramentum.* hæc beatus Maximus. in eadem quoque ad Galatas epistola, paucis interpositis inquit Apostolus Paulus. *Deinde post annos quindecim iterum ascendi Hierosolymam cum Barnaba, assumpto & Tito. Ascendi autem secundum reuelationem, & contuli cum illis Euangelium, quod prædico in gentibus, seorsum autem ijs, qui videbantur aliquid esse, ne forte in vacuũ currerem, aut cucurrissem.* quibus verbis ostendit Beatus Paulus, nullam habuisse suæ prædicationis, & doctrinæ certitudinem, nisi quam a beati Petri auctoritate habuit. Ita Pater Hieronymus locum illũ est interpretatus, in epistola ad Patrem Augustinum cuius initium est, *Tres simul accepi epistolas: Tantæ Petrus auctoritatis fuit, vt Paulus in Epistola sua scripserit. Deinde post tres annos veni Hierosolymam videre Petrum, & mansi apud eum diebus quindecim. Rursum in consequentibus. post annos quindecim ascendi iterum Hierosolymam cum Barnaba. ascendi autem secundum reuelationem & exposui eis Euangelium quod prædico inter gentes, ostendens non habuisse securitatem Euangelij prædicandi nisi Petri & qui cum eo erant sententia roboratum fuisset. statimque sequitur. seorsum autem his qui videbantur aliquid esse, ne forte in vacuum currerem, aut cucurrissem.* Hæc beatus Hieronymus, quibus optime congruunt ea quæ habet idem Pater de viris Illustribus scribens, de diui Marci Euangelio vbi verba facit ait, ab Euangelista scriptum fuisse Euãgelium, Quod a Principe Apostolorũ Petro vbi lectum fuit, & approbatum, auctoritate illius Ecclesijs legendũ traditum esse. *Marcus Discipulus & interpres Petri iuxta quod Petrum audierat referentem, rogatus Romæ a fratribus, breue scripsit Euangelium. Quod cum Petrus legisset, approbauit; et Ecclesijs legendum sua auctoritate tradidit.* hæc Pater Hieronymus. Quibus apertissime docemur. Apostolicæ Sedis officium esse, scriptores, & scripturas ad fidem facientes, iudicare, approbare; & vbi opus est etiam, reprobare. Accipiamus præter hæc, quæ a Beato Paulo ad Corinthios scripta sũt scilicet. *idipsum dicatis omnes, et nõ sint in nobis schismata.* si idipsũ dicere debemus omnes, vt est omnino confitendum; & schismata

Lib. 5. c. 8.

1. Cap. 1.

tollenda

tollenda; necesse est, vt vnus omnium primus constituator, qui cuncta decernat. Talis autem est Summus Pontifex, Christi Vicarius, de quo scriptum legimus. *Ego rogaui pro te Petre, vt non deficiat fides tua; et tu aliquando conuersus, confirma fratres tuos.* Id docemur ab Innocentio Papa, Siluano seni, Valentino, & cæteris qui Synodo Mileuitanæ interfuerunt, hæc scribente. *Dilectissimi fratres in Domino salutem. Diligenter, et congrue Apostolici consulitis honoris arcam super anxijs rebus, quæ sit tenenda sententia, antiquæ scilicet regulæ formam secuti, quod totum semper ab orbe mecum nostis esse seruatum. Verum hæc missa facio, nec enim hoc vestram credo latere prudentiam, quod etiam actione firmastis, scientes quod per omnes prouincias de Apostolico fonte petentibus responsa semper emanant, præsertim quoties fidei ratio ventilatur arbitror omnes fratres nostros Episcopos non nisi ad Petrũ idest sui nominis et honoris auctoritatem referre debere, veluti et nunc retulit vestra dilectio.* Hæc eadem scripsit Maximus ad Orientales, & Nicolaus Papa in epistola missa Phocio Patriarchæ; vt est videre in quarta actione, octaui Concilij Icomenici. Munus igitur Romani Pontificis, non Principis Sęcularis est sacra tractare, & quæ ad fidẽ attinent declarare: dubia quæ circa Ius naturale, & Diuinum emergunt, explicare. Imperatores, qui hoc ius sibi arrogarunt, a fide defecisse etiam legimus. Nonnullos hic recensebo, sententiæ nostræ roborandæ gratia. Magni Constantini Imperatoris filius fuit Constantius. Is ad fidem attinentia decernere præsumpsit, eoque temeritatis peruenit, vt Pontifici Romano, a quo iure ipse docendus erat, leges ferre non dubitarit. Hæresis Arrianæ acerimus fuit etiam defensor, maculaque illa conspersus, monstrum fuit, non Imperator. Constantio sanguine, & hæresi coniunctus Iulianus, qui omnia sus deque tulit, & tandem ad Gentilium falsum cultum, immo potius sine Deo viuens, se contulit; quæ ad fidem pertinent, dum determinare voluit, omnino fidem miserime amisit. Valens temeritate intollerabili ductus, contra sacrorum Conciliorum Decreta, leges promulgauit, vt illa non tantum infringeret, verum omnino pessumdaret, ac annihilaret. Arrianæ fuit sectator nephariæ scholæ. Basiliscus, qui Concilium sanctissimum Calcedionense annulare studuit, Nestorij scelestissimi fuit discipulus. Zeno Basilisci antecessor, & successor; si quidem vt ab eo fuit eiectus e Regno; ita e contra e Regno eundem, a quo expulsus fuerat deiecit. Edictũ promulgauit, ne quis in Christo confiteretur, nec vnam, nec duas operationes esse. Is nequissimus extitit hæresi labe fædatus, vir omni parte damnabilis. Iustinianus secundus, peculiari Concilio sua auctoritate congregato, decernere ausus est, in Christo duas

Ca. quoties 24. q. 1.

Tri. l. 4. ca. 38. l. 5. c. 3. 16 l. 4. 39. l 6. c 8. c. 32 & c. 4.

Theod. 2. c. 14. & 15. Tri. 7. 31. Niceph.

Niceph.

Plut.

non fuisse naturas. Dũ quæ fidei sunt tentauit determinare,fidei aduersatur,tamquam hostis immanissimus. Philippicus,& ipse propriæ potestatis terminos transgradiens, vocando Conciliũ,& ad fidẽ attinentia determinando, a propria auctoritate a fideq. Catholica factus est longe remotus. A propria quidem auctoritate: quoniam ius Principibus secularibus, vt retro demonstrauimus,ad sacra tractanda a Deo non fuit concessum. A veritate,quia in hæresim prolapsus, alumnus hæresis, decreuit hæretica. Leo III.de Imaginibus decreta promulgando, imaginem propriam nube ignominiæ contexit. Etenim contra Imagines leges statuendo,hæresi fit obscurus, qui Arriana caligine erat tenebrosus. Leonis filius Constantius Quintus conciliabulum illud triginta & octo Episcoporum congregando, vt de Imaginibus sanctorum ageret, vt Patris Imperij fuit hæres, ita paternæ nequitiæ hæreticæq. prauitatis extitit imitator. Constantius sextus, Leonis Quarti filius quintum Concilium generale petitionibus, ac præcibus illius celebratum reuocare ausus, hæresis peste laborauit. atq. vt ommittam Gizericum, Huuericum,Gundamendũ, Trasamondum,& alios; Henricum Angliæ Regem silentio non possum præterire. Is dum Romanæ Sedis doctrinæ, & legum fuit discipulus: dum coluit Christi Vicarios:dumue eis se subijecit,intacta relinquens, quæ ad fidem attinent: celebris Christi miles extitit, Rex admirandus,Princeps omni laude dignus. At cum in Cathedra Petri sedere est ausus,temereq. de illa afferre responsa, ad fidem attinentia decernere,vt immoderatæ propriæ cupiditati, ac libidini satisfaceret: a fide deficiens, Christi Ecclesiæ, cuius antea protector extitit, hostis euasit. Felix numquam satis commendatus, semper laudabilis Constantinus, Iouinianus, Valentinianus Gratianus, ac multi alij Imperatores, quorum pietatis,Religionis,& obedientiæ celebris adhuc viuit viuetque ad nouissima tempora vsque memoria. Venerabatur Constantinus Sacerdotes tamquam personas, in quibus Diuinitatis imago splendesceret. Cum vero temporibus suis execranda Arrij pestis increbresceret; sumptibus proprijs concilium Nicenum celabrari curauit, vt Catholicæ consuleretur veritati. In quo ita pie, ita sancte se gessit, vt nihil superfuerit in tanto Imperatore desiderandum. Concilium non est ingressus, nisi prius venia postulata,ac impetrata, a Sacerdotibus. Sedem omnium aliarum infimam afferri iussit, in eaq. tamquam in loco humiliori cæteris,sedere voluit. Huic sanctæ Synodo tercenti, & decem ac octo interfuerunt Episcopi. Quorum cum a nonnullis syngraphæ eidem essent oblatæ, in quibus dissentiẽtes sententiæ eorum essent descriptæ,inuisæ, & non lectæ, eius iussu in ignem sunt proiectæ. dixit ma

Pau.Diac.

Pau. Diac.

tæ,in-

gnus ille Imperator, vt refert Eusebius, a Deo Sacerdotibus in Imperatores vere, & iuste, datum fuisse iudicium, illorum autem iudicem esse Deum. Valentinianus hortabatur eligi pastorem cui posset se ipsum subijcere. Iouinianus Episcopos seruantes Niceni Concilij decreta ab exilio reuocauit. Gratianus eiusdem Concilij doctrinam amplexus, decretis Patrum obediuit, non autem de rebus sacris leges ipse constituit, cuncta pie, cuncta iuste, administrando Episcopos ab exilio liberauit, & proprijs restituit Ecclesijs, qui Damasi Papæ fidem sequebantur. His ita summatim dictis manifestum sit, Principis ius non esse, quæ ad fidem attinent tractare. nunc ad Episcorum electiones, & promotiones deueniamus.

Episcoporum electionem & promotionem a Principatuum Iuribus nulla ratione pendere.

Caput VI.

INiusta inualuit sententia, quod Episcoporum electio, ac promotio a Principum penderet potestate. Adeo vt Princeps iure suo vtens, & in promotione, & in electione Episcoporum, possit iuste actionibus illis se inserere. Res quidem (vt mea fert sententia) a veritate omnino aliena. Oracula sacra consulamus obsecro, vt fiat conspicuum, argumentum istud. Apud Beatum Lucam Euangelistam hæc leguntur. *Post hæc autem designauit Dominus & alios septuaginta duos, et misit illos binos ante faciem suam in omnem ciuitatem, et locum, quo erat ipse venturus. Et dixit illis. Messis quidem multa est, operarij autem pauci. Rogate ergo dominũ messis, vt mittat operarios in messem suã. Ecce ego mitto vos sicut Agnos inter Lupos. Nolite portare sacculum, neque peram, &c.* His verbis sanctus Euangelista Lucas nos docet, Episcoporum electionem, a Summi Pontificis potestate pendere, illorumq. promotionem, non autem a iure Principis sęcularis. In capite præcedenti scripserat, a Domino missos fuisse Apostolos ad Euangelium prædicandum, gratiaue mira operandi fuisse donatos: vt homines præclarissima Apostolorum gesta videntes, in illum crederẽt. Fama iccirco sancta, & illustrissima vagabatur, & vbique celeberrima erat, qua numerus credentium quottidie augebatur, indiesque

magis Christi corpus mysticum suscipiebat incrementum. Multitudine fidelium necesse fuit alios eligere, quibus delegaretur munus Gentes vocandi, prædicatione Euangelica instituendi, Sacramentisq. sanctissimis sanctificandi. Inquit Euangelista. *Post hæc autem designauit Dominus & alios septuaginta duos, & misit illos binos antefaciē suam in omnem Ciuitatem, locum quo erat ipse venturus, & dixit illis. Messis multa, operarij pauci*. appellat Dominus populos messem, vt etiam alibi in Ioanne legimus, vbi hæc discipulis dixit. *Ecce dico vobis leuate oculos vestros, & videte Regiones, quia albæ sunt iam ad messem. & qui metit mercedem accipit, & congregat fructum in vitam æternam, vt & qui seminat simul gaudeat & qui metit.* Glossa interlinearis, per Regiones albas ad messem, intelligit corda hominum ad fidem recipiendam parata. Hæc sunt verba. *Corda hominum. Sicut iam vicina est messis terræ, ita & messis hominum.* id quoque ab Ordinaria, & a Lyrano accipere possumus. Acta hyeme infidelitatis, aderat fidei calor, cordaq. parata erant, vt ex illis iustitiæ opera colligerentur. Dicens autem Dominus Regiones esse albas, hæc verba de Samaritanis protulit, ad credendum dispositis. Ita in hoc loco messis nomine, credentes accipit, quorum multitudinem futuram maximam esse ait, & iccirco alios septuaginta duos designat, illosq. mittit ad messem congregandam in horreum. Triplicem hic Ecclesiæ in spirituali potestate aspicimus gradum. Forma Ecclesiæ nobis aspicienda exhibetur in potestate temporali. Primo loco est Christi Vicarius. Secundo loco Patriarchæ Archiepiscopi Episcopi ac cæteri Prælati. Tertio autem Sacerdotes. Vt a Christo Apostoli sunt vocati, vt Luc. 6. & Marci primo legimus, Septuaginta designati, & missi, vt in hoc loco dicit sanctus Euangelista: ita a Christi Vicario Episcopi, Patriarchæ Archiepiscopi, ac omnes Sacerdotes pendent, habentq. potestatem spiritualem. Adhæc Sanctus Paulus cum maioribus natu Ephesi loquens dicebat. *Attendite vobis, & vniuerso gregi, in quo vos Spiritus Sanctus posuit regere Ecclesiam Dei.* inquit Spiritum sanctum eos posuisse, non autem homines, aut Princeps. Præterea scribens ad Galatas sic orditur. *Paulus vocatus Apostolus non ab hominibus, neque per homines, sed per Iesum Christum, et Deum Patrem, qui suscitauit eum a mortuis.* non ab humana potestate, sed a Diuina ait Beatus Paulus ad Apostolatum fuisse vocatum. ad Corinthios in epistola prima. *Paulus vocatus Apostolus Iesu Christi secundum voluntatem Dei.* ad Timotheum. *noli negligere gratiam quæ in te est quæ data est tibi per Prophetiam, cum impositione manuum Præsbiterij.* Ad Titum. *Huius rei gratia reliqui te Cretæ, vt ea, quæ desunt, corrigas, et cōstituas per Ciuitates Præsbiteros sicut ego disposui*. Passim hæc habemus in sacris Oraculis, hæc vbique in scripturis Diuinis leguntur in

tur in nouo Iesu Christi Testamento Episcopalem Sacerdotalemue dignitatem, ac potestatem, a Deo Christiq. Vicario pendere, non autem a Principum sęcularium auctoritate a Deo elegi, & promoueri, ab eiusq. Vicario: non a Principibus temporalibus. Immo apostolica lege cautum fuit, eum qui potestate sæculari vsus fuerit in Spirituali dignitate consequenda, seuerissime puniretur. Canone Apostolico lex hæc promulgata fuit. *Siquis Episcopus sæcularibus potestatibus vsus Ecclesiam per ipsos obtineat, deponatur, & segregetur, omnesque qui illi communicant.* Quæ verba relata sunt a Gratiano in Decreto. Adrianus Papa hanc sanciuit legem. *Nullus laicorum Principum vel Potentum semet inserat electioni, aut promotioni Patriarchæ Metropolitani, aut cuiuslibet Episcopi, ne videlicet inordinata & incongrua fiat electio, vel confusio, vel contentio; præsertim cum nullam in talibus potestatem quemquam potestatiuorum, vel ceterorum Laicorum habere conueniat, a promotione nedum ab electione abstinendum esse.* Hoc idem Nicolaus Papa inhibuit scribens Lothario Regi. *Porro scias.* verba sunt Summi Pontificis illius, *quia relatum est nobis, quod quicumque ad Episcopatum in Regno tuo prouehendus est, non nisi fauentem tibi permittas eligi, idcirco Apostolica auctoritate sub Diuini iudicij obtestatione iniungimus tibi, vt in Truerensi Vrbe & in Agripina Colonia, nullum eligi patiaris, anteaquam relatum super hoc nostro Apostolatui fiat.* In octaua Synodo hæc licet videre. *Consecrationes, & promotiones Episcoporum, concordans prioribus Concilijs clericorum electione, & decreto & Episcoporum collegio fieri hæc sancta, & vniuersalis Synodus definiuit, & statuit, atque iure promulgauit, neminem laicorum Principum vel Potentum semet inserere electioni, vel promotioni Patriarchæ,* vel Metropolitani aut cuiuslibet Episcopi, &c. in omnibus locis istis maxima adsunt monimenta, quibus docemur, Principibus, & Potestatibus sæcularibus ab electione, & promotione Episcoporum, fore abstinendum. Qua in re non possum non summopere mirari, & mirando commendare Valentinianum Imperatorem. Defuncto Auxentio, Arrianæ hæresis non discipulo sed præceptore, qui Mediolanensis Ecclesiæ, non pastor, sed Lupus extitit, eam dilaniando, anxie solicitus fuit Imperator noua electione pastoris huius Ecclesiæ, conuocatisq. Episcopis hæc illis dixit. *Nostis aperte eruditi Diuinis eloquijs qualem opporteat esse Pontificem & quia nō decet eum verbo solo, sed etiam conuersatione gubernare subiectos, & totius semetipsum imitatorem virtutis ostendere, testem doctrinæ conuersationem habere bonā. talem itaq. in Pontificali constituite sede, cui et nos qui gubernamus Imperiū, sincere capita nostra submittamus, & eius monita, dum tamquā homines delinquimus, necessario veluti curare medicamēta suscipiamus*

Dist. 16.

Dist. 63.

Dist. 63. c. Porro.

Cap. Adrianus. dis. 63.

Tri. l. 7. c. 8.

suscipiamus. Nec ijs contentus adiecit. *Super vos est talis electio Vos enim gratia Diuina potiti, & illo splēdore fulgentes, melius poteritis eligere.* Cum autē Dei Opt. & Max. Prouidentia electus esset Beatus Ambrosius; hæc dixit. *Gratias tibi ago Domine Omnipotens, & Saluator noster. quoniam huic viro ego quidem commiseram corpora, tu autem animas, et meā sententiam ostendisti iustitiæ tuæ conuenire.* Hortatus quinetiam est B. Ambrosiū onere non esse tristem, illis verbis. *Noli timere quia Deus qui te elegit, semper te adiuuabit, & ego adiutor tuus (vt meum ordinem decet) semper existam.* Quid dicam de Constantino huius nominis quarto? Is cum ad eius tempora vsque abusus ille inualuisset, nimirum electionem Summi Pōtificis a Romano clero statutam, nisi ab Imperatore confirmaretur, esse inualidam; religiose secum cogitans spiritualem dignitatem a Sæculari dependere non debere; legem constituit, vt sine aliqua confirmatione Imperiali, electio cleri Romani valida existeret. Non igitur ad sæcularem potestatem attinet promotio & electio: quod si requiritur, ea ratione requiritur, vt electio a clero potestate sæculi ab incursu hæreticorum sit tuta. Hæc nos docuit Stephanus Papa, illa sanctissima lege, qua arcet laicos ab electione, illos vocat ad defensionem. hæc sunt verba. *Quia sancta Romana Ecclesia. cui Deo auctore præsidemus. a pluribus patitur violentias* (Pontifice obeunte) *quæ ab hoc inferuntur, quia absque Imperiali notitia Pontificis sit electio, & consecratio, nec canonico ritu, & consuetudine ab Imperatore directi sunt Nuntij, qui vetent scandala fieri. Volumus vt cum instituendus est Pontifex, conuenientibus Episcopis, & vniuerso clero eligatur præsente Senatu & Populo, qui ordinandus est, & sic ab omnibus electus, præsentibus Legatis Imperialibus consecretur, & c.* Ceterum quoniam aliquando modum excedebant, terminosq. transgredientes eo deuenerunt, vt catholicæ fuerint inimici doctrinæ ac disciplinæ, quem admodum iam iam sumus dicturi, hac de caussa sanctorum patrum legibus cautum fuit, ne sub pœna excommunicationis huiusmodi electionibus se insererent. Et quis eorum suffragio Ecclesiam obtineret, anathēmatis vinculo inodaretur. Male sibi profecto consuluit Constantius, qui vt propria ferebat eum voluntas, Ecclesijs Episcopos præponebat, & ab ipsis eosdem reuocabat. Arrij doctrinæ sectator quæ suæ non erant potestatis. sibi arrogabat, Iulianus omnium pessimus iniquissime se gessit, dum Episcopus cognoscere noluit, arma tractare, & militare Sacerdotes coegit, indulta a Patruo illius sacris Virginibus, & Sacerdotibus concessa abrogauit. At Apostata, Gentilisq. extitit. Valens, qui omni spetie ignominiæ Ecclesias fœdauit, Episcopos ædibus sacris priuauit. Nequissimus hæreticus, ab omnibus est habitus, & a fratre, Dei rebellis appellatus. Valentinianus secundus ausus

Dist. 33. ca. quia.

Dist. 63. c. quia.

Ruf. 10. *ca.* 19.

Tri. 6. *c.* 6. 4 *et* 33.

Theo. 2. *ca.* 14. 15. *Tri.* 7. 31.

ausus est eijcere Sanctum Ambrosium virum omni doctrina, moribus, & sanctitate admirabilē, ab Ecclesia Mediolansi, qui matris Iustinæ fraude deceptus, hæresim Arrianam toto pectore hauserat. Zeno, Petrum Gnapheum Ecclesiæ Antiochenæ præfecit, Imeprator hæreticus Patriarcham hæreticum Ecclesiæ præficit. Anastasius, qui sponte Episcopos creabat, & illos relegabat, anteaquam Imperio esset decoratus, ob hæresim ab Ecclesia fuit electus. Si Leo tertius Patriarcham Constantinopolitanum nomine Germanum a pastorali munere segregat, & relegat; Anastasium virum fidei corruptæ eius loco sufficiendo, imagines sanctorum destruendo, aliaq. scelera perpetrando, hæresis propriæ imaginem omnibus inspiciendam præbet. Si Constantinus quintus eius filius Patriarcham Constantipolis publice virgis cædi iubet Asino insedentem, facie versus posteriora dorsi illius tenētem. si Constantinum Monacum, quem Patriarcham elegerat & Ecclesiæ præfecerat, nota igni in facie inusta relegat, mox ab exilio ad suplicia perferenda reuocat. iubens illius Barbam, Supercilia, & capillos abradi, Asello superimponi caudam manibus tenere, qui Asellus a nepote huius monaci naribus semipręcisis ducebatur; indui veste lanea, de collarique tandem caputque abscissum suspendi. Si Nicetum Eunuchum omnibus reclamantibus legibus, Episcopum facit: is nequissimus fuit hęreticus, omniq. scelere plenus. Sanctæ agunt, pie operantur, qui ab ijs se abstinent, pro certo habentes munus hoc ad aliam attinere potestatem. sic sensit Ludouicus, & alij, qui filij Ecclesiæ a Deo Imperium eis fuisse donatum, existimarunt, vt Ecclesiam tuerentur, non autem vt sacra tractarent, Episcopos eligerent, & promouerent. Religio est protegenda. Id nunc superest dilucidandū. Verum quæramus primo. Num iuribus Principatuum Templa Deo dicata sint subdita.

Theo. 5. ca. 13. 14. 15.

Niceph.

Niceph.

Paul. Diac.

Pau. Dia.

An Ecclesiæ Deo Opt. & Max. dicatæ principatuum iuribus sint subiectæ.

Caput VII.

Sacra hæc de quibus hactenus fuit disputatio a iuribus principatuum immunia esse, ijs quæ sunt dicta exploratum esse existimo. Atqui quoniam huic quæstioni hæ sunt annexæ; nam Ecclesiæ ipsæ, & Ecclesiarum agri, ac Decimæ illa iura effugiant

fugiant,ideo ne oculis lippis hæc videar inspexisse,de ijs præsens erit labor. Primo autem ordiar a Templis. Non defuerunt qui sibimetipsis persuaserunt, posse Principes Ecclesias Deo dicatas, iure suo possidere, illisq. ad propria vti commoda. Huius sententiæ fuit Valentinianus, Theodosij senioris filius, ea ductus ratione, quoniam in potestate Imperatoris, cuncta essent posita. Error est intollerabilis, a Sancto Ambrosio, & vitæ periculo reiectus, & scriptis reprobatus. Inquit vir sanctus. quæ Deo sunt dicata potestati Principum minime subduntur: at sacella, & Ecclesiæ sunt Deo dicatæ: igitur Imperatorum potestati non subiiciuntur. Ad hæc in ijs quæ sunt Diuina nullum ius habet Imperator; at Templa sunt Diuina, igitur in illis nullum ius habet Imperator. Præterea (& est confirmatio præcedentis rationis) potestas temporalis ideo talis est, quoniam terrena ac temporalia respicit: at Ecclesia non est quid temporale, sed sacrum, ac spirituale: igitur ad potestatem temporalem non pertinebit. Quod temporalis potestas respiciat duntaxat temporalia, inde fit conspicuũ: quoniam potentiæ ab obiectis distinguntur. Quod etiam temporalis potestas distincta sit a spirituali, iam probatũ fuit. Ecclesia est domus Dei; Palatia, domus Principũ sunt; igitur ad Ius Principatuum Ecclesiæ non attinent. Nouissime arguit Pater Ambrosius. Nabot interpellatus petitione Regis Acab, vt daret vineam suam, vbi succisis vitibus, Rex vile holus sereret, negauit dicens, *Propitius sit mihi Dominus, nedem hæreditatem patrum meorum tibi.* quo respon so contristatus est Rex, quoniam iusta relatione ius alienum esset sibi denegatum. At si sibi arrogare non poteste patrimonium laici, multo minus Templum Dei. Ad hæc, quæ sunt Cæsaris Cæsari; & quæ sunt Dei, Deo reddenda esse, dixit SALVATOR noster, sed Ecclesia est Dei, Tributum Cæsaris; igitur Ecclesia nõ est Cæsari reddenda. Concludit esse nepharium quod Principi tradatur Ecclesia illam petenti. Sic scripsit iste *Mandatur trade Basilicam, hoc est dic aliquid verbum in Deum, & morere. nec solum dic aduersus Deum sed etiam fac aduersus Deum* hæc omnia leguntur c. conuenior. Cæterum qoniam ad hunc deuenimus locum, adductum ab asserentibus in Papa temporalem non reperiri potestatem, in propriæ doctrinæ robur; liceat mihi obsecro verba Sancti Ambrosij addu cere, & ostẽdere nullo modo ex illis, id, quod opinantur ipsi, elici posse. Primo autem argumentum Patris Ambrosij videamus, vt facilius pateat verba huius Sancti viri gratis adduci. Valentinianus Theodosij iunioris filius cum Imperium obtineret hæresi percitus, multa execranda commisit. Inter cetera hoc tentauit, vt Mediolani Templa Gẽtium cultui restituerentur. Qua de caussa misit armatos milites, & Symmachum Præfectum, vt Basilicam Beati Ambrosij adirent, & obtine-

23.q.8.

rent. Vir Dei gregis verus Pastor, tantum scælus est detestatus; & occurrens turmis orationibus, ac psalmis, illis restitit. Rem gestam scribens, & caussam huius facti assignans, quæ nunc recitauimus adducit, ostendens a Principe temporali, in templum Dei nullum ius haberi, sumisse loquẽs semper, & verbis vtens, vt dicunt, affectus plenis. Sic scribit. *Conuenior ipse a Comitibus, vt per me Basilicæ fieret matura traditio, dicentibus Imperatorem iure suo iussisse tradi debere, vt pote in cuius potestate essent omnia.* hic iacit fundamentum, quo Imperator templum petebat, illud autem erat ius Principatus, ac Dominium Principis. *Respondi si a me peteret quod meum, est, idest fundũ meũ Argentum meum, & huiusmodi meum, me non refragaturum, quamquam omnia, quæ mea sunt, sint pauperum. verum ea quæ Diuina sunt Imperatoriæ Maiestati non sunt subiecta. Si patrimonium petit, inuadite; si corpus occurram. vultis in vincula rapere; vultis in mortem: voluntas est mihi. Non ego me vallabo circumfusione populorum, nec altaria tenebo vitã obseruans, sed pro altaribus gratis immolabor.* Videas obsecro quomodo (vt dixi) humilitate, & Caritatis ardore sit refertus sermo. Ait se daturum bona. Argentum, Aurum, & vitam. Non quod Principatus iure hæc possit sibi arrogare Princeps, vt hic, & alibi fuit demõstratum. bona hæc pauperũ esse attestatur; vitæ autẽ dominus est Deus. Princeps non est dominus bonorũ subditorũ, sed submissionis, & Caritatis officio ait omnia se daturũ. Paucis interpositis addidit. *Noli te extollere, sed si vis diutius imperare esto Deo subiectus scriptum est enim reddite quæ sunt Dei Deo; & quæ sunt Cæsaris, Cæsari. Ad Imperatores Palatia pertinent, ad Sacerdotes Ecclesiæ, publicorũ tibi mœniũ ius commissum est.* His verbis docet Imperatorum potestatem limitibus suis esse conclusam; versari nimirum circa temporalia, non autem circa Ecclesias, quæ sunt Dei domus. reprimit Valentiniani inhonestam, iniustamq. voluntatem, & reijcit illius errorem. Quoniam domus Principum sunt Palatia; habitacula Dei sunt Ecclesiæ. Cura Imperatorum est murorum prophanorum. Custodia Sacerdotum, est Ecclesiarum Deo dicaturum. Ex ijs verbis, non sequitur (o vir doctissime) igitur Papa vt Papa non habet iurisditionem temporalem. Aliena est hæc deductio a scopo Patris Ambrosii, & a verborum sensu. A scopo quidem quoniam consilium est retundere illius Imperatoris nimiam audatiã, Ecclesias prophanare satagentis, illasq. sibi proprio iure iniuste arrogantis. Siquidẽ nec leges admittunt, nec iura Principatuũ id possunt Principibus condonare. A sensu autẽ, quoniã dumtaxat vult illis verbis a Principe temporali, solũmodo rerũ temporaliũ curã haberi. Loquitur de Sacerdotibus generatim, quorũ interest genere curã Basilicarũ, & illas custodire; nõ autẽ de Sũmo Sacerdote, cõparando auctoritatẽ, ac potestatẽ, vtriusq. Deinde quibusdam

Hhh adiectis.

adiectis. *Reſpondi ego, quod Sacerdotis eſt, faciã; quod Imperatoris eſt, faciat Imperator.* Ecce comparat ibi officiũ Sacerdotis, cũ officio Imperatoris, non autem cõfert Imperatoris auctoritatem, cum Pontificia poteſtate. Quare locus iſte nihil adiumenti affert Catharino, Soto, ac ijs, qui ex eo arbitrantur colligi poſſe rationem, aptam ad probandum, Papam, vt Papam, nullam habere rerum temporaliũ poteſtatem. Concludamus ijs, ad rem propoſitam redeuntes, Principes Iure Principatus Eccleſias poſſidere non poſſe, ac illas ſibi arrogare. Hoc relicto diſputationis membro, inquiramus, an agri, & bona immobilia, ſint immunia adeo a iuribus Principatuum, vt Princeps iure ſuo vtens, nullum illis poſſit imponere onus, & quæ vulgo Collectas dicunt. An ve agri ipſi ſubdantur illorum iuribus.

An Princeps iure ſuo poſſit bonis immobilibus Eccleſiæ Imponere onera.

Caput VIII.

Eccleſias Deo Op. & Max. dicatas iuribus Principatuũ non ſubdi, quemadmodum æquo animo concedent omnes, ita forte ſuſpicari poterunt, ſi non negabunt, agros ſaltem illorum ditioni ſeu iuribus ſubdi. Quæ propoſitio, dum ſcilicet dicimus, bona mobilia ſubduntur Principum iuribus, duplicem recipit intellectionem, geminumq. in nobis poteſt parere ſenſum. Vel quod agros Princeps poſſit ſuos facere. Vel quod onera, ac vt dicunt Collectas, illis poſſit imponere. Ideo ſub vtrauis intelligentia eſt diſcutienda propoſitio. Et primo ſub primo ſenſu accepta. Dicamus igitur libere huiuſmodi bona, & ipſa quoque immunia eſſe a Principum iuribus. Veluti ſi dicamus, quod Princeps nequit illa ſuo iure arrogare, legeſue vt dicunt STATVS id ei minime poſſunt elargiri. Res hæc quoniam eſt fere nota, paucis erit contenta rationibus. Accipiamus primo argumentũ, quo vſus eſt Sanctus Ambroſius, deſumptum ex ſacra hyſtoria Regum, & tale eſt. Vinea erat Nabotho Iezrahelitæ, qui erat in Iezrahel, iuxta Palatium Acab Regis Samariæ. Incidit in animũ Regis, Succiſis vitibus, hortum conſtruere ex illa Nabothi vinea ad holera ſerenda. Petijt Acab a Naboth vineam, cui Regiæ petitioni ſic reſpondit *Propitius ſit mibi Dominus, ne dem hæreditatem patrum meorũ tibi.* Iuſta reſpõſione adeo indignatus eſt Aeabus vt lectũ

3. Cap. 21.

aſcenderit;

ascenderit, & faciã conuerterit ad parietē, ne carōs ac domesticos aspiceret;&cibos in alimētū sūere recusauerit. Impia & nequã vxor Acabi Iezabel, Nabothū innocentē, consilio, & astu eiusdem Reginæ, ab iniquis testibus falsi criminis accusatum, lapidibus obrui iussit. Quo mortuo vineam possedit tandem Acabus. Locum hunc considerans Pater Ambrosius, ait. Indignatus Rex ille relatione iusta, cum ius alienum esset ei negatum. Colligamus rationem, iniuste petebat Rex Acabus, quia ius alienum postulabat; non ergo iure proprio poterat Rex petere alienum ius. Si proprio iure Rex hoc consequi nequibat, & iniuste efflagitabat: igitur multo minus poterit Ecclesiæ bona dicata, iure suo inuadere, ac possidere. Lex quæ repugnat iusto, non est lex. Nam, vt iam diximus, lex est Sanctio Sancta, suũ cuique tribuens. At inquit Pater Ambrosius, iuste fuisse ei negatum alienum ius. Qua in re illos conuenio scriptores, qui fucata quadam doctrina nituntur persuadere, omnia licere Principi iure Principatuum, siue iniusta sint, siue legi Diuinæ repugnent. Non animaduertunt ij, nullam esse legem, quæ iustitiæ opponitur (si lex debet appelari vere, non autem in honesta, ac iniusta voluntas) ac legi Diuinæ. Scutum, quo tegitur impietas, cudunt illi, qui secus sentiunt, & diuersum scribunt ab hac veritate; non autem ius Principatus, legesue vt dicunt STATVS, describunt, Si leges debent dici, ac esse, ab illis necesse est ea contineri, quæ sunt essentialia legibus, & quibus leges constituuntur in esse; atqui vti homo, nulla alia caussa, nulloue alio principio constituitur in esse hominis, nisi rationalitate; ita leges, iustitia constituuntur in esse. Si confusio potest dici ordo; turpe, honestum: lex quæ iniusta iubet, lex dici poterit. Legem humanam veluti partum legis Naturæ, hanc vero legis Diuinæ simulacrum esse, iam patefecimus. Est ordo in Deo, in Natura, ac mente humana. Ordinis in mente humana existentis rectitudo depen det a rectitudine, quæ reperitur in ordine Naturæ. Hæc vero rectitudo pendet ab ordine, existente in mente Diuina. Reuerendus numquamue satis laudatus Donus Claudius Sangeruasius Patritius Brixiēsis, ordinis nostri Canonicus, qui morum probitate, vitæq. integritate, studijs bonarum artium ac sacræ Theologiæ clarus, & Sancti Saluatoris cænobio nostro Brixiæ, & Sancti Marini Arimini, non semel, ac alibi præfectus fuit, vt nunc præest, humanas leges similes riuulis a Fonte scaturientibus facit. Quemadmodum riuuli purissimi ac limpidissimi sunt, vt ab oculis fontium emanant, ac cum illis sunt coniuncti. vt vero distant terram irrigando claritatem ammittunt, & puritatem, a terre fæcibus infecti. Sic humanæ leges vt a Diuina prodeunt, & cum illa coniunctæ iacent sunt iustæ ac Sanctæ leges. Vt autem ab illa descendunt humani affectibus obliquis miscen

tur, perdunt rectitudinem, & illarum bonitatem, & sunt prauæ hominum sententiæ quæ refragantur Diuinæ. Hæc est legis vita, vt retro, nec ingrato forte examine rationis, perpendendo rem, demonstrauimus. Hæc itaque cum ita se habeant, qui obsecro fieri nam poterit, vt Principi liceat suo placito, proprioq. capite vitam ducere; aliena inuadere, vel detinere; ius suum alijs non tribuere: falsa illa paræmia ductus, nimirum Principatus iure id sibi licere? quotiescũq. ab ordine Naturæ, ac Dei ordine, iustitiaq. declinat, errat proculdubio. Nec quis dicere debet, id posse Principem iure Principatus. Sunt fabulæ aniles istæ, ab indoctis, aut adulatoribus repertæ, qui ignorantes, quid nomine iuris sit accipiendum, hæc sentiunt. Si enim nomine *iuris* accipiunt leges, ad Principatum attinentes; lex vero sit ordini in Diuina mente existenti, respondens. Oppositum facit in adiecto illa enuntiatio, cũ dicimus. Iure Principatus potest agere cõtra ius, declinãdo a Diuina lege, & Naturæ. Ius certe nõ erit, sed iniustitia & iniquitas. Hasce autẽ leges, Principatus non habent nec habere possunt. Sin autem nomine *iuris* accipiũt potestatem ij, qui talia asserunt; adhuc eidem luto hæremus. Quandoquidem tale ius a Deo prouenit, vt secundum Dei legem, non contra eam Princeps operetur. Abusus erit legis, & potestatis Principatus, si aliter agat quam iubeat iustitia, Princeps. Ecce sint duo Principes in Italia, exẽplis caussa (nec enim hæc scribo, nisi vt exemplo quid mihi velim explicem, non autem quod simile aliquid actum nouerim) inter quos sit lis, de aliqua Prouincia, aut Prouinciæ parte, ad tribunal superioris Principis, nimirum Imperatoris, Cuius Maiestatis intersit huius controuersiæ proferre iudiciũ. Reus sit impotentior populis, ac prouincijs. Ab uno, & altero possit copijs adiuuari Imperator, atque se, ac suas iurisdictiones, quas habet in Italia tueri. Possit quinetiã timere, si vnus horum fortior fiat, ille scilicet qui superat alium; in aliquo belli aduentu ab ipso deficiat, & alteri Principi Prouincias Imperij inuadenti, copijs præsto sit. Hæc secum excogitando, & animo reuoluendo, sententiam proferat contra actorem iniuste, ea ratione ductus, quod vni detrahendo, & alteri addendo, sibi consulet, rebusq. proprijs opportune prospiciet. Nam quem ditat habebit ad parendum ei hoc nouo beneficio, & obligatione deuinctum. Depressus autem non erit ei timendus, quoniam inimicus ditior factus erit eidem timori, atque formidini. Res Imperij magis tutæ hac via factæ, tranquillitate fruentur. dicat mihi quis obsecro, an liceat iure Principatus talia committere? Malchiauellus qui omnia susdeque fert. Qui iuste & iniuste omnia licere Principi pro sui commodo agere affirmat, hoc etiam asserere poterit. Princeps tunc est homo, & homo iudex, ideo iustitiam, & ius sequi debet. At ius tale iuditium abhorret.

abhorret. Lex autem Naturæ inquit. Quod tibi non vis, alteri ne feceris. Nemo insons lædendus. Alter inuigilabit ne quod iniuste possidet, alteri cedat, timēs ne vires eius augeantur eius cui fit restitutio, & labentibus annis, damni illati sibi, vindictam sumat. Et sic retinet iniuste, & contra ius, & iustitiam alienis fruitur. Alter excitabit bella in Regno alterius, excitataq. fouebit, vt vires eiusdē paulatim imminuantur, qua retutiori animo propria possideat: Alter vicini Principis vires secum mente reputando, ægre illas ferens, ei erit impedimento, ne maior fiat, vt magis postea sit ille sibi timendus. Laborabit alter, ne quis succedat defuncto Principi mortuo, Prouinciam sibi proximam possidenti, cum æquales sint timendi, maiores vero sint formidulosi. hæc ne iuste fiant Iure Principatus? voluntatis corruptæ sunt effectus, non autem Iustitiæ. Dum ij, quæ diximus, sentiunt iure status licere, non animaduertunt præter ea, quæ retro hic sunt dicta, quod iuris Principatus ideam, & characterismum non ius statuunt; non legem, non phas; sed barbariem quandam, immoderatam voluntatem, iniustam mentem, ac ipsam met impietatem. Redeamus ad rem propositam, & dicamus, quod si bona laicorum non potest Princeps Iure Principatus sua facere, multo minus Ecclesiæ agros, ac alia huiusmodi bona. Confirma, quia quæ Deo sunt dicata, a iuribus Principum sunt immunia; at agri, domus, ac talia Ecclesiarum bona, sunt Deo dicata; igitur a iuribus Principum erunt libera. Maior est apertissima his, quæ scripta sunt a Patre Ambrosio, a nobis nunc relata. Minor est manifesta. Hæc omnia leguntur in decreto Bonifacij Papæ, cuius exemplum est istud. *Nulli licet ignorare, Omne quod Domino consecratur; siue fuerit homo, siue animal, siue ager, vel quicquid fuerit consecratum sanctum, sanctorum erit, & ad ius pertinet Sacerdotum. Propter quod etiam omnis, qui quæ a Domino, & Ecclesia sui competunt aufert, vastat; & inuadit, vel eripit, & vsque ad emendationem Ecclesiæq. satisfactionem, vt sacrilegus iudicetur, & si emendare noluerit, excommunicetur.* Quæ Deo sunt dicata sacra sunt; talia autem vsui laico nullo iure possunt adaptari, nec iuri temporalis Principis, al qua ratione subdi. Sacrilegos illos appellat, qui talia bona sibi arrogant. Ad sacrilegium quis non fatebitur esse, illa obliquitate rationis, contra legem sacra prophanando? His non contentus. Summus Pontifex, vt grauitatem delicti ostenderet, & custodia talia bona muniret, excommunicationis pœna illos esse puniendos decernit, qui bona huiusmodi Ecclesiæ non reddiderit. Gregorius quoque huius nominis septimus hac eadem pœna excommunicationis illos plectendos statuit, qui bona Ecclesiæ a Principe susceperit, nisi Ecclesiæ restituat. Considera obsecro

12. q. 2. ca. nulli.

ra obsecro, excommunicationi subiacere sancit, eos, qui bona Ecclesiæ a Principibus seu a Regibus acceperint, & Ecclesiæ illas non restituerint. Porro si Princeps posset iure suo Principatus, talia bona sibi arrogare, iuste qui recipit, illa possideret, & nec restituere teneretur, nec excōmunicationis pœna esset damnandus. At quoniam Princeps nullo iure huiusmodi bona potest sibi arrogare (quod si hoc faceret, iniuste ageret; & quæ eius non sunt, alijs elargiretur) ideo recipientes Ecclesiæ bona a Principibus, restitutioni esse obnoxios, lege decernit Gregorius Papa. Pius quoque sacrilegos illos appellat, qui bona Deo dicata Ecclesiæ scilicet, usui proprio destinant. Quæ vero pœna sacrilegis sit assignata, si secundum ius Cæsareum loquamur; seu secundum ius Pontificium; Glossa consulenda est, in eodem loco, in verbo iudicetur. Conclusio igitur hæc sit Quod Iuribus Principatus Princeps non potest sibi arrogare prædia, bonaq. Ecclesiarum immobilia, quoniam quæ Deo sunt dicata, aliena sunt a Iuribus Principum. Hac absoluta quæstionis parte, secundam aggrediamur. An Ecclesię bona subijciantur Principum iuribus, ratione Tributorum Adeo vt possit Princeps proprio iure Collectas (vt dicunt) illis imponere.

2. q. 2. cap. prædia.

Principatus iuribus collectas bonis Ecclesiæ imponendas non esse.

Caput IX.

Suspicabitur forte aliquis Principatuum Iuribus immobilia bona subijci, Tributorum, ac onerum ratione. Cuius rei ea poterit esse persuasio, quoniam dicebat Pater Ambrosius. *Si aurum meum, si fundum meum, si argentum meum, a me petet, respondi non refragaturum*, & paulo inferius aiebat. *Tributum est Cæsaris, & non est negandum.* Si ergo petendo Princeps Aurum, & Argentum, ei non sunt hæc neganda; igitur onera imponere, & exigere poterit iuribus Principatus, a bonis ecclesiæ. Præterea iussit Dominus (vt apud Sanctum Mattheum legimus) Tributum dari pro se, & Petro; igitur Ecclesiæ bona oneribus & collectis (vt dicunt) Principum Iuribus erunt subiecta. Si enim Dominus se ipsum non exemit a Tributo, & onere, multo minus prædia erunt immunia. Tertio (vt c. aduersus legitur) deficientibus bonis Laicorum, bona Ecclesiæ

Ex de im. Eccles.

supplere

supplere debent, igitur poterit Princeps bonis Ecclesiæ aliquando onera imponere. His itaque persuaderi posse videtur, Principatuũ Iuribus subijci Ecclesiæ bona, adeo vt suo iure vtens Princeps, possit Collectas imponere, & Tributa exigere. Sentẽtia hæc nostra tempestate apud nonnullos adeo inualuit, vt pro constanti habuerint, iuste a Principibus id posse fieri. Quis vero omnium primus hanc inuexerit sententiam in scripta; cuius ve fuerit proprium repertum istud, haud noui. Id tantum dicam, illam a veritate omnino esse semotam, & qui talia comminiscuntur, commentaq. scriptis commẽdant, errandi Principibus præbent ansam, non autem proprio iure vtendi. Meum erit negotium in præsentiarum, oppositum in gratiam veritatis demonstrare. Ad hoc autem efficiendum, accipiamus primo id, quod legimus in sacra Genesi a Pharaone gestum. Narrat sacer hystoricus, quod dum magna penuria anonæ laboraret Aegyptus, populi fame oppressi, cum totam expendissent pecuniam in frumento emendo, ad Iosephum venerunt alimoniæ emendæ gratia. Ceterum quoniam pecunijs exhausti erant populi illi, non tantum armenta, verum & agros pro frumento dederunt. Res eo deuenit, vt vendentibus singulis proprios agros, nimia famis angustia coacti: vt opera Iosephi, omnis Aegypti terra, omnesq. populi a nouissimis terminis illius Regionis, vsque ad extremos Pharaoni subijcerentur. Ab hac calamitate, & angustia exemit Pharao Sacerrdotes, ac illorum prędia quæ ipsis ab eodẽ data fuerant, illisq. ex publicis horreis alimẽta præbebantur. Ex hoc loco hanc colligo rationem. Pharao qui diuinæ legis obseruatione non viuebat; Sacerdotibus, & illorum agris onera non imposuit, dum totam Aegypti terram in seruitutem redegit; igitur multo magis erunt immunes agri Ecclesiæ, ab oneribus; nec Princeps proprio iure poterit illis onera imponere. Ratio hæc fuit patrum in Lateranensi Concilio. Confirmatur quoniam ab eodem Concilio decretum fuit sub anathematis pœna (cuius decretum refertur c. non minus) ne Princeps quauis de caussa onera imponere possit Ecclesiæ bonis. ex adducto loco sacri Concilij hæc colligo. Primum quod anathematis pœna interdicitur Principibus, onera imponere bonis cEcclesiæ. Generatim loquendo de oneribus, & Principibus, ait. *Consules & Rectores Ciuitatum, nec non alij, qui potestatem habere videntur.* Quæ verba omnes amplectũtur, qui populis præsunt, & imperant. Loquendo de impositionibus, eas nomine onerum appellat. Quod nomen est genericum, continẽs omnes species impositionum. Inhibendo autem onera, præceptum omnia negat onera & semper. Adeo vt siue sit necessitas, siue hæc absit, numquam poterit Princeps proprio vtens iure, onera bonis Ecclesiæ imponere. Et ideo subtexitur. *quod vbi fuerit necessitas, si*

Clerici cum Episcopo, expedire cognouerint, vbi laicorum facultates non suppetunt, aliquid sponte tribuere absque vlla exactione. necessitate magna vrgente Concilium relinquit hoc voluntati clericorum & Episcopi. His non contenti Patres, vt omnibus conspicuum fieret, quod nullo euntu possunt onera imponi a laicis Ecclesiarũ bonis; addiderunt verbum illud *sine vlla exactione.* Relinquit hoc vt dixi Cõcilium voluntati, ac arbitrio clericorum. Et si ab illis, aliquid tribuetur, ea lege est accipiendum, vt nullum habeant ius Laici exigendi. Colligo secundum, quod nec caussa publicæ vtilitatis possunt imponi Collectæ a Principibus, & a Republica bonis Ecclesiarum. Inquiunt verba concilij *Siue quidem fossata, siue, expeditiones, siue alia quælibet.* pondero verba. *Fossata* vt obseruat etiam Panormitanus in Eodem titulo, ad bonum publicum, ad communemue vtilitatem actinent. Cum ergo harum rerum gratia inhibeat Concilium Collectas, ac onera imponi; sane nec Pontium, nec Viarum occasione, poterunt imponi onera Ecclesiæ bonis, cum in his omnibus eadem sit ratio, in eodemq. semper materia versetur discrimine. Insuper in generali Concilio Lateranẽsi ita decretum fuit. *Aduersus Consules & Rectores Ciuitatũ, vel alios viros, Tallijs seu collectis. exactionibusq. alijs aggrauare nituntur. volens immunitati Ecclesiæ Lateranense Concilium prouidere præsumptionem huiusmodi sub anathematis districtione probibuit transgreßores. & fautores eorum excommunicationi suicacere præcepit, donec satisfactionem impenderint competentem.* in hoc Cõcilio inhibentur Tallіæ Collectæ, & exactiones omnes. Vocibus illis *Tallijs, seu Collectis* adiecerunt Patres *& alijs ex actionibus.* Vt complecterentur omnes impositiones; Cum autem quis negat genus, negat & speciem. Si nego animal, nego Leonem, Capram, Canem, & Equum. argumento a genere ad speciem (vt inquiunt Logici) negatiue, est efficacissimum. Inhibentur quinetiam omni tempore. vt retro nunc dictũ fuit, quoniam necessitate vrgente, nec onera illis imponi posse, decernit generale Concilium, licet Laicorum non sufficiant facultates. Relinquitur arbitrio Clericorum, vbi communis vtilitatis caussa, vt puta in Pontium restauratione, ac murorum ciuitatis, Collectæ essent imponendæ. Verba Concilij sic legunt. *Ad releuandas vtilitates, vel necessitates communes.* Remouet omnem obligationem soluendi, & tribuendi a Clericis, illis verbis *Absque ulla coactione, &* illis. *Laici humiliter, & deuote recipiant cum gratiarum actione.* Si iure soluerent, gratiarum actio nullum haberet locum, nec humilis & deuota receptio. Additur hic. Quod etiam in hoc euentu non temere, aut facile Clerici succurrant, sed prius consulendus sit Romanus Pontifex, cuius interest communibus utilitatibus prospicere Hoc etiam animaduertit Panormita. in eodem loco. Hæc decreta si abhor-

recte ponderassent nonnulli Scriptores; calmo, & labori pepercissent, & scriptis oppositum commendando, non dedissent ansam vertendi principatum in tyrannidem, dum bonis Ecclesiæ volunt a Principe onera posse imponi. Alexander Papa huius nominis quartus Innocentij quarti successor. cuius vita sanctissima ab omnibus laudatur; Diuino numine afflatus, præsagiens fore, vt nonnulli nimis proprium ius augentes, Ecclesiæ immunitatem imminuerent matura cum illustrissimis sacri Concistorij Cardinalibus habita deliberatione, inhibet Tallias, omnes ve exactiones alias, bonis, domibus, ac personis Ecclesiasticis imponi, a quibus & immunes facit agros ab Ecclesia aquisitos. An vero loquendo de huiusmodi prædijs, generatim sit verum hoc, tum de ijs, quæ onera habebant, tum de ijs quæ carebāt onere, nō est hic differendi locus. Sufficiat nobis a Sanctissimo Alexādro decerni, quod iure proprio Principes Tallias Prædijs, ac bonis immobilibus, & mobilibus; aliasue exactiones nequeant imponere. Quam constitutionem a Bonifacio octauo confirmatam fuisse legimus, c. quamquam. Quo in loco excommunicationis pœnam ipso facto incurrere illos decernit; qui exactiones pedagia, & alia huiusmodi a rebus, vel a personis Ecclesiasticis exigere, aut proprio nomine, aut alieno tentauerint. Ad hæc idem Papa secum reputans, quod Clerici Laicis solent esse infesti. Et experientia duce notum est, nonnullos aliquando reperiri, qui proprijs finibus non contenti nituntur in vetitum cupiuntq. negata; ad illicita fræna relaxantes, illicite vtuntur potestate, a Deo illis elargitat Clericos, & bona Ecclesiastica. sub excommunicationis latæ sententiæ pœna hos qui talia egerint, vult, atq. decernit esse punitos. Præcipitq. prælatis in virtute Sanctæ obediētiæ, & sub pœna depositionis, districte mandando, ne talibus assentiāt. discant qui oppositū sentiunt, an Iura Principatus sint proprijs conclusa limitibus. Considerent an licite Princeps temporalis, possit bonis Ecclesiæ onera imponere. Inquit Christi Vicarius. *finibus suis non contenti, nituntur in vetitum, & ad illicita frena relaxant.* quando hæc? Dū scilicet in Clericos, Ecclesiasticas personas ac bona, ius suum volunt exercere, onera imponendo. Quæ potestas eis est interdicta, & ideo sequitur. *Ecclesiarum Prælatis Ecclesijs Ecclesiasticisq. personis regularibus, & secularibus imponunt onera grauia ipsosq. talliant, & eis collectas imponunt. Ab ipsis suorum prouentuum, vel bonorum dimidiam, decimam. seu vigesimam, uel quamuis aliam portionem, aut quotam, exigunt. & extorquent; eosq. moliuntur multifariè subijcere seruituti suæq. submittere ditioni.* His Pontifex Summus ostendit Ius Principatus proprijs finibus, ac terminis contineri; & ideo si onera, aut collectas Princeps laicus Ecclesiæ bonis imponet; tunc terminos excedens, illicita cōmittet. Vel vt inquit ipse, ad illicita ha-

Ex de im. Ecc. c. clericis.

ta habenas relaxbit, quoniam propriæ ditioni subijcere Ecclesiastica bona, personasue Ecclesiasticas quæ certe eius non sunt iurisdictionis, aut Iuris Principatus. Constans, & Constātinus Imperatores, veritatis rationibus ducti, immunia fecerunt Ecclesiæ bona, vt est videre in c. in qualibet ciuitate. Cognouerunt ipsi, magis religione, quam corporis laboribus, Imperium & Rempublicam contineri. Et quæ Deo sunt dicata, iura Principatus ignorare, sed aliud ius cognoscere, alteri ve Principatui subijci. Valens, ac Iustinianus, idem decreuerunt, vt ibidem a Gratiano relatum legimus. Quare si Diuina Oracula: si sacra Concilia: si rationem sequemur, quam sane sequi necesse est; dicere cogimur, bona Ecclesiæ immunia esse a Principatus iuribus; nec principes seculares posse illis Collectas imponere, etiam publicæ vtilitatis caussa, vt muros ciuitatis & pōtes restaurando, ac similia faciendo, quemadmodum adducta Decreta nos docent, vt retro obseruauimus. Nec possunt cogi Clerici, immo nec sponte dare & tribuere, nisi Papæ assensu Hostiensis, qui alicubi oppositum sensisse visus est, re maturius, ac diligentius inspecta, recantauit. Anxium reijcio lectorem ad Panormitanum, de immu. Eccles. c. non minus. Hæc mihi adducta sufficiant. Ceterum quoniam non sufficit veritatem demonstrasse, nisi oppositis etiam satisfiat rationibus, eas nunc sigillatim repetendo diluam. Prima erat accepta a verbis diui Ambrosij. dicentis. Quod si Imperator petijsset Aurum, Argentum, ac fundum proprium, ei hæc dedisset. ex hoc loco sic colligunt. Principi petenti Aurum, & Argentum talia non sunt neganda; igitur onera poterit imponere bonis Ecclesiæ. Male colligunt profecto, qui sic arguunt. Verba illa sunt, vt diximus, humilitatis & affectus notæ. Scilicet quod licet petenti talia iniuste, iuste neganda essent, nihilominus ei concessisset. Quod vero hac intelligentia, sint accipienda verba Patris Ambrosij, inde fit conspicuum: quod de huiusmodi bonis ait, esse pauperum bona. Porro sicut argumento sumpto a Naboco Iezraelita, iuste negata fuit Acabo vinea iuste etiam neganda erant illa bona Ecclesiæ, & multo magis quoniam sunt Deo dicata. Ea tamen humilitate, & animi affectu dedisset. Ad argumentum reuertendo, negamus illationem. Non sequitur. Pater Ambrosius, humilitate, & animi affectu, Imperatori iniuste petenti Aurum, & Argentum, dedisset huiusmodi bona; igitur Princeps potest imponere onera rebus Ecclesiæ. Negatur hæc illatio. Imo si res diligenter consideretur, ex illo loco contrarium colligitur. Pater Ambrosius iniuste petenti, quæ erant Ecclesiæ, concedere paratus erat, non iure; sed humilitate, & animi affectu. Igitur iure Princeps non poterit Collectas exigere, aut petere a personis Ecclesiasticis. Erat additum. Tributum est Cæsa-

1391.

ris, ideo tributum non est negandum. Facilis est responsio Tributũ est Cæsaris; in rebus,& personis laicis. Ab ijs Tributũ dandũ est Cæ & ei non erit negandum;non autem a personis Ecclesiasticis.Quæ sequitur ratio,licet aliquid concludere. Videatur, nihilominus & ipsa quoque exilis est admodum, atque inefficax. Verba illius loci sunt perpendenda, quæ sunt hæc, ex diuo Mattheo accepta. *Et cum uenissent Chapharnaum, accesserunt qui Didrachma accipiebant, ad Petrum, & dixerunt ei.Magister uester non soluit Didrachma? ait, etiam. & cum intrasset in domum, præuenit eum Iesus dicens Quid tibi uidetur Simon? Reges terræ a quibus accipiunt Tributum, uel Censum? a filijs suis,an ab alienis? & ille dixit. Ab alienis. dixit illi Iesus.Ergo liberi sunt filij. Vt autem non scandalizemus eos.Vade ad Mare,& mitte hamum,& eum piscem qui primus ascenderit,tolle,& aperto ore eius,inuenies staterem: illum sumens, da eis pro me,& te.* liber erat Dominus, ab huiusmodi onere. Nihilominus iubet Petro, vt piscatum eat, capiat piscem habentem staterem in ore eius, idest numum Argenteum, (siclus erat habens obolos viginti. Drachma quarta pars stateris, habens obolos quinque. Didrachma duo dracmata habens obolos decem obseruat Hugo in eodem loco exponendo) & soluat pro vtroque. Non colligitur ex hoc, quod Ecclesiæ bonis possint imponi collectæ.Quoniam hic est sermo, non de bonis, sed de personis. Didrachma Census erat, qui soluebatur pro capite. Per Cæsarem Augustum, Iudea facta fuit populi Romani Tributaria.Hinc Lucæ II.sic legitur. *Edictum est a Cæsare Augusto,vt describeretur vniuersus Orbis.* Hæc descriptio prima facta est a Præsidie Syriæ Cyrino. *Et ibant omnes, vt profiterentur singuli in suam Ciuitatem.* Huic Iugo prius collum submisit Iudea, Pompei viribus. Ab hoc Tributaria licet facta fuisset, nihilominus capitale Tributum non reddebat. Singulæ tantummodo Ciuitates, quadam pecuniæ summam soluebant. At sub Augusto viritatim Tributum soluebant. Onus illis nimis graue, & molestum, vt alibi expressimus, caussam molestiæ adducendo.Quare locus iste nil prodest oppositum sentientibus. Primo namque hic sermo est de Triboto capitali, non de Collectis, & oneribus, bonis immobilibus imponendis.A Tributo autem capitali,immunes esse personas Ecclesiasticas nullus negabit. Præterea si concederetur,hic de Collectis esse sermonem, locumq. hunc posse adaptari talibus oneribus, adhuc nihil coucluderet, immo oppositum ex illo colligeretur.Nimirum vti Dominus immunis erat, sic & bona Ecclesiæ immunia sunt habenda. Vrbanus Papa perpendens hunc locũ concludit Ecclesiam de exterioribus soluere tributa Principibus.Ait Summus Pontifex Tributa Imperatoribus non esse neganda,at hæc quæ iuste illi debentur sunt, quæ scilicet pro pace tuenda, & pro defensione

Cap. 17.

Hug. Car.

Ecclesiæ ei sunt tribuenda talia autẽ non ab apice,quia caput piscis non est solutũ pro tributo. Non tota Ecclesia ex vtrouis statu mista. Laicorum nempe, & Clericorum, quia totum piscem dari non iussit Dominus, sed staterem in ore existentem idest a laicorum statu, Siquidem vt caput nescium est oneris, ita & membra capitis naturã sequentia libera erunt. Confirmemus hæc verbis Glossæ illius Capitis, in verbo *exterioribus* inquit Glossa. *Idest nõ de rebus Ecclesiæ. Nã ex quo semel datũ est Ecclesiæ sanctũ sanctorum erit Domino*. vt xij. q. 2. nulli & supra c. conuenior. Hæc Glossator. Quare argumentũ nullum erit. Postrema ratio propria ruit imbecillitate. Siquidem(vt retro dictum fuit (deficientibus Laicorum bonis, adhuc Respublica siue Princeps, iure suo onera bonis Ecclesiæ nequit imponere. Quomodo autem tunc Clerici tribuere debeant, illic etiam patefecimus. Hæc de Collectis & Oneribus summatim sint dicta. Ad Decimas sermonem conuentamus.

Decimas iuribus Principatuum non subijci. Caput X.

DE Decimis nunc fit disceptatio. Quæ sane haud existit indigna. Quorundam scriptis falsa irrepsit sententia, & grauis error fere inualuit, vt Respublica, seu potestas laica, seu Princeps sæcularis iure suo possit Decimas in vsus proprios conuertere, illisq. ad propria vti negotia, ea ducti ratione. Quod cum Decimæ sunt institutæ ad succurrendum necessitatibus Sacerdotũ, vbi Sacerdotes non eguerint, cur obsecro non poterit Princeps decimis vti ad ea, quæ sibi necessaria videbuntur, & subiectos ab illarum solutione liberare? Error est vt dixi nunc, & omnino reijciendus, quod sum nunc ostensurus. Id vt rectius efficiam, primo quid sit *Decima* explicabo. Natura namque definitionum hæc est propria, vt illis, rerum quidditas omnibus fiat conspicua, & dubitationes etiam diluantur, vt docebat Aristoteles, de naturali auditu dum de loco disputat; ac rerum proprietates appareant. Quid igitur sit *Decima* explicemus. Verum quoniã præceptis Aristotelicis monemur, æquiuoca prius esse distinguenda, demum definienda. Et nomẽ istud tale existit, opere prætium erit, si primo vocem hanc in suas secabimus significationes, mox definitionem attulerimus. Diuus Hieronymus in Ezechielem, doctrina cuius Patris refertur de Decimis c. primo. Decimarũ hasce numerat species dicens. *Decimã partem omnium fru-*

gum Leniticæ Tribui populus ex lege debebat.Rursus ex ipsis Decimis leuitæ,hoc est inferior ministrorum gradus, Decimas dabat Sacerdotibus. Erant quippe & aliæ Decimæ,quas vnusquisq.de populo Israel in suis horreis separabat,vt comederet eas,cum iret in Templũ,in vrbe Hierusalem, *& in vestibulo Templi Sacerdotes & Leuitas ad conuiuiũ inuitaret.Erãt autem & aliæ, quas pauperibus recondebant.* Hæc S.Hieronymus.Triplex igitur, ad capita redigendo, hæc omnia,summatim erit genus Decimarum.Secundo,& tertio relicto,primum accipiamus. Hoc enim est,de quo existit lis, & controuersia; de quo ve est instituta disceptatio.Decimæ igitur primo modo acceptæ definiũtur sic ab Hostiense,cuius doctrinam refert,& sequitur Syluester, *Decimæ est omnium bonorum mobilium,licite aquisitorum pars decima,*Deo data, *Diuina institutione debita.*Quid vero Dei nomine sit intelligendum,respõdet Syluester.Quod Dei ministri sunt accipiendi, non autem Deus. Quæ definitio licet grauissimis viris fuerit accepta, mihi tamen nũquam probari potuit.Nec artem sapit (bona venia sint hæc dicta, & omni horum Doctorum,ac aliorum,qui eam sunt amplexi reuerentia)nec cumulate,quæ sint Decime & quid explicat. Quid mihi velim aperio.Vna conditionum definitionis præcipua, hæc est. Quod termini voces ve, quibus traditur, sint conspicuæ, & patentes.Cum definitionis opus, ac finis sit rem ignotam patefacere, si in illa obscuri, ac æquiuoci collocarentur termini (vt logicorum more loquamur)seu voces, proculdubio definitio arti definiendi repugnaret. At hæc definitio, si sequamur horum doctrinam,terminis æquiuocis est assignata.Cum dicunt *Decimæ,est omnium bonorum mobilium licite quæsitorum pars decima,Deo data.*& vocabulo Deo. volunt Dei ministros accipi.Adhæc nimis composita est, & per consequens nimis arcta,vt non omnibus speciebus Decimarum possit accommodari. Res enim quanto est simplicior, tanto pluribus cõpetit. Quanto cõpositior,paucioribus congruit. At hæc maiorẽ habet compositionẽ, quam rei definitæ requirat natura,ideo non complectitur sui ambitu omnes Decimarũ species.aiunt.*bonorum licite aquisitorum.* aduerbiũ illud *licite* superflue additur,& iccirco definitio nõ cõplectitur omnes decimarũ species. Siquidẽ nõ tãtũ bonorũ licite aquisitorũ, sed illicite etiã aquisitorũ Decimæ sunt offerẽdæ. quod quo pacto sit intelligendũ docet S.Tho.2.2.q.87.ar.2.ad 2. Alexãder Papa huius nominis Ter. Massiliensi Episcopo scribẽs, bonorũ quæ a Iudeis possidentur,Decimas solui decreuit,illis verbis,quæ referuntur eodẽ titulo.*De terris quas Iudei colunt, tuæ prudentiæ respondemus ad Decimas persoluẽdas,vel possessiones penitus renontiãdas,cũ omni distinctione cõpellas;ne forte occasione illa Ecclesiæ valeãt suo iure fraudari.*Glossa in eodẽ loco ait.Ratione prædiorũ sũt soluendæ decimæ nõ per-

In sum. de deci.

In sum.verbo deci. parag. 2.

sonarum

sonarum. Siue ergo possessor sit bonæ fidei, siue malæ fidei, decimæ ab illo sunt soluendæ bonorum quæ habet. Fusius Dei Opt. gratia de hac re sumus dicturi. Peccat quinetiam definitio hæc, in assignando illo, cui soluantur Decimæ. Siquidem Deus est ille, cui Decimæ soluuntur. Probo hoc Leuitici libro hæc leguntur. *omnes Decimæ terræ siue de frugibus siue de pomis, arborum Domini sunt, & illi sanctificātur.* in libro Numerorum dicebat Dominus, quæcumque sibi oblata fuissent, omnia in usus Sacerdotum mox cedere, & inter hæc Decimarum facit mentionem. Has vero sibi offerri iusserat in Leuitico. ex Deutoronomij autem scriptura offerri Decimas colligimus, Domino, in recognitionem vniuersalis Dominij, vt in libro Leuitici. Quam sententiam legimus etiam, c. tua nobis. hac itaque relicta definitione, quæ fuit etiam Ioannis de Triburgo, & Raymondi tota, meliorem assignare tentemus. Dicamus itaq. Decimæ, *est solutio ex Diuina institutione, omniumbonorum mobilium, Deo faciend a decupla proportione, in signum vniuersalis Dominij, a colentibus ipsum Deum, cedens in vsum Ministrorum Sacrarij.* in hac definitione singulæ necessariæ caussæ apparent. quid soluatur, quis soluat, cui fiat solutio, curue soluūtur, & quomodo Sacerdotibus debeantur. singulas more meo particulas definitionis resoluendo explico. Vt magis natura rei definitæ, fiat conspicua. Plurali numero definiuntur *Decimæ*. Quoniam quæ offeruntur Decimæ, sunt in triplici differentia. Prædiales, Personales, ac Mistæ. Noui Hostiensem in duo secare membra Decimas, ea forte ductus ratione, quoniam diuisionum lex est, vt per membra opposita fiat. Verum nouisse debuerat, quod lex illa in veris diuisionibus sibi vendicat locum, quando scilicet genus diuiditur in suas species, per oppositas differentias. Diuidat quis corpus; illud secabit in corpus animatum, & inanimatum; animatum autem in sensitiuum, & insensitiuum. Animal in rationale, & irrationale. At hic talis diuisio suam non habet sedem, cum ægre diuisio fieri possit bimebris, complectens species. Est potius cuiusdam multiplicis generis specierum adnumeratio. Reuertamur ad id, vnde dilluxit oratio, dicamusq. triplicem esse Decimarum speciem. Prædiales Personales & Mistæ. Illæ Prædiales dicuntur, quæ oriuntur ex terrea, vti Frumentum, Fabæ, Millium, Hordeum, ac omnia grana, quæ Bouum cultura, vel ligonibus a Colonis feruntur, & colliguntur. Fœnum præterea ligna, & lignorum fructus. Leuitici hæc sunt verba. *omnes decimæ terræ siue de frugibus siue de pomis arborum Domini sunt, & illi sanctificantur.* In Paralipomenon cum Ezechias Rex eliminatis falsæ Religionis Idolis, & eiectis Gentilitatis manibus cultibus, consilio inito cum maioribus ac Principibus Palestinæ, decreuit vt Phase Domino Deo Israel Ierusalem celebraretur. Cursores cum

Cap. 28.
Cap. 18.
26. Cap.
Ex. eo. tit.
Cap ult.

cum epistolis iussu eiusdem Regis totã Prouinciam peragrando, omnes reuocarunt ad Ciuitatem Sanctam, ad Diuinũ cultum exercẽdum diuisit Sacerdotes, & Leuitas in classes sacerdotales, vt vnusquique in proprio esset officio. Vt vero Altari & Sacrario operam nauare possent, præcepit populo, vt partem illorum propriam nimirum Decimas eis darent. Quo audito mandato, inquit sacra hystoria. Primitias omnium fructuum, & Decimas obtulerunt animaliũ. Fœna quinetiam ex terra orta, huic subduntur legi. Personales; quæ negotiatione, & artibus, ac industria humana comparantur, nec nõ scientijs. Vti arte medendi, docendi, Militia, venatione, Piscatione & quouis negotio. Personales ideo sunt debitæ, quoniam vbi desunt Prædiales, Personales necesse est vt adsint. Siquidem cum inter illos viuant Altaris ministri, Altaris stipendio viuere debent. Monstrum autem esset, populũ diuitijs affluere, & Clericos Dei Ministros ostiatim victum quærere: ac iure naturali postposito, atque neglecto, Laici sibi Ipsis ministrantibus alimenta Cælestia, quæ ad victum sunt necessaria non ministrarent. Mistæ autem sunt hæc, Bouum, Ouium, Apium, ac brutorum animalium. hæc enim cum humana cura, & ijs quæ ex terra oriantur, viuant; ideo mistæ dicuntur tales. Decimæ. Species harum Decimarum ex sacra littera, & ex decretis Sũmorum Pontificum colliguntur. Ex Leuitico & Paralipomenon libris fructuum, & frugum ac animalium Decimas Domino offerri iã diximus. Alexander hęc decreuit. *Mandamus quatenus Parochianos vestros monere curetis, & si opus fuerit sub excõmunicationis districtione compellere, vt de prouentibus molendinorum, piscariarum, fœno, & lana, Decimas Ecclesijs, quibus debentur cum integritate persoluant*. Hic mentio fit Decimarum artium, animalium, & eorum quæ ex terra oriuntur sponte. fœni scilicet. c. Nuncios titu eodem lex loquitur de omnibus fructibus non tantum arborum, sed frugum, quæ ex terra nascuntur. Appellatione enim fructuum, & qui ab arboribus, & qui a terra producuntur, passim intelliguntur. *Mandamus* (hæc sunt verba legis) *quatenus Parochianos tuos de Apibus, & de omni fructu Decimas persoluere*. fit hic mentio Apũm, nedum fructum c. cum homines. *de frugibus ix. partibus sibi retentis Decimam Ecclesiæ cuius Parochiani sunt soluere teneantur*. Diuus Pater Augustinus, cuius doctrinã legimus c. Decimæ hæc scripsit. *De Militia de negotio, de artificio redde Decimas*. Artis Militiæ, & negotij mentionem facit Pater Augustinus. Erunt igitur Decimæ, solutio bonorum, siue quæ ex terra oriũtur, siue quæ industria, & intellectu negotijsue aquiruntur, siue quæ tum artis, tum Naturæ auxilio nostra existunt. Hui dicet aliquis, qui fieri potest, vt omniũm bonorum, quouis modo aquisitorum, siue Militia, siue negotiatione, sint soluendæ Decimæ? Miles in Vrbis depopu-

populatione, in prælio iniusto, multa aquisiuit. Alter possidet iniuste agrum talium bonorum non est reddenda Decima. Dicebat namq. Salomon. *Honora Deum, de tua substantia*, non autem de aliena. Huic dubitationi vt satisfiat, distinctione est opus. Hæc autem talis existit, Decimæ quæ soluuntur, bonorum illicite comparatorum, seu quæ male possidentur; sunt in duplici differentia. Vel enim hæc bona a prædijs proueniunt, quorum soluitur Decima. Vel sunt Personales Decimæ, bonaque personalia. Si de primis sit sermo; solsoluendæ sunt a quocunque possessore. Nam cum solutio rei non respiciat personam possidentem, sed rem quæ possidetur; iccirco siue Paganus siue Iudæus; Siue iuste, siue iniuste possideatur; ab illo sunt soluẽdæ Decimæ, qui possidet, vt c. de terris, supra comprobauimus. Hoc Ray. s. Vi. Hoc & Goffredus. Adde, quod si terræ semine ablato, & rapto etiam satæ fuissent, nihilominus soluendæ sunt decimæ. Si vero di personalibus loquamur; non est vniuersaliter ac simpliciter proferenda sententia. Vel enim quæ illicite possidentur restitutioni sunt obnoxia, vel minime. Si de primis loquamur; licet translatum sit dominium, tunc dicendum est, quod talium bonorum Decimæ non sunt soluendæ; vt probat adductum argumentum. Si autem restituere non tenetur possidens, licet sint peccato talia bona comparata, vti arte meretricia, histrionatu, ac similibus; pie dicendum, quod Ecclesia, ne peccatum videatur approbare, Decimas non debet recipere vbi crimen notum, ac manifestum erit. Quod si occultum fuerit, poterit præteritas Decimas recipere, vt Innoc. ac Ray. aiunt. quod etiam voluisse visus est Sanctus Thomas. Ex institutione autem Diuina sunt persoluendæ Decimæ, quoniam præcepit Deus. In libro Exodi inter alia præcepta hoc vnum fuit. *Decimas tuas & Primitias tuas non tardabis reddere.* Non tantũ præcepit Dominus vt primitiæ redderentur: sed quod statim, ac sine mora. signum euidentissimum quod præceptum Decimarum, maximum fuit. In Leuitico quoque (vt vidimus) præcepit populo, quod Primitias bonorum suorum redderet. In Deuteronomio huius precepti fit mentio illis verbis. *Non facietis ita Domino Deo vestro sed ad locum, quem elegerit Dominus Deus vester, de cunctis Tribubus vestris, vt ponat nomen suum ibi, & habitet in eo, venietis, & offeretis in loco illo holocausta, & uictimas uestras. Decimas & Primitias manuum uestrarum, & vota atque donaria* In Malachiæ Prophetia. *in ferte omnem Decimam in horreum meum.* Has voluit sibi offerri Deus duplici de caussa. Prima scilicet in signũ vniuersalis Dominij quemadmodum ex diuina scriptura, & ex Innocentij tertij Papæ scriptura obseruauimus. Atque vt essent stipendium Ministris Altaris, in vsumq. illorum cederent. hæc sunt Domini verba. *Dixitq. Dominus ad Aaron. In terra eorum nihil possidebitis, Nec habe-*

Ex eo. tit.

2. q. 87.

Cap. vltimo

Cap. 12.

Cap. penul.

habebitis partem inter eos. Ego pars, & hæreditas tua, in medio filiorum Israel filijs autem Leui dedi omnes Decimas Israelis in possessionem, pro ministerio. quo seruiunt mihi, in Tabernaculo fœderis: vt non accedant vltra filij Israel ad Tabernaculum, nec committant peccatum mortiferum. solis filijs leui mihi in Tabernaculo seruientibus, & portantibus peccata populi. legitimum sempiternum erit, in generationibus vestris. Nihil aliud possidebunt, Decimarum oblatione contenti, quas in vsus eorum, & necessaria separaui. In Paralipomenon loco retro citato. *Præcepit Populo habitantium Hierusalem, vt darent partes Sacerdotibus & Leuitis, vt possent uacare legi Dei.* ex his locis colligitur Decimas a Deo ministrantibus Altari suo fuisse assignatas & ex cōstitutione Diuina esse persoluendas Verba Paralipomenon aiunt. *Vt darent partes Sacerdotibus & Leuitis, vt possent vacare legi Dei*, & statim subtexitur. *Quod cum percrebuisset in auribus multitudinis, plurimas obtulere Primitias filij Israel. Frumenti Vini & Olei Melis quoque: & omnium quæ gignit humus Decimas obtulerunt.* Decimas omnium quæ a terra producuntur, inquit scriptura, obtulerunt filij Israel. hæc autē pars appellatur Leuitarum in eodem loco. & in libro Numerorum scriptum est. *filijs Leui dedi omnes Decimas Israelis in possessionem pro ministerio, quo seruiūt.* Quod vero sanctificentur quæ offerūtur Domino, Leuitici ex capite vltimo elicitur. *Omnes Decimæ terræ siue de frugibus siue de Pomis arborum Domini sunt & illi sanctificantur.* Offeruntur Domino in signum Vniuersalis Dominij. Si enim Populus Principi Tributum reddit terreno; Domino Deo cur non sunt reddendæ Decimæ, vt quemadmodum Tributo Dominium sæculare cognoscimus; ita Decimis Dominum Omnium & Dominium Vniuersale recognoscamus? *Domini est terra & plenitudo eius. Orbis terrarum, & vniuersi qui habitant in eo.* cecinit Rex ille Sanctus, magnusq. Propheta. Et iccirco pars Domini appellantur decimæ. Loquens Dominus cum Arone Sacerdote aiebat. *In terra eorum nihil possidebitis; nec habebitis partem inter eos. Ego, & pars hereditas tua in medio filiorum Israel.* Pars hæc, est Domini Hāc autē Sacrario seruiētibus destinauit ipse met. & iccirco legitur in eo loco. *Nihil aliud possidebunt Decimarum oblatione contenti, quas in vsus eorum, & necessarià separaui.* Et paucis interiectis. *Præcipe Leuitis atque denuntia. Cum acceperitis a filijs Israel Decimas, quas dedi vobis*, Magnum certe, atque mirandum. Iubet Deus, sibi offerri Decimas, qua oblatione sanctificantur, quæ offeruntur vt quæ eius existunt, sint pars Sacerdotum Altarisue Ministrorum. Vnusquisq. Princeps proprijs militibus stipendium tribuit Cæsar, Hyspaniarum Rex, Dominium Venetū, ac cæteri omnes Principes militibus suis stipendium erogant. Dei milites sunt Sacerdotes. Præcepit Decimas sibi offerri, vt ex proprio ærario pecuniam haurirer,

qua suis militibus tribueret stipendia. Nullam partem possideri ab hac Tribu permisit Dominus. Prohibuit illi possessionem portionis alicuius, vt & excellentius honoraretur, & alias excederet diuitijs. Siquidem cum iussisset, vt vnaquęque ex Tribubus Decimam partem ei tribueret vnicuique nouem supererant partes Decimam dando. hęc vndecimam habebat, alię vero nonam partem duntaxat. Idque, vt dixit diuus Thomas, quoniam qui nobiliori addicti curę, & prællantiori seruituti erant dediti, ij laudabilius viuerent; & si fortasse aliquo impedimento exacte, & absolute, vt præceptum erat, & ab omnibus non soluerentur Decimæ, Altaris Ministri alijs non essent inferiores. diuus Paulus ad Corinthios scribens, de re proposita disserens, aiebat. *Quis militat stipendijs suis vmquam? Aut quis plantat vineam, & de fructibus eius non edit? quis pascit gregem, & de lacte gregis non manducat? numquid secundum hominem hæc dico. an hæc lex non dicit? Seriptum est enim in lege Moysi non alligabis os Boui trituranti. Numquid de Bobus cura est Deo? An propter nos hoc vtique dicit. Nam propter nos scripta sunt, quoniam debet in spe qui arat arare, & qui triturat, in spe fructus percipiendi. Si nos vobis spiritualia seminauimus, magnum est, Si nos carnalia vestra metamus?* Quibus verbis Apostolus nos apertissime docet, iure Decimas, & oblationes esse Ministrorum Altaris, siquidem Sacrario seruientes, ijs quæ offeruntur Sacratio, viuere debent. Ex institutione itaque Diuina a colentibus Deum offeruntur Decimæ ipsimet Deo. in Vniuersale Dominium Diuinæ Maiestatis, quæ cedunt in vsum Ministrorum Altaris, quoniam Sacrario seruiunt. Pars hæc, quæ Domini est, ab illo Altaris Ministris vt propriũ illorũ stipẽdium data fuit daturaq. quotti lie. Hæc cum in veteri Lege conspicua, & apertissima sint. Ambiget aliquis, num in Lege noua Euangelica, sit aliquod præceptum Decimarum. An vt vetus obseruetur. An potius abrogatũ fuerit. Hoc est a quo tota lis fere pendet; & quod veritatem conspicuã facere poterit, vbi fuerit discussum, atque dilucidatum. Diuus Thomas (vt negotium aggrediar) elegãter de hac re disserit. Accipit Beatus vir præcepta Mosaicæ legis, illaq. distribuit in tria genera. Iudicialia. Moralia, Cæremonialia. Cũ itaque in triplici differentia sint veteris Legis præcepta, hoc quo Decimæ præcipiuntur, tũ Iudiciale, tum Cæremoniale dici poterat. Iudiciale quidem, quoniam inspecta populi illius conditione, talis quantitas fuit limitata. Qui cum in duodecim Tribus esset diuisus, duodecima Leuitarum tota Dei ministerio mancipata, arua nõ possidebat, quæ victum possent suppeditare. Hac de caussa sancitum est, vt cæteræ Tribus partem decimam ei tribuerent, qua posset viuendo in ministerio perseuerare. Cæremonialis vero, quoniam aliquid futurũ indicabat hoc præceptum,

2. 2. q. 87.

1. Cap. 9

ceptum,(omnia in figura contingebant illis, dixit Apostolus Paulus)& mysterium præsignabat. Decima, est perfectionis signum. Si numerorum naturam vix oculis mentis intueamur, hoc cognoscemus. Monas est numerorum principium, radix, & fons. In se deducta, omnes parit numeros. quos si considerebimus, videbimus, omnes numero denario comprehendi, & vnitatem deductam semper ad denarium peruenire, ac ibi, tamquam in proprio termino quiescere. Vltra hunc numerum progredi non licet. Addas denario numerum, semper vnitates, quas denarius primus complectitur, adijcias est necesse. Qui soluit Decimam, Nonam retinendo, & Decimã offerendo, typo quodam ostendit, ac testatur imperfectionem in se existentem, suam esse: Perfectionem vero, a Deo prouenire. Populus Hæbreus indicabat Decimarum oblatione, a Christo Domino nostro, futuram perfectionem hominibus largiendam fore. Proprie igitur loquendo, Iudiciale fuit præceptũ, in veteri lege, & quoquomodo Cæremoniale. Cum itaque præceptum, fuerit Iudiciale, talia vero præcepta sub lege gratiæ non obligent, est de iure Naturæ. Quoniam id iubet ius Naturæ, vt qui cultui Diuino est intentus, Altarique ministrat; huiusmodi labore viuat. Quemadmodum Principi publicę vtilitati inuigilanti, & militibus iure naturæ stipendia reddi debẽt. In lege quinetiam scripta, hac eadem ratione, hoc præceptum, de iure naturæ poterat appellari. Et si Ministris illius Legis Decimæ erant soluendæ, iure Naturæ a populo Hæbreo, multo sane magis a populo Christiano. Scriptum est enim. *Nisi abundauerit iustitia vestra plusquam Scribarum & Pharifeorum, non intrabitis in Regnum Cælorum.* si vero spectemus quantitatem stipendi, Decimam scilicet partem, dicemus hoc esse de iure Ecclesiæ. Hæc Diui Thomæ positio non caret difficultatibus. Primo, vt hinc sumam principium, Iuris Pontificij interpretes; Antonius de Butrio, Panorm. Hostiens. Archi. ac plerique cæteri de iure diuino eas esse contendunt. Hinc nacti occasionem corripiunt Theologos, asserentes ius Decimarum minui posse. Quod autem Decimarum solutio fit de iure Diuino ita persuadere conantur. Alexander Summus Pontifex, huius nominis tertius, Remensi Episcopo scribens, hæc habet. *Cum Decimæ non ab homine, sed ab ipso Domino non sint institutæ, quasi debitum exigi possunt.* Dixit autem *quasi debitum*, non quod absolute non sint debitæ iure Diuino inquit Hostiensis, quem sequitur Ioan. An. sed quoniam Ecclesia non contraxit cum Colono. ideo non tenetur Colonus ex contractu, sed ex quasi contractu. Quæ expositio, an recte verbis congruat, aliorum esto iudicium. Glossatoris interpretatio existit accommmodatior, inquiens; voculam illam *quasi* hic nõ accipi similitudinarie, sed vt veritatis expressiua. Phrasis Diuina hac

Cap. in aliquibus de deci.

Cap. Parochianos tit.

dicendi modula vtitur. Apud diuum Ioannem legimus. *Quasi vnigeniti a patre plenum gratiæ, & veritatis*. Adhæc c. in quibusdam Regionibus hæc leguntur. *Ille quippe Decimæ necessario soluendæ sunt, quæ debentur ex Lege Diuina*. Innocentius Tertius quoque Vercellarum Episcopo hæc scripsit. *Imperialis concessio, quantuncumque generaliter fiat, neminem potest a solutione Decimarum eximere, quæ Diuina constitutione debentur*. Inquit Papa *Diuina constitutione*. non autem lege Naturæ. Præterea in sacro Sancti Matthei Euangelio legimus, quod Dominus mittens Discipulos suos ad prædicādum, præcepit eis, ne Peram, & Saculum portarent. Etenim quoniam populis erāt ministratuti spiritualia, e contra a populis temporalia, erant illis ministranda. Dicebat Dominus, huius rei caussam assignans. *Dignus est operarius cibo suo*. Qui locus (vt etiam Beatus Thomas adnorauit quæstione retro citata) Decimis necessario conuenit. Nam sicut in Lege scripta oblata Deo, Decimæ scilicet, & Primitiæ Sacerdotum erant, quoniam Altaris erant Ministri, in Lege gratiæ, in qua perfectius & augustius est Sacerdotium, multo magis Decimæ Sacrario seruientibus erunt persoluendæ, in illorum vsum, ac alimoniam, Dicens Dominns, quod Saculum, ac Peram secum minime deferrēt, quia operarius suo cibo erat dignus; Decimas, & oblationes simul præcepit offerri, vt illis alerentur Altaris Ministri. Confirmemus hæc (& postrema sit ratio) dictis Pauli Apostoli ad Corinthios, de hac re disputantis. Gentiū Prædicator, vbi varias adduxit rationes, tandem (quemadmodum Beatus Athanasius locum illum explicās, adnotauit) id quod erat omnium fortius, postremum posuit, & tale est. Præcepit Dominus in Lege veteri, offerri Decimas in victum, & alimentum Altaris Ministrorum. Ita præcepit in lege noua, vt qui Sacrario inseruiunt, ijs viuant, quæ Sacrario offeruntur. Hæc autem sunt Decimæ, ac Primitiæ, quas sibi offerri præcepit in Lege antiqua. Cum itaque, & sacris litteris, & testimonio Summorum Pontificum; a quorum interpretationibus, & declarationibus Iuris Diuini, nec latum quidem, vt aiunt, vnguem licet discedere, vt legitur c. de libellis; quorumue est, ea quæ sunt obscura, dilucidare, & aperta reddere, Decimæ sint ex Diuina institutione; difficile est videre, quomodo dictum fuerit a Sancto Thoma, eas esse de iure Naturæ. Syluester in sua summa, in ea apologia, quam habet pro Theologis, a Iuris Pontificij doctoribus damnatis; fatetur Decimas esse de Iure Diuino, & naturali, vt vero litem ortam dirimat; ait. Decimas bifariam concipi posse. Vel ratione Ministrorum, in quorum vsum, & alimentum Decimæ sunt institutæ. Vel ratione quantitatis determinatæ. Si primo modo accipiantur, sunt de Iure Diuino, Si secundo modo, sunt de Iure Ecclesiæ. Syluestri

Ex de im. Eec. c. clericis.

doctrina

doctrina hæc, nisi aliquid ei adiiciatur, non tuebitur diui Thomæ placita, illaue minime vindicabit ab argumentis adductis. Vult vir Beatus, quantitatis limitationem esse de iure Ecclesiæ. Vt vero sunt merces, esse de Iure Naturæ quam doctrinam Iuris Pontificij professores, videntur reijcere. Gaietanus vir summi ingenij tentauit aliter Summorum Pontificum Decreta interpræ̨tari, doctrinamq. Beati Thomæ cum illis legibus conciliare. Dubitās Vir Illustrissimus, cur dictum fuerit, Decimas esse ex Ecclesiæ constitutione, cum a Beatissimis Pontificibus decretum fuerit illas esse ex Diuina constitutione, sic respondet. *Proculdubio constat Deum in sua Diuina Lege Decimas dandas decreuisse. nec hoc inter fideles vertitur in dubium Sed Diuinum Decretum potest referri ad Populum veteris Testamenti, & ad Populum nouæ Legis. Et si ad primum referatur, habet vim obligatiuam. si ad secundū habet vim exemplarē. Ita quod sensus huiusmodi Decretaliū est. quia Deus in veteri Lege obligauit Populū suū, dedit nobis exemplū similis obligationis suscipiēdæ ab Ecclesia, æquo animo tam quā iustæ ac rationabiles.* hæc Gaetanus. Cuius viri doctissimi interpretatio, qua ratione possit legibus illis Pōtificijs maritari (vt ingenue fatear) nō possū intelligere. legibus illis docent, ac præcipiunt Papæ, Decimas exigendas, quia sunt ex Diuina cōstitutione. Porro cū doceāt Ius, quo exigi possint Decimæ, quo ve obstringi queāt debitores, ad illas persoluendas, nō possumus dicere, quod sint exēplaria quædā, nos excitantia ad illas suscipiēdas æquo animo, tamquā pias, ac rationabiles. Ad hæc limitatio, & determinatio quantitatis, est ab Ecclesia, secūdū B. Thomā, res vero soluēda debetur Iure Naturę. At Pontificū Iura nō de limitatione quantitatis, sed de re soluēda loquūtur. Quare nō exēplariter erunt intelligēda (verbis illius vtor) sed formaliter de re debita, non autem de modo recipiendi hanc obligationē libenter in Ecclesia. Immo si exemplaria sunt, atque Characterismus soluendi, leges illæ; quæ de decimis soluendis loquuntur; de re ipsa erunt intelligendæ non autem de receptione ac modo soluendi cum de re soluenda loquantur. atq. vti in Lege veteri fuerunt ex Diuino præcepto, cum leges illæ Pontificiæ decernāt soluendas esse Diuina constitutione, in Ecclesia proculdubio, & incunctanter erunt soluendæ Diuino instituto iubente. Qua propter cum hæc parum prosint, alia est ineunda ratio dicendi. Crederem ego Decimarum solutionē esse ex Diuino præcepto. At solutionē illius, aut huius quantitatis, esse ab Ecclesiæ determinatione. Quæ conclusio fuit S. Thomæ. quæstione adducta, dū satisfacit secūdæ rationi, quæ erat talis Illa sola homines seruare tenentur, tēpore gratiæ, quæ a Christo per Apostolos sūt mādata; Matthei vltimo legimus. *Docētes eos seruare omnia, quæcūq. mādaui vobis.* Et in Actibus Apostolorum ab Apostolo Paulo di- Cap 20.

ctum

ctum fuisse legimus. *Non enim subterfugi, quo minus annuntiatiarem vobis omne consilium Dei.* At neque in doctrina Cristi, neque in doctrina Apostolorum, aliquid continetur de Decimis, igitur tẽpore gratiæ, non tenemur ad solutionem Decimarum. Huic occurrens argumento, hæc dixit. *Ad secundum dicendum, quod præceptum de solutione Decimarum, quantum ad id quod erat morale, datum est in Euangelio, a Domino. vbi dicit dignus est operarius mercede sua & etiam ab Apostolo. vt patet prima ad Corinthios, sed determinatio ceria partis est reseruata ordinationi Ecclesiæ.* Quod vero attinet ad Beatũ Thomam. nulla est controuersia inter eius dicta, & Pontificum Decreta. Dum ait, esse de Iure Naturæ. his non vult, quòd non possit esse de præcepto Dei. Nam cum Lex Naturæ sit effectus Legis in mẽte Diuina existentis dicendo esse de Iure Naturæ, ibi effectum pro caussa accepit. Qui mos dicendi receptissimus est, tum apud Phylosophos; tum apud Theologos. Et e contra. Damascenus loquens de Synderesi, appellauit eam nomine Conscientiæ. Basilius Magnus Naturale Iudicatorium. Beatus itaque Thomas dicens Decimarum solutionem modo esse de præcepto Diuino: modo de Lege Naturæ si recte eius verba intelligentur, idem semper sensit accipiens Ius Naturale Diuinum loquensq. eo modo quem diximus. His itaque expositis, nunc demum ad id quod fuit probatum reuertamur. An Princeps possit Decimas in proprios vsus conuertere, & populos ab illarum solutione liberare.

Principem non posse conuertere in propium vsum Decimas iure Principatus nec subditos ab illarum solutione eximere.

Caput XI.

Conspicua in fallor est conclusio, quam probandam suscepimus, ijs quæ hactenus sunt disputata, si partem primam sumamus, quod scilicet nulla ratione liceat Decimas sibi arrogare Princeps. At non ita forte manifesta existit altera pars, quod scilicet nequeat subditos suos ab illarũ solutione eximere. Eia vtramuis cumulatioris doctrinæ gratia, & veritatis illustrandæ studio, rationibus incipiamus demonstrare. Prima sit accepta a Patre Hieronymo, ad Damasum Papam scribente: cuiusuerba est videre. c. quoniam. *quod autem beatitudo*

16.q.1.

titulo tua quæsiuit vtrum: vsus Decimarum & oblationum sæcularibus prouenire possit, nouit vestra Sanctitas omnino non licere protestantibus hoc omnibus Diuinis auctoritatibus paternorum canonum. Apertissime vult Pater Hieronymus a sæcularibus Decimas sibi arrogari, illisque vti non conuenire *Ait omnino non licere*. vocabulum illud *omnino* omnem excludit caussã contrariam. Secunda fit. Idem Pater in Malachiam, hoc idem sensit. Cuius doctrina paucis admodum appositis, adducitur c. Reuertimini. Alexander tertius Papa Decimas vsui laicorum a quodam Abbate concessas iniuste, & illicite ab eo possideri decreuit: quia Sanctũ Domini a secularibus nõ debet possideri, Quinetiam concessionem illam irritam fecit. sic legimus. c. ad hæc eodem titul. In Concilio Lateranensi idem est vetitum illis verbis. *Prohibemus ne laici Decimas cum animarum suarum periculo detinentes, in alios a detinentibus possint transferre.* Sancta lex inhibet Decimas trãsferri in alios, & cum periculo animarum declarat detineri. Præterea de Præscrip. legimus ab Alexandro tertio idem fuisse decretum. Declaratur ab illo quod nulla ratione Decimæ in vsum laicorum possunt conuerti, nec ab illis detineri. In Malachia Dominus conquerebatur de Principibus Israel. Querimoniæ autem ea erat caussa, quod Decimas vsurpassent iure Regio, vt in eo loco obseruat Lyranus. Gesta hæc narremus. Propheta ostendit Dominum Sancta ira motum populum illum afflixisse penuria extrema. Contraq. eis pollicetur bona, si Decimas Sacerdotibus restituerint. Hæc sunt Domini verba, quæ etiam referuntur c. reuertimini, a Gratiano, vbi de hac disserit materia. *Reuertimini ad me, & reuertar ad vos dicit Dominus exercituum. Et dixistis. in quo reuertemur. si affliget homo Deũ, quia vos affligistis me, & dixistis. in quo affligimus te? in Decimis & Primitijs. & in penuria vos maledicti estis. & vos me configitis gens tota* Vocat Deus errantes ad pœnitentiã & ait. *reuertimini ad me, & ego reuertar ad vos.* Perinde ac si dixisset. Pœniteat vos peccatorum vestrorum & ego erga vos vtar clemẽtia, vobisq. miseratione mea ignoscam. Vocat Iudeos ad pœnitentiam. at ipsi vtentes excusatione, dicebant. Quomodo defecimus a te? Quomodo a via tua declinauimus? Respondet Dominus In Decimis & Primitijs. Idest, quia Primitias & Decimas vestris commodis adaptastis. vsuiq. vestro deputastis. Lyranus hæc verba ponderans. *vos configitis me* hæbraici eloquij peritus hæc scripsit *In Hæbreo habetur. Si violentabit homo Deum. quia vos violentastis me. Loquitur enim scriptura de Deo sicut de homine. cuius bona per uiolentiam capiuntur. Decimæ uero ipsæ Dei sunt, pro sustentatione suorum Ministrorum, quæ retinebantur iniuste a Iudeis laicis.* Hæc adduxisse volui, vt vnusquisq. conspicere posset, a laicis violenter, & veluti rapina Decimas possideri. Quapropter simpliciter probatum

sit,

Cap.3. *19.q.1.*

Ex eo.tit.c. Prohibemus.

Cap.caussã ex eo.tit.

Cap.3.

16.q.1.

sit, Decimas vsui Laicorum non esse accommodandas. Quod vero Princeps non possit, subditos ab illarum solutione liberare, facilime pobari potest. Innocentius Papa huius nominis Tertius, Vercellarum episcopo scribens, hæc dixit. *Porro cum laicis nulla sit de spiritualibus concedendi, vel disponendi trbuta facultas Imperialis concessio quantuncumque generaliter fiat, neminem potest a solutione Decimarum eximere, quæ Diuina constitutione debentur.* Imperialis cōcessio, quæuis illa sit, non potest, inquit Papa, aliquem eximere a solutione Decimarum, quoniam humana Constitutio, Dei præcepto repugnans, irrita est, ac omnino nullius roboris. Addiscant qui asserunt, Principatus iure Principibus omnia licere. Et quando res facta fuerit, quæ Dei legi opponatur, an iure Principatus sit valida. Inquit Beatissimus Pater irritam esse concessionem, & liberationem a Decimarum solutione, ab Imperatore factam, quoniam Decimæ sunt soluendæ Diuina Costitutione. Illud sine obseruatione non est pretereundum: quod inquit Papa Nulla de spiritualibus disponendi, laicis esse tributam facultatem. Et quantauis sit Imperialis & generalis concessio hæc tamen non potest subditos a solutione Decimarum eximere. Generalis & Cæsarea concessio, ait quod sit inanis. Pari ratione Regum Principumque aliorum, ac Reipublicæ. Si enim maior auctoritas id neqnit efficere, multo minus inferior, id præstare poterit. Hanc eandem sententiam legere possumus, vel saltem non dissimilem c Dudum vbi Pontifex idem declarat. Donationem Decimarum a Rege factam nullam esse. irritam facit donationem Ecclesiæ, quæ a Rege, & Regina Hungariæ facta fuerat Hospitali. Quia sacrilegium est, a laico sacra recipere. Nec Rex, Regina poterant sacra dare, quæ nec possidere poterant. Igitur non poterit Princeps eadem ratione Decimas alijs dare, aut sibi arrogare, aut subditos ab illarū solutione liberare. Rationibus probemus vtramque partem conclusionis, & prima harum sit hæc. Decimæ sunt Deo oblatæ, in signū Vniuersalis Dominij, vt retro demonstrauimus sacris litteris, & Innocentijs Papæ doctrina ducibus. Quæ autem offeruntur Deo sacra efficiuntur tali oblatione: igitur Decimæ sacræ sunt, & ad ius spirituale attinent. Quod si sacræ sunt igitur non subijciuntur Iuri Principatuum. Insuper ius accipiendi decimas, est ius spirituale, quoniam quæ Deo offeruntur a Diuina Maiestate deputantur a in alimentum Ministrorum Altaris Dei, & sacrario seruientium. Radix ac origo qua soluū tur clericis Deo oblata, est quod ijs qui seminant spiritualia, vt dicebat diuus Paulus, temporalia debent laici rependere, ac ministrare: Quod si ius Decimarum est spirituale, vt vere est, non poterit Princeps laicus, illas in proprium vsum vertere.

Ex eo. tit.

Proba·

tur faciliſme. Quia Princeps non ſeminat ſpiritualia, non ſeruit Altari, & icciirco Decimarum non poteſt eſſe particeps. Idque tanto firmius eſt, quanto vt retro diximus, quod Principis iuribus ſpiritualia non ſubiacent. Ex ijs etiam haurire poſſumus medium, ad probandum ſecundam problematis propoſiti partem. Nimirum quod Princeps non poſſit, populos ſibi ſubditos, a ſolutione Decimarum eximere. Quoniam cum ſint Deo oblatæ Decimæ, ſintq. ſacræ: iura autem Principatus temporalia reſpiciant; nulla certe ratione poterit Princeps ſubditos ab illarum ſolutione liberare. Huc tendunt Summorum Pontificum adducta Decreta. Quæ hic repetere, eſſet ſuperfluum. Concludamus igitur Decimas a Principe laico in proprium vſum non poſſe conuerti, etiam ſi ſumma adſit neceſſitas; niſi Papa permittat, vt de Collectis ſupra, fuit dictum, cum vtrobiq. eædem ſint rationes probantes; maioremue habeant vim in Decimis. Ratio autem adducta pro ſententia oppoſita, nihil eſt. Nam Decimæ ſub lege Euãgelica non tantũ dantur Miniſtris Altaris ob famulatum illorum ſacrum, verum ob pauperum indigentiam. Teſtis eſt Pater Auguſtinus illis verbis. *Decmæ ſunt Tributa egentium animarum. Quod ſi Decimam dederis non ſolum abundantiam fructuum recipies; ſed etiam ſanitatem corporis, & animæ conſequeris.* Et Pater Hieronymus. *idem ſcripſit*. & diuus Paulus. opportet Epiſcopum hoſpitalem eſſe. Miniſtri veteris Legis, erant tantum Miniſtri Altaris; nouæ autem Legis Miniſtri ad Domini noſtri Imitationem, ſunt Altaris Miniſtri, & pauperum patres. hæc ſummatim de Decimis ſufficiant dicta. Pateat Eccleſias, ac illarum bona Iuribus Principatuũ non eſſe ſubiecta, vt autem promiſſa ſoluam, & ſim in officio meo, reuertar ad cultum Dei, vnde defluxit oratio.

16.q.1.Ca. decimæ.

Ca.quoniã.

Dei Optimi, & Maximi cultum in Principe fulgere debere.

Caput XII.

COmmune bonum, lex ab omnibus dicitur, nec iniuria. imperando, inhibendo, pollicendo, bonos facit. Viua lex eſt Princeps, vt alibi diximus, bonum ideo commune erit. Bonum commune exiſtet, ſi ſui exemplo, bonos alios efficiet. Bonos præcipue efficiet, ad Dei cultum, & Religionem Chriſtianam excitando, hortando, & compellendo.

Omnes debet intendere neruos, vt ad Dei sanctorumq. venerationem animi subditorum inflammentur. Omnibus quidem necessarius est huiusmodi actus latriæ, mandatorumq. Dei obseruatio; at Regi ac Principi, hæc summopere sunt necessaria. Sunt in illo humana natura, quam cum ceteris hominibus habet commune, Dominium, Regiaque potestas. His tribus tamquam stimulis, & aculeis punctus ad Deum colendum incitatur. Homines nati sumus, si ortum, & genus nostrum, vix mente reuoluemus, illico videbimus, omnes teneri ad Deum venerandum. A Deo ex nihilo cuncta sunt facta. Ex illo nõ ente, nos quoque geniti sumus. Verum, licet in hoc cum cæteris rebus conueniamus, tamen si modum productionis aspiciamus, ortum nostrum ab aliorum productione longe distare, intelligemus. Alia creando *Dixit*. Sic legimus in sacræ generationis hystoria. *fiat lux. & facta est lux. Fiat Firmamentum*. At nos creando, vsus est alio producendi modo. *Faciamus* inquit *hominem ad imaginem, & similitudinem nostram*. His non contentus, ait sanctorum gestorum Narrator, Deum plasmasse hominem manibus suis. His verbis nos monens, secretiori quadam, & excellentiori virtute, digniori ve productione, hominem fuisse creatum. Aratus lumine optimo ductus, id recensuit, dicens. Nos Dei genus esse, vt refert Apostolus Paulus. Cum igitur peculiari, & nobiliori creatione homo fuerit productus nostrum est tanti beneficij memores, Deum colere, venerari, diligere, timere. Moyses in Deuteronomio hoc populum docuit dicens. *Dominus Deus tuus vnus est*. perinde ac si dixisset. Ipsum solum esse, cui debetur cultus, & reuerentia, vt pote quoniam ab illo creati sumus, quo nexu obligationis, tanto magis nos deuincimur, quanto singularius ab eo producti sumus. Id veró vt grati, & memores efficeremus, subtexuit dicens. *Diliges Dominum Deum tuum, ex toto corde tuo, ex tota fortitudine tua*, His indicando, id quod sumus, totũ Deo nos debere. Quod si quisquis homo ille sit, ad Deum laudandum tenetur, *Laudate Dominum omnes Gentes, laudate omnes populi.* dixit sanctus Rex Dei Propheta, multo magis Princeps, qui Regijs parentibus est editus, quorum origine nobilitatem, & eminentiam est consecutus. Qua in re præclare, & prudenter admodum, se gessit Octauianus Cæsar. Qui cùm à populo Romano Diuinò coleretur honore, ob eius animi, & corporis pulchritudinem: hos non passus sibi exhiberi honores, Sybillam consuluit Tiburtinam, vt ab illa doceretur, quis esset eius productor. A qua certior factus, proprium cognoscens creatorem, illum est veneratus. Atqui non tantum hac ratione Princeps debet exactius Deum colere; verum alijs cum præit, Dei Optimi Benedicti, simulacrum nec obscurum gerit; qui omnium est Dominus, cunctaue regit. Cum vero potestas superior,

sit magistra inferiorum virtutum; obedientiam ac reuerentiam docens, (statim ac dominum, superioremque videmus, intelligimus cui genua curuare, & caput aperire debeamus) ea propter Princi pes sciens se illum esse, in quo refulget Dei potestas; nouerit etiam eidem Pietatem, & Religionem conuenire. Siquidem vti impietas, ac irreligio, obtenebrat maiestatem illam, & simulacrum diuinæ po testatis, propter quam populi proprium Principem honoribus prosequuntur, ita Religio, & Dei cultus, magis splendescere, & nitere facit Principis maiestatem, quam populi honoribus efferunt. Qui dominium, & eminentiam in alio intelligit, is statim agnoscit inferioribus reuerentiam eminenti exhibendam. Inferior cum superiorem cognoscit; docetur cui caput aperire, & genu curuare debeat. Hæc debet secum mente reuoluere Princeps, vt honoretur a populo. Debet memoria retinere semper. Principi necesse esse vt gratus Deum colat. Si enim post habita gratitudinis memoria, cultum huiusmodi neglexerit, is pro certo habeat, in miseriæ culmen se esse ca. surum. Nabucdonosor dominium propriæ virtuti ascripsit, quod Deo acceptum debuit referre; in bestiam iccirco mutatus est. *Septem tempora mutabuntur super te, donec scias quod dominetur Excelsus in Regno hominum, & cuicumq. volueris det illud.* In Apocalipsi legimus. Ministros, qui nomine seniorum exprimuntur, maturitate actionis, & populi, per animalia designati (quoniam aguntur, non autem agunt animalia, populi ducuntur a Principe non autem ducunt Principem) irradiatione in facies suas cecidisse. Adhæc oleo vnguntur Reges, hinc Christi appellati (lege primum, & secundum librum Regum) qua vnctione culmen honoris, & reuerentiæ assequuntur; inde illud. *Nolite tangere Christos meos*. & illud *Misit manum in Christum Domini*. Singularis gratia confertur illa vnctione, adeo vt legamus Regem Francorum tactu laborantes Strumæ morbo, vulgo scroffolarum sanari. quando diebus festiuis (vt referunt multi, & præcipue Carolus Stefanus, in libro de Agricoltura secundo, vbi disserit de virtutibus Nicetianæ herbæ) peccata vbi confessi fuerint, & Sacrosan ctam Eucharistiam sumpserint, Rexq. tangat manibus collum, & fau ces illorum, qui hoc morbo grauantur, si a medicis offeruntur vt vere infirmi hac ægritudine, dicunt: *Rex te signat, Deus te sanum faciat*. a tali infirmitate sanantur. In Principe igitur Dei cultus refulgeat, vt speculum in quo populus quid sibi desit, ad componendum animum, respiciat, vt ille, in quo a Deo collocata fuisse beneficia, & potestatẽ in populos, videmus. Huius munus sit, pro religione certare. Matthatias moriens, hoc testamento filijs reliquit. *Nunc confortata est superbia, & castigatio, & tempus euersionis, & ira indignationis. Nunc ergo o filij æmulatores estote legis: & date animas vestras pro te-*

stamento patrum nostrorum; & mementote operum patrum quæ fecerunt in generationibus suis, & accipietis gloriam magnam, & nomen æternum. Salomon dum coluit Deum, cuncta prospere: omnia fæliciter, euenerunt ei. A cultu Dei deficiente, ad Idolaque veneranda assensum præbente, Regnum ruere cœpit, tandemque in parteis scissum est, ac imminutum desijt. Mulierum Gentilium amore captus, Idolatriæ locum dedit, ut Regum sancta narrat hystoria. Phanū Chamos Idolo construxit. Moab, in monte, qui est contra Hyerusalem, & Moloc Idolo filiorum Ammō, aliaue ædificauit templa Dijs Gentilium, vt mulieribus, quas deperibat, gratum faceret. Cuius criminis, his verbis a Deo reprehensus fuit. *Igitur iratus est Dominus Salomoni, quod auersa esset mens eius, a Domino Deo Israel qui apparuerat ei secundo praceperat de verbo hoc, ne sequeretur Deos alienos. Et non custodiuit, quæ mandauit ei Dominus. Dixit itaque Dominus Salomoni. Quia habuisti hoc apud te, & non custodisti pactum meum, & præcepta mea, quæ mandaui tibi. Disrumpens scindā Regnum tuum, & dabo illud seruo tuo. Veruntamen in diebus tuis non faciam, propter Dauid patrem tuum. de manu filij tui scindam illud: nec totum Regnum auferam, sed Tribum vnam dabo filio tuo propter Dauid seruum meum.* Verba sunt hæc Dei loquentis. Quibus minando Salomoni ait. Regnū se illud esse diuisurum, quoniam ipse Salomon Religionem, quæ vna esse debet, veri & vnius Dei. *vna fides vnum Baptisma, vt dixit diuus Paulus*, in parteis diuiserat. Hoc autem facturum se esse prædixit non Salomonis tēpopre; sed cum filius eiusdem regnaret; unamque partem Regni familiæ eius relicturum spopondit, Dauidis patris gratia. Videas obsecro. fuit Dauid Religioni, & cultui Dei deditus; ideo a Deo Regno munificentissime fuit donatus. hancq. ob eandem caussam filij, & nepotes a Deo honore ditati. Salomonis Regnum in partes dicit se diuisurum huius Regis peccato parcit Deus Salomoni, dum viuit. Si quidem hac pœna posteritatem plectit. Partem relinquit, non autem totum aufert, Dauidis Regis pientissimi, & religiosissimi gratia. Religione Regna augentur, seruanturq. Irreligione ruunt, atque pessum eunt. Nostra hæc ætas id optime intelliget, si Christianorum Reges, & Regna intuebitur. Ad Principē itaque, vt summatim, quæ dicta sunt, repetamus quæ ad fidem atinent, determinare non pertinet. Munus est hoc alterius potestatis, nimirū spiritualis. Christi Vicario claues tradita sunt Cognitio iccirco, & discretio eorundem est illius non autem Principis laici. Pastorū electio, & ipsa quoq. est potestatis spiritualis atque promotio; non autem temporalis vt dicunt. Religionis quæ sunt ordinare, & statuere, non est Principis laici, sed summi Pontificis. Munus Principis est, quæ decreta sunt a Papa, & a Concilijs.

lijs obseruanda populis mandare, illaque obseruare. Hoc legimus a Catholicis Imperatoribus fuisse factum. Iouinianus doctrinam Cõcilij Niceni pro lege habuit, illamq. toto animo amplexus est. *Gratianus.* Valentiniani successor, studuit vt eiusdem Concilij Decreta ab omnibus obseruarentur, quorum & ille fuit obseruator, & custos. Munus est Principis, quæ sunt Dei cultus obseruare; non decernere. Custodire, non determinare. Tueri, non statuere. Est miles Christi, a Deo armatus, vt ad tuendam Ecclesiam vtatur armis. Quare Iure proprio vtens, his non inseret se, vt verbis Adriani Papæ vtar, nisi pro tutela. Quale autem bonum illud sit, in cuius gratiam a Deo Principi data fuit potestas & iura Principatus respiciunt, nũc est aperiendum tandem. cum hoc, supremum illud non exista bonũ.

Explicatur bonum cuius gratia a Deo Principibus potestas, est data quod ve iura Principatus respiciunt.

Caput XIII.

QVi de moribus, & ciuitatibus scripserunt; omnes duplicem afferunt esse Reipublice finem, vnum proximum; alterũ vero vltimum, ac postremũ. Ceterum cum finis habeat rationem boni, (de illius nanque essentia est bonum,) hinc duplex Reipublicæ, & Ciuitatum oritur bonum. Proximus finis, bonumq. proximum, est vt non tantum seruentur populi a ferarum incursibus, & ab inimicorum inuasionibus; verum vt ijs abundent quæ ad vitam illorum sunt opportuna ne dũ necessaria. Nascimur (immortale Deus) miserimi, adeoq. omnium indigentes, vt non mater, sed nouerca nobis esse videatur Natura. Plantas corticibus, & folijs contexuit. Pisces squamis: aues plumis, quadrupeda pilis vestiuit, vt tum a frigore, tum a calore, possent propria tueri corpora. Nos vero nudos, tenui pelle, & depilos producit, vt omnes iniurias temporum, ac mutationes illorum, sentiamus. Armatos generat equos, durissimo cornu pedes illorũ calceando. Alia animalia rostro, alia vnguibus, alia dentibus, aliã cornibus armat, vt se tueantur, & vim illatam propellant. Percutiat quis Vitulum, aut pullum equinum. Is statim videbit a Vitulo

Vitulo capite; a pullo equino calcibus impeti. persentiunt hæc animalia a Natura partes illas fuisse armatas, in illorum tutelam. Manu fingat Accipitrem, aut Falconem constringere. Animalia hæc rostro ferire tentabunt, a natura docta, rostra illorum esse arma, quibus illatam iniuriam debent propulsare. Nos miserimi si percutimur, qua parte pro armis possumus vti? Feris foueas; Piscibus Maris sinus, & secretiores aquarum partes; araneis, & formicis, ac bestiolis quantumuis minimis, propria construxit latibula. Nobis misillis, quænam tuguriola ædificauit? Cælo natos nos exponit, nulloq. tegumento donauit. Brutis cibos producit, quibus nulla arte, nullo labore, libere vesci possunt ipsa. Nobis non cibos, sed materiam potius ciborum. Siquidem summo labore præparantur, conficiuntur, concoquntur, condiuntur. Omnium ciborum præcipuus est panis. Frequens illud scripturæ sacræ loquendi institutum, illaque phrasis *comedebat panem in conspectu Regis*. *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie*. id nos docere potest. Appellatione *Panis* omnes intelligens cibos. Bone Deus quos nam labores, non subit homo, vt hoc vescatur cibo? sudore hominum Bouumq. summo labore aratur, & saritur. Semen in terram tandem deijcitur. Hoc Solis, Syderumq. calore, & leni Venotorum aura fouetur. Germinat tandem; in stipulam, deinde in aristam crescit. Arescit; inciditur falce; in fasciculos ligatur; fertur ad Aream: trituratur: quo non sudore? quibusue non laboribus? Ventilabro mundatur: in horreum fertur: mola contunditur. furfur ab adipe secernitur: panisq. tandem conficitur, & concoquitur. Vescimur carnibu; Piscibus forsan crudis? Minime. Summo Ignis calore coquuntur, condimentisq. aptantur gustui. Cetera aspiciamus cibaria, & in omnibus agnoscemus labores humanos. Adhæc exuberat corpus nostrum excrementis. sordescit horum affluentia. Fit horridum, ac fætet, nisi quottidie mundetur; in varias labimur ægritudines. Esus; Potus; Vigiliæ; Somnus; ocium, labor; nisi in propria consistant mensura, tantum abest, vt nobis proficiant, quod potius obsunt. Mentis quidem sumus compotes, & locutione donati. Verum his abutimur. Hinc Mendacia; Rixæ; Dissensiones; Discordiæ, Iræ, Inimicitiæ, Inuidiæ inter notos, ac ignotos.

Ouid. *Non frater a fratre: non hospes, ad hospite tutus.*

Si ortum itaque considerabimus; nos indigere artibus intelligemus, quibus Lanæ, Serica, & Coria præparentur; & tegumenta fiant corporis nostri. Si propriam imbecillitatem vix aspiciemus,

animiq. elationem dominandi desiderium mente reuoluemus; pro certo habebimus, artem desiderari, & opportunam esse; bellandi ac construendi arma. Si in victum, in munditiam, in excrementorũ, exuberentiam, in metrum actionum corporis conijciemus oculos; videbimus artes in nobis esse debere, quibus medeamur corporibus, illa mundemus, & purgemus a sordibus, nitida sanaq. reddamus. Variæ Hinc ortum habuere artes, quæ humano victui sunt necessariæ. In his summus ordo, ac proportio inspicitur. Vna (gratia exempli) lateres facit, altera illis vtitur. Prima materiam considerat. Architectus formam, vt dicebat Aristoteles. Frena facit Faber ferrarius; Equorum domitor illis vtitur. lanaria adaptat lanas; altera pannos conficit; Sutoria vestimenta facit. Plato proportionem inter Obsonatricem, & Coquinariam esse aiebat (a præceptore didicit discipulus Aristoteles) quæ inter Exercitatricem, & Medicinam reperitur. Multis igitur indiget artibus, vt humana eius vita seruetur homo. indigetq. alijs vt prompte, & ornate, loquatur. Indiget frenis, & Ductore vt actiones, & elocutiones, recte moderetur. Hæ in pluribus reperiuntur. *Non omnia possumus omnes*. vnus alio indiget. *Omnis vita, seruitium*. & *Manus, manum lauat*. inquit adagium. ad Dei certe conditionem prope accederet, qui nullo indigeret, sibique esset sufficiens. Sic scripsit Aristoteles. *Homo solus, sibi sufficiens. aut Deus, aut bestia*. Cum itaque vnus alio egeat, homo sociabile fit animal, ac nascitur. Bonum itaque (ex ijs sequitur) populi proximum, esse affluentiam horum quæ ad uitam fœliciter trãsigendam, vt supra nunc dictum fuit, requiruntur: quantum ve ad corpus attinet. Est & alter finis, aliudue bonum, quod in vsu virtutis est positum; cum medium seruamus, ab extremis declinantes, in actionibus nostris. In gratiam horum, data est Principi potestas, legesq. Principatus huc tendunt, quod sit custos Diuinæ legis, Dei cultus, honorisq. ac mandatorum eius. Si homicidas, si adulteros, si fures, ac latrones punit; id facit, quoniam communi bono inuigilat, quod ab huiusmodi hominibus deprauatur ac læditur, & miles est Christi, qui pro Lege eiusdem arma gerit. Hinc prouenit, vt retro dictum fuit, Principi non licere Iure Principatus ea agere, quæ illicita sunt, & Ecclesiæ præceptis vetita nedum Lege Dei Nullum hic habet Ius Principatus locum, vt in ijsquæ fidei sunt, quæ ve ad Religionem attinent: nisi ea ratione quam expressimus. Collegerũt Principes Sacerdotum Concilium, vt IESVM Dei filium occiderent, eo quod, vt ipsi dicebant, omnes sequebantur illum, & paulatim Regnum & potestatem ammittebant. Pilatus Dominum morte condemnauit audiens verba illa Regem se facit, & talis non est amicus

2. *Phys.*

In Georg.

cus

cus Cæſaris. ſcelus horrendum fuit; nihilominus prætenſio erat de Regno. Quid dicet Machiauellus, qui omnia licere Principi ait, vt ſe ipſum tueatur? Poteſtas hæc, iuſque huiuſmodi a Deo datum fuit Principibus, vt non ſit contra illum, eiuſque populũ,& Legẽ. fælices erunt populi (humanum loquor) ſi hæc fuerint fæliciter acta. fælices principes ſi auctoritate vtentur limitate, & pro certo habuerint, poteſtatem illam, terminis ſuis eſſe concluſam. Id Pater Auguſtinus Principes inſtruxit, quæ libenter hic adducam, vt tanti Patris doctrina, & auctoritate munita ſit noſtra ſententia.

Quæ ſit Chriſtianorum Principum fællicitas

Caput XIV.

DIffert Rex Chriſtianus ab infidelium Rege, atque ſummopere diſtat, hic ductor tantum eſt populi, ille autem peculiari quadam ſupercæleſti gratia donatur. Poteſtas omnis a Deo eſt, licet medijs populis in nonnullos proueniat. At hæc, quæ in Chriſtiano reperitur Rege, annexam habet peculiarẽ quandam Dei gratiam. Vnctio tantæ rei eſt teſtimonium ſtatim ac, vnctus eſt a Samuele Rex Saul mutatus eſt in virum alterum, ſpirituq. Prophetico præditus fuit. *Tulit autem Samuel lenticulam olei, & effudit ſuper caput eius, & deoſculatus eſt eum, & ait. Ecce vnxit te Dominus ſuper hæreditatem ſuam in Principem, & liberabis populum ſuũ de manibus inimicorum eius qui in circuitu eius ſunt: & hoc tibi ſignum quia unxit te Deus in Principem &c.* deinde paucis interpoſitis ſubnectit dicendo *& inſiliet in te ſpiritus Domini, & prophetabis cum eis, & mutaberis in virum alium.* finem ſtatuit Samuel ſermoni, quem habuit cum Saule, qui cum vix diſceſſiſſet, Cor illius immutatum fuiſſe a Deo, narrat ſcriptura. *itaque cum auertiſſet humerum ſuum, vt abiret a Samuele, immutauit ei Deus Cor aliud.* De Dauide quoque hæc leguntur. *Tulit ergo Samuel cornu olei & vnxit eum in medio fratrum eius & directus eſt ſpiritus Domini a die illa in Dauid.* Peculiaris igitur gratia, huic poteſtati Chriſtianorum Principum eſt annexa, qua Paganorum Principes omnino priuantur. hac de cauſſa quæ conueniunt Principibus infidelium, eadẽ omnia Chriſtianis Regibus conuenire, non eſt omnino aſſerendum. Ita e contra, Multa ſunt, quæ Re-

gibus

gibus, ac Principibus nostris congruunt rectè, quæ nulla ratione, Paganis possunt adaptari. Regunt Christiani Principes non tantum homines, verum Christi Oues. Dominantur non solum hominibus, verum hominibus caractere Baptismatis insignitis. Ex hoc corelarie, seu consentanee sequitur, quod præcepta ab Aristotile de regendis populis scripta simpliciter non sunt Principatui Christiano accommodanda: Et quæ ab alijs scriptoribus sunt memoriæ posteritatis tradita (loquor de Gentilibus,) non sunt veluti Axiomata, & proloquia habenda. Moderanda sunt, & Christianis moribus accommodanda, aut omnino tamquam falsa reiicienda, vbi Religioni aduersantur, & Ecclesiæ præceptis sunt contraria. Hæc omnia innuit Pater Augustinus de Ciuitate Dei. Vbi duplicem assignat Principumfœlicitatem, seiungitque Principis Christiani fœlicitatem ab ea, quæ alterius existit Principis: Felicem reputabit quis Principem, qui diu imperauit, & filios morte placida defunctus Regni hæredes relinquit. Hac ratione Dauid fælix dici posset. qui cum trigesimum ætatis suæ annum ageret, regnare cæpit, & quadraginta annis Regno potitus est, cum dimidio. In Hebron septem annis, ac sex mensibus domui Iudæ: Triginta autem Hierosolymis toti Israeli, & Iudæ imperauit. Fælices appellari soliti sunt Principes, qui Auri & Argenti copia affluentes summa tranquillitate, & populorum pace, numerosiis dominantur populis. Talis fuit Salomon, quem diuitijs & imperio, nedum sapientia, cæteros antecelluisse, Imperioq. multos superasse, diximus. Fælices quis dicet illos Principes, qui hostes Reipublicæ domuerunt, propriosq. vicerunt; quemadmodũ Dauid, qui Philisteos debellauit, populo Israelitico hostes infestissimos, & vires Saulis cauere valuit. Hæc omnia Principibus etiam Paganis optime conuenire queunt. At Princeps Christianus, si fælix debet dici, non tantum ob has, quas memorauimus caussas, talis habendus est, ac alias eisdem similes; verum propter istas, quæ dicentur, scripsit Beatus ille Pater his verbis. *sed fælices eos dicimus si iuste imperant, si inter linguas,* (cum caussas superius dictas reijecisset, quibus reputari solet Princeps fœlix, sic subtexuit) *sublimiter honorantium, & obsequia, nimis humiliter salutantium, non extolluntur, sed se homines esse meminerint. Si suam potestatem ad Dei cultum maxime dilatandum maiestati eius famulam faciunt. Si Deum timent, diligunt colunt. Si plus amant illud Regnum, vbi non timent habere consortes. Si tardius vindicant, facile ignoscunt. Si eandem vindictam pro necessitate regendæ tuendæq. Reipublicæ, non pro saturandis inimicitiarum odijs, exerunt. si eandem veniam non ad impunitatem iniquitatis, sed ad spem correctionis indulgent. Si quod aspere coguntur plerumque*

decernere, misericordiæ lenitate, & beneficiorum largitate compensant, si luxuria tanto eis est castigatior, quanto posset esse liberior. Si malunt cupiditatibus prauis, quam quibuslibet gentibus imperare. si hæc omnia faciunt, non propter manis gloriæ ardorem, sed propter caritatem foelicitatis æternæ. Si pro suis peccatis humilitatis & miserationis, & orationis sacrificium Deo suo vero immolare non negligunt. Tales Christianos Imperatores dicimus esse foelices interim spe, postea re ipsa esse futuros, cum id quod exposcimus aduenerit. Hæc magnus ille Pater, quibus cõspicuum est alia ratione felices Principes Christianos nuncupari: alia vero Gentilium Duces, & Reges, & quod huic consentaneum est, quæ in Politicis leguntur a Gẽtilibus scriptis commendata, haud omnia Christianis Principibus adamussim conuenire. illa agant Principes quæ Christi lege Ecclesiæq. præceptis sunt congruentia, & tum demum Iure Principatus recte vtentur. Vana, & a veritate omnino aliena est, illorum sententia existimantium, vt Regna terrena tueantur Princeps, vt proprio vtantur Iure Principatus, eis licere sacra prophanis miscere, Episcopos promouere, & electionibus illorum se inserere, quæ sunt fidei, & Religionis declarare, decernereq. omnibus vti medijs, ut populis dominentur. Aspiciat, quis obsecro Constantinum. Diu regnauit, Imperij diu tractauit habenas. Condidit Ciuitatem Romæ æmulatricem. Vniuersum Romanorum Orbem vnus possedit, & tutauit. In bellis gerendis, & administrandis, semper inuictus, semper Augustus Triumphum reportauit. In Tyrannis debellandis, ac opprimendis, victor semper extitit, cuncta prospere egit, ætate senili grandæuus e uita migrauit. Is religiosissimus cultui Diuino deditus, timoris Dei plenus, quæ ad fidem, & Religionem attinent, ad Sacerdotes decernenda reijciebat. Virtutes omnes Christianas amplexus, vere Christianorum fuit Imperator. Hunc imitentur dominantes, illius sequantur vestigia imperantes, Castitatem amabunt, nec cupiditate prolis perciti, vxorem repudiabunt impie, vt olim Henricus Angliæ Rex, luxuriæq. inquinimantis proprios honores non fœdabunt. pecuniarum auiditate iniusta populis haud imponent onera. Superbia elati, non existimabunt a legibus omnibus esse immunes. Sumptibus illis erunt contenti, quos Census iustus suppeditare poterit. Populos regent tamquam subditos, quibus ius dicunt, non autem tamquam seruos, aut captiuos. Populorum vitæ erunt custodes, non autem Domini. Facultatum populi eam possidebunt partem, quam lex Diuina & Naturalis condonant, & necessitas patitur, non autem ut illorum tulerit uoluntas. Pastores, non autem mercenarij, Ouibus præsto erunt. Memoria semper retinentes, abusu Iurium

Prin-

Principatus ut nunc dictum fuit, a Iudeis, & Pilato, SALVATOREM nostrum acerbissimis supplicijs cruciatum fuisse, atque crudeli morte condemnatum. Iudei timebant sibi ipsis ne Regnum scilicet per derent, dicebant, uenient Romani tollent locum nostrum. Pilatus audiens quod illi Cæsarem dicebant esse Regem eorum, sententi am protulit Regni ratione falsa ductus. Quæ omnia, & alia quæ dicta fuere cum ab illis acta erunt, fælices erunt, in hac uita, & in Cælo corona a Domino ornabuntur. Qui sua miseratione donet illis uirtutes omnes, dominium augeat, in omnibusq. secundet, cui laus gloria honorq. semper.

F I. N I S.

INDEX.

A

B

INDEX.

Numis.

Q

R

Vena-

F I N I S.

Loca corrupta ſic reſtituenda.

Pag.5.vir doctiſſimi. reſti viri doctiſſimi. pag 9.expertem at. expertem. at. pag.13. Inſiſta, inſita. pag. 14. vus. vnus. pag.32. ſubſtantiæ: quæ referuntur.ſubſtantię quæ referuntur abrutis punctis. pag.20.principatum melius.meliorem. pag.28. ſauctus. ſanctus. pag 36. rectl. recto. pag.38.vt Princeps eſt. deſunt,& dirigendos in proprium finem. pag.301.ducum aduenarum reportarunt. legas vicerunt, & triumphum reportarunt. pag.24. aſſentur. aſſentior. pag. 46. Theologij. Theologi. pag.53.Conſtiuuns. Conſtituunt. pag.148.S.Antoninus S.Antonini.

R E G E S T V M.

* A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z
Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii KK Ll Mm Nn
Oo Pp Qq Rr Sſ Tt Vu Xx Yy Zz. Aaa Bbb
Ccc Ddd Eee Fff Ggg Hhh Iii KKK Lll Mmm.

Omnes ſunt folia præter,Mmm,quod eſt folium cum dimidio.